നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# പരമത്ഥദീപനീ

## സങ്ഗഹ മഹാടീകാ പാഠ

### ഗന്ഥാരബ്ഭകഥാ

[ക]

ഉദയാ യസ്സ ഏ്വകസ്സ, സദ്ധമ്മരംസി ജാലിനോ;
പബുജ്ഝിംസു ജനമ്ബുജാ, ജാതിക്ഖേത്തേ മഹാസരേ.

[ഖ]

വന്ദാമി തം മഹാസൂരം, മഹാമോഹ തമോനുദം;
സഞ്ജാതം സോ ഹദയേ മയ്ഹം, തമോഖന്ധം പനൂദതം.

[ഗ]

പോരാണകേഹി വിഞ്ഞൂഹി, വണ്ണിതാ വണ്ണനാ ബഹൂ;
ദിസ്സന്തി ഇധ ലോകമ്ഹി, അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹേ.

[ഘ]

ന താഹി തുട്ഠിം വിന്ദന്തി, യേ സാരത്ഥാ ഭിമാനിനോ;
തേ മം സങ്ഗമ്മ യാചന്തി, പരമത്ഥസ്സ ദീപനം.

[ങ]

മഹണ്ണവേ രതനാനി, ഉദ്ധരിത്വാ ദിപവാസിനം;
യഥിച്ഛകംപി ദജ്ജേയ്യും, ന വത്തബ്ബാവ ഊനതാ.

[ച]

തഥേവേത്ഥ വിപുലത്ഥാ, അണ്ണവേ രതനൂപമാ;
സതക്ഖത്തുംപി വണ്ണേയ്യും, പരിയാദിന്നാ ന ഹേസ്സരേ.

[ഛ]

തസ്മാ താസു വണ്ണനാസു, സാരമാദായ വണ്ണനം;
നാനാസാരത്ഥ സമ്പുണ്ണം, ഉത്താന പദബ്യഞ്ജനം.

[ജ]

നാതിസങ്ഖേപ വിത്ഥാരം, മന്ദബുദ്ധിപ്പബോധനം;
കരിസ്സം തം പരമത്ഥേസു, സുണന്തു പാടവത്ഥിനോതി.

# പഥമഗാഥാ-പരമത്ഥദീപനീ

൧. അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹം കത്തുകാമോ അനുരുദ്ധത്ഥേരോ സങ്ഗഹാരബ്ഭേ താവ സപ്പയോജനേ പഞ്ചപിണ്ഡത്ഥേ ദസ്സേന്തോ ആദിഗാഥ മാഹ. പഞ്ചപിണ്ഡത്ഥാനാമ രതനത്തയവന്ദനാ, ഗന്ഥാഭിധേയ്യോ, ഗന്ഥപ്പകാരോ, ഗന്ഥാഭിധാനം, ഗന്ഥപ്പയോജനം. തത്ഥ തീസു രതനേസു നിപ്പച്ചകാരകരണം രതനത്തയവന്ദനാനാമ. സാ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധമതുലം സസദ്ധമ്മഗണുത്തമം അഭിവാദിയാ**തി ഏതേഹി പദേഹി ദസ്സിതാ. സകലേന ഗന്ഥേന അഭിഹിതാ പധാനത്ഥഭൂതാ ചത്താരോ അഭിധമ്മത്ഥാ ഗന്ഥാഭിധേയ്യോ. സോ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹന്തിപദേ **അഭിധമ്മത്ഥ** സദ്ദേന ദസ്സിതോ.

**[൧] വിഭാവനിയം** പന

സങ്ഗഹിതഭാവോപി അഭിധേയ്യോയേവാതി കത്വാ അഭിധേയ്യോ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപദേന ദസ്സിതോതിവുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി സോ അപ്പധാനത്ഥഭൂതോ സങ്ഗഹിതഭാവോ ഇമസ്മിം പിണ്ഡത്ഥദസ്സനേ അഭിധേയ്യോ നാമ ഭവിതും യുത്തോതി. ഇതോ പട്ഠായച ടീകായന്തി വുത്തേ ഇമസ്സ സങ്ഗഹസ്സ ദ്വീസു സീഹളടീകാസു പഥമാടീകാ ദട്ഠബ്ബാ. വിഭാവനിയന്തി വുത്തേ ഏതരഹി പാകടാ ദുതീയാ. ടീകാസൂതി വുത്തേ ദ്വേപി. മഹാടീകായന്തി വുത്തേ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ മഹാടീകാ ദട്ഠബ്ബാ. യഞ്ച വചനം വിഭാവനിയംപി ആഗതം, അഞ്ഞത്ഥാപി ആഗതം, തംപി ഇധ വിഭാവനിയംത്വേവ വുച്ചതി ആസന്നത്താതി. സഭാഗധമ്മസങ്ഗഹവസേന ഗന്ഥവിധാനാകാരോ ഗന്ഥപ്പകാരോ. സോ പന **സങ്ഗഹ** സദ്ദേന ദസ്സിതോ.

**[൨] വിഭാവനിയം** പന

അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപദേനാതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അഭിധമ്മത്ഥസദ്ദോ ഗന്ഥവിധാനാകാരം ദീപേതീതി. അത്ഥാ നുഗതാ ഗന്ഥസമഞ്ഞാ വന്ഥാഭിധാനം. തം അഭിധമ്മത്ഥ സങ്ഗഹപദേന ദസ്സിതം. സങ്ഗഹഗന്ഥേ കതേ സതി തദുഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാദിവസേന അനായാസതോ ലദ്ധബ്ബം ധമ്മാനം സരൂപാവബോധാദികം അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തം ഗന്ഥസ്സ ഫലാനുഫലം ഗന്ഥപ്പയോജനം തംപി അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപദേനേവ സാമത്ഥിയതോ ദസ്സിതം.

**[൩] വിഭാവനിയം** പന

സങ്ഗഹസദ്ദേനാതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അഭിധമ്മത്ഥസദ്ദേന വിനാ അനായാസതോ സംസിദ്ധിമത്തദീപകേന സങ്ഗഹസദ്ദമത്തേന താദിസോ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനന്തോ പയോജനവിസേസോ സക്കാ വിഞ്ഞാതും, അസദ്ധമ്മ സങ്ഗഹാനംപി ലോകേ സന്ദിസ്സനതോതി.

൨. തഥ രതനത്തയവന്ദനാ താവ അസങ്ഖേയ്യഅപ്പമേയ്യപ്പയോജനാ ഹോതി. യഥാഹ -

> തേ താദിസേ പൂജയതോ, നിബ്ബുതേ അകുതോ ഭയേ;
> ന സക്കാ പുഞ്ഞം സങ്ഖാതും, യമേത്ഥ മപി കേനചീതി.

യ മേത്ഥമപീതിഏത്ഥ യേനകേനചി അപി മനുസ്സേനവാ ദേവേനവാ ബ്രഹ്മുനാവാ സങ്ഖാതും ന സക്കാതി യോജനാ. ടീകാകാരാപി തം പയോജനം തത്ഥ തത്ഥ ബഹുധാ പപഞ്ചേന്തി. സങ്ഗഹകാരാ പന അന്തരായനിവാരണമേവ വിസേസതോ പച്ചാസീസന്തി. സങ്ഗഹകാരാ തിച ബുദ്ധഘോസത്ഥേരാദയോ അട്ഠകഥാചരിയാ വുച്ചന്തി.

> നിപ്പച്ചകാരസ്സേതസ്സ,
> കതസ്സ രതനത്തയേ;
> ആനുഭാവേന സോസേത്വാ,
> അന്തരായേ അസേസതോതി ഹി വുത്തം.

൩. കഥഞ്ച രതനത്തയവന്ദനായ അന്തരായനിവാരണം ഹോതീതി. വുച്ചതേ- രതനത്തയവന്ദനാ ഹി നാമ വന്ദനാകിരിയാഭിനിപ്ഫാദകോ സത്തക്ഖത്തും സത്തക്ഖത്തും അനേകകോടിസതസഹസ്സവാരേ പവത്തമാനോ മഹന്തോ പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ പുഞ്ഞപ്പവാഹോ. സോ ച അനുത്തരേസു ബുദ്ധാദീസു പുഞ്ഞക്ഖേത്തേസു സംവഡ്ഢിതത്താ ഥേരസ്സ ച ഉളാരച്ഛന്ദസദ്ധാബുദ്ധിഗുണേഹി പരിഭാവിതത്താ മഹാജുതികോ മഹപ്ഫലോ മഹാനിസംസോ ച പുഞ്ഞാതിസയോ ഹോതി. സോ സയം പയോഗസമ്പത്തിഭാവേ ഠത്വാ ബഹിദ്ധാ വിപത്തിപച്ചയേ അപനേത്വാ സമ്പത്തിപച്ചയേ ഉപനേത്വാ അതിപണീതഉതുചിത്താഹാര സമുട്ഠിതാനം സരീരട്ഠകധാതൂനം ഉപബ്രൂഹനം കത്വാ പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ ലദ്ധോ കാസസ്സ ജനകകമ്മസ്സ അനുബലം ദേതി. അലദ്ധോകാസസ്സ ച പുഞ്ഞന്തരസ്സ ഓകാസലാഭം കരോതി. അഥ ലദ്ധാനുബലേന ലദ്ധോ കാസേന ച തദുഭയേന പുഞ്ഞേന നിബ്ബത്താ രൂപാരൂപസന്തതിയോ ഥേരസന്താനേ യമകമഹാനദിയോ വിയ ബലവബലവന്തി യോ ഹുത്വാ പവത്തന്തി. തദാ തസ്മിം ഇട്ഠഫലഘനപരിപൂരിതേ ഥേരസന്താനേ അനിട്ഠഫലഭൂതാനം രോഗാദി അന്തരായാനം ഉപ്പത്തിയാ ഓകാസോ നാമ നത്ഥീതി ഇട്ഠഫലസന്താനവിബാധകാനി അനിട്ഠഫലസന്താനജനകാനി ച അപുഞ്ഞകമ്മാനി ദൂരതോ അപനീതാനേവ ഹോന്തി. ന ഹി കമ്മാനിനാമ പുഞ്ഞാനി അപുഞ്ഞാനി ച അത്തനോ വിപാകുപ്പത്തിയാ ഓകാസേ അസതി വിപച്ചന്തീതി. തതോ തസ്മിം സന്താനേ ആയുവണ്ണാ ദയോ ഇട്ഠഫലധമ്മാ യാവ ഗന്ഥനിട്ഠാനാ യാവ ആയുകപ്പപരിയോ സാനാപി വാ വഡ്ഢനപക്ഖേ ഠത്വാ പവത്തന്തി. യഥാഹ -

> അഭി വാദനസീലിസ്സ, നിച്ചം വുഡ്ഢാപചായിനോ;
> ചത്താരോ ധമ്മാ വഡ്ഢന്തി, ആയുവണ്ണോ സുഖം ബലന്തി.

ഏവം തായ വന്ദനായ അന്തരായനിവാരണം ഹോതീതി. തസ്മാ സങ്ഗഹാരബ്ഭേ രതനത്തയവന്ദനാകരണം ഥേരസ്സ അത്തനാ ആരബ്ഭ മാനസങ്ഗഹസ്സ അനന്തരായേന പരിസമാപനത്ഥം. ന കേവലഞ്ച ഥേരസ്സേവ,

സോതൂനഞ്ച സങ്ഗഹം ഗണ്ഹന്താനം ആദിമ്ഹിയേവ രതനത്തയ വന്ദനാ സിദ്ധിതോ അനന്തരായേന ഗഹണ കിച്ചസമ്പജ്ജനത്ഥന്തി.

**[ർ] വിഭാവനിയം** പന

> സത്തസു ജവനേസു പഥമജവന വസേനേവ വന്ദനാ പയോജനം വിഭാവിതം വിയ ദിസ്സതി. "ദിട്ഠധമ്മവേദനീയഭൂതാ"തി ഹി തത്ഥ വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഉപത്ഥമ്ഭനകിച്ചസ്സേവ ഇധ അധിപ്പേതത്താ. തസ്സ ച സത്തസുപി ജവനേസു ഉപലദ്ധത്താതി. യഥാ ഹി ആഹാരരൂപസ്സ ദ്വീസു കിച്ചേസു ഓജട്ഠമകരൂപജനനകിച്ചം പരിത്തകം അപ്പമത്തകം ഹോതി. ചതുസ്സന്ത തിരൂപുപത്ഥമ്ഭനകിച്ചമേവ മഹന്തം അധിമത്തം. തഥാഹി പട്ഠാനേപി തദുപത്ഥമ്ഭനകിച്ചമേവ ഗഹേത്വാ കബളീകാരോ ആഹാരോ ഇമസ്സ കായസ്സ ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോതി വിഭങ്ഗവാരോ വിഭത്തോ. ഏവമേവം ഇധപി പഥമജവനസ്സ അവുനാവ വിപാകജനനകിച്ചം പരിത്തകം അപ്പമത്തകം ഹോതി. അഹേതുകവിപാകമത്തം ജനേതീതി അട്ഠകഥാസു വുത്തം. കമ്മന്തരുപത്ഥമ്ഭനകിച്ചമേവ മഹന്തം അധിമത്തം. തഞ്ച സത്തസുപി ജവനേസു ഉപലബ്ഭതി യേവാതി. യസ്മാ പന ഗന്ഥാഭിധേയ്യേ ഗന്ഥപ്പകാരേ ഗന്ഥപ്പയോജനേ ച ആദിതോ വിവിതേസതി സോതു ജനാനം ഗന്ഥസ്സവനേ ഉസ്സാഹോ ജായതി. തസ്മാ തേസം ഗന്ഥാ ഭിധേയ്യാദീനം ദസ്സനം ഗന്ഥേ ഉസ്സാഹജനനത്ഥം. ഗന്ഥാഭിധാനദസ്സനം വോഹാരസുഖത്ഥന്തി. ഇദമേത്ഥ പിണ്ഡത്ഥദസ്സനം.

**ർ**. അയം പന പദത്ഥോ. സമ്മാച ബുജ്ഝി സാമഞ്ച ബുജ്ഝീതി സമ്മാ സമ്ബുദ്ധോ. ഏത്ഥ ച സമ്മാസദ്ദോ അവിപരീതത്ഥേ നിപാതോ. സോ ബുജ്ഝിതബ്ബേസു ഞേയ്യധമ്മേസു ബുജ്ഝനക്രിയായ അസേസബ്യാവിഭാവം ദീപേതി. തഥാഹി പദേസഞാണേ ഠിതാ പച്ചേകബുദ്ധാദയോ അത്തനോ വിസയേ ഏവ അവിപരീതം ബുജ്ഝന്തി. അവിസയേ പന അന്ധകാരേ പവിട്ഠാവിയ ഹോന്തീതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. വിസയോ ച തേസം അപ്പമത്തകോവ സബ്ബഞ്ഞുവിസയം ഉപാദായ യഥാ ഹത്ഥ പുടേ ആകാസോ അപ്പമത്തകോവ അജടാകാസം ഉപാദായാതി. തേ ഹി ഫസ്സാദീസു ധമ്മേസു ഏകധമ്മമ്പി സബ്ബാകാരതോ ബുജ്ഝിതും നസക്കോന്തീതി. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം പന അവിസയോ നാമ നത്ഥി, യത്ഥ തേ വിപരീതം ബുജ്ഝേയ്യും. തേ ഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അനന്താസു ച ലോകധാതൂസു തിയദ്ധഗതേ അദ്ധമുത്തകേ ച ധമ്മേ ഹത്ഥമണികേ വിയ സമസമേ കത്വാ ബുജ്ഝന്തി. സബ്ബേ ധമ്മാ സബ്ബാകാരേന ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണമുഖേ ആപാത മാഗച്ഛന്തീതി ഹി വുത്തം. തത്ഥ ഞാണമുഖേതി സബ്ബഞ്ഞുംമഹാഭവങ്ഗം സന്ധായാഹ. തത്ഥ ഹി തേ ധമ്മാ ബോധിമണ്ഡേ സബ്ബം അഭിധമ്മം സമ്മസനതോ പട്ഠായ നിച്ചകാലം ഉപട്ഠഹന്തീതി. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ പന യത്തകേ ധമ്മേ വിചാരേതും ഇച്ഛന്തി. തത്തകേ ധമ്മേ ആവജ്ജനായ വിസും കത്വാ ആവജ്ജിത്വാ വിചാരേന്തീതി. നനു ധമ്മാ മഹന്താ ഭവങ്ഗം പരിത്തകന്തി ന ചോദേതബ്ബമേതം.
അരൂപധമ്മാനഞ്ഹി പരമുക്കംസപത്താനം ഏസ ആനുഭാവോതി. സംസദ്ദോ പന സാമന്തി ഏതസ്സ അത്ഥേ ഉപസഗ്ഗോ. സോ ഭഗവതോ പടിവേധധമ്മേസു അനാചരിയകതം ദീപേതി. ന മേ ആചരിയോ അത്ഥീതി ഹി വുത്തം. നനു ഭഗവതോ തതീയചതുത്ഥാരുപ്പ സമാപത്തിയോ ആളാരുദകമൂലികാതി. സച്ചം.

താ പന അനലങ്കരിത്വാ ലദ്ധമത്താവ ഹുത്വാ ഛഡ്ഡിതത്താ പച്ഛാ ബുജ്ഝനക്രിയായ പാദകമത്താപി നഹോന്തി. കുതോ പടിവേധധമ്മാതി. തസ്മാ താ ഭഗവതോ ബുദ്ധഭാവേ സാചരിയകതം ന സാധേന്തീതി. അയമേത്ഥ പാളി അനുഗതോ അത്ഥോ. യഥാഹ -

> തത്ഥ കതമോ ച പുഗ്ഗലോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝി. തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണാതി. ബലേസു ച വസിഭാവം. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി.

തത്ഥാതി നിമിത്തേ ഭുമ്മം. ബലേസൂതി ദസബല ഞാണേസു. വസിഭാവന്തി ഇസ്സരഭാവം. ഏത്ഥച പുബ്ബേ. ല. സാമന്തിഏതേന സംസദ്ദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേതി. തത്ഥാതിആദിനാ [സമ്മാസദ്ദസ്സഅത്ഥന്തി. സമ്മാസമ്ബുദ്ധപദം]

**൫**. ഇദാനി ഥേരോ അത്തനോ വന്ദനം സുട്ഠുബലവം കരോന്തോ അതുലന്തി ആഹ. അനേകഗുണപദവിസയാ ഹി വന്ദനാ സുട്ഠുതരം ബലവതീ ഹോതീതി. നനു ഏകഗുണപദവിസയാപി വന്ദനാ അന്തരാ യനീവാരണേസമത്ഥാ സിയാതി കിം ദുതീയേനാതി. ന ന സമത്ഥാ. വിഞ്ഞുജാതികാ പന സത്ഥുഗുണത്ഥോമനേ മത്തകാരിനോ നാമ ന ഹോന്തി . ഥേരോ ച തേസം അഞ്ഞതരോ. ത്വം പന അവിഞ്ഞുജാതികോ. തസ്മാ മത്തം കരോന്തോ ചോദേസീതി. അപിച. ന കേവലം അന്തരാ യനീവാരണമേവ വന്ദനായ ഇച്ഛിതബ്ബം ഹോതി. അഥഖോ പഞ്ഞാപാടവാദിഅത്ഥോപി ഇച്ഛിതബ്ബോയേവ. സോപി ഹി അനായാസേന ഗന്ഥ നിട്ഠാനസ്സ ഗന്ഥപാരിസുദ്ധിയാ ച പച്ചയോ ഹോതീതി. അനുസ്സതിട്ഠാനേസു ഹി ചിത്തഭാവനാ ചിത്തസമാധാനാവഹാ ഹോതി. ചിത്ത സമാധാനേ ച സതി പഞ്ഞാതിക്ഖാസൂരാ ഹുത്വാ പഹതി. സമാഹിതോ ഭിക്ഖവേ യഥാഭൂതം പജാനാതീതി ഹി വുത്തം. തസ്മാ തദത്ഥായപി അത്തനോ വന്ദനാ സുട്ഠു ബലവതീ കാതബ്ബായേവാതി.

**[൫] വിഭാവനിയം** പന

> "യഥാവുത്തവചനത്ഥ യോഗേപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസദ്ദസ്സ ഭഗവതി സമഞ്ഞാവസേന പവത്തത്താ അതുലന്തി ഇമിനാ വിസേ സേതീ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

മഹന്തഞ്ഹി സത്ഥുഗുണപദാനം മജ്ഝേ ഏതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധപദം, ചന്ദോ വിയ താരകാനം മജ്ഝേ. തസ്മാ തം സഭാവനിരുത്തിം ജാനന്താനംസന്തികേ ഭാവത്ഥസുഞ്ഞം സത്ഥുസമഞ്ഞാമത്തം ഭവിതും നാരഹതി. അഞ്ഞേസം പന പദസഹസ്സം വുച്ചമാനംപി സത്ഥു സമഞ്ഞാമത്തമേവ സമ്പജ്ജതീതി. തുലയിതബ്ബോ അഞ്ഞേന സഹ പമിതബ്ബോതി തുലോ. ന തുലോ **അതുലോ,** നത്ഥിതുലോ സദിസോ ഏതസ്സാതി വാ അതുലോ. ഭഗവാ. ന ഹി അത്ഥി ഭഗവതോ അത്തനാ സദിസോ കോചി ലോകസ്മിന്തി. യഥാഹ -

> ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി;
> സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോതി.

അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം ബുദ്ധഭൂതസ്സ അതുലത്തം. സമ്പതിജാതസ്സപി പനസ്സ അതുലതാ പഞ്ഞായതി. തദാ ഹി മഹാപുരിസോ സമ്പതിജാതോവ സമാനോ പുരത്ഥിമദിസാഭിമുഖോ അട്ഠാസി. തസ്മിം ദിസാ ഭാഗേ അനന്താനി ചക്കവാളാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. തേസു ഠിതാ ദേവബ്രഹ്മാനോ മഹാപുരിസ ഇധ തുമ്ഹേഹി സദിസോ നത്ഥി. കുതോ ഉത്തരിതരോതി പരമായ പുജായ പൂജേസും. ഏവം സേസദിസാസുപി. തദാ മഹാപുരിസോ അത്തനോ സബ്ബലോകഗ്ഗഭാവം ഞത്വാ അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മിലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മിലോകസ്സ അയമന്തി മാജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോതി ഏവം അഥമ്ഭിവാചം നിച്ഛാരേസീതി. ഇദംപി അനച്ഛരിയം, യം പച്ഛിമഭവം പത്തസ്സ അതുലത്തം. യദാ പന സോ സുമേധഭൂതോ ദീപങ്കരബുദ്ധസ്സ സന്തികേ നിയതബ്യാകരണം ഗണ്ഹി. തദാപി ഥപേത്വാ ദീപങ്കരസമ്മാസമ്ബുദ്ധം പാരമിതാഗുണേഹി തേന സദിസോ കോചി നത്ഥേവ. നത്ഥിഭാവോചസ്സ തദാ പവത്തേ ഹി ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനാദീഹി അസാധാരണപാടിഹാരിയേഹി ദീപേതബ്ബോ. താനി ഹി പച്ചേകബോധിസത്താനം സതസഹസ്സംപി പവത്തേതും ന സക്ഖിസ്സതിയേവ. കുതോ സാവകബോധി സത്താനന്തി. തേനേവ ഹി തദാ പവത്തിപാരമിപവിചയഞ്ഞാണം അത്തനോ വിസയേ സബ്ബഞ്ഞുഥഞ്ഞാണഗതികന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. സാവകബോധിസത്താപി ഹി യതോ പട്ഠായ അത്തനോ ബോധിയാ അനുരൂപേ സമ്ഭാരധമ്മേ സയമേവ ജാനിതും സക്കോന്തി. തതോ പട്ഠായ അനിവത്തിധമ്മാ ഹുത്വാ വത്താനുസാരിമഹാപുഥുജ്ജനഭാവം അതിക്കമിത്വാ ബോധിസത്തഭൂമിം ഓക്കന്താ ഹോന്തി. ഏകേന പരിയായേന നിയതാ സമ്ബോധിപരായനാ ച നാമ ഹോന്തി. തദാ ഏവ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖിഭാവേ സതി നിയതബ്യാകരണം ലഭന്തി. സബ്ബഞ്ഞു ബോധിസത്ത പച്ചേകബോധിസത്തേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി.

**[൩] വിഭാവനിയം പന**

സമിതത്ഥേ യ്യകാരസ്സ അകാരസ്സ വാ വസേന ഏതം സിദ്ധന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി തുലസദ്ദോ ധാതുസിദ്ധോ കമ്മസാധനോ ച ഭവിതും ന യുത്തോ. തുലയിതും അസക്കുണേയ്യോതി അതുലോ. അപ്പമേ യ്യോതി ഹി ടീകായം വുത്തം. ഏതേന തുലസദ്ദോ കമ്മസാധനോതി ദീപേതി. ഏവഞ്ച സതി കമ്മസാധനേനേവ തദത്ഥസിദ്ധിതോ കിം തതോ സമിതത്ഥേ യ്യകാരസ്സഅകാരസ്സ വാ ചിന്തായാതി. വത്തിച്ഛാനുഗതോ സദ്ദപ്പയോഗോതി കത്വാ ഏതം വുത്തന്തി ചേ. ന. യഥാ സുതം യുത്തം വജ്ജേത്വാ അസ്സുതസ്സ പരികപ്പനായ പയോ ജനാഭാവതോതി. [അതുല പദം]

**൩**. ഇമേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി സത്ഥു തിസ്സോ സമ്പദാ വിഭാ വിതാ ഹോന്തി. ഹേതുസമ്പദാ ഫലസമ്പദാ സത്തുപകാരസമ്പദാചാതി. തത്ഥ സത്ഥു മഹാകരുണാ സമങ്ഗിതാ ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണഞ്ച ഹേതുസമ്പദാനാമ. ബോധിമണ്ഡേ പവത്തിതാ ചതുവീസതി കോടിസഭസഹസ്സസങ്ഖാ മഹാവജിരഞ്ഞാണസങ്ഖാതാ സബ്ബഞ്ഞുമഹാ വിപസ്സനാപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹിതാ. സാ ഹി മഹാബോധിയാ പദട്ഠാന ഭൂതാതി. പഹാന സമ്പദായമേവ വാ സാ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. ഫലസമ്പദാ ചതുബ്ബിധാ

പഹാനസമ്പദാ ഞാണസമ്പദാ ആനുഭാവസമ്പദാ രൂപകായസമ്പദാ ചാതി. തത്ഥ സഹ വാസനായ കിലേസപ്പഹാനം പഹാനസമ്പദാ നാമ. പഹാനസ്സ സബ്ബപാരിപൂരിതാതി അത്ഥോ. അത്ഥതോ പന അരിയമഗ്ഗോ, അഗ്ഗമഗ്ഗഞ്ഞാണമേവ വാ. സബ്ബഞ്ഞുത ഞ്ഞാണ ദസബലഞ്ഞാണാദീനി ഞാണസമ്പദാ.

[ത] വിഭാവനിയം പന

ഏതാസു ദ്വീസു സമ്പദാസു ഞാണസമ്പദാ പഥമം വുത്താ, തതോ പഹാനസമ്പദാ. പഹാനസമ്പദായേവ പന പഥമം വത്തബ്ബാ. സാ ഹി ഞാണസമ്പദായപുബ്ബങ്ഗമഭൂതാ പച്ചയഭൂതാ ച. മഹാടീകായഞ്ച സായേവ പഥമം വുത്താതി.

[വ്വ] യഞ്ച വിഭാവനിയം

''സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനം അഗ്ഗമഗ്ഗഞ്ഞാണ''ന്തി ഞാണസമ്പദായം വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതി.

അഗ്ഗമഗ്ഗഞ്ഞാണഞ്ഹി പഹാനസമ്പദാ ഏവ ഭവിതും അരഹതി. ന ഹി മഗ്ഗഞ്ഞാണതോ അഞ്ഞാ പഹാനസമ്പദാനാമ അത്ഥീതി. യഞ്ച കോചി വദേയ്യ മഗ്ഗഞ്ഞാണം ഞാണഞ്ച ഹോതി പഹാനഞ്ച. തസ്മാ ഉഭയത്ഥ വത്തും യുത്തന്തി. തംപി ന യുജ്ജതി. ഏവഞ്ഹി സതി സമ്പദാസങ്കരോ ഹോതീതി.

[ൻ] തഥാ വിഭാവനിയം

ഞാണസമ്പദായം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം സബ്ബപഥമം വത്തബ്ബംപി ന വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

നനു ''തമ്മൂലകാനി ച ദസബലാദി ഞ്ഞാണാനീ''തി ഏത്ഥ ആദിസദ്ദേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണംപി ഗഹിതന്തി ചേ. തംപി ന യുജ്ജതി.

ന ഹി അപ്പധാനം സരൂപതോ നിദ്ദിസിത്വാ പധാനം പാകടം ആദിസദ്ദേന ഗഹിതന്തി ഞായാഗതം ഹോതീതി. അചിന്തേയ്യാനുഭാവേഹി സീലാ ദിഗുണേഹി ഇദ്ധി ധമ്മേഹി ച സമ്പദാ ആനുഭാവസമ്പദാ. ലക്ഖണാ നുബ്യഞ്ജനപ്പടിമണ്ഡിതസ്സ രൂപകായസ്സ സമ്പത്തി രൂപകായസമ്പദാ. സത്തുപകാരോദുവിധോ ആസയസമ്പദാ, പയോഗസമ്പദാ ച. അജ്ഝാസയസ്സ ഉളാരതാ കായവചീപയോഗസ്സ ച പരിസുദ്ധതാതി അത്ഥോ. തത്ഥ ദേവദത്താദീസു വിരോധിസത്തേസുപി നിച്ചം ഹിതജ്ഝാസയതാ ആസയ സമ്പദാ. ലോകേ അഭിഞ്ഞാതാനം രാജൂനം രാജമഹാമത്താനം സേട്ഠി ഗഹപതീനം ദേവരാജൂനമ്പി ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ ലാഭസക്കാരാദി നിരപേക്ഖതാവസേന ദേസനാപയോഗസുദ്ധി പയോഗസമ്പദാ. തത്ഥ ദ്വേ പഹാനഞാണസമ്പദാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധപദേന വിഭാവിതാ. ദ്വീഹി ആനു ഭാവരൂപകായസമ്പദാഹി സഹ ദ്വേ സത്തുപകാരസമ്പദാ അതുലപദേന. ഹേതുസമ്പദാ പന ദ്വീഹിപി പദേഹി സാമത്ഥിയതോ വിഭാവിതാ. ന ഹി താദിസിയാ ഹേതുസമ്പദായ വിനാ ഇതരാസം പവത്തി അത്ഥീതി. [സമ്പദാ]

൭. പുനപി ഥേരോ അത്തനോ വന്ദനം ബലവതരം കരോന്തോ സസദ്ധമ്മഗണുത്തമന്തി ആഹ. ഏതേന ധമ്മസങ്ഘാനംപി വന്ദനാ കതാ ഹോതി. ദൂരതോഹം നമസ്സിസ്സം, സസങ്ഘം ലോകനായകന്തി ഹി വുത്തേ സങ്ഘസ്സപി നമനക്രിയാപത്തി സഹസദ്ദേന വിഞ്ഞായതി. ഏവ മിദം ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ നമസ്സിസ്സന്തി നമസ്സിം.

**[൮ം] യമ്പന വിഭാവനിയം**

> “ഗുണീഭൂതാനംപി ഹി ധമ്മസങ്ഘാനം അഭിവാദേതബ്ബ ഭാവോ സഹയോഗേന വിഞ്ഞായതീ”തി വുത്തം. തത്ഥ അഭിവാദേതബ്ബ ഭാവോതി നവത്തബ്ബം. അഭിവാദിതഭാവോതി പന അഭിവാദനന്തി വാ വത്തബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി ഇധ അധിപ്പേതസ്സ ക്രിയാ സമവായസ്സ സിദ്ധത്താ ധമ്മസങ്ഘാനംപി ഥേരസ്സ വന്ദനാ ക്രിയാപത്തി സിദ്ധാ ഹോതീതി. ഇതരഥാ തബ്ബപച്ചയസ്സ അരഹത്ഥദീപനതോ അഭിവാദനാ രഹതാ സങ്ഖാത ഗുണസമവായോ വുത്തോ സിയാ. സോച ഇധ നാധിപ്പേതോ. അത്തനോ നിദസ്സനേന ച സഹ ന സമേതി സപുത്തദാരോ ആഗതോതി.

അപിച ഥേരോ ഇമം ഗന്ഥം രചയിസ്സാമീതി പുബ്ബഭാഗേയേവ തീണി രതനാനി വന്ദി, അഥ തം അത്തനോ വന്ദനം ഗന്ഥപ്പടിഞ്ഞായ സഹ ഘടേത്വാ ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥം രചയീതിപി ന ന സക്കാ വത്തുന്തി. തഥാഹി അഭിവാദിയാതി വുത്തം. ന അഭിവാദിയാമീതി. ഏസനയോ അഞ്ഞത്ഥപി. തത്ഥ സദ്ധമ്മേന ച ഗണുത്തമേന ച അത്തനാ നിമ്മിതേന സകലലോകസ്സ സരണഭൂതേന സഹ വത്തതീതി സസദ്ധമ്മ ഗണുത്തമോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. ന ഹി പരനിമ്മിതേന സദ്ധമ്മേന ഗണുത്തമേന ച സഹിതാ സാവകാ സസദ്ധമ്മാതി ച സഗണുത്തമാതി ച വുച്ചന്തി. ന ച അത്തനോഏവ സരണഭൂതേന സദ്ധമ്മേന സബ്രഹ്മചാരിഗണുത്തമേന ച സഹിതാ പച്ചേകബുദ്ധാ തഥാ ഥോമനം അരഹന്തീതി, തസ്മാ ഇദംപി സത്ഥു അസാധാരണഗുണപദമേവ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

തത്ഥ ധാരേതീതി ധമ്മോ. കേ ധാരേതി, അത്താനം ധാരേന്തേ. ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിന്തി ഹി വുത്തം. കഥഞ്ച ധാരേതി, ചതൂസു അപായേസു വട്ടദുക്ഖേസുച അപതമാനേ കരോന്തോ. കിഞ്ച ധാരണംനാമ, യേസം വസേന സത്താ അപായേസുവാ വട്ടദുക്ഖേസുവാ പതന്തി, തേസം കിലേസാനം ഏകദേസേനവാ സബ്ബസോവാ സമുച്ഛിന്ദനം. ഇമസ്മിം അത്ഥേ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ നിബ്ബാനഞ്ച നിപ്പരിയായതോ ധമ്മോനാമ. അരിയമഗ്ഗാ ഹി കിലേസേ സമുച്ഛിന്ദന്താ നിബ്ബാനേന സഹേവ ഹുത്വാ സമുച്ഛിന്ദന്തി. ന വിനാതി, തസ്മാ തേയേവ പഞ്ച ഏകന്തതോ ധമ്മോനാമാതി. പരിയത്തിധമ്മോ പന ധാരണുപായോയേവ ഹോതി. ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനിച ധാരണഫലാനിയേവ ഹോന്തി, കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനവസേന പവത്തത്താ ധാരണാനുകൂലപ്പവത്താനി ച. തസ്മാ ഏതേ പഞ്ച പരിയായധമ്മായേവാതി. അഥവാ , ധാരീയതീതി ധമ്മോ. ധാരണാരഹോതി വുത്തം ഹോതി. യോ ഹി ധാരേന്തം ഏകന്തേന ദുക്ഖതോ മോചേതി. അഗ്ഗസുഖേച പതിട്ഠാപേതി. സോയേവ ധാരണാരഹത്താ ഇധ ധമ്മോനാമാതി. കോപന സോതി, യഥാ പുത്തധമ്മായേവ. തേഹി കേചി ഭാവനാ വസേന കേചി സച്ഛികിരിയവസേന കേചി ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരവസേന കേചി ഉഗ്ഗഹ ധാരണവസേന ധാരീയന്തി. തേ ച ഏവം ധാരീയമാനാ ധാരേന്തം യഥാരഹം അപായദുക്ഖതോ

വട്ടദുക്ഖതോച മോചേന്തി, അഗ്ഗേച ഫലസുഖേവാ നിബ്ബാനസുഖേവാ പതിട്ഠാപേന്തീതി. ധാരേന്തിവാ സപ്പുരിസാജനാ അപായേസു വട്ടദുക്ഖേസുച അത്താനം അപത മാനം വഹന്തി ഏതേനാതി ധമ്മോ. ധരന്തിവാ ഏത്ഥ ധമ്മദീപാ ധമ്മപ്പടിസരണാ ജനാ ലദ്ധപ്പതിട്ഠാ ഹോന്തീതി ധമ്മോതിപി യുജ്ജതിയേവ. കസ്മാ പനേത്ഥ ധമ്മോ ദസവിധോവ വുത്തോ. നനു പടിപത്തിധമ്മേന സഹ ഏകാദസവിധോവ വത്തബ്ബോതി. സച്ചം. സോപന പടിപത്തിധമ്മോ മഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗപ്പടിപദാഏവ ഹോതീതി പുബ്ബേചേതനാ വിയ ദാനേ മഗ്ഗേ ഏവ സോ സങ്ഗഹിതോ. തസ്മാ ധമ്മോ ദസവിധോവ സബ്ബത്ഥ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ.

അപിച, യദഗ്ഗേന പരിയത്തിധമ്മോ ഇധ ധമ്മസ്മിം സങ്ഗഹിതോ. തദഗ്ഗേന പരിയത്തിധാരകോപി സങ്ഘേ വന്ദനേയ്യേ സങ്ഗഹിതോതി യുത്തോ. യദഗ്ഗേനച പുഥുജ്ജനകല്യാണകോ സങ്ഘേ സേക്ഖേസു സങ്ഗഹിതോ. തദഗ്ഗേന തസ്സ കല്യാണഹേതുഭൂതോ പടിപത്തി ധമ്മോപി ധമ്മേ വന്ദനേയ്യേ സങ്ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ. സോ ഹി പുഥുജ്ജനഭൂതോപി യേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ സേഖേ സോതാപത്തി ഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേ സങ്ഗഹിതോ. തേ പന ധമ്മാ സേക്ഖേ സോതാപത്തിമഗ്ഗേ അസങ്ഗഹിതാതി നസക്കാ വത്തുന്തി. ഏത്താവതാ യേ വദന്തി സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീതി, ഏത്ഥ പുഥുജ്ജന കല്യാണകോ സങ്ഘേ അസങ്ഗഹിതോ. ന ഹി തംസരണം ഗച്ഛന്തസ്സ സരണഗമനം സമ്പജ്ജതീതി. തേസം തം പടിക്ഖിത്തം ഹോതി. ഏവം പന വത്തബ്ബോ, യോ വോ ആനന്ദ മയാ ധമ്മോച വിനയോച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോ, സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാതി ഏവം സത്ഥുഠാനേ ഥപേത്വാ ഭഗവതാ സംവണ്ണിതോ പരിയത്തിധമ്മോ ധമ്മസരണേ സങ്ഗഹിതോതി യുത്തോ, തം ധാരേന്തോപന കല്യാണപ്പടിപത്തിയം ഠിതോപി അത്ഥി. അട്ഠിതോപി അത്ഥി. യോ അട്ഠിതോ, സോ അത്തനോപി സരണം നഹോതി. കുതോ പരസ്സ. സത്ഥാരാ ച അനേകേസു സുത്തസഹസ്സേസു സോ ഗരഹിതോ. തസ്മാ സോ സങ്ഘസരണേ അസങ്ഗഹിതോ. ഇതരോവ സങ്ഗഹിതോതി യുത്തോതി.

സന്താനം ധമ്മോതി സദ്ധമ്മോ. സമിതകിലേസാനം തതോയേവ പസത്ഥാനം പൂജിതാനം സപ്പുരിസാനം പണ്ഡിതാനഞ്ച ധമ്മോതി അത്ഥോ. യോച സന്താനം ധമ്മോ, സോപി ഏകന്തേന സന്തോയേവ ഹോതീതി സന്തോ ധമ്മോതിപി സദ്ധമ്മോ. പസത്ഥോ പൂജിതോ ധമ്മോതി അത്ഥോ. സച്ചോ വാ. അയഞ്ഹി അഞ്ഞതിത്ഥിയധമ്മോ വിയ ധാരേന്തം നവിസംവാദേതി. സോ ഹി അയം മേ ഹിതോതി ധാരേന്തസ്സ അഹിതോയേവ സമ്പജ്ജതി. അയം പന തഥാധാരേന്തസ്സ ഹിതോയേവ സമ്പജ്ജതീതി. [സദ്ധമ്മപദം]. ഗണുത്തമപദേ ലോകേ സമാന ദിട്ഠിസീലാനം സഹധമ്മികാനം സമൂഹോ ഗണോതി വുച്ചതി. ഇധ പന ഉത്തമേഹി സീലാദിഗുണേഹി യുത്തോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ ഉത്തമോച സോ ഗണോചാതി അത്ഥേന ഉത്തമഗണോനാമ. സോയേവ ഇധ ഗണുത്തമോതി വുച്ചതി യഥാ മുനിസേട്ഠോ മുനിവരോതി.

**[ഫ] വിഭാവനിയം** പന

"ഗണാനം ഗണേസുവാ ദേവമനുസ്സാദിസമൂഹേസു ഉത്തമോ ഗണുത്തമോ"തി ച വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഏതസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ സതി ഉത്തമസദ്ദോ പധാനഭൂതോ ഹോതി. സോച ഗുണമ്ഹിയേവ പവത്തതീതി തേന ഇധ അരിയസങ്ഘോ വുത്തോതി നസിജ്ഝതീതി. ഏത്ഥച ഗണോതി സങ്ഘോയേവ വുച്ചതി. സോച സങ്ഘോ ദുവിധോ സമ്മുതിസങ്ഘോ, ദക്ഖിണേയ്യസങ്ഘോതി. തത്ഥ സമഗ്ഗേന സങ്ഘേന കതം ഉപസമ്പദാകമ്മം സമ്മുതിനാമ. തായ സമ്മുതിയാ ഉപസമ്പന്നഭൂമിം പത്വാ ഠിതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ സമ്മുതിസങ്ഘോനാമ. സോ വിനയകമ്മേസു പസിദ്ധോ. ദക്ഖിണേയ്യസങ്ഘോ നാമ അട്ഠ അരിയപുഗ്ഗലസമൂഹോ. സോപന കിഞ്ചാപി സമ്മുതിസങ്ഘേപി അന്തോഗധോയേവ ഹോതി. തഥാപി സരണഗമന വന്ദനാ മാന പൂജാസക്കാരാനുസ്സതിട്ഠാനേസു അനുത്തര പുഞ്ഞക്ഖേത്ത വിസേ സപരിഗ്ഗഹത്ഥം ഭഗവതാ തഥാ തഥാ സംവണ്ണേത്വാ സോ വിസും വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. പുഥുജ്ജനസങ്ഘോഹി പുഞ്ഞക്ഖേത്തം സമാനോപി അനുത്തരം പുഞ്ഞക്ഖേത്തം നഹോതി. കസ്മാ. സാലിക്ഖേത്തേ തിണാനം വിയ ഖേത്തദുട്ഠാനം സക്കായദിട്ഠി വിചികിച്ഛാനുസയാനം സബ്ഭാവാതി. പുഞ്ഞക്ഖേത്തഭാവോ പനസ്സ പുരിമേ സദ്ധമ്മപദേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോതി. [സസദ്ധമ്മഗണുത്തമപദം]

**വ്വ. അഭിവാദിയാ**തി വിസേസതോ വന്ദിത്വാ. ഏത്ഥ ച അയം ലോകേ സീലാദിഗുണയുത്തോ സേട്ഠോ വന്ദനേയ്യോതി ഏവം സേട്ഠ ചിത്തം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ വന്ദന്തോ വിസേസതോ വന്ദതീതി വുച്ചതി. വന്ദനാ പന തിവിധാ കായവന്ദനാദിവസേന. യഥാഹ -

> തിസ്സോ ഇമാ ഭിക്ഖവേ വന്ദനാ, കതമാ തിസ്സോ. കായേന വന്ദതി, വാചായ വന്ദതി, മനസാ വന്ദതീതി.

തത്ഥ സേട്ഠചിത്തം പച്ചുപട്ഠാപേത്വാ ജാണുദ്വയ കപ്പരദ്വയ നലാട സങ്ഖാതാനി പഞ്ച അങ്ഗാനി ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ വന്ദനേയ്യാനം അഭിമുഖം നിപ്പജ്ജന്തോ കായേന വന്ദതിനാമ. യം സന്ധായ പഞ്ചപ്പതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാതി തത്ഥ തത്ഥ വുത്തം. യായച അവന്ദിയട്ഠാനേസു വന്ദന്തസ്സ ആപത്തി ഹോതീതി. ഗുണപദാനി വാചായ പവത്തേന്തോ വാചായ വന്ദതിനാമ. നമോ ബുദ്ധസ്സ, നമത്ഥു ബുദ്ധസ്സ, നമോ വിമുത്തിയാ, നമോ വിമുത്താനം, വിപസ്സിസ്സ നമത്ഥൂതി ഏവമാദീസുപി വാചാ വന്ദനായേവ. ഗുണപദാനി അനുഗന്ത്വാ ഗുണേ അനുസ്സരന്തോ മനസാ വന്ദതിനാമാതി.

**ൻ. ഭാസിസ്സ**ന്തി കഥേസ്സാമി. കാമഞ്ച ഥേരോ ഇമം സങ്ഗഹം രചയന്തോ പോത്ഥകാരുള്ഹം കത്വാവ രചയിസ്സതി. ഗന്ഥകമ്മം നാമ വാചാകമ്മേസു പസിദ്ധന്തി കത്വാ ഭാസിസ്സന്തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**ഫ്ം. അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹ**ന്തി പദേ അഭിധമ്മേ വുത്താ അത്ഥാ അഭിധമ്മത്ഥാ. തേ സങ്ഗയ്ഹന്തി ഏത്ഥ ഏതേനാതിവാ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹോ. സങ്ഗയ്ഹന്തിതിച ഥേരേന സംഖിപിത്വാ ഗയ്ഹന്തി കഥിയന്തീതി അത്ഥോ. അഭിധമ്മേതി ചേത്ഥ അഭിഅതിരേകോ അഭിവിസേ സോച ധമ്മോ അഭിധമ്മോ. ധമ്മോതി ച വിനയപാളിതോ അഞ്ഞംപാളി ദ്വയം വുച്ചതി. യോ വോ ആനന്ദ മയാ ധമ്മോച വിനയോച ദേസിതോ പഞ്ഞത്തോതി ഹി വുത്തം. തഞ്ച പാളിദ്വയം ആണാവിധാനസങ്ഖാതം വിനയന കിച്ചം വജ്ജേത്വാ കുസലാദികേ യഥാപവത്തേ പരമത്ഥധമ്മേ ഏവ ദീപേതീതി. ഏവം ദീപേന്തേസുച തേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു യോ ഇതരതോ

അതിരേകോച ഹോതി വിസേസോച. അയമേവ അഭിധമ്മോ നാമ. ഇതരോപന ധമ്മോയേവ. ഏവഞ്ച കത്വാ ധമ്മോ അഭിധമ്മോ വിനയോ അഭിവിനയോതി ഇദം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ധമ്മോനാമ സുത്തന്തപിടകം. അഭിധമ്മോനാമ യത്തപകരണാനി. വിനയോനാമ ഉഭതോ വിഭങ്ഗോ, അഭിവിനയോനാമ ഖന്ധകപരിവാരാതി അട്ഠകഥാസു വുത്തം. അതിരേകവിസേസതാ ചേത്ഥ കുസലാദി വസേന ഖന്ധാദിവസേന സങ്ഗഹാദിവസേന തഥാ തഥാ ദേസേതബ്ബപ്പകാരാനം അനവസേസവിഭത്തിവസേനവാ സുദ്ധധമ്മാധിട്ഠാന ദേസനാപവത്തിവസേനവാ വേദിതബ്ബാ. യതോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ ഇമം അഭിധമ്മദേസനം ദേവേസുഏവ ദേസേന്തി. ന ഹി മനുസ്സാ ഏവരൂപം തയോ മാസേ നിരന്തരം പവത്തനയോഗ്യം കഥാമഗ്ഗം ഏകേന ഇരിയാപഥേന ആദിതോ പട്ഠായ പരിയോസാനം പാപേത്വാ പടിഗ്ഗഹേതും സക്കോന്തി, നച ഏവ രൂപോ ഏകമാതികാനുബന്ധോ കഥാമഗ്ഗോ നാനാഖണേസു നാനാജനാനം ദേസേതും സക്കുണേയ്യോ ഹോതീതി. കേചിപന വിനയപാളിതോപി അഭിരേകവിസേസതം തസ്സ വണ്ണേന്തി. തം അട്ഠസാലിനിയാ ന സമേതി. തത്ഥ ഹി ധമ്മനാമികാനം ദ്വിന്നം പാളീനം മജ്ഝേഏവ അയം അതിരേകവിസേസതാ വിചാരിതാ. നച യുജ്ജതി വിനയേന സഹ തഥാ വിചാരേതും അസമാനകിച്ചവിസയത്താ. വിനയോ ഹി കായവാചാനം വിനയനകിച്ചോ, അജ്ഝാചാരവിസയോച. ധമ്മോ പന ധമ്മവിഭാഗകിച്ചോ ധമ്മപ്പവത്തി വിസയോചാതി. കേചിപന വദന്തി ഏവം സന്തേപി വിനയോ ഏവ സബ്ബജേട്ഠകോ സിയാ. വിനയം വിവണ്ണേന്തസ്സ ഹി പാചിത്തിയാപത്തി ഹോതി. ധമ്മം വിവണ്ണേന്തസ്സ ദുക്കടാപത്തിമത്താതി, തം നയുജ്ജതി. വിനയോ ഹി ആണാചക്കം. ധമ്മോച ധമ്മചക്കം. തത്ഥ വിനയം വിവണ്ണേന്തോ സത്ഥു ആണാചക്കേ പഹാരം ദേതി. സത്ഥരി അഗാരവോ മഹന്തോ ഹോതി. യസ്സച സത്ഥരി അഗാരവോ, തസ്സ ധമ്മസങ്ഘേസു തീസു സിക്ഖാസുച അഗാരവോ സിദ്ധോ ഹോതി. തസ്മാ വിനയ വിവണ്ണനേ ആപത്തി മഹന്തീ ഹോതി. ന സബ്ബജേട്ഠകത്താതി. അപിച, വിനയോനാമ സാസനസ്സ മൂലം. വിനയേ അട്ഠിതേ സാസനം നതിട്ഠതി. തസ്മാ സാസനസ്സ ചിരട്ഠിതത്ഥംപി വിനയവിവണ്ണനേ മഹതീ ആപത്തി പഞ്ഞത്താതി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാ നാമ അഭിധമ്മത്ഥ സങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ പഥമഗാഥായ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# ദുതീയഗാഥാ-പരമത്ഥദീപനീ

**൧൧**. ഏവം ആദിഗാഥായതംതം പയോജന സഹിതേ പഞ്ച അത്ഥേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേ അഭിധമ്മത്ഥേ ഉദ്ദേസതോ ദസ്സേന്തോ ദുതീയഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി ഭാസിസ്സം അഭിധമ്മത്ഥ സങ്ഗഹന്തി വുത്തേ തസ്മിം അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപദേ മയാ വുത്താ അഭിധമ്മത്ഥാ സബ്ബഥാപരമത്ഥതോ ചതുധാ ഹോന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച -

**[൧൨] ടീകായം** താവ

തത്ഥ തസ്മിം അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപകരണേതിവാ അഭിധമ്മത്ഥ പദേതിവാ അഭിധമ്മേതിവാ തസദ്ദത്ഥോ നിദ്ദിട്ഠോ. **വിഭാവനിയം** പന തസ്മിം അഭിധമ്മേതി. സബ്ബം നസുന്ദരം.

ന ഹി അഭിധമ്മത്ഥ സങ്ഗഹപകരണേ മയാ വുത്താ അഭിധമ്മത്ഥാതി യുജ്ജതി. പകരണംപി ഹി ഉപരി വുച്ചമാനമേവ ഹോതി. നതു വുത്തം. കുതോ അഭിധമ്മത്ഥാതി. ന ച സംവണ്ണനാപകരണേസു ആദിമ്ഹിയേവ താവ തസദ്ദോ അപ്പധാനപദാനി പച്ചാമസതീതി അത്ഥി. തസ്മാ അട്ഠസാലിനിയം ആദിമ്ഹി തത്ഥ കേന ട്ഠേന അഭിധമ്മോതി വാക്യേവിയ ഇധ തസദ്ദത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി. ഏവഞ്ഹി സതി -

**[൧൩] ടീകാസു**

സബ്ബഥാ വുത്താതി യോജനാപി പടിക്ഖിത്താ ഹോതി.

സാ ഹി വക്ഖമാനേഹി സബ്ബയാപി ദ്വാദസ, സബ്ബഥാപി അട്ഠാരസാതിആദീഹി നസമേതീതി. തത്ത **സബ്ബഥാ**തി ധമ്മസങ്ഗണിയം വുത്തേന കുസലാദിനാ സബ്ബപ്പകാരേനപി ചതുധാവ ഹോന്തി, വിഭങ്ഗേ വിഭത്തേ ന ഖന്ധാദിനാ സബ്ബപ്പകാരേനപി ചതുധാവ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ധാതു കഥായം വുത്തേനാതിആദിനാപി വത്തബ്ബം.

**൧൪. പരമത്ഥതോ**തി പരമത്ഥ സച്ചതോ. ദ്വേ ഹി സച്ചാനി സമ്മുതിസച്ചം, പരമത്ഥസച്ചന്തി, തത്ഥ സത്ത പുഗ്ഗല അത്ത ജീവാദികാ പഞ്ഞത്തിഅത്ഥാ സഭാവതോ അവിജ്ജമാനായേവ ഹോന്തി. ധമ്മവവത്ഥാനഞ്ഞാണരഹിതാനംപന മഹാജനാനം ചിത്തേ മഹന്തമഹന്താപി ഹുത്വാ വിജ്ജമാനാവിയ പഞ്ഞായന്തി, തേച മഹാജനാ സമഗ്ഗാ ഹുത്വാ തേസം ഏകന്തേന അത്ഥിഭാവം ഗഹേത്വാ തഥാ തഥാ വോഹരന്തി ചേവ സമ്പടിച്ഛന്തിച. തസ്മാ തേ മഹാജനേഹി സമഗ്ഗേഹി സമ്മതത്താതതോയേവച വചീസച്ചവിരതിസച്ചാനം വത്ഥുഭൂതത്താസമ്മുതി സച്ചന്തി വുച്ചന്തി. തസ്മിം സമ്മുതിസച്ചേ ഠത്വാ സമ്മാ പടിപജ്ജന്താ സബ്ബ ലോകിയസമ്പത്തിയോച സബ്ബബോധിസമ്ഭാര ധമ്മേച ആരാധേന്തി. മിച്ഛാപടിപജ്ജന്താ അപായപൂരകാ ഹോന്തി. ഏവം മഹന്തഞ്ഹി സമ്മുതി സച്ചന്തി. പരമത്ഥസച്ചം പന പത്വാ തം സച്ചമേവ നഹോതി. തഞ്ഹി സയം അവിജ്ജമാനംയേവ സമാനം മഹാജനേ വിജ്ജമാനന്ത്വേവ ഗണ്ഹാപേതി. സക്കായദിട്ഠി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠി തിവിധമിച്ഛാദിട്ഠീനം വത്ഥു ഹുത്വാ ബാലജനാനം വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതും നദേതി. ഏവം വിപരീതഞ്ഹി സമ്മുതിസച്ചം. ഏവം മഹാസാവജ്ജഞ്ചാതി. പരമത്ഥസച്ചംപന ദുവിധം

സഭാവസച്ചം അരിയസച്ചന്തി. തത്ഥ ധമ്മസങ്ഗണിആദീസു സത്തസു പകരണേസു വിഭത്താ കുസലാദയോ ധമ്മാ സഭാവസച്ചംനാമ. തേ ഹി സയം സഭാവതോ വിജ്ജമാനത്താ കുസലാനാമ ധമ്മാ അത്ഥി സുഖാനാമ വേദനാ അത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തേന വിസംവാദേന്തീതി. തം പന അരിയസച്ചം പത്വാ കിഞ്ചി അസച്ചംപി ഹോതിയേവ. തഥാഹി അനുഭവനഭേദമത്തം ഉപാദായേവ വേദനാ സുഖാ ദുക്ഖാ അദുക്ഖമസുഖാതി വുത്താ. ന സബ്ബാകാരതോ സുഖഭൂതത്താ. സബ്ബേഹി പന അനിച്ചതാ സങ്ഖതതാദീഹി അനേകസതേഹി ആകാരേഹി സബ്ബാപി വേദനാ ദുക്ഖാഏവ. തഥാ അനവജ്ജസുഖവിപാകട്ഠേന കുസലഭാവോപി അകുസലം ഉപാദായേവ വുത്തോ. സബ്ബേപി ഹി തേഭൂമകാ കുസലസമ്മതാ ധമ്മാ സാസവതാ സംകിലേസികതാ ഓഘനിയ യോഗനിയ ഉപാദാനിയതാ സങ്ഖാതേഹി വജ്ജേഹി സാവജ്ജാഏവ ഹോന്തി. ദുക്ഖസച്ചഭൂതാനഞ്ച വിപാകാനം ജനനട്ഠേന ഏകന്തേന ദുക്ഖവിപാകാഏവ ഹോന്തി. അജ്ഝത്തത്തികഞ്ച സബ്ബലോകിയസമ്മതം ഉപാദായ വുത്തം. സബ്ബേപി ഹി ചതുബ്ഭൂ മകധമ്മാ ഏകന്തേന അത്താപിനാമ നത്ഥി. കുതോ അജ്ഝത്താനാമ. ബഹിദ്ധാഏവ ഹോന്തി. സങ്ഖാരേ പരതോ പസ്സാതി ഹി വുത്തന്തി. അയം നയോ സേസത്തിക ദുകധമ്മേസുപി യഥാരഹം നേതബ്ബോ. അരിയ സച്ചംനാമ സബ്ബേസം തേഭൂമകധമ്മാനം ഏകന്ത ദുക്ഖഭാവോ തണ്ഹായ ഏകന്ത ദുക്ഖസമുദയ ഭാവോ നിബ്ബാനസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധ ഭാവോ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധമഗ്ഗഭാവോചാതി. ഇധമേവ ഹി പരിസുദ്ധബുദ്ധീനം അരിയാനം ഞാണേ അചലമാനം സബ്ബാകാരപരിപുണ്ണം നിപ്പരിയായസച്ചം ഹോതീതി. തേസു ഇധ സമ്മുതിസച്ചം നിവത്തേന്തോ പരമത്ഥതോതി ഇദ മാഹ. തേന വുത്തം പരമത്ഥതോതി പരമത്ഥസച്ചതോതി. തത്ഥ അത്ഥോ ദുവിധോ സഭാവസിദ്ധോച പരികപ്പസിദ്ധോച. തത്ഥ യോ വിനാ അഞ്ഞാപദേസേന കേവലം വിസും വിസും അത്തനോ ലക്ഖണേന വിജ്ജമാനോ ഹുത്വാ സിദ്ധോ. സോ ചിത്താദികോ അത്ഥോ സഭാവസിദ്ധോനാമ. യോപന അത്തനോ ലക്ഖണേന വിജ്ജമാനോയേവ നഹോതി. വിജ്ജമാനസ്സപന അത്ഥസ്സ നാനാ പവത്തിആകാരേ ഉപാദായ ചിത്തേന പരികപ്പേത്വാ സവിഗ്ഗഹം കത്വാ ഗഹിതോ ചിത്തമയോ ചിത്തനിമ്മിതോ ഹുത്വാ ചിത്തേഏവ ഉപലബ്ഭമാനോ ഹോതി. സോ സത്തപുഗ്ഗലാദികോ അത്ഥോ പരികപ്പസിദ്ധോ നാമ. തേസു സഭാവസിദ്ധോയേവ പരമത്ഥോനാമ. സോ ഹി സന്തി ഭവന്തി ബുദ്ധിസദ്ദാ ഏത്ഥാതി അത്ഥോ. ഏകന്തവിജ്ജമാനട്ഠേന ഇതരതോ പരമോ ഉക്കംസഗതോ അത്ഥോതി പരമത്ഥോ. അപി ച, യേ അയം അത്ഥി അയം ഉപലബ്ഭതീതി ഗഹേത്വാ തസ്സ അഭിഞ്ഞേയ്യസ്സ അഭിഞ്ഞത്ഥായ, പരിഞ്ഞേയ്യസ്സ പരിഞ്ഞത്ഥായ, പഹാതബ്ബസ്സ പഹാനത്ഥായ, സച്ഛികാതബ്ബസ്സ സച്ഛികരണത്ഥായ, ഭാവേതബ്ബസ്സ ഭാവനത്ഥായ പടിപജ്ജന്തി. തേസം തദത്ഥസാധനേ അവിസംവാദകട്ഠേന പരമോ ഉത്തമോ അത്ഥോതി പരമത്ഥോ. ഇതരോപന അവിജ്ജമാനത്താ തസ്സ അഭിഞ്ഞാദിഅത്ഥായ പടിപജ്ജന്താനം തദത്ഥസാധനേ വിസംവാദകോയേവ ഭവിസ്സതി. നപന തദത്ഥം സാധേസ്സ തീതി പരമത്ഥോതി വത്തും നാരഹതീതി.

**[ഫര്] വിഭാവനിയം** പന

"പരമസ്സവാ ഉത്തമസ്സ ഞാണസ്സ അത്ഥോ ഗോചരോതി പരമത്ഥോ"തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി പരമസദ്ദോഞാണേ വത്തമാനോ ദിസ്സതി. നച അത്ഥസദ്ദോ ഗോചരേതി. യഞ്ച അനുടീകായം സച്ചമേവ സച്ചികം. സോ ഏവ അത്ഥോ അവിപരീതസ്സ ഞാണസ്സ വിസയഭാവട്ഠേനാതി സച്ചികട്ഠോതി വുത്തം. തംപി അവിപരീതേന ഞാണേന അരണീയതോ ഉപഗന്തബ്ബ തോ അത്ഥോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. നപരമസദ്ദസ്സ അത്ഥന്തി. [പരമത്ഥപദം]

**൬൩. ചിത്തന്തി** ഏത്ഥ ചിന്തേതീതി ചിത്തം. ഏത്ഥച ചിന്തനക്രിയാ നാമ നിച്ചം ആരമ്മണാപേക്ഖാ ഹോതി. ന ഹി സാ ആരമ്മണേന വിനാ ലബ്ഭതീതി. തസ്മാ ആരമ്മണഗ്ഗഹണ ആരമ്മണുപലദ്ധിയേവ ഇധ ചിന്തനാതി ദട്ഠബ്ബാതി. ഏവഞ്ഹി സതി ഭവങ്ഗസമയ വിസഞ്ഞിസമയേസു ചിത്തം ആരമ്മണേന വിനാപി പവത്തതീതി ഏവം വാദീനം വാദോ പടിക്ഖിത്തോ ഹോതി. സന്തേസുപിച നിസ്സയ സമനന്തരാദീസു തസ്സ പച്ചയേസു തേഹി നാമം അലഭിത്വാ ആരമ്മണപച്ചയവസേനേവസ്സ നാമം സിദ്ധന്തി ദട്ഠബ്ബം. ചിന്തേന്തി സമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ഏതേനാതി ചിത്തം. തഞ്ഹി ആരമ്മണഗ്ഗഹണകിച്ചേ പുബ്ബങ്ഗമഭൂതന്തി തം സമ്പയുത്തധമ്മാപി ആരമ്മണം ഗണ്ഹന്താ തസ്സ വസേനേവ ഗണ്ഹന്തീതി. ചിന്തനമത്തംവാ ചിത്തം. സബ്ബേപി ഹി ധമ്മാ തംതം ക്രിയാമത്താവ ഹോന്തി. ന തേസു ദബ്ബംവാ സണ്ഠാനം വാ വിഗ്ഗഹോവാ ഉപലബ്ഭതി. പച്ചയായത്ത വുത്തിനോ ച ഹോന്തി. ന തേ അത്തനോ ഥാമേനവാ ബലേനവാ വസേനവാ സത്തിയാവാ ഉപ്പജ്ജിതുംപി സക്കോന്തി. പഗേവ ചിന്തേതുംവാ ഫുസേതുംവാതി. ഖണമത്തട്ഠായിനോച ഹോന്തി, ന കദാചി കസ്സചി വസേ വത്തിതും സക്കോന്തീതി. തസ്മാ തേസു ഇദം ദബ്ബം, അയം സത്തി, അയ ക്രിയാതി ഏവം വിഭാഗോ നലബ്ഭതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ച കത്വാ സബ്ബേസു പരമത്ഥപദേസു ഏകം ഭാവസാധനമേവ പധാനതോ ലബ്ഭതി. തദഞ്ഞ സാധനാനിപന പരിയായതോവ ലബ്ഭന്തീതി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച ദബ്ബാദിവസേന അഭേദസ്സ ചിന്തനസ്സ അത്ഥവിസേസഞാപനത്ഥം വിഭാഗ കപ്പനാവസേന ഭേദകരണം പരിയായകഥാതി ദട്ഠബ്ബം. യഥാ സിലാ പുത്തകസ്സസരീരന്തി, തഥാ കരണഞ്ച തം തം ക്രിയാസങ്ഖാത ധമ്മവിമുത്തസ്സ പരപരികപ്പിതസ്സ കാരകഭൂതസ്സ അത്ത ജീവ സത്ത പുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബസോ അഭാവദീപനത്ഥം. സതി ഹി അത്താദിമ്ഹി കിം അഭേദസ്സ ഭേദകപ്പനായാതി.

**വിഭാവനിയം** പന

> സസവിസാണം വിയ അഭൂതസ്സ ഭൂത കപ്പനാ വുത്താ വിയ ദിസ്സതി. അയമസ്സാധിപ്പായോ-ധമ്മേസു കത്താവാ കാരേ താവാ കോചി നത്ഥി. ലോകേപന അത്തപ്പധാനോ ക്രിയാ നിപ്ഫാദകോ കത്താനാമ സിദ്ധോ. തസ്മാ ചിന്തനകിച്ചേ അത്തപ്പധാനതാ ദീപനത്ഥം തം കത്തുഭാവം ചിത്തേ ആരോപേത്വാ ചിന്തേതീതി ചിത്തന്തി വുത്തം.

ചിത്തസ്സച ബലേന തംസമ്പയുത്താനംപി തസ്മിം കിച്ചേ തദനുകൂലപ്പവത്തിദീപനത്ഥം പുനകരണഭാവം ചിത്തേ കത്തുഭാവഞ്ച തേസു ആരോപേത്വാ ചിന്തേന്തി സമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ഏതേനാതി ചിത്തന്തി വുത്തന്തി. അപി ചേത്ഥ ചിത്തസദ്ദോ വിചിത്രത്ഥവാചകോ ദട്ഠബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേ തം സംയുത്തകേ -

ദിട്ഠം വോ ഭിക്ഖവേ ചരണംനാമ ചിത്തന്തി. ഏവം ഭന്തേ. തമ്പി ഖോ ഭിക്ഖവേ ചരണം ചിത്തം ചിത്തേനേവ ചിന്തിതന്തി. തേനാപി ഖോ ഭിക്ഖവേ ചരണേന ചിത്തേന ചിത്തഞ്ഞേവ ചിത്തതരന്തി, നാ ഹം ഭിക്ഖവേ അഞ്ഞം ഏകനികായമ്പി സമനുപസ്സാമി യം ഏവം ചിത്തം. യഥയിദം ഭിക്ഖവേ തിരച്ഛാനഗതാ പാണാ. തേപി ഖോ ഭിക്ഖവേ തിരച്ഛാനഗതാ പാണാ ചിത്തേനേവ ചിത്തികതാ. തേഹിപി ഖോ ഭിക്ഖവേ തിരച്ഛാന ഗതേഹി പാണേഹി ചിത്തഞ്ഞേവ ചിത്തതരന്തി.

തത്ഥ ചരണംനാമ ചിത്തന്തി യത്ഥവിചിത്രാനി ദിബ്ബവിമാനാദീനി ചിത്തകമ്മാനി കത്വാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച പുഞ്ഞം കരോന്താ ഇധചിധച നിബ്ബത്താതി ദസ്സേന്തോ വിചരന്തി . തസ്സ പടകോട്ഠകസ്സേതം നാമം. ചിത്തേനാതി നിസ്സക്കേ കരണവചനം. യഥയിദന്തി യഥാ ഇമേ. ചിത്തികതാതി വിചിത്രാ കതാ. ഏത്ഥച ചിത്തവിചിത്തകായ സഞ്ഞാവിചിത്താ. സഞ്ഞാവിചിത്തതായ തണ്ഹാവിചിത്താ. തണ്ഹാവിചിത്തതായ കമ്മാനി വിചിത്താനി. കമ്മവിചിത്ത തായ യോനിയോ വിചിത്താ. യോനിവിചിത്തതായ തേസം തിരച്ഛാ നഗതാനം വിചിത്തതാ വേദിതബ്ബാ. [വചനത്ഥോ]

തം തം സഭാവോ ലക്ഖണം, കിച്ചസമ്പത്തിയോ രസോ;<br>
ഗയ്ഹാകാരോ ഫലംവാപി, പച്ചുപട്ഠാന സഞ്ഞിതം.<br>
ആസന്നകാരണം യം തം, പദട്ഠാനന്തി തം മതം;<br>
ധമ്മാനം വവത്ഥാനായ, അലം ഏതേ വിബുദ്ധിനോ.

ആരമ്മണവിജാനനലക്ഖണം ചിത്തം, പുബ്ബങ്ഗമരസം, സന്ധാനപച്ചുപട്ഠാനം, നാമരൂപപദട്ഠാനം. [ചിത്തം]

**൧൪. ചേതസിക**ന്തി ഏത്ഥ ചേതസി ഭവം തദായത്തവുത്തിതായാതി ചേതസികം. ഫസ്സാദി ധമ്മജാതം. ഏത്ഥച തദായത്തവുത്തിതാ നാമ ഏകുപ്പാദതാദീഹി ലക്ഖണേഹി ചിത്തേന സഹ ഏകീ ഭൂതസ്സ വിയ പവത്തി. ഏതേന യാ ചിത്തസ്സ ജാതി. സാഏവ ഫസ്സാദീനം. യാ ചിത്തസ്സ ജരാ, യം ചിത്തസ്സ മരണം, യം ചിത്തസ്സ ആരമ്മണം, യം ചിത്തസ്സ വത്ഥു, തദേവ ഫസ്സാദീനന്തി ഏവം ഏകപുപ്ഫ മഞ്ജരിയം ഏകവണ്ടുപനിബ്ബന്ധാനി പുപ്ഫാനി വിയ ചിത്തേന സഹ ഏകജാതിയാദി ഉപനിബ്ബന്ധാ ഫസ്സാദയോ ധമ്മാ ഇധ ചേതസികംനാമാതി സിദ്ധാ ഹോന്തി. ഏവഞ്ച സതി ചിത്തംപി തേഹി ഫസ്സാദീഹി സഹ തഥേവ ആയത്തം പവത്തതീതി തംപി ഫസ്സികം വേദനികന്തിആദിനാ വത്തബ്ബന്തി ചേ. ന. ചിത്തസ്സേവ ജേട്ഠകത്താ. മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ, മനോസേട്ഠാ മനോമയാതി ഹി വുത്തം. ഏത്ഥച മനോമയാതി മനസാഏവ പകതാ നിമ്മിതാ ചിത്തക്രിയാ ഭൂതാതി അത്ഥോ. ഏതേന തേ ഫസ്സാദയോ ധമ്മാ ചിത്തേന വിനാ നുപലബ്ഭന്തീതി ദസ്സേതി. ചിത്തംപന തേഹി കേഹിചി വിനാപി പവത്തതിയേവ. പഞ്ചവിഞ്ഞാണ ചിത്തഞ്ഹിതേഹി കേഹിചി വിതക്കാദീഹി വിനാ ഉപ്പജ്ജതീതി. തസ്മാ തേസഞ്ഞേവ തദായത്ത വുത്തിതാ വത്തബ്ബാ ന ചിത്തസ്സാതി.

**[൧൫] വിഭാവനിയം** പന

ഏകാലമ്ബണതാ മത്തേന തേസം തദായത്തവുത്തിതം ചേതസി കത്തഞ്ച വിഭാവേതി. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ഏകാലമ്ബണതാമത്തേന ചേതസികംനാമ ജാതന്തി. ഏത്ഥ ച ലോകേ നാനാവണ്ണധാതുയോ ഉദകേ ഘംസിത്വാ വത്ഥുമ്ഹി നാനാ ചിത്തകമ്മാനി കരോന്തി, തത്ഥ വത്ഥുമ്ഹി ഫരണം ബന്ധനഞ്ച ഉദകസ്സേവ കിച്ചം, ന വണ്ണധാതൂനം. നാനാരൂപ ദസ്സനം വണ്ണധാതൂനമേവ കിച്ചം, ന ഉദകസ്സ. തത്ഥ വത്ഥുവിയ ആരമ്മണം ദട്ഠബ്ബം. ഉദകംവിയ ചിത്തം. നാനാ വണ്ണധാതുയോവിയ ചേതസികധമ്മാതി. [ചേതസികം]

**൧൭. രൂപ**ന്തി ഏത്ഥ രുപ്പതീതി രൂപം. സീതുണ്ഹാദീഹി വിരോധി പച്ചയേഹി വിസമ പവത്തി വസേന വികാരം ആപജ്ജതി, തേഹി വാ വികാരം ആപാദീയതീതി അത്ഥോ. യഥാഹ -

> രുപ്പതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി. സിതേനപി രുപ്പതി. ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി. ജിഘച്ഛായപി രുപ്പതി. വിപാസായപി രുപ്പതി. ഡംസ മകസ വാതാതപ സരിം സപ സപ്ഫസ്സേഹിപി രുപ്പതീതി. രുപ്പതീതിച രുപ്പതി, കുപ്പതി, ഘട്ടീയതി, പിളീ യതി, ഭിജ്ജതീതി.

മഹാനിദ്ദേസേ വുത്തം. അയമേത്ഥ പിണ്ഡത്ഥോ, യേ ധമ്മാ ചിരട്ഠിതികാച ഹോന്തി സപ്പടിഘസഭാവാച. തേസഞ്ഞേവ ഠിതിക്ഖണേസു വിരോധിപച്ചയേഹി സമാഗമോനാമ ഹോതി. നപനഞ്ഞേസം പരിത്തക്ഖണാനം അപ്പടിഘസഭാവാനന്തി. തേസഞ്ഹി അപ്പടിഘസഭാവാനം സുഖുമ രൂപാനംപി ബഹിദ്ധാ സീതാദീഹി സമാഗമോനാമ നത്ഥി. കുതോ പരിത്തക്ഖണാനം അപ്പടിഘസഭാവാനഞ്ച അരൂപധമ്മാനന്തി. യദിഏവം സുഖുമരൂപാനം അരൂപതാപത്തി സിയാതി. നസിയാ. ഓളാരികരൂപേഹി സമാനഗതി കത്താ. താനിഹി ഓളാരികേസു രുപ്പമാനേസു രുപ്പന്തിയേവാതി. സമാഗമോച നാമ ഇധ ഥപേത്വാ ആപാതഗമനം ആരമ്മണകരണഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധാനം ഠിതിപത്താനം ഓളാരികരൂപാനം മഹാഭൂതാനമേവവാ അഞ്ഞമഞ്ഞാഭിഘട്ടനം വുച്ചതി, രുപ്പതി ഘട്ടീയതി പീളീയതീതി ഹി വുത്തം. രുപ്പനഞ്ചനാമ പരസേനായുദ്ധേന രട്ഠഖോഭോവിയ കലാപന്തരഗതധാതൂനം കുപ്പനം ഭിജ്ജനംച വുച്ചതി. കുപ്പതി ഭിജ്ജതീതി ഹി വുത്തം. ഏത്ഥച കുപ്പതീതി ഖോഭതി ചഞ്ചലതി, ഭിജ്ജതീതി വികാരം ആപജ്ജതി. യസ്മിം ഖണേ വിരോധിപച്ചയസമാഗമം ലഭന്തി. തതോ പട്ഠായ സയംപി വികാരപത്താ ഹോന്തി. ഓമത്താധിമത്തരൂപസന്തതീനം ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയഭാവം പത്താ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. അപിചേത്ഥ രുപ്പനം ദുവിധം വഡ്ഢനം, ഹായനഞ്ച. തദുഭയംപി കപ്പവുട്ഠാനേ കപ്പസണ്ഠാനേ നാനാആയുകപ്പ സംവച്ഛര ഉതു മാസ രത്തി ദിവാദീനം പരിവത്തനേച പാകടം ഹോതീതി. കസ്മാ പന രൂപന്തി നാമം ഘട്ടനവസേന രുപ്പനധമ്മാനമേവ സിദ്ധന്തി. തേസമേവ സവിഗ്ഗഹത്താ. രൂപധമ്മാ ഹി സമൂഹസണ്ഠാനാദി ഭാവപത്തിയാ സവിഗ്ഗഹാ ഹോന്തി. തസ്മാ തേസമേവ രുപ്പനം പച്ചക്ഖതോപി ലോകസ്സ പാകടന്തി തേസ്വേവ രൂപന്തി നാമം സിദ്ധന്തി ദട്ഠബ്ബം. അരൂപധമ്മാ പന അവിഗ്ഗഹാതി ന തേസം വികാരോ പച്ചക്ഖതോ ലോകസ്സ പാകടോ ഹോതി. തം തം രൂപവികാരം ദിസ്വാവാ സുത്വാ വാ പുച്ഛിത്വായേവ വാ സോ ലോകേന ജാനിതബ്ബോ അഞ്ഞത്ര പരചിത്തവിദൂഹി. തസ്മാ തേസം രൂപതാപത്തി നത്ഥീതി.

**[൧൮] വിഭാവനിയം** പന

തേസം രൂപതാപത്തിപ്പസങ്ഗോ സീതാദിഗ്ഗഹണ സാമത്ഥിയേന നിവത്തിതോ. യസ്മാ പന വോഹാരോനാമ ലോകോപചാരേന വിനാ നസിജ്ഝതി. ലോകോപചാരോച പാകടനിമിത്തവസേ നേവ പവത്തോ. തസ്മാ ഇധ സീതാദിഗ്ഗഹണേന വിനാപി തപ്പസങ്ഗനിവത്തി ലോകതോവ സിദ്ധാതി ദട്ഠബ്ബാ.

യസ്മാ ച ബ്രഹ്മലോകേ ബ്രഹ്മാനം കായവികാര വചീവികാരാ ച ഇദ്ധിവികുപ്പനാവസപ്പവത്താ നാനാരൂപവികാരാച ദിസ്സന്തിയേവ. തേച ഏകേന പരിയായേന രുപ്പനാകാരാഏവ നാമ ഹോന്തി, തസ്മാ തേസം വസേന തത്ഥ രൂപാനം രൂപതാസിദ്ധി ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. രൂപയതി വാ അത്തനോ സഭാവേന പകാസതീതി രൂപം. അരൂപധമ്മാ ഹി ന അത്തനോ സഭാവേന പാകടാ ഹോന്തി. രൂപസന്നിസ്സയേനേവ ഗഹേതബ്ബാ . ഇദം പന അത്തനോ സഭാവേനേവ പാകടം പഞ്ചവിഞ്ഞാണേഹിപി ഗഹേതബ്ബന്തി. ഇമസ്മിം അത്ഥേ സതി ബ്രഹ്മലോകേ രൂപാനംപി ഉജു കതോവ രൂപതാസിദ്ധി ഹോതീതി.

**[൧൭] വിഭാവനിയം** പന

അനുഗ്ഗാഹകാനം സീതാദീനം വസേന തം സഭാവാ നാതിവത്തന വസേനച തത്ഥ രൂപതാസിദ്ധി വിഭാവിതാ. യസ്മാപന സീതേ നാപി ഉണ്ഹേനാപീതിആദിവചനം നിദസ്സനമത്തം ഹോതി. കമ്മ ചിത്താഹാരാനംപി വസേന രുപ്പനസ്സ സമ്ഭവതോ, തഥാഹി സഞ്ഞാ വിഞ്ഞാണാനിപി രൂപാരമ്മണരസാരമ്മണേഹി ഏവ പാളിയം നിദ്ദിട്ഠാനി. ന ഹി സഞ്ഞാ രൂപംഏവ സഞ്ജാനാതി. ന ച വിഞ്ഞാണം രസ മേവ വിജാനാതി. നിദസ്സനമത്തേന ദേസനാ ഹോതീതി വിഞ്ഞായതീതി. തസ്മാ സീതാദിഗ്ഗഹണം അമുഞ്ചിത്വാവ തത്ഥ രൂപതാസിദ്ധിവിഭാവനേന പയോജന നത്ഥീതി. [രൂപം]

**൧൮. നിബ്ബാന**ന്തി ഏത്ഥ നിബ്ബായന്തി സബ്ബേ വട്ടദുക്ഖസന്താപാ ഏതസ്മിന്തി നിബ്ബാനം. നിബ്ബായന്തീതി യേ കിലേസാവാ ഖന്ധാവാ അഭാവിതമഗ്ഗസ്സ ആയതിം ഉപ്പജ്ജനാരഹപക്ഖേ ഠിതാ ഹോന്തി. തേയേവ ഭാവിതമഗ്ഗസ്സ അനുപ്പജ്ജനാരഹപക്ഖം പാപുണന്തീതി അത്ഥോ. ന ഹി ഖണത്തയം പത്വാ നിരുദ്ധാ അതീതധമ്മാ നിബ്ബായന്തി നാമ. പച്ചുപ്പന്നേസു ആയതിം അവസ്സം ഉപ്പജ്ജമാനേസുച ധമ്മേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. വട്ടദുക്ഖസന്താപാതി കിലേസവട്ട കമ്മവട്ട വിപാകവട്ട ദുക്ഖസന്താപാ. ന ഹി തിവിധ വട്ടദുക്ഖസന്താപരഹിതാനം രുക്ഖാദീനം അനുപ്പാദനിരോധോ നിബ്ബാനംനാമ ഹോതീതി. ഏതസ്മിന്തി വിസയേ ഭുമ്മം. യഥാ ആകാസേ സകുണാ പക്ഖന്തീതി. യേഹി തേ നിബ്ബായന്തി. തേസം തബ്ബിനിമുത്തം അഞ്ഞം നിബ്ബുതിട്ഠാനംനാമ കിഞ്ചി നത്ഥീതി. നിബ്ബായന്തി വാ അരിയജനാ ഏതസ്മിന്തി നിബ്ബാനം. നിബ്ബന്തി ധീരാ യഥയം പദീപോതി ഹി വുത്തം. നിബ്ബായന്തീതി തം തം കിലേസാനംവാ ഖന്ധാനംവാ പുന അപ്പടിസന്ധികഭാവം പാപുണന്തീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിന്തി വിസയേഏവ ഭുമ്മേം, ഏതസ്മിം അധി ഗതേതിപി യോജേന്തി. ടീകാസുപന ഭവാഭവം വിനനതോ സംസിബ്ബന തോ വാനം വുച്ചതി തണ്ഹാ. തതോ നിക്ഖന്തന്തി നിബ്ബാനന്തി വുത്തം.

**[൧൮] വിഭാവനിയം** പന

“നിബ്ബാഭിവാ ഏതേന രാഗഗ്ഗിആദികോതി നിബ്ബാന”ന്തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി മഗ്ഗേവിയ നിബ്ബാനേ കത്ഥചി കരണസാധനം ദിട്ഠം, നച നിബ്ബാനം നിബ്ബൂതി ക്രിയാസാധനേ രാഗാദികസ്സ കത്തുനോ സഹ കാരിപച്ചയോ ഹോതീതി. [നിബ്ബാനം]

ദുതീയഗാഥായ പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# ചിത്തസങ്ഗഹ-പരമത്ഥദീപനീ

**൧൭**. ഇദാനി ഉദ്ദേസക്കമേന ചിത്തം താവ നിദ്ദിസന്തോ തത്ഥ ചിത്തന്തിആദിമാഹ. **തത്ഥാ**തി തേസു ചതൂസു അഭിധമ്മത്ഥേസു. **താവ** പഠമം. ചത്താരോ വിധാ പകാരാ യസ്സ തം **ചതുബ്ബിധം**.

**൧൮. കാമാവചര**ന്തി എത്ഥ കാമീയതീതി കാമോ. കാമേന്തിവാ എത്ഥ സത്താ അവിക്ഖമ്ഭിതകാമരാഗത്താ കാമരതിയാഏവ രമന്തി. ന ഉപരിഭൂമീസു വിയ ഝാനരതിയാതി കാമോ. ഏകാദസവിധാ കാമഭൂമി. നനു ചേത്ഥ ഝാനലാഭിനോപി സന്തീതി. ന ന സന്തി. തേപന കദാചി ദേവാതി നത്ഥേത്ഥ ദോസോ. അവീചിനിരയാദയോ കഥം കാമീയന്തി. കഥഞ്ച തത്ഥ സത്താ കാമരതിയാ രമന്തീതി. നിമിത്തസ്സാദവസേനവാ ഭവനികന്തിവസേനവാതി. മരണകാലേ ഹി ഉപട്ഠിതാ നിരയഗ്ഗിജാലാ സുവണ്ണവണ്ണാവിയ ഖായന്തി. ഏകോ കിര മിച്ഛാദിട്ഠികോ ബ്രാഹ്മണോ മരണമഞ്ചേ നിപ്പന്നോ ഹോതി. തസ്സ ആചരിയബ്രാഹ്മണാ സമീപേ ഠത്വാ ബ്രഹ്മലോകം ഭോ ഗച്ഛാതി വദന്തി. തസ്സപന അവീചിനിരയേ അഗ്ഗിജാലാ ഉപട്ഠഹന്തി. തദാ സോ ഭോ ആചരിയാ സുവണ്ണവണ്ണാ പഞ്ഞായന്തീതി ആഹ. ഏസ ഭോ ബ്രഹ്മലോകോ. തത്ഥ ഗച്ഛാതി വദന്തി. സോ കാലങ്കത്വാ അവീചിമ്ഹി ഉപ്പജ്ജി. ഏവം നിമിത്തസ്സാദവസേന തേ കാമീയന്തി. തത്ഥ ഉപ്പന്നാനംപി ഭവനികന്തിനാമ ഹോതീതി. അപിച, തത്ഥ ഉപ്പന്നാ അവിക്ഖമ്ഭിതകാമരാഗാഏവ ഹോന്തി, ഓകാസേ സതി കാമരതിയാ രമിസ്സന്തി യേവാതി. തസ്മിം കാമേ അവചരതീതി കാമാവചരം. ഏത്ഥച അവചരതീതി പദസ്സ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ ന ഗഹേതബ്ബോ. സോ ഹി അത്ഥോ പാളിയാച നസമേതി. നാനാദോസയുത്തോച ഹോതീതി. യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാതി ഹി പാളിയം വുത്തം. യദി ചേത്ഥ സോ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ സിയാ. ഏവം സതി ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥുപ്പന്നാതി വുത്തം സിയാ. നപന വുത്തം. നച പരിയാപന്നസദ്ദോ ഉപ്പന്നസദ്ദേന സഹ സമാനത്ഥോതി സക്കാ വത്തും. ന ഹി ലോകുത്തരചിത്താനി തീസു ഭവേസു ഉപ്പന്നാ നിപി തത്ര പരിയാപന്നാനിയേവ ഹോന്തീതി. ഏവം താവ പാളിയാ നസമേതീതി.

യദിച സോ അത്ഥോ ഗഹിതോ സിയാ. ഏവഞ്ച സതി തസ്മിം കാമേ യേ മഹഗ്ഗത ലോകുത്തരധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസംപി കാമാ വചരതാപത്തിദോസോ രൂപാവചരതാദി മുത്തിദോസോച ആപജ്ജതി. യേച കാമാവചരധമ്മാ രൂപാരൂപഭൂമീസു ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസഞ്ച രൂപാരൂപാ വചരതാ പത്തിദോസോ കാമാവചരതാ മുത്തിദോസോച ആപജ്ജതീതി. നനു യേഭുയ്യവുത്തിവസേനപി കേസഞ്ചി നാമലാഭോ ഹോതി. യഥാ വനചരകോ സങ്ഗാമാവചരോതി. തസ്മാ ഇധപി തേസം ധമ്മാനം അത്തനോ അത്തനോ ഭുമ്മീസു ഉപ്പന്നബഹുലത്താ കാമാവചരാദി നാമലാഭേ സതി ന കോചി ദോസോതി.ന. ഏവഞ്ഹി സതി ലോകുത്തര ധമ്മാനം കാമാവചരതാദി മുച്ചനത്ഥം യേഭുയ്യേന ഉപ്പന്നഭൂമി വിസും വത്തബ്ബാ സിയാ. ന ച സാ നാമഭൂമി അത്ഥി. യത്ഥ തേ യേഭുയ്യേന ഉപ്പജ്ജന്തീതി. തേഹി ഉപ്പജ്ജന്താ തീസു ഭവേസു ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ തേസം കാമ രൂപാരൂപാവചരതാപത്തിദോസോ ദുന്നിവാരോ സിയാതി. ഏവം നാനാദോസയുത്തോ ഹോതീതി. തസ്മാസ്സ തഥാ അത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാതി ഭഗവതാ സംവണ്ണിതേന

പാളിനയേനേവസ്സ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. കാമേ അവചരതി പരിയാപന്നഭാവേന തസ്മിം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ചരതി പവത്തതീതി കാമാവചരന്തി. പരിയാപന്നഭാവോചനാമ അത്തനോ ആധാരഭൂതേന തേന കാമേന സഹ സമാനജാതിഗോത്തനാമതാ സങ്ഖാതേഹി പരിതോഭാഗേഹി തസ്മിം കാമേ ആപന്നഭാവോ അനുപ്പവിട്ഠ ഭാവോ. അന്തോഗധഭാവോതി വുത്തം ഹോതി. സോച തഥാ പരിയാപന്നഭാവോ പരിഗ്ഗാഹിനിയാ കാമതണ്ഹായ കതോതി ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്താവതാ യേധമ്മാ രൂപാരൂപസത്തസന്താനഭൂതാപി മയ്ഹം ഏതേതി കാമ തണ്ഹായ പരിഗ്ഗഹിതാ കാമേ പരിയാപന്നാവ ഹോന്തി. തേ കാമാവചരാനാമാതി സിദ്ധാ ഹോന്തി. രൂപാരൂപാ വചരേസുപി അയം നയോ നേതബ്ബോ. തേസുപന രൂപതണ്ഹാ അരൂപതണ്ഹാച പരിഗ്ഗാഹിനീ തണ്ഹാ ദട്ഠബ്ബാ.

യേപന ധമ്മാ തിണ്ണം തണ്ഹാനം പരിഗ്ഗഹവിമുത്താ ഹോന്തി. തേ തീസു ഭവേസു ഉപ്പന്നാപി തത്ര അപരിയാപന്നാഏവ ഹോന്തീതി ലോകുത്തരാ നാമ ജാതാതി വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥച പട്ഠാനേ ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദം നീവരണം പടിച്ച ഉദ്ധച്ചനീവരണന്തിആദിനാ അരൂപസത്തസന്താനേപി കാമച്ഛന്ദസങ്ഖാതായ കാമതണ്ഹായ ഉപ്പത്തി വുത്താ. തസ്മാ രൂപാരൂപ ഭൂമീസു ഉപ്പന്നാനം കാമധമ്മാനം പരിഗ്ഗാഹിനീതണ്ഹാ രൂപാരൂപസത്തസന്താന ഗതാപി ദട്ഠബ്ബാ. പാളിയം കാമച്ഛന്ദനീവരണന്തി ഇദം നീവരണജാതികത്താ വുത്തം. ന ഹി ഝാനഭൂമീസു ഏകന്തനീവരണകിച്ചാനി നീവരണാനി സക്കാ ലദ്ധുന്തി. അത്ര കാമഭേദോ വത്തബ്ബോ. ദ്വേകാമാ കിലേ സകാമോച, വത്ഥുകാമോചാതി. തത്ഥ ഠപേത്വാ രൂപാരൂപരാഗേ അഞ്ഞോ സബ്ബോപി ലോഭോ ഇമസ്മിം ചതുബ്ഭൂമിപരിച്ഛേദേ കിലേ സകാമോനാമ. ഠപേത്വാച രൂപാരൂപാവചരധമ്മേ അഞ്ഞേ സബ്ബേപി തീസു ഭൂമീസു ഉപ്പന്നാ കാമാവചരധമ്മാ വത്ഥുകാമോനാമാതി. യംപന അട്ഠസാലിനിയം സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ വത്ഥുകാമോതി വുത്തം. തം മഹാനിദ്ദേസേ നിദ്ദിട്ഠേന സുത്തന്തികപരിയായേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി രൂപാരൂപാവചരധമ്മാ അഭിധമ്മേ കാമനാമേന വുത്താ അത്ഥീതി. [കാമാവചരപദം]

**൩. രൂപാവചരം അരൂപാവചര**ന്തി ഏത്ഥ രൂപാരൂപസദ്ദാ താസു ഭൂമീസു നിരുള്ഹാതി ദട്ഠബ്ബാ. അപിച ദ്വേ ഭൂമിയോ രൂപഭൂമി, അരൂപഭൂമീതി. തത്ഥ രുപ്പനലക്ഖണം രൂപം യത്ഥ നത്ഥി, സാ ചതുബ്ബിധാ ഭുമ്മി അരൂപഭൂമിനാമ. സേസാ സത്തവീസതിവിധാ ഭുമ്മി രൂപഭൂമിനാമ. തത്ഥച ഹേട്ഠാ ഏകാദസവിധാ ഭുമ്മി ഓളാരികേന കാമേന വിസേസേത്വാ കാമ ഭൂമീതി വുത്താ. ഉപരി സോളസവിധാ ഭുമ്മി രൂപഭൂമിഇച്ചേവ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. യത്ഥപന തണ്ഹാവാ ഝാനാനിവാ രൂപാരൂപസദ്ദേഹി വുത്താനി. തത്ഥ നിസ്സയസ്സനാമം നിസ്സിതേ ആരോപനവസേന നിസ്സയോപചാരോ വേദിതബ്ബോ. യത്ഥച കാമാവചരാദിസദ്ദേഹി ഭൂമിഏവ വുത്താ. തത്ഥ നിസ്സിതസ്സ നാമം നിസ്സയേ ആരോപനവസേന നിസ്സിതോ പചാരോതി. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം കാമാവചരപദേ വുത്തനയമേവാതി. അയമേത്ഥ തേഭൂമക പരിച്ഛേദേ പാളിഅനുഗതാ പരമത്ഥദീപനാ. യഥാഹ -

> കതമേ ധമ്മാ കാമാവചരാ. ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ പരനിമ്മിതവസവത്തീദേവേ അന്തോ കരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ ഖന്ധധാതുആയതനാ രൂപാ വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം.

ഇമേധമ്മാ കാമാവചരാ. കതമേ ധമ്മാ രൂപാവചരാ. ഹേട്ഠതോ ബ്രഹ്മലോകം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ അകനിട്ഠേ ദേവേ അന്തോ കരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ സമാപന്നസ്സവാ ഉപപന്നസ്സവാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സവാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, ഇമേ ധമ്മാ രൂപാവചരാ. കതമേ ധമ്മാ അരൂപാവചരാ. ഹേട്ഠതോ ആകാസാനഞ്ചായതനുപഗേ ദേവേ പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാ യതനുപഗേ ദേവേ അന്തോ കരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ. ല. ഇമേ ധമ്മാ അരൂപാവചരാതി.

**[൧൯] ടീകാസു** പന

യഥാവുത്തം സുവിസദം പാളിനയം അഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞഥാ വചനത്ഥാച വിനിച്ഛയാച ഏത്ഥ വുത്താ. സബ്ബേ തേ സാരതോ ന പച്ചേതബ്ബാതി.

നനു അട്ഠസാലിനിയമേവ തേച അഞ്ഞേച അത്ഥാ വുത്താതി. സച്ചം. ഭൂതംപന സുവിസദം പാളിഅനുഗതം അത്ഥം ഞത്വാ കിംവിക്ഖേപേനാതി.

൨൦. **ലോകുത്തര**ന്തി ഏത്ഥ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ വുച്ചതി യഥാവുത്തോ തേഭൂമകധമ്മോ. യഥാഹ ലുജ്ജതി പലുജ്ജതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ ലോകോതി വുച്ചതീതി. ഏവം സന്തേ ലോകുത്തരധമ്മാനംപി നിബ്ബാനവജ്ജാനം ലോകതാപത്തി സിയാ. കസ്മാ, തേസംപി ലുജ്ജനപലുജ്ജനധമ്മത്താതി. നസിയാ. യത്ഥ ഹി നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോതി മഹാജനസ്സ മിച്ഛാഗാഹോ നിവിസതി. തത്ഥേവ തസ്സ നിവാരണത്ഥം അയം ലോകസമഞ്ഞാ നിയമീയതി. തസ്മാ സബ്ബസോ മിച്ഛാഗാഹവിമുത്താനം തേസം ലോകതാപത്തി നത്ഥീതി വദന്തി. യേസംവാ ലുജ്ജനംപലുജ്ജനഞ്ച മഹാജനസ്സ പാകടം. തേസഞ്ഞേവ ലോകതാസിദ്ധീതി നത്ഥി ലോകുത്തരാനം ലോകത്തപ്പസങ്ഗോതി. ലോകതോ ഉത്തരതീതി ലോകുത്തരം. മഗ്ഗചിത്തം. തതോ ഉത്തിണ്ണന്തി ലോകുത്തരം. ഫലചിത്തം. നിബ്ബാനംപന ഇധ നലബ്ഭതീതി. ഉത്തരണഞ്ചേത്ഥ തണ്ഹാത്തയഗ്ഗാഹ വിമുത്തിയാ തീസു ലോകേസു അപരിയാപന്നഭാവോയേവ. സോച അപരിയാപന്നഭാവോ കേസം ധമ്മാനം അധിട്ഠാന ഭൂതോവിയ ഗയ്ഹതീതി വിസും ഏകാ ചതുത്ഥീ അവത്ഥാഭൂമിനാമാതി.

ചതുബ്ഭൂമിവിഭാഗസ്സ പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

൨൧. ഏവം ചിത്തം ഭൂമിഭേദേന ഹീനപണീതാ നുക്കമതോ ചതുധാ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി തദേവ ചതുബ്ബിധം ചിത്തം യഥാനിദ്ദിട്ഠക്കമേന വിഭജന്തോ പഠമം കാമാവചരചിത്തം. തത്ഥച ഹീനം അസോഭണചിത്തം. തത്ഥച സബ്ബഹീനം അകുസലചിത്തം താവ ദസ്സേതും **സോമനസ്സസഹ ഗത**ന്തിആദിമാഹ. ഏത്ഥച കാമാവചരചിത്തസ്സപി അകുസലാഹേതുക സഹേതുകാനുക്കമോ ഹീന പണീതാനുക്കമവസേന വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ.

**[൨൦] വിഭാവനിയം** പന

ഉപരി വുച്ചമാനാനം ബഹൂനം ചിത്താനം സോഭണസഞ്ഞാകരണസുഖത്ഥം അപ്പകേ പാപാഹേതുകേയേവ പഥമം ദസ്സേന്തോതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

തദത്ഥോ ഹി യഥാവുത്തഹീനാദിക്കമേനേവ സിദ്ധോതി.

**[൨൧] യഞ്ച തത്ഥ**

തേസു തേസുച ഭവേസു ഗഹിതപ്പടിസന്ധികസ്സ സത്തസ്സ ആദിതോ വീഥിചിത്തവസേന ലോഭസഹഗത ചിത്തുപ്പാദാന മേവ സമ്ഭവതോ തേയേവ പഥമന്തി വുത്തം. തംപി നയുജ്ജതി.

ആദിതോ വീഥിചിത്തവസേന മനോദ്വാരാ വജ്ജനസ്സേവ സബ്ബപഥമം ഉപ്പജ്ജനതോതി. അകുസലേസു പന ലോഭമൂല ചിത്തം ബഹുകഞ്ച ഹോതി. ദ്വീഹി വട്ടമൂലേഹി യുത്തത്താ പധാനം പാകടഞ്ച ഹോതീതി തദേവ പഥമം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**൨൨**. തത്ഥ സുന്ദരം മനോതി സുമനോ. സിനിദ്ധചിത്തം. ന ഹി അനവജ്ജട്ഠേന സുന്ദരതാ ഇധ യുത്താതി. സുന്ദരം മനോ ഏതസ്സാഭിവാ സുമനോ. സിനിദ്ധചിത്തസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ. സുമനസ്സ ഭാവോ സോമനസ്സ. മാനസികസുഖവേദനായേതം നാമം. ഏത്ഥച സുമനസ്സ ഭാവോതി തസ്മിം ചിത്തേ പുഗ്ഗലേവാ സുമനാഭിധാനസ്സവാ അയം സോ സുമനോതി സുമനബുദ്ധിയാവാ പവത്തിനിമിത്തന്തി അത്ഥോ. ഭാവോതി ഹി അഭിധാനബുദ്ധീനം പവത്തിനിമിത്തം വുച്ചതി. ഭവന്തി പവത്തന്തി അഭിധാനബുദ്ധിയോ ഏതസ്മിന്തി കത്വാ. ഏതസ്മിന്തി ച നിമിത്തേ ഭുമ്മം. യഥാ നാഗോ ദന്തേസു ഹഞ്ഞതേതി. യഥാ ഹി തത്ഥ അത്തനോ ദന്തനിമിത്തം ദന്തയുത്തേ നാഗേ ഹനനപ്പവത്തി ഹോതി, ഏവമിധപി തം വേദനാനിമിത്തം വേദനായുത്തേ മനസ്മിം പുഗ്ഗലേവാ അഭിധാനബുദ്ധിയോ പവത്തന്തീതി. ഭവന്തി ബുദ്ധിസദ്ദാ ഏതേനാതി ഭാവോതിച വദന്തി. ഏതസ്മാതി ച അപരേ. സോമനസ്സേന സഹ ഏകതോ ഗതം പവത്തന്തി സോമനസ്സസഹഗതം. സോമനസ്സവേദനാസമ്പയുത്തന്തി അത്ഥോ. ദസ്സനം ദിട്ഠി. സാ പന സമ്മാദിട്ഠി, മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന ദുവിധാ. ഇധ മിച്ഛാദിട്ഠിയുത്താ. അകുസലാധികാരത്താ. ദിട്ഠിയേവ ദിട്ഠിഗതം. യഥാ ഗൂഥഗതം മുത്തഗതന്തി. ദിട്ഠിഗതേന സമം പകാരേഹി യുത്തന്തി **ദിട്ഠിഗത സമ്പയുത്തം**. ദിട്ഠിഗതേന ഏകുപ്പാദതാദീഹി പകാരേഹി സമം ഏകീഭൂത മിവ യുത്തം സംസട്ഠന്തി അത്ഥോ. **അസങ്ഖാരികമേകം സസങ്ഖാരികമേക**ന്തി ഏത്ഥ സങ്ഖാരോതി പുബ്ബാതിസങ്ഖാരോ. സോച ദുവിധോ പയോഗോ, ഉപായോചാതി. തത്ഥ ആണത്തിയാവാ അജ്ഝേസനായവാ തജ്ജേത്വാ വാ ഇദം കരോഹീതി പരേഹി കതോ കായവചീപയോഗോ പയോഗോനാമ. ആണത്താദിനാപന വിനാവ കമ്മസ്സ കരണത്ഥം തം തം ഉപായം പരേ ആചിക്ഖന്തി. അകരണേ ആദീനവം കരണേച ആനിസംസം ദസ്സേന്തി, കതികംവാ കരോന്തി, ദണ്ഡംവാ ഥപേന്തി, സയമേവ വാ തം തം കാരണം അനുസ്സരതി, പച്ചവേക്ഖതി. ഏവമാദിനാ നയേന ഉപായോ അനേകവിധോ. സോ ദുവിധോപി ഇധ സങ്ഖാരോ നാമ. സങ്ഖരോതി അത്തനോ പകതിയാ കാതും അനിച്ഛമാനം ചിത്ത സന്താനം അകാതും അദത്വാ കരണത്ഥായ സംവിദഹതി തസ്മിം തസ്മിം കമ്മേ പയോജേതീതി കത്വാ. യോപന പച്ചയഗണോ തേന സങ്ഖാരേന വിരഹിതോ

ഹോതി. സോ അസങ്ഖാരോ. യോപന തേനസഹിതോ ഹോതി. സോ സസങ്ഖാരോതി. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠകഥായം -

സഹ സങ്ഖാരേനാതി സസങ്ഖാരോ. തേന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന സഉപായേന പച്ചയഗണേനാതി അത്ഥോതി.

ഏത്ഥച പച്ചയഗണോതി ആരമ്മണാദികോ സാധാരണോ പച്ചയ ഗണോ അട്ഠകഥായം വുത്തോ. അസാധാരണോപന കുസലകമ്മേസു സപ്പുരിസുപനിസ്സയാദികോ അകുസലകമ്മേസു അസപ്പുരിസുപനിസ്സയാദികോ പച്ചയഗണോ വിസേസേത്വാ യോജേതും യുത്തോ. സോപന യദാ ദുവിധേന സങ്ഖാരേന വിനാ സയമേവ ചിത്തം അസംസീദമാനം കത്വാ ഉട്ഠാപേതി സമുട്ഠാപേതി, തദാ സോഅസങ്ഖാരോനാമ. യദാപന തേന വിനാ സയമേവ ചിത്തം ഉട്ഠാപേതും സമുട്ഠാപേതും നസക്കോതി, സങ്ഖാരം സഹായം ലഭിത്വാവ സക്കോതി, തദാ സോ സസങ്ഖാരോനാമ. ഇതി അസങ്ഖാരോ സസങ്ഖാരോതിച ഇദം പച്ചയ ഗണസ്സേവ നാമം. ന ചിത്തസ്സ. ചിത്തംപന അസങ്ഖാരേന സുദ്ധേന പച്ചയഗണേന ഉപ്പന്നം അസങ്ഖാരികം. സസങ്ഖാരേന പച്ചയഗണേന ഉപ്പന്നം സസങ്ഖാരികം, ഉപ്പന്നത്ഥേ ഹി അയം ഇകപച്ചയോതി. യസ്മിം സമയേ അകുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി സോമനസ്സസഹഗതം ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തം സസങ്ഖാരേനാതി ഹി പാളിയം വുത്തന്തി. ഏത്ഥച സസങ്ഖാരേന പച്ചയഗണേന ഉപ്പന്നം ഹോതീതി യോജേതബ്ബന്തി. അയമേത്ഥ അസങ്ഖാരികസസങ്ഖാരികപദേസു പരമത്ഥദീപനാ.

**[൨൨] ടീകാസു** പന

ഇമമത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ ചിത്തമേവ അസങ്ഖാരം സസങ്ഖാരന്തി ച ഗഹേത്വാ യം വുത്തം, "നത്ഥി സങ്ഖാരോ അസ്സാതി അസങ്ഖാരം. തദേവ അസങ്ഖാരികം. സഹ സങ്ഖാരേന വത്തതീതി സസങ്ഖാരം. സസങ്ഖാരമേവ സസങ്ഖാരികന്തി ച. സോ യസ്സ നത്ഥി. തം അസങ്ഖാരം. തദേവ അസങ്ഖാരികം. സങ്ഖാരേന സഹിതം സസങ്ഖാരി കന്തി ച". സബ്ബമേതം ന യുജ്ജതിയേവ.

**[൨൩] യഞ്ച വിഭാവനിയം**

സങ്ഖരോതി ചിത്തം തിക്ഖഭാവസങ്ഖാതമണ്ഡനവിസേസേന സജ്ജേതി. സങ്ഖരീയതിവാ തം ഏതേന യഥാവുത്തനയേന സജ്ജീയതീതി സങ്ഖാരോതി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി സസങ്ഖാരികപി ചിത്തം തിക്ഖംനാമ സിയാതി.

**[൨൪] യഞ്ച തത്ഥ**

"സോ പന അത്തനോ പുബ്ബഭാഗപ്പവത്തേ ചിത്തസന്താനേചേവ പരസന്താനേച പവത്തതീതി തം നിബ്ബത്തിതോ ചിത്തസ്സ തിക്ഖഭാവ സങ്ഖാതോ വിസേസോവ ഇധ സങ്ഖാരോതി" വുത്തം. തംപി അസങ്ഖാരിക സസങ്ഖാരികപദാനം വചനത്ഥേസു വിരജ്ഝിത്വാ തദനു രൂപസ്സ സങ്ഖാരസ്സ പരികപ്പനാവസേന വുത്തത്താ നയുത്തമേവ.

**[൨൭]** ഏതേന

> പുബ്ബപ്പയോഗസമ്ഭൂതോ, വിസേസോ ചിത്തസമ്ഭവീ;
> സങ്ഖാരോ തം വസേനേത്ഥ, ഹോത്യാസങ്ഖാരികാദിതാതി.

സാധകഗാഥാപി പടിക്ഖിത്താ ഹോതീതി.

**[൨൮] യഞ്ച തത്ഥ**

> "അഥവാ, സസങ്ഖാരികം അസങ്ഖാരികന്തി ചേ തം കേവലംസങ്ഖാരസ്സ ഭാവാഭാവം സന്ധായ വുത്തം. നതസ്സ സഹപവത്തിസബ്ഭാ വാ ഭാവതോതി. ഭിന്നസന്താനപ്പവത്തിനോപി സങ്ഖാരസ്സ ഇധമത്ഥിതായ തം വസേന നിബ്ബത്തം ചിത്തം സങ്ഖാരോ അസ്സ അത്ഥീതി സസങ്ഖാരികം. സലോമകോ സപക്ഖകോത്യാദീസുവിയ സഹ സദ്ദസ്സ വിജ്ജമാനത്ഥപരിദീപനതോ. തബ്ബിപരീതമ്പന തദഭാവതോ വുത്തനയേന അസങ്ഖാരിക"ന്തി വുത്തം. തംപി പാളിഅട്ഠകഥാസിദ്ധം ഉജ്ജും വിസദം അത്ഥം മുഞ്ചിത്വാ അത്തനോ പരികപ്പനാ വസേന വുത്തത്താ ന ഗഹേതബ്ബമേവ.

ഏത്ഥച അത്തനോ ഇച്ഛായ വിനാ പരേസം ആണത്തിയാവാ അജ്ഝേസനായവാ യാചനായവാ പവത്തിതം ചിത്തം പയോഗസമുട്ഠിതം നാമ. തഥാ അത്തനോ ഇച്ഛായ വിനാ പരേസം ഭയേനവാ ലജ്ജായവാ ഗാരവേനവാ കഥികായവാ ദണ്ഡഭയേനവാ പവത്തിതം ഉപായസമുട്ഠിതം നാമ. സയമേവവാ അത്തനോ ലീനം ചിത്തം ഞത്വാ തേന തേന ഉപായേന അത്താനം ഓവദിത്വാവാ തം തം ഉപായം അനുസ്സരിത്വാവാ പവത്തിതം ചിത്തം ഉപായസമുട്ഠിതം നാമ. ഇദഞ്ച നയദസ്സനമേവാതി. ദിട്ഠിഗതേന വിപ്പയുത്തം **ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തം**. ഉദാസിനഭാവേന പേക്ഖതി അനുഭവനാകാരേന ആരമ്മണം പസ്സതീതി **ഉപേക്ഖാ**. ഉപപത്തിതോ യുത്തിതോ ഇക്ഖതി പസ്സതീതിവാ ഉപേക്ഖാ. യഥാഹി സോമനസ്സ ദോമനസ്സാനി ആരമ്മണം അധിമത്തതോ പസ്സന്തി. യതോ സോമനസ്സിതോ പുഗ്ഗലോ തേന ആരമ്മണേന വിയോഗേ വികാരപത്തോ ഹോതി. ദോമനസ്സിതോച തേന ആരമ്മണേന സംയോഗേ വികാരപത്തോ ഹോതി. ന തഥാ അയം, അയം പന യുത്തിതോവ പസ്സതി ന ആരമ്മണസംയോഗ വിയോഗഹേതു പുഗ്ഗലം വികാരം പാപേതീതി. കേചിപന ഉപപത്തിതോ യുത്തിതോ ഇക്ഖതീതി ഇദം ഇധ നസമ്ഭവതി. ന ഹി അകുസലം യുത്തരൂപം നാമ ഹോതീതി വദന്തി. ഉപേക്ഖായ സഹഗതന്തി സമാസോ.

**൨൯**. ഏത്ഥച കിഞ്ചാപി ഫസ്സാദയോ വിതക്കാദയോ മോഹാദയോച ധമ്മാ ഇമിനാ സകലേന അട്ഠവിധേന ചിത്തേന സഹ ഗതാ സമ്പയുത്താച ഹോന്തി, ന പന തേ വേദനാവിയ സയംപി ഭേദവന്താ ഹോന്തി. നച ദിട്ഠിസങ്ഖാരാനം വിയതേസം ഇമസ്മിം ചിത്തേ കത്ഥചി ഹോന്തി കത്ഥചിനഹോന്തീതി അയം വികപ്പോ അത്ഥി. തസ്മാതേ ഇമസ്സചിത്തസ്സ ഭേദകരാ നഹോന്തീതി ഇധ നഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. ലോഭോപന അഞ്ഞേഹി ഇമസ്സ അട്ഠവിധസ്സ ഭേദകരോ ഹോതി. വേദനാദിട്ഠി സങ്ഖാരാച ഇമസ്സ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഭേദകരാ ഹോന്തീതി തേഏവ ഇധ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. നനു പീതി മാന ഥിനമിദ്ധാനിപി ഭേദകരാനി ഹോന്തീതി താനിപി ഇധ സപീതികം അപീതികന്തി

മാനസമ്പയുത്തം മാനവിപ്പയുത്തന്തി ഥിനമിദ്ധസമ്പയുത്തം ഥിനമിദ്ധവിപ്പയുത്തന്തി ച ഗഹേതബ്ബാ നീതി. ന. തേസു ഹി സോമനസ്സേ ഗഹിതേ പീതി ഗഹിതാവ ഹോതി. ഇതരാനിച തീണി അനിയതയോഗീനിച ഹോന്തി, യേവാപന കാനിചാതി നഗഹിതാനീതി.

**[൨൭] വിഭാവനിയം** പന

ഫസ്സാദിവിതക്കാദിമോഹാദിധമ്മാ ഇതോ അഞ്ഞേഹിപി ചിത്തേ ഹി യുത്താ ഹോന്തീതി നതേ അഞ്ഞേഹി ഇമസ്സ വിസേസം കരോന്തി. തസ്മാ തേ ഇധ ന ഗഹിതാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന യം വുത്തം "കസ്മാ പനേത്ഥ അഞ്ഞേസുപി ഫസ്സാദീസു സമ്പയുത്തധമ്മേസു വിജ്ജമാനേസു സോമനസ്സസഹഗതാദിഭാവോവ വുത്തോതി. സോമനസ്സാദീനമേവ അസാധാരണ ഭാവതോതി. ഫസ്സാദയോഹി കേചി സബ്ബചിത്ത സാധാരണാ കേചി കുസലാദി സാധാരണാ. മോഹാദയോച സബ്ബാ കുസലസാധാരണാതി ന തേഹി സക്കാ ചിത്തം വിസേസേതു"ന്തി. തം വിചാരേതബ്ബം.

ഏവഞ്ഹി സതി സോമനസ്സുപേക്ഖാ സങ്ഖാരാപി അഞ്ഞേസു ദിസ്സന്തീതി തേപി അഞ്ഞേഹി ഇമസ്സ വിസേസം നകരോന്തി. തസ്മാ തേപി ഇധ നഗഹേതബ്ബാ സിയുന്തി.

**൨൮**. ഏത്ഥച സോമനസ്സപ്പടിസന്ധികതാ, അഗമ്ഭീരപ്പകതിതാ, ഇട്ഠാരമ്മണസമായോഗോ, ബ്യസനമുത്തിച സോമനസ്സസ്സ കാരണം. സോമനസ്സപ്പടിസന്ധികോഹി സദാ ഭവങ്ഗസോമനസ്സേന പരിഭാവിത സന്താനോ ഹോതീതി തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം യേഭുയ്യേന സോമനസ്സസഹഗതം ഉപ്പജ്ജതീതി. അഗമ്ഭീരപ്പകതികോച ഹീനജ്ഝാസയോ അപ്പകംപി മഹന്തം മഞ്ഞതി. ഹീനംപി പണീതം മഞ്ഞതി. തസ്മാ തസ്സപി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം യേഭുയ്യേന സോമനസ്സസഹഗതം ഹോതീതി. ഇട്ഠാരമ്മണസമായോഗോതി അത്തനാ ഇച്ഛിതേന ഹീനേനവാ പണീതേനവാ ആരമ്മണേന സമായോഗോ. ബ്യസനമുത്തീതി ഞാതിബ്യസനാദിതോ മുത്തി. ഉപേക്ഖാപടിസന്ധികതാ, ഗമ്ഭീരപ്പകതിതാ, മജ്ഝത്താരമ്മണസമായോഗോ, ബ്യസനമുത്തിച ഉപേക്ഖായ കാരണം. ഏത്ഥച ഗമ്ഭീരപ്പകഭിതാനാമ മഹജ്ഝാസയതാ. താദിസോ ഹി പുഗ്ഗലോ മഹന്തംപി അപ്പകം മഞ്ഞതി, പണീതംപി ഹീനം മഞ്ഞതീതി. ദിട്ഠജ്ഝാസയതാ, ദിട്ഠിവിപന്നപുഗ്ഗലസേവനാ, സദ്ധമ്മവിമുഖതാ, മിച്ഛാവിതക്കബഹുലതാ, അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജനഞ്ച ദിട്ഠിയാ കാരണം. തത്ഥ ദിട്ഠജ്ഝാസയതാതി കാണാരിട്ഠസ്സവിയ സുനക്ഖത്തസ്സവിയച പുരിമഭവേ ദിട്ഠി ഗതികഭാവേന ആഗതത്താ ഇമസ്മിം ഭവേപി സസ്സതുച്ഛേദാസയ ഭാവോ. സദ്ധമ്മവിമുഖതാതി ചിരംപി കാലം സദ്ധമ്മേന വിനാ ആഗതതാ. മിച്ഛാവിതക്കബഹുലതാതി അത്തനോ അവിസയേസു സബ്ബഞ്ഞുവിസയേസു ഠാനേസു അത്തനോ പമാണം അജാനിത്വാ ചിന്താപസുതവസേന മിച്ഛാവിതക്കബഹുലഭാവോ. അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജനന്തി അത്തനാദിട്ഠകാരണമേവ സാരതോ സച്ചതോ ഉമ്മുജ്ജനം. തബ്ബിപരീതേന ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തകാരണം വേദിതബ്ബം. അസങ്ഖാരികകമ്മജനിതപ്പടിസന്ധി കതാ, കല്ലകായ ചിത്തതാ, ഖന്തി ബഹുലതാ, പുരിസകാരേസു ദിട്ഠാനിസംസതാ, കമ്മപ്പസുതതാ, ഉതുഭോജനാദി സപ്പായ ലാഭോതി ഇദം അസങ്ഖാരികകാരണം. തത്ഥ ഖന്തിബഹുലതാതി സീതുണ്ഹാദീനം ഖമനബഹുലതാ. പുരിസകാരേസൂതി

പുരിസേഹി കത്തബ്ബേസു കമ്മേസു. കമ്മപ്പസുതഭാതി കമ്മേസു ചിണ്ണവസിതാ. തബ്ബിപരീ തേന സസങ്ഖാരികകാരണം വേദിതബ്ബം. ഇമേസംപന ചിത്താനം ഉപ്പത്തി വിധാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഗഹേതബ്ബം. അട്ഠപീതി പിസദ്ദേന നേസം ലബ്ഭമാനകമ്മപഥഭേദതോ കാല സന്താനാ രമ്മണാദി ഭേദതോച അനേകവിധത്തം സമ്പിണ്ഡേതീതി.

ലോഭമൂലചിത്തസ്സ പരമത്ഥദിപനാ നിട്ഠിതാ.

൨൭. **ദോസമൂലചിത്തേ** ദുട്ഠുമനോഭി ദുമ്മനോ. വിരൂപം ചിത്തം. ദുട്ഠുമനോ ഏതസ്സാതിവാ ദുമ്മനോ. വിരൂപചിത്തസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ. ദുമ്മനസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. മാനസികദുക്ഖവേദനായേതം അധിവചനം. സാ ഹി അത്തനാ സഹഗതേ ചിത്തേവാ തം സമങ്ഗീപുഗ്ഗലേവാ ദുമ്മനാ ഭിധാനസ്സവാ അയം സോ ദുമ്മനോതി ദുമ്മനബുദ്ധിയാവാ പവത്തിനിമിത്തം ഹോതീതി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ദോമനസ്സേന സഹ ഗതന്തി സമാസോ. പടിഹഞ്ഞതീതി **പടിഘോ**. ദോസോ. സോഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ സമ്പയുത്തധമ്മേപി പടിഹനതി. ലൂഖേ സന്തത്തേ കരോതി. അത്തനോ വത്ഥുമ്പി പടിഹനതി. ഹദയപ്പദേസം ദഹതി. തം പുഗ്ഗലം ദുമ്മുഖം കരോതി, അത്തനോ ആരമ്മണംപി പടിഹനതി. തം ബാധയ മാനോ ഗണ്ഹാതി. തസ്മാ പടിഘോതി വുച്ചതീതി.

൨൮. ഏത്ഥ സിയാ. സങ്ഖാരോ താവ ഇമസ്സ ചിത്തസ്സ ഭേദ കരോതി തസ്സ ഇധ ഗഹണം യുത്തം. വേദനാ പടിഘാപന ഭേദകരാ ന ഹോന്തീതി തേ ഇധ ന ഗഹേതബ്ബാതി. വുച്ചതേ, ദോമനസ്സഗ്ഗഹണം താവ ഇമസ്സ ചിത്തസ്സ കദാചി അഞ്ഞവേദനായോഗതാ പസങ്ഗനിവത്തനത്ഥന്തി. യദാഹി രാജാനോ ഹസമാനായേവ ചോരവധം പേസേന്തി. യദാച ജനാ അത്തനോ വേരീനം മരണേ തുട്ഠിം പവേദേന്തി. മരണം അഭിനന്ദന്തി. യദാച ബാലജനാ ഹസമാനാവ മിഗപക്ഖിനോ മാരേന്തി. തദാ ഇദം നുഖോ സോമനസ്സേന യുത്തന്തി അത്ഥേവ പസങ്ഗോ. ഉപേക്ഖായോഗേപന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. തപ്പസങ്ഗനിവത്തനത്ഥം ദോമനസ്സഗ്ഗഹണന്തി. പടിഘഗ്ഗഹണംപി അഞ്ഞധമ്മസമ്പയുത്തതാ പസങ്ഗനിവത്തനത്ഥം. തഥാഹി യേ നത്ഥികാഹേതുകാ കിരിയമിച്ഛാ ദിട്ഠികാ പാണവധേ അപുഞ്ഞംനാമ നത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തി. യേച മനുസ്സപാണ വധേഏവ അപുഞ്ഞം ഹോതി, തിരച്ഛാനഗതപാണവധേ അപുഞ്ഞം നത്ഥീതി ഗണ്ഹന്തി. യേച പാണവധം കത്വാ യഞ്ഞം യജന്താനം മഹന്തം പുഞ്ഞം ഹോതി, ദിബ്ബസംവത്തനികന്തി ഗണ്ഹന്തി. തേ സക്കായദിട്ഠിയാ വിസ്സട്ഠാ പാണവധം സയംവാ കരോന്തി. അഞ്ഞേവാ പേസേന്തി. തദാ ഇദം ദിട്ഠിയാപി സമ്പയുത്തം സിയാതി പസങ്ഗോ ഹോതിയേവ. യേപന സമ്മാദിട്ഠികേസു ബാലാ അബ്യത്താ, തേ കദാചി തേസം മിച്ഛാദിട്ഠികാനം ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ പാണം വധന്താ ആദിതോ വേമതികജാതാവ ഹോന്തി. തദാതേസം ഇദം വിചികിച്ഛായപി യുത്തം സിയാതി പസങ്ഗോ ഹോതി. തപ്പസങ്ഗ നിവത്തനത്ഥം പടിഘഗ്ഗഹണന്തി. ഇതരഥാ പുരിമ ചിത്തസ്സ ലോഭസഹഗതഭാവോവിയ ഇമസ്സ പടിഘസമ്പയുത്തഭാവോ ചൂളനിഗമേനേവ സിദ്ധോതി തേസം ഗഹണം നിരത്ഥകം സിയാതി. ഏത്ഥച ഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചാനം ഥിനമിദ്ധസ്സച അഗ്ഗഹണം പുരിമചിത്തേ മാനഥിനമിദ്ധനയേന വേദിതബ്ബം. അയമേത്ഥ പരമത്ഥദീപനാ.

**[൨൭] വിഭാവനിയം പന മഹാടീകായഞ്ച**

“അസാധാരണ ധമ്മവസേന ചിത്തസ്സ ഉപലക്ഖണത്ഥം ദോമനസ്സഗ്ഗഹണ”ന്തി വുത്തം. തത്ഥ അസാധാരണധമ്മവസേനാതി ഇദം താവ നയുജ്ജതി.

[൨൮] സതിപി ഇമസ്സ സോമനസ്സുപേക്ഖാസഹഗതഭാവേ അനഞ്ഞസാധാരണേനേവ ദോമനസ്സേന ഇമസ്സ ഉപലക്ഖണത്ഥന്തി അത്ഥസ്സ ആപജ്ജനതോ. യഥാതം സതിപി പുരിമസ്സ ഇമസ്സച ചിത്തസ്സ മോഹസഹഗതഭാവേ അനഞ്ഞസാധാരണേനേവ ലോഭേന പടിഘേനച ഉപലക്ഖണത്ഥം ലോഭസഹഗതപടിഘ സമ്പയുത്തഗ്ഗഹണന്തി. ഉപലക്ഖണത്ഥന്തി ച ന വത്തബ്ബം.

ഏവഞ്ഹി സതി പാകടേന ദോമനസ്സേന അപാകടാനം അഞ്ഞവേദനാ നംപി ഇധ ലദ്ധഭാവം ഉപലക്ഖേതീതി ആപജ്ജതി. യഥാ ലദ്ധാതപത്തോ രാജകുമാരോതി.

**[൩൦]** യഞ്ച **വിഭാവനിയം**

“പടിഘസമ്പയുത്തഭാവോപന ഉഭിന്നം ഏകന്ത സഹചാരിതാ ദസ്സനത്ഥം വുത്തോ”തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

ഇമസ്സ ചൂളനിഗമേനേവ തദത്ഥസിദ്ധിതോതി.

**൨൭**. ഏത്ഥച ദോസജ്ഝാസയതാ, അഗമ്ഭീരപ്പകതിതാ, അപ്പസ്സുകതാ, ആഘാതവത്ഥുസമായോഗോവാ, അനിട്ഠാരമ്മണസമായോ ഗോവാ ദോമനസ്സസ്സ പടിഘസ്സച കാരണം. തത്ഥ ദോസ ബഹുല ഭാവതോ ആഗതവസേന ദോസജ്ഝാസയതാ ദട്ഠബ്ബാ. അഗമ്ഭീരപ്പകതിതാ ഹീനജ്ഝാസയതാ. അപ്പസ്സുതസ്സച അനിട്ഠം ലോക ധമ്മേഹിഫുട്ഠസ്സ തംകുതേത്ഥലബ്ഭാതി പച്ചവേക്ഖനാ നത്ഥീതി. ഇമേസമ്പി ദ്വിന്നം ഉപ്പത്തിവിധാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഗഹേതബ്ബം. പിസദ്ദസ്സ അത്ഥോപി വുത്തനയോഏവാതി.

ദോസമൂലചിത്തസ്സ പരമത്ഥദിപനാ നിട്ഠിതാ.

**൨൭. മോഹമൂലചിത്തേ** വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചാനം പദത്ഥോ ഉപരി ആഗമിസ്സതി. യസ്മാപന ഇദം ചിത്തം മൂലന്തരവിരഹേന ലദ്ധോകാസേന സുട്ഠുബലവന്തേന മോഹേനചേവ സംസപ്പമാനവിക്ഖിപമാനേഹി വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചേഹി ച യുത്തം ഹോതി. തസ്മാ ഇധ വേദനാപി ആരമ്മണം അധിമത്തതോ അനുഭവിതും ന സക്കോതീതി ഉപേക്ഖാവേദനാവ യുത്താ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി ഇദം ചിത്തം സോമനസ്സ ദോമനസ്സ സഹഗതാനംപി അനന്തരേ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മാ തദുഭയവേദനാഹിപി ഇദം യുത്തം സിയാതി പസങ്ഗോ ഹോതീതി തപ്പസങ്ഗനിവത്തനത്ഥം ഇധ ഉപേക്ഖാഗഹണം കതം. അനഞ്ഞചിത്തസാധാരണേന ധമ്മേന ചിത്തസ്സ നിയമനത്ഥം വിചികിച്ഛാഗഹണം. ഉദ്ധച്ചം പന സബ്ബാകുസലേസു യുത്തംപി ഇധ ലദ്ധോകാസം ഹുത്വാ സുട്ഠു ബലവം ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം ഇധേവ ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവഹി ധമ്മസങ്ഗണിയം ധമ്മുദ്ദേസവാരേ ഉദ്ധച്ചം അഞ്ഞേസു പാപചിത്തേസു സരൂപതോ അനുദ്ധരിത്വാ യേവാപനകഭാവേനേവ വുത്തം. ഇമസ്മിം

അന്തിമചിത്തേഏവ സരൂപതോ ഉദ്ധടന്തി ദട്ഠബ്ബം. യസ്മാച ഇദംചിത്തദ്വയം സത്താനം പകതിസഭാവഭൂതന്തി പയോഗേന വാ ഉപായേന വാ കേനചി ഉപ്പാദേതബ്ബം നാമ നത്ഥി. സബ്ബകാലമ്പി ഭവങ്ഗചിത്തംവിയ അനോസക്കമാനം അസംസീദമാനം അകിച്ഛേന അകസിരേന പവത്തതി. തസ്മാ ഏകന്തേന അസങ്ഖാരികമേവ ഹോതീതി കത്വാ ഇധ സങ്ഖാരഭേദോ ന ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവച പാളിയംപി പുരിമചിത്തേസുവിയ ഇധ സസങ്ഖാരേനാതി ദുതീയചിത്തവാരോ നവുത്തോതി. അയമേത്ഥ പരമത്ഥദീപനാ.

[൩൧] വിഭാവനിയം പന

> ഇമാനി ദ്വേ ചിത്താനി അതിസമ്മുള്ഹതായ അതിചഞ്ചലതായ ച സബ്ബത്ഥപി രജ്ജനദുസ്സനരഹിതാനി ഹോന്തി. തസ്മാ ഉപേക്ഖാ സഹഗതാനേവ പവത്തന്തീതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

രജ്ജന സഹിതാനംപി ലോഭമൂല ചിത്താനം ഉപേക്ഖാ യോഗസ്സ ദിട്ഠത്താതി.

[൩൨] യഞ്ച തത്ഥ **മഹാടീകായഞ്ച**

> "തതോയേവച സഭാവതിക്ഖതായ ഉസ്സാഹേതബ്ബതായച അഭാവതോ സങ്ഖാരഭേദോപി നേസം നത്ഥീ"തി വുത്തം. തത്ഥ സഭാവതിക്ഖതായ അഭാവതോതി ഇമിനാ ഇമസ്സ അസങ്ഖാരികഭാവം പടിക്ഖിപതി. ഉസ്സാഹേതബ്ബതായ അഭാവതോതി ഇമിനാ സസങ്ഖാരികഭാവം പടിക്ഖിപതി. തദുഭയേ പന ഇദം ചിത്തദ്വയം സബ്ബസോ സങ്ഖാരവിമുത്തം ഹോതീതി ദസ്സേതി. തം അട്ഠകഥായപി താവ ന സമേതി.

പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗഅട്ഠകഥായഞ്ഹി സങ്ഖാരഭേദേന അവിജ്ജായ ദുവിധഭാവോവ വുത്തോ. യദിച ഇദംദ്വയം സങ്ഖാരമുത്തം സിയാ. ഏവം സതി ഇധ മോഹോപി സങ്ഖാരമുത്തോ സിയാ. സോച അവിജ്ജായേവാതി തിവിധഭാവോവ അവിജ്ജായ തത്ഥ വത്തബ്ബോ. നച വുത്തോതി. ഏവം താവ അട്ഠകഥായ നസമേതി.

> [൩൩] യസ്മാച ഇധ തിക്ഖഭാവോനാമ വിനാ സങ്ഖാരേന കേവലം പകതി പച്ചയ ഗണ വസേനേവ പവത്തനസമത്ഥതാ വുച്ചതി. ഇദഞ്ച ചിത്തം തഥേവ പവത്തതി. തസ്മാ ഇദം സഭാവതിക്ഖം ന ഹോതീതി ന സക്കാ വത്തുന്തി.

ലദ്ധോകാസേന മോഹേന സുട്ഠു മുയ്ഹന്തീതി മോഹമൂഹാനീതി വത്തബ്ബേ നിരുത്തനയേന മോമൂഹാനീതി വുത്തം.

**൨൯**. ഇച്ചേവന്തിആദി മഹാനിഗമനം. തത്ഥ **ഇച്ചേവന്തി** ഇതി ഏവം. നിപാതസമുദായോ ഹേസ. പച്ഛിമോവാ ഏവം സദ്ദോ പുരിമസ്സ ഇതിസദ്ദസ്സ അത്ഥവചനോ. ഇച്ചേവന്തിവാ വിസും ഏകോ നിപാതോ. സബ്ബഥാപി ഇമിനാ സോമനസ്സസഹഗതന്തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരേ നാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇദഞ്ച ദ്വാദസാതി ഏത്ഥ വിസേസനം വേദിതബ്ബം. **സബ്ബഥാപീ**തി ധമ്മസങ്ഗണീയം വുത്തേന പകാരേനാപി ദ്വാദസേവ. വിഭങ്ഗേ വിഭത്തേന പകാരേനാപി

ദ്വാദസേവ. ധാതുകഥാദീസു വുത്തേന പകാരേനാപി ദ്വാദസേവ. തേസു തേസു സുത്തന്തേസു വുത്തേന പകാരേനാപി ദ്വാദസേവ. കാലദേസ സന്താനാദി ഭേദഭിന്നേന പകാരേനാപി ദ്വാദസേവ. കഥം ദ്വാദസേവാതി. ഇച്ചേവം ദ്വാദസേവാതി യോജേതബ്ബം.

**[നൃർ] വിഭാവനിയം** പന

ഹേട്ഠാ വുത്തോ സമ്പയോഗാദി ആകാരോവ വിഭാവിതോ. സോപന ഇച്ചേവന്തി ഇമിനാവ സിദ്ധോതി.

**അകുസലചിത്താനീ**തി കുസലപടിവിരുദ്ധസഭാവത്താ ഏവം ലദ്ധനാ മാനി ചിത്താനി. ഏത്ഥച ഏകന്തേന സദ്ധാദയോഏവ കുസലാനാമ. മോഹാദയോഏവ അകുസലാ നാമ. ചിത്തംപന ഫസ്സാദയോ വിയ അഞ്ഞസമാനമേവ ഹോതി, ന ഹി ആരമ്മണ വിജാനനംവാ ഏകന്തേന മുയ്ഹനാദിവിയ സാവജ്ജംവാ ഹോതി. സദ്ദഹനാദിവിയ അനവജ്ജംവാതി. തംപന അകുസലേഹി യുത്തം അകുസലന്തി വുച്ചതി. കുസലേഹി യുത്തം കുസലന്തി. സദ്ധാദീനംപന മോഹാദീനഞ്ച പടിവിരുദ്ധഭാവോ യഥാക്കമം പഹായകപഹാതബ്ബഭാവേന വേദിതബ്ബോ. അകുസലധമ്മാഹി ദുബ്ബലാ ഹോന്തി. സുവണ്ണപ്പടിരൂപകാവിയ ഫേഗ്ഗുഭൂതാ അഭാവനാരഹാ പുനപ്പുനം ആസേവീയമാനാപി ചഞ്ചലന്തിയേവ വിക്കിരന്തിയേവ. നിയാമം ഓക്കമന്താപി ഏകസ്മിംഭവേ ഏവ അപായഭാഗിതായ ഓക്കമന്തി. നപന കുസലമൂലാനി സബ്ബസോ പച്ഛിന്ദിത്വാ സത്തേ വട്ടസോതനിയതേ കാതും സക്കോന്തി. കുസലധമ്മാപന ബലവന്താ ഹോന്തി. ജാതിസുവണ്ണാവിയ സാരഭൂതാ ഭാവനാരഹാ പുനപ്പുനം ആസേവീയമാനാ ഥിരതരപത്താ ലോകിയേസു യാവ ഇദ്ധിവിധാനാ ലോകുത്തരേസുച യാവ അരഹത്തമഗ്ഗാ വുദ്ധിവിരുള്ഹീധമ്മാ ഹോന്തി. നിയാമം ഓക്കമന്താ അപായസോതംവാ വട്ടസോ തംവാ സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനഭാഗിതായ ഓക്കമന്തി. തസ്മാ കുസല ധമ്മാഏവ പഹായകാനാമ. ഇതരേപന പഹാതബ്ബാഏവ നാമാതി വേദിതബ്ബാ. അപിച കുസലധമ്മാനാമ അന്തമസോ ആലോപഭിക്ഖാ ദാനമത്താപി ലോകേഭേസജ്ജവിധാനാനിവിയഅകുസലപ്പഹാനായ ഏവ പണ്ഡിതേഹിപഞ്ഞപീയന്തി കരീയന്തി ച, തസ്മാ തേഏവ പഹായകാ. അകുസലധമ്മാപന ലോകേ നാനാരോഗജാതിയോവിയ സകലലോകസ്സ പകതിസഭാവഭൂതാഏവ ഹോന്തീതി തേ പഹാതബ്ബാഏവാതി. സമന്തതോ അനവസേസതോ ആദിയിംസു ഗണ്ഹിയിംസൂതി സമത്താനി. അപിച **സമത്താനീ**തി നിട്ഠിതാനി പരിപുണ്ണാനിവാ. **അട്ഠധാ**തിആദിസങ്ഗഹഗാഥാ. ലോഭോമൂലം ഏതേസന്തി സമാസോ. **ദ്വാദസാ കുസലാ സിയു**ന്തി ഏത്ഥ സിയുന്തി നിപാതപദം ഇധ ദട്ഠബ്ബം. അകുസല ചിത്താനി ദ്വാദസ ഭവന്തീതി അത്ഥോ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ അകുസലചിത്തസ്സ

പരമത്ഥദിപനാ നിട്ഠിതാ.

**ന.ഫ**. ഏവം സബ്ബനിഹീനം അകുസലം സങ്ഗഹേത്വാ ഇദാനി അഹേതുകം സങ്ഗണ്ഹന്തോ തത്ഥച സബ്ബനിഹീനം അകുസലവിപാകം താവ ദസ്സേതും ഉപേക്ഖാസഹഗതന്തിആദിമാഹ.

**[ന.ര] വിഭാവനിയം** പന

> തം അകുസല വിപാകത്തായേവ അകുസലാനന്തരം പഥമം ദസ്സിതന്തി അധിപ്പായേന യം വുത്തം "തേസം അകുസലവിപാകാ ദിവസേന തിവിധഭാവേപി അകുസലാനന്തരം അകുസലവിപാകേയേവ വിഭജിതു"ന്തി. തം ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി കുസലവിപാകാനിപി കുസലാ നന്തരേഏവ വത്തബ്ബാനി സിയുന്തി.

**ന.ഫ**. ചക്ഖുസോതാദീനം പദത്ഥോ ഉപരി ആഗമിസ്സതി. വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. യഥാഹ-വിജാനാതി വിജാനാതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാവിഞ്ഞാണന്തി വുച്ചതീതി. ചക്ഖും നിസ്സിതം വിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം**. ചക്ഖുനാവാ പച്ചയഭൂതേന ജനിതം വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. കമ്മേനവാ ചക്ഖുസ്സ ഉപനീതം വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. ചക്ഖുതോവാ ജാതം വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. ചക്ഖുസ്സവാ ഇന്ദ്രിയഭാവേന സാമി ഭൂതസ്സ വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. ചക്ഖുസ്മിംവാ ഉപ്പന്നംവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. ഏസനയോ സോതവിഞ്ഞാണാദീസുപി. പാളിയംപന മഹാ തണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തേ -

> സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ കട്ഠഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. കട്ഠഗ്ഗീത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. സകലികഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. സകലി കഗ്ഗീത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. തിണഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. തിണഗ്ഗീ ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ഗോമയഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. ഗോമയഗ്ഗീത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ഥുസഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. ഥുസഗ്ഗീത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. സങ്കാരഞ്ച പടിച്ച അഗ്ഗി ജലതി. സങ്കാരഗ്ഗീത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ഏവമേവഖോ ഭിക്ഖവേ ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. സോതഞ്ച പടിച്ച സദ്ദേ ച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. സോതവിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ഘാനഞ്ച പടിച്ച ഗന്ധേച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. ഘാനവിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. ജിവ്ഹഞ്ച പടിച്ച രസേച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. കായഞ്ച പടിച്ച ഫോട്ഠബ്ബേച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. കായവിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേച ഉപ്പജ്ജതി വിഞ്ഞാണം. മനോ വിഞ്ഞാണന്തേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീതി വുത്തം.

**തഥാ**തി ഇമിനാ ഉപേക്ഖാസഹഗതന്തി പദം ആകഡ്ഢതി. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖം**. സമ്പയുത്തധമ്മേ തം സമങ്ഗിപുഗ്ഗലംവാ ബാധതി ഹിംസതീതി അത്ഥോ. ദുട്ഠുവാ ഖനതി കായികസുഖന്തി ദുക്ഖം. ദുക്കരേനവാ ഖമിതബ്ബന്തി ദുക്ഖം. ദുക്കരം ഓകാസദാനം ഏതസ്സാതിവാ ദുക്ഖം. കായികദുക്ഖവേദനായേവ നാമം. സുട്ഠു പടിമുഖഞ്ച ഇച്ഛതീതി **സമ്പടിച്ഛനം**. സുട്ഠൂതി അമുഞ്ചമാനം. പടിമുഖന്തി അനഞ്ഞാപേക്ഖം. ഇച്ഛതീതി കാമേതി

അഭിനന്ദതി പടിഗ്ഗണ്ഹതി. തേനേവഹി ഭാസിതം അഭിനന്ദുന്തി ഏത്ഥ സമ്പടിച്ഛിം സൂതി വണ്ണയിംസു. സുട്ഠു തീരേതി തുലേതി വിചാരേതീതി **സന്തീരണം**. ടീകായം തീരേതി നിട്ഠാപേതീതി വുത്തം. വിഭാവനിയം തീരേതി വീമംസതീതി വുത്തം.

**൩൨**. ഏത്ഥച ചക്ഖുസ്സ അസമ്ഭിന്നതാ, ആലോക സന്നിസ്സയപ്പടിലാഭോ, രൂപാനം ആപാതാഗമനം, മനസികാരോതി ചത്താരോ പച്ചയാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ഉപ്പത്തികാരണാനി. സോതസ്സ അസമ്ഭിന്നതാ ആകാസസന്നിസ്സയപ്പടിലാഭോ, സദ്ദാനം ആപാതാഗമനം മനസികാരോതി സോതവിഞ്ഞാണസ്സ. ഘാനസ്സ അസമ്ഭിന്നതാ, വാസുസന്നിസ്സയപ്പടിലാഭോ, ഗന്ധാനം ആപാതാഗമനം മനസികാരോതി ഘാനവിഞ്ഞാണസ്സ. ജിവ്ഹായ അസമ്ഭിന്നതാ ആപോസന്നിസ്സയപ്പടിലാഭോ. രസാനം ആപാതാഗമനം, മനസികാരോതി ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണസ്സ. കായസ്സ അസമ്ഭിന്നതാ, പഥവിസന്നിസ്സയപ്പടിലാഭോ, തിണ്ണം ഫോട്ഠബ്ബാനം അഞ്ഞതരസ്സ ആപാതാഗമനം, മനസികാരോതി കായവിഞ്ഞാണസ്സാതി. ഏത്ഥച ആലോക ആകാസാദീനം സന്നിസ്സയാനം ഗഹണം തേഹി വിനാ രൂപാദീനം പസാദേസു ആപാതാഗമനസ്സേവ അഭാവതോതി ദട്ഠബ്ബം, ന ഹി ആലോകേ സതി രൂപാനി സന്നിഹിതാനിപി ചക്ഖുമ്ഹി ആപാതമാഗച്ഛന്തി. ഏസനയോ സേസേസുപീതി. യംപന അട്ഠകഥായം -

> ചക്ഖുസ്മിംപന അസമ്ഭിന്നേപി ബഹിദ്ധാരൂപാരമ്മണേ ആപാതം അനാ ഗച്ഛന്തേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം നുപ്പജ്ജതി. തസ്മിം പന ആപാതം ആഗച്ഛന്തേപി ആലോകസന്നിസ്സയേ അസതി നുപ്പജ്ജതീതി വുത്തം.

തം വിനാ ആലോകേന വിഞ്ഞാണുപ്പത്തിയാ അഭാവദസ്സനപരം. നപന ആപാകാഗമനംനാമ ആലോകേ അസതിപി സമ്ഭവതീതി ദസ്സനപരന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇതരഥാ രത്തന്ധകാരേപി രൂപാനി ചക്ഖുമ്ഹി ആപാതം ആഗച്ഛന്തീതി ആപജ്ജതീതി. അകുസലസ്സ വിപാകാനി അകുസല വിപാകാനി.

**൩൩**. ഏത്ഥാ കേനട്ഠേന **വിപാകംനാമാ**തി. വിപച്ചനട്ഠേന. കിഞ്ച വിപച്ചനന്തി. യഥാ ലോകേ അമ്ബഫലാദീനം തരുണഭാവം അതിക്കമ്മ പരിണതഭാവപ്പത്തിവിപച്ചനന്തി വുച്ചതി. ഏവമേവം ഇധപി വിപച്ചനം വേദിതബ്ബന്തി. അയഞ്ച അത്ഥോ ചതൂഹി സമങ്ഗീതാഹി ദീപേതബ്ബോ. ചതസ്സോഹി സമങ്ഗീതാനാമ ചേതനാസമങ്ഗിതാ, കമ്മസമങ്ഗിതാ, ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാ, വിപാകസമങ്ഗിതാതി. തത്ഥ പുബ്ബേ തം തം കമ്മായൂഹനകാലേയാ കുസലാകുസലചേതനായ ഖണത്തയസമങ്ഗിതാ. അയം ചേതനാസമങ്ഗീതാനാമ. സാപന ചേതനാ നിരുജ്ഝമാനാ സബ്ബസോ അഭാവം പത്വാ നനിരുജ്ഝതി. ആയതിംപന വിപാകപാതുഭാവായ അത്തനോ സബ്ബാകാരപരിപൂരം ക്രിയാവിസേസം തസ്മിം ചിത്തസന്താനേ നിദഹിത്വാവ നിരുജ്ഝതി. സോച ക്രിയാവിസേസോ യാവ ഓകാസം നലഭതി. താവ കപ്പസംതസഹസ്സംപി തംസന്താനം അനുഗതോയേവ ഹോതി. യം സന്ധായ ധമ്മപദേ -

> ന ഹി പാപം കതം കമ്മം, സജ്ജുഖീരംവ മുച്ചതി;
> ദഹന്തം ബാലമന്വേതി, ഭസ്മാ ഛന്നോവ പാവകോതി വുത്തം.

സോപന വിസും ഏകോ പരമത്ഥധമ്മോതിപി സങ്ഖ്യം നഗച്ഛതി, അനുസയധാതുയോവിയാതി. അയം കമ്മസമങ്ഗിതാനാമ. സോപന യദാ അത്തനോ അനുരൂപേ പച്ചയേ ലഭതി. തദാ വിപച്ചനത്ഥായ ഓകാസം കരോതി. കഥം കരോതീതി. സോ ആസന്നമരണസ്സ സത്തസ്സ അത്താനംവാ പച്ചുപട്ഠാപേതി. അത്തനോ നിമിത്തംവാ പച്ചുപട്ഠാപേതി. ഗതിനിമിത്തംവാ പച്ചുപട്ഠാപേതി. സോച സത്തോ തം അമുഞ്ചമാനോ യദി ഗണ്ഹാതി. തദാ ഓകാസം ലഭതി. അയം ഉപട്ഠാനസമങ്ഗിതാനാമ. തം അമുഞ്ചിത്വാ ചുതസ്സപന ചുതിഅനന്തരമേവ സോ കമ്മസങ്ഖാതോ ക്രിയാ വിസേസോ വിസും ഏകോ സസമ്പയുത്തോ പരമത്ഥധമ്മരാസി ഹുത്വാ ഏകം ഭവം പൂരയമാനോ വിപച്ചതി, ഏകം ഭവം പൂരയമാനോതിച യാവ തായുകം ഭവങ്ഗകിച്ചം ഛസു ദ്വാരേസു തം തം ദ്വാരികവിപാകകിച്ചാനി പരിയോസാനേ ചുതികിച്ചഞ്ച സാധയമാനോതി അത്ഥോ. തത്ഥ പുരിമാ തിസ്സോ സമങ്ഗീതാ തരുണാ വത്ഥാനാമ ഹോന്തി. പച്ഛിമാ വിപാകസമങ്ഗീതാ പരിണതാവത്ഥാനാമാതി വേദിതബ്ബാ. ഇതി വിപച്ചന്തീതി വിപാകാനി മുദുതരുണാവത്ഥം അതിക്കമിത്വാ പരിണകാവത്ഥസങ്ഖാതം വിപക്കഭാവം ആപജ്ജന്തീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ച കത്വാ പാളിയം കുസലാകുസലകമ്മസമുട്ഠാനാനംപി കടത്താരൂപാനം വിപാകപദേ അഗ്ഗഹണം ഹോതീതി. താനിഹി കമ്മസന്താനതോ വിസും സിദ്ധത്താ വിസും കമ്മതോ ജാതാനിയേവ നാമ ഹോന്തി, നവിപക്കാനി നാമാതി. അഞ്ഞംഹി അരൂപധമ്മാനം സന്താനം. അഞ്ഞം രൂപധമ്മോനന്തി. അയമേത്ഥ വിപാകപദേ പരമത്ഥദീപനാ.

യേപന അരൂപഭാവേന സാരമ്മണഭാവേനച കമ്മേന സദിസ താമത്തം ഗഹേത്വാ അരൂപധമ്മാനമേവ വിപാകത്തം സാധേന്തി. തേസം വിപാകസദ്ദോ അരൂപധമ്മേസു രുള്ഹീവസേന പവത്തോതി ആപജ്ജതീതി. യഞ്ച തത്ഥ സാലിബീജനിബ്ബത്തേസു നാളപത്തപുപ്ഫഫലേസു ബീജസദിസാനം ഫലാനമേവ സാലിഫലസാലിപക്കനാമം സിദ്ധം വിയാതി ഉപമം ദസ്സേന്തി, സാപി നസമേതി. ന ഹി ഫലാനിപി തരുണകാലേ പാകനാമം ലഭന്തി. നച നാളപത്തപുപ്ഫാനിപി പരിണതകാലേ പാകനാമം നലഭന്തീതി. താനി പിഹി തദാ നാളം പക്കം, പത്തം പക്കം, പുപ്ഫം പക്കന്തി ന നവുച്ചന്തീതി. സുഖയതീതി സുഖം, സമ്പയുത്തധമ്മേ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലംവാ ലദ്ധസാതം കരോതീതി അത്ഥോ.

**ന.ർ**. സുട്ഠുവാ ഖനതി കായികദുക്ഖം. സുഖേനച ഖമിതബ്ബം. സുകരം ഓകാസദാനം ഏതസ്സാതിവാ സുഖം. കുസലസ്സ വിപാകാനി സമ്പയുത്ത ഹേതുവിരഹതോ അഹേതുകാനിചാതി കുസലവിപാകാ ഹേതുക ചിത്താനി.

**[ന.ന്റ] വിഭാവനിയം** പന

പുബ്ബകമ്മസഹജാതേന നിബ്ബത്തകഹേതുനാപി ഇധ വിപാകസ്സ സഹേതുകതാപസങ്ഗോകതോ. സോ ന സുന്ദരോ.

ന ഹി അഭിധമ്മേ കത്ഥചി പുബ്ബകമ്മസഹജാതേന നിബ്ബത്തകഹേതുനാ വിപാകസ്സ സഹേതുകാഹേതുകതാ സമ്ഭവോനാമ അത്ഥി. അസതിച സമ്ഭവേ ബ്യഭിചാരസ്സപി അഭാവതോ സോ പസങ്ഗോ നിരത്ഥകോവാതി. തത്ഥ ബ്യഭിചാരസ്സാതി പസങ്ഗസ്സ ഇച്ഛേവത്ഥോ. ഏത്ഥച അകുസലവിപാകാനം

സയം അബ്യാകതധമ്മത്താ ലോഭാദീഹി അകുസലഹേതൂഹിച സയം അകുസലവിപാകത്താ അലോഭാദീഹി അനവജ്ജഹേതൂഹിച സഹേതുകതാ സമ്ഭവോ നത്ഥി. അസതി ച തം സമ്ഭവേ തേസം അഹേതുകഭാവോ അബ്യഭിചാരോയേവ ഹോതീതി തത്ഥ അഹേതുകഗ്ഗഹണം ന കതം. കുസലവിപാകാനം പന സയം കുസലവിപാകത്തായേവ അലോഭാദീഹി കുസലാ ബ്യാകതയോഗീഹി അനവജ്ജഹേതൂഹി സഹേതുകതാ സമ്ഭവോ അത്ഥിയേവ. സതിച തസ്മിം സമ്ഭവേ തേസം അഹേതുകഭാവോ ബ്യഭിചാരസഹിതോ ഹോതീതി തത്ഥേവ അഹേതുകഗ്ഗഹണം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**൩൭**. ചക്ഖാദികേ പഞ്ചദ്വാരേ ഉപ്പന്നം ആവജ്ജനം **പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനം,** തഞ്ഹി പഞ്ചദ്വാരേ ഘട്ടിതം ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ ആവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതീതി. ഭവങ്ഗസങ്ഖാതേ മനോദ്വാരേ ഉപ്പന്നം ആവജ്ജനം **മനോദ്വാരാവജ്ജനം**. തഞ്ഹി തസ്മിം ആപാതം ആഗച്ഛന്തം ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ ആവജ്ജന്തം പവത്തതീതി. ഏത്ഥച മനോദ്വാരന്തി സകലം ഭവങ്ഗചിത്തം ദട്ഠബ്ബം.

**[൩൭]** യംപന **ടീകായം**

താവ "മനോദ്വാരന്തി ഏത്ഥ ആവജ്ജനസ്സ അനന്തര പച്ചയഭൂതം ഭവങ്ഗചിത്തം മനോതി വുച്ചതി. തദേവ ദ്വാരം ആവജ്ജനജവനാദി ഥിചിത്ത പവത്തിയാ മുഖത്താ"തി വുത്തം.

**യഞ്ച വിഭാവനിയം**

"ആവജ്ജനസ്സ അനന്തര പച്ചയഭൂതം ഭവങ്ഗചിത്തം മനോദ്വാരം, പീഥിചിത്താനം പവത്തിമുഖഭാവതോ"തി വുത്തം. തം സബ്ബംപി ന യുജ്ജതിയേവ.

യദിഹി യസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ അനന്തരം വീഥിചിത്താനി പവത്തന്തി. തദേവ ഏകന്തേന തേസം പവത്തിമുഖത്താ മനോദ്വാരംനാമ ഹോതി. ന തതോ പുരിമാനീതി അയമത്ഥോ സിയാ. ഏവഞ്ചസതി യേസു ചക്ഖാദീസു രൂപാ ദീനം ഘട്ടിതത്താ ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനി പവത്തന്തി. താനേവ ഏകന്തേന തേസം പവത്തിമുഖത്താ ദ്വാരാനിനാമ ഹോന്തി. ന തതോ അഞ്ഞാനീതി അയമത്ഥോ ആപജ്ജതി. നച താനി ചക്ഖാദീനി നാമ അത്ഥി. യാനി ചക്ഖാദീനി ദ്വാരരൂപാനിനാമ ന ഹോന്തീതി. സബ്ബമേതം ഉപരി ദ്വാര സങ്ഗഹേ ആവിഭവിസ്സതീതി. ഹസനം ഹസിതം. മുഖസ്സ പഹട്ഠാകാരപ്പവത്തി. തം ഉപ്പാദേതി ജനേതീതി **ഹസിതുപ്പാദോ**. തംവാ ഉപ്പാദേന്തി ഖീണാസവാ ഏതേനാതി ഹസിതുപ്പാദോ. തംവാ ഉപ്പജ്ജതി ഏതേനാതി ഹസിതുപ്പാദോ. സോഏവ ചിത്തന്തി സമാസോ. ഖീണാസവാനം അനോളാരികേസു ആരമ്മണേസു യേന ചിത്തേന സിതം പാതുകരോന്തി, തസ്സേതം നാമം. ന ഹി ഖീണാസവാ ലോകിയ മഹാ ജനാവിയ രജ്ജനീയാദി ഭാവേന ഓളാരികേസു ഹസനിയ വത്ഥൂസു ഹസന്തീതി. ടീകാസു പന ചിത്തം അപേക്ഖിത്വാ ഹസിതുപ്പാദന്തി നിദ്ദിട്ഠം സിയാതി. വുത്തനയേന അഹേതുകാനിച താനി വിപച്ചന വിപാകുപ്പാദന കിച്ചരഹിതത്താ തം തം ക്രിയാമത്തഭൂതാനി ചിത്താനിചാതി അഹേതുകക്രിയചിത്താനി. ഏത്ഥച വീഥിമുത്തചിത്താനി കിച്ചദുബ്ബലത്താ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി വത്ഥുദുബ്ബലത്താ സമ്പടിച്ഛനാദീനിച കിച്ചട്ഠാനദുബ്ബലത്താ അത്തനോ ഉസ്സാഹേന വിനാ കേവലം വിപച്ചനമത്തേന

പവത്തന്തീതി താനി സബ്ബാനി വിപാകാനിഏ്വവ ഹോന്തി. യാനിപന ബലവകിച്ചത്താ അത്തനോ ഉസ്സാഹേന പവത്തന്തി. ആയതിംച വിപാകുപ്പാദനത്ഥം ഉസ്സാഹസഹിതാനി ഹോന്തി. താനി കുസലാകുസലാനിനാമ ഹോന്തി. യാനി പന ചിത്താനി വിപച്ചനമത്തം അതിക്കമ്മ അത്തനോ ഉസ്സാഹേനേവ പവത്തന്തി. തേസു ആവജ്ജനദ്വയം വിപാകസന്താനതോ ലദ്ധപച്ചയത്താ ഥോകം ദുബ്ബലഭാവതോ ഇതരാനിച നിരാനുസയസന്താനേ പവത്തത്താ സബ്ബസോ വിപാകുപ്പാദനത്ഥം ഉസ്സാഹരഹിതാനിഏ്വവ ഹോന്തീതി താനി സബ്ബാനി ക്രിയാനിനാമ ജാതാനീതി ദട്ഠബ്ബം.

**൩൩**. ഇദാനി ആദിതോ പട്ഠായ വേദനാവിചാരണാ വുച്ചതി. തഥാഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം താവ വത്ഥൂനിച ആരമ്മണാനിച ഉപാദാരൂപാനേവ ഹോന്തി, ഉപാദാരൂപാനഞ്ച വിചുപിണ്ഡകാനംവിയ അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്ഘട്ടനം ദുബ്ബലമേവാതി താനി ഇട്ഠേ അനിട്ഠേച ആരമ്മണേ ഉപേക്ഖാ സഹഗതാനേവ ഹോന്തീതി. കായവിഞ്ഞാണസ്സപന ആരമ്മണാനി മഹാഭൂതാനി ഹോന്തീതി യഥാ അധികരണിമത്ഥകേ ഥപിതം പിചുപിണ്ഡകം അയോകൂടേന പഹരന്താനം അയോകൂടസ്സ പിചുപിണ്ഡകം അതിക്കമ്മ അധികരണിഘട്ടനം ബലവതരം ഹോതി. തഥാ തേസം ആരമ്മഭൂതാനം കായവത്ഥും അതിക്കമ്മ കായനിസ്സയ ഭൂതേസു സങ്ഘട്ടനം ബലവതരം. തസ്മാ കായവിഞ്ഞാണം ഇട്ഠേ സുഖസഹഗതം അനിട്ഠേ ദുഖസഹഗതം ഹോതീതി. സമ്പടിച്ഛനചിത്തംപന സബ്ബദുബ്ബലാനം പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനം അനന്തരം ഉപ്പജ്ജതീതി നിച്ചം ദുബ്ബലം ഹുത്വാ സബ്ബത്ഥ ഉപേക്ഖാസഹഗതമേവാതി. **വിഭാവനിയം** പന അസമാനനിസ്സയേ ഹി തേഹി ലദ്ധപച്ചയതാവസേന അയമത്ഥോ വിഭാവിതോ, സന്തീരണംപന സയംപി ബലവവത്ഥും നിസ്സായ പവത്തതി. താദിസേനച ബലവവത്ഥുനിസ്സയേന പുരിമചിത്തേന ലദ്ധപച്ചയം ഹോതീതി ഥോകം ബലവം ഹോതി. തസ്മാ തം കുസലവിപാകം ഇട്ഠേ ഉപേക്ഖാസഹഗതം അഭിഇട്ഠേ സോമനസ്സസഹഗതം ഹോതി. അകുസലവിപാകംപന അനിട്ഠേപി അഭിഅനിട്ഠേപി ഉപേക്ഖാസഹഗതമേവ ഹോതി. കസ്മാ ഇതിചേ. യദിഹി തം അതിഅനിട്ഠാരമ്മണവസേന വേദനാ ഭേദയുത്തം സിയാ. ദുക്ഖേനവാ ദോമനസ്സേനവാ യുത്തം സിയാ. തത്ഥ ദുക്ഖേന താവ ന യുജ്ജതി, കസ്മാ, ഏ്വകന്തകായികത്താ ദുക്ഖസ്സാതി. ദോമനസ്സേനപി ന യുജ്ജതി. കസ്മാ, പടിഘേന പടിഹഞ്ഞത്താഏ്വവ ദോമനസ്സഭാവം പത്താ ദോമനസ്സവേദനാ പടിഘേന വിനാ നപ്പവത്തതീതി. ഏ്വകന്താകുസലഭൂതേന പടിഘേന നിച്ചയോഗിനോ ദോമനസ്സസ്സ അബ്യാകതേസു അസമ്ഭവതോതി. ആവജ്ജനദ്വയംപന സന്തീരണതോപി ഥോകം ബലവം ഹോതി. വിപാകാനഞ്ഹി പവത്തിതുംപി അത്തനോ ഉസ്സാഹബലംനാമ നത്ഥി. ബലവന്തേഹിപന കമ്മാദിപച്ചയേഹി ജാതാനി ബലവന്താനിനാമ ഹോന്തി. ദുബ്ബലേഹി ജാതാനി ദുബ്ബലാനി നാമാതി. ഏ്വവം സന്തേപി തം ആവജ്ജനദ്വയം കമ്മാനുഭാവതോച മുച്ചിത്വാ വിപാകസന്താനതോച പച്ചയം ഗഹേത്വാ ഉട്ഠിതത്താ ദുബ്ബലമേവ ഹോതീതി സദാപി ഉപേക്ഖാസഹഗതമേവാതി.

**[൩.വ്വ] വിഭാവനിയം** പന

> പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനം പുബ്ബേ കേനചി അഗ്ഗഹിതേ ആരമ്മണേ ഏ്വകവാരമേവ പവത്തത്താ മനോദ്വാരാവജ്ജനഞ്ച വിസദിസചിത്തസന്താനപരാവത്തനവസേന ബ്യാപാരന്തരസാപേക്ഖത്താ ആരമ്മണരസം അധിമത്തതോ അനുഭവിതും നസക്കോതീതി സബ്ബത്ഥപി

മജ്ഝത്ത വേദനായുത്തമേവാതി വുത്തം. തഥ ബ്യാപാരന്തരസാപേക്ഖത്താതി ഇദം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി ചിത്താനം ബലവദുബ്ബലതാവിസേസോഅത്തനോപച്ഛാ പവത്തസ്സ ചിത്തസ്സ വസേന സക്കാ വത്തും. അത്തനോപന പച്ചയേഹിഏ്വവ സോ സക്കാ വത്തുന്തി. ഇതരഥാ സന്തീരണസ്സപി ബ്യാപാരന്തരസാപേക്ഖതാ സിയാ. തംപി ഹി വിസദിസചിത്തസന്താനം അത്തനാപരം വത്തേതി യേവാതി.

**൩൭**. ഇമാനി ചിത്താനി അത്തനോ പകതി പച്ചയഗണസമായോഗേ സതി നുപ്പജ്ജന്തീതി നത്ഥി. തസ്മാ അസങ്ഖാരികാനേവാതി വദന്തി. മൂലടീകായം പന വിപാകുദ്ധാരേ -

> അഹേതുകവിപാകാനം അപരിബ്യത്തകിച്ചത്താ സസങ്ഖാരിക കമ്മ വിരുദ്ധോ അസങ്ഖാരികഭാവോപി നത്ഥി. അസങ്ഖാരികകമ്മവിരുദ്ധോ സസങ്ഖാരികകാവോപി നത്ഥി. തസ്മാ തേസം ഉഭയകമ്മേനപി ഉപ്പത്തി ഥേരേന അനുഞ്ഞാതാതി വുത്തം.

ഏതേന തിണ്ണം ക്രിയചിത്താനംപി തദുഭയഭാവാഭാവോ വുത്തോ ഹോതി. താനിപിഹി അപരിബ്യത്തകിച്ചാനിയേവാതി. അഥവാ. രൂപദസ്സ ന സദ്ദസ്സവനാദീനി സത്താ കദാചി അത്തനോ ഇച്ഛായ കരോന്തി. കദാചി പരേഹി ഉസ്സാഹിതാ കരോന്തീതി പച്ചക്ഖതോവ സിദ്ധമേതം. തഥ യദാ അത്തനോ ഇച്ഛായ കരോന്തി. തദാ പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനാദീനി സബ്ബാനി വീഥിചിത്താനി അസങ്ഖാരികാനിനാമ ഹോന്തി. യദാ പരേഹി ഉസ്സാഹിതാ കരോന്തി. തദാ സസങ്ഖാരികാനിനാമ ഹോന്തി. ദ്വാര വിമുത്തേസുപന ദ്വീസു ഉപേക്ഖാസന്തീരണേസു അട്ഠമഹാവിപാകേസുവിയ വത്തബ്ബോ. ഇതി സബ്ബാനി അഹേതുകചിത്താനി തേന പരിയായേന സങ്ഖാരഭേദേന പച്ചേകം ഭിന്നാനിഏ്വവ ഹോന്തി. ഏ്വവം സന്തേപി അപരി ബ്യത്തകിച്ചത്തായേവ തേസം സങ്ഖാരഭേദോ പാളിയം നവുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

**൩൮**. യസ്മാപന ഹേതുയോനാമ മഹന്തധമ്മാ ഹോന്തി. തസ്മാ തേ ദുബ്ബലകമ്മനിബ്ബത്തേസു ദുബ്ബലവത്ഥുകിച്ചട്ഠാനേസുച ഇമേസു ചിത്തേസു നുപ്പജ്ജന്തി. തഥ സബ്ബം പാപകമ്മം വിക്ഖേപയുത്തം സയംപി ചഞ്ചലതി ദുബ്ബലം ഹോതി. തസ്മാ തം കപ്പട്ഠിതികംപി സമാനം കാലന്തരേ ഹേതുയുത്തം വിപാകം ജനേതും നസക്കോതി. തിഹേതുകകമ്മംപി സമാനം ദുബ്ബലേസു ചക്ഖാദിവത്ഥൂസുച ദസ്സനാദീസു കിച്ചട്ഠാനേസുച ഹേതുയുത്തം വിപാകം ജനേതും നസക്കോതി. ആവജ്ജനഹസനകിച്ചാ നിച ദുബ്ബലകിച്ചാനിഏ്വവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഇമാനി സബ്ബാനി സമ്പയുത്തഹേതുരഹിതാനി ജാതാനീതി ദട്ഠബ്ബം.

**൩൯**. സബ്ബഥാപീതി പദസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

**[൩൯] വിഭാവനിയം** പന

> സബ്ബഥാപീതി അകുസലവിപാക കുസലവിപാക ക്രിയഭേദേ നാതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

സോഹി ഭേദോ ഇച്ഛേവന്തി ഇമിനാവ ഗഹിതോതി. സങ്ഗഹഗാഥായം അകുസലവിപാകാനി വത്ഥുകിച്ചഭേദേന സത്ത, പുഞ്ഞപാകാനി വത്ഥുകിച്ചവേദനാഭേദേന അട്ഠധാ, ക്രിയചിത്താനി കിച്ചദ്വാരഭേദേന തീണീതി അഹേതുകചിത്താനി അട്ഠാരസ ഹോന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച പുഞ്ഞപാകേസു വേദനാഭേദോപി വത്തബ്ബോ. ഇതരഥാ സന്തീരണസ്സ അഭേദോ സിയാ. തഥാ ക്രിയാസു ദ്വാരഭേദോപി വത്തബ്ബോ. അഞ്ഞഥാ ആവജ്ജനസ്സ അഭേദോ സിയാതി. ടീകാസുപന സോ ന വുത്തോതി.

അഹേതുകചിത്തസ്സ പരമത്ഥദീപനാ.

**൪൦**. ഇദാനി ഹേട്ഠാ വുത്താനം ചിത്താനം അസോഭണനാമം ഉപരി വുച്ചമാനാനഞ്ച സോഭണനാമം ഥപേന്തോ ഗാഥമാഹ. ഉപരി വുച്ചമാനാനഞ്ഹി സോഭണത്തേ വുത്തേ ഹേട്ഠാ വുത്താനം അസോഭണതാ അവുത്താപി സിദ്ധാ ഹോതീതി. തത്ഥ **പാപാഹേതുകമുത്താനീ**തി പാപേഹി അഹേതുകേഹിച മുത്താനി ഏകൂനസട്ഠിചിത്താനി. അഥവാ. ഏകനവുതിചിത്താനിപി സോഭണാനീതി വുച്ചരേ വുച്ചന്തീതി യോജനാ. തത്ഥ പാപേഹീതി അകുസലേഹി. അകുസലാനിഹി അത്തസമങ്ഗിനോ സത്തേ അനിച്ഛന്തേയേവ അപായം പാപേന്തി. തസ്മാ പാപാനീതി വുച്ചന്തി. ഏതേന പുഞ്ഞാനംപി സുഗതിപാപനട്ഠേന പാപതാ പസങ്ഗോ നിവത്തിതോ ഹോതി. ന ഹി ഇച്ഛന്താനം പാപനേ പാപനബ്യാപാരോ പാകടോ ഹോതീതി. ലാമകട്ഠേനവാ താനിയേവ പാപാനീതി വുച്ചന്തീതി. സോഭണേഹി സദ്ധാദിഗുണധമ്മേഹി യുത്തിയാ തതോയേവ ച സയംപി സോഭഗ്ഗപത്തിയാ സോഭണാനീതി.

**൪൧**. ഇദാനി താനി സോഭണാനി ഹീന പണീതാ നുക്കമേന ദസ്സേന്തോ **സോമനസ്സസഹഗത**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ ജാനാതീതി ഞാണം, യാഥാവതോ പടിവിജ്ഝതീതി അത്ഥോ. ഞാണേന സമ്പയുത്തം വിപ്പയുത്തന്തി സമാസോ. നത്ഥി സങ്ഖാരോ അസ്സാതി അസങ്ഖാരോ. സംവിജ്ജതി സങ്ഖാരോ അസ്സാതി സസങ്ഖാരോ. സപ്പുരിസൂപനിസ്സ യാദികോ കുസലുപ്പത്തിയാ പകതിപച്ചയഗണോ. സോഹി യദാ ദുവിധേന സങ്ഖാരേന വിനാ കേവലം അത്തനോ ബലേന കുസലചിത്തം സമുട്ഠാപേതി. തദാ അസങ്ഖാരോനാമ. സോയേവ യദാ അത്തനോ ബലേന കുസലചിത്തം സമുട്ഠാപേതും ന സക്കോതി. സങ്ഖാരസഹായം ലഭിത്വാവ തം സമുട്ഠാപേതി. തദാ സസങ്ഖാരോനാമ. അസങ്ഖാരേന ഉപ്പന്നം **അസങ്ഖാരികം**. സസങ്ഖാരേന ഉപ്പന്നം **സസങ്ഖാരിക**ന്തി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. ഏത്ഥച സോമനസ്സാദീനം ഉപ്പത്തികാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. അപിച സദ്ധാസമ്പത്തി ദസ്സനസമ്പത്തി ദേയ്യധമ്മ പടിഗ്ഗാഹക സമ്പത്തീതി ഏവമാദി സോമനസ്സകാരണം, തബ്ബിപരീതം ഉപേക്ഖാകാരണം. യാനിച പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സച കാരണാനിഅട്ഠകഥാസു വുത്താനി. താനിപി ഇമസ്മിം ഠാനേ വത്തബ്ബാനീതി. പഞ്ഞാ സംവത്തനിക കമ്മുപനിസ്സയതാ, അബ്യാപജ്ജലോകുപപത്തിതാ ഇന്ദ്രിയപരിപാകതാ, കിലേസദൂരതാച ഞാണുപ്പത്തിയാ കാരണം. തിഹേതുകപടിസന്ധികതാ, അമോഹജ്ഝാസയതാ, പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ. സുതചിന്താപസുതാതിപിവത്തും യുജ്ജതി. യാനിചധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ കാരണാനി അട്ഠകഥാസു വുത്താനി. താനിപി ഇധ വത്തബ്ബാനി. തബ്ബിപരീതം ഞാണവിപ്പയുത്തകാരണം. സങ്ഖാരകാരണംപി പുബ്ബേ വുത്തമേവ. യാനിച വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സച കാരണാനി അട്ഠകഥാസു വുത്താനി. താനിപി

ഇധ വത്തബ്ബാനീതി. ഇമേസംപി ഉപ്പത്തി വിധാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഗഹേതബ്ബന്തി.

**൪൨. അട്ഠപീ**തി ഏത്ഥ പിസദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന ഇമേസം ഇധ വുത്തപ്പകാരതോ അഞ്ഞേഹി പകാരേഹി അനേകവിധതം സമ്പിണ്ഡേതി. തത്രായം നയോ. ഇമാനി അട്ഠചിത്താനി ദസഹി പുഞ്ഞക്രിയാവത്ഥൂഹി ഗുണിതാനി അസീതി ഹോന്തി. പുന താനി ഛഹി ആരമ്മണേഹി ഗുണിതാനി ചത്താരിസതാനിചേവ അസീതി ച ഹോന്തി. പുന താനി തീഹി കമ്മേഹി ഗുണിതാനി സഹസ്സം ചത്താരി സതാനി ചത്താലീസംച ഹോന്തി. പുന താനി തീഹി ഹീനമജ്ഝിമപണീതേഹി ഗുണിതാനി ചത്താരി സഹസ്സാനി തീണി സതാനി വീസതിച ഹോന്തി. താനി ഇമാനി സുദ്ധികാനീതി കത്വാ ദ്വീസു ഠാനേസു ഥപേതബ്ബാനി. തതോ ഏകം ഠാനം ഗഹേത്വാ ദ്വിധാ കരോന്തസ്സ ഞാണസമ്പയുത്താനി ദ്വേസഹസ്സാനി സതം സട്ഠിച ഹോന്തി. തഥാ ഞാണവിപ്പയുത്താനീതി. പുന തത്ഥ ഞാണസമ്പയുത്താനി ചതൂഹി അധിപതീഹി ഗുണിതാനി അട്ഠസഹസ്സാനി ഛസതാനി ചത്താലീസംച ഹോന്തി. ഞാണവിപ്പയുത്താനിപന വീമംസാവജ്ജിതേഹി തീഹി അധിപതീഹി ഗുണിതാനി ഛസഹസ്സാനി ചത്താരിസതാനി അസീതിച ഹോന്തി. പുന തദുഭയാനി സമ്പിണ്ഡിതാനി ദസസഹസ്സം പഞ്ചസഹസ്സാനി സതം വീസതിച ഹോന്തി. പുന താനി പുബ്ബേ വിസും ഥപിതേഹി സുദ്ധികേഹി സമ്പിണ്ഡിതാനി ദസസഹസ്സം നവസഹസ്സാനി ചത്താരി സതാനി ചത്താലീസഞ്ച ഹോന്തീതി. യംപന ടീകായം ഇധ വുത്തനയേന സുദ്ധികാനിച ഞാണവിപ്പയുത്താനി ച വിസും അകത്വാ സബ്ബാനി പുഞ്ഞക്രിയാദീഹി സമം ഗുണിതാനി സത്തരസ സഹസ്സാനി ദ്വേ സതാനി അസീതിച ഹോന്തീതി വുത്തം.

**[൪൦] യഞ്ച വിഭാവനിയം**

സുദ്ധികാനി വിസും അകത്വാ ഞാണവിപ്പയുത്താനിഏവ വിസും കത്വാ തഥാ ഗുണിതാനി വീസ സതാധിക പന്നരസ സഹസ്സാനി ഹോന്തീതി വുത്തം. തം സബ്ബം ന യുത്തം.

ഏവഞ്ഹി സതി ഇമാനി കാമാവചരകുസലാനി നിച്ചം സാധിപതികാനി ഹുത്വാ നിയതാധിപതികാനിനാമ ഭവേയ്യും. നച ഇമാനി ഉപരി മഹഗ്ഗത കുസലാനി വിയ ലോകുത്തരാനി വിയ ച നിയതാ ധിപതികാനി ഹോന്തീതി. ടീകാനയേനപന ഞാണവിപ്പയുത്താനിപി വീമംസാസഹഗതാനീതി ആപജ്ജതീതി. യഥാവാ കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന കുസലാതിഏത്ഥ ഞാണവിപ്പയുത്താനിപി കോസല്ലേന നാനാവജ്ജനവീഥിയം പവത്തേന ഉപനിസ്സയഞാണേന സമ്ഭൂതത്താ കുസലാനി ഏവ നാമ ഹോന്തി. ഏവമിധപി താനി തേനേവ വീമംസാധിപതിഭൂതേന സമ്ഭൂതത്താ വീമംസാധിപതേയ്യാനിപി നാമ ഹോന്തീതി ന നസക്കാ വത്തുന്തി ഇമിനാ അധിപ്പായേന താനി വിസും അകതാനി സിയുന്തി. ഏവംസന്തേപി കാമകുസലാനിനാമ അധിപതിവിമുത്താനി ഏവ ബഹുതരാനി ഹോന്തി. തസ്മാ നസക്കാ സബ്ബാനി കാമകുസലാനി വീമംസാധിപതിമൂലികാനി ഭവിതുന്തി.

**൪൩**. കാമാവചരാനിച താനി കുസലാനി ചിത്താനിചാതി വിഗ്ഗഹോ. തത്ഥ കേനട്ഠേന കുസലാനീതി. ആരോഗ്യട്ഠേന, സുന്ദരട്ഠേന, ഛേകട്ഠേന, അനവജ്ജട്ടേന, സുഖവിപാകട്ഠേനചാതി. രാഗാദയോഹി ധമ്മാ ചിത്തസന്താനസ്സ

രുജ്ജനട്ഠേന രോഗാനാമ. അഹിതട്ഠേന അസുന്ദരാ നാമ. അനിപുണട്ഠേന അഛേകാനാമ. ഗാരയ്ഹട്ഠേന വജ്ജാനാമ. അനിട്ഠ വിപാകട്ഠേന ദുക്ഖവിപാകാനാമ ഹോന്തി. ഇമാനിപന തേഹി വുട്ഠിതത്താ കുസലാനിനാമ അരോഗാനി നാമാതി അത്ഥോ. തപ്പടിപക്ഖത്താച സുന്ദരാനി ഛേകാനി അനവജ്ജാനി സുഖവിപാകാനി ച നാമ ഹോന്തീതി. കുച്ഛിതേ പാപധമ്മേ സലയന്തി ചാലേന്തി കമ്പേന്തി വിദ്ധംസേന്തീതി **കുസലാനി**. കുച്ഛിതേനവാ ആകാരേന സത്തസന്താനേ സേന്തി അനുസേന്തീതി കുസാ. രാഗാദയോ. തേ ലുനന്തി ഛിന്ദന്തീതി കുസലാനി. കുസംവാ വുച്ചതി ഞാണം കുച്ഛിതാനം സാനട്ഠേന തനുകരണട്ഠേന അന്തകരണട്ഠേനവാ. കുസേന ലാതബ്ബാനീതി കുസലാനി. കുസാവിയ ഹത്ഥപ്പദേസം സംകിലേസപക്ഖം ലുനന്തീതിവാ കുസലാനി. അപിച, കുച്ഛിതേ പാപധമ്മേ സരന്തി ഹിംസന്തീതി കുസലാനി. രകാരസ്സ ലകാരോ. കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേനവാ കുസലാനീതി.

**ർർ. മഹാവിപാകേസു** പദത്ഥതോ വത്തബ്ബം നത്ഥി. വേദനാഭേദോ ആരമ്മണവസേന വത്തബ്ബോ. താനിഹി അതിഇട്ഠേ ഇട്ഠമജ്ഝത്തേ ച ആരമ്മണേ യഥാക്കമം സോമനസ്സേന ഉപേക്ഖായ ച യുത്താനീതി. സമ്പയോഗഭേദോ കമ്മവസേന ജവനവസേനച വത്തബ്ബോ. താനിഹി ബലവകമ്മേന ജനിതാനി ഞാണസമ്പയുത്താനി ഹോന്തി. ദുബ്ബലകമ്മേന ജനിതാനി ഞാണവിപ്പയുത്താനി. കദാചിപന തദാരമ്മണവസേന പവത്തികാലേ യേഭുയ്യേന തിഹേതുകജവനാനുബന്ധാനി ഞാണസമ്പയുത്താനി ഹോന്തി. ഇതരജവനാനുബന്ധാനി ഞാണവിപ്പയുത്താനീതി. സങ്ഖാരഭേദോപി കേഹിചി ആചരിയേഹി കമ്മവസേനേവ കഥിതോ. അസങ്ഖാരികകമ്മജനിതാനി അസങ്ഖാരികാനി. സസങ്ഖാരികകമ്മജനിതാനി സസങ്ഖാരികാനീതി. സങ്ഗഹകാരേനപന സന്നിഹിതപച്ചയവസേന വുത്തോ. താനിഹി പടിസന്ധിയം പുരിമഭവേ മരണാസന്നകാലേ ഞാതകാദീഹി തേന തേന പയോഗേന ഉപട്ഠാപിതാനി കമ്മാദീനി ആരമ്മണാനി ഗഹേത്വാ പവത്താനി സസങ്ഖാരികാനിനാമ ഹോന്തി. താദിസേന പയോഗേന വിനാ സയമേവ കമ്മബലേന ഉപട്ഠിതാനി ഗഹേത്വാ പവത്താനി അസങ്ഖാരികാനിനാമ ഹോന്തി. തദാരമ്മണ കാലേപന അസങ്ഖാരികജവനാനുബന്ധാനി അസങ്ഖാരികാനിനാമ. സസങ്ഖാരിക ജവനാനുബന്ധാനി സസങ്ഖാരികാനി നാമാതി. ഏത്ഥപി സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ വിസദ്ദോ. തേന ആരമ്മണഛക്ക ഹീനത്തികവസേനേവ കാലദേസ സന്താനാദിവസേനച തേസം അനേകഭേദത്തം സമ്പിണ്ഡേതി. യസ്മാ പനേതാനി ദാനാദിവസേന കായകമ്മാദിവസേന ഛന്ദാദീനി ധുരം കത്വാ ച ന പവത്തന്തി. തസ്മാ താനി പുഞ്ഞക്രിയാവത്ഥൂനം കമ്മാധിപതീനഞ്ച വസേന വഡ്ഢനം നലഭന്തീതി.

**[ർ൧] വിഭാവനിയം** പന

> ഇമാനി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപനാഭാവതോ കമ്മദ്വാര വസേന ന പവത്തന്തി. അവിപാകസഭാവതോച കമ്മവസേന നപവത്തന്തീതി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബം.

ഹേട്ഠാഹി കുസലേസു കമ്മത്തികവസേനേവ വഡ്ഢനം വുത്തം. നപന വിസും കമ്മദ്വാരവസേന. കമ്മത്തികഞ്ചനാമ തിവിധ കമ്മദ്വാര വസേനേവ സിദ്ധന്തി. നനു അട്ഠകഥായം യോഹി കാമാവചരകുസലേസു കമ്മദ്വാര കമ്മപഥ പുഞ്ഞക്രിയാവത്ഥുഭേദോ വുത്തോ. സോ ഇധ നത്ഥി. കസ്മാ.

അവിഞ്ഞത്തിജനകതോ അവിപാക ധമ്മതോ തഥാ അപ്പവത്തിയാചാതി വുത്തന്തി. സച്ചം. തത്ഥ പന അവിഞ്ഞത്തിജനകതോ കമ്മദ്വാര ഭേദോ ഇധ നത്ഥീതി ഏതേന കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മന്തി ഏവം ഭേദസ്സ അഭാവം വദതി. അവിപാകധമ്മതോ കമ്മപഥഭേദോ ഇധ നത്ഥീതി ഏതേന ദസവിധസ്സ കമ്മപഥഭേദസ്സ അഭാവം വദതി. ഇധപന കുസലേസുപി കമ്മപഥഭേദം അഗ്ഗഹേത്വാ തിവിധകമ്മദ്വാര ഭേദഭിന്നം കമ്മത്തികമേവ ഗഹിതം. തഞ്ച വിഞ്ഞത്തി സമുട്ഠാപനാ ഭാവതോ തിവിധകമ്മദ്വാരവസേന നപവത്തന്തീതി ഇമിനാവ സിദ്ധം. യദിച ഹേട്ഠാ കുസലേസുപി ദസവിധകമ്മപഥഭേദവസേന വിസും വഡ്ഢനം വുത്തം സിയാ. ഏവംസതി ഇധപി അവിപാകസഭാവതോ കമ്മപഥവസേന നപവത്തന്തീതി ഇദം വത്തബ്ബമേവാതി.

**൪൭**. മഹാക്രിയചിത്തേസുപി മഹാവിപാകേസുവിയ ആരമ്മണ വസേനേവ വേദനാഭേദോ ഉപരി സയമേവ വക്ഖതി. ഞാണസമ്പയുത്ത, വിപ്പയുത്ത, അസങ്ഖാരിക, സസങ്ഖാരികഭേദോപന യഥാരഹം കുസലേസു വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

**[൪൮] വിഭാവനിയം** പന

> തഥാ അവിചാരേത്വാ ക്രിയചിത്താനംപി കുസലേ വുത്തനയേന യഥാരഹം സോമനസ്സ സഹഗതാദിതാ വേദിതബ്ബാതി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ഇച്ചേവം സബ്ബഥാപീതി പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. **സഹേതുക കാമാവചര കുസല വിപാക ക്രിയ ചിത്താനീ**തി ഏത്ഥ സഹേതുകഗ്ഗഹണം കുസല സദ്ദ സമ്ബന്ധേ ഭൂതകഥന വിസേസനം. തേനേവഹി തം കുസലചിത്താനം ചൂളനിഗമേന ഗഹിതം. വിപാക ക്രിയ സദ്ദസമ്ബന്ധേപന ബ്യവച്ഛേദകവിസേസനം ദട്ഠബ്ബം.

**[൪൯] വിഭാവനിയം** പന

> സക്ഖരകഥലികംപി മച്ഛഗുമ്ബംപി തിട്ഠന്തംപി ചരന്തംപി പസ്സതീതി സുത്തപദേ വിയ ഇധ യഥാലാഭ യോജനാതി വുത്തം. തം ന സമേതി. തത്ഥഹി സക്ഖരകഥലികംനാമ നചരതീതി യുത്തം. ഇധപന കുസലം സഹേതുകം നഹോതീതി നയുത്തമേതന്തി.

**൫൦**. സങ്ഗഹഗാഥായം **വേദനാ ഞാണ സങ്ഖാര ഭേദേനാ**തി വേദനാഭേദേന, ഞാണഭേദേന, സങ്ഖാരഭേദേനച. തത്ഥ വേദനാ ഭേദേനാതി വേദനാഭേദസിദ്ധേന ചിത്തഭേദേന, ഞാണഭേദേനാതി ഞാണയോഗാ യോഗസിദ്ധേനചിത്തഭേദേന. സങ്ഖാരഭേദേനാതി സങ്ഖാരേന വിനാ സഹച പവത്തപച്ചയഗണഭേദസിദ്ധേന ചിത്തഭേദേനാതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ഹി സമാസപദാനം സാമത്ഥിയം, യദിദം സുവിഞ്ഞാതാനം നാനാപ്പകാരാനം പദത്ഥാനം അപ്പകേന ബ്യഞ്ജനേന ദീപനസമത്ഥതാതി.

**[൫൧]** ഏതേന **വിഭാവനിയം**

> സയം അഭിന്നാനം ഞാണസങ്ഖാരാനം ഭേദവചനേ ചിത്തസ്സ ഭേദകര ഭാവേ ച ചോദനായ അനോകാസതാ സാധിതാ ഹോതീതി.

തത്രായം യോജനാ. സഹേതു കാമാവചര പുഞ്ഞപാകക്രിയാ വേദനാഞ്ഞാണസങ്ഖാരഭേദേന യഥാക്കമം ഛച ദ്വാദസച ചതുവീസതി ച മതാതി. ഏത്ഥച -

വേദനാഞ്ഞാണസങ്ഖാര, ഭേദേനേതാനി അട്ഠധാ;
പുഞ്ഞപാകക്രിയാഭേദാ, ചതുവീസതിവിധാ മകാ തിപി.

വത്തബ്ബാ. ഏവഞ്ഹി സതി അത്ഥഗതിച വിസദാ ഹോതി. ഉപരി വക്ഖ, മാനാഹിച സങ്ഗഹഗാഥാഹി സദ്ധിം സമേതീതി.

**൪൭. കാമേ**തിആദി സബ്ബേസം കാമചിത്താനം സങ്ഗഹഗാഥാ. തത്ഥ കാമേ കാമഭൂമിയം പാകാനി സഹേതുകാഹേതുകവസേന സബ്ബാനി വിപാകചിത്താനി തേവീസ. പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനി കുസലാകുസലചിത്താനിച വീസതി. ക്രിയാച സഹേതുകാഹേതുകവസേന സബ്ബാനി ക്രിയചിത്താനി പന ഏകാദസ ഹോന്തി. ഇച്ചേവം സബ്ബഥാപി ചതുപ്പഞ്ഞാസ ഹോന്തീതി യോജനാ. സബ്ബഥാതി ചേത്ഥ വിസദ്ദോ ലുത്ത നിദ്ദിട്ഠോ. ധമ്മസങ്ഗണിയം വുത്തേന സബ്ബപ്പകാരേനപി ചതുപ്പഞ്ഞാസഏവ. വിഭങ്ഗേ വിഭത്തേന സബ്ബപ്പകാരേനപി ചതുപ്പഞ്ഞാസ ഏവാതിആദിനാ തസ്സ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവാതി.

**[൪൮]** ഏതേന **വിഭാവനിയം**

ഇധ വുത്താനം കുസലാദീനം അന്തോഗധഭേദവസേന തസ്സ അത്ഥവിഭാവനാ പടിസിദ്ധാ ഹോതി.

**[൪൯]** യഞ്ച **വിഭാവനിയം**

കാമേ ഭവേതി വുത്തം. തംപി വിചാരേതബ്ബം.

ഭവസദ്ദോ ഹി കുസലാകുസലകമ്മേസു കമ്മനിബ്ബത്തേസുച വിപാക കടത്താരൂപേസു വത്തമാനോ അഭിധമ്മേ ദിട്ഠോ. ന തദഞ്ഞേസു നാമരൂപധമ്മേസൂഥി. ഭൂമിപരിയായോച ഇധ കാമസദ്ദോ. ഭൂമീതിച സഹോകാസോ ഇന്ദ്രിയാ നിന്ദ്രിയബദ്ധധമ്മസമൂഹോ വുച്ചതീതി കാമേ കാമഭൂമിയന്തി അയമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭവോതിവാ ഭൂമിഏവ വുച്ചതി സുത്തന്തപരിയായേന ഭവന്തി ഏത്ഥ സത്താ സങ്ഖാരാചാതി കത്വാ. ഏസനയോ പരത്ഥപീതി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ കാമചിത്തസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

**൪൮**. ഏവം കാമചിത്തസങ്ഗഹം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യഥാനുപ്പത്തം രൂപചിത്തസങ്ഗഹം ദസ്സേന്തോ **വിതക്കവിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാസഹിത**ന്തിആദിമാഹ. വിതക്കോച വിചാരോച പീതിച സുഖഞ്ച ഏകഗ്ഗതാചാതി ദ്വന്ദോ. താഹി സഹിതന്തി സമാസോ. വിതക്കവിചാരപീതിസുഖേ കഗ്ഗതാ

സങ്ഖാതേനസമുദിതേനപഥമജ്ഝാനേന സമ്പയുത്തംകുസലചിത്തം **പഥമജ്ഝാനകുസലചിത്തം**. തത്ഥ കേനട്ഠേനപഥമം, കേനട്ഠേനച ഝാനന്തി. ആദിതോ പടിപജ്ജിതബ്ബത്താ **പഥമം**. കസിണാദികസ്സ ആരമ്മണസ്സ അനിച്ചാദിലക്ഖണസ്സച ഉപനിജ്ഝായനതോ പച്ചനീകധമ്മാനഞ്ച ഝാപനതോ ദയ്ഹനതോ **ഝാനം**. ഇമേസു ദ്വീസു അത്ഥേസു ഏ്വകഗ്ഗതാഏ്വവ സാതി സയയുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. സാഹി ഏ്വകത്താരമ്മണസങ്ഖാതോ ഏ്വകോ അഗ്ഗോകോടികോട്ഠാസോവാ അസ്സാതി അത്ഥേന ഏ്വകഗ്ഗസങ്ഖാതസ്സ ചിത്തസ്സ തഥാപവത്തനേ ആധിപച്ചഗുണയോഗേന **ഏ്വകഗ്ഗതാ**തി ച വുച്ചതി. സായേവ ചിത്തം നാനാരമ്മണേസു വിക്ഖിപിതും അദത്വാ ഏ്വകസ്മിം യേവാരമ്മണേ പടിപക്ഖധമ്മാനം ദൂരീഭാവേന സമ്മാച ആധിയതി ഠപേതി. ഇന്ദ്രിയാനഞ്ച സമഭാവം കത്വാ തത്ഥേവ ലീനുദ്ധച്ചാഭാവാപാദനേന സമഞ്ച ആധിയതി ഠപേതീതി അത്ഥേന സമാധീതിച വുച്ചതി. സായേവച പാളിയം അവിക്ഖേപോ അവിസാഹാരോ സണ്ഠിതി അവട്ഠിതീതി നിദ്ദിട്ഠാതി. വിതക്കാദയോപി പന തസ്സാ സാതിസയം ഉപകാരകത്താ ഝാനന്തേവ വുത്താ. തഥാ ഹി വിതക്കോ താവ ചിത്തം ഥിനമിദ്ധവസേന ഓസക്കിതും അദത്വാ ദള്ഹം ആരമ്മണാഭിമുഖമേവ കരോതി. ആരമ്മണാഭിനിരോപന ലക്ഖണോഹി വിതക്കോ. ഥിന മിദ്ധനീവരണസ്സച ഉജുപ്പടിപക്ഖോതി. വിചാരോച നം വിചികിച്ഛാവസേന സംസപ്പിതും അദത്വാ ദള്ഹം ആരമ്മണാനുബന്ധമേവ കരോതി. ആരമ്മണാനുമജ്ജനലക്ഖണോ ഹി വിചാരോ പഞ്ഞാപകതികോ. വിചികിച്ഛാനീവരണസ്സച ഉജുപ്പടിപക്ഖോതി. പീതിച ചിത്തം ബ്യാപാദവസേന ഉക്കണ്ഠിതും അദത്വാ ആരമ്മണേ പരിതുട്ഠമേവ കരോതി. ആരമ്മണസമ്പി യായനലക്ഖണാ ഹി പീതി. ബ്യാപാദനീവരണസ്സച ഉജുപ്പടിപക്ഖാതി. തഥാ സുഖഞ്ച നം ഉദ്ധച്ച കുക്കുച്ചവസേന അവൂപസമിതും അദത്വാ ആരമ്മണേ ലദ്ധസാതം ഉപബ്രൂഹിതം കരോതി. സാകലക്ഖണഞ്ഹി സുഖം, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചനീവരണസ്സച ഉജുപ്പടിപക്ഖന്തി.

ഉപേക്ഖാച സന്തസഭാവത്താ സുഖേഏ്വവ സങ്ഗഹിതാതി. ഏ്വവം കരോന്താച തേ ധമ്മാ തസ്മിം ആരമ്മണേ തസ്സ ചിത്തസ്സ സുട്ഠു ഏ്വകഗ്ഗഭാവത്ഥായച ഹോന്തി. ഏ്വകഗ്ഗഭാവോതിച ഏ്വകഗ്ഗതായേവ. സാച ഏ്വകഗ്ഗതാ തേഹി ധമ്മേഹി തഥാ അനുഗ്ഗഹിതാ സുട്ഠു ബലവതീ ഹുത്വാ സയം കാമച്ഛന്ദവസേന നാനാരമ്മണേസു ചിത്തവിധാവനം നീവാരേത്വാ കസിണനിമിത്താദികേ തസ്മിം ആരമ്മണേ നിച്ചലം ഠത്വാ തംആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ നിജ്ഝായതി ഓലോകേതി. തസ്മാ തേ സബ്ബേപി ധമ്മാ ഉപനിജ്ഝായനട്ഠേനപി ഝാനന്തി വുത്താതി. തേസുച തഥാ പവത്തമാനേസു തപ്പച്ചനീകാ നീവരണധമ്മാ ഓകാസം അലഭിത്വാ മനസ്മിംപി പരിയുട്ഠിതും നസക്കോന്തി. ഝാപിതാനാമ ഹോന്തി. തസ്മാ തേ പച്ചനീകജ്ഝാപനട്ഠേനപി ഝാനന്തി വുത്താതി. ഏ്വവം സന്തേപി യസ്മാ ഝാന മഗ്ഗ സമ്ബോധിസങ്ഖാതേസു തീസു ഠാനേസു ധമ്മസാമഗ്ഗീ പധാനം ഹോതി. അങ്ഗാനം സമഗ്ഗഭാവേഏ്വവ അപ്പനാപത്തിവസേന ഉപനിജ്ഝായ നാദി കിച്ചസംസിദ്ധിതോ. യസ്മാച ഏ്വതേ ധമ്മാ വുത്തനയേന വിസുംവിസും അത്തനോ കിച്ചം കരോന്താപി ചിത്തസ്സ ആരമ്മണേ നിച്ചലപ്പവത്തി സങ്ഖാതം ഏ്വകമേവ ഉപനിജ്ഝാനകിച്ചം സാധേന്തി. തസ്മാ രഥങ്ഗാനം സമുദായേഏ്വവ രഥവോഹാരോവിയ തേസം സമുദായേഏ്വവ ഝാന വോഹാരോ സിദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ. അപരേപന പഞ്ചന്നംപി തേസം ആരമ്മണാഭിനിരോപനാദീനി യഥാസകം കിച്ചാനിയേവ വിസും വിസും ഉപനിജ്ഝാനകിച്ചാനിനാമ

ഹോന്തീതി പട്ഠാനേ ഝാനപച്ചയം പത്വാ സബ്ബേപേതേ വിസും വിസും ഝാനപച്ചയം സാധേന്തിയേവ. തസ്മാ തേ വിസും വിസുംപി ഝാനാനിയേവ ഹോന്തീതി സക്കാ വത്തും. യഥാച പഞ്ചങ്ഗികം സീലം ദസങ്ഗികം സീലന്തി എത്ഥ പഞ്ചസമുദിതാദീനി തേസം സീലാനം പഞ്ചങ്ഗികാ ദിനാമലാഭസ്സേവ കാരണാനി ഹോന്തി. ന സീലഭാവസ്സ. ന ഹി പാണാതിപാതാ വേരമണാദികം എകംപി സമാനം സീലംനാമ ന ഹോതീതി. എവമേവം ഇധപി പഞ്ചസമുദിതാദീനി പഞ്ചങ്ഗികാദി ഭാവസ്സേവ പഥമജ്ഝാനാദി ഭാവസ്സേവച കാരണാനി. നപന ഝാനഭാവസ്സാതി നസക്കാ വിഞ്ഞാതും. ഇതരഥാ ഝാനപച്ചയേ ഝാനങ്ഗാനി പച്ചനിയാനിയേവ സിയുന്തിപി വദന്തി. എത്താവതാ സതിപി ഇമസ്സ ചിത്തസ്സ ഫസ്സാദീഹിപി സഹിതഭാവേ തേസം തഥാവിധകിച്ചവിസേസാഭാവാ ഇധ അഗ്ഗഹണന്തിപി സിദ്ധം നഹോതീതി. വിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാ സങ്ഖാതേന ദുതീയജ്ഝാനേന സമ്പയുത്തം കുസലചിത്തം ദുതീയജ്ഝാന കുസലചിത്തം, എവം സേസേസുപി.

**ൻ**. എത്ഥ സിയാ. കേനപന ഇമേസം ഝാനാനം അങ്ഗഭേദോ കതോതി. പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന കതോതി. യോഹി വിതക്കസഹായോ ഹുത്വാ പഞ്ചങ്ഗികം പഥമജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തത്ഥ വസീഭാവം കത്വാ പുനവിതക്കേ നിബ്ബിന്ദതി. തസ്സ വിതക്കം സമതിക്കമിത്വാ അവിതക്കം ചതുരങ്ഗികം ഝാനം അധിഗന്തും അജ്ഝാസയോ സണ്ഠാതി. തദാ സോ തമേവ പഥമജ്ഝാനം പാദകഭാവത്ഥായ ദള്ഹം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തേന അജ്ഝാസയേന സഹേവ പുനഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ അവിതക്കം ചതുരങ്ഗികം ഝാനം അധിഗച്ഛതി. തത്ഥ സാ ഭാവനാസയം വിതക്കയുത്താപി തേന അജ്ഝാസയേന പരിഭാവിതത്താ വിതക്കവിരാഗ ഭാവനാനാമ ഹോതി. തസ്സാ ഭാവനായ. ബലേന തം ഝാനം ഉപ്പജ്ജ മാനം അവിതക്കം ചതുരങ്ഗികം ഉപ്പജ്ജതി. സേസജ്ഝാനാധിഗമേസുപി എസേവനയോതി. എവം പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന തേസം ഝാനാനം അങ്ഗഭേദോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. എത്ഥച ഉത്തരുത്തരജ്ഝാനാ ധിഗമനേ പാദകഭാവത്ഥായ പുരിമപുരിമജ്ഝാനസ്സ സമാപജ്ജനം അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബം. ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമം പഗുണജ്ഝാനം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പദട്ഠാനം ഹോതീതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. അജ്ഝാസയബലേനപന ഉത്തരജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജമാനം പാദകജ്ഝാനസദിസം നഹോതി. പാദകജ്ഝാനതോഹി പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോവ ബലവതരോ. തേനാഹ ഭഗവാ ഇജ്ഝതി ഭിക്ഖവേ സീലവതോ ചേതോപണിധി വിസുദ്ധത്താതി. അയഞ്ച അത്ഥോ ഉപരി ലോകുത്തരചിത്തം പത്വാ ആവി ഭവിസ്സതീതി.

**൫൦**. എത്ഥ സിയാ. കസ്മാ ഇധ സങ്ഖാരഭേദോ നവുത്തോതി. പാളിയമേവ അവുത്തത്താ. കസ്മാച സോ പാളിയം അവുത്തോതി. പടിപദാ ഭേദവചനേനേവ സിദ്ധത്താതി. തഥാഹി സബ്ബേസംപി ലോകിയ ലോകുത്തരജ്ഝാനാനം സുഖപ്പടിപദഭാവേ സിദ്ധേ അസങ്ഖാരികഭാവോ സിദ്ധോയേവ ഹോതി. ദുക്ഖപ്പടിപദഭാവേച സിദ്ധേ തേസം സസങ്ഖാരികഭാവോ സിദ്ധോയേവ ഹോതീതി. കഥം വിഞ്ഞായതീതി ചേ. അട്ഠകഥാദസ്സനതോ. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠസാലിനിയം -

> യോ ആദിതോ കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ദുക്ഖേന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന കിലമന്തോ വിക്ഖമ്ഭേതി. തസ്സ ദുക്ഖാ പടിപദാ ഹോതി. യോ കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേന്തോ സുഖേന അകിലമന്തോ വിക്ഖമ്ഭേതി. തസ്സ സുഖാപടിപദാ ഹോതീതി.

തഥാ സമ്മോഹവിനോദനീ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേസുപീതി. ഏത്ഥച പുബ്ബവാക്യേ ദുക്ഖേന സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേനാതി ദിട്ഠത്താ പരവാക്യേപി സുഖേ ന അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേനാതി ദിട്ഠമേവ ഹോതി. തത്ഥ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേനാതി സങ്ഖാരപ്പയോഗസഹിതേന കാമാദീനവദസ്സനാദിനാ പച്ചയഗണേനാതി അത്ഥോ. ഏതേന സബ്ബേസം ദുക്ഖപ്പടിപദജ്ഝാനാനം സസങ്ഖാരികഭാവോ വുത്തോ ഹോതി. അസങ്ഖാരേന അപ്പയോഗേനാതി സങ്ഖാരപ്പയോഗരഹിതേന തേനേവ പച്ചയഗണേന. ഏതേന സബ്ബേസം സുഖപ്പടിപദജ്ഝാനാനം അസങ്ഖാരികഭാവോ വുത്തോ ഹോതീതി. ഖിപ്പാഭിഞ്ഞജ്ഝാനാനംപിഹി ദുക്ഖപ്പടിപദഭാവേ സതി സസങ്ഖാരികതാവ വിഞ്ഞായതി. ദന്ധഭിഞ്ഞജ്ഝാനാനംപി സുഖപ്പടിപദഭാവേ സതി അസങ്ഖാരികതാവ വിഞ്ഞായതീതി. യദിഏവം പടിപദാരഹിതാനം മഗ്ഗ സിദ്ധഉപപത്തിസിദ്ധജ്ഝാനാനം കഥം സങ്ഖാരഭേദോ സിദ്ധോതി. തേസംപി വളഞ്ജനകാലേ സമാപത്തിപ്പടിബന്ധകാനം പച്ചയാനം സന്നിഹിതാ സന്നിഹിതവസേന ദുക്ഖസുഖപ്പടിപദഭാവസമ്ഭവോ ഹോതിയേവാതി. തത്ഥ മഗ്ഗസിദ്ധജ്ഝാനംനാമ സുദ്ധവിപസ്സനായാനികാനം മഗ്ഗപ്പടിലാഭേന സഹേവ സിദ്ധജ്ഝാനം. തം ദുവിധം ഹേട്ഠിമമഗ്ഗസിദ്ധം, അരഹത്തമഗ്ഗസിദ്ധന്തി. തത്ഥ മഹാസമയസുത്തേ ആഗതാനം പഞ്ചസതാനം ഭിക്ഖൂനം ഝാനം ഹേട്ഠിമ മഗ്ഗസിദ്ധം. ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ഝാനം അരഹത്തമഗ്ഗസിദ്ധം. യംപി അനാഗാമീനം അജ്ഝാനന്താനഞ്ഞേവ സത്ഥേന ഹനിത്വാ സഹസാ മരന്താനം ഉപ്പന്നം. തംപി മഗ്ഗസിദ്ധഗതികം. യോപന അട്ഠസമാപത്തിയോ ഭാവേത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം രൂപി ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ താ സമാപത്തി യോ തത്ഥ പാകതികാഏവ ഹോന്തി. ഇദം ഉപപത്തിസിദ്ധന്തി. ഏകസ്മിം ഭവേപി ഹി ലദ്ധജ്ഝാനാനി വളഞ്ജനകാലേ സന്നിഹിതപച്ചയവസേന നാനാപടിപദായുത്താനി ഹോന്തീതി. ഝാനുപ്പത്തിപ്പടിപദാ രഹിതത്താവാ അസങ്ഖാരികജ്ഝാനേസു തേസം സങ്ഗഹോ യുത്തോ സിയാതി. അപിച, നേത്തിപാളിയം സബ്ബേസം ലോകിയ ലോകുത്തരസമാധീനം സങ്ഖാരഭേദോ സരൂപതോവ നിദ്ദിട്ഠോ. യഥാഹ-ദ്വേ സമാധയോ സസങ്ഖാരോ സമാധി അസങ്ഖാരോ സമാധീതി. അട്ഠകഥായഞ്ച സുഖപ്പടിപദാ പുബ്ബകാനം ദ്വിന്നം ദന്ധാഭിഞ്ഞഖിപ്പാഭിഞ്ഞസമാധീനം അസങ്ഖാരഭാവോ ദുക്ഖപ്പടിപദാ പുബ്ബകാനം ദ്വിന്നം സസങ്ഖാരഭാവോച വുത്തോതി. ഏത്താവതാ സബ്ബേസം മഹഗ്ഗതലോകുത്തരജ്ഝാനചിത്താനം അസങ്ഖാരിക സസങ്ഖാരികവസേന വിസും വിസും ദുവിധഭാവോ സിദ്ധോ ഹോതി. യസ്മാപന അയം സങ്ഖാരവോഹാരോ അകുസലാനംപി സാധാരണോ. പടിപദാവോഹാരോപന വിസേസേന പടിപത്തിധമ്മേസ്വേവ പാകടോ. മഹഗ്ഗത ലോകുത്തരധമ്മാച ഏകന്തം പടിപത്തിധമ്മാഏവ. തസ്മാ തേസം ഭേദം സങ്ഖാരവസേന അവത്വാ പടിപദാവസേനേവ ധമ്മസങ്ഗണി പാളിയംപി വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ. അയമേത്ഥ പരമത്ഥദീപനാ.

൫൫. [൪൭] യംപന വിഭാവനിയം

"സബ്ബസ്സപി ഝാനസ്സ പരികമ്മസങ്ഖാതപുബ്ബാഭിസങ്ഖാരേന വിനാ കേവലം അധികാരവസേന അനുപ്പജ്ജനതോ അസങ്ഖാരികന്തിപി. അധികാരേനച വിനാ കേവലം പരികമ്മാഭിസങ്കാരവസേനേവ അനുപ്പജ്ജനതോ സസങ്ഖാരികന്തിപി നസക്കാ വത്തു"ന്തി വുത്തം. തത്ഥ

പരികമ്മസങ്ഖാത.ല. അസങ്ഖാരികന്തിപി നസക്കാ വത്തുന്തി ഇദം താവ നയുജ്ജതി.

ന ഹി പരികമ്മസങ്ഖാത പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരോ ഇമസ്മിം സങ്ഖാരഭേദേ സങ്ഖാരോ ഏവനാമ ഹോതി. കസ്മാ, ഝാനുപ്പത്തിയാ പകതിപച്ചയ ഭൂതത്താ, തഥാഹി ലോകേ സാസനേച സബ്ബംപി കുസലാകുസല കമ്മം അത്തനോ അനുരൂപേന പരികമ്മസങ്ഖാത പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരേന വിനാ ഉപ്പന്നംനാമ നത്ഥി. അന്തമസോ ആലോപഭിക്ഖാദാനമത്തംപീതി. യഞ്ച ചിത്തം യേന അത്തനോ അനുരൂപേന പരികമ്മസങ്ഖാതപുബ്ബാ ഭിസങ്ഖാരേന വിനാ ന ഉപ്പജ്ജതി. സോ തസ്സ ചിത്തസ്സ പകതിപച്ചയഗണേഏവഅന്തോ ഗധോ ഹോതി. ഝാനാനിച ലോകിയ ലോകുത്തര ഭൂതാനി സബ്ബാനി അത്തനോ അനുരൂപേന പരികമ്മസങ്ഖാത പുബ്ബഭാഗഭാവനാ ഭിസങ്ഖാരേന വിനാ ഉപ്പന്നാനിനാമ നത്ഥീതി സോ തേസം പകതിപച്ചയഗണേസുഏവ അന്തോഗധോ ഹോതീതി. ഇതരഥാ സബ്ബംപി കുസലാകുസല കമ്മം അസങ്ഖാരികം നാമനത്ഥീതി ആപജ്ജതീതി.

**[ർവ്വ] യഞ്ച തത്ഥ**

അധികാരേനച വിനാ കേവലം.ല. സസങ്ഖാരികന്തിപി നസക്കാ വത്തുന്തി വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതിയേവ.

ന ഹി ലോകിയജ്ഝാനാനിനാമ അധികാരേന വിനാ നുപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥി. കേവലംപന പുബ്ബേ സമഥകമ്മേസു കതാധികാരസ്സ സുഖപ്പടിപദജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി. അകതാധികാരസ്സപന ദുക്ഖപ്പടിപദജ്ഝാനന്തി ഏവമേവ അട്ഠകഥാസു ആഗതം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ യോച സമഥേ അകതാധികാരോ. തസ്സ ദുക്ഖാ പടിപദാ ഹോതി. കതാധികാരസ്സസുഖാതി. അപിച, പുരിമഭവേ സിദ്ധം അധികാരം ഗഹേത്വാ ഇധ സങ്ഖാരഭേദവിചാരണാപി നയുത്താഏവ. കുസലക്രിയജ്ഝാനേസു ഹി സന്നി ഹിതപച്ചയവസേനേവ തബ്ബിചാരണാ യുത്താതി.

**[ർൻ] ഏത്താവതാ**

അഥവാതിആദികോ പച്ഛിമ വികപ്പോപി പടിക്ഖിത്തോ ഏവ ഹോതീതി.

**രേ**. ഏത്ഥ ഝാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ നിമിത്തുപ്പാദതോ പുബ്ബം പടിപദായ ഖേത്തം, പച്ഛാ അഭിഞ്ഞായ ഖേത്തം. തത്ഥ പുബ്ബേ വിരുദ്ധപച്ചയാനം സന്നിഹിതേന കിലമന്തസ്സ സതോ പടിപജ്ജന്തസ്സ ഭാവനാ പടിപദാ ദുക്ഖാനാമ ഹോതി. അകിലമന്തസ്സ സുഖാ. പച്ഛാച ദന്ധം അപ്പനം പത്തസ്സ ഭാവനാഭിഞ്ഞാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാനാമ ഹോതി. ഖിപ്പം പത്തസ്സ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാനാമ. തത്ഥ പുബ്ബേ ദുക്ഖാ പടിപദാ പച്ഛാ ദന്ധംവാ ഖിപ്പംവാ ഉപ്പന്നം ഝാനം ദുക്ഖപ്പടിപദംനാമ കരോതി. സുഖാപന സുഖപ്പടിപദംനാമ കരോതീതി. ദുതീയജ്ഝാനാദീസുപന പുരിമജ്ഝാനേ നികന്തി വിക്ഖമ്ഭനസ്സ ദുക്ഖസുഖതാവസേന പടിപദാഭേദോ വേദിതബ്ബോ. യോപന ഏതരഹി ഗഹട്ഠോവാ പബ്ബജിതോവാ പുബ്ബഭവേ അകതാധികാരോപി അന്തരായികധമ്മമുത്തോ കല്യാണപടിപത്തിയം ഠിതോ ഛിന്നപലിബോധോ

പഹിതത്തോ ഝാനം ഭാവേതി. തസ്സ ഝാനഭാവനാ നസമ്പജ്ജതീതി നത്ഥീതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബന്തി. [കുസലജ്ഝാനം]

**൩൩**. വിപാകജ്ഝാനേ കാമകുസലം അപ്പനം അപത്തം മുദുഭൂതം ദുബ്ബലം ഹോതി. പരിത്തേസു നാനാകിച്ചട്ഠാനേസുച ഹീനേസുപി അത്തഭാവേസുച വിപച്ചതി. തസ്മാ തം അത്തനാ അസദിസംപി വിപാകം ജനേതി. മഹഗ്ഗതകുസലംപന അപ്പനാപത്തം തിക്ഖം ബലവം ഹോതി. ഉളാരേ ബ്രഹ്മത്തഭാവേ ഭവങ്ഗട്ഠാനേസുയേവ വിപച്ചതി. തസ്മാ തം സദാപി അത്തനാ സദിസമേവ വിപാകം ജനേതി. തേനേവ വിതക്കവിചാരപീതി സുഖേകഗ്ഗതാ സഹിതന്തിആദിനാ വിപാകംപി സബ്ബസോ കുസല സദിസമേവ ദസ്സേതി.

**[൩൦]** അനന്തരഭവേയേവ ഫലദാനത്താ തം അത്തനാ സദിസമേവ വിപാകം ജനേതീതിച വദന്തി, തം ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി കാമകുസലംപി സത്തമജവനം അത്തനാ സദിസവിപാക മേവ ജനേയ്യാതി. യസ്മാച കുസലമേവ നിരനുസയസന്താനേ പവത്തം ക്രിയജ്ഝാനം നാമ ഹോതി. തസ്മാ ക്രിയചിത്തംപി കുസല സദിസമേവ ദസ്സേതി.

**൩൪**. **പഞ്ചധാ**തിആദിസങ്ഗഹഗാഥാ. തത്ഥ **ഝാനഭേദേനാ**തി പഠമജ്ഝാനാദീഹി പഞ്ചഹി ഝാനേഹി സമ്പയോഗഭേദേന. രൂപാവചരമാനസം ഝാനഭേദേന പഞ്ചധാ ഹോതി. പഠമജ്ഝാനികം, ദുതിയജ്ഝാനികം, തതിയജ്ഝാനികം, ചതുത്ഥജ്ഝാനികം, പഞ്ചമജ്ഝാനികന്തി ഏവം പഞ്ചവിധം ഹോതീതി അത്ഥോ. തമേവ പുഞ്ഞപാകക്രിയാഭേദേന പഞ്ചദസധാ ഭവേതി യോജനാ.

**[൩൫] വിഭാവനിയം** പന

ഝാനഭേദേനാതി ഝാനങ്ഗേഹി സമ്പയോഗഭേദേനാതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

അഞ്ഞോ ഹി ഝാനഭേദോ. അഞ്ഞോ ഝാനങ്ഗഭേദോ. തത്ഥ പഠമം ഝാനം ദുതിയം ഝാനന്തിആദിഝാനഭേദോ. പഠമജ്ഝാനേ പഞ്ച അങ്ഗാനി. ദുതിയജ്ഝാനേ ചത്താരീതിആദി ഝാനങ്ഗഭേദോ. തേസു ഇധ ഝാനഭേദോവ അധിപ്പേതോ. ന ഝാനങ്ഗഭേദോ. ചിത്തഞ്ഹി ഝാനഭേദേ നേവ പഞ്ചവിധം ഹോതി. നഝാനങ്ഗഭേദേന. ഝാനമേവ പന ഝാനങ്ഗഭേദേന പഞ്ചവിധന്തി.

**[൩൬]** യഞ്ച തത്ഥ

“പഞ്ചധാതി പഞ്ചങ്ഗികം ചതുരങ്ഗികം തിവങ്ഗികം ദുവങ്ഗികം പുന ദുവങ്ഗികന്തി പഞ്ചവിധം ഹോതീ”തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

ഝാനമേവ ഹി പഞ്ചങ്ഗികാദി ഹോതി. ന ചിത്തന്തി.

രൂപാവചര ചിത്തസ്സ പരമത്ഥധീപനാ.

**൭൭**. ഇദാനി യഥാനുപ്പത്തം അരൂപചിത്തം നിദ്ദിസന്തോ ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലചിത്തന്തിആദി മാഹ. തത്ഥ ഭുസോ കാസതി ദിബ്ബതീതി **ആകാസോ**. സോ ഹി സയം സരൂപതോ അനുപലബ്ഭമാനോപി ചന്ദസൂരിയോഭാസാദീനം വസേന അതിവിജ്ജോതമാനോവിയ ഖായതീതി. നകസ്സതി ഛേദന ഭേദന വസേന ന വിലേഖീയതീതി അകാസോ. അകാസോഏവ ആകാസോ തിപി വദന്തി. സോ പന അജടാകാസോ പരിച്ഛിന്നാകാസോ കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസോ രൂപകലാപപരിച്ഛേദാകാസോതി ചതുബ്ബിധോ ഹോതി. തത്ഥ ഇധ കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസോ അധിപ്പേതോ. സോ ഹി അനന്തേന അജടാകാസേന സഹ ഏകീഭൂതോവിയ ഹോതി. യോഗിനാച അനന്തഭാവേന ഫരീയതി. തസ്മാ അനന്തോ ആകാസോതി ആകാസാനന്തോ. നാസ്സ ഉപ്പാദന്തോവാ വയന്തോവാ പഞ്ഞായതീതി അനന്തോതിപി വുത്തം. സോയേവ ആകാസാനഞ്ചം. സകത്ഥേ യകാരേന സഹ സിദ്ധത്താ. യഥാ പന ദേവാനം അധിട്ഠാനവത്ഥു ദേവായതനന്തി വുച്ചതി. തഥാ ഇധപി തസ്മിം അപ്പനാപത്തസ്സ സസമ്പയുത്തസ്സ ഝാനസ്സ അധിട്ഠാനട്ഠേന തദേവ ആയതനന്തിപി വുച്ചതി. ഇതി ആകാസാനഞ്ചം ആയതനമസ്സാതി ആകാസാനഞ്ചായതനം. ചിത്തചേതസികരാസി.

> ആകാസാനഞ്ചാ യതനന്തി ആകാസാനഞ്ചാ യതനം സമാപന്നസ്സവാ ഉപപന്നസ്സവാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സവാ ചിത്ത ചേത സികാധമ്മാതി ഹി വിഭങ്ഗേ വുത്തം.

ആകാസാനഞ്ചായതനേ പവത്തം കുസലചിത്തന്തി **ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലചിത്തം**. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനന്തി ഏത്ഥ വിഞ്ഞാണംനാമ ആകാസാനഞ്ചായതനചിത്തമേവ. തംപന സയം ഉപ്പാദാദി അന്തവന്തംപി അനന്തസഞ്ഞിതേ ആകാസേ പവത്തനതോ അനന്തന്തി വുച്ചതി. കോട്ഠാസത്ഥോവാ അന്തസദ്ദോ. അത്തനോ ഉപ്പാദാദീസു കോട്ഠാസേസു ഏകദേസേ അട്ഠത്വാ സകലസ്സ ഫരണവസേന തദാരമ്മണായ ഭാവനായ പവത്തനതോ അനന്തന്തി വുച്ചതി. അനന്തസഞ്ഞിതേവാ ആകാസേ പവത്തനതോ അനന്തന്തി ഏവം തദാരമ്മണായ ഭാവനായ പവത്തത്താ അനന്തന്തി വുച്ചതി. അനന്തസഞ്ഞിതേവാ ആകാസേ അത്തനോ ഫരണാകാര വസേനപി അനന്തന്തി വത്തും യുജ്ജതിയേവ. അനന്തം വിഞ്ഞാണന്തി വിഞ്ഞാണാനന്തം. തമേവ വിഞ്ഞാണഞ്ചം നിരുത്തിനയേന, വിഞ്ഞാണഞ്ചം ആയതനം അസ്സാതി **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം**. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതന സങ്ഖാതേ ചിത്തചേതസികരാസിമ്ഹി പവത്തം കുസലചിത്തന്തിസമാസോ.

> വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സവാ ഉപപന്നസ്സവാദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സവാചിത്തചേതസികാധമ്മാതിഹി വിഭങ്ഗേ വുത്തം.

**[൭൮] വിഭാവനിയം പന മഹാടീകായഞ്ച**

> "ദുതീയാ രുപ്പ വിഞ്ഞാണേന അഞ്ചിതബ്ബം പാപുണിതബ്ബന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ച"ന്തിപി വുത്തം. തം പാളിയാ ന സമേതി.

അനന്തം വിഞ്ഞാണന്തി തദേവ വിഞ്ഞാണം ഞാണേന ഫുട്ഠം മനസികരോതി, അനന്തം ഫരതി. തേന വുച്ചതി അനന്തം വിഞ്ഞാണന്തീതിഹി വുത്തം. ഏതേന ച തംവിഞ്ഞാണം ഏകന്തേന അനന്തവിസേസനയുത്തം

ഹോതീതി വിഞ്ഞായതീതി. തമേവ ആകാസന്തിപി പാഠോ. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി ഏത്ഥ കിഞ്ചി കിഞ്ചനന്തി അത്ഥതോ ഏകം അപ്പമത്തകസ്സ നാമം. നത്ഥി കിഞ്ചനം അപ്പമത്തകം അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തംപി അവസിട്ഠം അസ്സ പഥമാ രുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സാതി അകിഞ്ചനം. അകിഞ്ചനസ്സ ഭാവോ **ആകിഞ്ചഞ്ഞം**. പഥമാരുപ്പവിഞ്ഞാണാഭാവോ. സോ ഹി നത്ഥി കിഞ്ചീതി മനസികാര വസേന തംനാമം ലഭതീതി. ആകിഞ്ചഞ്ഞം ആയതനമസ്സാതിആദി വുത്തനയമേവ. **നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞായതന**ന്തി ഏത്ഥ ഓളാരിക സഞ്ഞം സന്ധായ നേവത്ഥി സഞ്ഞാ അസ്സാതി നേവസഞ്ഞം. സുഖുമസഞ്ഞം സന്ധായ നച നത്ഥി സഞ്ഞാ അസ്സാതി നാസഞ്ഞം, നേവസഞ്ഞഞ്ച തം നാസഞ്ഞഞ്ചാതി നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞം മജ്ഝേ ദീഘം കത്വാ, ചിത്ത ചേതസികരാസിഏവ. തമേവ യോഗിനോ സുഖവിസേസാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനന്തി നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞായതനം. തസ്മിം പവത്തം കുസല ചിത്തന്തി സമാസോ. അഥവാ. സഞ്ഞായേവ പടുസഞ്ഞാകിച്ചസ്സ അഭാവതോ നേവസഞ്ഞാച ഹോതി. സങ്ഖാരാവസേസ സുഖുമഭാവേന വിജ്ജമാനത്താ അസഞ്ഞാച നഹോതീതി കത്വാ നേവസഞ്ഞാനാ സഞ്ഞാനാമ, സായേവ ആയതനം, തേനച സമ്പയുത്തം കുസല ചിത്തന്തി സമാസോ. ഏത്ഥച യസ്മാ ആദിതോ പട്ഠായ ഓളാരികേ നീവരണധമ്മേ വിതക്കാദികേച പജഹിത്വാ സേസധമ്മേച ഭാവനാ ബലേന ഉപരുപരി സുഖുമഭാവം പാപേത്വാ അനുക്കമേന പടിപജ്ജന്താ സുഖുമട്ഠേന ലോകിയധമ്മേസു മുദ്ധഭൂതം ഇമം സമാപത്തിം പാപുണന്തി. തസ്മാ ഇധ ചിത്തംപി നേവചിത്തനാചിത്തമേവ ഹോതി. ഫസ്സോപി നേവ ഫസ്സനാഫസ്സോഏവ ഹോതി, തഥാ വേദനാദയോപീതി. തസ്മാ ഇധസഞ്ഞാഗ്ഗഹണം ദേസനാസീസമത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. വിപാകേസു വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനന്തി ഏത്ഥ വിഞ്ഞാണന്തി പഥമാരുപ്പകുസല വിഞ്ഞാണമേവ. തഞ്ച അതീതാനന്തരഭവേ പവത്തം ദട്ഠബ്ബം. അകിഞ്ചന ഭാവോച തസ്സേവ നത്ഥി ഭാവോതി. ക്രിയചിത്തേസു പന വിഞ്ഞാണം നാമ കുസലഭൂതം ക്രിയഭൂതഞ്ച ദുവിധം പഥമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം വേദിതബ്ബം. അകിഞ്ചനഭാവോച തസ്സേവ ദുവിധസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ അഭാവോ യേവാതി.

**൩൭**. സങ്ഗഹഗാഥായം **ആരമ്മണപ്പഭേദേനാ**തി ആലമ്ബി തബ്ബാനം കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസാദീനം ചതുന്നം ആരമ്മണാനം പഭേദേന. ദുവിധംഹി ഇധ ആരമ്മണചതുക്കം, അതിമിക്കതബ്ബ ചതുക്കം, ആലമ്ബി തബ്ബ ചതുക്കഞ്ച. തത്ഥ പഥമാരുപ്പേ രൂപപഞ്ചമജ്ഝാനസ്സ ആരമ്മണ ഭൂതം. കസിണനിമിത്തം അതിക്കമി തബ്ബംനാമ. തം ഉഗ്ഘാടേത്വാ ലദ്ധം ആകാസം ആലമ്ബിതബ്ബം നാമ. ദുതീയാരുപ്പേ പഥമാരുപ്പസ്സ ആരമ്മണഭൂതം ആകാസം അതിക്കമിതബ്ബംനാമ. പഥമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം ആലമ്ബി തബ്ബംനാമ. തതീയാരുപ്പേ തംപഥമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം അതിക്കമിതബ്ബംനാമ. തസ്സ നത്ഥിഭാവോ ആലമ്ബിതബ്ബംനാമ. ചതുത്ഥാരുപ്പേ സോ നത്ഥി ഭാവോ അതിക്കമിതബ്ബം നാമ. തതീയാരുപ്പവിഞ്ഞാണം ആലമ്ബി തബ്ബം നാമാതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇമം ആരുപ്പമാനസം ചതുന്നം അതിക്കമി തബ്ബാനംപി ഭേദേന ചതുബ്ബിധം ഹോതി, തഥാപി ആകാസാനഞ്ചായ തനന്തിആദിനാ ഇധ ആലമ്ബിതബ്ബാനഞ്ഞേവ സരൂപതോ ഗഹിതത്താ തേസം ഭേദേന ഇമസ്സ ഭേദോ പാകടോതി ദട്ഠബ്ബം. ആരുപ്പമാനസം ആലമ്ബണപ്പഭേദേന ചതുധാ ഠിതം. തദേവ പുഞ്ഞപാക ക്രിയഭേദേന ദ്വാദസധാ ഠിതന്തി യോജനാ.

അരൂപചിത്തസ്സ പരമത്ഥദീപനാ.

**൭൭.** ഇദാനി യഥാനുപ്പത്തം ലോകുത്തര ചിത്തം ദസ്സേന്തോ **സോതാപത്തിമഗ്ഗചിത്തന്തി**ആദിമാഹ. തത്ഥ സവതി സന്ദതി അനിവത്തഗമനവസേന പവത്തതീതി സോതോ, ഗങ്ഗാദീസു ജലപ്പവാഹോ. സോഹി പഭവതോ പട്ഠായ യാവമഹാസമുദ്ദാ അന്തരാ അനിവത്ത മാനോ സവതി സന്ദതി പവത്തതീതി. സോതോവിയാതി സോതോ. അട്ഠങ്ഗികോ അരിയമഗ്ഗോ, യഥാഹ-യോഖോ ആവുസോ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠി. ല. സമ്മാസമാധി. അയം വുച്ചതാവുസോ സോതോതി. അയംപിഹി യദാ ഉപ്പജ്ജതി. തതോ പട്ഠായ ആനുഭാവഫരണവസേന യാവഅനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുയാ അന്തരാ അനിവത്തമാനോയേവ ഹുത്വാ സവതി സന്ദതി പവത്തതീതി. യഥാഹ -

> സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ യാകാചി മഹാനദിയോ. സേയ്യഥിദം. ഗങ്ഗാ, യമുനാ, അചിരവതീ, സരഭൂ, മഹീ. സബ്ബാ താ സമുദ്ദനിന്നാ ഹോന്തി സമുദ്ദപോണാ സമുദ്ദപബ്ഭാരാ. ഏവമേവ ഖോ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ ബഹുലികരോന്തോ നിബ്ബാനനിന്നോ ഹോതി നിബ്ബാനപോണോ നിബ്ബാന പബ്ഭാരോതി.

ഏത്ഥച തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനാനം കിലേസാനം പുന അനുപഗമന വസേന സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം അനുക്കമേന പരിപാകഗമനവസേനച അനിവത്തഗമനം ദട്ഠബ്ബം. യഥാഹ -

> സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ ഘടോ നിക്കുജ്ജോ വമതേവ ഉദകം. നോപച്ചാവമതി. ഏവമേവഖോ ഭിക്ഖവേ അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ ബഹുലികരോന്തോ വമതേവ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ. നോപച്ചാവമതീതി. യഥാചാഹ-സോതാപത്തി മഗ്ഗഞ്ഞാണേന യേ കിലേസാ പഹീനാ, തേ കിലേസേ നപുനേതി നപച്ചേതി നപച്ചാഗച്ഛതീതിആദി.

യഥാച പുഥുജ്ജനാ പഹീനേപി കിലേസേ പുന ഉപഗച്ഛന്തി. തിഹേതുകഭൂതാപി പുന ദ്വിഹേതുകാഹേതുകഭാവം ഗച്ഛന്തി. യതോ തേ ഉപരിഭവഗ്ഗേ നിബ്ബത്താപി പുന അപായേസു സന്ദിസ്സന്തി. സീലവന്താപി പുന ദുസ്സീലാ ഹോന്തി. സമാഹിതാപി പുന ഉമ്മത്തകാവാ ഖിത്തചിത്താവാ ഹോന്തി. പഞ്ഞവാപി പുന ദുപ്പഞ്ഞാ ഏളമൂഗാ ഹോന്തി. നതഥാ അരിയാ. തേപന തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനേ കിലേസേ പുന നഉപഗച്ഛന്തി. പുഥുജ്ജനഭാവംവാ ഹേട്ഠിമാരിയ ഭാവംവാ ന ഗച്ഛന്തി. അനുക്കമേന സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരിപക്കഭാവമേവ ഉപഗച്ഛന്തീതി. സബ്ബഞ്ചേതം അരിയമഗ്ഗസ്സേവ ആനുഭാവേന സിദ്ധന്തി സോതോതിനാമം മൂലപ്പഭവഭൂതേ തസ്മിം മഗ്ഗേഏവ നിരുള്ഹന്തി ദട്ഠബ്ബം. തസ്സ സോതസ്സ ആദിതോ പജ്ജനം പാപുണനം സോതാപത്തി. സോതാപത്തിയാ അധിഗമമാനോ മഗ്ഗോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. അഥവാ, ധമ്മസോത സമാപന്നോ അരിയോതി പവുച്ചതീതി വുത്തത്താ സബ്ബേ അരിയസന്താനഗതാ ലോകിയ ലോകുത്തരഭൂതാ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ഉപരി സമ്ബോധിപരാ യനതാവസേന അനുപാദിസേസനിബ്ബാന പരായനതാവസേനച അനിവത്ത ഗതിയാ പവത്തമാനാ യഥാവുത്തേന അത്ഥേന സോതോതി വുച്ചന്തി. തം സോതം ആദിതോ പജ്ജന്തി പാപുണന്തി ഏതായ പടിപദായാതി സോതാപത്തി.

സോതാപത്തിച സാ മഗ്ഗോചാതി സോതാപത്തിമഗ്ഗോ, പഥമമഗ്ഗസങ്ഖാതായ സോതാപത്തിയാ അങ്ഗന്തി സോതാപത്തി യങ്ഗന്തിഹി അട്ഠകഥായം വുത്തം, മഗ്ഗോതിച പഥോ ഉപായോ. നിബ്ബാനം മഗ്ഗേതി, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതി, കിലേസേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോതിച വദന്തി.

**[രർ] വിഭാവനിയം** പന

> അരിയമഗ്ഗസോതസ്സ ആദിതോ പജ്ജനം ഏതസ്സാതി സോതാപത്തി. പുഗ്ഗലോതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി പുഗ്ഗലേ പവത്തോ സോതാപത്തിസദ്ദോ കത്ഥചി ദിട്ഠോതി.

> **[രഒ]** ഏതേന തസ്സ മഗ്ഗോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോതി ഇദംപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

സോതാപത്തിമഗ്ഗേന സമ്പയുത്തം ചിത്തം സോതാപത്തിമഗ്ഗചിത്തം.

**[രന്റ] ടീകാസു** പന

> സോതാപത്തിയാ ലദ്ധം മഗ്ഗചിത്തം സോതാപത്തി മഗ്ഗചിത്തന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ചിത്തസദ്ദസമ്ബന്ധോ സോതാപത്തിസദ്ദോ കത്ഥചി പാളിയം ദിട്ഠോതി.

**രവ്വ**. പടിസന്ധിവസേന സകിം ഇമംലോകം ആഗച്ഛതി സീലേനാതി **സകദാഗാമീ**. ദുതീയഫലട്ഠോ. സോ ഹി അസമുച്ഛിന്നകാമ രാഗാനുസയത്താ കാമലോകാഗമന കിലേസസബ്ഭാവേന തം സഭാവാനാതി വത്തനതോ ഉപരി ഭവഗ്ഗേ ഠിതോപി പടിസന്ധിവസേന പുന ഇമം കാമധാതും ആഗമനപ്പകതികോഏവ ഹോതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം ചതുക്കനിപാതേ -

> ഇധ സാരിപുത്ത ഏകച്ചസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഓരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി അപ്പഹീനാനി ഹോന്തി, സോ ദിട്ഠേവധമ്മേ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ അപരിഹീനോ കാലം കുരുമാനോ നേസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ യതനുപഗാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി. സോ തതോ ചുതോ ആഗാമീ ഹോതി ആഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തം. ഇധ പന സാരിപുത്ത ഏകച്ചസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഓരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി പഹീനാനി ഹോന്തി, സോ ദിട്ഠേവ.ല. സോ തതോ ചുതോ അനാഗാമീ ഹോതി അനാഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തന്തി.

അട്ഠകഥായഞ്ച ഇത്ഥത്തന്തി ഇമം കാമാവചര പഞ്ചക്ഖന്ധ ഭാവന്തി വുത്തം. അയഞ്ച അത്ഥോ കിലേസഗതിവസേന വുത്തോ. ന പുഗ്ഗല ഗതിവസേന. ന ഹി ബ്രഹ്മഭൂതാ സോതാപന്ന സകദാ ഗാമിനോ പടിപടിസന്ധിവസേന ഹേട്ഠിമംപി ബ്രഹ്മലോകം ആഗച്ഛന്തി. കുതോ കാമ ലോകം. കഥം വിഞ്ഞായതീതി ചേ. അനുസയയമകേ -

കാമധാതുയാ ചുതസ്സ രൂപധാതും അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ കസ്സചി സത്തഅനുസയാ അനുസേന്തി, കസ്സചി പഞ്ചഅനുസയാ അനുസേന്തി, കസ്സചി തയോ അനുസയാ അനുസേന്തീതി വത്വാ രൂപ ധാതുയാ അരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ സത്തേവ അനുസയാ അനുസേന്തീതി.

വുത്തത്താ വിഞ്ഞായതി. തത്ഥ പുരിമവാക്യേ പുഥുജ്ജനസ്സ വസേന സത്ത. ദ്വിന്നം സോതാപന്നസകദാഗാമീനം വസേന പഞ്ച. അനാഗാമിസ്സ വസേന കയോതി വുത്തം, പച്ഛിമവാക്യേപന ബ്രഹ്മഭൂതാനം സോതാ പന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമീനം പടിസന്ധിവസേന കാമലോകം ഗമനസ്സ നത്ഥിതായ കേവലം പുഥുജ്ജനസ്സേവ വസേന സത്തേവാതി വുത്തം. ധമ്മഹദയ വിഭങ്ഗട്ഠകഥായഞ്ച -

"രൂപാവചരേ നിബ്ബത്താ സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ നപുന ഇധാ ഗച്ഛന്തി, തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായന്തി. എതേഹി ഝാനഅനാഗാമിനോ നാമാ"തി ച. "നവസു ബ്രഹ്മലോകേസു നിബ്ബത്തഅരിയ സാവകാനം തത്രുപ പത്തിപി ഹോതി ഉപരൂപപത്തിപി. നഹേട്ഠു പപത്തി. പുഥുജ്ജനാനംപന തത്രുപപത്തിപി ഹോതി ഉപരൂപപത്തി ഹേട്ഠുപപത്തിപീ"തി ച.

വുത്തം. തഞ്ചഖോ അനാഗമനം മഗ്ഗസഹായേന ഝാനാനുഭാവേനേവ സിദ്ധം. നമഗ്ഗാനുഭാവേനാതി. ഏത്ഥച ഇമം ലോകന്തി പദസ്സ ഇമം മനുസ്സലോകന്തി വാ ഇമം കാമാവചരലോകന്തിവാ ദ്വിധാപി അത്ഥോ അട്ഠകഥാസു വുത്തോ. തത്ഥ പുരിമസ്മിം അത്ഥേ സതി ആഗച്ഛതീതി ഏതസ്സ ദേവലോകതോ ആഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. പച്ഛിമസ്മിം പന ബ്രഹ്മലോകതോപി ച ആഗച്ഛതീതി. പാളിയംപന പച്ഛിമത്ഥോവ വുത്തോവിയ ദിസ്സതി. വുത്തഞ്ഹേതം പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിയം അനാഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തം അനാഗാമീ തേന ദട്ഠബ്ബോ. ആഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തം സോതാപന്നസകദാ ഗാമിനോ തേന ദട്ഠബ്ബാതി. ഏത്ഥച അനാഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തന്തി ഇമിനാ ഇമം കാമാവചരലോകം ന ആഗച്ഛതീതി അനാഗാമീതി അത്ഥം ദസ്സേതി. ആഗന്ത്വാ ഇത്ഥത്തന്തി ഇമിനാപന ദ്വേപി സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ സകിം പുന ഇമം കാമാവചരലോകം ആഗച്ഛന്തീതി സകദാഗാമിനോതി അത്ഥം ദസ്സേതി. കസ്മാ, നിരന്തരവാക്യേസു ഠിതാനം ദ്വിന്നംഇത്ഥത്ത സദ്ദാനം നാനാത്ഥാ സമ്ഭവതോ. മജ്ഝിമപണ്ണാസേച കണ്ണകത്ഥ സുത്തേ -

യോ സോ മഹാരാജ ബ്രഹ്മാ സബ്യാപജ്ഝോ, സോ ബ്രഹ്മാ ആഗന്താ ഇത്ഥത്തം. യോസോ ബ്രഹ്മാ അബ്യാപജ്ഝോ, സോ ബ്രഹ്മാ അനാഗന്താ ഇത്ഥത്തന്തി.

ഭഗവതാ വുത്തം. തത്ഥ സബ്യാപജ്ഝോതി ഏതേന പുഥുജ്ജനേന സഹ സോതാപന്നസകദാഗാമിഭൂതാ ബ്രഹ്മാനോ ഗഹിതാ ഹോന്തി. തേഹി പടിഘാനുസയസ്സ അപ്പഹീനത്താ ചേതസികദുക്ഖസങ്ഖാതം ബ്യാപജ്ഝംപി അപഹീനമേവാതി സബ്യാപജ്ഝാനാമ. ആഗന്താ ഇത്ഥത്തന്തി ഇമം കാമലോകം പടിസന്ധിവസേന പുന ആഗമനസീലോ ആഗമനപ്പകതികോതി അത്ഥോ. തബ്ബിപരീതേന പച്ഛിമസ്സ വാക്യസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തേസുപന ദ്വീസു സകദാഗാമീസു പുരിമസ്സ അനഞ്ഞസാ ധാരണേനേവ സബ്ബപഥമം അരിയ

മഗ്ഗ സോതാധി ഗമന ഗുണേന സോതാപന്നോ ത്വേവ നാമം സിദ്ധന്തി ദട്ഠബ്ബം. പുഗ്ഗലഗതിവസേന പനേത്ഥ ബ്രഹ്മലോകേ ഠിതാനം സത്തക്ഖത്തുപരമതാദിഭാവോവിയ സകദാഗാമിഭാവോപി നത്ഥി. പഥമദുതീയഫലട്ഠാപിഹി തത്ഥ അനാഗാമിസങ്ഖ്യമേവ ഗച്ഛന്തി. തസ്മാ സകദാഗാമീതി ഇദം കാമജാതികാ നംഏവ ദുതീയഫലട്ഠാനം സിദ്ധം നാമന്തി കത്വാ തേസം കാമലോകേ ഏവ ഹേട്ഠുപരുപപത്തി വസേന സകിം ആഗമനം അട്ഠകഥാസു വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ച കത്വാ പാളിയംപി പഞ്ചന്നം ഇധ നിട്ഠാ സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ കോലംകോലസ്സ ഏകബീജിസ്സ സകദാഗാമിസ്സ യോച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അരഹാതി വുത്തന്തി. സോപന ഛബ്ബിധോ ഹോതി. ഇധപത്വാ ഇധപരിനിബ്ബായീ, തത്ഥ പത്വാ തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ, ഇധപത്വാ തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ, തത്ഥ പത്വാ ഇധ പരിനിബ്ബായീ, ഇധപത്വാ തത്ഥനിബ്ബത്തിത്വാ ഇധ പരിനിബ്ബായീ. തത്ഥപത്വാ ഇധനിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥപരിനിബ്ബായീതി. തത്ഥ ഇധ പത്വാ ഇധ പരിനിബ്ബായീതി ഇധ മനുസ്സഭവേ സകദാഗാമിമഗ്ഗം പത്വാ ഇധമനുസ്സ ഭവേയേവ അരഹത്തമഗ്ഗം ലഭിത്വാ പരിനിബ്ബായനധമ്മോ. തത്ഥ പത്വാ തത്ഥ പരിനിബ്ബായീതി തസ്മിംദേവലോകേ സകദാഗാമിമഗ്ഗം പത്വാ തസ്മിം ദേവലോകേയേവ അരഹത്തമഗ്ഗം ലഭിത്വാ പരിനിബ്ബായനധമ്മോ. നിബ്ബത്തിത്വാതി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണവസേന ഉപ്പജ്ജിത്വാ. യേസം പന ഇമം ലോകന്തി പദസ്സ ഇമം മനുസ്സലോകന്തി അത്ഥോ. തേസം സോ പഞ്ചവിധോയേവ വുത്തോ, ന ഛട്ഠോ പുഗ്ഗലോ.

### വിഭാവനിയഞ്ച

"പഞ്ചസു സകദാഗാമീസു പഞ്ചമകോവ ഇധാധിപ്പേതോ, സോ ഹി ഇതോ ഗന്ത്വാ പുന സകിം ഇധ ആഗച്ഛതീ"തി വുത്തം.

മഹാപരിനിബ്ബാന സുത്തട്ഠകഥായം പന മഹാവഗ്ഗ സംയുത്തട്ഠകഥാ യഞ്ച സോപി ഛട്ഠോ പുഗ്ഗലോ സകിം ആഗമനട്ഠേന ആഗതോയേവ. യസ്മാച സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാപി യാവ ഉപരിമഗ്ഗോ നാഗച്ഛതി. താവ പഥമഫലട്ഠഭൂതാ സത്തക്ഖത്തു പരമതായംവിയ ദുതീയഫലട്ഠഭൂതാ സകിം ആഗമനപ്പകതിയം സണ്ഠിതായേവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഇധ കോചി ദുതീയഫലട്ഠോ സകിം ആഗമനട്ഠേന നിപ്പരിയായേന സകദാ ഗാമീനാമ ന നഹോതീതി സബ്ബോപി സോ ഛബ്ബിധോ പുഗ്ഗലോ ഇധ നിപ്പരിയായേന സകദാഗാമിയേവനാമ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. സകദാ ഗാമിസ്സ മഗ്ഗോ സകദാഗാമിമഗ്ഗോ. സോ ഹി സയം ജനകഭൂതോ സകദാഗാമീനം ജനേതബ്ബം ജനേതീതി ഇധ ജനേതബ്ബ ജനകസമ്ബന്ധേന വിസേസേന വിസേസിതബ്ബതാ ഞായാഗതാ ഏവ ഹോതി. യഥാ തിസ്സമാതാ ഫുസ്സമാതാതി.

**[൭൭] വിഭാവനിയം** പന

സാഞായാഗതാഏവ നഹോതി. പയോജനം പന കിഞ്ചി അത്ഥി. പയോജനവസേന അവിരുദ്ധാ ഹോതീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനയം വുത്തം "കിഞ്ചാപി മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ തഥാഗമനാസമ്ഭവതോ ഫലട്ഠോയേവ സകദാഗാമീനാമ. തസ്സപന കാരണഭൂതോ പുരിമുപ്പന്നോ മഗ്ഗോ മഗ്ഗന്തരാവച്ഛേദനത്ഥം ഫലട്ഠേന വിസേസേത്വാ വുച്ചതി സകദാഗാമിമഗ്ഗോതി. ഏവം അനാഗാമിമഗ്ഗോ"തി. തം ന യുജ്ജതി.

സകദാഗാമിമഗ്ഗേന സമ്പയുത്തം ചിത്തന്തി സമാസോ.

**൩൯**. ഓരമ്ബ്ഭാഗിയസംയോജനാനം സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നത്താ പടിസന്ധിവസേന പുന ഇമം കാമലോകം ന ആഗച്ഛതീതി **അനാഗാമീ**. ഏകന്തേന ബ്രഹ്മലോകപരായനോഏവ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ച കേവലം ഇമസ്സ മഗ്ഗസ്സ ആനുഭാവവസേനേവ വുത്തം. ഉപരിമഗ്ഗ വിപസ്സനായ പന ആഗതായ സോ തസ്മിം ഠാനേയേവ അരഹത്ത മഗ്ഗപരായനോപി ഹോതിയേവ. അനാഗാമിസ്സ തതീയഫലട്ഠസ്സമഗ്ഗോ. തേന സമ്പയുത്തം ചിത്തന്തി വിഗ്ഗഹോ.

**൱ം**. മഹപ്ഫലകാരിതാഗുണയോഗേന പൂജാവിസേസം അരഹതീതി **അരഹാ**. ഖീണാസവോ ചതുത്ഥഫലട്ഠോ. അരഹതോ ഭാവോ അരഹത്തം, ചതുത്ഥഫലം. തസ്സ മഗ്ഗോ. തേന സമ്പയുത്തചിത്തന്തി നിബ്ബചനം. പിസദ്ദേന പാളിയം വിഭത്തേ മഗ്ഗചിത്തപ്പഭേദേ സമ്പിണ്ഡേതി. തത്ഥ ധമ്മസങ്ഗണിയം താവ പഠമമഗ്ഗേ ഝാനനാമേന വുത്തേസു പഞ്ചസു വാരേസു പഠമേ സുദ്ധികപടിപദാവാരേദ്വിന്നം ചതുക്കപഞ്ചകനയാനം വസേന നവചിത്താനി ഹോന്തി. തഥാ സുദ്ധികസുഞ്ഞതായ സുഞ്ഞതപ്പടിപദായ സുദ്ധികപ്പണിഹിതേ അപ്പണിഹിതപ്പടിപദായചാതി പഞ്ചസു വാരേസു ദസന്നം നയാനം വസേന പഞ്ചചത്താലീസചിത്താനി ഹോന്തി. തഥാ മഗ്ഗസതിപട്ഠാനാദീഹി ഏകൂനവീസതിയാ നാമേഹി വുത്തേസു പച്ചേകം പഞ്ചസു വാരേസൂതി വീസതിയാ നാമേഹി വുത്തേ വാരസതേ ദ്വിന്നം നയസതാനം വസേന നവചിത്തസതാനി ഹോന്തി. പുന ചതൂഹി അധിപതീഹി യോജേത്വാ വുത്തേസു ചതൂസു വാരസതേസു അട്ഠന്നം നയസതാനം വസേന തീണി സഹസ്സാനി ഛസതാനിച ഹോന്തീതി. ഏവം പഠമമഗ്ഗേ നയ സഹസ്സവസേന ചത്താരിചിത്തസഹസ്സാനി പഞ്ചചിത്ത സതാനിച ഹോന്തി. തഥാ സേസമഗ്ഗേസുപീതി ഏവം ചതൂസു മഗ്ഗേസു ചതുന്നം നയ സഹസ്സാനം വസേന അട്ഠാരസ മഗ്ഗ ചിത്ത സഹസ്സാനി ഹോന്തി. സച്ചസതിപട്ഠാന വിഭങ്ഗേസു പന വീസതിനയ സഹസ്സാനം വസേന നവുതിമഗ്ഗചിത്തസഹസ്സാനി. മഗ്ഗവിഭങ്ഗേ അട്ഠവീസതിയാ നയ സഹസ്സാനം വസേന സതസഹസ്സം ഛബ്ബീസതിസഹസ്സാനി ച മഗ്ഗചിത്താനി ഹോന്തീതി. അട്ഠകഥാസുപന നയഭേദാഏവ വുത്താ. നചിത്ത ഭേദാതി.

**[൩൮]** യംപന **വിഭാവനിയം**

പിസദ്ദേന സച്ചവിഭങ്ഗേ ആഗതം സട്ഠിസഹസ്സഭേദം നയം സങ്ഗണ്ഹാതീതി വുത്തം. തം ഇമസ്മിം കുസലനിഗമേ ന വത്തബ്ബം.

സോഹി സട്ഠിസഹസ്സഭേദോ നയോ വിപാകട്ഠാനേഏവ അട്ഠകഥായം ആഗതോതി.

**[൩൯]** യഞ്ച **തത്ഥ**

പടിപദാഭേദം അനാമസിത്വാ കേവലം സുഞ്ഞതോ അപ്പണിഹി തോതി ദ്വിധാ വിഭത്തോതി വുത്തം. തം നയുജ്ജതി.

പാളിയഞ്ഹി പടിപദാഭേദോ ആദിമ്ഹിയേവ ആഗതോതി. നച ആദിമ്ഹി സുഞ്ഞതോ അപ്പണിഹിതോതി ദ്വിധാ വിഭത്തോ നിരന്തരവാരോ അത്ഥീതി.

**[൱ം]** യഞ്ച **തത്ഥ**

> സുഞ്ഞതോ ഏകോ നയോ, അപ്പണിഹിതോ ഏകോ, പടിപദാ വിസിട്ഠാ സുഞ്ഞതാ ചത്താരോ, അപ്പണിഹിതാ ചത്താരോതി കത്വാ ദസനയാ ഹോന്തീതി അധിപ്പായേന ഏവം ഝാന നാമേന ദസധാ വിഭത്തോതി വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതിയേവ.

ന ഹി സുഞ്ഞതാദയോ ഇധ നയാനാമ ഹോന്തി. തേസു പന ഏകേ കസ്മിം ദ്വേ ദ്വേ ചതുക്കപഞ്ചകനയാഏവ ഇധ നയാനാമാതി. ഏതേന തഥാ മഗ്ഗസതിപട്ഠാനിച്ചാദികംപി സബ്ബം പടിക്ഖിത്തം ഹോതീതി. [മഗ്ഗചിത്തം]

**൱൧**. ഫലചിത്തേ **ഫല**ന്തി വിപാകഭൂതോ അട്ഠങ്ഗിക മഗ്ഗോ. സമ്പയുത്തധമ്മസമൂഹോവാ. സോതാപത്തിയാ അധിഗതം ഫലം. തേന സമ്പയുത്തം, തത്ഥവാ പരിയാപന്നം ചിത്തന്തി സോതാപത്തി ഫല ചിത്തം. ഏസനയോ ദുതീയതതീയേസുപി. അരഹത്തഞ്ച തം ഫലഞ്ചാതി **അരഹത്തഫലം**. തേന സമ്പയുത്തം, തസ്മിംവാ പരിയാപന്നം ചിത്തന്തി നിരുത്തി.

**൱൨**. സങ്ഗഹഗാഥായം **ചതുമഗ്ഗപ്പഭേദേനാ**തി ചതുക്ഖത്തും പത്തബ്ബത്താ ചതുബ്ബിധാനം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗാനം പഭേദേന. കസ്മാപന തേ ചതുക്ഖത്തും പത്തബ്ബാതി. വുച്ചതേ. സോതാപത്തിമഗ്ഗേ താവ സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി മുദൂനി ഹോന്തി, തസ്മാ സോ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഏവ സമുച്ഛിന്ദിതും സക്കോതി. അഞ്ഞേപന കാമരാഗബ്യാപാദേപി തനുഭൂതേപി കാതും നസക്കോതി. ദുതീയമഗ്ഗേ താനി ഥോകം പടൂനി ഹോന്തി. തസ്മാ സോ കാമരാഗബ്യാപാദേ തനുഭൂതേ കാതും സക്കോതി. സമുച്ഛിന്ദിതും പന നസക്കോഹിയേവ. തതീയമഗ്ഗേ താനി പടുതരാനി ഹോന്തി. തസ്മാ സോ കാമരാഗബ്യാപാദേ സമുച്ഛിന്ദിതും സക്കോതി. രൂപാരൂപ രാഗമാനുദ്ധച്ചാവിജ്ജായോപന സമുച്ഛിന്ദിതും നസക്കോതിയേവ. ചതുത്ഥ മഗ്ഗേപന താനി ഇന്ദ്രിയാനി പടുതമാനി ഹോന്തി. തസ്മാ സോ താച അഞ്ഞേച സബ്ബേപി പാപധമ്മേ സമുച്ഛിന്ദിതും സക്കോതി. ഏവം ചതുക്ഖത്തും പവത്തമാനാഏവ പരിനിട്ഠിതകിച്ചത്താ തേ മഗ്ഗാ ചതുക്ഖത്തും പത്തബ്ബാ ഹോന്തീതി. കുസലം ചിത്തം ചതുമഗ്ഗപ്പഭേദേന ചതുധാ മതം. പാകംപി തസ്സ ചതുബ്ബിധസ്സ കുസലസ്സ ഫലത്താ തഥാ ചതുധാമതം. ഇതി അനുത്തരം ചിത്തം അട്ഠധാ മതന്തി യോജനാ. നത്ഥി അത്തനോ ഉത്തരം അധികം ഏതസ്സാതി **അനുത്തരം**.

**൱൩**. കസ്മാ പനേത്ഥ ക്രിയചിത്തംനാമന ഗഹിതന്തി, ക്രിയാനുത്തരസ്സ അഭാവാതി, കസ്മാ പനസ്സ അഭാവോതി. മഗ്ഗചിത്തസ്സ ഏകചിത്തക്ഖണികത്താതി. യദി ഹി തം ലോകിയകുസലംവിയ നാനാക്ഖണേസു പവത്തേയ്യ. തദാ നിരനുസയസന്താനേപി പവത്തിത്വാ ക്രിയാ നുത്തരംനാമ സിയാതി. കസ്മാപന തം ഏകചിത്തക്ഖണികമേവ ഹോതീതി. മഗ്ഗസ്സ മഹാനുഭാവത്താതി. കഥഞ്ച മഹാനുഭാവോതി. വുച്ചതേ. അരിയമഗ്ഗോഹി നാമ സകിം പവത്തമാനോയേവ അത്തനാ പഹാതബ്ബേ കിലേസേ പുന അനുപ്പാദധമ്മതം ആപാദേത്വാ പജഹതി. അയമസ്സ ഏകോ ആനുഭാവോ. വിപാകഞ്ച കുസലക്രിയജവനംവിയ ജവനകിച്ച യുത്തം യദാ

കദാചി സമാപജ്ജനക്ഖമഞ്ച കത്വാ അത്തനോ അനന്തരതോ പട്ഠായ ജനേതി. അയമസ്സ ദുതീയോ ആനുഭാവോ. തസ്മാ തസ്സ കിലേസപ്പഹാനത്ഥായപി പുന ഉപ്പാദേതബ്ബകിച്ചംനാമ നത്ഥി. തഥാ സമാപത്തി അത്ഥായപീതി. സചേപി ഹി കോചി അഹം ഫലം സമാപജ്ജിതും ന ഇച്ഛാമി. പുബ്ബേ ലദ്ധം മഗ്ഗമേവ സമാപജ്ജിസ്സാമീതി പരികമ്മം കരേയ്യ. തദാ പുബ്ബേ സകിം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധമഗ്ഗചേതനാനുഭാവേന ഫലചിത്തമേവ പവത്തേയ്യ. ന മഗ്ഗചിത്തം. കസ്മാ, അപ്പടിബാഹി യാനുഭാവത്താ മഗ്ഗസ്സ. അയഞ്ഹി മഗ്ഗാനുഭാവോനാമ കേനചി ഛന്ദേന വാ വസേനവാ അജ്ഝാസയേനവാ പരികമ്മേനവാ പടിബാഹിതും അസക്കുണേയ്യോയേവ ഹോതീതി.

**൩൪. ദ്വാദസാകുസലാനേവ**ന്തിആദി സബ്ബേസം ചതുബ്ഭൂമക ചിത്താനം ജാതിവസേന സങ്ഗഹോ. ഏവം ഇമിനാ വുത്തപ്പകാരേന അകുസ ലാനി ദ്വാദസേവഹോന്തി. കുസലാനി ഏകവീസതിഏവ. വിപാകാനിഛത്തിം സേവ. ക്രിയചിത്താനി വീസതിഏവാതി ടീകായം യോജീയതി. കേചിപന കുസലാനം വിപാകാനഞ്ച ഉപരിവഡ്ഢമാനത്താഏവസദ്ദം ആദിഅന്തപദേസ്വേവ യോജേസും. **ചതുപഞ്ഞാസധാ**തിആദി ഭൂമിവസേന സങ്ഗഹോ. കാമേപരിയാ പന്നാനി ചിത്താനി ചതുപഞ്ഞാസധാ ഈരയേ കഥേയ്യ. രൂപേ പന്നരസ. അരൂപേ ദ്വാദസ. തഥാ അനുത്തരേ പരിയാപന്നാനി ചിത്താനി അട്ഠധാ ഈരയേതി യോജനാ. ഏത്ഥച അനുത്തരേതി ലോകുത്തര ഭൂമിയം. സാ പന ദുവിധാ സങ്ഖതഭൂമി, അസങ്ഖതഭൂമീതി. സങ്ഖതാപി ചതുബ്ബിധാ. യഥാഹ -

> യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി പഥമായ ഭൂമിയാ പത്തിയാ.ല. ദുതീയായ.ല. തതീയായ.ല. ചതുത്ഥായ ഭൂമിയാ പത്തിയാതി.

തത്ഥ ഭൂമീതി സാമഞ്ഞഫലം അധിപ്പേതന്തി വുത്തം. പഥമമഗ്ഗഫലയു ഗളംവാ പഥമഭൂമി.ല. ചതുത്ഥ മഗ്ഗഫല യുഗളം ചതുത്ഥഭൂമീതി ഏവംപി യുജ്ജതിയേവ. അത്ഥതോപന രാഗത്തയപരിഗ്ഗഹവിമുത്തിയാ തേഭൂമകധമ്മേസു അപരിയാപന്നതാ സങ്ഖാതേന അവത്ഥാ വിസേസേന യുത്തോ ധമ്മവിസേസോ. സോച കിലേസപ്പഹാന വിസേസേന ചതുബ്ബിധോ ജാതോതി.

**[൩൪] വിഭാവനിയം** പന

> ഇതരഭൂമിയോവിയ ലോകുത്തരഭൂമിനാമ വിസും നത്ഥി. നവ വിധധമ്മസമൂഹോഏവ തേസം ഭൂമിപരിയായോതി കത്വാ യം വുത്തം. "കത്ഥചി അപരിയാപന്നാനി നവവിധലോകുത്തര ധമ്മസമൂഹേകദേസഭൂതാനി രുക്ഖേ സാഖാ ത്യാദീസു വിയ അനുത്തരേ ചിത്താനീതി വുത്താനീ"തി. തം നയുജ്ജതി.

ദുവിധാഹി ഭൂമി അവത്ഥാഭൂമി, ഓകാസഭൂമീതി. തത്ഥ അവത്ഥാ ഭൂമിഏവ നിപ്പരിയായഭൂമി. ന ഇതരാ. സാ ഹി ഓകാസഭൂമിനാമ ധമ്മാനം തം തം അവത്ഥാവിസേസവസേനേവ സിദ്ധാതി. തം തം അവത്ഥാ വിസേസോതിച ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന കാമാവചരതാദി അവത്ഥാ വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. അപിച ഏകത്തിംസഭൂമിയോപി കുസലാകുസലധമ്മാനം ഹീനപണീതഓളാരികസുഖുമതാ സങ്ഖാതേഹി അവത്ഥാവിസേസേഹിഏവ സിജ്ഝന്തീതി.

**൩൭**. ഏവം ചതുബ്ഭൂമക ചിത്താനി സങ്ഖേപതോ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി പുന വിത്ഥാരതോ നിദ്ദിസന്തോ ഇത്ഥന്തിആദിഗാഥമാഹ. തത്രായം യോജനാ. അഥവാപന ഇത്ഥം യഥാവുത്തപ്പകാരേന ഏകുനനവുതിപ്പഭേദം മാനസം ചിത്തം ഏകവീസസതം കത്വാ വിചക്ഖണാ പണ്ഡിതാ വിഭജന്തീതി.

**[൩൨] ടീകാസു** പന

> ഗാഥായ പുബ്ബദ്ധം പുരിമഗാഥാനം നിഗമനം കത്വാ അപരദ്ധമേവ ആരബ്ഭന്തരം കത്വാ യോജേന്തി. തം കഥമേകൂന നവുതിവിധം ചിത്തം ഏകവീസസതം ഹോതീതി ഇമിനാ നസമേതീതി.

ഇദാനി തം ഏകവീസസതവിഭാഗം ദസ്സേന്തോ കഥം.ല. ഹോതീതി പുച്ഛിത്വാ വിതക്കവിചാരപീതി സുഖേകഗ്ഗതാ സഹിതന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഥമജ്ഝാന സോതാപത്തിമഗ്ഗചിത്ത**ന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചങ്ഗികേന പഥമജ്ഝാനേന യുത്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ പഥമജ്ഝാനസോതാപത്തിമഗ്ഗോ. തേന സമ്പയുത്തം ചിത്തന്തി സമാസോ.

**[൩൩] ടീകാസു** പന

> ‘‘പഥമജ്ഝാനഞ്ച തം സോതാപത്തിമഗ്ഗചിത്തഞ്ചാ’’തി യോജേന്തി. തം ന യുത്തം.

ന ഹി ഝാനം ചിത്തം ഹോതി. നച ചിത്തം ഝാനം. അഞ്ഞഞ്ഹി ഝാനം, അഞ്ഞം ചിത്തന്തി.

**[൩൪] യഞ്ച വിഭാവനിയം**

> ‘‘ഝാനങ്ഗവസേന പഥമജ്ഝാന സദിസത്താ പഥമജ്ഝാനഞ്ചാ’’തി വുത്തം. തമ്പി ന യുത്തം.

ന ഹി പഞ്ചങ്ഗികം ലോകുത്തരജ്ഝാനം പഥമജ്ഝാനസദിസട്ഠേന പഥമജ്ഝാനസഞ്ഞം ലഭതീതി സക്കാ വത്തും. തഞ്ഹി സയമേവ അത്തനോ പഞ്ചങ്ഗികഭാവേന നിപ്പരിയായതോ പഥമജ്ഝാനംനാമ ഹോതീതി. ഇദഞ്ഹി ഝാനംനാമ ലോകിയംവാ ഹോതു ലോകുത്തരംവാ. യം പഞ്ചങ്ഗികം ഹോതി. തം സയമേവ പഥമജ്ഝാനന്തി സിദ്ധം. യം ചതുരങ്ഗികം. തിയങ്ഗികം. ദുവങ്ഗികം. പുന ദുവങ്ഗികം. തം സയമേവ പഞ്ചമജ്ഝാനന്തി സിദ്ധന്തി. ലോകുത്തരേവാ ദുതിയാദിഭാവസ്സ ഉപ്പത്തിക്കമവസേന അസിദ്ധത്താ ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**[൩൫] യഞ്ച തത്ഥ**

> സദിസഭാവേനേവ ലോകുത്തരേ തേസം പഞ്ചങ്ഗികാദീനം ഝാന വോഹാരസിദ്ധതാദീപനത്ഥം. ‘‘പാദകജ്ഝാന സമ്മസിതജ്ഝാന പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേസു ഹി അഞ്ഞതരവസേന തം തം ഝാനസദിസത്താ വിതക്കാദിഅങ്ഗപാതുഭാവേന ചത്താരോപി മഗ്ഗാ പഥമജ്ഝാനാദി വോഹാരം ലഭന്താ പച്ചേകം പഞ്ചധാ വിഭജന്തീ’’തി വുത്തം. തമ്പി നയുജ്ജതിയേവ.

ന ഹി മഗ്ഗാ പഥമജ്ഝാനാദി വോഹാരം ലഭന്തി. അഞ്ഞോ ഹി മഗ്ഗോ, അഞ്ഞം ഝാനന്തി. അപിച, യദി ഉപനിജ്ഝായനട്ഠേന പച്ചനീകജ്ഝാപനട്ഠേനച ഝാനംനാമ സിയാ. തദാ ലോകുത്തരജ്ഝാനാനിഏവ സാതിസയതോ ഝാനാനിനാമ സിയും. ന ഇതരാനി. താനി ഹി കസിണാദിനിമിത്തമത്തം ഉപേച്ച നിജ്ഝായന്തി. പച്ചനീകധമ്മേച വിക്ഖമ്ഭനമത്തേന ഝാപേന്തി. ലോകുത്തരാനിയേവപന അതിഗമ്ഭീരം അഭിദുദ്ദസം നിബ്ബാനം ഉപേച്ച നിജ്ഝായന്തി. പച്ചനീകധമ്മേച സമൂലേ സാനുസയേ സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്ദനവസേന ഝാപേന്തീതി. ഏത്ഥച അപ്പനാഝാനാനം പഞ്ചങ്ഗികഭാവോനാമ പകതിയാ ഏവ സിദ്ധോ ഹോതീതി ന പഥമജ്ഝാനികേസു മഗ്ഗഫലേസു പാദകജ്ഝാ നാദിനാ പച്ചയവിസേസേന കിഞ്ചം അത്ഥി. ചതുരങ്ഗികാദി ഭാവോ പന തേന പച്ചയവിസേസേന വിനാ ന സിജ്ഝതി. അസതിഹി തസ്മിം സബ്ബംപി ഝാനം പഞ്ചങ്ഗികമേവ ഭവിസ്സതീതി. തത്ഥ യഥാ ലോകിയജ്ഝാനേസു ആദികമ്മികകാലേ തസ്സ തസ്സ ദുതിയാദികസ്സ ഝാനസ്സ ഉപചാരഭൂതാ ഭാവനാ സയം വിതക്കാദിയുത്താ സമാനാപി വിതക്കാദീസു ആദീനവദസ്സനഞ്ഞാണേനചേവ ഇദാനി അവിതക്കം ഝാനം ഉപ്പാദേസ്സാമി, ഇദാനി അവിചാരം ഝാനം ഉപ്പാദേസ്സാമീതി ഏവമാദിനാ പവത്തേന അജ്ഝാസയ വിസേസേനച യുത്തത്താ കാചി വിതക്കവിരാഗഭാവനാനാമ ഹോതി. കാചി വിചാര വിരാഗഭാവനാ നാമ. കാചി പീതിവിരാഗഭാവനാ നാമ. കാചി സുഖവിരാഗഭാവനാനാമ. കാചീ രൂപവിരാഗഭാവനാനാമ. അസഞ്ഞിഗാമീനം പന സഞ്ഞാവിരാഗഭാവനാനാമ ഹോതി. സാ അത്തനോ അത്തനോ ഝാനം അവിതക്കംവാ അവിചാരംവാ അപ്പീതികംവാ ഉപേക്ഖാസഹ ഗതംവാ കാതും സക്കോതി. ഝാനേസു വസീഭൂതകാലേപന ആദീനവദസ്സനഞ്ഞാണേന വിനാ കേവലം അജ്ഝാസയമത്തേന യംയം ഝാനം ഇച്ഛതി. തം തം ഝാനം സമാപജ്ജതിയേവ. ഏവമേവം ഇധപി തസ്സ തസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപചാരഭൂതാ വുട്ഠാനഗാമിനി വിപസ്സനാസങ്ഖാതാ ഭാവനാ സയം വിതക്കാദിയുത്താ സമാനാപി നാനാസത്തിയുത്താ ഹോതി. കാചി വിതക്കവിരാഗഭാവനാനാമ. കാചി വിതക്കവിചാരവിരാഗഭാവനാ നാമ. കാചി വിതക്കവിചാരപീതി വിരാഗഭാവനാനാമ. കാചി വിതക്കവി ചാരപീതിസുഖവിരാഗഭാവനാനാമ. തത്ഥ യാ വിതക്കം വിരാജേതും അതിക്കാമേതും സക്കോതി. സാ വിതക്കവിരാഗഭാവനാനാമ. ഏസ നയോ സേസാസുപീതി.

**൱൱**. കസ്സപന ബലേന സാ വിപസ്സനാ നാനാസത്തി യുത്താ ഹോതീതി. വുച്ചതേ, പാദകജ്ഝാനബലേനാതി ഏകോ ഥേരവാദോ. സമ്മസിതജ്ഝാന ബലേനാതി ഏകോ. പുഗ്ഗലജ്ഝാസയ ബലേനാതി ഏകോ. തത്ഥ യം യം ഝാനം തസ്സാ വിപസ്സനായ പാദകത്ഥായ ആസന്നേ സമാപജ്ജീയതി. തംതം പാദകജ്ഝാനംനാമ. തംചേ പഥമജ്ഝാനം ഹോതി. വിപസ്സനാ പാകതികാഏവ. സചേ ദുതിയജ്ഝാനം ഹോതി. വിപസ്സനാ വിതക്കവിരാഗസത്തിയുത്താ ഹോതി. മഗ്ഗേ അവിതക്കം ഝാനം നിയാമേതും സക്കോതി. ഏസനയോ സേസേസുപി പാദകജ്ഝാനേസൂതി അയം പാദകവാദോ. പാദകജ്ഝാനേ സതി തംസദിസമേവ മഗ്ഗേ ഝാനം ഹോതി. അസതിപന മഗ്ഗേ പഥമജ്ഝാനമേവ ഹോതി. സമ്മസി തജ്ഝാനംവാ പുഗ്ഗലജ്ഝാസയോവാ മഗ്ഗേ ഝാനങ്ഗം നിയമേതും നസക്കോതീതി അധിപ്പായോതി. പാദകജ്ഝാനേ സതി തംവാ അഞ്ഞംവാ യംയം ഝാനം സമ്മസീയതി. തംചേ പഥമജ്ഝാനം ഹോതി. വിപസ്സനാ പാകതി കാഏവ.

സചേ ദുതീയജ്ഝാനം ഹോതി. വിപസ്സനാ വിതക്കവിരാഗസത്തി യുത്താ ഹോതി. മഗ്ഗേ അവിതക്കം ഝാനം നിയാമേതും സക്കോതി. ഏസനയോ സേസേസുപി സമ്മസിതജ്ഝാനേസൂതി അയം സമ്മസിതവാദോ. വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭാവേന സഹ ചരിതത്താ സമ്മസിതജ്ഝാനമേവ പാദകജ്ഝാനതോ അജ്ഝാസയതോച ബലവതരന്തി അധിപ്പായോതി.

**വിഭാവനിയം** പന

> വിപസ്സനാപാദകം കിഞ്ചിഝാനം നത്ഥീതി ഇമസ്മിം വാദേ വുത്തം. തം അട്ഠകഥായ ന സമേതി.

പാദകജ്ഝാനേ സതി തംവാ അഞ്ഞംവാ മഗ്ഗേ യംയംഝാനം ഇച്ഛതി. തംതം ഝാനം ഇജ്ഝതി. വിപസ്സനാപി ഇച്ഛാനുരൂപം വിതക്കവിരാഗാദിഭാവം പത്താ ഹോതീതി പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവാദോ. യഥാ ലോകിയജ്ഝാനേസു ആസന്നേ വുട്ഠിതജ്ഝാനം ഉപരിജ്ഝാനുപചാര ഭാവനായ ഉപത്ഥമ്ഭകമത്തം ഹോതി. ന പന ഉപരിജ്ഝാനേ ഝാനം അത്തസദിസം കാതും സക്കോതി. അജ്ഝാസയോഏ്വ ഉപരിജ്ഝാനേ ഝാനങ്ഗം നിയാമേതി. ഏവമേവം ഇധപി പാദകജ്ഝാനം വിപസ്സനായ തിക്ഖ വിസദഭാവത്ഥായ ബലവുപനിസ്സ യോ ഹോതി. അജ്ഝാസയോഏ്വ വിപസ്സനം വിതക്കവിരാഗാദിഭാവം പാപേത്വാ മഗ്ഗേ ഝാനങ്ഗം നിയാമേതീതി അധിപ്പായോതി. യോ പനേത്ഥ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാഏ്വ മഗ്ഗേ ഝാനങ്ഗം നിയാമേതീതി മഹാട്ഠകഥാ വാദോ. തത്ഥപി പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവിസേസബലേന വിതക്കവിരാഗാദിസത്തി വിസേസയുത്താ വുട്ഠാനഗാമിനി വിപസ്സനാഏ്വാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. കാമഞ്ചേത്ഥ അട്ഠസാലിനിയം ഇമേസം തിണ്ണം ഥേരവാദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അവിരോധോ വുത്തോവിയ ദിസ്സതി. ഇമേപന വാദാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സംസന്ദിത്വാ പവത്താ നഹോന്തി. പച്ചേകം സബ്ബം ലോകുത്തരജ്ഝാനം പരിപുണ്ണം കത്വാ പവത്താ. തസ്മാ നസക്കാ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിരോധോ പരിഹരിതുന്തി. ഏത്ഥച ഝാനലാഭീനം വിപസ്സനാകമ്മേ പാദകജ്ഝാനസമാ പജ്ജനംനാമ ഭഗവതാഏ്വ സുട്ഠുവിഹിതം. വുത്തഞ്ഹേതം ചൂളസുഞ്ഞതസുത്തേ -

> ഇധാനന്ദ ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ദുതീയം ഝാനം. തതീയം ഝാനം. ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ അജ്ഝത്തം സുഞ്ഞതം മനസികരോതി. തസ്സചേഅജ്ഝത്തംസുഞ്ഞതായ ചിത്തം നപക്ഖന്ദതി. നപസീദതി. തേന ഭിക്ഖുനാ തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മിം സമാധിനിമിത്തേ അജ്ഝത്തമേവ ചിത്തം സണ്ഠപേ തബ്ബം, സന്നിസാദേതബ്ബം, ഏകോദി കാതബ്ബം, സമാദഹാതബ്ബന്തിആദി.

തത്ഥ സുഞ്ഞതം മനസികരോതീതി വിപസ്സനാകമ്മം വുത്തം. തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മിം സമാധിനിമിത്തേതി പാദകജ്ഝാനസമാധി നിമിത്തേ. നവനിപാതേച -

> പഥമം പാഹം ഭിക്ഖവേഝാനം നിസ്സായ ആസവാനം ഖയം വദാമി.ല. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം പാഹം ഭിക്ഖവേ ഝാനം നിസ്സായ ആസവാനം ഖയം വദാമീതി വുത്തം.

൩൭. ഇമേസുപന തീസുവാദേസു പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവാദോ ബലവതരോവിയ ഖായതി. ലോകിയജ്ഝാനേസുപി ഹി പാദകജ്ഝാനംനാമ ഇച്ഛിതബ്ബമേവ. തഞ്ച ഉപരിജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരഭാവനായ തിക്ഖവിസദ ഭാവത്ഥായഏവ ഹോതി. അജ്ഝാസയോഏവപന ഉപചാര ഭാവനായ വിതക്കവിരാഗാദിഭാവം സാധേതി. ഉപചാരഭാവനാഏവ ഉപരിജ്ഝാനേ ഝാനങ്ഗം നിയാമേതി. ഏവമേവം ഇധപി പാദകജ്ഝാനബലേന തിക്ഖവിസദ ഭാവപത്താ വുട്ഠാനഗാമിനി വിപസ്സനാഏവ അജ്ഝാസയവിസേസബലേന വിതക്കവിരാഗാദിസത്തിവിസേസയുത്താ ഹുത്വാ മഗ്ഗേ നാനാഝാനാനി സാധേതി. അസതി പന അജ്ഝാസയവിസേസേ തംതം പാദകജ്ഝാനാനുരൂപം അജ്ഝാസയസാമഞ്ഞംസണ്ഠാതി. തസ്മാ അജ്ഝാസയവിസേസേ അസതി പാദകജ്ഝാനമേവ പമാണം ഹോതി. സതിപന തസ്മിം സോഏവ പമാണന്തി യുത്തം. ഇച്ഛി തിച്ഛിത ലോകിയജ്ഝാന സമാപജ്ജന സദിസഞ്ഹി സബ്ബജ്ഝാനേസു ചിണ്ണവസീഭൂതാനം മഗ്ഗേസു ഇച്ഛിതജ്ഝാന നിബ്ബത്തനന്തി. യോ പനേത്ഥ പാദകജ്ഝാനാദിവസേന പവത്തോ വിസേസോ. സോ സബ്ബോപി വിപസ്സനാ വിസേസത്ഥായ ഏവ ഹോതി. വിപസ്സനാ വിസേസോഏവ മഗ്ഗേ ഝാനങ്ഗം നിയാമേതീതി കത്വാ അട്ഠസാലിനിയം വിസുദ്ധി മഗ്ഗേച വിപസ്സനാവ പമാണം കത്വാവുത്താ. സോ സബ്ബോപി വിസേസോ പാദകജ്ഝാനേന വിനാ നസിജ്ഝതീതി കത്വാ മഗ്ഗവിഭങ്ഗമഗ്ഗസംയുത്തട്ഠ കഥാസു പാദകജ്ഝാനം ഏവ പമാണം കത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. യസ്മാ പന പാളിയം -

ഇധ ഗഹപതി ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി. ല. പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി. ഇദംപി ഖോ പഥമജ്ഝാനം അഭിസങ്ഖതം അഭിസഞ്ചേഹയിതം യംഖോപന കിഞ്ചി അഭിസങ്ഖതം അഭിസഞ്ചേതയിതം. തദനിച്ചം. തം നിരോധധമ്മന്തി പജാനാതി സോ തത്ഥ ഠിതോ ആസവാനം ഖയം പാപുണാതി. ല. ദുതീയം ഝാനം, തതിയം ഝാനം, ചതുത്ഥം ഝാനം, മേത്താ ചേതോവിമുത്തിം. കരുണാ, മുദിതാ, ഉപേക്ഖാചേതോ വിമുത്തിം, ആകാസാനഞ്ചാ യതനം.ല. ആകിഞ്ചഞ്ഞാ യതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി. അയംപിഖോ ആകിഞ്ചഞ്ഞാ യതനസമാപത്തി അഭിസങ്ഖതാ അഭിസഞ്ചേതയിതാ. യം ഖോപന കിഞ്ചി അഭിസങ്ഖതം.ല. ഖയം പാപുണാതീതി.

ഏവംഏകാദസനിപാതേ -

ഇധാനന്ദ ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ യദേവ തത്ഥ ഹോതി രൂപഗതം വേദനാഗതം സഞ്ഞാഗതം സങ്ഖാരഗതം വിഞ്ഞാണഗതം, തേ ധമ്മേ അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ സമനുപസ്സതി. സോ തത്ഥ ഠിതോ ആസവാനം ഖയം പാപുണാതി. നോ ചേ ആസവാനം ഖയം പാപുണാതി. തേനേവ ധമ്മരാഗേന തായ ധമ്മനന്ദിയാ പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ ഉപപാതികോ ഹോതി. തത്ഥ പരിനിബ്ബായീ അനാവത്തിധമ്മോ തസ്മാ ലോകാതി.

ആദിനാ മാലുക്യപുത്തസുത്ത അനുപദസുത്താദീസുച അനേകേസു സുത്തന്തേസു അട്ഠസു സമാപത്തീസു ഏകേകായ സമാപത്തിയാ വുട്ഠായ വുട്ഠിതസമാപത്തിധമ്മസമ്മസനമേവ ആഗതം. നപന അഞ്ഞജ്ഝാന സമ്മസനം. തസ്മാ സതിപി യോഗീനം ഇച്ഛാവസേന പാദകജ്ഝാനതോ അഞ്ഞജ്ഝാനസമ്മസനേ പാദകജ്ഝാനമേവ പമാണന്തി സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി. ഏത്താവതാ സമ്മസിതവാദോ സബ്ബദുബ്ബലോതി സിദ്ധോ ഹോതീതി. യേപന അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോപി ഝാനം പാദകം അകത്വാവ മഗ്ഗം ഉപ്പാദേന്തി. പഠമജ്ഝാനമേവവാ പാദകം കത്വാ അജ്ഝാസയവിസേസം അകത്വാ മഗ്ഗം ഉപ്പാദേന്തി. പഠമജ്ഝാനമത്തലാഭിനോവാ ഹുത്വാ തമേവ പാദകം കത്വാ മഗ്ഗം ഉപ്പാദേന്തി. യേച സുക്ഖവിപസ്സകാ ഹുത്വാ മഗ്ഗം ഉപ്പാദേന്തി. തേസം പഠമജ്ഝാനികോവ മഗ്ഗോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. അപിച യേ പകതിയാവ അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീഭൂതാ ഹോന്തി. തേ വിനാപി ആസന്നപാദകേന യംയംഝാനം ഇച്ഛന്തി. തംതം ഝാനം തേസം മഗ്ഗേസു നസമിജ്ഝതീതി നവത്തബ്ബം.

**൩൩. [൩൩] യംപന വിഭാവനിയം**

> "സചേപന പുഗ്ഗലസ്സ തഥാവിധോ അജ്ഝാസയോ നത്ഥി. ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ ഉപരുപരിജ്ഝാനധമ്മേ സമ്മസിത്വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗോ പാദകജ്ഝാനം അനപേക്ഖിത്വാ സമ്മസിതജ്ഝാനസദിസോ ഹോതീതി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബം.

ന ഹി ആരമ്മണമത്തഭൂതം സമ്മസിതജ്ഝാനം ഉപരിമംപി സമാനം ആസന്നേ വുട്ഠിതജ്ഝാനതോ ബലവതരം ഭവിതും അരഹതി. ആസന്നേ വുട്ഠിതസ്സേവ ചിത്തസന്താനം വിസേസേതും സമത്ഥഭാവതോ. തതോ യേവഹി സോ സമ്മസിതവാദോ സബ്ബഅട്ഠകഥാസു കേചിവാദപക്ഖേ ഏവ ഥപിതോതി. നനു പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവാദോപി തഥാഥപിതോഏവാതി. സച്ചം, സോപന ലോകിയജ്ഝാനാനം ഉപ്പത്തിവിധാനേന സഹ സംസന്ദികത്താ യുത്തതരോഏവ ഹോതീതി.

**[൩൪] ഏതേന യം തത്ഥ വുത്തം.**

> "ഉപരുപരിജ്ഝാനതോ പന വുട്ഠായ ഹേട്ഠിമ ഹേട്ഠിമജ്ഝാന ധമ്മേ സമ്മസിത്വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗോ സമ്മസിതജ്ഝാനം അനപേക്ഖിത്വാ പാദ കജ്ഝാനസദിസോ ഹോതി. ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമജ്ഝാനതോഹി ഉപരു പരിജ്ഝാനം ബലവതര"ന്തി. തംപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

ന ഹി പാദകജ്ഝാനം ഉപരിമ ഭൂതത്തായേവ ബലവതരം ഹോതി. പാദകഭൂതത്തായേവ പന ബലവതരം ഹോതീതി.

**[൩൫] യഞ്ച തത്ഥ**

> മഗ്ഗേ വേദനാനിയമോപന പാദകജ്ഝാനാദീനം വസേന നസിദ്ധോ. അഞ്ഞഥാ വിപസ്സനാ യായകായചിവേദനായ യുത്താ ഹുത്വാ തേഹി നിയമിതായ ഏകേകായ മഗ്ഗവേദനായ സദ്ധിം ഘടി യേയ്യാതി ഇമിനാ

അധിപ്പായേന “വേദനാനിയമോപന സബ്ബത്ഥപി വുട്ഠാനഗാമിനി വിപസ്സനാനിയമേന ഹോതീ”തി വുത്തം. തമ്പി ന യുജ്ജതി.

പാദകജ്ഝാനാദീനം വസേനേവ വിപസ്സനായ സഹ വേദനാനിയമസ്സ സിദ്ധത്താ. തഥാഹി തംതം പാദകജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ വിപസ്സന്തസ്സ വിപസ്സനാ ആദിതോ കദാചി സോമനസ്സസഹഗതാവാ ഹോതി. കദാചി ഉപേക്ഖാസഹഗതാവാ. മഗ്ഗവുട്ഠാനകാലേപന യദിപാദകജ്ഝാനം സോമനസ്സജ്ഝാനം ഹോതി. വിപസ്സനാ ഏകന്തേന സോമസ്സസഹ ഗതാവ ഹുത്വാ മഗ്ഗേന സദ്ധിം ഘടിയതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം സളായതന വിഭങ്ഗസുത്തേ -

> തത്ര ഭിക്ഖവേ യാ ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതാ ഉപേക്ഖാ. താ നിസ്സായ താ ആഗമ്മ യാനി ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതാനി സോമനസ്സാനി. താനി പജഹഥ. താനി സമതിക്കമഥ. ഏവമേതേസം പഹാനം ഹോതി. ഏവമേതേസം സമതിക്കമോ ഹോതീതി.

അട്ഠകഥായഞ്ച അട്ഠസു സമാപത്തീസു പഥമാദിനിച തീണിഝാനാനി സുദ്ധസങ്ഖാരേച പാദകേ കത്വാ വിപസ്സനം ആരദ്ധാനം ചതുന്നം ഭിക്ഖൂനം പുബ്ബഭാഗ വിപസ്സനാ സോമനസ്സസഹഗതാ വാ ഹോതി. ഉപേക്ഖാസഹ ഗതാവാവുട്ഠാനഗാമിനീപന സോമനസ്സസഹഗതാവ ഹോതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനാദീനി പാദകാനികത്വാ വിപസ്സനം ആരദ്ധാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖൂനം പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ പുരിമ സദിസാവ. വുട്ഠാനഗാമിനീപന ഉപേക്ഖാസഹഗതാവ ഹോതി. ഇദം സന്ധായയാ ഛനേക്ഖമ്മസ്സിതാ.ല. പജഹഥാതി വുത്തം. അജ്ഝാസയവിസേസേന സഹ മഗ്ഗവുട്ഠാനേപി ഏസേവനയോ. ബലവവിപസ്സനാകാലേ ഹി വിപസ്സനാരതിനാമ സുട്ഠു പണീതതരാ ഹോതി. സകലസരീരം ഫരമാനാ അജ്ഝോത്ഥരമാനാ പവത്തതി. യഥാഹ -

> സുഞ്ഞാഗാരേ പവിട്ഠസ്സ, സന്തചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
> അമാനുസീ രതി ഹോതി, സമ്മധമ്മം വിപസ്സതോതി.

തസ്മാ തദാ പാദകജ്ഝാനവിസേസേനവാ അജ്ഝാസയവിസേസേന വാ വിനാ വിപസ്സനാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ന ഹോതി. ഏകന്തേന സോമനസ്സസഹഗതാവ ഹോതീതി. ഏത്ഥപന സബ്ബജ്ഝാനേസു വസീഭൂതസ്സ യംകിഞ്ചി ഏകം ഝാനം പാദകം കത്വാ തം പാ അഞ്ഞംവാ മഗ്ഗേയംയം ഝാനം ഇച്ഛതി. മഗ്ഗവുട്ഠാനകാലേ അജ്ഝാസയബലേന തംതംഝാനാനുരൂപം വിപസ്സനായച മഗ്ഗേച വേദനാ പരിണാമോ വേദിതബ്ബോ. നപന വേദനാനിയാമോനാമ വിസും വത്തബ്ബോതി.

**൩൭. സങ്ഗഹഗാഥായം** അനുത്തരം അട്ഠവിധം ചിത്തം ഝാനങ്ഗയോഗഭേദേന ഏകേകം പഞ്ചധാ കത്വാ ചത്താലീസവിധന്തി ച വുച്ചതീതി യോജനാ. ഇദാനി സബ്ബാനി മഹഗ്ഗതാ നുത്തരചിത്താനി പഞ്ചവിധേ ഝാന കോട്ഠാസേ സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും യഥാച രൂപാവചരന്തിആദിമാഹ. യഥാ രൂപാവചരം ചിത്തം പഥമാദിജ്ഝാനഭേദേ ഗയ്ഹതി. ഝാന ഭേദസിദ്ധേ പഥമജ്ഝാനികചിത്താദികേ പഞ്ചവിധേ ചിത്തഭേദേ സങ്ഗയ്ഹതി, തഥാ അനുത്തരഞ്ച ചിത്തം പഥമാദിജ്ഝാനഭേദേ സങ്ഗയ്ഹതി. ആരുപ്പഞ്ചചിത്തം

ഉപക്ഖേകഗ്ഗതാ സങ്ഖാതേന പഞ്ചമജ്ഝാനേന യുത്തത്താ പഞ്ചമേ ഝാനേ പഞ്ചമജ്ഝാനികചിത്തഭേദേ സങ്ഗയ്ഹതി. തസ്മാ ഏ്വകേകം പതമാദികം പഥമജ്ഝാനികചിത്താദികം ഝാനം ഝാനചിത്തം ഏ്വകാദസ വിധം ഹോതി. അന്തേതു അന്തിമഭൂതേ പഞ്ചമജ്ഝാനികചിത്തഭേദേപന ഝാനം ചിത്തം തേവീസതിവിധം ഭവേതി യോജനാ. ഏ്വത്ഥച ഝാനസദ്ദേന തംസമ്പയുത്തം ചിത്തമേവ വുച്ചതി. ന ഹി ഝാനം ഏ്വകാദസവിധംവാ തേവീസതിവിധംവാ ഹോതീതി.

**[൬൯]** യംപന **വിഭാവനിയം**

> "രൂപാവചരചിത്തം പഥമജ്ഝാനന്തിആദിനാ വുച്ചതീതിച ആരുപ്പഞ്ചാപി പഞ്ചമജ്ഝാനവോഹാരം ലഭതീ"തി ച വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി ചിത്തം പഥമജ്ഝാനം ഹോതി. നച പഞ്ചമജ്ഝാനവോഹാരം ലഭതീതി.

**[൭൦]** യാച ഇമിസ്സാഗാഥായം അപരാപി യോജനാ വുത്താ. സാപി ന യുത്താഏ്വവ.

തഥാ സദ്ദസ്സ പഥമാദിജ്ഝാനഭേദേതി പദസ്സ പുരതോ പഠിതത്താതി. ഏ്വവം യഥാ വിഭജിതബ്ബേ ഏ്വകദേസേ വിഭത്തേ സബ്ബം ഏ്വകൂനനവുതിവിധം ചിത്തം ഏ്വകവീസസതം കത്വാ വിഭത്തംനാമ ഹോതി. തഥാ വിഭജിത്വാ ഇദാനി തംസങ്ഗഹം ദസ്സേന്തോ അന്തിമഗാഥമാഹ. പുഞ്ഞം സത്തതിംസവിധം ഹോതി. തഥാ പാകം ദ്വിപഞ്ഞാസവിധം ഹോതി. ഇതി ഏ്വകൂനനവുതിവിധാനി ചിത്താനി ഏ്വകവീസസതം കത്വാ ബുധാ പണ്ഡിതാ ആഹു കഥേസും. കഥേന്തിവാ വിഭജന്തി വിചക്ഖണാതി വുത്തം ഹോതീതി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ ചിത്തസങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# ചേതസികസങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൹വ്യ**. ഏവം ചിത്തങ്ഗഹം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അനുപത്തം ചേതസിക സങ്ഗഹം ദസ്സേന്തോ ചതൂഹി സമ്പയോഗലക്ഖണേഹി സഹ വചനത്ഥഞ്ച സരൂപത്ഥഞ്ച താവ ദസ്സേതും ആദി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഏകുപ്പാദനിരോധാചഏകാലമ്ബണവത്ഥുകാ**തി ചതുസ്സമ്പയോഗലക്ഖണദസ്സനം. **ചേതോ യുത്താ**തി വചനത്ഥദസ്സനം. ചേതസിയുത്താ ചേതസാവാ യുത്താ ചേതസികാതി ദസ്സനതോ. **ദ്വിപഞ്ഞാസധമ്മാ**തി സരൂപദസ്സനം. **ചേതസികാ**തി പന സിദ്ധപദ ദസ്സനം. തത്ഥ ധമ്മാനം അനാഗതഭാവസങ്ഖാതാ പുബ്ബന്തതോ ഉദ്ധം പജ്ജനം ഗമനം സരൂപതോ പാതുഭവനം ഉപ്പാദോ. ജാതീതി വുത്തം ഹോതി. സബ്ബേപിഹി സങ്ഖത ധമ്മാ അനാഗതഭാവപുബ്ബാ ഏവ ഹോന്തി. തതോ പച്ചയസാമഗ്ഗിം ലഭിത്വാ പച്ചുപ്പന്നഭാവം ഗച്ഛന്തി. തതോ നിരുജ്ഝിത്വാ അതീതഭാവം ഗച്ഛന്തീതി. നിരുജ്ഝനം നിരോധോ. സരൂപവിനാസോ ഭങ്ഗോ അനിച്ചതാ മരണന്തി വുത്തം ഹോതി. യാ ചിത്തസ്സ ജാതി, സായേവ ഫസ്സാദീനം. യാ ചിത്തസ്സ ജരാ, യം ചിത്തസ്സ മരണം, യം ചിത്തസ്സ ആരമ്മണം വത്ഥു. തദേവ ഫസ്സാദീനന്തിആദിനാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഏകോ ഉപ്പാദോ ഏതേസന്തി ഏകുപ്പാദാ. ഏകോ നിരോധോ ഏതേസന്തി ഏകനിരോധാ. ഏകുപ്പാദാച തേ ഏകനിരോധാചാതി ഏകുപ്പാദനിരോധാ. ഉത്തരപദേ ഏകസദ്ദസ്സ ലോപോ. ഏവം പരത്ഥപി. ഏകം ആലമ്ബണം ഏതേസന്തി ഏകാലമ്ബണാ. ഏകം വത്ഥു ഏതേസന്തി ഏകവത്ഥുകാ. ഏകാലമ്ബണാച തേ ഏകവത്ഥുകാചാതി ഏകാലമ്ബണവത്ഥുകാ. ആലമ്ബണം പനേത്ഥ ഏകചിത്തസ്സപി ബഹുദേവ ഹോതി. ഏകത്തംപന ഉപനേത്വാ ഏകം ആലമ്ബണന്തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**[൭൧] വിഭാവനിയം** പന

> "ഏകതോ ഉപ്പാദോച നിരോധോച യേസം, തേ ഏകുപ്പാദനിരോധാ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ഏകക്ഖണേ ഏകതോ ഉപ്പാദമത്തേന ഏകുപ്പാദതാ ഇധ അധിപ്പേതാ. അഥഖോ വുത്തനയേനേവ അധിപ്പേതാ. വുത്തഞ്ഹേതം മൂലടീകായം -

> ഏകകലാപപരിയാപന്നാനം രൂപാനംസഹേവഉപ്പാദാദിപ്പവത്തിതോ ഏകസ്സകലാപസ്സഉപ്പാദാദയോ ഏകേകാവ ഹോന്തീതി.

തത്രായം യോജനാ. ഏകുപ്പാദനിരോധാച ഏകാലമ്ബണവത്ഥുകാ ച ഹുത്വാ യേധമ്മാ ചേതോയുത്താ. തേ ദ്വിപഞ്ഞാസധമ്മാ ചേതസികാ മതാതി. ഭാവപധാനംപിവാ ഏത്ഥ യുത്തം. വിസേസനേച നിസ്സക്കവചനം. ഏകുപ്പാദനിരോധഭാവേന ഏകാലമ്ബണ വത്ഥുക ഭാവേനച യേധമ്മാ ചേതോയുത്താ. തേ ദ്വിപഞ്ഞാസധമ്മാ ചേതസികാനാമ മതാ ഞാതാതി. ഏത്ഥച യേ ചേതോയുത്താ. തേ ചേതസികാതി വുത്തേ ചിത്തസ്സ സഹജാതപച്ചയുപ്പന്നരൂപാനിപി തദായത്തവുത്തിതായ ഏകന്തേന ചിത്തസമ്ബന്ധീനി ഹുത്വാ ചേതോയുത്താനി ചേതസികാനി നാമ സിയും. തസ്മാ തേസം നിവത്തനത്ഥം ഏകുപ്പാദനിരോധാച, ഏകാ

ലമ്ബണവത്ഥുകാതി വുത്തം. താനിഹി ചിത്തേന ഖണതോ സഹുപ്പന്നാനിപി ഭിന്നസന്താനത്താ യാ ചിത്തസ്സ ജാതി, സാഏവ തേസന്തി ഇമം ലക്ഖണംപി നാനുഭോന്തി. അഞ്ഞംഹി രൂപസന്താനം. അഞ്ഞം അരൂപസന്താനന്തി. ഫസ്സാദീനംപന ഉപ്പാദമത്തമേവ ചിത്തേന സഹ ഏകം നഹോതി. അഥഖോ നിരോധോപി ആലമ്ബണംപി വത്ഥുപി സബ്ബം ഏകമേവാതി ഞാപനത്ഥം ഏക നിരോധാദിഗ്ഗഹണം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ഏവം അവുത്തേ സക്കാ തഥാ ജാനിതുന്തി. യസ്മാപന യഥാ ബഹുജനസന്തകോ ഏകോ ഗോണോ തിസ്സസ്സ ഗോണോ ദത്തസ്സ ഗോണോതി ഏവം വിസും വിസുംപി വത്തബ്ബോയേവ ഹോതി. ഏവമേവം ഉപ്പാദോ നിരോധോച ഏകസ്മിം രൂപാരൂപകലാപേ ഏകോവസമാനോപി ഫസ്സസ്സ ഉപ്പാദോ വേദനായ ഉപ്പാദോ പഥവിധാതുയാ ഉപ്പാദോ ആപോധാതുയാ ഉപ്പാദോതി ഏവമാദിനാ നയേന വിസും വിസുംപി വത്തബ്ബോയേവ. തസ്മാ സുത്തന്തേസു -

> വേദനായ ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞായതി. ഠിതായ അഞ്ഞത്ഥം പഞ്ഞായതി. സഞ്ഞായ. സങ്ഖാരാനം. വിഞ്ഞാണസ്സ. ല. പഞ്ഞായതീതി വുത്തം. തഥാ യോ ഭിക്ഖവേ പഥവിധാതുയാ ഉപ്പാദോ ഠിതിഅഭിനിബ്ബത്തി പാതുഭാവോ. ദുക്ഖസ്സേസോ ഉപ്പാദോ രോഗാനം ഠിതി ജരാ മരണസ്സ പാതുഭാവോ. യോ ഭിക്ഖവേ ആപോധാതുയാ. യോ ഭിക്ഖവേ തേജോ ധാതുയാ. യോ ഭിക്ഖവേ വായോധാതുയാ. യോ ഭിക്ഖവേ ചക്ഖുസ്സ.ല. മനസ്സ ഉപ്പാദോ.ല. ജരാമരണസ്സ പാതുഭാവോതി.

വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇതരഥാ ജീവിതിന്ദ്രിയാദീനപി ഏകസ്മിം കലാപേ ബഹുഭാവോ വത്തബ്ബോ സിയാ. യോ അരൂപീനം ധമ്മാനം ആയു ഠിതി അവട്ഠിതീതി ഹി വുത്തം. തഥാ വികാരരൂപാനം. സബ്ബേസംപിവാ ചക്ഖാദീനം ഉപാദാരൂപാനം. ചതുന്നം ചഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപന്തിച ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ പസാദോതിച വുത്തന്തി. കായലഹുതാ ചിത്തലഹുതാദയോപന അത്ഥവിസേസദീപനത്ഥം ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ വുത്താ. സോച അത്ഥവിസേസോഉപരി ആവി ഭവിസ്സതീതി. അയമേത്ഥപരമത്ഥദീപനാ.

**[൭൫] വിഭാവനിയം** പന

> ഇമമത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ യം വുത്തം "യദി ഏകുപ്പാദമത്തേനേവ ചേതോയുത്താതി അധിപ്പേതാ. തദാ ചിത്തേന സഹ ഉപ്പജ്ജമാനാനം രൂപധമ്മാനമ്പി ചേതോയുത്തതാ ആപജ്ജേയ്യാതി ഏക നിരോധഗ്ഗഹണം. ഏവമ്പി ചിത്താനുപരിവത്തിനോ വിഞ്ഞത്തിദ്വയസ്സ പസങ്ഗോ നസക്കാ നിവാരേതും. തഥാ ഏകതോ ഉപ്പാദോ വാ നിരോധോവാ ഏതേസന്തി ഏകുപ്പാദനിരോധാതി പരികപ്പേന്തസ്സ പുരേതരമുപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ നിരുജ്ഝമാനാനമ്പി രൂപധമ്മാനന്തി ഏകാലമ്ബണഗ്ഗഹണം. യേ ഏവം തിവിധലക്ഖണാ. തേ നിയാമതോ ഏകവത്ഥുകാ യേവാതി ദസ്സനത്ഥം. ഏകവത്ഥുകഗ്ഗഹണന്തി. അലമതിപപഞ്ചേനാ"തി. സബ്ബം തം നിരത്ഥകമേവ.

**൩൬**. കഥഞ്ച ദ്വിപഞ്ഞാസ ഹോന്തീതി പുച്ഛിത്വാ പഠമം ദ്വിപഞ്ഞാസ സരൂപം തീഹി രാസീഹി വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ കഥന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. ഫുസന്തി സമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ഏതേനാതി ഫസ്സോ. ഫുസനമത്തമേവവാ ഏതന്തി ഫസ്സോ. ഫുസനഞ്ചേത്ഥ ആരമ്മണസ്സ

ഇട്ഠാനിട്ഠരസം ആഹച്ച ഉപഹച്ച ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. യതോ തദനുഭവന്തി വേദനാ പാതുഭവതി. ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാതി ഹി വുത്തം. സ്വായം ഫുസനലക്ഖണോ. നനുചായം അരൂപധമ്മോ. നച അരൂപധമ്മാ അപ്പടിഘസഭാവാ കിഞ്ചി ഫുസന്തീതി. സച്ചം, അയംപന ഫുസനാ കാരേനച പവത്തതി. യഞ്ച ഫുസന്തേഹി സാധേതബ്ബം. തഞ്ച കിച്ചം സാധേതി. തസ്മാ അയം ഫസ്സോതിച ഫുസനലക്ഖണോതിച വുത്തോ. കിംപന സാധേതീതി. ആരമ്മണരസാനുരൂപം ചിത്തസ്സ വികാരപത്തി. വേദനാവിസേസുപ്പത്തിംവാ. അയഞ്ച അത്ഥോ അമ്ബിലഖാദാദികേ ദിസ്വാ അപരസ്സ ഖേളുപ്പാദാദീസു പാകടോതി.

**[൭൩] വിഭാവനിയം** പന

"ഖേളുപ്പാദാദിവിയ ദട്ഠബ്ബോ"തി വുത്തം. ഏവഞ്ചസതി ഇദം ഉപമാ മത്തം സിയാ. അതിപാകടായപന ഫസ്സപ്പവത്തിയാ ദസ്സന മിദന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**൭൦**. വേദയതീതി **വേദനാ**. ആരമ്മണരസം അനുഭവതി. അവിദിതംവാ ആരമ്മണരസം സമ്പയുത്താനം തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലാനം വാ വിദിതംപാകടം കരോതീതി അത്ഥോ. വിന്ദന്തിവ ഏതായ സത്താ സാതംവാ അസാതംവാ ലഭന്തീതി വേദനാ. വേദയിതമത്തമേവവാ ഏതന്തി വേദനാ. പാളിയംപന -

വേദയതി വേദയതീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ വേദനാതി വുച്ചതി. കിഞ്ച വേദയതി, സുഖംപി വേദയതി. ദുക്ഖംപി വേദയതി. അദുക്ഖമസുഖംപി വേദയതീതി വുത്തം.

നനു സബ്ബേപി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ആരമ്മണരസാനുഭവനപ്പ കതികാഏവാതി തേപി വേദനാനാമ സിയുന്തി. നസിയും. തേഹി കിച്ചന്തരബ്യാവടാ ഹോന്തി. ആരമ്മണരസം ഉജും അനുഭവിതും നസക്കോന്തി. അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചം കരോന്താവ ഏകദേസമത്തേന അനുഭവന്തി. വേദനായേവപന അനഞ്ഞകിച്ചതായ അനുഭവനകിച്ചേ ആധിപച്ചയോഗതായച ഇസ്സരഭാവേന അനുഭവതീതി സാഏവ വേദനാനാമ ഭവിതും അരഹതീതി. ഏവഞ്ചകത്വാ രാജഗ്ഗഭോജന രസാനുഭവനേ തേസം സൂദസദിസതാ വേദനായഏവച രാജസദിസതാ വുത്താതി.

**൭൫**. സഞ്ജാനാതീതി **സഞ്ഞാ**. പുന ജാനനത്ഥം സഞ്ഞാണം കരോതീതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി പുബ്ബേ ഗഹിതസഞ്ഞാനേന സഞ്ജാനനകാലേപി പുന ജാനനത്ഥം സഞ്ഞാണം കരോതിയേവാതി. സാഹി ഏവം പുനപ്പുനം സഞ്ഞാണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഥിരസഞ്ഞാഭാവം പത്വാ യാവതായുകംപി ഭവന്തരം പത്വാപി സത്താനം അപ്പമുട്ഠഭാവം സാധേതി. മിച്ഛാ ഭിനിവേസസഞ്ഞാഭാവം പത്വാച ഇമേ സത്തേ സബ്ബഞ്ഞു ബുദ്ധേഹിപി ബോധേതും അസക്കുണേയ്യേ കരോതീതി. തഥാഹി സാ പുന സഞ്ജാനനത്ഥം നിമിത്തകരണേ ദാരുതച്ഛകസദിസാതിച. യഥാഗഹിത നിമിത്തവസേന അഭിനിവേസകരണേ ഹത്ഥിദസ്സക അന്ധസദിസാതിച. ഉപട്ഠിതവിസയഗ്ഗഹണേ തിണപുരിസകേസു മിഗപോതകസദിസാതിച വുത്താതി. പാളിയംപന -

സഞ്ജാനാതി സഞ്ജാനാതീതിഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ സഞ്ഞാതി വുച്ചതി. കിഞ്ച സഞ്ജാനാതി. നീലംപി സഞ്ജാനാതി. പീതകംപി

സഞ്ജാനാതീതിആദി വുത്തന്തി.

൭൨. ചേതയതീതി **ചേതനാ**. സമ്പയുത്തധമ്മേ തസ്മിം തസ്മിം ആരമ്മണേവാ കിച്ചേവാ അഭിസന്ദഹതി പുനപ്പുനം ഘടേതി, തത്ഥ പബന്ധവസേന നിരന്തരം പവത്തമാനേ കരോതീതി അത്ഥോ. പകപ്പേതി വാ തേ. സംവിദഹതി ആരമ്മണപടിലാഭായവാ കമ്മസിദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരോതി. ആയൂഹതിവാ തേ. ആരമ്മണേ സമ്പിണ്ഡേതി ഏകതോ സമോ സരന്തേ കരോതീതി അത്ഥോ. തഥാഹി സാ ആയൂഹനരസാഹിച സംവിധാനപച്ചുപട്ഠാനാതിച വുത്താ. തായഹി തസ്മിം നിരന്തരം ഉസ്സുക്കന ബ്യാപാരവസേന പവത്തമാനായ തം സമ്പയുത്താപി അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചം കുരുമാനാ തസ്മിം തഥേവ പവത്തന്തീതി. തേനേവ സാ സകിച്ച പരകിച്ച സാധക ജേട്ഠസിസ്സ മഹാവഡ്ഢകി ആദിസദിസാതി വുത്താതി.

**[൭൪] വിഭാവനിയം** പന

> ചേതേതി സങ്ഖതാഭിസങ്ഖരണേ ബ്യാപാരമാപജ്ജതീതി വത്വാ തദത്ഥസാധനത്ഥം യം വുത്തം "വിഭങ്ഗേ സുത്തന്തഭാജനിയേ സങ്ഖാരക്ഖന്ധം വിഭജന്തേന സങ്ഖതമതിസങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാതി വത്വാ"തി. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി വിഭങ്ഗേ സുത്തന്തഭാജനിയേ സങ്ഖതമ ഭിസങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാതി വുത്തം അത്ഥി. ഖന്ധസംയുത്തകേ പനേതം വുത്തന്തി.

൭൩. ഏകത്താരമ്മണസങ്ഖാതോ അഗ്ഗോ കോട്ഠാസോ കോടി വാ ഏതസ്സാതി ഏകഗ്ഗം. ചിത്തം, തസ്സ ഭാവോ **ഏകഗ്ഗതാ**. ആരമ്മണഞ്ഹി നാമ ഏകംപി നാനാസഭാവം ഹോതി. തസ്മാ തസ്സ ഏകസ്സപി നാനാസഭാവേസു വിക്ഖേപം അപത്വാ ഏകസ്മിം സഭാവേ ഖണമത്തംപി പവത്തസ്സ ചിത്തസ്സ യോനിച്ചലാകാരോ അത്ഥി അയം തസ്മിം ഏകഗ്ഗാഭിധാനസ്സ ഏകഗ്ഗബുദ്ധിയാച പവത്തിഹേതുഭാവേന ഗയ്ഹതീതി. തേ നേവ ഹി സാ നിവാതേ ദീപച്ചീനം ഠിതിവിയ ചേതസോ ഠിതീതി ദട്ഠബ്ബാതി വുത്താ.

**[൭൬] വിഭാവനിയം** പന

> "ഏകം ആരമ്മണം അഗ്ഗം ഇമസ്സാതി ഏകഗ്ഗ"ന്തി വുത്തം. തത്ഥപി അഗ്ഗസദ്ദോ കോട്ഠാസേവാ കോടിയംവാ പവത്തോതി യുത്തോ. കേചിപന ആരമ്മണേ പവത്തോതി വദന്തി. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അഗ്ഗസദ്ദോ ആരമ്മണപരിയായോ കത്ഥചി ദിട്ഠോതി.

൭൪. ജീവന്തി സമ്പയുത്താധമ്മാ ഏതേനാതി ജീവിതം. ഇന്ദോതി ഇസ്സരോ. ഇധ പന ഇസ്സരഭാവോ വുച്ചതി. ഇന്ദം ഇസ്സരഭാവം കാരേതീതി ഇന്ദ്രിയം. ജീവിതഞ്ച തം ഇന്ദ്രിയഞ്ചാതി **ജീവിതിന്ദ്രിയം**. തഞ്ഹി മയാ വിനാ തുമ്ഹാകം ജീവിതം നത്ഥി. തസ്മാ തുമ്ഹാകം ജീവനകിച്ചേ മം ഇസ്സരം കരോഥാതി വദന്തമിവ സഹജാതധമ്മേ അഭിഭവിത്വാ പവത്തതീതി. തഥാ ഹി തം പവത്തസന്തതാധിപതേയ്യന്തി ച പദുമുപ്പ ലാനുപാലകമുദകം വിയാതിച വുത്തം. തത്ഥ യാവ ഖന്ധപരിനിബ്ബാനാ അനുപ്പബന്ധവസേന പവത്തമാനാ ചിത്തസന്തതി പവത്തസന്തതിനാമ. അധിപതിഭാവോ ആധിപതേയ്യം.

പവത്തസന്തതിയം ആധിപതേയ്യം അസ്സാതി സമാസോ. പുനപ്പുനം നിരുദ്ധംപി ഹി ചിത്തസന്താനം തസ്സ ബലേന പുനപ്പുനം ജീവന്തം ഹുത്വാ യാവ ഖന്ധപരിനിബ്ബാനാ പുനപ്പുനം പവത്തതിയേവ.

ന ഹി ജീവിതരഹിതേസു അനിന്ദ്രിയബദ്ധധമ്മേസു താദിസോ പവത്തസന്തതി വിസേസോനാമ അത്ഥീതി.

൩൭. മനസ്മിം ആരമ്മണം അസുഞ്ഞം മനംവാ ആരമ്മണേ നിച്ചനിന്നം കരോതീതി **മനസികാരോ**. സോ പന തിവിധോ വീഥിപടിപാദകോ ജവനപടിപാദകോആരമ്മണപടിപാദകോതി. തത്ഥ പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനം വീഥി പടിപാദകോ നാമ. തഞ്ഹി പഞ്ചദ്വാരിക ചിത്തസന്തതിം ആരമ്മണേ പടിപാദേതി യോജേതീതി. മനോദ്വാരാവജ്ജനം ജവനപടിപാദകോ നാമ. തംപി ജവന സന്തതിം ആരമ്മണേ പടിപാദേതി യോജേതീതി. ഇദമേവ ദ്വയം തത്ഥ തത്ഥ യോനിസോ മനസികാരോതിച അയോനിസോ മനസികാരോ തിച വുത്തം. തഞ്ഹി പകതിയാ സമുദാചിണ്ണനിന്നനിയാമിതാദീഹി പച്ചയേ ഹി ഉപത്ഥമ്ഭിതം ഹുത്വാ ചിത്തസന്താനം യോനിസോ അയോനിസോവാ ആരമ്മണേ നിന്നം കരോതീതി. പടിസന്ധിചിത്തതോ പന പട്ഠായ പവത്തമാനാ ചിത്തസന്തതി ആരമ്മണം മുഞ്ചിത്വാ നിരുജ്ഝിത്വാപി പുന ഉപ്പജ്ജമാനാ യസ്സ ധമ്മസ്സ വസേന തസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ ഉപ്പജ്ജതി അസതി കാരണവിസേസേ. സോ ആരമ്മണപടിപാദകോനാമ. അയമിധാ ധിപ്പേതോ. അയഞ്ഹി ആരമ്മണം ചിത്തേ ചിത്തംവാ ആരമ്മണേ പടിപാദേതി യോജേതീതി. തഥാ ഹി അയം സാരണ ലക്ഖണോതി ച സമ്പയുത്താനം ആരമ്മണേന സംപയോജനരസോതിച ആരമ്മണപടിപാദകട്ഠേന സമ്പയുത്താനം സാരഥീവിയ ദട്ഠബ്ബോതിച വുത്തോ. തത്ഥ സാരണലക്ഖണോതി സാരഥീവിയ അസ്സാനം സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഉജും ആരമ്മണാഭിമുഖം പവത്തയനലക്ഖണോതി അത്ഥോ. സമം ധാരേന്തീതി സാധാരണാ. സബ്ബേസം ചിത്താനം സാധാരണാ സബ്ബചിത്തസാധാരണാ.

൩൮. വിതക്കേതീതി **വിതക്കോ**. തഥാ തഥാ സങ്കപ്പേത്വാ ആരമ്മണം ആരോഹതീതി അത്ഥോ. തസ്മിം പന തം കഥാ ആരോഹന്തേ സമ്പയുത്തധമ്മാപി തം ആരോഹന്തി. തദാ സോയേവ തേ ആരമ്മണം അഭിനിരോപേന്തോനാമ ഹോതീതി കത്വാ ആരമ്മണാ ഭിനിരോപനലക്ഖണോ വിതക്കോതി വുത്തോ. രാജവല്ലഭം നിസ്സായ ജനപദഗാസിനോ രാജഗേഹാരോഹനഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനം. അവിതക്കംപി ഹി ചിത്തം സവിതക്കധമ്മസന്താനേ വിതക്കേന സഹ പവത്തപരിചയ ബലേന ആരോഹനതോ വിതക്കേന അതിനിരോവിതമേവനാമ ഹോതീതി. അപിച, അവിതക്കംപി പഞ്ചവിഞ്ഞാണം വത്ഥാരമ്മണ സങ്ഘട്ടനവസേന ആരോഹതി. ദുതീയജ്ഝാനാദീനിച ഉപചാരഭാവനാവസേന ആരോഹന്തി. മജ്ഝിമട്ഠകഥായം പന കിംവാ ഏതായ യുത്തിയാതി വത്വാ ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. ചിത്തംപി ഹി ആരമ്മണം ആരുഹതിയേവ. തസ്സ പന നിച്ചം സഹായോ മനസികാരോ. തസ്മിഞ്ഹി അസതി തം നിയാമകരഹി താ നാവാവിയ യംവാതംവാ ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ പവത്തേയ്യാതി. ഇതി പഞ്ചവിഞ്ഞാണം മനസികാരസഹായം ഹുത്വാ അത്തനോ ആരമ്മണവിജാനനസത്തിവസേനേവ ആരമ്മണം ആരോഹതി. അകുസലം പത്വാ പന ചിത്തംപി ലോഭാദയോപി ആരമ്മണാരുഹനേ ഥാമവതാ ഏവ ഹോന്തി. പാപസ്മിം രമതേ മനോതി ഹി വുത്തം. ദുതീയജ്ഝാന ചിത്താദീനിച മനസികാര വീരിയസ്സതീനംപി വസേന ആരോഹന്തി. വിതക്കോ പന തഥാ

തഥാ സങ്കപ്പേത്വാ അത്തസഹിതേ ധമ്മേ ആരമ്മണാരുഹനേ സുട്ഠുതരം ബലവന്തേ കരോതി. ഇതി തസ്മിം കിച്ചേ അഞ്ഞേസം സാഭിസയബ്യാപാരതായഏവ അയം വിതക്കോതി വുത്തോതി. ഏവം പന വത്തബ്ബം. നനു അഞ്ഞേപി അരൂപധമ്മാ സാരമ്മണസഭാവാ ആരമ്മണം ആരോഹന്തി. അഥ ച പന കസ്മാ അയമേവ വിതക്കോതി വുത്തോതി. അഞ്ഞേസം പന ആരുഹനം കിച്ചന്തരയോഗവസേനേവ സിദ്ധം. ഇമസ്സ പന ഇതോ അഞ്ഞം കിച്ചം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ അയമേവ തഥാ വുത്തോതി.

൩൭. വിചരതീതി **വിചാരോ**. വിചാരേതിവാ സമ്പയുത്തകേധമ്മേ, തേ വാ ധമ്മാ വിചരന്തി ഏതേനാതി വിചാരോ. വിചരണഞ്ചേത്ഥ വിതക്കാ രുള്ഹേ തസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ സഭാവാകാരപാതുഭാവത്ഥം പുനപ്പുനം അനുമജ്ജനവസേന പവത്തനം ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച വിതക്കോ ഓളാരികോ പുബ്ബങ്ഗമോ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ പഥമാഭിനിപാതഭൂതോച ഹോതീതി ഘണ്ഡാഭിഘാതോ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. വിചാരോ സുഖുമോ അനുചരോ തസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അനുബന്ധനഭൂതോ ച ഹോതീതി ഘണ്ഡാനുരവോവിയ ദട്ഠബ്ബോതി.

൩൮. അധിമുച്ചനം **അധിമോക്ഖോ**. ആരമ്മണേ ഏവം നുഖോ നോ നുഖോതി ഏവം പവത്തം സംസപ്പനം അധിഭവിത്വാ വിച്ഛിന്ദിത്വാ പക്ഖകോ മുച്ചനവസേന ചിത്തസ്സ പവത്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവഞ്ച കത്വാ സോ ആരമ്മണേ സന്നിട്ഠാനലക്ഖണോതി ച ആരമ്മണേ നിച്ചലഭാവേന ഇന്ദഖീലസദിസോതിച വുത്തോ.

൩൯. വീരസ്സ കമ്മസൂരസ്സ ഭാവോ കമ്മവാ **വീരിയം**. തംസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ ഹി കമ്മസൂരോ ഹോതി. മഹന്തംപി കമ്മം അപ്പകതോ ഗണ്ഹാതി. ദുക്കരംപി സുകരതോ, ഭാരിയംപി അഭാരിയതോ ഗണ്ഹാതി. അത്തകിലമഥം നഗണേതി. കമ്മസിദ്ധിയാ നിച്ചം പഗ്ഗഹിത കായ ചിത്തോവ ഹോതി. തസ്മാ തം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തഥാപവത്തിയാ ഹേതുഭാവോചേവ തഥാപവത്തസ്സ ച തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കായ ചിത്തക്രിയാഭൂതം ഹോതീതി. വിധിനാവാ നയേന ഉപായേന വീരിയവതോ കിം നാമകമ്മം ന സിജ്ഝതീതിആദികേന പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരേന ഈരയിതബ്ബം പവത്തയിതബ്ബന്തി വീരിയം. വിസേസേനവാ സകപരഹിതഹേതു ഈരന്തി കമ്പന്തി തം സമങ്ഗിനോ ഏതേനാതി വീരിയം. ഏത്ഥച വീരിയു പത്ഥമ്ഭിതാ സമ്പയുത്തധമ്മാ സദാ അനിക്ഖിത്തധുരാ പഗ്ഗഹിതസീസാവിയ ഹുത്വാ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചസമ്പത്തിയാ നിച്ചം ഉസ്സാഹജാതാവ ഹോന്തി, തേസുച തഥാഹോന്തേസു തംസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലാപി അത്തനോവാ പരേസംവാ ഹിതഹേതു നിച്ചം ബ്യാവടകായചിത്താ ഹോന്തി. തസ്മാ ഈരന്തി കമ്പന്തീതി വുച്ചന്തീതി. തഥാ ഹി തം ഉപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണന്തി ച പഗ്ഗഹലക്ഖണന്തി ച ഉസ്സാഹലക്ഖണന്തി ച ഗേഹസ്സ ഥൂണൂപത്ഥമ്ഭന സദിസന്തി ച സമ്മാ ആരദ്ധം സബ്ബസമ്പത്തീനം മൂലന്തി ച വുത്തന്തി.

൪൦. വിനയതി കായചിത്തം തപ്പേതി, തുട്ഠം സുഹിതം ജനേതി, സുപുപ്ഫിതപദുമംവിയവാ വഡ്ഢേതീതി **പീതി,** വിനന്തിവാ ഏതായ തം സമങ്ഗിനോ പുണ്ണചന്ദോവിയ വിരോചമാന കായചിത്താ ഹോന്തീതി പീതി. സാ പഞ്ചവിധാ ഖുദ്ദികാ പീതി, ഖണികാപീതി, ഓക്കന്തികാ പീതി, ഉബ്ബേഗാ പീതി, ഫരണാപീതീതി.

**വ്യ**. ഛന്ദനം **ഛന്ദോ**. ഇച്ഛാ പത്ഥനാ അഭിസന്ധീതി വുത്തം ഹോതി. സോപന ദുവിധോ തണ്ഹാഛന്ദോ, കത്തുകമ്യതാ ഛന്ദോതി. ഇധ കത്തുകമ്യതാ ഛന്ദോ അധിപ്പേതോ. ഏത്ഥച കത്തും കാമേതി ഇച്ഛതീതി കത്തുകാമോ. ഛന്ദസമങ്ഗിപുഗ്ഗലോ. തസ്സ ഭാവോ കത്തുകമ്യം. തദേവ കത്തുകമ്യതാ, യഥാ ദേവോയേവ ദേവതാതി. ഏത്ഥച കത്തുസദ്ദോ സബ്ബേസം ധാതുസദ്ദാനം അത്ഥേ സങ്ഗഹേത്വാ പവത്തോ. തസ്മാ കത്തുകമ്യതാതി ഏതേന കഥേതുകമ്യതാ ചിന്തേതുകമ്യതാ ദട്ഠുകമ്യതാ സോതുകമ്യതാതി ഏവമാദീനി സബ്ബ ക്രിയാപദാനി സങ്ഗഹിതാനി ഹോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. സോ പന ആരമ്മണം ഇച്ഛന്തോപി തണ്ഹാ വിയ അസ്സാദന രജ്ജന ലഗ്ഗന വസേന നഇച്ഛതി. യേന യേന പന അത്ഥികോ ഹോതി. തം തം അത്ഥം ആരാധേതു കാമതാവസേനേവ ഇച്ഛതി. യഥാ രഞ്ഞോ ഇസ്സാസാ ധനേനവാ യസേനവാ അത്ഥികാ രാജവേരീനം വിജ്ഝനവസേന ഛഡ്ഡിതബ്ബയുത്തകേപി സരേ ബഹൂ ഇച്ഛന്തിയേവ. ഏവമേവം അയംപി പരസ്സ വിസ്സജ്ജിതബ്ബയുത്ത കാനിപി ദാനവത്ഥൂനി അലദ്ധാനിപി ലദ്ധും ഇച്ഛതി. ലദ്ധാനിപി രക്ഖിതും ഇച്ഛതീതി. അയഞ്ച അത്ഥോ വിഭാവനിയംപി വുത്തോയേവ.

വുത്തഞ്ഹി **തത്ഥ**

> ദാനവത്ഥുവിസ്സജ്ജനവസേന പവത്തകാലേപി ചേസ വിസ്സജ്ജി തബ്ബേന തേന അത്ഥികോയേവ. ഖിപിതബ്ബഉസൂനം ഗഹണേ അത്ഥികോ ഇസ്സാസോവിയാതി.

തത്ഥ യദഗ്ഗേന ദാനം ദസ്സാമീതി ദാനവത്ഥുപരിയേസനാദിവസേന പവത്താ പുബ്ബഭാഗചേതനാ ദാനവത്ഥുവിസ്സജ്ജന സങ്കാതേ ദാനേ സങ്ഗഹിതാ ഹോതി. തദഗ്ഗേന തസ്സാ പുബ്ബഭാഗചേതനായ പവത്തികാലോ ഇധ ദാനവത്ഥു വിസ്സജ്ജനവസേന പവത്ത കാലോതി വേദിതബ്ബോ. വിസ്സജ്ജിതബ്ബേനാതി വിസ്സജ്ജിതബ്ബ യുത്തകേന. തേന അത്ഥികോയേവ പരസ്സ വിസ്സജ്ജനത്ഥായാതി അധിപ്പായോ. ഖിപിതബ്ബഉസൂനം ഗഹണേതി തേസം അകതാനം കരണവസേന അലദ്ധാനം പരിയേസനവസേന ഗഹണേ. ഏത്ഥ പന കേചി ഇസ്സാസോ ഉസൂനിഖിപിത്വാപി ലഭമാനോ തേഹി ഉസൂഹി അത്ഥികോയേവാതി ഏവ മത്ഥം വദന്തി. സോ നയുജ്ജതി. ഏവഞ്ഹി സതി ഖിപിതഉസൂനന്തി വുത്തം സിയാ. യഥാ കഥിതം ലപിതം തഥാഗതേനാതി. തഥാ വിസ്സജ്ജിതബ്ബേ നാതി ഏത്ഥപീതി. കേചി ഇസ്സാസോ ഉസൂഹി അനത്ഥികോ ഖിപന്തോ നഹോതി. അത്ഥികോയേവ സമാനോ അഞ്ഞം ആനിസംസം ഇച്ഛന്തോ ഖിപതീതി ഏവം അത്ഥം വദന്തി. സോപി നയുജ്ജതി. ഏവഞ്ഹി സതി ഉസൂഹി അത്ഥികോയേവ താനി ഖിപന്തോ ഇസ്സാസോവിയാതിവുത്തം സിയാതി. അത്ഥതോ പന തദുഭയംപി അവഹസിതബ്ബമേവ ഹോതീതി. യസ്മാച ഛന്ദസമ്പയുത്തം ചിത്തം ആരമ്മണം ഗണ്ഹന്തം ഛന്ദവസേന അതി ഇച്ഛമാനം വിയ വിലുപ്പമാനം വിയ ഗണ്ഹാതി. തസ്മാ അയം ആരമ്മണഗ്ഗഹണേ ചേതസോ ഹത്ഥപ്പസാരണംവിയാതി വുത്തോ. ഏത്ഥച ഹത്ഥപ്പസാരണംവിയാതി ഇദം അഭൂതപരികപ്പവചനം ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ചിത്തസ്സ ഹത്ഥോനാമ അത്ഥി. അത്ഥവിസേസപാകടത്ഥം പന അഭൂതംപി ഭൂതം വിയ കപ്പേത്വാ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അപിച, അയം ഛന്ദോനാമ ഥാമപത്തോ തണ്ഹായ ബലവതരോ ഹോതി. തഥാ ഹേസ അധിപതിഭൂതോ ഇദ്ധിപാദഭൂതോച ഹോതീതി. യദി ഹി സോ തണ്ഹായ സമാനബലോ സിയാ. ഇമേ സത്താ തണ്ഹായ ഹത്ഥേ ഠിതാ തണ്ഹാ പരിഗ്ഗഹിതാനി

ധനഭോഗരജ്ജസുഖാനിവാ ദിബ്ബബ്രഹ്മസമ്പത്തിയോവാ ഛഡ്ഡേത്വാ വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്യാതും നസക്ഖിസ്സന്തി യേവാതി.

**വ്വ**. സോഭണാ സോഭണേസു ചിത്തേസു പകിരന്തീതി പകിണ്ണാ. തേഏവ **പകിണ്ണകാ**. അഞ്ഞേഹി അഞ്ഞേസംവാ സമാനാ **അഞ്ഞസമാനാ**. യദാ സോഭണചിത്തേസു യുത്താ, തദാ തേഹി അസോഭണതോ അഞ്ഞേഹി സമാനാ. യദാ അസോഭണചിത്തേസു യുത്താ, തദാ തേഹി സോഭണതോ അഞ്ഞേഹി സമാനാ സദിസാതി വുത്തം ഹോതി.

അഞ്ഞസമാനരാസിമ്ഹി പരമത്ഥദീപനാ.

**വ്വന**. ഇദാനി അകുസലരാസിം ദസ്സേന്തോ മോഹോതിആദിമാഹ. തത്ഥ മുയ്ഹതീതി **മോഹോ**. മുയ്ഹന്തി സത്താ ഏതേനാതിവാ മോഹോ. മുയ്ഹനമത്തംവാ മോഹോ, ചതുരങ്ഗതമസ്സ വിയ ചക്ഖുസ്സ സബ്ബസോ കല്യാണപക്ഖം പടിച്ഛാദേത്വാ ചിത്തസ്സ അന്ധഭാവകരണന്തി വുത്തം ഹോതി. പാപപക്ഖം പന പത്വാ സോ ഞാണഗതികോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹേസ പാളിയം മിച്ഛാഞാണന്തി വുത്തോ. അട്ഠകഥാസുച മിച്ഛാഞാണന്തി പാപക്രിയാസു ഉപായചിന്താവസേനപവത്തോ മോഹോതി വുത്തം. അവിജ്ജായച അപ്പടിപത്തി മിച്ഛാപടിപത്തിവസേന ദുവിധഭാവോ വുത്തോ. ഏത്ഥച അപ്പടിപത്തീതി കല്യാണപക്ഖേ അഞ്ഞാണമേവ വുച്ചതി. മിച്ഛാപടിപത്തീതി പാപപക്ഖേ മിച്ഛാഞാണമേവ വുച്ചതീതി, തഥാ ഹി പാപപക്ഖം പത്വാ പഞ്ചധമ്മാ ഞാണഗതികാ ഹോന്തി മോഹോ, ലോഭോ, ദിട്ഠി, വിതക്കോ, വിചാരോതി. ചിത്തേന പന സദ്ധിം ഛബ്ബിധാ ഹോന്തി. തേഹി പകതിയാ വിഞ്ഞുജാതികേസു സുതപരിയത്തിസമ്പന്നേസുച ഉപ്പന്നാ പാപക്രിയാസു തം തം ഉപായദസ്സനവസേന തേസം തത്ഥ ഛേകഭാവം പടിബലഭാവഞ്ച സാധേന്തീതി.

**വ്വർ**. നഹിരിയതി കായദുച്ചരിതാദീഹി നലജ്ജതി നജിഗുച്ഛതീതി അഹിരീ. ഹിരിപ്പടിപക്ഖാവാ അഹിരീ, സാഏവ **അഹിരികം**. തഞ്ഹി പാപ ക്രിയാസു പച്ചുപട്ഠിതാസു ഹിരിയാ ഓകാസം അദത്വാ താസു രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ പവത്തതീതി. തഥാ ഹി തം കായദുച്ചരിതാദീഹി അജിഗുച്ഛനലക്ഖണന്തിച അലജ്ജാലക്ഖണന്തിച വുത്തം.

**വ്വര**. നഓത്തപ്പതീതി അനോത്തപ്പം. കായദുച്ചരിതാദീഹി നഭായതി നഉത്രസതീതി അത്ഥോ. ഓത്തപ്പപ്പടിപക്ഖംവാ **അനോത്തപ്പം**. തംപി ഹി താസു പച്ചുപട്ഠിതാസു ഓത്തപ്പസ്സ ഓകാസം അദത്വാ ചിത്തം താസു അസാരജ്ജമാനം കത്വാ പവത്തതീതി. തഥാ ഹേതം കായദുച്ചരി താദീഹി അസാരജ്ജലക്ഖണന്തി ച അനുത്താസലക്ഖണന്തി ച വുത്തം. വുച്ചതി ച -

> അജേഗുച്ഛീ അഹിരികോ, പാപാഗൂഥാവ സൂകരോ;
> അഭീരുച അനോത്തപ്പീ, സലഭോ വിയ പാവകാതി.

**വ്വന്ത**. ഉദ്ധരതീതി ഉദ്ധടം. പാസാണപിട്ഠേ വട്ടേത്വാ വിസ്സട്ഠം ഗേണ്ഡുകോ വിയ നാനാരമ്മണേസു വിക്ഖിത്തം ചിത്തം, ഉദ്ധടസ്സ പന ചിത്തസ്സ ഉദ്ധരണാകാരപ്പവത്തിയാ പച്ചയഭൂതോ ധമ്മോ **ഉദ്ധച്ചം**. തം പന വാതേരിതം ജലം വിയ ധജപടാകാ വിയച ദട്ഠബ്ബം.

**൭൩**. ലുബ്ഭതീതി **ലോഭോ,** ലുബ്ഭന്തി സമ്പയുത്താ ധമ്മാ ഏതേ നാതി ലോഭോ, ലുബ്ഭനമത്തമേവവാ ഏതന്തി ലോഭോ. ഏത്ഥച ലുബ്ഭനംനാമ ആരമ്മണാഭിസജ്ജനം ദട്ഠബ്ബം. സോപന ആരമ്മണേ ലഗ്ഗ നട്ഠേന മക്കടാലേപോവിയ അഭികങ്ഖട്ഠേന തത്തകപാലേ ഖിത്തമംസ പേസി വിയ അപരിചാഗട്ഠേന തേലഞ്ജന രാഗോവിയ തണ്ഹാനദിഭാവേന വഡ്ഢിത്വാ സത്താനം അപായാവഹട്ഠേന സബ്ബാനി സുക്ഖകട്ഠ സാഖാപലാസ തിണകസടാനി മഹാസമുദ്ദം വഹന്തീ സീഘതോതാ നദീ വിയ ദട്ഠബ്ബോ.

**൭൪**. ദസ്സനം **ദിട്ഠി**. ധമ്മാനം യാഥാവസഭാവേസു ഞാണദസ്സനം വിയ തേസമേവ അയാഥാവസഭാവേസു മിച്ഛാദസ്സനന്തി വുത്തം ഹോതി. സാഹി ഏകച്ചാനം പണ്ഡിതമാനീനം മിച്ഛാവിതക്കബഹുലാനം ഉപ്പന്നാ ഥാമഗതാ അയാഥാവപക്ഖേ പടിവേധഞ്ഞാണഗതികാ ഹോതീതി. സാപന മിച്ഛാഭിനിവേസലക്ഖണാ പരമംവജ്ജന്തി ദട്ഠബ്ബാ.

**൭൫**. മഞ്ഞതീതി **മാനോ**. അഹം ലോകേ ഏകോ പുഗ്ഗലോ അസ്മി. ന കട്ഠകലിങ്ഗരോവിയ അവമഞ്ഞനാരഹോതി ഏവം അത്താനം ദള്ഹം പഗ്ഗഹേത്വാ സമനുപസ്സതീതി അത്ഥോ. സോപന ജാതി കുലധന ഭോഗ യസ ഇസ്സരിയാദീഹി ചേവ സീല സുത ലാഭസക്കാരാ ദീഹിച ഗുണേഹി ഉപത്ഥമ്ഭിതോ അതിരേകതരം വഡ്ഢിത്വാ അത്താനം ജനമജ്ഝേ കേതുംവിയ അച്ചുഗ്ഗതം മഞ്ഞതി. തസ്മാ സോ ഉന്നതിലക്ഖണോതിച ഉമ്മാദോവിയാതിച വുത്തോ.

**൭൬**. ദുസ്സതീതി **ദോസോ**. സോപന ചണ്ഡിക്കട്ഠേന പഹതാ സിവിസോവിയ വിസപ്പനട്ഠേന അസനിപാതോവിയ അത്തനോ നിസ്സയ ദഹനട്ഠേന ദാവഗ്ഗിവിയ ദുസ്സനട്ഠേന ലദ്ധോകാസോ സപത്തോവിയ സബ്ബസോ അഹിതരാസി ഭാവട്ഠേന വിസ സംസട്ഠ പൂതിമുത്തം വിയ ദട്ഠബ്ബോ.

**൭൭**. ഇസ്സതീതി **ഇസ്സാ**. പരസമ്പത്തിം ഉസ്സൂയതീതി അത്ഥോ. സാഹി പരേസം പകതിയാ ലദ്ധസമ്പത്തിം ദിസ്വാ വാ സുത്വാവാ നസഹതി. തസ്സാ സമ്പത്തിയാ വിപത്തിം ഇച്ഛതി ആകങ്ഖതി. അസുകോ ഇദംനാമ ലഭിസ്സതീതി സുത്വാപി നസഹതി. തസ്സ അലാഭം ഇച്ഛതി ആകങ്ഖതി. തസ്മാ സാ പരസമ്പത്തീനം ഉസ്സൂയനലക്ഖണാതി വുത്താ.

**൭൮**. മമ ഏവ ഇദം ഗുണജാതംവാ വത്ഥുവാ ഹോതു. മാ അഞ്ഞസ്സാതി ഏവം അത്തനോ സമ്പത്തിഹേതു അവിപ്ഫാരികതാവസേന ചരതി പവത്തതീതി മച്ഛരം, തഥാ പവത്തം ചിത്തം. മച്ഛരസ്സ ഭാവോ **മച്ഛരിയം**. ഇദംച ഇസ്സാ വിയ ദുവിധം അത്തനാ ലദ്ധസമ്പത്തി ലഭിതബ്ബസമ്പത്തി വസേന. തത്ഥ പകതിയാ ലദ്ധസമ്പത്തിയം താവ തം പരേഹി സാ ധാരണംവാ യേന കേനചിവാ കാരണേന അത്തസന്തകഭാവതോ മുച്ചിത്വാ പരേസം സന്തകഭാവം ഗമിസ്സമാനം ദിസ്വാ വാ സുത്വാവാ ചിന്തേത്വാ ദുക്ഖീ ദുമ്മനോ ഹോതി, ലഭിതബ്ബസമ്പത്തിയംപി അസുകസ്മിം ദേസേ വാകാലേവാ ഇദംനാമ ഭവിസ്സതീതി സുത്വാവാ ചിന്തേത്വാവാ തം അത്തനാവ ലദ്ധും ഇച്ഛതി. അഞ്ഞേസം ലാഭം നഇച്ഛതി. അഞ്ഞേ ലഭിസ്സന്തീതി സുത്വാവാ ചിന്തേത്വാവാ ദുക്ഖീ ദുമ്മനോ ഹോതീതി. തഥാ ഹേതം ലദ്ധാനംവാ ലഭിതബ്ബാനംവാ അത്തനോ സമ്പത്തീനം നിഗ്ഗുഹനലക്ഖണന്തി വുത്തം. ഏത്ഥച ലഭിതബ്ബസമ്പത്തിയം യസ്സ ലാഭം നഇച്ഛതി. സോലഭതീതിവാ ലഭിസ്സതീതിവാ

സുത്വാവാ ചിന്തേത്വാവാ ചിത്തവിഘാതോ ഇസ്സാനാമ. യം യം അത്തനാ ലദ്ധും ഇച്ഛതി. തം തം അത്തനാ അലബ്ഭമാനകം ചിന്തേത്വാ ചിത്തവിഘാതോ മച്ഛരിയംനാമ. ന ഹി ഏതേ ദ്വേ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി.

**൯൩. കുക്കുച്ച**ന്തി ഏത്ഥ കിരിയാ കതം. കുച്ഛിതം കതന്തി കുകതം. കുച്ഛിതകിരിയാതി അത്ഥോ. പണ്ഡിതേഹി ഏകന്തേന നിന്ദിതബ്ബോ ചിത്തപ്പവത്തിവിസേസോതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥതോ പന അകതം വത മേ കല്യാണം കതം പാപന്തി ഏവം അനുസോചനവസേന പവത്തോ കുക്കുച്ച സമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദോയേവ, സോ ഹി തഥാ പവത്തമാനോപി പുബ്ബേ അകതംവാ കല്യാണം പുന കതം കാതും ന സക്കോതി. പുബ്ബേ കതം വാ പാപം പുന അകതം കാതും നസക്കോതി. അഥഖോ കുസലധമ്മേസു ചിത്തപരിയാദാനായഏവ സംവത്തതി. തസ്മാ കുച്ഛിതകിരിയാ മത്തത്താ കുകതന്തി വുച്ചതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠ കഥായം കതാകതസ്സ സാവജ്ജാനവജ്ജസ്സ അഭിമുഖഗമനം പടിസാരോനാമ. യസ്മാ പനേസോ കതംവാ പാപം അകതം നകരോതി. അകതംവാ കല്യാണം കതം നകരോതി. തസ്മാ വിരൂപോ കുച്ഛിതോ വാ പടിസാരോതി വിപ്പടിസാരോതി. ഏത്ഥച വിപ്പടിസാരോതി കുക്കുച്ച മേവ. കുക്കുച്ചേച കുച്ഛിതേ സതി തം സമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദോപി കുച്ഛിതോയേവ. യേനച കാരണേന കുക്കുച്ചം കുച്ഛിതംനാമ ഹോതി. തേനേവ കാരണേന സോ ചിത്തുപ്പാദോപി കുച്ഛിതോനാമ ഹോതീതി കത്വാ സോ ചിത്തുപ്പാദോവ കുകതപദേ ഗഹേതും യുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. സുദിന്നകണ്ഡട്ഠകഥായം പന അയമത്ഥോ ഉജുകതോവ വുത്തോ. യഥാഹ-വിഞ്ഞൂഹി അകത്തബ്ബതായ കുച്ഛിതകിരിയാഭാവതോ കുക്കുച്ചന്തി.

**[൭൩] വിഭാവനിയം** പന

> ഇമമത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ യം വുത്തം "കുച്ഛിതം കതന്തി കുകതം. കതാകത ദുച്ചരിതസുചരിത"ന്തി. തം ന യുജ്ജതിയേവ. ഏതേന യഞ്ച **തത്ഥ** വുത്തം "അകതംപി ഹി കുകതന്തി വോഹരന്തി. യം മയാ അകഥം. തം കുകതന്തിച. ഇധ പന കതാ കതം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നോ വിപ്പടിസാരചിത്തുപ്പാദോ കുകത"ന്തിച. തംപി സബ്ബം പടിക്ഖിത്തമേവ ഹോതീതി.

കുകതസ്സ യഥാവുത്തചിത്തുപ്പാദസ്സ തഥാപവത്തി ഹേതുഭാവോ കുക്കുച്ചം. അപിച, ധാതുപാഠേസു കുചസദ്ദം സങ്കോചന മനോ വിലേഖനത്ഥേസു പഠന്തിയേവ. തസ്മാ കുച്ഛിതേന ആകാരേന കോചതി സങ്കോചതി ന പാപജിഗുച്ഛനാകാരേനാതി കുക്കുചോ. കുച്ഛിതേനവാ ആകാരേന കോചതി വിലിഖതി നകിലേസസല്ലീഖനാ കാരേനാതി കുക്കുചോ. തഥാ പവത്തധമ്മസമൂഹോ. സോഹി കുച്ഛിതേന അകതം വത മേ കല്യാണം കതം പാപന്തി ഏവം പവത്തേന അനുത്ഥുനനാകാരേന സങ്കോചതി. കുസലധമ്മസമാദാനേ ചിത്തം നമിതുംപി നദേതി. മനംവാ വിലേഖതി. സദ്ധാദീനം സാരധമ്മാനം തനുകരണേന ചിത്തം കുസലധമ്മസമാദാനേ പരിയാദിന്നഥാമബലം കരോതി. തസ്മാ കുക്കുചോതി വുച്ചതി. യേന പന ധമ്മേന യുത്തത്താ സോ തഥാ പവത്തോ ഹോതി. സോ കുക്കുച്ചംനാമ കുക്കുചസ്സ ഭാവോതി കത്വാ. തം പന യസ്മാ പുബ്ബേ അകതഞ്ച കല്യാണം കതഞ്ച പാപം ആരബ്ഭ പച്ഛാ അനുതാപനവസേന അനുസോചനവസേനച

പവത്തതി. തസ്മാതം പച്ഛാനുതാപലക്ഖണം കതാകതാനുയോചന രസന്തി ച വുത്തം. ഏത്ഥച പച്ഛാനുതാപലക്ഖണന്തി പുബ്ബേ കല്യാണഞ്ച അകത്വാ പാപഞ്ച കത്വാ ആഗതത്താ പച്ഛിമേ കാലേ അനുതാപലക്ഖണന്തി അത്ഥോ. തേന കുക്കുച്ചസ്സ ഏകന്തേന അതീതാരമ്മണതാ സിദ്ധാ ഹോതി. പച്ചുപ്പന്നാനാഗതാരമ്മണതാച പടിസിദ്ധാതി. കതാകതാ നുസോചനരസന്തി ഏത്ഥ കതഞ്ച പാപം അകതഞ്ച കല്യാണന്തി യോ ജേതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം മഹാനിദ്ദേസേ -

> ദ്വീഹാകാരേഹി കുക്കുച്ചം ഉപ്പജ്ജതി കതത്താ ച അകതത്താ ച. കഥഞ്ച ദ്വീഹാ.ല. അകതത്താച. അകതം മേ കായസു ചരിതം. കതം കായദുച്ചരിതന്തി ഉപ്പജ്ജതി കുക്കുച്ചം. അകതം മേ വചീസുചരിതം.ല. കതം മനോദുച്ചരിതന്തി ഉപ്പജ്ജതി കുക്കുച്ചം. അകതാമേ പാണാതിപാതാ വേരമണീ. കതോ പാണാതി പാതോതി ഉപ്പജ്ജതി കുക്കുച്ചം.ല. അകതാ മേ സമ്മാദിട്ഠി. കതാ മിച്ഛാമിട്ഠീതി ഉപ്പജ്ജതി കുക്കുച്ചന്തി.

ഏതേന പന അകതസുചരിതാ രമ്മണതായ കതദുച്ചരിതാ രമ്മണതായച വസേന കുക്കുച്ചസ്സ ദ്വിധാഭാവോയേവ സിദ്ധോ ഹോതി. ദ്വീഹാകാരേഹീതി ഹി വുത്തം. സോച ഖോ പുബ്ബേ പാപം കത്വാ പച്ഛാ അപായഭയതജ്ജിതാനഞ്ചേവ അപായേസു പതിത്വാ പുബ്ബേ അത്തനാ കതകമ്മം അനുസ്സരന്താനഞ്ച ഹോതി. നഅഞ്ഞേസം, അകതം മേ കായസുചരിതം. കതം കായദുച്ചരിതന്തി ഹി വുത്തം. യഥാ പന മാനോ ദുവിധോ ഹോതി യാഥാവമാനോ അയാഥാവമാനോതി. തഥാ കുക്കുച്ചംപി, യാഥാവകുക്കുച്ചം, അയാഥാവ കുക്കുച്ചന്തി ദുവിധം ഹോതി. തത്ഥ അയാഥാവ കുക്കുച്ചംപി ഉപ്പജ്ജമാനം ദ്വീഹാകാരേഹോ ഉപ്പജ്ജതി അകതം വത മേ കല്യാണം കതം പാപന്തി. കതമം പന തന്തി. യഞ്ച പുബ്ബേ കല്യാണകമ്മേപി പാപസഞ്ഞീ പാപദിട്ഠി അകത്വാ പാപകമ്മേപി കല്യാണസഞ്ഞീ കല്യാണദിട്ഠി കത്വാ പച്ഛാ അനുസോചനവസേന ഉപ്പജ്ജതി. യഞ്ച പുബ്ബേ കല്യാണേ കല്യാണസഞ്ഞീ കത്വാ പച്ഛാ പാപസഞ്ഞിനോ പാപേച പാസഞ്ഞീ അകത്വാ പച്ഛാ കല്യാണസഞ്ഞിനോ ഉപ്പജ്ജതി. ഇദം അയാഥാവകുക്കുച്ചംനാമ. അനവജ്ജേ സാവജ്ജസഞ്ഞീ, കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞീ, അനാപത്തിയം ആപത്തിസഞ്ഞീതിആദിനാപി യോജേതബ്ബം. ഇദഞ്ച സബ്ബം ഉപ്പജ്ജമാനം ദ്വീഹാ കാരേഹേവ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മാ ദ്വീസുഏവ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. യം പന മഹാനിദ്ദേസേയേവ ഹത്ഥകുക്കുച്ചകംപി കുക്കുച്ചം. പാദകുക്കുച്ചകംപി കുക്കുച്ചം. ഹത്ഥപാദകുക്കുച്ചകംപി കുക്കുച്ചന്തി നിദ്ദിട്ഠം. തം അസംയത കുക്കുച്ചംനാമ. യം പന തം ഭിക്ഖു കുക്കുച്ചായന്താ നപടിഗ്ഗണ്ഹിംസൂതി വിനയേ ആഗതം. യഞ്ച കഥം കുക്കുച്ചപ്പകതതായ ആപജ്ജതി കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞിതാ അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാതി ആഗതം. തം വിനയകുക്കുച്ചംനാമ. തംപന വിനയസംസയോഏവ. സോച ഖോ അത്തനോ അവിസയേ കപ്പതി നുഖോ നോനുഖോതി സംസപ്പനാകാരേന പവത്തോ കുസല ക്രിയ ചിത്തുപ്പാദോ. സോപന യേസം ഉപ്പജ്ജതി. തേസു യേ സിക്ഖാകാമാ, തേ തംകമ്മം നകരോന്തി. തേ സന്ധായ കുക്കുച്ചായന്താ നപടിഗ്ഗണ്ഹിംസൂതി വുത്തം. യേ പന കരോന്തിയേവ. തേ കപ്പിയവത്ഥുസ്മിംപി ആപത്തിം ആപജ്ജന്തി. തേ സന്ധായ കുക്കുച്ചപ്പകതതായ ആപത്തിം ആപജ്ജതീതി വുത്തം.

**൩൪**. ഥിയതിചിത്തം മന്ദമന്ദം കത്വാ അജ്ഝോത്ഥരതീതി **ഥിനം**. ഥിയിയനാ ഥിയിതത്തന്തി ഹി പാളിയം നിദ്ദിട്ഠം.

**൩൫**. മേധതി ചേതസികേ ധമ്മേ അകമ്മഞ്ഞഭൂതേ കത്വാ വിഹിംസതീതി **മിദ്ധം**. തഥാ ഹി ആരമ്മണേ വിപ്ഫാരവസേന തം തം ഇരിയാ പഥം സന്ധാരേത്വാ പവത്തമാനേസു സമ്പയുത്തധമ്മേസു മുഗ്ഗരേന പോഥേത്വാ വിയ തേ ആരമ്മണതോ ഓലിയാപേത്വാ ഇരിയാപഥംപി സന്ധാരേതും അസമത്ഥേ കത്വാ ഥിനം ചിത്തം അഭിഭവതി. മിദ്ധം ചേതസികേതി.

**൩൬**. **വിചികിച്ഛാ**തി ഏത്ഥ. ചികിച്ഛനം ചികിച്ഛാ. ഞാണപ്പടികാ രോതി അത്ഥോ. തികിച്ഛിതും ദുക്കരതായ വിഗതാ ചികിച്ഛാ ഏതായാതി വിചികിച്ഛാ. സഭാവം വിചിനന്താ കിച്ഛന്തി കിലമന്തി ഏതായാതിവാ വിചികിച്ഛാ. വിചികിച്ഛതിവാ ദ്വേള്ഹകഭാവേന പവത്തതീതി വിചികിച്ഛാ. സാ നീവരണഭൂതാ, പടിരൂപകാതി ദുവിധാ. തത്ഥ ബുദ്ധാദീസു അട്ഠസു വത്ഥൂസു വിമതിവസേന പവത്തമാനാ നീവരണഭൂതാ. തതോ അഞ്ഞാപന അസബ്ബഞ്ഞൂനം തേസു തേസു ആരമ്മണേസു കഥം നുഖോ ഏവം നുഖോ ഇദംനുഖോതി വേമതികഭാവേന പവത്താ സബ്ബാ വിചികിച്ഛാ പടിരൂപകാനാമ. സാ പന കുസലാപി ഹോതി, അകുസലാപി ഖീണാ സവാനം ഉപ്പന്ന ക്രിയാബ്യാകതാപീതി. ഇധ പന ഏകന്താകുസലഭൂതാ നീവരണവിചികിച്ഛാവ അധിപ്പേകാതി.

അകുസലരാസിമ്ഹി പരമത്ഥദീപനാ.

**൩൭**. സദ്ദഹതീതി **സദ്ധാ**. യഥാ അച്ഛം പസന്നം നിസിന്നം ഉദകം ചന്ദ സൂരിയാദീനി രൂപനിമിത്താനി സുട്ഠു അത്തനി ദഹതി. ഏവം അയം ബുദ്ധഗുണാ ദീനി സുട്ഠു അത്തനി ദഹതി ധാരേതി ഥപേതിവാതി അത്ഥോ. സദ്ദഹന്തിവാ ഏതായാതി സദ്ധാ. സദ്ദഹനമത്തമേവവാ ഏതന്തി സദ്ധാ. സാപി ബുദ്ധാ ദീസു സദ്ധേയ്യവത്ഥൂസു അകാലുസ്സിയഭാവേന പവത്തമാനാഏവ ഇധ അധിപ്പേതാ. തതോ അഞ്ഞാപന തിത്ഥിയേസുവാ തിത്ഥിയധമ്മേസു വാ ഏവരൂപേസു അസദ്ധേയ്യവത്ഥൂസു സദ്ദഹനവസേന പവത്താ ഓകപ്പനാ സദ്ധാ പടിരൂപകാനാമ ഹോതി. സാ പന അത്ഥതോ മിച്ഛാധിമോക്ഖോ യേവാതി. യഥാ പന മനുസ്സാ ഹത്ഥേ അസതി രതനാനി ദിസ്വാ പി-ഗഹേതും ന സക്കോന്തി. വിത്തേ അസതി തേസം സബ്ബഭോഗാ ന സമ്പജ്ജന്തി. ബീജേ അസതി സസ്സാദീനി നസമ്പജ്ജന്തി. ഏവം സദ്ധായ അസതി പുഞ്ഞക്രിയാവത്ഥൂനി നസമ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ ഏസാ ഹത്ഥവിത്തബീജ സദിസാതി വുത്താ.

**൩൮**. സരതീതി **സതി**. അത്തനാ കതാനി കത്തബ്ബാനി ച കല്യാണകമ്മാവാ ബുദ്ധഗുണാദീനിവാ അപ്പമജ്ജനവസേന ഉപഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. സാപി സമ്മാസതി മിച്ഛാസതി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ സമ്മാസതി ഇധ അധിപ്പേതാ. ഇതരാ പന സതിയേവ ന ഹോതി. കതസ്സ കത്തബ്ബസ്സച പാപകമ്മസ്സ അപ്പമജ്ജനവസേന പവത്തോ സതിപടിരൂപകോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോയേവ. യസ്മാ പനേസാ ചിത്തം സബ്ബേഹി അകുസലധമ്മേഹിച രക്ഖിതും കുസലധമ്മേഹിച യോജേതും സക്കോതി. തസ്മാ സാ രഞ്ഞോ സബ്ബകമ്മിക മഹാഅമച്ചോ വിയ ദട്ഠബ്ബോതി. സതിംഖ്വാഹം ഭിക്ഖവേ സബ്ബത്ഥികം വദാമീതി ഹി വുത്തം.

**൯൯**. ഹിരിയതീതി **ഹിരി**. കായദുച്ചരിതാദീഹി ലജ്ജതി ജിഗുച്ഛതി ഉക്കണ്ഠതീതി അത്ഥോ.

**൧൦൦**. തേഹിയേവ ഓത്തപ്പതീതി **ഓത്തപ്പം**. ഉബ്ബിജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥപി ഹിരിഓത്തപ്പപ്പടിരൂപകാനാമ അത്ഥി, വുത്തഞ്ഹി -

ലജ്ജിതബ്ബേ നലജ്ജന്തി, അലജ്ജിയേസു ലജ്ജരേതി ച;
ഭായിതബ്ബേ നഭായന്തി, അഭയേ ഭയദസ്സിനോതി ച.

യസ്മാ പന സപ്പുരിസാ ഹിരിയാ അത്തനി ഓത്തപ്പേനച പരേസു ആരക്ഖദേവതാദീസു ഗാരവം ഉപ്പാദേത്വാ പാപതോ വജ്ജേത്വാ സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരന്തി. തസ്മാ ഇമേ ദ്വേ ലോകപാലധമ്മാതി വുത്താ.

**൧൦൧**. ലോഭപ്പടിപക്ഖോ **അലോഭോ**. സോ ഹി യേസു അത്തനോ ഹിതസഞ്ഞിതേസു ആരമ്മണേസു ലോഭോ ലഗ്ഗനവസേന പവത്തതി, തേസ്വേവ തം ലോഭം വിധമിത്വാ ലോഭവത്ഥുഭൂതാ ഭവഭോഗസമ്പത്തിയോ ഗൂഥരാസിംവിയ ഹീളേത്വാ ജിഗുച്ഛിത്വാ ഏകാനേക്ഖമ്മ ധാതുനാമ ഹുത്വാ പവത്തതീതി.

**൧൦൨**. ദോസപ്പടിപക്ഖോ **അദോസോ**. സോപി ഹി യേസു അത്തനോ അഹിതസഞ്ഞിതേസു ആരമ്മണേസു ദോസോ ദുസ്സനവസേന പവത്തതി. തേസ്വേവ തംദോസം വിധമിത്വാ ദിട്ഠദിട്ഠേസു സത്തേസു പുണ്ണചന്ദസദിസം സോമ്മഹദയം ഉപ്പാദേത്വാ ഏകാ അബ്യാപാദധാതു നാമ ഹുത്വാ പവത്തതീതി. അയമേവച ബ്രഹ്മവിഹാരേസു മേത്താതി വുത്താ. അമോഹോപി ഇധ വത്തബ്ബോ. മോഹപ്പടിപക്ഖോ **അമോഹോ**. സോപി ഹി യേസു ധമ്മേസുവാ അത്ഥേസുവാ ചതൂസു അരിയസച്ചേസുവാ മോഹോ അന്ധകാരം കത്വാ പവത്തതി. തേസ്വേവ തം മോഹം വിധമിത്വാ ചന്ദസൂരിയസഹസ്സം ഉട്ഠാപേന്തോവിയ വിജ്ജാനാമ ഹുത്വാ പവത്തതീതി.

**൧൦൩**. **തത്രമജ്ഝത്തതാ**തി ഏത്ഥ അത്ഥാ വുച്ചതി സഭാവോ. ലീനുദ്ധച്ചാദീനം ഉഭിന്നം വിസമപക്ഖാനം മജ്ഝേ പവത്തോ അത്ഥാ ഏതസ്സാതി മജ്ഝത്താ. സമപ്പവത്തോ സമ്പയുത്തധമ്മസമൂഹോ. തസ്സ ഭാവോ മജ്ഝക്കതാ. തേസു തേസു സമ്പയുത്തധമ്മേസു ദിസ്സമാനാ മജ്ഝത്തതാ തത്രമജ്ഝത്തതാ തേസു തേസുവാ ഹിതകമ്മേസു ചിത്തചേതസികാനം മജ്ഝത്തതാ തത്രമജ്ഝത്തതാ. തഥാ ഹി സാ സമപ്പവത്താനം സമ്പയുത്ത ധമ്മാനം അജ്ഝുപേക്ഖനവസേന സമപ്പവത്താനം ആജാനേയ്യാനം അജ്ഝുപേക്ഖനസാരഥീവിയ ദട്ഠബ്ബാതി വുത്താ. അയമേവച ബ്രഹ്മവിഹാരേസു ഉപേക്ഖാതി വുത്താ.

**൧൦൪**. കായപ്പസ്സദ്ധാദീസു കായോതി വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയ സങ്ഖാതോ ചേതസികസമൂഹോ വുച്ചതി. ചിത്തന്തി സോഭണചിത്തം. കായസ്സ പസ്സദ്ധി **കായപ്പസ്സദ്ധി**. ചിത്തസ്സ പസ്സദ്ധി **ചിത്തപ്പസ്സദ്ധീ**തിആദിനാ സമാസോ. പസ്സമ്ഭനം പസ്സദ്ധി. സന്തസീതലഭാവോതി അത്ഥോ. യേസം ഇദം ദ്വയം ദുബ്ബലം ഹോതി. തേ പുഞ്ഞകമ്മേസു ചിത്തസുഖം നപിന്ദന്തി. ബഹിദ്ധാഏവ നേസം ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. സന്തത്തേ പാസാണപിട്ഠേ ഥപിതമച്ഛോവിയ ഹോതി. യേസം പന

ബലവം ഹോതി. തേയേവ തത്ഥ തം വിന്ദന്തി. തേസം ചിത്തം സീതലേ ഉദകേ പക്ഖിത്ത മച്ഛോ വിയ ഹോതി.

**൧൦൫**. ലഹുഭാവോ **ലഹുതാ**. അഗരുതാ അദന്ധതാതി അത്ഥോ. യേസം ഇദം ദുബ്ബലം. തേസം ചിത്തം പുഞ്ഞകമ്മേസു നപസാരേതി സങ്കോചതി. തത്തപാസാണേ പക്ഖിത്തപദുമപുപ്ഫം വിയ ഹോതി. യേസം പന ബലവം. തേസം ചിത്തം തത്ഥ പസാരേതി. സീതലേ ഉദകേ പക്ഖിത്ത പദുമപുപ്ഫം വിയ ഹോതി.

**൧൦൬**. മുദുഭാവോ **മുദുതാ**. യേസം ഇദം ദുബ്ബലം. തേസം ചിത്തം പുഞ്ഞകമ്മേസു ഥദ്ധം ഹോതി. വേരീനം മജ്ഝേ ഗതമഹായോധോവിയ ഹോതി. യേസം പന ബലവം. തേസം ചിത്തം തത്ഥ മുദു ഹോതി. വിയഞ്ഞാതീനം മജ്ഝേ ഗതമഹായോധോ വിയ ഹോതി.

**൧൦൭**. കമ്മനി സാധു കമ്മഞ്ഞം. തദേവ **കമ്മഞ്ഞതാ**. യേസം ഇദം ദുബ്ബലം. തേസം ചിത്തം പുഞ്ഞകമ്മേസു യഥിച്ഛിതം ഥപേതും നലബ്ഭതി, വിക്കിരതി. പടിവാതേ ഖിത്തഥുസമുട്ഠിവിയ ഹോതി. യേസം പന ബലവം. തേസംയേവ തം തത്ഥ യഥിച്ഛിതം ഥപേതും ലബ്ഭതി നവിക്കിരതി. പടിവാതേ ഖിത്തസുവണ്ണക്ഖന്ധോവിയ ഹോതി.

**൧൦൮**. പഗുണസ്സ ഭാവോ പാഗുഞ്ഞം. തദേവ **പാഗുഞ്ഞതാ**. യേസം ഇദം ദുബ്ബലം. തേസം ചിത്തം പുഞ്ഞകമ്മേസു വികമ്പതി വിഹഞ്ഞതി. ഗമ്ഭീരേ ഉദകേ ഖിത്തവാനരോവിയ ഹോതി. യേസം പന ബലവം, തേ സം തം തത്ഥ നവികമ്പതി നവിഹഞ്ഞതി. ഗമ്ഭീരേ ഉദകേ ഖിത്ത കുമ്ഭിലോ വിയ ഹോതി.

**൧൦൯**. ഉജുഏവ ഉജുകം, ഉജുകസ്സ ഭാവോ **ഉജുകതാ**. യേസം ഇദം ദുബ്ബലം. തേസം ചിത്തം പുഞ്ഞകമ്മേസു വിസമഗഹികം ഹോതി. കദാചി ലീനം. കദാചി ഉദ്ധടം. കദാചി ഓനതം. കദാചി ഉന്നതം. സുരാമദമത്തസ്സ മഗ്ഗഗമനം വിയ ഹോതി. യേസം പന ബലവം, തേസം തം വുത്തവിപരിയ യേന വേദിതബ്ബന്തി.

**൧൧൦**. ഏത്ഥച സിദ്ധേസുപി ചിത്തപ്പസ്സദ്ധാദികേസു വുത്തേസു വിസും കായപ്പസ്സദ്ധാദീനം വചനം തേസം വസേന രൂപകായസ്സപി പസ്സദ്ധാദി ദീപനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ തം തം സുത്തന്തം സുത്വാ ഗേലഞ്ഞവുട്ഠാനാദീസു രൂപകായസ്സ പസ്സദ്ധഭാവോ പാകടോ ഇദ്ധിമന്താനം ഇദ്ധിയാ ആകാസഗമനാദീസു ലഹു ഭാവോ. കായം ഖുദ്ദകം വാ മഹന്തം വാ കത്വാ നിമ്മിനനേസു മുദുഭാവോ. അന്തോപഥവിയംവാ അന്തോപബ്ബതേ സുവാ അസജ്ജമാനം കത്വാ ഗമനാദീസു കമ്മഞ്ഞഭാവോ. നാഗവണ്ണംവാ ഗരുളവണ്ണംവാ കത്വാ നിമ്മിനനാദീസു പഗുണഭാവോ തേസ്വേവ സബ്ബേസു യഥാനിമ്മിതവസേന ചിരപ്പവത്തിഭാവേസു ഉജുകഭാവോ പാകടോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. സമം ധാരേന്തീതി സാധാരണാ, സബ്ബേഹി സോഭണചിത്തേഹി, തേസംവാ സാധാരണാ **സോഭണ സാധാരണാ**.

**൧൧൧**. **സമ്മാവാചാതി** ഏത്ഥ തിവിധാ സമ്മാവാചാ കഥാ, ചേതനാ, വിരതിവസേന, തത്ഥ അത്ഥധമ്മപ്പടിസംയുത്താ സുഭാസിതാ വാചാ കഥാ സമ്മാവാചാനാമ. തംസമുട്ഠാപികാ കുസലക്രിയചേതനാ

ചേതനാസമ്മാവാചാനാമ. യാ പന മുസാവാദാ വേരമണാദീനി സിക്ഖാപദാനി സമാദിയന്തസ്സവാ അധിട്ഠഹന്തസ്സവാ സമ്പത്തം വത്ഥും അവീതിക്കമന്തസ്സവാ പാപവിരമണാകാരേന ചിത്തസ്സ പവത്തി. അയം വിരതി സമ്മാവാചാനാമ. സാ ഇധ അധിപ്പേതാ. സമ്മാ വദന്തി ഏതാ യാതി സമ്മോവാചാ. ഏതായാതി ചേത്ഥ കരണത്ഥേ ഹേതുഅത്ഥേ വാ കരണവചനം ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ വാചായ സിക്ഖാപദാനി സമാദിയന്തസ്സ സമാദാനവചനാനി സന്ധായ കരണത്ഥോ ഹേതുഅത്ഥോ ച യുജ്ജതി. തതോ യഥാസമാദിന്നാനിവാ യഥാധിട്ഠിതാനിവാ സിക്ഖാപദാനി സുട്ഠുരക്ഖാമാതി യാനി അനവജ്ജാനിഏവ വചനാനി വദന്താ വിചരന്തി. താനി സന്ധായ കരണത്ഥാനുകൂലോ ഹേതു അത്ഥോയേവ യുജ്ജതീതി. അഥവാ, തഥാ വദന്തുവാ മാവാ. അയംപന വദമാനേസു സതി തേസം സമ്മാ വത്തുംഏവ ദേതി. നമിച്ഛാ വത്തുന്തി കത്വാ സമ്മാ വാചാത്വേവ വുച്ചതി. അപിച, അയം വചീദുച്ചരിതാനം പജഹനവസേന പവത്തമാനാ വചീദ്വാരസുദ്ധിയാ ഏവ ഹോതീതി സമ്മാവാചാതി വുച്ചതീതി.

**൧൧൨. സമ്മാകമ്മന്തോപി** തിവിധോ ക്രിയാ, ചേതനാ, വിരതി വസേന. തത്ഥ യംകിഞ്ചി അനവജ്ജം കമ്മം കരോന്തസ്സ കായികക്രിയാ ക്രിയാകമ്മന്തോനാമ. തംസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ ചേതനാകമ്മന്തോ നാമ. യാ പന പാണാതിപാതാ വേരമണാദീനി സിക്ഖാപദാനി സമാദി യന്തസ്സവാ അധിട്ഠഹന്തസ്സവാ സമ്പത്തം വത്ഥും അവീതിക്കമന്തസ്സവാ പാപവിരമണാകാരേന ചിത്തസ്സ പവത്തി. അയം വിരതി സമ്മാകമ്മന്തോ നാമ. സമ്മാ കരോന്തി ഏതേനാതി സമ്മാകമ്മം, തദേവ സമ്മാ കമ്മന്തോ സുത്തന്തോ വനന്തോവിയ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

**൧൧൩. സമ്മാആജീവോപി** വീരിയ, വിരതിവസേന ദുവിധോ. തത്ഥ പകതിയാ അനവജ്ജാനി കസികമ്മാദീനിവാ ഭിക്ഖാചരിയാദീനിവാ കത്വാ ജീവിതം കപ്പേന്താനം ഉട്ഠാനബലസങ്ഖാതോ വായാമോ വീരിയസമ്മാആജീവോനാമ. യാ പന ആജീവസുദ്ധിം അപേക്ഖിത്വാ അത്തനോ ആജീവസീലവിപത്തികാരണാനി കായവചീദുച്ചരിതാനി പജഹന്താനം പാപവിരമണാകാരേന ചിത്തസ്സ പവത്തി. അയം വിരതി ആജീവോനാമ. അയമിധാധിപ്പേതോ. സമ്മാ ആജീവന്തി ജീവിതം പവത്തേന്തി ഏതേനാതി സമ്മാആജീവോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവാതി.

**൧൧൪**. ഏകേകാപി ചേത്ഥ സമ്പത്ത വിരതി, സമാദാന വിരതി, സമുച്ഛേദവിരതിവസേന തിവിധാ. തത്ഥ യാ സിക്ഖാപദാനി അസമാ ദിയിത്വാവാ സമാദിന്നാനിപിവാ താനി അനപേക്ഖിത്വാ കേവലം ഹിരി ഓത്തപ്പബലേനേവ സമ്പത്തം വത്ഥും അവീതിക്കമന്താനം ഉപ്പന്നാ വിരതി. അയം സമ്പത്തവിരതിനാമ. സാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായേവ. പഞ്ചസിക്ഖാ പദാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാതി ഹി വുത്തം. യാ പന സിക്ഖാപദാനി സമാദി യന്തസ്സവാ അധിട്ഠഹന്തസ്സവാ യഥാസമാദിന്നാനിവാ യഥാധിട്ഠിതാനി വാ സുട്ഠുരക്ഖാമീതി സമ്പത്ത വത്ഥും അപീതിക്കമന്തസ്സവാ ഉപ്പന്നാ. അയം സമാദാനവിരതിനാമ. സാ പന പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാവാ ഹോതി അനാഗതാരമ്മണാവാ. തഥാ ഹി പഞ്ചസിക്ഖാപദാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാതി ഇദം സമ്പത്തവിരതിവസേന വുത്തന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. മഗ്ഗക്ഖണേ പന സബ്ബദുച്ചരിതാനം പച്ചയസമുച്ഛേദവസേന ഉപ്പന്നാ സമുച്ഛേദവിരതിനാമ. സാ പന നിബ്ബാനാരമ്മണാഏവ. ഫലവിരതിപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹിതാതി. തത്ഥ ലോകിയവിരതിയോ ജീവിതിന്ദ്രിയാദീനി വീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥൂനി ആരമ്മണം

കത്വാ പാണാതിപാതാദീനി വിരമിതബ്ബവത്ഥൂനി പജഹന്തി. ലോകുത്തരവിരതിയോ പന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ താനിയേവ വിരമിതബ്ബവത്ഥൂനി പജഹന്തീതി ദട്ഠബ്ബം.

൧൧൭. പരദുക്ഖേ സതി കാരുണികാനം ഹദയഖേദം കരോതീതി **കരുണാ**. കിരതിവാ പരദുക്ഖം വിക്ഖിപതി, കിണാതിവാ പരദുക്ഖം ഹിംസതീതി കരുണാ. കിരീയതി ദുക്ഖിതേസു പസാരീയതീതിവാ കരുണാ. അപിച കലി ഉണാതി ഛേദോ. കലീതി ദുക്ഖം വുച്ചതി, യഥാ-കലി സമ്ഭവേ ഭവേതി. കലീതിവാ പാപപി പരാജയോപി വുച്ചതി. പാപേ കലി പരാജയേതി ഹി വുത്തം. സബ്ബഞ്ചേതം കാരുണികാ നം കാരുഞ്ഞഹേതുഭൂതമേവ ഹോതി. ഇതി കലിം ദുക്ഖംവാ പാപംവാ സബ്ബസമ്പത്തിതോ പരാജയംവാ സത്തേഹി അവന്തി രക്ഖന്തി, സത്തേവാ തതോ വിധകലിതോ അവന്തി രക്ഖന്തി കാരുണികാ ജനാ ഏതായാതി കരുണാ.

൧൧൮. പരസമ്പത്തിം ദിസ്വാ മോദന്തി ഏതായാതി **മുദിതാ**. നത്ഥി പമാണം ഏതേസന്തി അപ്പമാണാ, സത്താ. അപ്പമാണേസു ഭവാതി **അപ്പമഞ്ഞാ**. ഏതാഹി ഏത്തകേസുയേവ സത്തേസു പവത്തേതബ്ബാ. ന ഇതോ അഞ്ഞേസൂതി ഏവം പരിച്ഛേദപ്പമാണസ്സ അഭാവാ ഏകസ്മിം സത്തേ പവത്താപി അപ്പമഞ്ഞാഏവനാമ ഹോന്തീതി.

**[൭൭] ടീകാസു** പന

അപ്പമാണസത്താ രമ്മണത്താ അപ്പമാണാ. താഏവ അപ്പമഞ്ഞാതി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

൧൧൯. പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തോ അമോഹോഏവ. സോ ഹി പജാനനട്ഠേന പഞ്ഞാ, അധിപതിയട്ഠേന ഇന്ദ്രിയഞ്ചാതി കത്വാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയന്തി വുച്ചതീതി.

സോഭണരാസിമ്ഹി പരമത്ഥദീപനാ.

൧൨൦. **ഏത്താവതാ**തിആദി തിണ്ണം രാസീനം സങ്ഗഹോ. ഏവം ദ്വിപഞ്ഞാസ സരൂപം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചേതോയുത്തപ്പകാരം ദസ്സേന്തോ തേസന്തിആദിമാഹ. ഇതോ ചേതസികാനം സരൂപദസ്സനതോ പരം തേസം ചിത്താവിയുത്താനം ചിത്തേന അവിയുത്താനം ചേതസികാനം ചിത്തുപ്പാദേസു പച്ചേകം സമ്പയോഗോ തഥായോഗം വുച്ചതേതി യോജനാ. **ചിത്തുപ്പാദേസൂ**തി ചിത്തേസു ഇച്ചേവ അത്ഥോ. ഉപ്പജ്ജന്തി ചേതസികാ ഏതേസൂതി ഉപ്പാദാ. ചിത്താനിഏവ ഉപ്പാദാ ചിത്തുപ്പാദാതി കത്വാ. ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണാനം സബ്ബദുബ്ബലത്താ തേസു ഛ പകിണ്ണകാ നുപ്പജ്ജന്തി. ഭാവനാബലേന പഹീനത്താ വിതക്കോ ദുതിയജ്ഝാനികാദീസു, വിചാരോ തതിയജ്ഝാനികാദീസു, പീതി ചതുത്ഥജ്ഝാനികാദീസു നുപ്പജ്ജതി. സന്നിട്ഠാനസഭാവത്താ അധിമോക്ഖോ അസന്നിട്ഠാനസഭാവേ വിചികിച്ഛാ ചിത്തേ നുപ്പജ്ജതി. വീരിയം ബലനായകത്താ ദുബ്ബലേസു പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനാ ദീസു സോളസചിത്തേസു നുപ്പജ്ജതി. പീതി സമ്പിയായനസഭാവത്താ ദോമനസ്സുപേക്ഖാ സഹഗതേസു നുപ്പജ്ജതി. ഛന്ദോ ഇച്ഛാസഭാവത്താ ഇച്ഛാരഹിതേസു അഹേതുകേസു മോമൂഹചിത്തേസുച നുപ്പജ്ജതീതി ആഹ **പകിണ്ണകേസുപന വിതക്കോ.ല.**

**മോമൂഹവജ്ജിതചിത്തേസൂ**തി. തേ പന ചിത്തുപ്പാദാ പകിണ്ണകവിവജ്ജിതാ സപകിണ്ണകാതി സമ്ബന്ധോ.

**൧൧൯. അകുസലേസൂ**തി അകുസലചേതസികേസു. സബ്ബാകുസല സാധാരണാനാമ. തസ്മാ സബ്ബേസുപി ദ്വാദസാകുസലചിത്തേസു ലബ്ഭന്തീതി യോജനാ.

**[൭൮] വിഭാവനിയം** പന

പച്ഛിമം പുരിമസ്സ സമത്ഥനവചനന്തി അധിപ്പേതം. തം ന സുന്ദരം.

ഇദഞ്ഹി ഠാനം ചിത്തേസു ലബ്ഭമാനതാദസ്സനപധാനന്തി. യസ്മാ പന സബ്ബാനി അകുസലചിത്താനി ഇമേഹി ചതൂഹി വിനാ നുപ്പജ്ജന്തി. ന ഹി താനി പാപേസു ആദീനവം പസ്സിത്വാ ഠിതാനം ഉപ്പജ്ജന്തി. നച തേഹി ലജ്ജായവാ ഭയേനവാ ഉക്കണ്ഠിതാനം. നാപി കുസലേസു ധമ്മേസു സമാഹിതാനന്തി. തസ്മാ തേ സബ്ബേസു തേസു ലബ്ഭന്തീതി. യസ്മാച ദിട്ഠിമാനാ ഖന്ധേസു അസ്സാദം അമുഞ്ചിത്വാവ തേസു തഥാ തഥാ ആമസിത്വാ പവത്തന്തി. തസ്മാ തേ ലോഭമൂലചിത്തേസ്വേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തേസു പന തേസു ദിട്ഠി ഖന്ധേസു അത്തഗ്ഗാഹം ദള്ഹം ഗഹേത്വാ തം അത്തം നിച്ചതാദീഹി മിച്ഛാസഭാവേഹിഏവ പരാമസന്തീ പവത്തതി. മാനോ പന ഖന്ധേ അഹന്തി ദള്ഹം ഗഹേത്വാ തം ഗഹിതാകാരം സേയ്യ താദീഹിഏവ ആമസന്തോ പവത്തതി. തസ്മാ തേ ആമസനാകാരതോ അസദിസവുത്തിനോഏവ ഹോന്തീതി ആഹ. **ദിട്ഠിചതൂസു.ല. വിപ്പയുത്തേസൂ**തി. യേ പന ദിട്ഠിഗതികാ ദിട്ഠിയാ യഥാഗഹിതം അത്താനമേവ അഹന്തി ഗണ്ഹന്തി. തേസംപി ദിട്ഠിമാനാ ആമസനാകാരം പത്വാ അസദിസവുത്തികാഏവ ഹോന്തി. ന ഹി മാനസ്സ വിയ ദിട്ഠിയാ അത്ത സംപഗ്ഗഹണേ ബ്യാപാരോ അത്ഥി. ന ച ദിട്ഠിയാ വിയ മാനസ്സ ധമ്മാനം അയാഥാവപക്ഖപരികപ്പനേതി. തേനേവ ഹി അഹംഗാഹോ മാനോ അനാഗാമീനംപി പവത്തതി. അത്തഗ്ഗാഹഭൂതാ പന ദിട്ഠി പുഥുജ്ജനാന മേവാതി.

**[൭൯] വിഭാവനിയം** പന

> "മാനോപി അഹംമാനവസേന പവത്തനതോ ദിട്ഠിസദിസോവ പവത്തതീതി ദിട്ഠിയാ സഹ ഏകചിത്തുപ്പാദേ നപവത്തതീ"തി വത്വാ കേസര സീഹോ പമായ തം അത്ഥം സാധേതി. തം ന സുന്ദരം.

സദിസപ്പവത്തി ഹി നാമ സഹപവത്തിയാ ഏവ കാരണന്തി. മച്ഛരിയം പന അത്തസമ്പത്തീസു ലഗ്ഗനലോഭസമുട്ഠിതംപി താസം പരേഹി സാധാരണഭാവം അസഹനാകാരേന പവത്തത്താ ഏകന്തേന പടിഘസമ്പ യുത്തമേവ ഹോതീതി വുത്തം **ദോസോ.ല. ചിത്തേസൂ**തി. അകമ്മഞ്ഞ ലക്ഖണം ഥിനമിദ്ധം കമ്മഞ്ഞസഭാവേസു അസങ്ഖാരികേസു നസമ്ഭവതീതി വുത്തം **ഥിനമിദ്ധം പഞ്ചസു സസങ്ഖാരിക ചിത്തേസൂ**തി. ചത്താരോ സബ്ബാ കുസലസാധാരണാ. തയോ ലോഭ ദിട്ഠിമാനാ. ചത്താരോ ദോസാദയോ. ദ്വയം ഥിനമിദ്ധം. **വിചികിച്ഛാ ചിത്തേചാ**തി ചസദ്ദോ അവധാരണേ. വിചികിച്ഛാചിത്തേഏവാതി അത്ഥോ. ചതുദ്ദസ അകുസല ചേതസികാ.

**ഏവം. സോഭണേസൂ**തി സോഭണചേതസികേസു. ലോകുത്തരേ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗേ തീസു ഖന്ധേസു പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സമ്മാസങ്കപ്പോ നാമ സമ്മാദിട്ഠിപച്ഛിമകോവ ഹോതി. തസ്മാ പാദകജ്ഝാനാദിവസേന തസ്മിം അസതിപി പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ നപരിഹായതി. സീലസമാധിക്ഖന്ധധമ്മേസു പന ഏകോ ഏകസ്സ കിച്ചം നസാധേതി. തസ്മാ ലോകുത്തര മഗ്ഗോ സത്തങ്ഗികതോ ഹേട്ഠാ നപവത്തതീതി ആഹ **വിരതിയോ പന തിസ്സോപി.ല. ലബ്ഭന്തീ**തി. നിയതാവ ഏകതോവ സബ്ബഥാപി ലബ്ഭന്തീതി യോജനാ. തത്ഥ **നിയതാവാ**തി ന ലോകിയേസുവിയ കദാചിഏവ ലബ്ഭന്തി. അഥഖോ സബ്ബദാപി നിയതാ ഹുത്വാവ ലബ്ഭന്തി. കസ്മാ, ലോകുത്തരധമ്മാനം നിച്ചം സീലേസു പരിപൂരകാരിതാവസേന പവത്തത്താ. ന ഹി തേ ലോകിയാ വിയ കദാചി ദാനവസേന കദാചി സുതപരിയത്തിവസേന കദാചി കസിണഭാവനാദിവസേന പവത്തന്തീതി. ഏകതോ വാതി നലോകിയേസു വിയ വിസും വിസും ലബ്ഭന്തി. അഥഖോ തിസ്സോപി ഏകതോ ഹുത്വാവ ലബ്ഭന്തി. കസ്മാ, അഭിന്നാരമ്മണത്താ. ന ഹി തേ ലോകിയാ വിയ വീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുസങ്ഖാതാനി ജീവിതിന്ദ്രിയാദീനി നാനാരമ്മണാനി ആരബ്ഭ പവത്തന്തി. ഏകംപന നിബ്ബാനമേവ ആരബ്ഭപവത്തന്തീതി. **സബ്ബഥാപീ**തി ന ലോകിയേസു വിയ ഏകദേ സപ്പഹാനവസേന ലബ്ഭന്തി. അഥഖോ തിസ്സോപി അനവസേസ ദുച്ചരിത ദുരാജീവപ്പഹാനാകാരേന ലബ്ഭന്തി. ലോകിയേസുഹി സകിം ഉപ്പന്നാ സമ്മാവാചാ ചതുബ്ബിധാനി വചീദുച്ചരിതാനി സബ്ബാനി ഏകതോ പജഹിതും നസക്കോതി. മുസാവാദവിരതി മുസാവാദമേവ പജഹിതും സക്കോതി. ന ഇതരാനി. മുസാവാദംപി സമൂലം സാനുസയം പജഹിതും നസക്കോതി. തഥാ പിസുണവാചാ വിരതി പിസുണവാചമേവ പജഹിതും സക്കോതി. ന ഇതരാനി. പിസുണവാചംപി സമൂലം സാനുസയം പജഹിതും ന സക്കോതി. സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. ലോകുത്തരേസു പന സകിം ഉപ്പന്നാ സമ്മാവാചാ സബ്ബാനി വചീദുച്ചരിതാനി സമൂലാനി സാനുസയാനി പജഹതി. സകിം ഉപ്പന്നോ സമ്മാകമ്മന്തോ സബ്ബാനി കായദുച്ചരിതാനി സമൂലാനി സാനുസയാനി പജഹതി. സകിം ഉപ്പന്നോ സമ്മാആജീവോ സബ്ബാനി ആജീവഹേതുകാനി കായവചീദുച്ചരിതാനി സമൂലാനി സാനുസയാനി പജഹതി. ഇതി തിസ്സോ ലോകുത്തരേസുഏവ സബ്ബഥാപി ലബ്ഭന്തീതി. വിസദ്ദോ അവയവസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. സകിം ഉപ്പന്നാ ഏകാ സമ്മാവാചാ മുസാവാദപ്പഹാനവസേനാപി ലബ്ഭതി. നകേവലഞ്ച തപ്പഹാനവസേനേവ. അഥഖോ പിസുണവാചാപഹാനവസേനപി ലബ്ഭതീതി സബ്ബം വത്തബ്ബം. ഏത്ഥച ദുച്ചരിതാനി സമൂലാനി സാനുസയാനീതി ഏത്ഥ കായവചീചോപന ഭാഗിയാനി കാമരാഗാനുസയാദീനി ഉപരിമഗ്ഗവജ്ഝാനി കിലേസജാതാനി അരൂപസേക്ഖാനംപി സന്തിയേവ. കാമരൂപസേക്ഖാനം പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. തസ്മാ തേസം പജഹനവസേന ഉപരിമഗ്ഗ ഫലവിരതീനം ദുച്ചരിതപ്പഹാനം ദട്ഠബ്ബം. കാമാവചരകുസലേസ്വേവ, നപന കാമാവചരവിപാകക്രിയചിത്തേസു, നാപിമഹഗ്ഗതചിത്തേസൂതി അധിപ്പായോ. കാമാവചരകുസലേസുപി കാമഭൂമിയം ഉപ്പന്നേസുഏവ, നരൂപാരൂപഭൂമിയം ഉപ്പന്നേസു. ന ഹി ബ്രഹ്മാനം വിരമിതബ്ബവത്ഥു സങ്ഖാതാനി കായവചീദുച്ചരിതാനിനാമ അത്ഥി. നച ലോകിയവിരതിയോ വിരമിതബ്ബേ വത്ഥുരഹിതേസു പുഗ്ഗലേസു പവത്തന്തീതി. ഉപരി ഛകാമാവചരദേവേ സുപി നപവത്തന്തീതി വദന്തി. തം കഥാവത്ഥുമ്ഹി വിചാരിതമേവ. യദി ഏവം മനുസ്സലോകേപി തീസു ഹേട്ഠിമഫലട്ഠേസു താസം അപ്പവത്തി ആപജ്ജതി. ന ഹി തേസംപി പാണാതിപാതാദീനി വിരമിതബ്ബവത്ഥൂനിനാമ അത്ഥീതി. സച്ചം,

ഇധ പന സത്തവിധആപത്തിക്ഖന്ധാപി വിരമിതബ്ബവത്ഥുട്ഠാനേ ഠിതാ. തഥാ തിവിധകുഹനവത്ഥൂനിച. താനിച കാനിചി തേസം ഫലട്ഠാനംപി സാധാരണാനിഏവ. മനുസ്സാനഞ്ച യാനി കാനിചി തസ്സ തസ്സ സമാദിന്നസ്സ സിക്ഖാപദസ്സ വത്ഥൂനിപി വിരമിതബ്ബവത്ഥൂനിഏവ. യാനിപി കാമസേക്ഖാനം കായവാചാ വിപ്ഫന്ദനകരാനി കിലേസജാതാനി സമുച്ഛേദവിരതീനം വത്ഥുഭൂതാനി സന്തി. താനി തേസം തദങ്ഗ വിരതീനംപി വത്ഥൂനിഏവാതി. **കദാചി സന്ദിസ്സന്തീ**തി സമാദാനസമ്പത്തവിരതീനം അഞ്ഞതരവസേന പവത്തകാലേഏവ സന്ദിസ്സന്തി. ഏവം സന്ദിസ്സ മാനാപി ഭിന്നാരമ്മണത്താ നഏകതോ ഹുത്വാ സന്ദിസ്സന്തീതി വുത്തം **വിസും വിസു**ന്തി. വിസുംവിസും സന്ദിസ്സമാനാപി ഏകേകദുച്ചരിതപ്പഹാനവസേനേവ സന്ദിസ്സന്തി. ന ലോകുത്തരേസു വിയ സബ്ബഥാപീതി ദട്ഠബ്ബം.

**൬൨൭**. അപ്പനാപത്താനം അപ്പമഞ്ഞാനം സോമനസ്സസഹഗതഭാവോവ വിഭങ്ഗേ വുത്തോതി വുത്തം **പഞ്ചമജ്ഝാനവജ്ജിതമഹഗ്ഗതചിത്തേസൂ**തി. ഏതാഹി പരസത്താനം ഹേതു അധിമത്തബ്യാപാരാ ഹോന്തി, തസ്മാ അതിസന്തായ നിബ്യാപാരായ പഞ്ചമജ്ഝാനുപേക്ഖായ സഹ നപവത്തന്തീതി. അപ്പനാപുബ്ബഭാഗഭൂതാനം പന താസം ഉപേക്ഖാവേദനായപി സമ്പയോഗോ അട്ഠകഥായം അനുഞ്ഞാതോയേവാതി വുത്തം **കാമാവചര.ല. ചിത്തേസുചാ**തി. **കദാചീ**തി കാരുഞ്ഞപ്പകതികസ്സ അനിസ്സുകിനോച പരേസം വിപത്തിസമ്പത്തിദസ്സനകാലേ. **നാനാഹുത്വാ ജായന്തീ**തി തേസം വിപത്തിദസ്സനകാലേ അനുകമ്പനവസേന കരുണാ ഏവ ജായതി, നമുദിതാ. സമ്പത്തിദസ്സനകാലേ പന മോദനവസേന മുദിതാവ ജായതി, നകരുണാതി ഏവം വിസും വിസും ഹുത്വാ ജായന്തീതി അത്ഥോ. യസ്മാ പനേതാ ദോസസമുട്ഠിതാനം വിഹിംസാ അരതീനം നിസ്സരണഭൂതാതി സുത്തന്തേസു വുത്താ. ദോമനസ്സപടിപക്ഖഞ്ചസോ മനസ്സമേവ ഹോതി. തസ്മാ താസം അപ്പനാപുബ്ബഭാഗഭൂതാനംപി നിച്ചം സോമനസ്സയോഗമേവ കേചി ഇച്ഛന്തീതി വുത്തം **ഉപേക്ഖാസഹഗതേസു.ല. കേചി വദന്തീ**തി. സോ പന തേസം വാദോ അട്ഠകഥായപി സഹ വിരുദ്ധോ. തസ്മാ തം ബഹൂ വിഞ്ഞുനോ ന സമ്പടിച്ഛന്തീതി കത്വാ സോവാദോ ഥേരേന കേചിവാദോനാമ കതോ. യസ്മാച സബ്ബേസംപി ലോകിയ ലോകുത്തരജ്ഝാനാനം പുബ്ബഭാഗ ഭാവനാ നാമ അപ്പനാസന്നകാലേഏവ സോമനസ്സജ്ഝാനാനം പുബ്ബഭാഗാ സോമനസ്സസഹഗതാ ഹോന്തി. ഉപേക്ഖാഝാനാനം പുബ്ബഭാഗാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ഹോന്തി. അനാസന്നകാലേ പന സബ്ബേസംപി തേസം പുബ്ബഭാഗാ കദാചി സോമനസ്സസഹഗതാ, കദാചി ഉപേക്ഖാസഹഗതാഹോന്തി. തസ്മാ സോ വാദോ കേചിവാദോവ കാതും യുത്തോതി. ഏത്ഥച സബ്ബാനിപി സമഥവിപസ്സനാഭാവനാചിത്താനിനാമ ആദിമ്ഹി യേഭുയ്യേന ഉപേക്ഖാസഹഗതാനിഏവ ഭവേയ്യും, യദിയി താനി ആദിതോയേവ പട്ഠായ സോമനസ്സസഹജാതാനി സിയും. തദാ ഇമേ സത്താ സോ മനസ്സജാതേസു കമ്മേസു അനഭിരതാനാമ നത്ഥീതി അഞ്ഞം കമ്മം ഛഡ്ഡേത്വാ ഭാവനാകമ്മമേവ അനുയുഞ്ജേയ്യുന്തി. പച്ഛാ പന അത്തനോ ഭാവനായ പുബ്ബാപരിയവിസേസദസ്സനകാലേഏവ സോമനസ്സ സഹജാതാനി ഭവന്തി. പടികൂലാ രമ്മണേസു പന അസുഭഭാവനാചിത്തേസു ദുക്ഖിതസത്താരമ്മണേസുച കരുണാഭാവനാചിത്തേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. അപിച ഇമാ കരുണാമുദിതാനാമ പകതികാലേപി ഉപ്പജ്ജന്തിയേവ. താസു പന മുദിതാ താവ ഇട്ഠസമ്പത്തിവിസയാതി സായേഭുയ്യേന സോമനസ്സ

സഹജാതാതി യുത്തമേതം. കരുണാ പന അനിട്ഠവിപത്തിവിസയാതി സാ യേഭുയ്യേന ഉപേക്ഖാസഹജാതാ ഏവ സിയാ. നച ഏതാ പരസത്തഹേതു അധിമത്ത ബ്യാപാരാതി കത്വാ ഉപേക്ഖാവേദനായ സഹ വിരുദ്ധാഏവാതി സക്കാ വത്തും. സാ ഹി അപ്പനം അപത്താ വേദനുപേക്ഖാനാമ ആരമ്മണരസാനുഭവനേഏവ നിബ്യാപാരാഹോതി. ന അഞ്ഞകിച്ചേസു. തഥാ ഹി സത്താ ഉപേക്ഖാസഹഗത ചിത്തേഹി അദിന്നംപി ആദിയന്തി, ദാനംപി ദേന്തി, അഞ്ഞാനിപി മഹന്താനി പുഞ്ഞാപുഞ്ഞകമ്മാനി കരോന്തിയേവാതി. തസ്മാ അപ്പനാ പത്താനഞ്ഞേവ താസം വേദനുപേക്ഖായ സഹ വിരുദ്ധഭാവോ വത്തും യുത്തോതി.

**[വ്വം]** ഏത്താവതാ യം വുത്തം **വിഭാവനിയം**

> "കരുണാമുദിതാ ഭാവനാകാലേ അപ്പനാവീഥിതോ പുബ്ബേ പരിചയവസേന ഉപേക്ഖാസഹഗതചിത്തേഹിപി പരികമ്മം ഹോതി. യഥാതം പഗുണഗന്ഥം സജ്ഝായന്തസ്സ കദാചി അഞ്ഞവിഹി തസ്സാപി സജ്ഝായനം, യഥാച പഗുണവിപസ്സനായ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തസ്സകദാചി പരിചയബലേന ഞാണവിപ്പയുത്തചിത്തേഹിപി സമ്മസനന്തി ഉപേക്ഖാ സഹഗതകാമാവചരേസു കരുണാ മുദിതാനം അസമ്ഭവവാദോ കേചിവാദോ കതോ"തി. തം പടിക്ഖിത്തം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

കിഞ്ചാപി കസിണനിമിത്താദീനി ആരമ്മണാനി അഗമ്ഭീരാനിഏവ ഹോന്തി. തഥാപി യോഗകമ്മബലേന ചിത്തസമാധാനബലേന കിലേസ ദൂരീഭാവേനച തദാരമ്മണേസു ഝാനചിത്തേസു ഞാണം ഏകന്തേന പവത്ത തിയേവാതി ആഹ **സബ്ബേസുപി പഞ്ച.ല. ചിത്തേസു ചാ**തി.

ഫവവ. തയോ വിരതിധമ്മാ. ദ്വയം അപ്പമഞ്ഞായുഗളം. ഏവം സോ ഭണചേതസികാ സോഭണേസ്വേവ ചിത്തേസു ചതുധാ ചതൂഹി പകാരേഹി സമ്പയുത്താതി യോജനാ. ഇദാനി സബ്ബേസംപി ചേതോ യുത്താനം നിയതാ നിയതയോഗിവിഭാഗം ദസ്സേതും ഇസ്സാതിആദിമാഹ. കരുണാ ആദി യസ്സാതി കരുണാദി. അപ്പമഞ്ഞാ ദ്വയം. ഇസ്സാമച്ഛേരകുക്കുച്ചാനിച വിരതിയോച കരുണാദിച **ഇസ്സാമച്ഛേ രകുക്കുച്ചവിരതികരുണാദയോ**. തേ നാനാച ജായന്തി, കദാചിച ജായന്തി. മാനോച കദാചിഏവ ജായതി. ഥിനമിദ്ധഞ്ച തഥാ കദാചി ഏവ ജായതി. ജായമാനം പന അഞ്ഞമഞ്ഞം സഹേവ ജായതി. നനാനാതി യോജനാ. ഏത്ഥച അപ്പമഞ്ഞാവിരതീനം നാനാ കദാചി യോഗോ ഹേട്ഠാച വുത്തോ. ഉപരിച വക്ഖതി. ഇസ്സാദീനംച ഉപരി വക്ഖതി. മാനഥിനമിദ്ധാനം പന ഇധ വത്തബ്ബോതി. തത്ഥ മാനോ ചതൂസു ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു ലബ്ഭമാനോപി കദാചി തേസം സേയ്യോ ഹമസ്മീതിആദിനാ പവത്തകാലേഏവ ലബ്ഭതി, നഅഞ്ഞദാ. ഥിനമിദ്ധം പഞ്ചസു സസങ്ഖാരികേസു ലബ്ഭമാനംപി കദാചി തേസം നിദ്ദാതിഭൂതവസേന അകമ്മഞ്ഞതായ പവത്തികാലേഏവ ലബ്ഭതി. ന അഞ്ഞദാ. തദാ ലബ്ഭമാനംപന ദ്വയം സഹേവ ലബ്ഭതി. ന നാനാതി.

**[വ്വഫ] വിഭാവനിയം** പന

> "ഥിനമിദ്ധം കദാചി ഇസ്സാമച്ഛേരകുക്കുച്ചേഹിചേവ മാനേനച സഹ ജായതി. കദാചി തേഹി തേനച നാനാ ജായതീ"തി യോജനാ വുത്താ. സാ

സാരതോ ന പച്ചേതബ്ബാ.

ന ഹി തേഹി തേനച തസ്സ സഹഭാവോ നാനാഭാവോച കിച്ചാരമ്മണവിരോധാവിരോധഭാവേന സിദ്ധോതി.

യാച **ടീകായം**

മാനോച ഥിനമിദ്ധഞ്ച കദാചി നാനാ ജായതി. കാരണം വുത്തമേവ. യോജനാ വുത്താ. സാപി ന സുന്ദരാ. കദാചി സഹജായതീതി.

**യഥാവുത്താനുസാരേനാ**തി സത്തസബ്ബത്ഥയുജ്ജന്തീതിആദിനാ വുത്തപ്പകാരം അനുസാരേന **സേസാ**തി ഏകാദസഹി അനിയത യോഗീഹി അവസേസാ ഏകചത്താലീസധമ്മാ. തേ യഥാവുത്താനുസാരേന അത്തനാ ലബ്ഭമാന ചിത്തുപ്പാദേസു അനിയതയോഗിനോ വേദിതബ്ബാതി യോജനാ.

**൧൨൩**. ഏവം ചേതസികാനം യോഗട്ഠാനപരിച്ഛിന്ദനവസേന സമ്പയോഗനയം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യുത്തധമ്മരാസിപരിച്ഛിന്ദനവസേന സങ്ഗഹ നയം ദസ്സേന്തോ **സങ്ഗഹഞ്ചാ**തിആദിമാഹ. ഇദാനി തേസം സങ്ഗഹഞ്ച യഥാരഹം പവക്ഖാമീതി യോജനാ. **ഛത്തിംസാ**തിആദി സങ്ഗഹനയസ്സ ഉദ്ദേസഗാഥാ. സത്തപഞ്ഞത്താരമ്മണാ അപ്പമഞ്ഞാ നിബ്ബാനാ രമ്മണേസു നലബ്ഭന്തീതി വുത്തം **അപ്പമഞ്ഞാവജ്ജിതാ**തി തഥാ അട്ഠസു ദുതീയജ്ഝാനികചിത്തേസു വിതക്കവജ്ജാ അഞ്ഞസമാനാ ദ്വാദസചേത സികാ അപ്പമഞ്ഞാവജ്ജിതാ തേവീസതി സോഭണചേതസികാചേതി പഞ്ചത്തിംസ ധമ്മാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതിആദിനയം തഥാസദ്ദേന നിദ്ദിസതി. **തേഏവാ**തി വിതക്ക വിചാര പീതിസുഖവജ്ജാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ തേ ഏവ തേത്തിംസധമ്മാ. **അട്ഠസൂ**തി ഏത്ഥ അട്ഠച അട്ഠച അട്ഠാതി ഏകസേസനിദ്ദേസോ, വിച്ഛാലോപനിദ്ദേസോവാ ദട്ഠബ്ബോ. **പഞ്ചകജ്ഝാന വസേനാ**തി പാളിയം പഞ്ചകനയേന വുത്തസ്സ ഝാനഭേദസ്സ വസേന, ചതുക്കനയേന വുത്തസ്സ ഝാനഭേദസ്സ വസേന പന ചതുധാവ സങ്ഗഹോ ഹോതീതി അധിപ്പായോ. ദ്വീസു രൂപപഥമജ്ഝാനലാഭീസു ദുതീയജ്ഝാനം ഉപ്പാദേന്തേസു മന്ദോ വിതക്കമേവ അതിക്കമിതും സക്കോതി. തസ്സ ചതുരങ്ഗികം ദുതീയജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി. തിക്ഖപഞ്ഞോ പന വിതക്ക വിചാരേ ഏകതോ അതിക്കമിതും സക്കോതി. തസ്സ തിയങ്ഗികം ദുതീയജ്ഝാനം ഉപ്പജ്ജതീതി അയം തേസം നയാനം വിസേസോ.

**൧൨൪**. കിച്ചാരമ്മണവിരുദ്ധത്താ വിരതിയോ മഹഗ്ഗതേസു നുപ്പജ്ജന്തീതി ആഹ **വിരതിത്തയവജ്ജിതാ**തി. വിരതിയോ ഹി കായവചീ വിസോധനകിച്ചാ ഹോന്തി. മഹഗ്ഗതജ്ഝാനാനി പന സുവിസുദ്ധകായവചീ പയോഗസ്സേവ ചിത്തവിസോധനകിച്ചാനി. വിരതിയോച വീതിക്കമിതബ്ബ വത്ഥുംവാ നിബ്ബാനംവാ ആരബ്ഭ പവത്തന്തി. മഹഗ്ഗതജ്ഝാനാനി പന പഞ്ഞത്തി യോവാ മഹഗ്ഗതധമ്മേവാതി.

**൧൨൫**. കിച്ചാരമ്മണവി രുദ്ധത്തായേവ വിരതിഅപ്പമഞ്ഞായോ ഏകസ്മിം ചിത്തേ ദ്വേ നലബ്ഭന്തീതി വുത്തം. **അപ്പമഞ്ഞാ വിരതിയോ പനേത്ഥ.ല. യോജേതബ്ബാ**തി. വിരതിയോ ഏകന്തേന ദുസ്സില്യപ്പഹാന കിച്ചത്താ തപ്പഹാന കിച്ചരഹിതേസു ലോകിയാബ്യാകതേസു നലബ്ഭന്തീതി വുത്തം

**വിരതിവജ്ജിതാ**തി. പഞ്ചസിക്ഖാപദാ കുസലായേവാതി ഹി പാളിയം വുത്തം. ഇദഞ്ച ലോകിയസിക്ഖാപദാനി സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. അപ്പമഞ്ഞാനം സത്തപഞ്ഞത്താരമ്മണത്താ മഹാവിപാകാനഞ്ച ഏകന്ത പരിത്താരമ്മണത്താ താസം തേസു സമ്ഭവോ നത്ഥീതി വുത്തം **അപ്പമഞ്ഞാ വിരതിവജ്ജിതാ**തി. നനു കാമകുസലം സത്തപഞ്ഞത്താദി ആരമ്മണംപി ഹോതീതി തബ്ബിപാകേനപി തേന സദിസാ രമ്മണേന ഭവിതബ്ബന്തി. ന. വികപ്പരഹിതത്താ. പഞ്ഞത്തിയോ ഹി അവിജ്ജമാനത്താ മഹഗ്ഗതാനുത്തരധമ്മാച സണ്ഹസുഖുമധമ്മത്താ തഥാ തഥാ വികപ്പേത്വാവാ പടിവിജ്ഝിത്വാവാ ഗണ്ഹന്താനം കുസലാദീനം ഏവ ആരമ്മണഭൂതാ ഹോന്തി. കാമവിപാകാനി പന സയം അതിദുബ്ബലതായ ആരമ്മണം വികപ്പേത്വാ വിഗഹേതും നസക്കോന്തി, കുതോ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഗഹേതും. തസ്മാ താനി പഞ്ഞത്തിയോവാ മഹഗ്ഗതാനുത്തരധമ്മേവാ ആലമ്ബിതും ന സക്കോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. മഹഗ്ഗതവിപാകാനി പന വികപ്പരഹിതാനിപി അപ്പനാപത്തകമ്മവിസേ സനിബ്ബത്തത്താ ഭാവനാബലനിമ്മിതാനി പഞ്ഞത്തിവിസേസാനി ആലമ്ബിതും സക്കോന്തീതി.

**[വ്വ] വിഭാവനിയം** പന

> കാമതണ്ഹാധിനകമ്മജനിതത്താ കാമവിപാകാനി കാമതണ്ഹായ ആരമ്മണഭൂതേ കാമധമ്മേഏവ ആലമ്ബിതും ലഭന്തീതി അധിപ്പായേന "കാമതണ്ഹാധിനസ്സ ഫലഭൂതത്താ"തി വത്വാ ദാസിപുത്തോപമായ തദത്ഥം വിഭാവേതി. തം വിചാരേതബ്ബം.

ഏവഞ്ഹി സതി മഹഗ്ഗതവിപാകാനിപി രൂപാരൂപതണ്ഹാധിന കമ്മജനിതാനി ഏവ ഹോന്തീതി താനിപി രൂപാരൂപതണ്ഹാനം ആരമ്മണഭൂതേ മഹഗ്ഗത ധമ്മേഏവ ആലമ്ബേയ്യുന്തി. അപിച, കാമതണ്ഹാപി കാമധമ്മേഏവ ആരമ്മണം കരോതി. ന പഞ്ഞത്തിധമ്മേതി നത്ഥി. നച ഇത്ഥിപുരിസാദി ഹത്ഥ പാദാദി പഞ്ഞത്തീസു അസ്സാദവസേന പവത്താ തണ്ഹാ കാമതണ്ഹാ നാമ നഹോതീതി അത്ഥി. **സുഭേ**തി കുസലേ. **മനേ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം. സുഭേ ക്രിയേ പാകേതി നിദ്ധാരണീയം ദട്ഠബ്ബം. സഹേതു. ല. മനേ ദ്വാദസധാവ സങ്ഗഹോതിവാ യോജേതബ്ബം. **നവിജ്ജന്തേത്ഥാ**തി വജ്ജിതാനം സങ്ഗഹോ. **ഏത്ഥാ**തി സോഭണചിത്തേസു. **ദ്വയ**ന്തി വിരതിഅപ്പമഞ്ഞാദ്വകം. **അനുത്തരേ**തി വിസേസകാനം സങ്ഗഹോ. **ഝാന ധമ്മാ**തി വിതക്കാദയോ. മജ്ഝിമേ മഹഗ്ഗതേ അപ്പമഞ്ഞാച ഝാനധമ്മാ ച. പരിത്തേസു കാമസോഭണേസു അപ്പമഞ്ഞാച വിരതി ഞാണപീതി യോച വിസേസകാ, സങ്ഗഹനയ ഭേദകാരകാതി അത്ഥോ.

**ഛന്ന**. സത്തരസധമ്മാ ലോഭദിട്ഠീഹി സദ്ധിം ഏകൂനവീസതി ഹുത്വാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി യോജനാ. പീതിവജ്ജിതാ അഞ്ഞസമാനാ ദ്വാദസ ചേതസികാ അകുസലസാധാരണാ ചത്താരോചാതി സോളസധമ്മാ ലോഭദിട്ഠീഹി സഹ അട്ഠാരസ ഹുത്വാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി യോജനാ. ഇസ്സാമച്ഛരിയ കുക്കുച്ചാനി കിച്ചതോ ആരമ്മണതോ ച ഭിന്നാനി ഹോന്തീതി വുത്തം **ഇസ്സാ.ല. യോജേതബ്ബാനീ**തി. സബ്ബേസുപി അകുസലചിത്തുപ്പാദേസു സമ്പയുത്തധമ്മാ ധമ്മതോ അസദിസാഏവ ഹോന്തി. ഗണനതോ പന ഏകച്ചേ ഏകച്ചേഹി സദിസാ ഏവ ഹോന്തീതി വുത്തം **ദ്വാദസ.ല. സങ്ഗഹിതാഭവന്തീ**തി. ഏത്ഥച പഞ്ചസു അസങ്ഖാരികേസു പഠമദുതീയേസു

ഏ്വകൂനവീസതി. തതീയചതുത്ഥേസു അട്ഠാരസ. പഞ്ചമേ വീസതി. പഞ്ചസു സസങ്ഖാരികേസു പഥമദുതീയേസു ഏ്വകവീസതി. തതീയചതുത്ഥേസു വീസതി. പഞ്ചമേ ദ്വാവീസതി. മോമൂഹദ്വയേ പന്നരസാതി ഏ്വവം അകുസലേസു സത്ത സങ്ഗഹാ ഭവന്തി. തേനാഹ ഏ്വകൂനവീസാതിആദിം. **സാധാരണാ**തി സബ്ബാ കുസലസാധാരണാ. **സമാനാ**തി അഞ്ഞസമാനാ. **അപരേ**തി ഛന്ദപീതിഅധിമോക്ഖേ ഥപേത്വാ ഏ്വകച്ചേ.

**൧൨൭. ഹസനചിത്തേ**തി ഹസിതുപ്പാദചിത്തേ. **വോട്ഠബ്ബനേ**തി മനോദ്വാരാവജ്ജനേ. **സുഖസന്തീരണേ**തി സോമനസ്സ സന്തീരണേ. **മനോ ധാതുത്തികാ ഹേതുക പടിസന്ധി യുഗളേ**തി പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജന സമ്പടിച്ഛനദ്വയസങ്ഖാതേ മനോധാതുത്തികേചേവ ഉപേക്ഖാ സന്തീരണ ദ്വയസങ്ഖാതേ അഹേതുക പടിസന്ധിയുഗളേച. സബ്ബത്ഥ സബ്ബേസു അഹേതുകേസു സത്ത, തതോ സേസാ പകിണ്ണകാ പന യഥാരഹം യുജ്ജന്തി, ഇതി തേത്തിംസ വിധസങ്ഗഹോ മയാ വുത്തോതി യോജനാ.

**൧൨൮**. ഇദാനി അയം ചേതസികനിദ്ദേസോതി കത്വാ ചിത്തസ്സ വിയ ഏ്വകസ്സപി ചേതസികസ്സ ഭൂമിജാതി സമ്പയോഗാദി ഭേദേന വിഭാഗോ കഥേതബ്ബോതി തം ദസ്സേതും അന്തിമഗാഥമാഹ. ഇത്ഥം ഇമിനാ യഥാവുത്തപ്പകാരേന ചിത്താവിയുത്താനം ചേതസികാനം സോളസവിധം സമ്പയോഗഞ്ച തേത്തിംസവിധം സങ്ഗഹഞ്ച ഞത്വാ തേസം യഥാ യോഗം ചിത്തേന സമം ഭേദം ഉദ്ദിസേതി യോജനാ. ഫസ്സോ താവ ഏ്വകൂനനവുതിയാ ഏ്വകവീസസതേസുവാ ചിത്തേസു യുത്തത്താ ഏ്വകൂനനവുതി ഏ്വകവീസസതവിധോവാതി ഏ്വവം ദ്വിപഞ്ഞാസചേതസികേ വിസും വിസും ഉദ്ധരിത്വാ യഥായോഗം ഭൂമിജാതിസമ്പയോഗാദിഭേദേഹി തേസം വിഭാഗം കഥേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ ചേതസിക സങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# പകിണ്ണക സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൧൨൯**. ഏവം വിസും വിസും ചിത്തചേതസികാനം നിദ്ദേസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പുന ഉഭിന്നം നിദ്ദേസം ദസ്സേന്തോ **സമ്പയുത്താ യഥായോഗ**ന്തിആദിമാഹ. യഥായോഗം സമ്പയുത്താ സഭാവതോ തേപഞ്ഞാസ ചിത്തചേതസികാ യേ ധമ്മാ മയാ വിസും വിസും നിദ്ദിട്ഠാ. ഇദാനി യഥാ രഹം തേസം ഉഭിന്നം സങ്ഗഹോനാമ നിയ്യതേതി യോജനാ. തത്ഥ അത്തനോ അത്തനോ ഭാവോ സഭാവോ. ധമ്മാനം ആവേനികലക്ഖണന്തി വുത്തം ഹോതി. ചിത്തം താവ ഭൂമിജാതിസമ്പയോഗാദിഭേദേന ഏകൂന നവുതിവിധംപി അത്തനോ ആരമ്മണ വിജാനനസങ്ഖാതേന ആവേനികലക്ഖണേന ഏകമേവ ഹോതി. ഫസ്സോപി ഭൂമിജാതിസമ്പയോ ഗാദിഭേദേന ഏകൂനനവുതിവിധോപി ഫുസനലക്ഖണേന ഏകോവ ഹോതി തഥാ വേദനാസഞ്ഞാദയോതി ഏവം സഭാവതോ തേപഞ്ഞാസ ഏവ ഹോന്തീതി. വേദനാഹേതുതോ കിച്ചദ്വാരാലമ്ബണവത്ഥുതോ പവത്തോ സങ്ഗഹോതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **വേദനാഹേതുതോ**തി വേദനാഭേദ ഹേതുഭേദതോ. ഏവം കിച്ചദ്വാരാലമ്ബണ വത്ഥുതോതി ഏത്ഥപി. **ചിത്തുപ്പാദവസേനേവാ**തി ചിത്തവസേനേവ നിയ്യതേതി സമ്ബന്ധോ. ഏവസദ്ദേന ചേതസികേ നിവത്തേതി. ഏത്താവതാ ഛന്നം പകിണ്ണകസങ്ഗഹാനം വചനത്ഥോ ഇധേവ താവ ഥേരേന ദസ്സിതോ ഹോതി വേദനാഭേദേന ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ വേദനാസങ്ഗഹോ, ഹേതുഭേദേന ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ ഹേതുസങ്ഗഹോതിആദിനാ.

**[൮൩] വിഭാവനിയം** പന

> ചിത്തുപ്പാദസദ്ദേന ചേതസികധമ്മേപി ഗഹേത്വാ അഞ്ഞം നിവത്തേ തബ്ബം അപസ്സന്തോ "ന കത്ഥചി തംവിരഹേനാ"തി വദതി. തം നയുജ്ജതിയേവ.

ന ഹി ഇധ ഏത്തകാ ചേതസികാ സുഖസഹഗതാ, ഏത്തകാ ദുക്ഖ സഹഗതാതിആദിനാ ഏകോപി സങ്ഗഹോ ചേതസികേഹി നീതോ നാമ അത്ഥി. സുഖസഹഗതം കുസലവിപാകം കായവിഞ്ഞാണമേകമേവാതിആദിനാ പന ചിത്തേനഏവ നീഹോതി. ചിത്തേ പന സിദ്ധേ ചേത സികാപി സിദ്ധാഏവാതി കത്വാ ചിത്തുപ്പാദവസേനേവാതി ഇദം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**൧൩൦**. **തത്ഥാ**തി തേസു ഛസു സങ്ഗഹേസു. വേദനാഭേദേന തംസമ്പയുത്താനം ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ **വേദനാസങ്ഗഹോ**.

**[൮൪] വിഭാവനിയം** പന

> "സുഖാദിവേദനാനം തംസഹഗതചിത്തുപ്പാദാനഞ്ച വിഭാഗവസേന സങ്ഗഹോ വേദനാസങ്ഗഹോ"തി വുത്തം. തത്ഥ ചസദ്ദേന വേദനാസങ്ഗഹോച വേദനാസഹഗത ചിത്തുപ്പാദ സങ്ഗഹോചാതി ഇമസ്മിം അത്ഥേ വേദനാസങ്ഗഹോതി ഏകസേസനിദ്ദേസോ ഹോതീതി ദസ്സേതി. തം ന സുന്ദരം.

ഇധ ഹി വേദനാഭേദോ ഇമസ്സ സങ്ഗഹസ്സ നിസ്സയധമ്മപരിഗ്ഗഹത്ഥംഏവ വുത്തോ. ന വേദനാനംച വിസും സങ്ഗഹദസ്സനത്ഥന്തി. തത്ഥ**തിവിധാ**

**വേദനാ**തി കസ്മാ വുത്തം. നനു സംയുത്തകേ ദ്വേപി തിസ്സോപി പഞ്ചപി ഛപി അട്ഠാരസപി ഛത്തിംസപി അട്ഠസതംപി വേദനാ വുത്താതി. സച്ചം. അനുഭവനലക്ഖണേന പന വേദനാ തിവിധാഏവ ഹോതി. യേ ഹി കേചി യംകിഞ്ചി ആരമ്മണം അനുഭവന്തി. തേ തം സാതതോവാ അനുഭവന്തി അസാതതോവാ മജ്ഝത്തതോവാ. തതോ അഞ്ഞോ പകാരോ നത്ഥീതി. അഞ്ഞേ പന പഭേദാ തേന തേന പരിയായേന വുത്താ. തത്ഥ ഹി ദ്വേ കായികചേതസികവസേന വുത്താ. യഥാഹ-കതമാച ഭിക്ഖവേ ദ്വേ വേദനാ കായികാച ചേതസികാചാതി. സുഖദുക്ഖ വസേനവാ ഉപേക്ഖം സുഖേ സങ്ഗഹേത്വാ. യഥാഹ-ദ്വേ വേദനാ വുത്താ ഭഗവതാ സുഖാവേദനാ ദുക്ഖാവേദനാ. യായം ഭന്തേ അദുക്ഖ മസുഖാ വേദനാ. സന്തസ്മിം ഏസാപണീതേ സുഖേ വുത്താ ഭഗവതാതി.

**വിഭാവനിയം** പന

> അനവജ്ജപക്ഖികം ഉപേക്ഖം സുഖേ സാവജ്ജപക്ഖികഞ്ച ദുക്ഖേ സങ്ഗഹേത്വാ ദ്വേ വുത്താതി വുത്തം. തം പാളിയം അനാഗതംപി യുജ്ജതിയേവ.

ഇന്ദ്രിയഭേദവസേന പഞ്ച. ഫസ്സഭേദവസേന ഛ. ഉപവിചാരഭേദ വസേന അട്ഠാരസ. ഛ ഗേഹസ്സിതാനി ഛ നേക്ഖമ്മസ്സിതാനീതി ഏവം പച്ചേകം ദ്വാദസന്നം സോമനസ്സ ദോമനസ്സഉപേക്ഖാനം വസേന ഛത്തിംസ. തായേവ കാലത്തയവസേന അട്ഠസതം വേദനാ വുത്താതി. യഞ്ച കത്ഥചി സുത്തേ യംകിഞ്ചി വേദയിതം സബ്ബം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വുത്തം. തം സങ്ഖാരദുക്ഖതാവസേന വുത്തന്തി. ഹേട്ഠാ പന ചിത്തനിദ്ദേസേ ചിത്താനി ഇന്ദ്രിയഭേദവസേന നിദ്ദിട്ഠാനീതി കത്വാ ഇധപി ഇന്ദ്രിയഭേദവസേനേവ ചിത്താനി സങ്ഗഹേതും പുന **സുഖം.ല. പഞ്ചധാ ഹോതീ**തി വുത്തം. ഏത്ഥ ച യേസു ധമ്മേസു ആധി പച്ചവസേന സുഖദുക്ഖാനി ഇന്ദ്രിയാനി നാമ ഹോന്തി. തേസം കായിക മാനസികവസേന ദുവിധത്താ താനിപി സുഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയന്തി ദ്വിധാ വുത്താനി. ഉപേക്ഖായ പന ആധിപച്ചട്ഠാനഭൂതാ ധമ്മാ മാനസികാഏവ ഹോന്തീതിസാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയന്തി ഏകധാവ വുത്താതി. അപിച, തേപി പരിയായേന ദുവിധാ ഹോന്തി. ചക്ഖാദിപസാദകായ നിസ്സിതാനംപി സബ്ഭാവതോ. വേദനാപന ഏകരസത്താ ഏകധാവ വുത്താതി.

**വിഭാവനിയം** പന

> "കായിക മാനസിക സാതഭേദതോ സുഖദുക്ഖാനി ദ്വിധാ വുത്താനീ"തി വുത്തം.

തത്ഥ സഭാവതോ ഇട്ഠാനിട്ഠഫോട്ഠബ്ബാ നുഭവനലക്ഖണാനി സുഖ ദുക്ഖാനി. സഭാവതോവാ പരികപ്പനതോവാ ഇട്ഠാനിട്ഠമജ്ഝത്താനുഭവന ലക്ഖണാനി ഇതരാനീതി. **സേസാനീ**തി യഥാവുത്ത സുഖദുക്ഖതോ മനസ്സ ദോമനസ്സയുത്തേഹി സേസാനി ബാത്തിംസ കാമാവചരചിത്താനി തേവീസതി പഞ്ചമജ്ഝാനികചിത്താനിചാതി സബ്ബാനി പഞ്ചപഞ്ഞാസചിത്താനി. **ഏകത്ഥാ**തി ഏകസ്മിം ചിത്തേ. ഇതരാ ഹി ഉപേക്ഖാവേദനാ.

൩൩൧. ഹേതൂനം ഭേദേന തംസമ്പയുത്താനം ചിത്തചേതസികാന സങ്ഗഹോ **ഹേതുസങ്ഗഹോ.**

**[വ്യ൭] വിഭാവനിയം** പന

"ലോഭാദിഹേതൂനം വിഭാഗവസേന തംസമ്പയുത്തധമ്മവസേനച സങ്ഗഹോ ഹേതുസങ്ഗഹോ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

കാരണം വുത്തമേവ. ഹേതൂനാമ ഛബ്ബിധാ ഭവന്തീതി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ ഹേതുകിച്ചംനാമ ആരമ്മണേ സമ്പയുത്തധമ്മാനം സുപ്പതിട്ഠിതഭാവ സാധനം. യഥാ ഹി രുക്ഖസ്സ മൂലാനി സയം അന്തോ പഥവിയം വഡ്ഢിത്വാ പഥവിരസേച ആപോരസേച ഗഹേത്വാ രുക്ഖം യാവ അഗ്ഗാ അഭിഹരന്തി. വാതേവാ മഹോഘേവാ ആഗതേ രുക്ഖം സുട്ഠു ആകഡ്ഢിത്വാ തിട്ഠന്തി, ഏവം രുക്ഖോ വുദ്ധോ വിരുള്ഹോ വിപുലോ ചിരട്ഠിതികോച ഹോതി. ഏവമേവം ഇമേപി ധമ്മാ സയം ആരമ്മണേസു ഥിരപത്താ ഹുത്വാ സമ്പയുത്തധമ്മേ തത്ഥ വുദ്ധേ വിരുള്ഹേ വിപുലേ ചിരട്ഠിതികേച സാധേന്തീതി. അഹേതുകചിത്താനിപന ജലതലേ അമൂലകസേവാ ലാനി വിയ ആരമ്മണേ സുട്ഠു പതിട്ഠിതാനി ന ഹോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. അപരേ പന ധമ്മാനം കുസലാദിഭാവസാധനം ഹേതുകിച്ചന്തി വദന്തി. ഏവംസന്തേ യേസം സഹജാതഹേതു നത്ഥി. തേസം അകുസലഭാവോ അബ്യാകതഭാവോച നസമ്പജ്ജേയ്യ. യാനിച ലദ്ധഹേതുപച്ചയാനി രൂപാനി. തേസഞ്ച കുസലാദിഭാവോ ആപജ്ജേയ്യാതി വത്വാ തംവാദം പടിപക്ഖിപന്തി. യഥാ പന ലോകേ അന്ധകാരോനാമ കേനചി പച്ചയ വിസേസേന സാധേതബ്ബോ ന ഹോതി. യത്ഥ ആലോകോ നത്ഥി. തത്ഥ സോ അത്തനോ ധമ്മതായ സിദ്ധോ ഹോതി. ഏവമേവം ധമ്മേസു മുയ്ഹനക്രിയാഭൂതോ മോഹന്ധകാരോപി അത്തനോ ധമ്മതായ ഏവ അകുസലോ ഭവിതും അരഹതി. തഥാ ഹി ഇച്ഛാനാമ അത്ഥി. സാമുയ്ഹനക്രിയായ യുത്താ ലഗ്ഗനഭാവം പത്വാ ലോഭോ അകുസലോ നാമ ഹോതി. സദ്ധായ യുത്താ പന ധമ്മച്ഛന്ദഭാവം പത്വാ കുസലച്ഛന്ദോനാമ ഹോതി. തഥാ അക്ഖന്തിനാമ അത്ഥി. സാപി മുയ്ഹന ക്രിയായ യുത്താ പടിഘഭാവം പത്വാ ദോസോ അകുസലോനാമ ഹോതി. സദ്ധായ യുത്താ പന ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീതിആദിനാ നയേന പാപധമ്മ പാപാരമ്മണ വിരോധഭാവം പത്വാ അലോഭോ കുസലോനാമ ഹോതി. മുയ്ഹനക്രിയാ പന അസുകേന യുത്താ അകുസലോനാമ. അസുകേന യുത്താ കുസലോനാമാതി നത്ഥി. അമ്ബിലത്ഥായ അഞ്ഞേന സംയോഗകിച്ചരഹിതോ ജാതിഅമ്ബിലരസോ വിയ ഏകന്തഅകുസലജാതികാഏവ ഹോതീതി. യോച ധമ്മോ കുസലോ അകുസലോച ന ഹോതി. സോ അബ്യാകതോതി ഏത്തകമേവ ധമ്മാനം അബ്യാകതഭാവസിദ്ധിയാ കാരണം. തസ്മാ അഹേതുകചിത്താനം രൂപനിബ്ബാനാനഞ്ച അബ്യാകതഭാവോപി അത്തനോ ധമ്മ തായഏവ സിദ്ധോ. തത്ഥ മോഹോ സേസമൂലാനംപി മൂലം ഹോതി. രജ്ജനദുസ്സനാനിപി ഹി മുയ്ഹനനിസന്ദാനിഏവ ഹോന്തി. അലോഭാദീനഞ്ച കുസലഭാവോ അവിജ്ജാനുസയേന സഹേവ സിദ്ധോതി. താനി പന ലോഭാദീനി ലോഭസഹഗതാദീനം വിസേസമൂലാനി ഹോന്തി. രജ്ജനാദി നിസന്ദാനി ഹി ദിട്ഠിമാനാദീനി. അരജ്ജനാദിനിസന്ദാനി ച സദ്ധാദീനീതി. യസ്മാ പന ഹേതുയോനാമ സമ്പയുത്തേസു പധാനധമ്മാ ഹോന്തി. തസ്മാ

സഹേതുകവിപാകക്രിയാനം അബ്യാകതഭാവോ പന ഹേതു മുഖേനപി വത്തും യുത്തോ.

**[വ്വ൮]** ഏത്താവതാ യം വുത്തം **വിഭാവനിയം**

> "അപരേ പന കുസലാദീനം കുസലാദിഭാവസാധനം ഹേതു ഭാവോ"തി വദന്തി. ഏവം സതി ഹേതൂനം അത്തനോ കുസലാ ദിഭാവസാധനോ അഞ്ഞോ ഹേതു മഗ്ഗിതബ്ബോ സിയാ. അഥ സേസസമ്പയുത്തഹേതുപടിബദ്ധോ തേസം കുസലാദിഭാവോ, ഏവമ്പി മോമൂഹ ചിത്തസമ്പയുത്തസ്സ ഹേതുനോ അകുസല ഭാവോ അപ്പടിബദ്ധോ സിയാ. അഥ തസ്സ സഭാവതോ അകുസലഭാവോപി സിയാ. ഏവംസതി സേസഹേതൂനമ്പി സഭാവതോ കുസലാദിഭാവോതി തേസം വിയ സമ്പയുത്ത ധമ്മാനമ്പി സോ ഹേതുപടിബദ്ധോ നസിയാ, യദിച ഹേതുപടിബദ്ധോ കുസലാദിഭാവോ. തദാ അഹേതുകാനം അബ്യാകതഭാവോ നസിയാതി അലമതിനിപ്പീളനേനാതി തം പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

യഥാച ലദ്ധജ്ഝാനപച്ചയേസു രൂപാരൂപധമ്മേസു ഝാനങ്ഗാനി അരൂപധമ്മേസുഏവ ഉപനിജ്ഝാനട്ഠം ഫരന്തി, ന രൂപധമ്മേസു. തേ പന ഝാനധമ്മ സമുട്ഠി തത്താഏവ ഝാനപച്ചയുപ്പന്നേസു വുത്താ. ഏവമേവ ഹേതുയോപി അരൂപ ധമ്മേസുഏവ കുസലാദിഭാവം ഫരന്തി. ന രൂപധമ്മേസു. തേ പന ഹേതു സമുട്ഠിതത്താഏവ ഹേതുപച്ചയുപ്പന്നേസു വുത്താതി ന തേസം രൂപധമ്മാനം കുസലാദിഭാവാപത്തി ചോദേതബ്ബാതി.

**[വ്വ൯]** യഞ്ച **വിഭാവനിയം**

> "കുസലാദിഭാവോ പന കുസലാകുസലാനം യോനിസോ അയോനിസോ മനസികാരപടിബദ്ധോ"തി വുത്തം. തംപി വിചാരേ തബ്ബം.

തഥാ ഹി സൂരിയാലോകേ ആഗതേ ദിവാ ബലാനം ഹംസാദീനം ഓകാസോ ഹോതി. രത്തന്ധകാലേ ആഗതേ രത്തിബലാനം ഉലൂകാദീനം ഓകാസോ ഹോതി. നച തേ ആലോകന്ധകാരാ തേസം വണ്ണാദിവിസേസം സാമേന്തി. തം പന തേസം യോനിയോഏവ സാധേന്തി. തത്ഥ ആലോകോ വിയ യോനിസോമനസികാരോ ദട്ഠബ്ബോ. അന്ധകാരോ വിയ ഇതരോ. തേ സത്താ വിയ കുസലാകുസലാ. വണ്ണാദിവിസേസോ വിയ കുസലാദിഭാവോ. യോനിയോ വിയ ഹേതുയോ ദട്ഠബ്ബാതി. അബ്യാകതാനം പനാതി സബ്ബം യോ ധമ്മോ കുസലോ അകുസലോച ന ഹോതി. സോ അബ്യാകതോതി വുത്തപക്ഖേ പതതിയേവാതി. **തത്ഥാ**തി ഹേതുസങ്ഗഹേ. സഹേതുകാനം പരിഗ്ഗഹസുഖത്ഥം ഇധ വജ്ജേതബ്ബാനിപി അഹേതുകാനി പഥമം ഉദ്ധടാനി. തേനാഹ **സേസാനി പന. ല. സഹേതുകാ നേവാ**തി. തേസംവാ അഹേതുകനാമംപി ഹേതൂനം വസേനേവ വിസും സിദ്ധന്തി തേസംപി ഇധ സങ്ഗഹണം അവിരുദ്ധം ഹോതി. തേനാഹ **അഹേതു കാട്ഠാരസേകാ**തിആദി. സഭാവ ഭേദേന ഛബ്ബിധാപി ഹേതുയോ കുസലാ കുസലാ ബ്യാകതജാതിഭേദേന നവധാ ഹോന്തീതി വുത്തം **ലോഭോ ദോസോ ചാ**തിആദി.

**൯൩൨**. ചുദ്ദസന്നം കിച്ചാനം ഭേദേന തംകിച്ചവന്താനം ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ **കിച്ചസങ്ഗഹോ**.

**[൮൮] വിഭാവനിയം** പന

> "പടിസന്ധാദീനം കിച്ചാനം വിഭാഗവസേന തംകിച്ചവന്താനഞ്ച പരിച്ഛേദവസേന സങ്ഗഹോ കിച്ചസങ്ഗഹോ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

യേന ഏകകമ്മേന ഏകോ ഉപപത്തിഭവോനിബ്ബത്തതി. തസ്മിം സരസേനവാ ലദ്ധവിബാധനേനവാ പരിക്ഖീണേ സോ ഭവോ നിരുജ്ഝതി. ഏകസ്സ കമ്മസ്സ ഓകാസോ ഹോതി. തസ്മാ തതോ നിബ്ബത്ത ഭവതോ ചുതസ്സ അന്തരാ ഖണമത്തംപി അട്ഠത്വാ ലദ്ധോകാസേന ഏകേന കമ്മേന പുന ഭവന്തരാദി പടിസന്ധാന വസേന അഭിനിബ്ബത്തി **പടിസന്ധികിച്ചം**. തഥാ നിബ്ബത്തസ്സ ഉപപത്തിഭവസന്താനസ്സ യാവ തം കമ്മം നഖിയ്യതി. താവ അവിച്ഛേദ പവത്തിപച്ചയങ്ഗഭാവേന പവത്തി **ഭവങ്ഗകിച്ചം**. തസ്സ ഹി തഥാ പവത്തിയാ സതി ആയുപബന്ധാച ഉസ്മാ പബന്ധാച പവത്തന്തിയേവാതി ഏതേ തയോ ധമ്മാ ഇമം കായം അഭിജ്ജമാനം രക്ഖന്തീതി. യഥാഹ -

> ആയു ഉസ്മാച വിഞ്ഞാണം, യദാ കായം ജഹന്തി മം;
> അപവിദ്ധോ തദാ സേതി, നിരത്ഥംവ കലിങ്ഗരന്തി.

ആവജ്ജനം ചിത്തസന്താനസ്സ ആവട്ടനം, തംവാ ആവജ്ജേതി ആവട്ടേതി, ആവട്ടതിവാ തം ഏത്ഥ ഏതേനാതിവാ **ആവജ്ജനം**. ഭവങ്ഗ വീഥിതോ ഓക്കമിത്വാ ആരമ്മണന്തരാഭിമുഖം പവത്തതീതി അത്ഥോ. ആവജ്ജേതിവാ ആരമ്മണന്തരേ ആഭോഗം കരോതീതി ആവജ്ജനം. ദസ്സനാദീനി പാകടാനി. **വോട്ഠബ്ബന**ന്തി വിസും അവച്ഛിന്ദിത്വാ ഥപനം ഇദം നീലന്തിവാ പീതകന്തിവാ സുഭന്തിവാഅസുഭന്തിവാ അസങ്കരതോഥപനം നിയമനന്തി വുത്തം ഹോതി. ജവനന്തിവാ ജവോതിവാ വേഗോതിവാ അത്ഥതോ ഏകം. അസനിനിപാതോ വിയ വേഗസഹിതസ്സ ഏകേകസ്സ പിത്തസ്സ പവത്തി **ജവനകിച്ചം**.

**[൮൯]** യംപന **വിഭാവനിയം**

> "ആരമ്മണേ തംതംകിച്ചസാധനവസേന അനേകക്ഖത്തും ഏകക്ഖത്തുംവാ ജവമാനസ്സ വിയ പവത്തി ജവനകിച്ച"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ജവമാനസ്സ ചിത്തസ്സ ഏകവാരമത്തേന നിവത്തിനാമ അത്ഥി. മഗ്ഗാതിഞ്ഞാജവനാനിപി ഹി ഏകാവജ്ജനപരികമ്മചിത്തതോ പട്ഠായ ഏകവേഗേന പവത്തജവമാനചിത്തസന്താനപതിതാനി ഏവ ഹോന്തി. ന പന താനി വിസും സിദ്ധേന ജവേന ജവന്തീതി.

**[൯൦] തത്ഥ** ച

> ജവമാനസ്സ വിയ പവത്തീതി ഏതേന വിസും വിസും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധാ നം ഖണികധമ്മാനം സീഘഗമനസങ്ഖാതോ ജവോനാമ വിസും നത്ഥി. ബഹുക്ഖത്തും പവത്തിവസേന പന സീഘഗച്ഛന്തപുരിസ

സദിസത്താ ഏവ ജവനന്തി വുച്ചതീതി ദസ്സിതം ഹോതി. തംപി ന സുന്ദരം.

അസനിനിപാതോ വിയ വേഗസഹിതസ്സ ഏകേകസ്സ ചിത്തസ്സ പവത്തിജവനകിച്ചന്തി ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തം. ഭവങ്ഗചിത്തഞ്ഹി ദീഘം അദ്ധാനം പൂരേത്വാ പവത്തംപി നദിസോതേ വുയ്ഹമാനം സുക്ഖപണ്ണം വിയ വേഗരഹിതം ഹോതി. ജവനചിത്തം പന ഏകമേകംപി സമാനം ഇന്ദേന വിസ്സട്ഠം വജിരം വിയ വേഗസഹിതമേവ പവത്തതീതി ദട്ഠബ്ബം. തം ആരമ്മണം ഏതസ്സാതി **തദാരമ്മണം**. യം ജവനേന ഗഹിതം, തദേവസ്സ ആരമ്മണന്തി വുത്തം ഹോതി. യം ജവനേന ഗഹിതാരമ്മണം, തസ്സേവ ഗഹിതത്താ തദാരമ്മണം നാമാതി ഹി വുത്തം. തസ്സവാ ജവനസ്സ ആരമ്മണം അസ്സ ആരമ്മണന്തി തദാരമ്മണം. ഇധ പന തദാരമ്മണഭാവോ അധിപ്പേതോ. നിബ്ബത്തമാനഭവതോ വചനം മുച്ചനം പരിഗളനം **ചുതി**. ഇദാനി താനി കിച്ചാനി അനിയമതോ ന പവത്തന്തി. ഠാനനിയമേനേവ പവത്തന്തീതി ദസ്സേതും ഠാനഭേദോ വുത്തോ. തിട്ഠതി പവത്തതി തംതം കിച്ചവന്തം ചിത്തം ഏത്ഥാതി **ഠാനം**. ഓകാസോ. തംതം അന്തരാകാലോതി വുത്തം ഹോതി. കാലോപി ഹി കാലവന്താനം പവത്തിവിസയത്താ ഠാനന്തി വുച്ചതി. പടിസന്ധിയാ ഠാനം പടിസന്ധിട്ഠാനം. പടിസന്ധകാലോ പടിസന്ധിക്ഖണോതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സേസേസുപി.

**[ൻ൧] വിഭാവനിയം** പന

> "പടിസന്ധിയാ ഠാനം പടിസന്ധിട്ഠാനന്തി വത്വാ കാമം പടിസന്ധിവിനി മുത്തം ഠാനംനാമ നത്ഥി. സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം പന സിലാ പുത്തകസ്സ സരീരന്തിആദീസു വിയ അഭേദേപി ഭേദപരികപ്പനാതി ദട്ഠബ്ബ"ന്തി വുത്തം. തം ന ഗഹേതബ്ബം.

കാലോ ഹി നാമ സഭാവതോ അവിജ്ജമാനോപി ചിത്തസ്സ വിസും ആരമ്മണഭൂതോ ഏകോ പഞ്ഞത്തിധമ്മോ. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായം ഇമേസം അട്ഠന്നം മഹാവിപാകചിത്താനം വിപച്ചനട്ഠാനം വേദിതബ്ബം. ഏതാനി ഹി ചതൂസു ഠാനേസു വിപച്ചന്തി. പടിസന്ധിയം ഭവങ്ഗേ ചുതിയം തദാരമ്മണേതി വത്വാ തം വിത്ഥാരേന്തേന പടിസന്ധിഗ്ഗഹണകാലേ പടിസന്ധിഹുത്വാ വിപച്ചന്തി. അസങ്ഖ്യേയ്യംപി ആയു കാലം ഭവങ്ഗം ഹുത്വാ മരണ കാലേ ചുതി ഹുത്വാതി കാലോവ വുത്തോതി. ഇതരഥാ കിച്ചാനി വിയ ഠാനാനിപി ചുദ്ദസവിധാനിഏവ വത്തബ്ബാനി സിയുന്തി. ഠാനാനം വിത്ഥാരഭേദോ പന ഉപരി ദ്വീസു പവത്തിസങ്ഗഹേസു ചിത്തപവത്തിവിധാനാനുസാരേന വേദിതബ്ബോതി. യസ്മാ ഓമകം ദ്വിഹേതുകകുസലം സയം സോ മനസ്സയുത്തംപി സമാനം അതിദുബ്ബലത്താ സോമനസ്സ പടിസന്ധിം ദാതും നസക്കോതി. തസ്മാ സോമനസ്സസന്തീരണം പടിസന്ധിട്ഠാനം നഗച്ഛതീതി വുത്തം **ദ്വേഉപേക്ഖാസഹഗതസന്തീരണാനിചേവാ**തി. തഥാ ഹി പട്ഠാനേ പീതിസഹഗതത്തികേ പടിച്ചവാരേ ഹേതുപച്ചനികേ തം പടി സന്ധിട്ഠാനേന ഉദ്ധടന്തി. മനോദ്വാരാവജ്ജനം പരിത്താരമ്മണേവാ അവിഭൂതാ രമ്മണേവാ ദ്വത്തിക്ഖത്തും പവത്തമാനംപി വിപാക സന്താനതോ ലദ്ധപച്ചയഭാവേന ദുബ്ബലത്താ ജവനവേഗരഹിതമേവ ഹോതീതി വുത്തം **ആവജ്ജന ദ്വയ വജ്ജിതാനീ**തി.

**[൩൨] വിഭാവനിയം പന**

"ആരമ്മണരസാനുഭവനാ ഭാവതോ"തി കാരണം വുത്തം. തം അ കാരണം.

ന ഹി ആരമ്മണ രസാനുഭവനം ജവനകിച്ച സിദ്ധിയാ ജവനനാമ ലാഭസ്സച കാരണം ഹോതി. തം പന ജവനകിച്ചസിദ്ധിയാ ഫലമേ വഹോതീതി. യസ്മാ പന ഫലചിത്തം ആസേവനഭാവരഹിതംപി മഗ്ഗ ചേതനായ മഹാനുഭാവത്താ പരികമ്മഭാവനാബലേന ച പവത്തത്താ ആരമ്മണേ വേഗസഹിതമേവ പതതീതി തസ്സജവനേസു ഗഹണംകതം.

**[൩൩] വിഭാവനിയം പന**

മഗ്ഗാഭിഞ്ഞാജവനാനം ഏകവാരമേവ പവത്തത്താ ജവനകിച്ചം ന സമ്പജ്ജതീതി അധിപ്പായേന "ഏകചിത്തക്ഖണികംപി ലോകുത്തര മഗ്ഗാദിതം തംസഭാവവന്തതായ ജവനകിച്ചം നാമാ"തി വത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണോപമായ തമത്ഥം വിഭാവേതി. തം ന യുജ്ജതിയേവ.

ഇദാനി സമാനകിച്ചഗണനാനി ചിത്താനി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും തേസു പനാതിആദിമാഹ. പടിസന്ധാദയോ നാമ ചിത്തുപ്പാദാതി സമ്ബന്ധോ.

**[൩൪] വിഭാവനിയം പന**

നാമകിച്ചഭേദേനാതിപി യോജേതി. തം ന സുന്ദരം.

നാമഭേദസ്സ വിസും വത്തബ്ബാഭാവതോതി. ഏകകിച്ചട്ഠാന ദ്വികിച്ചട്ഠാന തികിച്ചട്ഠാന ചതുകിച്ചട്ഠാന പഞ്ചകിച്ചട്ഠാനാനി ചിത്താനി യഥാക്കമം അട്ഠസട്ഠിച തഥാ ദ്വേച നവച അട്ഠച ദ്വേച നിദ്ദിസേതി യോജനാ.

**൫൩൩.** ചക്ഖാദീനം ദ്വാരാനം ഭേദേന ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ **ദ്വാരസങ്ഗഹോ**.

**[൩൫] വിഭാവനിയം പന**

"ദ്വാരാനഞ്ച ദ്വാരപവത്തചിത്താനഞ്ച പരിച്ഛേദവസേന സങ്ഗഹോ ദ്വാരസങ്ഗഹോ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ദ്വേ ജനാ അരന്തി ഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി ദ്വാരം. നഗരസ്സ അന്തോ ജനാ ബഹിജനാച യേന ഛിദ്ദമഗ്ഗേന നിക്ഖമന്തി പവിസന്തിച, തസ്സേതം നാമം. ദ്വേ ജനാ അരന്തി ഗച്ഛന്തി ഏത്ഥാതി ദ്വാരന്തിപീ വദന്തി. അപിച, ദുവിധം ദ്വാരം ആകാസദ്വാരം മണ്ഡദ്വാരന്തി. തത്ഥ ആകാസദ്വാരംനാമ യഥാവുത്തോ ഛിദ്ദമഗ്ഗോ. മണ്ഡദ്വാരംനാമ ആദാസ പട്ടമയോ ആലോകമഗ്ഗോ. തം പന പുഞ്ഞവന്താനം ഗേഹേസു യോജീയതി. യഥാ ച തേസു, തഥാ സത്താനം സരീരേസുപി ദ്വേഏവ ഹോന്തി. നവദ്വാരോ മഹാവണോതി ഹി ഛിദ്ദദ്വാരം വുത്തം. നവനവുതിലോമകൂപസഹസ്സാ നിപി ഛിദ്ദദ്വാരാനിഏവ. ഇധ പന ആദാസപട്ടസദിസം മണ്ഡദ്വാരം അധിപ്പേതം. തംപി ഹി ആരമ്മണികധമ്മാനം ആരമ്മണധമ്മാനഞ്ച നിഗ്ഗമന പവിസന മുഖപഥഭാവതോ ദ്വാരസദിസത്താ

ദ്വാരന്തി വുച്ചതീതി. തം പന രൂപമണ്ഡ ദ്വാരം അരൂപമണ്ഡദ്വാരന്തി ദുവിധം. രൂപമണ്ഡദ്വാരംപി കമ്മവിസേസമഹാഭൂത വിസേസസിദ്ധേന മണ്ഡഭാവവിസേസേന പഞ്ചവിധന്തി ദസ്സേതും ചക്ഖുദ്വാരന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്ഖുമേവചക്ഖുദ്വാരന്**തി യസ്മിം ചക്ഖുമ്ഹി ചന്ദ മണ്ഡലാദീനി രൂപ നിമിത്താനി പഞ്ഞായന്തി. ആവജ്ജനാദീനിച യമ്ഹി പഞ്ഞാതാനി താനി നിമിത്താനി ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ തദേവ ചക്ഖു തേസം ദ്വിന്നം വിസയവിസ യിഭാവുപഗമനസ്സ മുഖപഥഭൂതത്താ ചക്ഖുദ്വാരംനാമാതി അത്ഥോ. അഥവാ, യേന ചക്ഖുമണ്ഡേന ബഹിദ്ധാ ചന്ദമണ്ഡലാദീനി രൂപാനി അന്തോ ആവജ്ജനാദീനം വിസയഭാവം ഉപഗച്ഛന്തി. യേനച അന്തോ ആവജ്ജനാദീനി ബഹിദ്ധാ തേസം രൂപാനം വിസയിഭാവം ഉപഗച്ഛന്തി. തമേവ യഥാവുത്ത കാരണേന ചക്ഖുദ്വാരം നാമാതി അത്ഥോ. ഏവം സേസേസുപി.

**[ൻന്ന] ടീകാസു** പന

"ആവജ്ജനാദീനം അരൂപധമ്മാനം പവത്തിമുഖഭാവതോ ദ്വാരസദിസത്താ ദ്വാരാനീ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

രൂപാദീനം ആരമ്മണാനംപി പവത്തിമുഖഭൂതത്താ. വക്ഖതി ഹി ഛബ്ബിധാ വിസയപവത്തിയോതി. ഏത്ഥച വിസയാനം രൂപാദീനം ആരമ്മണാനം ദ്വാരേസു ആപാതാ ഗമന സങ്ഖാതാ പവത്തിയോ **വിസയപവത്തിയോ**തി വുച്ചന്തീതി. തത്ഥ ചക്ഖുമേവ ചക്ഖുദ്വാരന്തി ഏതേന ചക്ഖുസ്സ ദ്വാരം ചക്ഖുദ്വാരന്തി അത്ഥം നിവത്തേതി. തഥാ **സോതാദയോ സോത ദ്വാരാദീനീ**തി ഏതേന സോത മേവ സോതദ്വാരം.ല. മനോഏവ മനോദ്വാരം. ന മനാനം ദ്വാരം മനോദ്വാരന്തി ഇമമത്ഥം അതിദിസ്സതി. തസ്സ പന മനസ്സ ബഹുവിധത്താ ഇധ അധിപ്പേതം മനം ദസ്സേന്തോ **മനോദ്വാരം പന ഭവങ്ഗന്തി പവുച്ചതീ**തി വുത്തം.

**[ൻ൩] വിഭാവനിയം** പന

"ആവജ്ജനാദീനം മനാനം ദ്വാരന്തി മനോദ്വാര"ന്തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

കാരണം വുത്തമേവ. തത്ഥ സബ്ബം ഏകൂനനവുതിവിധംപി ചിത്തം മനോദ്വാര മേവനാമ ഹോതി. ഇധ പന ഉപപത്തിദ്വാരമേവ അധിപ്പേതന്തി കത്വാ ഭവങ്ഗന്തി പവുച്ചതീതി വുത്തം. പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ യാവതായുകം നദിസോതമിവ പവത്തമാനം ഏകൂനവീസതിവിധം ഭവങ്ഗചിത്തമേവ ഇധ മനോദ്വാരന്തി വുച്ചതി, കഥീയതീതി അത്ഥോ.

**[ൻ൪] വിഭാവനിയം** പന

യഥാ ഗാമസ്സ ദ്വാരംനാമ ഗാമാനന്തരമേവ ഹോതി. ഏവം ആവജ്ജനാദീനം മനാനം പവത്തിമുഖട്ഠേന ദ്വാരംനാമ ആവജ്ജനാനന്തരം ഭവങ്ഗമേവ സിയാ. ന തതോ പുരിമാനി ഭവങ്ഗാനീതി അധിപ്പായേന യം വുത്തം "ഭവങ്ഗന്തി ആവജ്ജാനാനന്തരം ഭവങ്ഗ"ന്തി. തം ന ഗഹേതബ്ബം.

ഏവഞ്ഹി സതി യേസു ചക്ഖുപസാദാദീസു രൂപാദീനി ആപാതം നാഗച്ഛന്തി. താനിപി ആവജ്ജനാദീനം വീഥിചിത്താനം പവത്തിമുഖാനി ഏവ ന ഹോന്തീതി കത്വാ ദ്വാരാനിനാമ നസിയും. ന ച തഥാ സക്കാ വത്തും. പാളിയമേവ തേസം ദ്വാരരൂപഭാവസ്സ വുത്തത്താ. ഇധച വക്ഖതി പസാദവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതം സത്തവിധംപി ദ്വാരരൂപംനാമാതി.

**[൯൯]** യഞ്ച തത്ഥ

സാവജ്ജനം ഭവങ്ഗന്തു, മനോദ്വാരന്തി വുച്ചതീതി -
സാധകവചനം ആഹടം; തംപി ഇധ നയുജ്ജതിയേവ.

തഞ്ഹി ആവജ്ജനംപി മനോദ്വാരപക്ഖികം കത്വാ ദീപേതീതി. യത്ഥ പന ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. സോതഞ്ച. ല. മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണന്തി വുത്തം. തത്ഥേവ തം യുത്തം. തത്ഥ ഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിയാ ചതൂസു പച്ചയേസു ചക്ഖുരൂപാനി ഏവ സരൂപതോ വുത്താനീതി ഇതരേ ആവജ്ജനഞ്ച സമ്പയുത്തക്ഖന്ധാ ചാതി ദ്വേ പച്ചയാ ചസദ്ദേന ഗഹിതാ, ഏവം സോതവിഞ്ഞാണാദീസുപി. മനോവിഞ്ഞാണേ പന മനഞ്ചാതി ഏത്ഥ ഭവങ്ഗചിത്തേന സഹ ആവജ്ജനം ഗഹേത്വാ ചസദ്ദേന സമ്പയുത്തക്ഖന്ധാ ഗഹിതാ. ഏവഞ്ഹി സതി ചത്താരോപച്ചയാ ഹോന്തീതി. വുത്തഞ്ഹേതം ധാതുവിഭങ്ഗട്ഠകഥായം പടിച്ചാതി നാമ ആഗതട്ഠാനേ ആവജ്ജനം വിസും നകാതബ്ബം. ഭവങ്ഗനിസ്സിതകമേവ കാതബ്ബന്തി. തസ്മാ ഇധ മനോതി സഹാവജ്ജനകം ഭവങ്ഗം. മനോ വിഞ്ഞാണന്തി ജവനമനോവിഞ്ഞാണന്തി. ഏത്ഥച പടിച്ചാതിനാമ ആഗതട്ഠാനേതി ഏതേന അഞ്ഞത്ഥ പന ആവജ്ജനം ദ്വാരപക്ഖികം നകാതബ്ബന്തി സിദ്ധം ഹോതി. പടിച്ചാതി ആഗതത്തായേവച ഭവങ്ഗംപി ആവജ്ജനാ നന്തരം ഭവങ്ഗദ്വയമേവ ഇമിസ്സം പാളിയം ഗഹേതബ്ബം. സന്നിഹിതപച്ചയാനം ഏവ തത്ഥ അധിപ്പേതത്താതി. ഇധ പന ദ്വാരഭാവാ രഹസ്സ സബ്ബസ്സ ഉപപത്തിധമ്മസ്സ പരിഗ്ഗഹിതത്താ സബ്ബം ഭവങ്ഗം അധിപ്പേതം. ന ഹി കിഞ്ചി ഭവങ്ഗം നാമ അത്ഥി. യം മനോദ്വാരഭാവാരഹം ന സിയാതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബന്തി. **തത്ഥാ**തി നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം, തേസു ഛസു ദ്വാരേസു ചക്ഖു ദ്വാരേതി സമ്ബന്ധോ. **യഥാരഹ**ന്തി ആരമ്മണഭൂമിപുഗ്ഗലമനസികാരാ ദീനം അനുരൂപവസേന. **സബ്ബഥാപീ**തി വിസും വിസും ഛചത്താലീസ ഭേദസങ്ഖാതേന സബ്ബപകാരേനപി അഗഹിത ഗഹണ വസേന, ചതുപഞ്ഞാ സാതി സമ്ബന്ധോ. സബ്ബഥാപീതിവാ ആവജ്ജനാദി തദാരമ്മണ പരിയോ സാനവസേന അനേകകിച്ചഭേദയുത്തേന സബ്ബപകാരേനപി, കാമാവചരാനേവാതി സമ്ബന്ധോ. യാനി ആവജ്ജനാദീനി കിച്ചാനി ദ്വാരവികാരം പടിച്ച പവത്തന്തി, തം കിച്ചവന്താനിഏവ ദ്വാരേ നിയുത്താനീതി അത്ഥേന ദ്വാരികാനിനാമ ഹോന്തി. പടിസന്ധി ഭവങ്ഗ ചുതി കിച്ചാനിപന ദ്വാരവികാരേന വിനാ കേവലം കമ്മവസേനേവ സിജ്ഝന്തി. തസ്മാ തംകിച്ചവന്താനി ദ്വാരികാനിനാമ നഹോന്തീതി വുത്തം **ഏകൂന.ല. ദ്വാരവിമുത്താനീ**തി ഏത്ഥ ച ദ്വാരവികാരോനാമ അത്തനി ആരമ്മണാനം ആപാതാഗമനവസേന ഭവങ്ഗസ്സ ചലനം, ചക്ഖാദീനഞ്ച അത്തനി വിഞ്ഞാണുപ്പാദന സത്തിവിസേസ യോഗോ ദട്ഠബ്ബോ.

**[൧൦൦] വിഭാവനിയം** പന

“ചക്ഖാദിദ്വാരേസു അപവത്തനതോ മനോദ്വാരസങ്ഖാത ഭവങ്ഗതോ ആരമ്മണന്തരഗഹണവസേന അപവത്തിതോച ദ്വാരവിമുത്താനീ”തി വുത്തം, തം അട്ഠകഥായപി സഹ നസമേതി.

പടിസന്ധി ഭവങ്ഗ ചുതി വസേനാതി ഹി വുത്തം. ഏതേന ഹി കിച്ചസീസേനേവ ചിത്താനം ദ്വാരിക ദ്വാരവിമുത്തഭാഗോ ഥേരേന ദസ്സിതോ. തേനേവ ഹി ഹേട്ഠാപി **പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജന.ല. തദാരമ്മണവസേനാ**തിആദിനാ കിച്ചസീസേനേവ ചിത്താനം ചക്ഖുദ്വാരികാദിഭാവോ വുത്തോതി. നനു ചക്ഖാദിദ്വാരേസു അപവത്തനതോതി ഇമിനാ ഏതദത്ഥോവ വുത്തോതി ചേ. ന. അധിപ്പേതത്ഥവിരഹസ്സ അപസങ്ഗ നിവത്തകസ്സച സംവണ്ണനാ വാക്യസ്സ പയോജനാഭാവതോതി. ഛദ്വാരികാനിചേവ സന്തീരണ തദാരമ്മണകിച്ചാനം വസേന ദ്വാരവിമുത്താനിച പടിസന്ധാദികിച്ചാനം വസേനാതി അധിപ്പായോ. പഞ്ചദ്വാരികാനിച ഛദ്വാരികാനിച **പഞ്ചഛദ്വാരികാനി**. കദാചി ഛദ്വാരികാനിചേവ താനി കദാചി ദ്വാരവിമുത്താനിചാതി **ഛദ്വാരികവിമുത്താനി**. ദ്വാരസദ്ദോ ചേത്ഥഅധികാരവസേന യോജീയതി.

**[൧൦൧] വിഭാവനിയം** പന

“ഛദ്വാരികാനിച ഛദ്വാരികവിമുത്താനിചാ”തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഹേട്ഠാ ചുണ്ണിയവാക്യേ തഥാ അസുതത്താതി. ഏകദ്വാരികചിത്താനി. ല. സബ്ബഥാ ദ്വാരവിമുത്താനിച യഥാക്കമം ഛത്തിംസതി.ല. നവധാ ചേതി പഞ്ചധാ പരിദീപയേതി യോജനാ.

**൧൩൮**. രൂപാദീനം ആരമ്മണാനം ഭേദേന ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ **ആരമ്മണസങ്ഗഹോ**.

**[൧൦൨] ടീകാസു** പന

“ആരമ്മണാനം സരൂപതോ വിഭാഗതോ തംവിസയചിത്തതോ ച സങ്ഗഹോ ആരമ്മണസങ്ഗഹോ”തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

അയഞ്ഹി ചിത്തചേതസികാനം ഏവ സങ്ഗഹോ. ന ആരമ്മണാനന്തി. രൂപാദീനം വചനത്ഥോ ഉപരി ആഗമിസ്സതി. ദുബ്ബലപുരിസേന ദണ്ഡാദിവിയ ചിത്തചേതസികേഹി ആലമ്ബീയതി അമുഞ്ചമാനേഹി ഗണ്ഹീയതീതി ആലമ്ബണം. ആരമ്മണസദ്ദേ പന സതി ചിത്തചേതസികാനി ആഗന്ത്വാ ഏത്ഥ രമന്തീതി ആരമ്മണം.

**[൧൦൩]** യംപന **വിഭാവനിയം**

“ദുബ്ബലപുരിസേന ദണ്ഡാദിവിയ ചിത്തചേതസികേഹി ആലമ്ബീയതി. താനിവാ ആഗന്ത്വാ ഏത്ഥ രമന്തീതി ആലമ്ബണ”ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

വിസും സിദ്ധാനി ഹി ഏതാനി പദാനീതി. **രൂപമേവാ**തി വണ്ണായതനമേവ. പഞ്ചാരമ്മണവിമുത്തം യംകിഞ്ചി ധമ്മജാതം വിജ്ജമാനംപിഅവിജ്ജമാനംപി

ഭൂതംപി അഭൂതംപി ധമ്മാരമ്മണമേവ. തം പന സഭാഗ കോട്ഠാസതോ സങ്ഗയ്ഹമാനം ഛബ്ബിധം ഹോതീതി വുത്തം **ധമ്മാരമ്മണം പന.ല. ഛധാ സങ്ഗയ്ഹതീ**തി. **തത്ഥാ**തി തേസു രൂപാദീസു ഛസു. ചക്ഖുദ്വാരേ ഘട്ടയമാന രൂപാനുസാരേനേവ ഉപ്പന്നാനി ചക്ഖുദ്വാരികചിത്താനി അഞ്ഞാനി ആരമ്മണാനി ആലമ്ബിതും നലഭന്തി. രൂപാനിപി ഘട്ടനരഹിതാനി അതീതാനാഗതാനി ആലമ്ബിതും നലഭന്തീതി വുത്തം **ചക്ഖുദ്വാരികചിത്താനം സബ്ബേസംപി രൂപമേവ ആരമ്മണം. തഞ്ഹ പച്ചുപ്പന്ന**ന്തി. **സോതദ്വാരികാ ദീസുപി ഏസേവനയോ**. തത്ഥ തം തം കാരണം പടിച്ച ഉപ്പന്നം പച്ചുപ്പന്നം. വത്തമാനന്തി അത്ഥോ. **ഛബ്ബിധംപീ**തി രൂപാദിവസേന ഛബ്ബിധംപി. അതിക്കന്തഭാവം ഇതം ഗതം പവത്തന്തി **അതീതം**. ആഗച്ഛതി ആഗച്ഛിത്ഥാതി ആഗതം. പച്ചുപ്പന്നം, അതീതഞ്ച. ന ആഗതന്തി **അനാഗതം**. ഉപ്പാദജാതികാ സങ്ഖതധമ്മാഏവ തീസു കാലേസു അനുപതന്തി. തസ്മാ ഉപ്പാദരഹിതാ അസങ്ഖതഭൂതാ നിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിയോ കാലവിമുത്തംനാമാതി വേദിതബ്ബാ.

**[൧൦൪] വിഭാവനിയം** പന

> "വിനാസാഭാവതോ അതീതാദികാലവസേന നവത്തബ്ബത്താ നിബ്ബാനം പഞ്ഞത്തിച കാലവിമുത്തംനാമാ"തി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബം.

സബ്ബേപി ഹി സങ്ഖതധമ്മാ അനാഗതഭാവ പുബ്ബകാഏവ ഹോന്തി. തസ്മാ തേ യദാ പച്ചയസാമഗ്ഗിം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി വത്തബ്ബപക്ഖേ തിട്ഠന്തി, തദാ അനാഗതാനാമ. യദാ പച്ചയസാമഗ്ഗിം ലഭിത്വാ ഉപ്പന്നാ, യദാ പച്ചുപ്പന്നാനാമ. യദാ നിരുദ്ധാ, തദാ അതീതാനാമ. ഏവം ഉപ്പാദജാതികാനഞ്ഞേവ ഉപ്പാദമൂലികാ തേകാലികതാ സിദ്ധാ. ഉപ്പാദരഹിതാനം പന അനാഗതാവത്ഥാപി നത്ഥി. കുതോ പച്ചുപ്പന്നാതീതാ വത്ഥാതി. തസ്മാ നിബ്ബാനപഞ്ഞത്തീനം കാലത്തയ വിമുത്തതാ ഹോതീതി. വിനാസാഭാവതോതി ഇദം പന അതീതകാലവിമുത്തിയാഏവ കാരണന്തി ന തേന താസം ഇതരകാലവിമുത്തിം സാധേതീതി ദട്ഠബ്ബം. യഥാരഹവിഭാഗോ പന ഇധേവ തേസൂതിആദിനാ പച്ഛാ ആഗമിസ്സതി. ദ്വാരവിമുത്താനഞ്ച ഛബ്ബിധംപി ആരമ്മണം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. യഥാ പന ആവജ്ജനാദീനം ഛദ്വാരികചിത്താനം ആരമ്മണം ഭവന്തരേപി ഇമസ്മിം ഭവേപി പുരിമഭാഗേ കേനചി ദ്വാരേന ഗഹിതംപി അഗഹിതംപി ഹോതി. ന തഥാ ഇമേസന്തി ദസ്സേതും **ഭവന്തരേ ഛദ്വാരഗഹിത**ന്തി വുത്തം. ഭവവിസേസഞ്ഹി പത്ഥേത്വാ കമ്മം കത്വാ തത്ഥ നിബ്ബത്താനം ആരമ്മണം ഭവന്തരേപി കേനചി ദ്വാരേന ഗഹിതംപി ഹോതി യേവാതി.

**[൧൦൫] വിഭാവനിയം** പന

> "തം പന നേസം ആരമ്മണം ന ആവജ്ജനസ്സ വിയ കേനചി അഗഹിതമേവ ഗോചരഭാവം ഗച്ഛതീതി ദസ്സേതും ഛദ്വാര ഗഹിതന്തി വുത്ത"ന്തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

പഞ്ചദ്വാരാ വജ്ജനസ്സപി ഹി ആരമ്മണം പുബ്ബേ കേനചി ദ്വാരന്തരേന ഗഹിതംപി അഗഹിതംപി ഹോതിയേവ. തഥാ ഹി ഇദം നാമ ലഭിസ്സാമി ഭുഞ്ജിസ്സാമി പസ്സിസ്സാമീതി പുബ്ബേ ഗഹിതം പച്ഛാ ആവജ്ജനസ്സ ആരമ്മണം ന ന ഹോതീതി. നച ഏകാവജ്ജനവീഥിയം പുബ്ബേ കേനചി ചിത്തേന

അഗഹിതഭാവോ ഇധ പമാണന്തി. യഥാ ച പഞ്ചദ്വാരികചിത്താനം ആരമ്മണം ഏകന്തപച്ചുപ്പന്നമേവ ഹോതി. യഥാ ച മനോദ്വാരികചിത്താനം ആരമ്മണം തേകാലികംവാ കാലവിമുത്തസാ മഞ്ഞംവാ ഹോതി. ന തഥാ ഇമേസന്തി ദസ്സേതും **പച്ചുപ്പന്നമതീതം പഞ്ഞത്തിഭൂതംവാ**തി വുത്തം. യഥാ ച ഛദ്വാരികചിത്താനം ആരമ്മണം ആഗമസിദ്ധവോഹാരയുത്തംപി തബ്ബോഹാരവിനിമുത്തംപി ഹോതി. ന തഥാ ഇമേസന്തി ദസ്സേതും **കമ്മ കമ്മ നിമിത്ത ഗതിനിമിത്ത സമ്മത**ന്തി വുത്തം.

**[ഫംന്റ] വിഭാവനിയം** പന

> "നാപി നേസം ആരമ്മണം മരണാസന്നതോ പുരിമഭാഗജവനാനം വിയ കമ്മകമ്മനിമിത്താദിവസേന ആഗമസിദ്ധവോഹാരവിനിമുത്തന്തി ദസ്സേതും കമ്മ.ല. സമ്മതന്തി ആഹാ"തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

മരണാ സന്നതോ പുരിമഭാഗേപി ഹി സത്താ അത്തനാ കതകമ്മംവാ ചേതിയാദീനി കമ്മ, പകരണാനിവാ ആരമ്മണം കരോന്തിയേവ. തദാപി ഹി കമ്മം കമ്മമേവ, കമ്മുപകരണാനിച കമ്മനിമിത്താനിയേവ. കമ്മ സിദ്ധിയാനിമിത്തം കാരണം കമ്മനിമിത്തന്തി കത്വാ. കമ്മസ്സ നിമിത്തം ആരമ്മണം കമ്മനിമിത്തന്തിപി വദന്തി. അജാതസത്തുരാജാ വിയച സുപിനദസ്സനാദിവസേന ഗതിനിമിത്താനിപി ആരമ്മണം കരോന്തിയേവ. രാജാ ഹി ദ്വീസു ഭവേസു പിതരം മാരേതി. മാരിതകാലതോച പട്ഠായ തസ്സ നിദ്ദായന്തസ്സ ഗതിനിമിത്താനി ഉപട്ഠഹന്തീതി. തത്ഥ **യഥാസമ്ഭവ**ന്തി തം തം പടിസന്ധാദീനം ഛദ്വാരഗഹിതാദിവസേന സമ്ഭവന്തസ്സ ആരമ്മണസ്സ അനുരൂപതോ. യഥാസമ്ഭവവിഭാഗോ പന ഉപരി മരണുപ്പത്തിയം ആഗമിസ്സതി. **യേഭുയ്യേനാ**തി ബാഹുല്ലേന. **ഭവന്തരേ**തി അതീതാനന്തരഭവേ തത്ഥച മരണാസന്നകാലേ. **ഛദ്വാര ഗഹിത**ന്തി ഛഹി ദ്വാരേഹി മരണാസന്നജവനേഹി ഗഹിതം. ഏത്ഥ ച യേഭുയ്യേനാതി ഏതേന ഭവന്തരേ ഛദ്വാരഗഹിതന്തി ഇമസ്സ വിധാനസ്സ അനേകംസഭാവം വിസേസേതി. കസ്മാ. അഗഹിതസ്സപി സമ്ഭവതോ. യഞ്ഹി അസഞ്ഞിഭവതോ ചുതാനം കമ്മ കമ്മനിമിത്ത ഗതിനിമിത്ത സമ്മതം അരൂപഭവതോ ചുതാനഞ്ച ഗതിനിമിത്തസമ്മതം കാമപടിസന്ധി ഭവങ്ഗചുതീനം ആരമ്മണം. തം ഭവന്തരേ കേനചി ദ്വാരേന അഗഹിത മേവ ഹോതീതി. ഏത്ഥച യസ്മാ പട്ഠാനേ അരൂപഭവേ ദുവിധോപി പുരേജാതപച്ചയോ പടിസിദ്ധോ. അട്ഠകഥാസുച തതോ ചുതാനം കാമപടിസന്ധിയാ പച്ചുപ്പന്നഗതിനിമിത്താരമ്മണതാപി വുത്താ. ഗതിനിമിത്തഞ്ച നാമ രൂപാരമ്മണമേവ ദീപേന്തി. തസ്മാ തേസം കാമപടിസന്ധിയാപി ഗതിനിമിത്തസമ്മതം ഭവന്തരേ കേനചി ദ്വാരേന അഗഹിതമേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. അപിച, മരണാസന്നകാലേ കമ്മബലേന കമ്മാദീനം ഉപട്ഠാനംനാമ യേഭുയ്യേന സംമുള്ഹമരണേന മരന്താനമേവ ഹോതി. ഇതരേസം പന പരേസം പയോഗബലേനപി അത്തനാ പകതിയാ സുട്ഠു ആസേവിതാനം അനുസ്സരണബലേനപി ധമ്മികഉപാസകാദീനം വിയ ദേവലോകതോ ആഗന്ത്വാ ഗണ്ഹന്താനം ദേവാനം ആനുഭാവേനപി ഹോതിയേവ. നിരയപാലാപി നിരയതോ ആഗന്ത്വാ ഗണ്ഹന്തിയേവ. രേവതിവിമാനഞ്ചേത്ഥ വത്തബ്ബം. തഞ്ഹി ദ്വേ നിരയപാലാ ഗഹേത്വാ പഥമം താവതിംസാഭവനം നേത്വാ പച്ഛാ നിരയം നയിംസു. തേ ഹി യക്ഖ ജാതികത്താ വേസ്സവണപരിസാവിയ താവതിംസാ ഭവനംപി ഗന്തും സക്കോന്തിയേവ. യമസ്സ ദൂതാ ദ്വേ യക്ഖാതി ഹി പാളിയം വുത്തം.

വേസ്സവണദൂതാ ഇധ യമസ്സ ദൂതാതി വുത്താതിപി വദന്തി. തസ്മാ യേ കസിണാസുഭാദീനി സമഥനിമിത്താനി സുട്ഠു ആസേവിത്വാ ഉപചാരജ്ഝാനേ ഠത്വാ താനേവ നിമിത്താനി ഗഹേത്വാ മരന്തി. തേസംപി കാമപടിസന്ധിയാ ആരമ്മണം ഭവന്തരേ കേനചി ദ്വാരേന അഗഹിതമേവ സിയാ. ഉപചാരജ്ഝാനബലേനേവ ബ്രഹ്മലോകതോ ഇധഉപ്പജ്ജന്താനംപി ഏസേവനയോതി.

യംപന **വിഭാവനിയം**

> "കേവലം കമ്മബലേനേവ തേസം അസഞ്ഞിഭവതോ ചുതാനം പടിസന്ധിയാ കമ്മനിമിത്താദികം ആരമ്മണം ഉപട്ഠാതീ"തി വുത്തം.

തത്ഥ കമ്മനിമിത്താദികന്തി ഏത്ഥ ആദിസദ്ദേന കമ്മംപി ഗഹേതബ്ബ മേവ. ന ഹി തസ്സ അഗഹണേ കാരണം അത്ഥീതി. താനി പന സബ്ബാനിപി കേവലം പടിസന്ധിജനകസ്സ കമ്മസ്സ ആനുഭാവേനേവ പടിസന്ധിയം ഉപട്ഠഹന്തീതി വേദിതബ്ബം. അനാഗതം പന നിമിത്തം ഉപട്ഠഹമാനം ഗതിനിമിത്തമേവ സിയാ. നച തസ്സ വിസും ഉപട്ഠാതബ്ബകിച്ചം അത്ഥി. പച്ചുപ്പന്ന ഗതിനിമിത്തേ സിദ്ധേ സിദ്ധമേവ ഹോതീതി വുത്തം **പച്ചുപ്പന്നമതീതം പഞ്ഞത്തി ഭൂതം**വാതി.

**[൧൦൨] വിഭാവനിയം** പന

> "അനാഗതംനാമ അതീതം വിയ അനുഭൂതഞ്ച ന ഹോതി. നച പച്ചുപ്പന്നഗതിനിമിത്തം വിയ ആപാതമാഗത"ന്തി കാരണം വുത്തം. തം അകാരണം.

പസങ്ഗസ്സ അനിവത്തിതത്താ. ഗതിനിമിത്തഞ്ഹി നാമ പച്ചുപ്പന്നംപി അനുഭൂതം ന ഹോതി. തംപി കമ്മബലേനേവ ആപാതമാഗതം. ഏവംസന്തേ അനാഗതംപി കമ്മബലേന ആപാതമാഗതമേവ സിയാതി അയം പസങ്ഗോ പാകതികോഏവ ഹോതീതി. **തേസൂ**തി യഥാവുത്തേസു ആരമ്മണികചിത്തേസു. രൂപാദീസു പഞ്ചസു ഏകേകം ആരമ്മണം ഏതേസന്തി സമാസോ. രൂപാദീനി പഞ്ച ആരമ്മണാനി ഏതസ്സാതി വിഗ്ഗഹോ. **സേസാനീ**തി പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പടിച്ഛന ദ്വയതോ സേസാനി സന്തീരണ മഹാവിപാകാനി. **സബ്ബഥാപി കാമാവചരാ ലമ്ബണാനേവാ**തി പടിസന്ധാദീഹി നാനാകിച്ചേഹി രൂപാദീസു നാനാരമ്മണേസു പവത്തേന സബ്ബ പകാരേനപി കാമാവചരാലമ്ബണികാനിയേവ. താനി ഹി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം ഉപ്പന്നാനിപി വികപ്പസത്തിരഹിതത്താ അവിജ്ജമാനേ പഞ്ഞത്തിധമ്മേച സുഖുമേ മഹഗ്ഗതധമ്മേച ഗമ്ഭീരേ ലോകുത്തരധമ്മേച ആലമ്ബിതും ന സക്കോന്തീതി. തത്ഥ സന്തീരണത്തയം താവ സന്തീരണകിച്ചവസേന രൂപാദിപഞ്ചാലമ്ബണേ പവത്തതി. തദാരമ്മണാദിവസേന പന സബ്ബാനിപി ഏകാദസവിപാകാനി ഛസു പരിത്താരമ്മണേസു പവത്തന്തീതി.

**[൧൦൩] വിഭാവനിയം** പന

> "വിപാകാനി താവ സന്തീരണാദിവസേന രൂപാദിപഞ്ചാലമ്ബണേ"തി വുത്തം. തത്ഥ സന്തീരണാദിവസേനാതി നവത്തബ്ബം. സന്തീരണവസേന ഇച്ചേവ വത്തബ്ബന്തി.

യോ പനേത്ഥ ചിത്താനം ആരമ്മണേസു പവത്തിവിഭാഗോ വത്തബ്ബോ. സോ അട്ഠകഥാകണ്ഡേ ഗഹേതബ്ബോ. ലോകുത്തരധമ്മാ അതിഗമ്ഭീരത്താ ഞാണസ്സേവ വിസയഭൂതാതി വുത്തം. **അകുസല.ല. ലോകുത്തര വജ്ജിത സബ്ബാ രമ്മണാനീ**തി. തത്ഥ താനി ലദ്ധസമാപത്തീനം ഉപ്പന്നകാലേഏവ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാനി. തേസുച ദ്വേ ദോസമൂലചിത്താനി പരിഹീനജ്ഝാനാനി ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നകാലേതി ദട്ഠബ്ബം. ഞാണംപി അനധിഗതാനി ലോകുത്തരാനി ആലമ്ബിതും ന സക്കോതീതി വുത്തം **ഞാണസമ്പയുത്ത.ല. വജ്ജിതസബ്ബാ രമ്മണാനീ**തി. തത്ഥ ഞാണസമ്പയുത്തകാമകുസലാനി പുഥുജ്ജനാനം അജ്ഝാനലാഭീനം ഉപ്പന്നകാലേ പഞ്ഞത്തിയാ സഹ കാമാവചരാരമ്മണാനി. താനേവ സോതാപത്തിമഗ്ഗതോ പുരേ ഗോത്രഭുക്ഖണേ പുഥുജ്ജനാനം നിബ്ബാനാരമ്മണാനി. ഝാനലാഭീനം താനേവ അഭിഞ്ഞാകുസലഞ്ച മഹഗ്ഗതാരമ്മണാനിപി. ഹേട്ഠിമഫലട്ഠാനം അത്തനാ അധിഗത മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാ രമ്മണാനിപീതി വേദിതബ്ബാനി. യഥാ ചേത്ഥ അരിയാ അത്തനാ അധിഗത മഗ്ഗഫലാനിയേവ ആലമ്ബിതും സക്കോന്തി. തഥാ ഝാനലാഭിനോപി അത്തനാ അധിഗതജ്ഝാനാനിഏവ ആലമ്ബിതും സക്കോന്തീതി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ സിയാ-യേ ച ഝാനാനി പഥേന്തി. ഝാനപരികമ്മംപി കരോന്തി. യേച ഝാനസുത്താനി സംവണ്ണേന്തി. തേ അലാഭിനോ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനാനി ആലമ്ബിതും സക്കോന്തി, നസക്കോന്തീതി. ന സക്കോന്തി. തേ ഹി ഝാനാനിനാമ ഏവം മഹാനുഭാവാനി ഏവം മഹാനിസംസാനീതി സുത്വാവാ സുതപരിയത്തിബലേന സിദ്ധേ ആകാര സല്ലക്ഖണഞ്ഞാണേ ഠത്വാ വാ അനുമാനവസേനേവ താനി പഥേന്തി. പരികമ്മംപി കരോന്തി. സുത്താനിപി സംവണ്ണേന്തീതി. ഇതരഥാ പുഥുജ്ജനാപി ലോകുത്തരധമ്മേ പഥേന്തി, മഗ്ഗപരികമ്മംപി കരോന്തി. മഗ്ഗഫല നിബ്ബാനവചനാനിവികഥേന്തി സംവണ്ണേന്തീതി തേസംപി തേ ആരമ്മണഭൂതാ ഏവ സിയുന്തി. തേസം പന ചിത്താനി ഝാനാദീനം പഞ്ഞത്തിഗുണേ ഏവ അനുഭോന്തീതി വേദിതബ്ബാനി. പണീതധമ്മാനഞ്ഹി പഞ്ഞത്തിയോപി പണിതരൂപാഏവ ഹോന്തീതി. മഹിദ്ധികോ ഹി പരചിത്തവിദൂ. മാരോ ദേവ പുത്തോപി രൂപജ്ഝാനചിത്തം വട്ടനിസ്സിതമേവ പസ്സതി. വിവട്ടനിസ്സിതം ന പസ്സതി. അരൂപജ്ഝാനചിത്തം പന വട്ടനിസ്സിതംപി നപസ്സതീതി അങ്ഗുത്തരേ നവനിപാതേ അട്ഠകഥായം വുത്തം. യേ പന അഗ്ഗമഗ്ഗഫലാനി പടിവിജ്ഝന്തി. തേസം ഉപ്പന്നാനിഞ്ഞണസമ്പയുത്തകാമക്രിയജവനാനി ക്രിയാഭിഞ്ഞാജവനഞ്ച പുഗ്ഗലാനുരൂപം പഞ്ഞത്തിയാ സഹ ചതുബ്ഭൂമകധമ്മേസു കിഞ്ചി ആരമ്മണം കാതും നസക്കോന്തീതി നത്ഥി. തഥാ തേസം പുരേചാരി കമനോദ്വാരാവജ്ജനഞ്ചാതി വുത്തം **ഠാണസമ്പയുത്ത.ല. സബ്ബഥാപിസബ്ബാ രമ്മണാനീ**തി. തത്ഥ **സബ്ബഥാപീ**തി സബ്ബകാമാവചര സബ്ബമഹഗ്ഗത സബ്ബലോകുത്തര സബ്ബപഞ്ഞത്തി സബ്ബപച്ചുപ്പന്നാദി പകാരേനപീതിഅത്ഥോ. ഇദഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം ഉപ്പന്നാനി സന്ധായ വുത്തം. ഇതരാനി പന പച്ചേക ബുദ്ധാനം ഉപ്പന്നാനിപി പദേസസബ്ബാരമ്മണാനിഏവ ഹോന്തി. താനി ഹി ഏകം പഥവിധാതുംപി സബ്ബേഹി അനവസേസപകാരേഹി ജാനിതും നസക്കോന്തീതി. ആരുപ്പേസു ദുതീയചതുത്ഥാനി പഥമതതീയാരുപ്പ വിഞ്ഞാണാ രമ്മണത്താ മഹഗ്ഗതാ രമ്മണാനി. **സേസാനീ**തി അഭിഞ്ഞാ ദ്വയ ദുതീയചതുത്ഥാരുപ്പേഹി അവസേസാനി സബ്ബാനിപി ഏകവീസതിവിധാനി മഹഗ്ഗതചിത്താനി കസിണാദി പഞ്ഞത്താരമ്മണാനീതി അത്ഥോ. **പഞ്ചവീസാ**തി പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജന തേവീസതി കാമവിപാക ഹസനചിത്താനി സന്ധായ വുത്തം. **പരിത്തമ്ഹീ**തി കാമാവചരാ ലമ്ബണേ ഏവാതി അത്ഥോ. തഞ്ഹി

അപ്പാനുഭാവതോ പടിബന്ധകധമ്മേഹി പരിസമന്തതോ ദീയതി അവഖണ്ഡീയതി നിത്തേജഭാവം പാപീയതീതി പരിത്തന്തി വുച്ചതി.

**൫൩൭**. ചക്ഖാദീനം വത്ഥൂനം ഭേദേന തബ്ബത്ഥുകാനം ചിത്തചേതസികാനം സങ്ഗഹോ **വത്ഥുസങ്ഗഹോ**.

**[൫൦൯] വിഭാവനിയം** പന

> "വത്ഥുവിഭാഗതോ തബ്ബത്ഥുകചിത്തപരിച്ഛേദവസേനച സങ്ഗഹോ വത്ഥുസങ്ഗഹോ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

വസന്തിപതിട്ഠഹന്തി ചിത്തചേതസികാഏതേസൂതിവത്ഥൂനി, ചക്ഖുവത്ഥുച. ല. കായവത്ഥുചഹദയവത്ഥുചാതിയോജനാ. ചക്ഖുമേവ **ചക്ഖുവത്ഥു** തഥാ സോതാദീനിയേവ സോതവത്ഥാദീനി. വാക്യസങ്ഖേപോ ഹേസ പാഠോ. പേയ്യാലനയോതിപി അന്തദീപകനയോതിപി വത്തും യുജ്ജതി. കേചി പന ദ്വന്ദസമാസം മഞ്ഞന്തി. തേസം ചസദ്ദോ നയുജ്ജതി. പരതോ വത്ഥുസദ്ദോ ചസദ്ദോച പുബ്ബപദേസു ആനേതബ്ബോതിപി വദന്തി. തേസം ഹദയവത്ഥൂതി സമാസപദം നയുജ്ജതി. അവിഭത്തികനിദ്ദേസോതിപി അപരേ. **താനി കാമലോകേ സബ്ബാനിപി ലബ്ഭന്തീ**തി കാമതണ്ഹാ ധിന കമ്മനിബ്ബത്താനം അത്തഭാവാനംഏവ പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയതാ സമ്ഭവതോ സബ്ബാനിപി താനി ഛ വത്ഥൂനി കാമലോകേഏവ ലബ്ഭന്തി. തഥാ ഹി ചക്ഖാദീസു വത്ഥൂസു സന്തേസു ഏവരൂപാദീനം പരിഭോഗോ സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ രൂപാദീസു കാമവത്ഥൂസു അഭിരതാ കാമതണ്ഹാ സദാ ചക്ഖാദീനം പഞ്ചന്നം വത്ഥൂനംപി സമ്പത്തിം പത്ഥേതിയേവ. യഥാച സബ്ബകമ്മികോ അമച്ചോ സദാ രഞ്ഞോ ഇച്ഛമേവ പൂരയമാനോ സബ്ബാനി രാജകമ്മാനി സമ്പാദേതി. ഏവമേവ കാമാവചരകമ്മംപി സദാ കാമതണ്ഹായ ഇച്ഛമേവ പൂരയമാനം പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയം അത്തഭാവം നിബ്ബത്തേതി. തസ്മാ കാമതണ്ഹാധിനകമ്മനിബ്ബത്താ കാമസത്താഏവ പരിപുണ്ണിന്ദ്രിയാ ഹോന്തീതി. യഥാ ച ദസ്സനസവനാനുത്തരിയ ധമ്മഭൂതാനി ചക്ഖുസോതാനി ബുദ്ധദസ്സന ധമ്മസ്സവനാ ദിവസേന സത്താനം വിസുദ്ധിയാപി ഹോന്തി, ന തഥാ ഘാനാദിത്തയം. തം പന കേവലം കാമപരിഭോഗത്ഥായഏവ ഹോതി. തസ്മാ തം കാമവിരാഗഭാവനാ കമ്മനിബ്ബത്തേസു ബ്രഹ്മത്തഭാവേസു നഉപലബ്ഭതീതി വുത്തം **രൂപലോകേ പന ഘാനാദിത്തയം നത്ഥീ**തി. ഇദഞ്ച പസാദരൂപത്തയം സന്ധായ വുത്തം. സസമ്ഭാരഘാന ജിവ്ഹാ കായ സണ്ഠാനാനിപന സുട്ഠുപരിപുണ്ണാനിഏവ ഹോന്തീതി. **അരൂപലോകേപന സബ്ബാനിപി നസംവിജ്ജന്തീ**തി രൂപവിരാഗ ഭാവനാ കമ്മനിബ്ബത്തേ തസ്മിം ലോകേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാസന്താനേസുപി സബ്ബേന സബ്ബം രൂപപവത്തിയാഏവ അഭാവതോ. തത്ഥ നിബ്ബത്താ ഹി സത്താ സുദ്ധേ ആകാസതലേഏവ ചിത്തപബന്ധമത്താ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തീതി. ഇമസ്മിം സങ്ഗഹേ പന ചിത്താനി സത്തവിഞ്ഞാണ ധാതുവസേന ഗഹേതും **തത്ഥ പഞ്ചവിഞ്ഞാണധാതുയോ**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥാ**തി തേസു ഛസു വത്ഥൂസു. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി ഏവ നിസത്തനിജീവട്ഠേന ധാതുയോതി വിഗ്ഗഹോ. ഏവം സേസേസുപി. വിജാനനകിച്ചാഭാവതോ മനനമത്താ ധാതൂതി **മനോധാതു**. പഞ്ചദ്വാരേ ആവജ്ജനമത്ത സമ്പടിച്ഛനമത്ത കിച്ചാനി ഹി വിസേസജാനന കിച്ചാനി നഹോന്തീതി. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി പന പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനാദിവസേന ഥോകം വിസേസജാനനകിച്ചാനി ഹോന്തി. അവസേസാ പന സന്തീരണാദയോ

ആരമ്മണസഭാവ വിചാരണാ ദിവസേന അതിരേക വിസിട്ഠജാനനകിച്ചയുത്തത്താ ന മനോധാതുയോ വിയ മനനമത്താ ഹോന്തി. നാപി പഞ്ചവിഞ്ഞാണധാതുയോവിയ വിജാനന മത്താ. അഥഖോ മനനട്ഠേന മനോച തം വിജാനനട്ഠേന വിഞ്ഞാണഞ്ചാതി കത്വാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയോനാമ. അതിസയ വിസേസജാനന ധാതുയോതി അത്ഥോ. പരിയായപദാനഞ്ഹി വിസേസന സമാസേ അതിസയത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. യഥാ പദട്ഠാനന്തി.

[൧൧൦] വിഭാവനിയം പന

> "മനോയേവ വിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണന്തി വാ. മനസോ വിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണ"ന്തി വാ വുത്തം. തത്ഥ മനോയേവ വിഞ്ഞാണന്തി ഇദം താവ ന യുജ്ജതി.

ന ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസേസേത്വാ അഭിരേകട്ഠദീപകേ പദട്ഠാനന്തിആദികേ വിസേസനസമാസേ അവധാരണ വിഗ്ഗഹോ കത്ഥചി ദിസ്സതി യുജ്ജതിചാതി.

[൧൧൧] മനസോ വിഞ്ഞാണന്തി ഇദംപി നയുജ്ജതിയേവ.

മനസോതി ഹി മനോധാതുത്തികസങ്ഖാതസ്സ മനസ്സ. തത്ഥ സമ്പടിച്ഛനദ്വയം സന്തീരണാദികസ്സ മനോവിഞ്ഞാണപബന്ധസ്സ പച്ചയഭൂതം ഹോതി. പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനം പന പരതോ ദ്വാരന്തരേ പവത്തമാനം തസ്സേവ മനോവിഞ്ഞാണപബന്ധസ്സ പച്ചയുപ്പന്നഭൂതം ഹോതീതികത്വാ ആദിമ്ഹി പച്ചയഭൂതസ്സ ചേവ അന്തേ ദ്വാരന്തരേ പച്ചയുപ്പന്നഭൂതസ്സ ച മനസ്സ സമ്ബന്ധിവിഞ്ഞാണന്തി അത്ഥോ. അഥവാ, പഞ്ചവിഞ്ഞാണവജ്ജിതാനി സബ്ബാനി വിഞ്ഞാണാനി മനനകിച്ചത്താ മനോനാമ. ആരമ്മണേ പന അഭിനിപാത മത്താനി പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി മനനകിച്ചാനി നഹോന്തീതി ദസ്സനാദീനി ഏവ നാമ. പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനഞ്ച മനതോ ജാതംപി മനസ്സ പച്ചയോ നഹോതി. ദസ്സനാദീനം ഏവ പച്ചയോ. സമ്പടിച്ഛനദ്വയഞ്ച മനസ്സ പച്ചയോ ഹോന്തംപി മനതോ ജാതം നഹോതി. ദസ്സനാദിതോ ഏവ ജാതം. സന്തീരണാദീനി പന അത്തനോ പുരേ പച്ഛാപവത്താനം ഭിന്നം ഭിന്നം മനാനം ഏവ മജ്ഝേ ജാതാനീതി അത്തനോ പച്ചയ പച്ചയുപ്പന്നഭൂതസ്സ മനസ്സ സമ്ബന്ധിവിഞ്ഞാണന്തി അത്ഥോ. ഏവഞ്ച സതി പഞ്ചവിഞ്ഞാണംപി ഭിന്നം മനോധാതൂനം അന്തരേ പവത്തത്താ മനസോ പച്ചയ പച്ചയുപ്പന്നഭൂതസ്സ സമ്ബന്ധിവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണന്തി വത്തബ്ബമേവ സിയാതി.

[൧൧൨] ടീകായം പന

> മനതോ ജാതം വിഞ്ഞാണന്തിപി വുത്തം. തംപി വുത്തനയേന നയുജ്ജതിയേവ.

അവസേസാ പന മനോവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഖാതാച സന്തീരണ.ല. പന്നരസരൂപാവചരവസേന തിംസധമ്മാ ഹദയം നിസ്സായേവ പവത്തന്തീതി യോജനാ. ചസദ്ദോ പനേത്ഥ അവസേസാനം ഛസത്തതി ധമ്മാനം മനോവിഞ്ഞാണധാതുഭാവം സമ്ഭാവേതി.

**[൧൧൩] വിഭാവനിയം പന**

> സമ്പിണ്ഡനത്ഥം ഗഹേത്വാ "ന കേവലം മനോധാതുയേവാ"തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ഏവഞ്ഹി സതി അവസേസാച മനോവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഖാതാതി വുത്തം സിയാതി.

**[൧൧൪]** യാച ടീകാസു

> സന്തീരണ.ല. രൂപാവചരവസേന പവത്താ, അവസേസാ മനോവിഞ്ഞാണ ധാതുസങ്ഖാതാച തിംസ ധമ്മാതി യോജനാ. സാപി ന സുന്ദരാ.

അത്ഥഗതിയാ അവിസദത്താതി. തത്ഥ കസ്മാ തേ നിസ്സായേവ പവത്തന്തീതി. ആരുപ്പേസു അനുപ്പജ്ജനതോ, കസ്മാച തത്ഥ നുപ്പജ്ജന്തീതി വുച്ചതേ. സന്തീരണമഹാവിപാകാനി താവ തത്ഥ നുപ്പജ്ജന്തി പഞ്ചന്നം ദ്വാരാനം അത്തനോ കിച്ചാനഞ്ച തത്ഥ അഭാവതോ. പടിഘചിത്തദ്വയംപി നുപ്പജ്ജതി. അനീവരണാവത്ഥസ്സ പടിഘസ്സ അഭാവതോ. ഏകന്ത നീവരണാനഞ്ച ഝാനഭൂമീസു അസമ്ഭവതോ. ഏത്ഥ പന യദി അനീവരണാവത്ഥോ പടിഘോ നത്ഥി. പാളിയം ദുതീയജ്ഝാനേഏവ ദോമസ്സിന്ദ്രിയസ്സ അപരിസേസനിരോധവചനം അട്ഠകഥാസുച ദുതീയജ്ഝാനൂപചാരേ തസ്സ ഉപ്പത്തിസമ്ഭവവചനം വിരുദ്ധം സിയാ. തസ്മാ അത്തനോ സഹായപച്ചയ ഭൂതസ്സ ഓളാരികസ്സ കാമരാഗസ്സ ഝാനഭൂമീസു അഭാവതോ പടിഘചിത്തദ്വയം തത്ഥ നുപ്പജ്ജതീതി യുത്തന്തിപി വദന്തി. ടീകാകാരാപന ദുതീയജ്ഝാനൂപചാരേ തസ്സ ഉപ്പത്തിസമ്ഭവ വചനം പരികപ്പവചനമത്തന്തി കത്വാ പുരിമകാരണമേവ ഇച്ഛന്തി. യദി പനേതം പരികപ്പവചനമത്തം സിയാ പാളിവചനംപി പരികപ്പവചനമത്തമേവ സിയാ. തസ്മാ പച്ഛിമകാ രണമേവ യുത്തരൂപന്തി അമ്ഹാകം ഖന്തി. ഹസനചിത്തംപി നുപ്പജ്ജതി അരൂപീനം ഹസനകിച്ചസ്സ അഭാവതോ. കായാഭാവതോതിപി യുജ്ജതി. സോതാപത്തിമഗ്ഗചിത്തംപി നുപ്പജ്ജതി. പരതോഘോസാഭാവേന തത്ഥുപ്പന്നസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സ ധമ്മാഭിസമയാഭാവതോ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാനഞ്ച തത്ഥ അനുപ്പജ്ജനതോ. തേനേവ ഹി തത്ഥുപ്പന്നോ പുഥുജ്ജനോ അട്ഠസു അക്ഖണയുത്തേസു വുത്തോതി. രൂപാവചരചിത്താനിപി തത്ഥ നുപ്പജ്ജന്തി രൂപവിരാഗഭാവനായ രൂപനിമിത്താരമ്മണാനം തേസം സമതിക്കന്തത്താതി.

അവസേസാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഖാതാ കുസലാകുസലക്രിയാനുത്തരവസേന ദ്വേ ചത്താലീസധമ്മാ ഹദയം നിസ്സായവാ അനിസ്സായവാ പവത്തന്തീതി യോജനാ. നിസ്സായവാ പഞ്ചവോകാരേ അനിസ്സായവാ ചതുവോകാരേതി അധിപ്പായോ. കുസലാനിച അകുസലാനിച ക്രിയാനിച അനുത്തരാനിചാതി വിഗ്ഗഹോ. തത്ഥ **കുസലാനീ**തി പഞ്ചരൂപ കുസലതോ അവസേസാനി ദ്വാദസലോകിയകുസലാനി. **അകുസലാനീ**തി പടിഘദ്വയതോ അവസേസാനി ദസഅകുസലാനി. **ക്രിയാനീ**തി പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജന ഹസന പഞ്ചരൂപക്രിതോ അവസേസാനി തേരസക്രിയചിത്താനി. **അനുത്തരാനീ**തി പഠമമഗ്ഗതോ അവസേസാനി സത്തഅനുത്തരചിത്താനി. കാമേ ഛവത്ഥും നിസ്സിതാ സത്തധാതുയോ മതാ. രൂപേ തിവത്ഥും നിസ്സിതാ

ചതുബ്ബിധാ ധാതുയോ മതാ. ആരുപ്പേ കിഞ്ചിവത്ഥും അനിസ്സിതാ ഏകാ ധാതു മതാതി യോജനാ. **തേചത്താലീസാ**തി പഞ്ചവിഞ്ഞാണ മനോധാതുത്തികേഹി സദ്ധിം സന്തീരണാദികേ തിംസധമ്മേ സന്ധായ വുത്തന്തി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ പകിണ്ണകസങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# വീഥി സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൧൩൯**. ഏവം ചിത്തപ്പഭേദ സങ്ഗഹോ, ചേതസികപ്പഭേദ സങ്ഗഹോ, ഉഭയപ്പഭേദ സങ്ഗഹോതി ചിത്തചേതസികാനം കയോപഭേദ സങ്ഗഹേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വീഥിചിത്തപ്പവത്തിസങ്ഗഹോ വീഥിമുത്ത ചിത്തപ്പവത്തിസങ്ഗഹോതി തേ സഞ്ഞേവ ദ്വേ പവത്തിസങ്ഗഹേ ദസ്സേതും **ചിത്തുപ്പാദാനമിച്ചേവ**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ഉപ്പാദാ. തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തി. അഞ്ഞേസ്സ അസു തത്താചിത്തേ ഇച്ചേവ ലബ്ഭതി. ഇതി ചിത്തഞ്ച ചിത്തേഉപ്പാദാചാതി ചിത്തുപ്പാദാ. ചിത്തചേതസികാതി വുത്തം ഹോതി. തേസം ചിത്തുപ്പാദാനം. **ഇച്ചേവ**ന്തിആദിതോ പട്ഠായ വുത്തപ്പകാരേന. **സങ്ഗഹമുത്തര**ന്തി ജാതിനിദ്ദേസോ യം. ഉത്തരേ ഉത്തമേ തയോ പഭേദസങ്ഗഹേ കത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **ഭൂമിപുഗ്ഗലഭേദേനാ**തി സഹത്ഥേ കരണവചനം. കാമാവചരാദിഭൂമിഭേദേന ദുഹേതുകാദി പുഗ്ഗലഭേദേന സദ്ധിന്തി അത്ഥോ. **പുബ്ബാപരനിയാമിത**ന്തി ആവജ്ജനാദി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദി പുബ്ബ ചിത്താപരചിത്താനുക്കമേന നിയാമിതം വവത്ഥിതം. **പവത്തിസങ്ഗഹംനാമാ**തിപി ജാതിനിദ്ദേസോയേവ. ഏവം നാമകേ ദ്വേ പവത്തിസങ്ഗഹേതി അത്ഥോ. **പടിസന്ധിപവത്തിയ**ന്തി പടിസന്ധിപവത്തീസു. വചനവിപല്ലാസോ ഹേസ. പടിസന്ധികാലേപവത്തികാലേചാതി അത്ഥോ. പടിസന്ധികാലേ പവത്തിസങ്ഗഹഞ്ച പവത്തികാലേ പവത്തിസങ്ഗഹഞ്ചാതി ദ്വേ സങ്ഗഹേപവത്തി പവക്ഖാമീതി വുത്തം ഹോതി. അയഞ്ച അത്ഥോ ഉപരിസങ്ഗഹേ ആരബ്ഭ ഗാഥായ പാകടോ. കേചി പന നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മന്തി വദന്തി. ഏവംസതി ഉപരി സങ്ഗഹോ പടിസന്ധിസങ്ഗഹോനാമ സിയാ. ന പവത്തി സങ്ഗഹോ നാമ. ഏവഞ്ച സതി ഉപരി വീഥിമുത്തസങ്ഗഹേ ആരബ്ഭ ഗാഥായം സന്ധിയം പവത്തിസങ്ഗഹോനാമ ഇദാനി വുച്ചതീതി ഇമിനാ ന സമേതി.

**[൧൩൭] ടീകാസു** പന

> "ഉത്തരം വേദനാസങ്ഗഹാദിവിഭാഗതോ ഉത്തമ"ന്തി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബം.

ഏവഞ്ഹി സതി പകിണ്ണകസങ്ഗഹോവ ഇധ സങ്ഗഹസദ്ദേന ഗഹിതോ സിയാതി. യസ്മാപന തിണ്ണം ഭിന്നഞ്ച പഭേദസങ്ഗഹാനം മജ്ഝേ ഠത്വാ അയം അനുസന്ധിഗാഥാ പവത്താ. തസ്മാ പുബ്ബേ തയോപി പഭേദസങ്ഗഹാ ഇധ സങ്ഗഹസദ്ദേന ഗഹേതും യുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. അയം പന പവത്തിസങ്ഗഹോ വത്ഥുദ്വാരാലമ്ബണേഹി സദ്ധിം യോജേത്വാ വുത്തോ സുവുത്തോതി താനി തീണി ഛക്കാനിപി പുന ഇധ നിക്ഖിത്താനി.

**[൧൩൮] വിഭാവനിയം** പന

> "വത്ഥുദ്വാരാലമ്ബണ സങ്ഗഹാ ഹേട്ഠാ കഥിതാപി പരിപുണ്ണം കത്വാ പവത്തിസങ്ഗഹം ദസ്സേതും പുന നിക്ഖിത്താ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി സകലാ വത്ഥുദ്വാരാലമ്ബണസങ്ഗഹാ ഇധ നിക്ഖിത്താതി. വിസയാനം ദ്വാരേസു പവത്തി **വിസയപവത്തി**. ഏത്ഥച പവത്തീതി ആപാതാഗമനമേവ വുച്ചതി. വക്ഖതി ഹി **ഏകചിത്തക്ഖണാ തീതാനിവാ**തിആദിം. സാ പന കാചി സീഘതമാ, കാചി സീഘതരാ, സീഘാ, ദന്ധാ, ദന്ധതരാ, ദന്ധതമാതി ഛധാ ഹോതീതി. കമ്മാദീനം വിസയാനം ദ്വാരേസു പവത്തി പച്ചുപട്ഠാനം ആപാതാഗമനം വിസയപ്പവത്തി. വക്ഖതി ഹി **കമ്മംവാ കമ്മനിമിത്തംവാ ഗതിനിമിത്തംവാ കമ്മബലേന ഛന്നം ദ്വാരാനം അഞ്ഞതരസ്മിം പച്ചുപട്ഠാതീ**തി.

**[൧൧൭] വിഭാവനിയം** പന

> "വിസയേസുച ചിത്താനം പവത്തി വിസയപ്പവത്തീ"തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി അതിപരിത്താരമ്മണേ വിസയപ്പവത്തിനാമ അനുപപന്നാ ആപജ്ജതീതി. **തത്ഥാ**തി തേസു ഛക്കേസു. ധാതുഭേദം പത്വാധാതുനാനത്തം പമാണന്തി മനനം വിജാനനതോ വിസും കത്വാ മനോധാതു വിസും വുത്താ. വിഞ്ഞാണഭേദം പത്വാ പന യംകിഞ്ചി മനനം വിജാനനേ അന്തോ ഗധമേവാതി വുത്തം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം.ല. ഛവിഞ്ഞാണാനീ**തി ഛവീഥിയോ പന ദ്വാരപ്പവത്താ ചിത്തപവത്തിയോ യോജേതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. ചക്ഖുദ്വാരേ പവത്താ വീഥി **ചക്ഖുദ്വാരവീഥി**. ചക്ഖുദ്വാരവികാരം പടിച്ച പവത്തോ ചിത്തപ്പബന്ധോതി അത്ഥോ. ഏവം സേസേസു. അസാധാരണേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ഉപലക്ഖിതാ വീഥി **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥി**. സുദ്ധോ പന മനോവിഞ്ഞാണപബന്ധോ **മനോവിഞ്ഞാണവീഥി**.

**വിഭാവനിയം** പന

> "ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്ബന്ധിനീ വീഥി തേന സഹ ഏകാരമ്മണ ഏക ദ്വാരികതായ സഹ ചരണഭാവതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ വീഥീ"തി വുത്തം.

**ദ്വാരപ്പവത്താ**തി ദ്വാരേ ഉപ്പന്നാ. തം തം ദ്വാരവികാരം പടിച്ച ഉപ്പന്നാതി അത്ഥോ. **ചിത്തപ്പവത്തിയോ**തി ചിത്തപബന്ധാ. **അതിമഹന്ത**ന്തി സാമി അത്ഥേ പച്ചത്തവചനം. അതിമഹന്തസ്സ പഞ്ചാലമ്ബണസ്സ പവത്തി.ല. അതിപരിത്തസ്സ പഞ്ചാലമ്ബണസ്സ പവത്തിചാതി പഞ്ചദ്വാരേ ചതുധാ. മനോദ്വാരേ പന വിഭൂതസ്സ ഛളാരമ്മണസ്സ പവത്തി അവിഭൂതസ്സ ഛളാരമ്മണസ്സ പവത്തിചാതി ദ്വിധാതി ഛധാവിസയപ്പവത്തി വേദിതബ്ബാതി യോജനാ. അതിമഹന്താദിഭാവോ ചേത്ഥ ആലോകാദി പച്ചയ വസേനവാ വത്ഥു അതിമഹന്താദിവസേനവാ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ സണ്ഹസുഖുമംപി ദൂരംപി രൂപാദീനം അധിട്ഠാനവത്ഥുനാമ ആലോകാദി പച്ചയ സമ്പത്തിയാ സതി അതിമഹന്തമേവ. തഥാ ഹി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പഠമാതി നീഹാരകാലാദീസു ലോക വിവരണ പാടിഹാരിയപവത്തി കാലേ അവീചിനിരയേപി അകനിട്ഠേപി പരചക്കവാളേസുപി സണ്ഹസുഖുമാനിച ദൂരാനിച രൂപാനി ഇധ ഠിതാവ പസ്സന്തി. തദാ ഹി ഉളാരോ ഓഭാസോ പാതുരഹോസി. തസ്സ വസേന സബ്ബേപി പഥവിസിനേരു ചക്കവാള സിലുച്ചയാദയോ ജാതിഫലികക്ഖന്ധാ വിയ സമ്പജ്ജന്തി. മഹന്തോ ഉളാരോ ഓഭാസോ പാതുരഹോസി അതികമ്മദേവാനം ദേവാനുഭാവന്തി ഹി വുത്തം. ഉപപത്തിദേവബ്രഹ്മാദീനം പന

പസാദനിസ്സയഭൂതാനം ഓഭാസജാതതായപി പഥവിപബ്ബതാദയോ ചക്ഖുരൂപാദീനം അന്തരം കാതും നസക്കോന്തീതി. തഥാ ദൂരേപി പബ്ബതാദിരൂപാനി വത്ഥു അതിമഹന്തതായ ചന്ദസൂരിയ താരകാദി രൂപാനി വിസയ വത്ഥു മഹന്തതായ ഓഭാസ ജാതതായ ച അതി മഹന്താനി നാമ ഹോന്തീതി. ആലോകാദിപച്ചയാനം പന അധിട്ഠാനവത്ഥൂനഞ്ച ദുബ്ബല ദുബ്ബലതര ദുബ്ബലതമാനുക്കമേന മഹന്താദിഭാവോ വത്തബ്ബോതി. യാനി പന പഞ്ചാലമ്ബണാനി ഏകചിത്തക്ഖണം അതിക്കമ്മ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി, താനി അതിമഹന്താരമ്മണാനിനാമ. യാനി ദ്വത്തിചിത്തക്ഖണാനി അതിക്കമ്മ, താനി മഹന്താരമ്മണാനി. യാനി ചതു പഞ്ച ഛ സത്ത അട്ഠ നവ ചിത്തക്ഖണാനി അതിക്കമ്മ, താനി പരിത്താരമ്മണാനി. യാനിപന ദസേകാദസദ്വാദസ തേരസ ചുദ്ദസ പന്നരസ ചിത്തക്ഖണാനി അതിക്കമ്മ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി. താനി അതിപരിത്താ രമ്മണാനീതി. പക്ഖതിച **ഏകചിത്തക്ഖണാതീതാനിവാ**തിആദി. **വിഭൂതസ്സാ**തി പാകടസ്സ, **അവിഭൂതസ്സാ**തി അപാകടസ്സ. ഏവം ഛഛക്കാനി സരൂപതോ നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി താനി സബ്ബാനി ഏകതോ യോജേത്വാ വീഥിചിത്തപ്പവത്തിം വിത്ഥാരേന്തോ കഥന്തി പുച്ഛിത്വാ രൂപാരൂപാനം താവ അദ്ധാനപരിച്ഛേദം ദസ്സേതും **ഉപ്പാദട്ഠിതീ**തിആദി മാഹ. തത്ഥ **കഥ**ന്തി കേന പകാരേന വീഥിചിത്തപ്പവത്തി ഹോതീതി അത്ഥോ.

**[ഫ്രഫ്വ] വിഭാവനിയം** പന

> "കഥന്തി കേന പകാരേന അതിമഹന്താദിവസേന വിസയ വവത്ഥാനം ഹോതീതി പുച്ഛിത്വാ ചിത്തക്ഖണവസേന തം പകാസേതും ഉപ്പാദട്ഠിതീതിആദി ആരദ്ധ"ന്തി വുത്തം. തം യുത്തം വിയ ന ദിസ്സതി.

ഏവഞ്ഹി സതിആദിതോ പഞ്ചന്നം ഛക്കാനം ഓകാസോനാമ നസിയാ. നച ഉപ്പാദട്ഠിതി.ല. രൂപധമ്മാനമായൂതി ഇദം വിസയ വവത്ഥാനത്ഥമേവ വുത്തന്തി സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി. ഉപ്പജ്ജനം ഉപ്പാദോ. സഭാവ പടിലാഭോതി അത്ഥോ. ഠാനം ഠിതി. യഥാലദ്ധസഭാവസ്സ അനിവത്തീതി അത്ഥോ. ഭഞ്ജനം ഭങ്ഗോ. തസ്സ പരിഹായിത്വാ അന്തരധാനന്തി അത്ഥോ.
**ഏകചിത്തക്ഖണംനാമാ**തി ഏകസ്സ ചിത്തസ്സ ഖണോനാമ. സോ പന ഖണോ അച്ഛരാസങ്ഘാടക്ഖണസ്സ അക്ഖിനിമ്മിലനക്ഖണസ്സച അനേകകോടി സതസഹസ്സഭാഗോ ദട്ഠബ്ബോ. അച്ഛരാസങ്ഘാടക്ഖണേ അനേകകോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ഹി അട്ഠകഥായം വുത്തം. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരമതേന പനേത്ഥ ഉപ്പാദഭങ്ഗ വസേനഖണദ്വയം ഏകചിത്തക്ഖണംനാമാതി വത്തബ്ബം. യഥാ ഹി ലോകേ വിജ്ജുനാമ വദ്ധനാനന്തരമേവ ഭിജ്ജതി. ന പനസ്സാ വദ്ധനസ്സ ഭിജ്ജനസ്സച അന്തരാ ഠിതിനാമ വിസും പഞ്ഞായതി. യഥാ ച ഉദ്ധം ഉജും ഖിത്തം ലേഡ്ഡു ഉപ്പതിത്വാ പതതി. ന പന ഉപ്പതനസ്സ പതനസ്സ ച അന്തരാ ഠിതിനാമ വിസും ദിസ്സതി. തഥാ ചിത്തംപി. തംപി ഹി ഉദയ ഭാഗാനന്തരമേവ വയഭാഗേ പതതി. ന പനസ്സ രൂപധമ്മാനം വിയ തേസം ദ്വിന്നം ഭാഗാനം മജ്ഝേ വിസും ഏകോ ഗണനൂപഗോ ഠിതിഭാഗോനാമ ഉപലബ്ഭതി. ഏവഞ്ച കത്വാ യമകേസു ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദഭങ്ഗാവ തത്ഥ തത്ഥ വുത്താ. വിസേസതോ പന ചിത്തയമകേ ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനന്തി. ഭങ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പന്നം. നോ ച ഉപ്പജ്ജമാനം. ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പന്നഞ്ചേവ ഉപ്പജ്ജമാനഞ്ചാതിആദിനാ ഭങ്ഗുപ്പാദാവ ചിത്തസ്സ വുത്താ. കഥാവത്ഥുമ്ഹിച ഏകം ചിത്തം ദിവസം തിട്ഠതീതി ആമന്താ. ഉപഡ്ഢദിവസോ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ഉപഡ്ഢദിവസോ വയക്ഖണോതി. ന ഹേവം

വത്തബ്ബേ. ഏകം ചിത്തം ദ്വേ ദിവസേ തിട്ഠതീതി ആമന്താ. ഏകോ ദിവസോ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ഏകോ ദിവസോ വയക്ഖണോതി നഹേവം വത്തബ്ബേ. ഏകം ചിത്തം ചത്താരോ ദിവസേ തിട്ഠതീതി ആമന്താ. ദ്വേ ദിവസാ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ദ്വേ ദിവസാ വയക്ഖണോതി ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.ല. മാസം. ദ്വേ മാസേ. ചത്താരോമാസേ.ല. സംവച്ഛരം, ദ്വേ സംവച്ഛരാനി. ചത്താരി സംവച്ഛരാനി.ല. കപ്പം. ദ്വേ കപ്പേ. ചത്താരോ കപ്പേതിആദിനാ ദ്വേ ഉപ്പാദവയഭാഗാവ ചിത്തസ്സ വുത്താ. ന ഠിതിഭാഗോ. യദി സോ വിസും ഉപലബ്ഭേയ്യ. ഏകം ചിത്തം ദിവസം തിട്ഠതീതി ആമന്താ. ദിവസസ്സ പഥമോ ഭാഗോ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ദുതീയോ ഠിതിക്ഖണോ. തതീയോ വയക്ഖണോതി ഏവം മഹാഥേരേന വിചാരിതോ സിയാ. തയോ ദിവസേ തയോ മാസേ തീണി സംവച്ഛരാനി തയോ കപ്പേതി ഇമാനിപി അവജ്ജേ തബ്ബാനിഏവ സിയുന്തി. ഏത്ഥ സിയാ, നനു സുത്തന്തേസു തീണി മാനി ഭിക്ഖവേ സങ്ഖതസ്സ സങ്ഖത ലക്ഖണാനി. കതമാനിതീണി, ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞായതി. ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീതി വുത്തം. തഥാ വേദനായ ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞായതി. ഠിതായ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതി. സഞ്ഞായ. സങ്ഖാരാനം. വിഞ്ഞാണസ്സ ഉപ്പാദോ.ല. പഞ്ഞായതീതി വുത്തം. തസ്മാ ചിത്തസ്സ തതീയോ ഠിതിഭാഗോ വിസും ഉപലബ്ഭതി യേവാതി.ന. പബന്ധഠിതിയാ ഏവ തത്ഥ വുത്തത്താതി. കഥം വിഞ്ഞായതീതി ചേ, ഉപ്പാദവയേ പഥമം വത്വാ പച്ഛാ പുന വിസും ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീതി ഇമസ്സ വുത്തത്താതി. ഇതരഥാ ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞായതീതി വുത്തം സിയാതി. നനു പബന്ധഠിതി നാമ പഞ്ഞത്തി ഹോതി. സാച അസങ്ഖതാ, സുത്തന്താനിച സങ്ഖത ലക്ഖണ വിസയാനി. തസ്മാ സാ പബന്ധട്ഠിതി തത്ഥ വുത്താതി നസക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി ചേ. ന ന സക്കാ. അഭിധമ്മേപി സങ്ഖതധമ്മനിദ്ദേസേസു സമൂഹ സണ്ഠാന സന്തതി പഞ്ഞത്തീഹിപി നിദ്ദേസസ്സ ദിട്ഠത്താ. തഥാ ഹി രൂപായതനനിദ്ദേസാദീസു ദീഘം രസ്സം സണ്ഹം ഥുലം വട്ടം പരിമണ്ഡലം ചതുരസ്സം ഛളംസം അട്ഠംസം സോളസംസം നിന്നം ഥലന്തിആദിനാ, വിഭങ്ഗേ ച കേസാ ലോമാ നഖാ ദന്താതിആദിനാ പഞ്ഞത്തിസിസേന സങ്ഖതധമ്മാ നിദ്ദിട്ഠാതി. സുത്തന്തേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ഈദിസേസു ഹി ഠാനേസു പഞ്ഞത്തിവസേന പവത്താപി ദേസനാ സങ്ഖതധമ്മമേവ ആഹച്ച തിട്ഠതി. തസ്മാ യഥാ ഉപ്പാദഭങ്ഗാനം പച്ചേകം ഏകേകോ ഖണോ ചിത്തസ്സ ലബ്ഭതി. ന തഥാ ഠിതിയാതി. അയം ആചരിയാനന്ദത്ഥേ രസ്സ അധിപ്പായോ. അയഞ്ച വാദോ സംയുത്തട്ഠകഥായം ഏവ ആഗതോ. സോച സങ്ഗഹകാരേന പടിക്ഖിത്തോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ, അപരേ പന വദന്തി. അരൂപധമ്മാനം ജരാഖണോനാമ നസക്കാ പഞ്ഞപേതും. സമ്മാ സമ്ബുദ്ധോച വേദനായ ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞായതി. ഠിതായ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീതി വദന്തോ അരൂപധമ്മാനംപി തീണി ലക്ഖണാനി പഞ്ഞപേതി. ഭാനിഅത്ഥിക്ഖണം ഉപാദായ ലബ്ഭന്തീതി വത്വാ -

അത്ഥിതാ സബ്ബധമ്മാനം, ഠിതിനാമ പവുച്ചതി;
തസ്സേവ ഭേദോ മരണം; സബ്ബദാ സബ്ബപാണിനന്തി.

ഇമായ ആചരിയഗാഥായ തമത്ഥം സാധേന്തി. അഥവാ, സന്തതിവസേന ഠാനം വേദിതബ്ബന്തിച വദന്തി. ഇമസ്മിം പന സുത്തേ അയം വിസേസോ നത്ഥി. തസ്മാ ആചരിയഗാഥായ സുത്തം അപ്പടിബാഹേത്വാ സുത്തമേവ

പമാണം കാതബ്ബന്തി. തഥ ജരാഖണോനാമ ഉപ്പാദക്ഖണഭങ്ഗക്ഖണാനം മജ്ഝേ വിസും ജരായ ഖേത്തഭൂതോ ഠിതിക്ഖണോ വുച്ചതി. അഞ്ഞഥത്തന്തി ജരാഏവ. അത്ഥിക്ഖണന്തി ഖണദ്വയമേവ. പടിക്ഖിത്തോപി പന അയം വാദോ കഥാവത്ഥു പാളിയാ സദ്ധിം സുട്ഠു സമേതിയേവ. അപിച, ഉദ്ധം ഉപ്പതിതസ്സ ലേട്ടുസ്സ ഉപ്പതനനിവത്തി വിയ യാ ചിത്തസ്സ ഉദയസങ്ഖാതസ്സ വഡ്ഢനസ്സ നിവത്തിനാമ അത്ഥി. ന ഹി ഉദയേ അനിവത്തന്തേ വയോനാമ സമ്ഭവതിതീ. സാ ഏവ ഉദയ പരിയന്തമത്തഭൂതാ ഇധ ഠിതിപരിയായോതി സക്കാ വത്തും. സോ പന വിസും ഗണനൂപഗോ ഏകോ ഖണോനാമ നഹോതീതി കത്വാ അഭിധമ്മേ ദ്വേഏവ ഖണാ ചിത്തസ്സ വുത്താ. ഉദയഭാഗസ്സ പന ആദി കോടിം വയഭാഗസ്സഅന്തകോടിഞ്ച ഥപേത്വാ മജ്ഝേഭാഗദ്വയനിസ്സിതാ പരിപച്ചന ലക്ഖണാ ജരാനാമ അരൂപധമ്മാനംപി ലബ്ഭതിയേവ. തം സന്ധായ ധാതുകഥായം ജരാദീഹിഖന്ധേഹിസങ്ഗഹിതാതിവുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**[൧൧൯]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> "ഉപ്പാദഭങ്ഗാവത്ഥാഹി ഭിന്നാ ഭങ്ഗാഭിമുഖാവത്ഥാപി ഇച്ഛിതബ്ബാ. സാ ഠിതിനാമാ"തി വുത്തം. തം കഥാവത്ഥുപാളിയാ സഹ ന സമേതി.

ഉപഡ്ഢദിവസോ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ഉപഡ്ഢദിവസോ വയക്ഖണോ. പഥമോ ദിവസോ ഉപ്പാദക്ഖണോ. ദുതീയോ വയക്ഖണോതി ഹി വിചാരേന്തേന ഉപ്പാദഭങ്ഗാവത്ഥാ ഹി ഭിന്നാ തതീയാ അവത്ഥാ തസ്സം പാളിയം പടിക്ഖിത്തായേവ ഹോതീതി.

**[൧൨൦]** ഏതേന യഞ്ച **തത്ഥ**

> "പാളിയം പന വേനേയ്യജ്ഝാസയാ നുരോമതോ നയദസ്സനവസേന സാ ന വുത്താ. അതിധമ്മദേസനാപി ഹി കദാചി വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരോധേന പവത്തതി. യഥാ, രൂപസ്സ ഉപ്പാദോ ഉപചയോ സന്തതീതി ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ ദേസിതോ"തി വുത്തം. തംപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി. വിഭാഗാരഹസ്സ ഹി ധമ്മസ്സ വിഭാഗകരണംനാമ വേനേയ്യവസേനാതിപി ധമ്മവസേനാതിപി യുജ്ജതി. വിജ്ജമാനേ സതി വിസും കത്വാ വത്തബ്ബസ്സ അഭിധമ്മേ അവചനം പന വേനേയ്യവസേനാതി ന യുത്തമേതന്തി.

**[൧൨൧]** യമ്പി **തത്ഥ**

> "സുത്തേച തീണി മാനി ഭിക്ഖവേ സങ്ഖതസ്സ സങ്ഖതലക്ഖണാനി. കതമാനി തീണി. ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. വയോ പഞ്ഞാ യതി. ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീതി ഏവം സങ്ഖതധമ്മസ്സേവ ലക്ഖണദസ്സനത്ഥം ഉപ്പാദാദീനം വുത്തത്താ നസക്കാ പബന്ധസ്സ പഞ്ഞത്തിസഭാവസ്സ അസങ്ഖതസ്സ ഠിതി തത്ഥ വുത്താതി വിഞ്ഞാതു"ന്തി വുത്തം. തംപി ന ഗഹേതബ്ബം.

അഭിധമ്മേപി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന പഞ്ഞത്തിസീസേന സങ്ഖതധമ്മാനം നിദ്ദേസസ്സ ദിട്ഠത്താതി.

**[൧൨൨]** യമ്പി **തത്ഥ**

"ഉപസഗ്ഗസ്സച ധാത്വത്ഥേയേവ പവത്തനതോ പഞ്ഞായതീതി ഏതസ്സ വിഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ"തി വുത്തം. തംപി ന യുത്തം.

യഥാനുലോമസാസനഞ്ഹി സുത്തം. തസ്മാ തത്ഥ വിനേയ്യാനം സുട്ഠു പഞ്ഞായനമേവ അധിപ്പേതന്തി. അരൂപം അരൂപിസഭാവത്താ ലഹുപരിണാമം. രൂപം പന രൂപിധമ്മത്തായേവ ദന്ധപരിണാമന്തി വുത്തം **താനിപന.ല. രൂപധമ്മാന മായൂ**തി.

**[൧൨൩] വിഭാവനിയം** പന

"ഗാഹകഗഹേതബ്ബ ഭാവസ്സ തംതം ഖണവസേന നിപ്പജ്ജനതോ"തി കാരണം വുത്തം. തം അകാരണം.

ന ഹി ഗാഹകം അരൂപം ഗഹേതബ്ബഞ്ച രൂപം ഗഹണസമ്പജ്ജനത്ഥം ലഹും പരിണമതി ഗരും പരിണപതീതി സക്കാ വത്തുന്തി. താനി താദിസാനി സത്തരസന്നം ചിത്താനം ഖണാനി സത്തരസവാ താനി ചിത്തക്ഖണാനി രൂപ ധമ്മാനമായൂതി യോജനാ. സത്തരസ ചിത്തക്ഖണസമപമാണാനി ഖണാനി വിഞ്ഞത്തി രൂപലക്ഖണ രൂപവജ്ജാനം രൂപധമ്മാനം ആയുനാമാതി വുത്തം ഹോതി. ഖണമത്തതോ പന അട്ഠകഥാനയേന ഏകപഞ്ഞാസഖണാനി ഹോന്തി, മൂലടീകാനയേന ദ്വത്തിംസഖണാനി. തത്ഥച ആദിമ്ഹി ദ്വേ ഖണാനി രൂപധമ്മാനം ഏകം ഉപ്പാദക്ഖണമേവ. അന്തേ ദ്വേ ഏകം ഭങ്ഗക്ഖണമേവ. മജ്ഝേ അട്ഠവീസ ഖണാനി തേസം ഏകം ഠിതിക്ഖണമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി ദന്ധപരിണതാനം രൂപാനം ഉപ്പാദഭങ്ഗാപി ചിത്തസ്സ വിയ ലഹുകാ ഭവിതും അരഹന്തീതി. തത്ഥ വിഞ്ഞത്തിദ്വയം ഏകചിത്തക്ഖണികം. ഉപചയസന്തതിയോ ഉപ്പാദമത്താ അനിച്ചതാ ഭങ്ഗമത്താ. ജരതാ രൂപ ധമ്മാനം ഠിതിക്ഖണമത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. മൂലടീകാനയേന പനേത്ഥ താനി പന സോളസചിത്തക്ഖണാനി രൂപധമ്മാനമായൂതി വത്തബ്ബം. ടീകാചരിയോ ഹി പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗേ ആഗതം മഹാട്ഠകഥാവചനം പതിട്ഠപേന്തോ സോളസചിത്തക്ഖണായുകഭാവം സമ്ഭാവേതി, ഏവം സന്തേപി ഖന്ധ വിഭങ്ഗേയേവ താവ രൂപാനം ഉപ്പാദനിരോധവിധാനസ്സ മഹാഅട്ഠകഥാ വാദസ്സ യമകപാളിവിരോധം ദസ്സേത്വാ സങ്ഗഹകാരേന പടിസിദ്ധത്താ ന സക്കാ തം പതിട്ഠപേതുന്തി. തസ്മിം വാദേ ഹി പടിസിദ്ധേ തത്ഥ ആഗതാ സോളസായുകതാവാ അതിരേകസോളസായുകതാവാ പടിസിദ്ധായേവ ഹോതീതി.

**[൧൨൪]** യം പന **വിഭാവനിയം**

തം ടീകാനയം തയിദമസാരന്തി പടിക്ഖിപിത്വാ തദത്ഥം സാ ധേന്തേന "പടിസന്ധിചിത്തേന സഹുപ്പന്നം രൂപം തതോ പട്ഠായ സത്തരസമേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി. പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ ഉപ്പന്നം രൂപം അട്ഠാരസമസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരുജ്ഝതീതിആദിനാ അട്ഠകഥായമേവ സത്തരസചിത്തക്ഖണസ്സ ആഗതത്താ"തി കാരണം വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

യഞ്ഹി സങ്ഗഹകാരസ്സ സത്തരസായുകവചനം ടീകാകാരേന വിചാരിതം. തദേവ ദസ്സേത്വാ ടീകാനയോ പടിക്ഖിത്തോതി ന യുത്തമേ തന്തി.

ഏകചിത്തസ്സ ഖണം വിയ ഖണം ഏകചിത്തക്ഖണം. അത്ഥതോ അഭിന്നംപി ഹി ഖണം ഇദം ചിത്തസ്സ ഇദം രൂപാനന്തി കപ്പനാവസേന ഭിന്നം വിയ കത്വാ ഉപചരിയതീതി. ഏകചിത്തക്ഖണം അതീതം ഏതേസന്തി **ഏകചിത്തക്ഖണാതീതാനി**. അതിമഹന്തഭൂതാനി പഞ്ചാരമ്മണാനി.

**[ഥവ൭] വിഭാവനിയം** പന

"ഏതാനിവാ തം അതീതാനീതി ഏകചിത്തക്ഖണാതീ കാനീ"തിപി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി നിരുദ്ധധമ്മവിസയോ അതീതസദ്ദോ കിഞ്ചി അതിക്കമിത്വാ ഉദ്ധം ആഗതാനി പച്ചുപ്പന്നരൂപാനി ദീപേതീതി സക്കാ വത്തുന്തി. ബഹൂനി ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി ഏതേസന്തി **ബഹുചിത്തക്ഖണാതീതാനി**. മഹന്താദി ഭൂതാനി പഞ്ചാരമ്മണാനി. രൂപധമ്മാനം പന രൂപധമ്മേസ്വേവ ആപാതാഗമനേ ഥോകം ബലവന്തതാ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേച ഠിതിക്ഖണേയേവ പരിപുണ്ണപച്ചയുപലദ്ധാ ഹുത്വാ ബലവന്താ ഹോന്തീതി വുത്തം **ഠിതിപത്താനേവാ**തി. ഏവസദ്ദേന ടീകാകാരസ്സ വാദം നിവാരേതി. സോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനമേവ രൂപം പസാദേ ഘട്ടേതീതി ഇച്ഛതീതി. **പഞ്ചാലമ്ബണാനി പഞ്ചദ്വാരേ ആപാതമാഗച്ഛന്തീ**തി ഏത്ഥ രൂപസദ്ദാരമ്മണാനി അസമ്പത്ത വസേന ഇതരാനിച സമ്പത്തവസേന ഗോചരഭാവം ഉപഗച്ഛന്തി. അയഞ്ച വിസേസോഘട്ടനവിസേസേന വേദിതബ്ബോ. പുരിമാനിഹി ദ്വേ നിമിത്തവസേനേവ ഘട്ടേന്തി. ന വത്ഥുവസേന. പച്ഛിമാനി പന തീണിവത്ഥുവസേന ഘട്ടേന്തി. ന നിമിത്തമത്തവസേന നിമിത്തഘട്ടനഞ്ചനാമ അസമ്പത്താനഞ്ഞേവ ന സമ്പത്താനം. വത്ഥുഘട്ടനം പന സമ്പത്താനഞ്ഞേവ. നോ അസമ്പത്താ ഹോതി. നന്തി. യഥാ ഹി തീരേ ഗച്ഛന്താനംസരീരനിമിത്താനി പോക്ഖരണി യാഉദകേ ദിസ്സന്തി. തസ്മിം ഉദകേ ഓരോഹന്താനം പന താനി തഥ ന ദിസ്സന്തി. ഏവമേവ സമ്പത്താനി രൂപസദ്ദാരമ്മണാനി നഘട്ടേന്തി. കസ്മാ, വിസയവിസയീനം മജ്ഝേ ആലോകസ്സ ആകാസസ്സച അഭാവേന നിമിത്തോകാസസ്സ അഭാവതോ. അസമ്പത്താനിയേവ പന അത്തനോ നിമിത്തുപട്ഠാപനവസേന ഘട്ടേന്തി. കസ്മാ, നിമിത്തോകാസസ്സ ലദ്ധത്താ. ഇതരാനി പന തീണി യഥാജാതവത്ഥുവസേനേവ ഘട്ടേന്തി. തസ്മാ താനി സമ്പത്താനിയേവ ഘട്ടേന്തി. നോ അസമ്പത്താനീതി. തത്ഥ യാനി അസമ്പത്താനിയേവ ഹുത്വാ ഘട്ടേന്തി. താനി സയം ദൂരേ ഠത്വാ നിമിത്ത അപ്പനാവസേന ഘട്ടിതത്താ ഏകേകസ്മിം പസാദേ ചന്ദമണ്ഡല സൂരിയ മണ്ഡലാദിവസേന അസനിസദ്ദമണ്ഡല മേഘസദ്ദമണ്ഡലാദിവസേന ച മഹന്താനിപി ബഹൂനിപി ആപാതമാഗച്ഛന്തിയേവ. ഇതരാനി പന തീണി സമ്പത്താനിയേവ ഘട്ടേന്തീതി ഏകേകസ്മിം പസാദേ ഏകേകമേവ ആപാതമാഗച്ഛന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. ഇദഞ്ച പഞ്ചദ്വാരവസേന വുത്തം. മനോ ദ്വാരേ പന സബ്ബാനിപി ആരമ്മണാനി അസമ്പത്താനിയേവ ആപാതമാഗച്ഛന്തീതി. ഏത്ഥച പഞ്ചദ്വാരേതി ഇദം അസാധാരണ ദ്വാരദസ്സനവസേന വുത്തം. താനി പന പഞ്ചാലമ്ബണാനി യദാസകസകദ്വാരേ ഘട്ടേന്തി. തദാ മനോദ്വാരേപി അപാത മാഗച്ഛന്തിയേവ. ഏകേകം ആരമ്മണം ദ്വീസു ദ്വീസു ദ്വാരേസു അപാത മാഗച്ഛതീതി ഹി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തസ്മാ യദാ ചന്ദംവാ സൂരിയംവാ പബ്ബതംവാ രുക്ഖംവാ യംകിഞ്ചിവാ പസ്സന്തി. തദാ ഏകേകസ്മിം ചക്ഖുപസാദേ ഏകേകാനി മനോദ്വാരേ ഏകന്തി അനേകാനി ചന്ദമണ്ഡലാദീനി ഏകക്ഖണേ ഉപട്ഠഹന്തി, ഏവം സേസാരമ്മണേ സൂതി ദട്ഠബ്ബം.

അപാതാഗമനഞ്ചേത്ഥ ലഞ്ഛകാനം താലപണ്ണേ ലഞ്ഛനഖന്ധം ഥപേത്വാ മുഗ്ഗരേന പഹരണകാലേ ലഞ്ഛനഖന്ധസ്സ താലപണ്ണേ ആപാതേത്വാ അക്ഖരുപട്ഠാപനം വിയ ദട്ഠബ്ബം. യതോ ദ്വാരാനം വികാരപ്പത്തി ഹോതീതി.

**[൧൨൩] യം പന വിഭാവനിയം**

> "ആഭോഗാനുരൂപം അനേകകലാപഗതാനി ആപാതം ആഗച്ഛന്തീ"തി വുത്തം. തത്ഥ ആഭോഗാനുരൂപന്തി ഇദം വിചാരേതബ്ബം.

യത്തകാനി ഹി പഞ്ചാലമ്ബണാനി ചക്ഖാദിപഥേ ആലോകാദി സഹിതാനി ഹുത്വാ ഠിതാനി ഹോന്തി. തത്തകാനി സബ്ബാനി നിദ്ദായന്തസ്സപി വിസഞ്ഞി ഭൂതസ്സപി അഞ്ഞവിഹിതസ്സപി യംകിഞ്ചി ഝാനംവാ ഫലംവാ നിരോധംവാ സമാപജ്ജന്തസ്സപി ആഭോഗേന വിനാ അത്തനോ ദ്വാരേസു ആപാതമാഗച്ഛന്തിയേവ. നകേവലം അത്തനോദ്വാരേസു ഏവ. അഥഖോ മനോദ്വാരേപി. നകേവലം ഭവങ്ഗമനോദ്വാരേഏവ. ആവജ്ജനാദീസു പന ചതുബ്ഭൂമക വീഥിചിത്തേസുപി ആപാതം ആഗച്ഛന്തിയേവ. അയംനാമ മനോ മനോദ്വാരം നഹോതീതി നവത്തബ്ബോതി ഹി ദ്വാരകഥായം വുത്തം. അയഞ്ച അത്ഥോ പഠമജ്ഝാനസ്സ സദ്ദോ കണ്ടകോതി ഇമിനാ പാഠേന ദീപേതബ്ബോ. പഠമജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ ഹി സദ്ദോ സോതമ്ഹി ഘട്ടേത്വാ ഝാനചിത്തസങ്ഖാതേ മനോദ്വാരേ ആപാതമാഗച്ഛതി. തദാ ഝാനചിത്ത സന്തതി ചലിത്വാ വോച്ഛിജ്ജതി. ഝാനാ വുട്ഠാതി. ഭവങ്ഗപാതോ ഹോതി. തം സദ്ദാരമ്മണം വീഥിചിത്തം പവത്തതീതി. ദുതിയജ്ഝാനാദീനി സമാപജ്ജന്തോ പന അപ്പകേന സദ്ദേന നവുട്ഠാതി. അധിമത്തസദ്ദേന പന വുട്ഠാതിയേവ. ന ഹി താനി ആനേഞ്ജപത്താനിനാമ ഹോന്തി. അരൂപജ്ഝാനാനിഏവ പന ആനേഞ്ജപത്താനിനാമ ഹോന്തി. തസ്മാ താനി സമാപജ്ജന്തോ അധിമത്തസദ്ദേനപി നവുട്ഠാതിയേവാതി. തേസു പന തഥാ ആപാതമാഗതേസു തദാരമ്മണാനി വീഥിചിത്താനി പവത്തന്തിയേവാതി നവത്തബ്ബം. ഭവങ്ഗ സന്തതിയാവാ ജവനസന്തതിയാവാ വോച്ഛിന്നായ പവത്തന്തി. അവോച്ഛിന്നായ നപവത്തന്തി. പവത്തമാനാനിപി ആരമ്മണാ ധിമത്താദിവസേന ലദ്ധപച്ചയവിസേസേ ഏകേകസ്മിം ആരമ്മണേഏവ പവത്തന്തി. ന ഏകക്ഖണേ പഞ്ചസൂതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച അത്ഥവസാ വിഭത്തി പരിണാമോതി കത്വാ ഏകചിത്തക്ഖണാതീതാനി ഠിതിപത്താനേവ പഞ്ചാ ലമ്ബണാനി ഏകചിത്തക്ഖണാതീതേ ഠിതിപ്പത്തേ ഏവ പഞ്ചദ്വാരേ ബഹു ചിത്തക്ഖണാതീതാനി ബഹുചിത്തക്ഖണാതീതേതി യോജേതബ്ബം.

**[൧൨൭] വിഭാവനിയം പന**

> "തേ പന പസാദാ ഭവങ്ഗചലനസ്സ അനന്തരപച്ചയഭൂതേന ഭവങ്ഗേന സദ്ധിം ഉപ്പന്നാ"തി വുത്തം.

ഏവം പന സതി ബഹുചിത്തക്ഖണാതീതാനിപി പഞ്ചാലമ്ബണാനി ഏകചിത്തക്ഖണാതീതേഏവ പഞ്ചദ്വാരേ ആപാതമാഗച്ഛന്തീതി ആപജ്ജതി. ഏത രഹി പന ഏകക്ഖണേ സഹുപ്പന്നാനഞ്ഞേവ വത്ഥാരമ്മണാനം ഘട്ടനം ഇച്ഛന്തി. സഹുപ്പന്നാനിവാ പന ഹോന്തു നാനുപ്പന്നാനിവാ, ബലവഭാവോയേവ പമണന്തി അമ്ഹാകം ഖന്തി. സബ്ബം വിചാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

**[൧൨൮]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> “ആവജ്ജനേന സദ്ധിം ഉപ്പന്നാതി അപരേ”തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ഏവഞ്ഹി സതി അഞ്ഞദേവ പഞ്ചാരമ്മണാനം ആപാതാഗമനവത്ഥു. അഞ്ഞദേവ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനം നിസ്സയവത്ഥൂതി ഏവം വിരുദ്ധസ്സ അത്ഥസ്സ ആപജ്ജനതോതി. ഏവം പഞ്ചദ്വാരേ വിസയപവത്തിയാ ആദിലക്ഖണം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സബ്ബപാരിപൂരം വിസയപവത്തിവിഭാഗം വീഥിചിത്തപവത്തിഞ്ച ദസ്സേന്തോ തസ്മാതിആദിമാഹ. **തതോ**തി തസ്മാ ചക്ഖുസ്സ ആപാതാഗമനപച്ചയാ. ചക്ഖുസ്സ ആപാതാഗമനേന സഹേവ ഭവങ്ഗസ്സപി ആപാതം ആഗച്ഛതിയേവാതി വുത്തം **ദ്വിക്ഖത്തുംഭവങ്ഗേചലിതേതി**. ചലനഞ്ചേത്ഥ യഥാ ഗഹിതം കമ്മാദി ആരമ്മണം മുഞ്ചിത്വാ ഇദാനി അത്തനി ആപാതം ആഗച്ഛന്തം അഭിനവാരമ്മണം ഗഹേതും ഉസ്സാഹജാതസ്സ വിയ ഭവങ്ഗസന്താനസ്സ വികാരപ്പത്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച ചക്ഖുസ്സ ആപാതാഗമനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിയാ ഏവ കാരണം. ന ആവജ്ജനുപ്പത്തിയാ. ഭവങ്ഗസ്സ ആപാതാഗമനമേവ പന ആവജ്ജനുപ്പത്തിയാപി കാരണം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

**[൧൨൯] വിഭാവനിയം** പന

> മനോദ്വാരേപി ആപാതാഗമനം വിസും അപത്വാ രൂപാദീനം ചക്ഖാദിസു ഘട്ടനംനാമ യോഗ്യദേസാവട്ഠാനം ഏവ. തമേവച ഭവങ്ഗുപച്ഛേദസ്സപി കാരണം ഹോതീതി കത്വാ “പഞ്ചസു ഹി പസാദേസു യോഗ്യദേസാവട്ഠാന വസേന ആരമ്മണേ ഘട്ടിതേ പസാദഘട്ടനാനുഭാവേന ഭവങ്ഗസന്തതി വോച്ഛിജ്ജമാനാതിആദി” വുത്തം. തം തഥാ ന ദട്ഠബ്ബം.

ന ഹി യോഗ്യദേസാവട്ഠാനമേവ ഘട്ടനന്തി സക്കാ വത്തും. യോഗ്യദേസേപന ഠത്വാ നിമിത്തഘട്ടനവസേന വത്ഥുഘട്ടനവസേനച അസനി നിപാതോവിയ പസാദേസു യുജ്ഝനം മന്ഥനം ഖോഭകരണം ഘട്ടനന്തി ച ആപാതാഗമനന്തി ച വുച്ചതീതി ദട്ഠബ്ബം. അയഞ്ച അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഏത്ഥച അയംപി ഏകോ ധമ്മനിയാമോയേവാതി കത്വാ നാനാഠാനിയേസു ദ്വീസു ദ്വീസു ദ്വാരേസു സഹേവ ആപാതാഗമനം പച്ചേതബ്ബം. രൂപാദിനാ പസാദേ ഘട്ടിതേ തം നിസ്സിതസ്സേവ പഞ്ചവിഞ്ഞാണസ്സ ചലനം സിയാ. കഥം പന ഹദയവത്ഥുനിസ്സിതസ്സ ഭവങ്ഗസ്സാതി ന ചോദേതബ്ബന്തി.

**[൧൩൦] വിഭാവനിയം** പന

> തമേവ ചോദനം സമുട്ഠാപേത്വാ തം പരിഹരന്തോ “സന്തതി വസേന ഏകാബദ്ധത്താ”തിആദിമാഹ. തത്ഥ സന്തതിവസേനാതി നവത്തബ്ബം. സണ്ഠാനവസേനാതി പന വത്തബ്ബം. സബ്ബഞ്ചേതം സാരതോ ന പച്ചേതബ്ബം.

കസ്മാ, താദിസസ്സ അനുക്കമചലനസ്സ അട്ഠകഥായമേവ ദള്ഹം പടിക്ഖിത്തത്താ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ ഏകേകം ആരമ്മണം ദ്വീസു ദ്വീസു ദ്വാരേസു ആപാതമാഗച്ഛതീതി. രൂപാരമ്മണഞ്ഹി ചക്ഖുപസാദം ഘട്ടേത്വാ തങ്ഖണേയേവ മനോദ്വാരേ ആപാതം ആഗച്ഛതി. ഭവങ്ഗചലനസ്സ പച്ചയോ

ഹോതീതി അത്ഥോ. സദ്ദ ഗന്ധ രസ ഫോട്ഠബ്ബേസുപി ഏസേവ നയോ. യഥാ ഹി സകുണോ ആകാസേനാഗന്ത്വാ രുക്ഖഗ്ഗേ നിലീയമാനോവ രുക്ഖസാഖഞ്ച ഘട്ടേതി. ഛായാചസ്സ പഥവിയം പടിഹഞ്ഞതി. സാഖാഘട്ടന ഛായാഫരണാനി അപുബ്ബം അചരിമം ഏകക്ഖണേയേവ ഭവന്തി. ഏവം പച്ചുപ്പന്നരൂപാദീനം ചക്ഖുപസാദാദിഘട്ടനഞ്ച ഭവങ്ഗചാലന സമത്ഥതായമനോദ്വാരേആപാതാഗമനഞ്ചഅപുബ്ബം അചരിമം ഏകക്ഖണേയേവ ഹോതീതി. ഏവം സകുണോപമായ സഹതങ്ഖണേയേവാതി ച അപുബ്ബംഅചരിമം ഏകക്ഖണേ യേവാതിച വത്വാ ദള്ഹം പടിഭിദ്ധത്താ തം അനുക്കമചലനം അചിന്തേത്വാ ധമ്മനിയാമവസേന ഏകപ്പഹാരചലനമേവ പച്ചേതബ്ബന്തി. **ഭവങ്ഗസോതംവോച്ഛിന്ദിത്വാ**തി ഭവങ്ഗപവാഹം സബ്ബസോ അവച്ഛിന്നം കത്വാ. **ആവജ്ജന്ത**ന്തി അദിസ്വാവ കിംനാമേതന്തി ആവജ്ജ മാനം. **പസ്സന്ത**ന്തി അത്ത പച്ചക്ഖം കുരുമാനം. **സമ്പടിച്ഛന്ത**ന്തി മുഞ്ചിതും അദത്വാ യഥാദിട്ഠം രൂപം പടി ഗണ്ഹന്തം. **സന്തീരയമാന**ന്തി സുട്ഠു തീരേന്തംവിചാരേന്തം. **വവത്ഥപേന്ത**ന്തി സുട്ഠു അസങ്കരതോ ഠപേന്തം സല്ലക്ഖേന്തന്തി അത്ഥോ. യോനിസോമനസികാരാദിവസേന ലദ്ധോപച്ചയോ യേനാതി **ലദ്ധപച്ചയം**. യംകിഞ്ചി ജവനം ജവതീതി സമ്ബന്ധോ. തം പന ജവനം ആരമ്മണസ്സ ദുബ്ബലകാലേവാ മുച്ഛാ മരണാസന്നകാലേസുവാ ഛക്ഖത്തും വാ പഞ്ചക്ഖത്തുമേവവാ ജവതീതി വുത്തം **യേഭുയ്യേനാ**തി. **ജവതീ**തി അസനിനിപാതസദിസേന ജവേന പവത്തതി. തത്ഥ പഠമജവനം അലദ്ധാ സേവനത്താ സബ്ബദുബ്ബലം ഹോതി. തതോ ദുതീയം ബലവം. തതോ തതീയം. തതോ ചതുത്ഥം. ഇദം പന സബ്ബബലവം മുദ്ധപത്തം ഹോതി. ഇതോ പട്ഠായ അനുക്കമേന പരിഹായമാനം പവത്തതി. സത്തമവാരേ ഗതേ പരിക്ഖീണജവം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **ജവനാ നുബന്ധാനി**തി യഥാ പടിസോതം ഗച്ഛന്തിം നാവം ഉദകം ഥോകം അനുബന്ധതി അനുഗച്ഛതി. ഏവം ജവനം അനുബന്ധാനി. ദ്വേ തദാരമ്മണപാകാനീതി ദ്വിക്ഖത്തും തദാരമ്മണകിച്ചാനി വിപാകചിത്താനി പവത്തന്തി. **യഥാരഹ**ന്തി ആരമ്മണജവന സത്താനുരൂപം. **ഭവങ്ഗപാതോ**തി ഇമസ്മിം അതിഹന്താരമ്മണേ ആവജ്ജനതോ പഥമഭവങ്ഗചലനതോയേവവാ പട്ഠായ ഉട്ഠിതം സമുട്ഠിതം ചിത്തസന്താനം യാവചതുത്ഥജവനാ സമുട്ഠഹിത്വാ പഞ്ചമജവനതോ പട്ഠായ പതിതമേവ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി സമുട്ഠിതവേഗസ്സ സബ്ബസോ അപരിക്ഖീണതായ പതിതന്തി നവുച്ചതി. ദുതീയതദാരമ്മണതോ പരം പന സമുട്ഠിതവേഗസ്സ സബ്ബസോ പരിക്ഖീണത്താ തദാ ഏവ തംചിത്തസന്താനം പതിതംനാമ ഹോതി. തസ്മാ പതനം പാതോ. ഭവങ്ഗഭാവേനചിത്തസന്താനസ്സ പാതോ ഭവങ്ഗപാതോ, ഭവങ്ഗം ഹുത്വാ പാതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭവങ്ഗകിച്ചേ ഭവങ്ഗട്ഠാനേ ഭവങ്ഗാരമ്മണേച പാതോ ഭവങ്ഗപാതോതിവാ. ഇമസ്മിം ഠാനേ ദോവാരികോപമാ, ഗാമില്ലോപമാ, അമ്ബോപമാച വത്തബ്ബാ. താസബ്ബാപി അട്ഠകഥായം ഗഹേതബ്ബാ. ഏത്താവതാ സത്തരസ്സ ചിത്തക്ഖണാനി പരിപൂരേപാതി സമ്ബന്ധോ. ഏത്ഥച ഛഛക്കയോജനാ വത്തബ്ബാ. യത്ഥ ഹി രൂന്തീ രമ്മണം ഘട്ടേതി. തം ചക്ഖുവത്ഥും നിസ്സായ തത്ഥ ഘട്ടിതം രൂപാരമ്മണം ആരബ്ഭ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. ഇതരാനി പന ആവജ്ജനാദീനി മനോ വിഞ്ഞാണാനി അത്തനോ അത്തനോ അതീതാനന്തരചിത്തേന സഹുപ്പന്നം ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ തമേവാരമ്മണം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജന്തി. ചക്ഖുദ്വാര മനോദ്വാരാനി സബ്ബേസംപി വീഥിചിത്താനം ദ്വാരകിച്ചം സാധേന്തി. അയഞ്ച വീഥി ചക്ഖുദ്വാരേ ഉപ്പന്നത്താ ചക്ഖുദ്വാരവീഥീതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന

ഉപലക്ഖിതത്താ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥീതിച വുച്ചതി. ഏകചിത്തക്ഖണം അതിക്കമ്മേ ഘട്ടനസമത്ഥേ അതിബലവാ രമ്മണേ ഉപ്പന്നത്താ അതിമഹന്താരമ്മണ വീഥീതിച വുച്ചതീതി. ഏത്ഥച യത്തകാനി രൂപാരമ്മണാനി ചക്ഖുപഥേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഠിതിപ്പത്താനി ഹോന്തി. താനി തത്തകാനി ഠിതിപ്പത്തേസു പുബ്ബാപരഭൂതേസു ഏകൂന പഞ്ഞാസപരിമാണേസു ചക്ഖുപസാദേസു കിസ്മിംചി നഘട്ടേന്തീതി നവത്തബ്ബാനി. തേസു പന യദേവ ഏകം ചക്ഖു ഇമിസ്സാ വീഥിയാ യഥാരഹം വത്ഥുഭാവം ദ്വാരഭാവഞ്ച സാധേതി. യത്ഥച ഘട്ടിതം രൂപം ആരബ്ഭ അയം വീഥി പവത്തതി. ഏതദേവ കിച്ച സാധനം നാമ ഹോതി. യം മജ്ഝിമായുകന്തി വദന്തി, ഇതരാനി പന മോഘ വത്ഥൂനിനാമ ഹോന്തി, യാനിമന്ദായുകാനീതിഅമന്ദായുകാനീതിച വദന്തി. താനിപന യഥാവുത്ത കിച്ച സാധനതോ പുരിമാനി പച്ഛിമാനീതി ദുവിധാനി ഹോന്തി, തദുഭയാനിപി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഠിതിഭാവേന ലബ്ഭമാനാനി അട്ഠചത്താലീസമത്താനി വേദിതബ്ബാനീതി. അവസേസാനി പന തതോ പുരിമതരാനി പച്ഛിമകരാനിച ലദ്ധഘട്ടനാനിപി വത്ഥുദ്വാരകിച്ചസിദ്ധിഭാവേ അനാസങ്കിതബ്ബത്താ ഇധ നഗഹിതാനീതി. ഏത്ഥ സിയാ ഇമായ വീഥിയാ ഉപ്പത്തിസമയേ സോ പുഗ്ഗലോ അഹം ഇദം നാമ പസ്സാമീതി ജാനാതി, ന ജാനാതീതി. നജാനാതി. കദാ പന ജാനാതീതി. സല്ലക്ഖണവീഥിയാ പവത്തമാനായ. തഥാ ഹി സബ്ബപഥമം ചക്ഖുദ്വാരവീഥി പവത്തതി. തതോ തദനുവത്തികാ മനോദ്വാരവീഥി. തതോ സമുദായഗാഹികാ. തതോ വണ്ണസല്ലക്ഖണാ. തതോ വത്ഥുഗാഹിതാ. തതോ വത്ഥുസല്ലക്ഖണാ തതോ നാമഗാഹികാ. തതോ നാമസല്ലക്ഖണാതി. തത്ഥ വണ്ണസല്ലക്ഖണായ പവത്തമാനായ അഹം നീലവണ്ണം പസ്സാമീതിആദിനാ വണ്ണം സല്ലക്ഖേതി. വത്ഥുസല്ലക്ഖണായ സണ്ഠാനം സല്ലക്ഖേതി. നാമ സല്ലക്ഖണായ നാമം സല്ലക്ഖേതീതി. ഇതി തംതം സല്ലക്ഖണവീഥി യാ പവത്തമാനായഏവ തംതംപസ്സാമീതി ജാനാതീതി. ഏത്ഥച അലാതചക്കസ്സ ഗാഹികാവിയ പുരിമാഹി ദ്വീഹി വീഥീഹി പുനപ്പുനം ഗഹിതാനം രൂപാനം സമുദായതോ ഗാഹികാ തതീയാ മനോദ്വാരവീഥി സമുദായ ഗാഹികാനാമ, ന ഹി സമുദായഗഹണേന വിനാ പരിബ്യത്തവണ്ണഗഹണം സമ്ഭവതീതി. **യാവ തദാരമ്മണുപ്പാദാ പന അപ്പഹോന്താതീതക**ന്തി ദ്വിക്ഖത്തും യാവ തദാരമ്മണുപ്പാദാ പവത്തിതും അപ്പഹോന്തം ഹുത്വാ അതീതദ്വത്തിചിത്തക്ഖണികം. യസ്സ ഹി ദ്വേവാ തീണിവാ ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി ഹോന്തി. തം യാവ തദാരമ്മണുപ്പാദാ പവത്തിതും നപ്പഹോതി ന സക്കോതി. ഏവം അപ്പഹോന്തം ഹുത്വാ അതീതകന്തി അത്ഥോ. **അപാതമാഗത**ന്തി ചക്ഖുദ്വാരേ മനോദ്വാരേച ആപാതം ആഗതം. **നത്ഥി തദാരമ്മണുപ്പാദോ**തി ഏത്ഥ യസ്സ തീണി ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി ഹോന്തി. തസ്സ ചുദ്ദസ ചിത്തക്ഖണായുകാവസേ സസ്സ ആരമ്മണസ്സ സത്തമജവനേന സഹേവ നിരുദ്ധത്താ തസ്മിം നത്ഥി തദാരമ്മണുപ്പാദോതി യുത്തമേതം. ന ഹി ഏകാവജ്ജനവീഥിയം ചിത്താനി ധമ്മവസേന വിയ കാലവസേനാപി നാനാരമ്മണാനി ഇച്ഛന്തി അട്ഠകഥാചരിയാതി. യസ്സ പന ദ്വേ ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി. തസ്മിം സത്തമജവനതോ പരം ഏകചിത്തക്ഖണായുകാവസേസേ ആരമ്മണേ ഏകേന തദാരമ്മണേന ഉപ്പജ്ജിതബ്ബന്തി ചേ.ന. ന ഹി താദിസം നിരോധാ സന്നം ആരമ്മണം ഏകവാരംപി തദാരമ്മണുപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഭവിതും സക്കോതീതി. തഥാ ഹി മഹാഅട്ഠകഥായം വിപാകുദ്ധാരേ ചിത്തപ്പവത്തിഗണനായം തദാരമ്മണാനി ദ്വേതി ദ്വേഏവ തദാരമ്മണ വാരാ ആഗതാതി.

യം പന **വിഭാവനിയം**

> “ദ്വിക്ഖത്തുമേവ ഹി തദാരമ്മണുപ്പത്തി പാളിയം നിയമിതാ”തി വുത്തം. തത്ഥ പാളിയന്തി അട്ഠകഥാതന്തിം സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി സാ നാമ പാളി അത്ഥി, യത്ഥ ദ്വിക്ഖത്തും തദാരമ്മണുപ്പത്തി നിയമിതാതി.

മജ്ഝിമഭാണകാപന തദാരമ്മണം ഏകംപി ഇച്ഛന്തി. സങ്ഗഹകാരേന പന തം പടിസിദ്ധന്തി ഇധപി തം ഥേരേന പടിക്ഖിത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. യദി ഏവം കസ്മാ പരമത്ഥവിനിച്ഛയേ സകിംദ്വേവാ തദാലമ്ബന്തി ഥേരേന വുത്തന്തി. മജ്ഝിമഭാണകാനം മതേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബന്തി. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ പന ഏകംപി ഇച്ഛതിയേവ. യഥാ ഹി ആഗന്തുകഭവങ്ഗം ഏകം പവത്തതി. തഥാ തദാരമ്മണംപി ഏകം നപവത്തതീതി നസക്കാ വത്തും. യഞ്ച ചിത്തപ്പവത്തിഗണനായം തദാരമ്മണാനി ദ്വേതി വുത്തം. തംപി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന വുത്തന്തി, ന നസക്കാ വത്തുന്തി. യാവ ജവനുപ്പാദാപി പവത്തിതും അപ്പഹോന്താതീതകന്തി സമ്ബന്ധോ. യസ്സ ഹി ആരമ്മണസ്സ ചത്താരി പഞ്ച ഛ സത്ത അട്ഠനവ വാ ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി ഹോന്തി. തം യാവ ജവനുപ്പാദാ പവത്തിതും നപ്പഹോതി. ഏവം അപ്പഹോന്തം ഹുത്വാ അതീതകന്തി അത്ഥോ. **ജവനംപി അനുപ്പജ്ജിത്വാതി** ജവനസ്സപി അനുപ്പജ്ജനതോ. അയഞ്ഹി ത്വാപച്ചയോ ഭാവത്ഥേഏവ ദട്ഠബ്ബോ. ന കത്തുഅത്ഥേ. കസ്മാ. അത്തനോ പധാനക്രിയായ സമാനകത്തുകതായ അഭാവതോതി.

**[൧൩൧] വിഭാവനിയം** പന

> “ഹേതുമ്ഹിചായം ത്വാപച്ചയോ”തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ബാഹിരത്ഥഭൂതോ ഹേതുഅത്ഥോ കിതകപച്ചയാനം വിസയോ ഹോതീതി. തസ്മാ ഇധ ഭാവത്ഥേഏവ ത്വാപച്ചയോ. തതോച ഹേതുഅത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏതേന യാ ലക്ഖണേ ഹേതുമ്ഹിചമാനന്തപച്ചയാനംപി പവത്തി കത്ഥചി വുത്താ. സാപിപടിക്ഖിത്താ ഹോതി. നഹി ബാഹിരത്ഥഭൂതാ ലക്ഖണഹേതുയോ തേസം വിസയാ ഹോന്തീതി. ഏത്ഥച യസ്സ ആരമ്മണസ്സ നവചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി ഹോന്തി. തസ്സ അവസേസ അട്ഠചിത്തക്ഖണാ യുകസ്സ ദുതീയ വോട്ഠബ്ബനേന സഹേവ നിരുദ്ധത്താ തസ്മിം ജവനംപി അനുപ്പജ്ജിത്വാതി യുത്തമേതം. കാരണം വുത്തമേവ. യസ്സ പന ചത്താരി.ല. അട്ഠവാ ചിത്തക്ഖണാനി അതീതാനി. തസ്മിം ജവനേന ഉപ്പന്നേന ഭവിതബ്ബന്തി ചേ.ന. അവസേസഛചിത്തക്ഖണായുകംപി ഹി ആരമ്മണം ജവനുപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി. ജവനഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനം സത്തക്ഖത്തും പവത്തിതും പഹോനകേ ആരമ്മണേ ഏവ ഉപ്പജ്ജതി. പകതിനിയാമേന ജവനസ്സ സത്തക്ഖത്തു പരമതായ സമ്ഭവതോതി. ഏത്ഥ പന യഥാ വിസഞ്ഞികാല മുച്ഛാകാല മരണകാലേസു വത്ഥുസ്സ അവിസദതായ ദുബ്ബലതാ യച ജവനം ഛപഞ്ചവാരേപി പവത്തതി. തഥാ പകതികാലേപി ആരമ്മണസ്സ ദുബ്ബലഭാവേ സതി ഛപഞ്ചവാരേപി പവത്തതിയേവാതി. **ദ്വത്തിക്ഖത്തുന്തി** ദ്വിക്ഖത്തുംവാ തിക്ഖത്തുംവാ. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായം വോട്ഠബ്ബനേ ഠത്വാ ഏകംവാ ദ്വേവാ ചിത്താനി പവത്തന്തി. തതോ ആസേവനം ലഭിത്വാ ജവനട്ഠാനേ ഠത്വാ പുന

ഭവങ്ഗം ഓതരതീതി വുത്തം. എത്ഥ ഹി തതോ ആസേവനം ലഭിത്വാ ജവനട്ഠാനേ ഠത്വാതി ഏതേന തതിയസ്സ വോട്ഠബ്ബനസ്സ പവത്തിം ദസ്സേതി. ഇതരഥാ ഏകംവാ ദ്വേവാ ചിത്താനി പവത്തന്തി. തതോ ഭവങ്ഗം ഓതരതീതി വുത്തം സിയാതി. ഏകംവാതി പന വാചാ സിലിട്ഠമത്തം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ദിരത്ത തിരത്തംതി. അഥവാ, **തതോ**തി ഏകചിത്തതോവാ ദ്വിചിത്തതോവാതി അത്ഥോ. തത്ഥ പഥമേന ദ്വിക്ഖത്തും ദുതിയേന തിക്ഖത്തും വോട്ഠബ്ബനസ്സ ഉപ്പത്തി വുത്താ ഹോതീതി. ആസേവനം ലഭിത്വാതി ഇദം പന ഉപചാരവചനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ന ഹി വോട്ഠബ്ബനസ്സ ആസേവനതാ പട്ഠാനേ വുത്താതി. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന പനേത്ഥ വോട്ഠബ്ബനതോ പരം ചതുപഞ്ച ചിത്തക്ഖണാവസേസേ ആരമ്മണേ ചതുപഞ്ചജവനുപ്പത്തിയാ ഏവ പരിത്താരമ്മണവാരോ ഇച്ഛിതോ. ന വോട്ഠബ്ബന പരിയോസാനവസേന. പട്ഠാനേഹി ഭവങ്ഗം ആവജ്ജനായ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ ത്വേവവുത്തോ. ന പന വുത്തോ ആവജ്ജനാ ഭവങ്ഗസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോതി. യഥാ ച മുച്ഛാമരണകാലേസു വത്ഥുദുബ്ബലതായ ഛ പഞ്ചജവനവാരാ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തഥാ ഇധപി ആരമ്മണദുബ്ബലതായാതി ന ന സക്കാ വത്തുന്തി. ഏത്ഥ ച സന്തീരണതോ പരം ഏകചിത്തക്ഖണാ വസേസേ ആരമ്മണേ ഏകം വോട്ഠബ്ബനം ദ്വിചിത്തക്ഖണാവസേസേ ദ്വേ തദുത്തരി തീണീതി യുത്തം സിയാ. ഏതരഹി പന ദ്വിവോട്ഠബ്ബനികാ ഛപരിത്താരമ്മണവീഥിയോതി വോട്ഠബ്ബനികാ പഞ്ചാതി യോജേസും. ഏവം സന്തേ കീദിസേ പരിത്താരമ്മണേ ദ്വിവോട്ഠബ്ബനികാ, കീദിസേ തിവോട്ഠബ്ബനികാതി വിചാരേതബ്ബാ സിയുന്തി. യം പന ആരമ്മണം ദ്വത്തിക്ഖത്തുംവോട്ഠബ്ബനുപ്പത്തിയാ അപ്പഹോനകം ഹോതി. തം ആവജ്ജനപ്പത്തിയാപി പച്ചയോ ന ഹോതീതി വുത്തം **തത്ഥ ഭവങ്ഗചലനമേവ ഹോതി. നത്ഥി വീഥിചിത്തുപ്പാദോ**തി. തത്ഥ **ഭവങ്ഗചലനമേവാ**തി ദ്വിക്ഖത്തും ഭവങ്ഗസ്സ ചലനമത്തമേവ ഹോതി. **ഇച്ചേവം ചക്ഖുദ്വാരേ**തി ഇതി ഏവം യദി ഏകചിത്തക്ഖണാതീതകം രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുസ്സ അപാതമാഗച്ഛതീതിആദിനാ വുത്തനയേന ചക്ഖുദ്വാരേ ചതുന്നം വാരാനം വസേന ചതുധാ വിസയപ്പവത്തി വേദിതബ്ബാ, തഥാ സോതദ്വാരാദീസു ചാതിയോജനാ. സബ്ബഥാപി ചതുധാ വേദിതബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ. അതിപരിത്താരമ്മണംപി ആപാതാഗതമത്തേന മോഘവാരസ്സ ആരമ്മണംനാമ ഹോതി. ന ആരമ്മണകരണവസേന. ഇതരാനി പന ഉഭയഥാപി ഇതരേസം വാരാനം ആരമ്മണാനിനാമ ഹോന്തീതി വുത്തം **ചതുന്നം വാരാനം യഥാക്കമം ആരമ്മണഭൂതാ**തി.

**വിഭാവനിയം** പന

> ആരമ്മണഭൂതാതി ഇമസ്സ അതിപരിത്താരമ്മണം സന്ധായ പച്ചയഭൂതാതി അത്ഥോ വുത്തോ. തഞ്ഹി മോഘവാര പഞ്ഞാ പനായ പച്ചയോ ഹോതീതി.

പഞ്ചദ്വാരേവീഥിചിത്താനി യഥാരഹം കിച്ചവസേന സത്തേവ. ചിത്തുപ്പാദാ ചിത്താനം ഉപ്പത്തിഖണവസേന ചതുദ്ദസ. വിത്ഥാരാ ചിത്തസരൂപവിത്ഥാരതോ ചതുപഞ്ഞാസാതി യോജനാ. **ഏത്ഥാ**തി പരിത്തജവനവാരേ.

**൧൩൭**. മനോദ്വാരേ പന ആരമ്മണധമ്മാ പരിത്തഖണാപി അതീതാനാഗതാപി കാലവിമുത്താപി ആപാതം ആഗച്ഛന്തിയേവ. തസ്മാ തത്ഥ

ഏകചിത്തക്ഖണാതീതാനിവാ ബഹുചിത്തക്ഖണാതീതാനിവാ ഠിതിപ്പത്താനേവ ആപാതമാഗച്ഛന്തീതി ഇദം വിധാനം നത്ഥീതി വുത്തം **മനോദ്വാരേപന യദിവിഭൂതമാലമ്ബണം ആപാതമാഗച്ഛ**തീതി. തത്ഥ **മനോദ്വാരേ**തി സുദ്ധമനോദ്വാരേ. ചക്ഖാദീസു ഹി ഘട്ടനേന സഹേവ യത്ഥ അപാതമാഗച്ഛതി. തം മിസ്സകദ്വാരന്തി വുച്ചതി. ഇധ പന സുദ്ധമേവാ ധിപ്പേതന്തി. തംപി പഞ്ചദ്വാരാനുബന്ധകം വിസും സിദ്ധന്തി ദുവിധം ഹോതി. തത്ഥ യഥാ ഘണ്ടേ ദണ്ഡകേന ഏകവാരം പഹടേ ഘണ്ഡസരീരഭൂതാ രൂപ കലാപാ ചിരംപി കാലം അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘട്ടേത്വാ അനുരവസദ്ദസന്താനം പവത്തേന്തി. തഥാ പഞ്ചദ്വാരേ ആരമ്മണേന ഏകവാരം ഘട്ടിതേ പഞ്ച ദ്വാരികവീഥിയാ നിരുദ്ധായപി അതീതം പഞ്ചാലമ്ബണം മനോദ്വാരേ യഥാ പാതാഗതമേവ ഹുത്വാ അനേകസഹസ്സാനിപി മനോദ്വാരികവീഥിചിത്ത സന്താനാനി പവത്തേതിയേവ. തേസം പന ദ്വാരഭൂതം ഭവങ്ഗസന്താനം അനുബന്ധകംനാമ ഹോതി. താനിച ചിത്താനി അനുബന്ധകവീഥിചിത്താനിനാമ ഹോന്തി. യത്ഥ പന പഞ്ചദ്വാരഘട്ടനാ നുബന്ധഭാവേന വിനാ കേവലം തഥാ തഥാ ഛളാരമ്മണധമ്മാ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി. തം വിസും സിദ്ധം നാമ ഹോതി. കഥം പന തസ്മിം വിസും സിദ്ധേ മനോദ്വാരേ ആരമ്മണ ധമ്മാ ആപാതം ആഗച്ഛന്തീതി. വുച്ചതേ. ദിട്ഠതോ ദിട്ഠസമ്ബന്ധതോ സുതതോ സുതസമ്ബന്ധതോ സദ്ധായ രുചിയാ ആകാരപരിവിതക്കേന ദിട്ഠിനിജ്ഝാനഖന്തിയാ നാനാകമ്മബലേന നാനാഇദ്ധിബലേന ധാതുക്ഖോത വസേന ദേവതോപസംഹാരവസേന അനുബോധവസേന പടിവേധവസേനാതി ഏവമാദീഹി കാരണേഹി ആപാതം ആഗച്ഛന്തീതി. തത്ഥ ദിട്ഠംനാമ പുബ്ബേ പഞ്ചഹിദ്വാരേഹി ഗഹിതം പഞ്ചാലമ്ബണം. തംപി കാലന്തരേ കാരണലാഭേ സതി സുദ്ധേ മനോദ്വാരേ ആപാതം ആഗച്ഛതിയേവ. ദിട്ഠസമ്ബന്ധംനാമ ദിട്ഠസദിസം വുച്ചതി. പുബ്ബേ ഹി കിഞ്ചി ദിസ്വാ അഞ്ഞം യംകിഞ്ചി അനുമാനേന്തസ്സ അദിട്ഠംപി തംസദിസം അതീതംപി അനാഗതംപി പച്ചുപ്പന്നംപി ബഹുആപാതം ആഗച്ഛതിയേവ. സുതംനാമ പരതോ സുത്വാ ഗഹിതം ഛളാരമ്മണം. തം പന മഹാവിസയം ഹോതി. സബ്ബഞ്ഞുദേസനം സുത്വാ ഗഹിതം ന കിഞ്ചി അനാരമ്മണംനാമ അത്ഥീതി. സുതസമ്ബന്ധംനാമ സുതസദിസം. സദ്ധാനാമ പരസ്സ സദ്ദഹനാ. രുചിനാമ അത്തനോ മതി. ആകാര പരിവിതക്കോ നാമ അത്ഥച്ഛായം ബ്യഞ്ജനച്ഛായം കാരണച്ഛായഞ്ച നിസ്സായ തഥാ തഥാ പരിവിതക്കനം. ദിട്ഠിനിജ്ജാനഖന്തിനാമ പഞ്ഞായവാ അത്തനോ ലദ്ധിയാവാ പുനപ്പുനം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഏവമേവാതി സന്നിട്ഠാനം പാപേത്വാ ഗഹണം. സേസം പാകടമേവ. ഏത്ഥച അനന്തരൂപനിസ്സയ പച്ചയഭാവോനാമ ചിത്തസന്താനസ്സ മഹാവിപ്ഫാരോ ഹോതി. സകിംപി ആരമ്മണം സുട്ഠു ആസേവിത്വാ നിരുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ വസ്സസതേപി വസ്സസഹസ്സേപി ഭവന്തരേപി തംആരമ്മണം പടിച്ച ഭവങ്ഗ ചലനസ്സ പച്ചയോ ഹോതി. ചിത്തഞ്ചനാമ ദിട്ഠാദീഹി യഥാവുത്തകാരണേഹി സംവദ്ധിതം മഹാവിപ്ഫാരം ഹോതി. കിഞ്ചി നിമിത്തം ലഭിത്വാ ഏകസ്മിം ഖണേ അനേകസഹസ്സേസുപി ദിട്ഠാദീസു ആരമ്മണേസു ഫരമാനം പവത്തതി. തേഹിച കാരണേഹി നിച്ചം ചോദീയമാനം ചിത്തസന്താനം കായഗേലഞ്ഞാദികേ ചിത്തദുബ്ബലപച്ചയേ അസതി നിച്ചകാലംപി ഭവങ്ഗതോ വുട്ഠാതും അജ്ഝാസയയുത്തം ഹോതി. ന ഹി ചിത്തംനാമ അവിഭൂതേ ആരമ്മണേ രമതി. വിഭൂതേഏവ രമതി. തസ്മാ ഭവങ്ഗസമ്പയുത്തോ മനസികാരോ പുനപ്പുനം ഭവങ്ഗം ചാലേത്വാ ലദ്ധപച്ചയേസു ആരമ്മണേസു പുനപ്പുനം ആവജ്ജനം നിയോജേതിയേവ. തദാ താനി ആരമ്മണാനി

തദഭിനിന്നാകാര പവത്തമനസികാര സമ്പയുത്തസ്സ ഭവങ്ഗ ചിത്തസ്സ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി. ന ഹി അഞ്ഞം ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ പവത്തമാനസ്സ ചിത്തസ്സ ആരമ്മണന്തരേ അഭിനിന്നാകാരോനാമ നത്ഥീതി സക്കാ വത്തുന്തി. **തദാരമ്മണപാകാനി പവത്തന്തീ**തി ഇദം കാമസത്തവസേന വുത്തം. രൂപാരൂപസത്താനം പന വിഭൂതാരമ്മണേപി തദാരമ്മണുപ്പാദോ നത്ഥിയേവ. യഥാ ചേത്ഥ. ഏവം പഞ്ചദ്വാരേപി രൂപസത്താനം അതിമഹന്താരമ്മണേസു തദാരമ്മണുപ്പാദോ നത്ഥീതി. **അവിഭൂതേ പനാ ലമ്ബണേ ജവനാവസാനേ ഭവങ്ഗപാതോവ ഹോതീ**തി ഇദഞ്ച ഉക്കട്ഠ പരിച്ഛേദവസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഞാണവിഭങ്ഗട്ഠകഥായം പന ദ്വത്തിക്ഖത്തും വോട്ഠബ്ബനപ്പവത്തിവസേന അവിഭുതേ ആലമ്ബണേ വോട്ഠബ്ബനവാരോപി ആഗതോ. യോച പഞ്ചദ്വാരേഭവങ്ഗചലനമത്തവസേന മോഘവാരോ നാമ ചതുത്ഥോ വാരോ വുത്തോ. സോപി ഇധ ലദ്ധും വട്ടതിയേവ. സുദ്ധമനോദ്വാരേപി ഹി ആരമ്മണേ ആപാതമാഗതേ വീഥിചിത്തം അനുപ്പജ്ജിത്വാ ദ്വിക്ഖത്തും ഭവങ്ഗേ ചലിതേ നിവത്തനകവാരാനം പമാണം നഭവിസ്സതിയേവ, വിസയേച ആപാതാഗതേ ഭവങ്ഗേച ചലിതേ സതി വിസയപ്പവത്തിനാമ ന ന ഹോതീതി. ഇതി ഇമസ്മിം മനോദ്വാരേപി തദാരമ്മണ ജവന വോട്ഠബ്ബന മോഘവാര സങ്ഖാതാനം ചതുന്നം വാരാനം യഥാക്കമം ആരണഭൂതാ വിസയപ്പവത്തി ചതുധാ വേദിതബ്ബാതി. തത്ഥ തദാരമ്മണവാരസ്സ ആരമ്മണഭൂതാ അഭിവിഭൂതാനാമ ജവന വാരസ്സ വിഭൂതാനാമ. വോട്ഠബ്ബനവാരസ്സ അവിഭൂതാനാമ. മോഘവാരസ്സ ആരമ്മണഭൂതാ അതിഅവിഭൂതാനാമാതി യോജേതബ്ബാ.

ഏത്ഥച ആരമ്മണസ്സവാ ചിത്തസ്സവാ അതിബലവതായ അഭിവിഭൂതതാ വേദിതബ്ബാ. ദുബ്ബലേപി ഹി ചിത്തേ പഥവിപബ്ബതാദിവസേന അതിബലവന്തം ആരമ്മണം അതിവിഭൂതംനാമ ഹോതി. അതിബലവന്തേ ച ചിത്തേ അതിസുഖുമംപി നിബ്ബാനം അതിവിഭൂതംനാമ ഹോതീതി. ഏവം സേസേസുപീതി. വാരഭേദോ പനേത്ഥ അനുബന്ധകോ, വിസും സിദ്ധോതി ദുവിധോ. തത്ഥ അനുബന്ധകോ ചക്ഖുദ്വാരാനുബന്ധകാദിവസേന പഞ്ചവിധോ. ഏകേകസ്മിഞ്ചേത്ഥ അതീതഗഹണം, സമുദായ ഗഹണം, വത്ഥുഗഹണം, നാമഗഹണന്തി ചത്താരോ ചത്താരോ വാരാ. തേസുച തദാരമ്മണവാരാദയോ യഥാരഹം യോജേതബ്ബാ. വിസും സിദ്ധോ പന ദിട്ഠ വാരോ, ദിട്ഠസമ്ബന്ധവാരോ, സുതവാരോ, സുതസമ്ബന്ധവാരോ, വിഞ്ഞാതവാരോ, വിഞ്ഞാതസമ്ബന്ധവാരോതി ഛബ്ബിധോ ഹോതി. ഏത്ഥച സദ്ധാ രുചി ആകാര പരിവിതക്കാദി വസേന പവത്തവാരാ വിഞ്ഞാതവാരോ, വിഞ്ഞാത സമ്ബന്ധവാരോതി വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. അട്ഠസാലിനിയം പന സദ്ധാരുചിയാദിവ സേനഗഹിതം ആരമ്മണം തഥാപി ഹോതി. അഞ്ഞഥാപി ഹോതി. തസ്മാ അട്ഠകഥായം ന ഗഹിതന്തി വുത്തം. തഥാവാ ഹോതു അഞ്ഞഥാവാ. വീഥിചിത്തപവത്തിയാ സതി ഗഹേതബ്ബമേവ. തത്ഥ ഏകേകസ്മിംവാരേ തദാരമ്മണവാരാദിവസേന ചത്താരോ ചത്താരോ വാരാ. തേസുച കാമ മഹഗ്ഗതാ നുത്തര പഞ്ഞത്തി വസേന പച്ചുപ്പന്നാതീതാനാഗതകാല വിമുത്തവസേനച ആരമ്മണധമ്മാ യഥാരഹം യോജേതബ്ബാതി. ഏതരഹി പന അതീതഭവങ്ഗവസേന തദാരമ്മണവസേന ച വാരഭേദം കപ്പേന്തി. തത്ഥ അതീതഭവങ്ഗവസേന വാരഭേദകപ്പനം നിരത്ഥകം. ന ഹി മനോദ്വാരേ പഞ്ചദ്വാരേ വിയ ആരമ്മണാനം ഖണവസേന ബലവ ദുബ്ബലതാ സമ്ഭവോ അത്ഥി. തദാ അവിജ്ജമാനാനംപി അതീതാനാഗതാനം

കാലവിമുത്താനഞ്ച തത്ഥ ആപാതാഗമനതോതി. ഏത്ഥ സിയാ, ഏകാവജ്ജനവീഥിയാ ആരമ്മണംനാമ ധമ്മതോച കാലതോച അഭിന്ന മേവ ഇച്ഛന്തി അട്ഠകഥാചരിയാ. ഇമേച സത്താ തം തം ആകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ചിത്തം ജാനന്തിയേവ. പരചിത്തവിദുനിയോ പന ദേവതാ ആകാരസല്ലക്ഖണേന വിനാപി ജാനന്തി. തത്ഥ പച്ചുപ്പന്നം പരസ്സ ചിത്തം ജാനനകാലേ ആവജ്ജനം ഭാവയം പരസ്സ ചിത്തം അത്തനാ സഹുപ്പന്നം. തം വാ ആവജ്ജതി. ഉദാഹു പരതോ തം തം ജവനേന സഹുപ്പന്നംവാ. ജവനാനിച യം ആവജ്ജനേന സഹുപ്പന്നം തം വാ ജാനന്തി, പച്ചേകം അത്തനാ സഹുപ്പന്നംവാതി. കിഞ്ചേത്ഥ, യദി താവ ആവജ്ജനേന സഹുപ്പന്നം ആവജ്ജതി ജാനന്തിച. ഏവം സതി ധമ്മതോ അഭിന്നം ഹോതി. കാലതോ ഭിന്നം. തഞ്ഹി ചിത്തം ആവജ്ജനസ്സ പച്ചുപ്പന്നം ഹോതി. ജവനാനം പന അതീതന്തി. അഥ പച്ചേകം അത്തനാ സഹുപ്പന്നം ആവജ്ജതി ജാനന്തിച. ഏവഞ്ച സതി കാലതോ അഭിന്നം ഹോതി. ധമ്മതോ ഭിന്നമേവ. അഥപി യം പച്ചേകം സഹുപ്പന്നം ജാനന്തി. തദേവ ആവജ്ജതി. ഏവംപി ഭിന്നമേവ ഹോതീതി. ഏത്ഥ അട്ഠകഥായം താവ യം ആവജ്ജനേന സഹുപ്പന്നം. തദേവ ആവജ്ജതി ജാനന്തിചാതി ധമ്മതോ അഭിന്നം വത്വാ തം ചിത്തം നിരുദ്ധംപി അദ്ധാവസേന സന്തതിവസേനച ഗഹിതം ജവനാനംപി പച്ചുപ്പന്നമേവ ഹോതീതി വിനിച്ഛിതം. ആചരിയാനന്ദമതേന പന പരസ്സ തം തം ആകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ തം തം അധിപ്പായജാനനകാലേ ആവജ്ജനജവനാനി പച്ചേകം അത്തനാ സഹുപ്പന്നം ചിത്തം ആവജ്ജതി ജാനന്തി ച. ന ചേത്ഥ ധമ്മതോ കാലതോച ഭിന്നംനാമ ഹോതി. സബ്ബേസംപി ഹി ആരമ്മണം ചിത്തമേവ ഹോതി പച്ചുപ്പന്നഞ്ചാതി. നച ജവനാനി നിരാവജ്ജനാനിനാമ ഹോന്തി. ആവജ്ജനേനപി ഹി ചിത്തന്തേവ ആവജ്ജിതം ഹോതി. ജവനാനിച ചിത്തന്തേവ ജാനന്തീതി. യദി പന ആവജ്ജനേ ന ചിത്തന്തി ആവജ്ജിതേ ജവനാനി രൂപന്തി ജാനന്തി. രൂപന്തിവാ ആവജ്ജിതേ ചിത്തന്തി ജാനന്തി, നീലന്തിവാ ആവജ്ജിതേ പീതന്തി ജാനന്തി. ഏവം സതി ജവനാനി ധമ്മതോ നിരാവജ്ജനാനി നാമ ഹോന്തി. തഥാ അതീതന്തി ആവജ്ജിതേ പച്ചുപ്പന്നന്തി. ഏവഞ്ച സതി താനി കാലതോ നിരാവജ്ജനാനിനാമ ഹോന്തീതി. യസ്മാ ച അതീതോ ധമ്മോ പച്ചുപ്പന്നസ്സ ധമ്മസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോതി പട്ഠാനേ വുത്തോ. തസ്മാ ഇധ ഖണവസേനേവ പച്ചുപ്പന്നം വത്തും യുത്തം. ന അദ്ധാസന്തതി വസേനാതി. ഇതരഥാ സബ്ബ വീഥിചിത്തവാരേസുപി ആരമ്മണാനം അതീതാദിഭാവോ അദ്ധാസന്തതിവസേനേവ വത്തബ്ബോ സിയാതി. ഗാഥായം **തീണേവാതി** കിച്ചവസേന തീണി ഏവ. **ചിത്തുപ്പാദാ ദസേരിതാതി** ചിത്തുപ്പത്തിക്ഖണവസേന ദസ ഈരിതാനി കഥിതാനി. **വിത്ഥാ രേനാതി** ചിത്തസരൂപവിത്ഥാരേന. **ഏത്ഥാതി** മനോദ്വാരേ. **ഏകചത്താലീസാതി** പഞ്ചവിഞ്ഞാണമനോധാതൂഹി വജ്ജിതാനം കാമാവചരചിത്താനം വസേന ഏകചത്താലീസം. **ഏത്ഥാതി** പരിത്തജവനവാരേ. [പരിത്തവാരോ]

**ഫനവ്വ**. വിഭൂതാവിഭൂതഭേദോ നത്ഥി ഏകം വിഭൂതമേവ ലബ്ഭതീതി അധിപ്പായോ. ന ഹി അവിഭൂതേ ആരമ്മണേ അപ്പനാനാമ സമ്ഭവതീതി. തഥാ തദാരമ്മണുപ്പാദോച നത്ഥി. ന ഹി അതിസന്തതരം അപ്പനാജവനം തദാരമ്മണം അനുബന്ധതീതി. തത്ഥ ഹി ഛബ്ബീസതി മഹഗ്ഗത ലോകുത്തര ജവനേസു യംകിഞ്ചി ജവനം അപ്പനാവീഥിമോതരതീതി സമ്ബന്ധോ. ഞാണരഹിതം ദ്വിഹേതുകജവനം അഥിരസഭാവത്താ അപ്പനായ അനന്തരൂപനിസ്സയോ നഹോതീതി വുത്തം **ഞാണസമ്പയുത്ത കാമാവചരജവനാനമട്ഠന്നന്തി**.

**പരികമ്മോപചാരാനുലോമഗോത്രതുനാമേനാതി** ഏത്ഥ ഇന്ദ്രിയസമതാദീഹി പരിതോഭാഗേഹി അപ്പനാ കരീയതി സജ്ജീയതി ഏതേനാതി പരികമ്മം. അപ്പനം ഉപേച്ച ചരതീതി ഉപചാരോ. സമീപചാരോതി അത്ഥോ. സമീപചരണഞ്ചേത്ഥ ആസന്നേകാലേ അപ്പനാവഹസമത്ഥഭാവേന ദട്ഠബ്ബം. യസ്സ പവത്തിയാ അചിരം കാലം അപ്പനാ സമ്ഭവോ ഹോതീതി. അനുലോമന്തി അപ്പനാപവത്തിയാ പച്ചനീകധമ്മവിധമനേന അപ്പനായ അനുകൂലം അപ്പനാഹിതം അപ്പനാ വഹന്തിച്ചേവ അത്ഥോ, യസ്സ പവത്തിയാ അപ്പനാ വിബന്ധകോ പച്ചനീ കോനാമ നത്ഥീതി. ഗമീയതി ബുജ്ഝീയതി അത്ഥോ ഏതേനാതിവോ. അഭിധാനം ബുദ്ധിച. തം ദുവിധംപി ഗവം തായതി രക്ഖതീതി ഗോത്തം. പരിത്ത ജാതിസങ്ഖാതോ അന്വയോ. ഗോത്തം അഭിഭുയ്യതി ഛിജ്ജതി ഏത്ഥാതി ഗോത്രഭു. ഏത്ഥ ച ചത്താരിപി ജവനാനി പരികമ്മജവനാനീതി വാ ഉപചാരജവനാനിതിവാ അനുലോമജവനാനീതിവാ വുച്ചന്തിയേവ. ഗോത്രഭൂതി പന പച്ഛിമസ്സേവ നാമം. ഇധ പന ചതുന്നംപി നാമാനം സങ്ഗഹണത്ഥം പരികമ്മോ പചാരാനുലോമ ഗോത്രഭുനാമേനാതി ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ച കത്വാ കസ്മാ പഥമമേവ പരികമ്മംനാമ. നനു ഇതരാനിപി അപ്പനം പരിസങ്ഖരോന്തിയേവാതി ഏവമാദികാ ചോദനാ അനോകാസാ ഹോതീതി. **ചതുക്ഖത്തും തിക്ഖത്തുമേവവാതി** ചതുക്ഖത്തുമേവവാ തിക്ഖത്തുമേവവാ. തത്ഥ പഥമേന ഏവ സദ്ദേന പഞ്ചമം ഗോത്രഭുസമ്ഭവോ പടിക്ഖിത്തോ ഹോതി. തദാ ഹി ജവനം പതിതംനാമ ഹോതി. പവേധതി കമ്പതി. കാമഗോത്തം അഭിക്കമിത്വാ ഉപരിഭൂമന്തരപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതീതി. ദുതീയേന ദുതീയം ഗോത്രഭു സമ്ഭവോ പടിക്ഖിത്തോ ഹോതി. തദാ ഹി അലദ്ധാസേവനം അനുലോമം അത്തനോ അനന്തരേ ചിത്തം ഗോത്രഭുഭാവം പാപേതും ന സക്കോതീതി. ഏതേനേവ പഞ്ചമതോ പരം ചതുത്ഥതോച ഓരം അപ്പനായ അസമ്ഭവോ സാധിതോ ഹോതീതി. വാസദ്ദേന പന മന്ദപഞ്ഞസ്സ ചതുക്ഖത്തുമേവ. ന തിക്ഖത്തും. തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ തിക്ഖത്തുമേവ. ന ചതുക്ഖത്തുന്തി ദസ്സിതം ഹോതി. അട്ഠസാലിനിയം പന മന്ദമജ്ഝിമ മഹാപഞ്ഞവസേന തിധാ ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചക്ഖത്തുംപി പരികമ്മജവനാനം ഉപ്പത്തി അനുഞ്ഞാതാ വിയ ദിസ്സതി. ഇതരട്ഠകഥാസു പന സുട്ഠു വിചാരേത്വാ പടിസിദ്ധത്താ സാ ന ഗഹേതബ്ബാവാതി.

യം പന **വിഭാവനിയം**

> "ഛട്ഠം സത്തമം ഭവങ്ഗസ്സ ആസന്നഭാവേന പപാതാസന്നപുരിസോ വിയ അപ്പനാവസേന പതിട്ഠാതും ന സക്കോതീ"തി വുത്തം.

തത്ഥ ഭവങ്ഗസ്സ ആസന്നഭാവേനാതി ഭവങ്ഗഭാവസ്സ ആസന്ന ഭാവേനാതി അത്ഥോ. പഞ്ചമജവനതോ ഹി പട്ഠായ ജവനസന്താനം അനുപുബ്ബേന പരിക്ഖീണജവം ഹോതി. ഭവങ്ഗഭാവത്ഥായ പരിണമതീതി. ഏവഞ്ച കത്വാ പപാതാസന്നപുരിസോപമാപി ഉപപന്നാ ഹോതീതി. **നിരുദ്ധാനന്തരമേവാതി** നിരുദ്ധേ അനന്തരമേവാതി പദച്ഛേദോ. കസ്സ അനന്തരന്തി, അഞ്ഞസ്സ അസുതത്താ നിരുദ്ധസ്സാതി അത്ഥതോ ലദ്ധമേവാതി. യസ്മാ പന അപ്പനാനാമ ഉപ്പജ്ജമാനാ ചതുത്ഥതോവാ പഞ്ചമതോവാ പട്ഠായ ഉപ്പജ്ജതി. ന ഛട്ഠതോവാ സത്തമതോവാ. സാഹി വസീഭൂതാപി ചതുത്ഥ പഞ്ചമേസു ഉപ്പത്തിം അലഭമാനാ സബ്ബസോ നുപ്പജ്ജതിയേവ. ലഭമാനാ പന ദിവസംപി നിരന്തരം പവത്തതിയേവ. തസ്മാ ചതുത്ഥംവാ പഞ്ചമംവാതി ഇദം

ആദിമത്തനിയമനത്ഥം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവ ഹി **അപ്പനാവീഥിമോതരതീതി** ച **തതോപരം അപ്പനാവസാനേ ഭവങ്ഗപാതോവ ഹോതീ**തി ച വക്ഖതീതി. യദി പന പഞ്ചമതോ പട്ഠായ ജവനം പതിതം നാമ ഹോതി. ഏവം സതി കസ്മാ തതോ പട്ഠായ പതനവേലായ്ത്ഥേ അപ്പനാജവനം പവത്തതീതി. വുച്ചതേ, ഹത്ഥേ ഥപിതലേഡ്ഡുസ്സ പതനവേത്തംനാമ ഹത്ഥതോ മുത്തമത്തേ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി ഹത്ഥബലേന ഖിപിതം ലേഡ്ഡു ദൂരംപി ഗച്ഛതിയേവ. ഏത്ഥ ച ലേഡ്ഡുസ്സ ജവോനാമ ഹത്ഥജവമൂലകോ ഹോതി. ഹത്ഥജവോച സരീരബലമൂലകോ. തത്ഥ ലേഡ്ഡു വിയ അപ്പനാജവനം ദട്ഠബ്ബം. ലേഡ്ഡുസ്സ പതനവേത്തം വിയ ചതുത്ഥതോ പച്ഛാകാലോ. ഹത്ഥജവോവിയ ഗോത്രഭുജവോ. സരീരബലം വിയ പുരിമാനം പരികമ്മജവനാനം ബലം ദട്ഠബ്ബം. ഉത്താനസേയ്യസ്സ ബാലദാരകസ്സ ബലം വിയ ആദികമ്മികവീഥിയം കാമജവനാനം ബലം. വുദ്ധിപത്തസ്സ പുരിസസ്സബലം വിയ സമാപത്തിവീഥിയം കാമജവനാനം ബലം. യഥാ ച ബാലദാരകേന ഖിത്തം ലേഡ്ഡു ഹത്ഥതോ മുത്തമത്തേപി പതതി. ഏവം ആദികമ്മികവീഥിയം അപ്പനാജവനം ഏകവാരം ജവിത്വാ പതതി. യഥാവുദ്ധിപത്തേന ഖിത്തം ലേഡ്ഡു പതനവേത്തേപി അപതിത്വാ ദൂരംപി ദൂരതരംപി ഗച്ഛതി. തഥാ സമാപത്തിവീഥിയം അപ്പനാജവനം ചിരംപി ചിരതരംപി പവത്തതീതി. മൂലടീകായം പന അപ്പനാജവനം പതനവേത്തേ പവത്തംപി ഭൂമന്തരപത്തിയാവാ ആരമ്മണന്തരലദ്ധിയാവാ പതിതംനാമ നഹോതീതി വുത്തം. ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ പഞ്ചമതോ പട്ഠായ ജവനം പതിതന്തി വുത്തം. നനു അപതി തത്താ ഏവ സുട്ഠു ബലവഭാവതോ സത്തമജവനചേതനാ സീഘം അനന്തരേ ഭവേ വിപാകദായിനീച ആനന്തരിയകമ്മഞ്ച ഹോതി. മജ്ഝേ പഞ്ചചേതനാ തഥാ ബലവഭാവാഭാവതോ ചിരേന തതീയഭവാദീസു വിപാകദായിനീച ഹോന്തി, അനന്തരിയഭാവഞ്ച ന ഗച്ഛന്തീതി. നഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം. യദി ഹി സീഘം വിപാകദാനതായ ബലവതീനാമ സിയാ. ഏവംസതി പഠമചേതനാ സബ്ബബലവതീനാമ സിയാ. സാ ഹി ഇമസ്മിംയേവ ഭവേ വിപാകം ദേതീതി. ഇദം പനേത്ഥ സന്നിട്ഠാനം. ഏക വസ്സജീവീനം തിണരുക്ഖാനം പരിണാമോവിയ പഥമചേതനായ പരിണാമോ ദട്ഠബ്ബോ. ദ്വിവസ്സജീവീനം വിയ സത്തമചേതനായ. മഹാസാലാനം വിയ മജ്ഝിമചേതനാനന്തി. തത്ഥ ഏകവസ്സജീവിനോ തിണരുക്ഖാനാമ അസാരാ ഹോന്തി. അസാരത്താച ദുബ്ബലാ അനദ്ധനിയാ അചിരട്ഠികാ. തസ്മാ തേസം സീഘതരപരിണാമോ ഹോതി. തേ ഹി സീഘതരം രുഹന്തി. വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം ആപജ്ജന്തി. സീഘതരം പുപ്ഫന്തി ഫലന്തി പതന്തി അന്തരധായന്തി. ഏകം നിദാഘസമയം അതിക്കമിതും നസക്കോന്തി. ദുതീയം വസ്സം ന പാപുണന്തി. ഏത്ഥച നിദാഘസമയോ വിയ മരണകാലോ വേദിതബ്ബോ. ദ്വിവസ്സജീവിനോ പന ഥോകം സാരഭൂതാ ഹോന്തി. സാരഭൂതത്താച ഥോകം ബലവന്താ അദ്ധനിയാ. തതോ യേവചതേസം ചിരപരിണാമോ ഹോതി. തേ ഹി പഥമം വസ്സം രുഹന്തി വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം ആപജ്ജന്തി. പുപ്ഫിതുംവാ ഫലിതുംവാ നസക്കോന്തി. ദുതീയവസ്സേഏവ പുപ്ഫന്തി ഫലന്തി പതന്തി അന്തരധായന്തി. ദുതീയം പന നിദാഘ സമയം അതിക്കമിതും ന സക്കോന്തി. തതീയം വസ്സം ന പാപുണന്തി. മഹാസാലാ പന സബ്ബസാരഭൂതാ ഹോന്തി. ബലവന്താ ചിരതരട്ഠായിനോ. തസ്മാ തേ സണികമേവ പരിണാമം ഗച്ഛന്തി. തേ ഹി ഏക ദ്വേ വസ്സാനി വിദത്ഥിരതനമത്താവ ഹോന്തി. വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം നാപജ്ജന്തി. പുപ്ഫിതുംവാ ഫലിതുംവാ ന സക്കോന്തി. അതിചിരട്ഠായിനോ പന ഹോന്തി.

ഛ പഞ്ച വസ്സസതാനി ഠത്വാവ പതന്തി. ഏവമേവ പഥമജവനചേതനാ സബ്ബസോ അലദ്ധാസേവനതായ അസാരാ അബലാ ഹോതി. വിസും ഏകം ഭവം നിബ്ബത്തേതും ഏകഞ്ച മരണകാലം അതിക്കമിതും ന സക്കോതി. ഇമസ്മിം ഭവേഏവ വിപച്ചിത്വാവാ അവിപച്ചിത്വാവാ ഖിയ്യതി. സത്തമ ജവനചേതനാ പന ലദ്ധാസേവനതായ ഥോകം സാരഭൂതാ ഹോതി. വിസും ഏകം ഭവം നിബ്ബത്തേതും സക്കോതി. സാരഭൂതത്താ യേവച സണികമേവ പരിണാമം ഗച്ഛതി. ഇമസ്മിം ഭവേ വിപച്ചിതും ന സക്കോതി. ഭവന്തരം പത്വാവ വിപച്ചതി. പതിതജവനേസു പന അന്തിമ ജവനതായ ദുബ്ബലത്താ ദുതിയം മരണകാലം അതിക്കമിതും ന സക്കോതി. ദുതിയഭവേഏവ വിപച്ചിത്വാവാ അവിപച്ചിത്വാവാ ഖിയ്യതി. അവസേസാനം പന പഞ്ചന്നം മജ്ഝിമചേതനാനം സുട്ഠു ലദ്ധാസേവനാനം സണിക തര പരിണതഭാവോ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോതി. നം കേവലഞ്ചേത്ഥ തിണ രുക്ഖോ പമായ പാണോപമായാപി അയമത്ഥോ ദീപേതബ്ബോ. യേഹികേചി ഗബ്ഭസേയ്യകാ പാണാ അപ്പായുകജാതികാ ഹോന്തി. തേ സീഘതരം ഗബ്ഭവാസം വസന്തി, സീഘതരം വിജായന്തി. അങ്ഗമങ്ഗാനിച നേസം സീഘതരം ഥാമഗതാനി ഹോന്തി. ഇന്ദ്രിയാനിച സീഘതരം പരിപാകഗതാനി ഹോന്തി. തദഹേവ ഉട്ഠഹിത്വാ ഗച്ഛന്തി. ഗോചരം ഗണ്ഹന്തി. അത്തനോ അത്തനോ വിസയേ സീഘതരം വിഞ്ഞുത്തം ആപജ്ജന്തി. സീഘതരം ജിണ്ണാ ഹോന്തി മരന്തി. ദീഘായുകജാതികാനം പന ഗബ്ഭവാസാദീനി സബ്ബാനി സണിക മേവ സിജ്ഝന്തീതി. ഏത്ഥച മഹഗ്ഗത കുസലാനി സത്തമ ജവനട്ഠാനേ ഠിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി. പരികമ്മജവനാനി ഹി ചിരട്ഠിതികട്ഠേന സുപക്ക സാലിധഞ്ഞസദിസാനി. അപ്പനാജവനാനി അചിരട്ഠിതികട്ഠേന സുപക്ക സാലിഭത്തസദിസാനീതി താനിപി അചിരതരട്ഠിതികാനിഏവ ഹോന്തി. ദുതീയേ ഭവേ വിപച്ചിത്വാവാ അവിപച്ചിത്വാവാ ഖിയ്യന്തി. ഇമസ്മിം ഭവേപി അപ്പകേന കാമച്ഛന്ദാദിനാ പച്ചനീകധമ്മേന പടിബാഹിതാനി സബ്ബസോ അവിപാകഭാവം ആപജ്ജന്തി. തസ്മാതാനി തേന പരിയായേന ദുബ്ബലാനി നാമ ഹോന്തീതി.

യസ്മാ ച ആനന്തരിയകമ്മാനം ഫലദാനനിയതതാനാമ കാലനിയമേന വിനാ ന സമ്ഭവതി. കാലനിയമോചനാമ ഏകന്തേന സത്തമജവനസ്സേവ ഹോതി. ന മജ്ഝിമജവനാനം. തേസഞ്ഹി അസുകസ്മിം ഭവേഏവ വിപച്ചന്തീതി ഏവം നിയമോ നത്ഥീതി. തസ്മാ ദുവിധസ്സ നിയമസ്സ സിദ്ധത്താ ഏവ സത്തമജവനചേതനായ അനന്തരിയകമ്മതാ സിദ്ധാ ഹോതി. ന ബലവതരതായാതി നിട്ഠമേത്ഥഗന്തബ്ബന്തി. മൂലടീകായം പന നനുച സത്തമജവനചേതനായ ബലവതായ ഉപപജ്ജവേദനീയഭാവോ ഹോതി ആനന്തരിയതാപീതി ചോദനം സമുട്ഠാപേത്വാ തത്ഥായം അധിപ്പായോ സിയാ. പടിസന്ധിയാ അനന്തരപച്ചയഭാവിനോ വിപാകസന്താനസ്സ അനന്തരപച്ചയഭാവേന അന്തിമജവനചേതനായ സുസങ്ഖതത്താസാ സത്തമജഗനചേതനാ ഉപപജ്ജവേദനീയാ ആനന്തരിയകാച ഹോതി. ന അപതിതജവനചേതനാ വിയ ബലവതായാതി ഉത്തരം വദതി. തം യുത്തം വിയ ന ദിസ്സതി. ഏവഞ്ഹി സതി പഥമജവനചേതനാ കസ്സ അനന്തരപച്ചയഭാവേന സുസങ്ഖതത്താ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാനാമ ജാതാതി വത്തബ്ബാ ഹോതീതി. മഹാടീകായം പന ദുബ്ബലാപി അന്തിമജവന ചേതനാ സന്നിട്ഠാനകിച്ചവിസേസയുത്തതായ ഫലവിപച്ചനേ സത്തിവിസേ സയുത്താ ഹോതീതി ഉപപജ്ജവേദനീയാ ആനന്തരിയകാച സാ ഹോതീതി വുത്തം.

**യഥാരഹ**ന്തി തം തം പുഗ്ഗലാനുരൂപം. **യഥാഭിനീഹാര വസേനാ**തി തസ്സ തസ്സ പരികമ്മഭാവനാ ചിത്തസ്സ കസിണനിമിത്താ ദീസുവാ അനിച്ചലക്ഖണാദീസുവാ അഭിനീഹരണാനുരൂപം. **അപ്പനാവീഥി**ന്തി അപ്പനാപബന്ധം. ഇദഞ്ച അനേകവാരേ പവത്താനം അപ്പനാജവനാനം സങ്ഗഹണത്ഥം വുത്തം. തേനേവാഹ തതോപരം അപ്പനാവസാനേ ഭവങ്ഗപാതോവ ഹോതീതി. തത്ഥ **തതോ**തി ചതുത്ഥതോവാ പഞ്ചമതോ വാ. ഇമസ്മിം അത്ഥേ സതി പഞ്ചമേവാ ഛട്ഠേവാ ഏകന്തേന ഭവങ്ഗപാതോ ഹോതീതി ആപജ്ജതി. തസ്മാ പുന **അപ്പനാവസാനേ**തി വുത്തം. ഭവങ്ഗപാതോവഹോതി. നത്ഥി തദാരമ്മണുപ്പാദോതി അധിപ്പായോ.

**വിഭാവനിയം** പന

"കത്ഥചി അപ്പനാവാരേ സത്തജവന പരിപൂരണത്ഥം അപ്പനാവസാനേപി കാമാവചരജവനപ്പവത്തിം വദന്താനം നികായന്തരികാനം വാദോ ഇധ ഏവസദ്ദേന നിവത്തിതോ"തി വുത്തം.

**തത്ഥാ**തി തസ്മിം അപ്പനാജവനവാരേ. നിരന്തരപവത്താനം ജവനാനം ഭിന്നവേദനതാനാമ നത്ഥീതി വുത്തം **സോമനസ്സസഹഗത ജവനാ നന്തര**ന്തിആദി.

**[൧൩൨] വിഭാവനിയം** പന

"ഭിന്നവേദനാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആസേവനപച്ചയഭാവസ്സ അനുദ്ധടത്താ"തികാരണം വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ഇധ ആസേവനപച്ചയഭാവോ പമാണം. കസ്മാ, ആസേവന പച്ചനികാനം ഫലജവനാനംപി പരികമ്മജവനേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച അഭിന്നവേദനതായ ഇച്ഛിതബ്ബത്താതി. **പാടികങ്ഖിതബ്ബാ**തി അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബാ.

**[൧൩൩] വിഭാവനിയം** പന

"പസംസിതബ്ബാ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി താദിസോ സംവണ്ണനാപദേസോ ദിസ്സതീതി. അരഹത്ത ഫലേ മഗ്ഗവീഥിയം മഗ്ഗകുസലാനന്തരം പവത്തമാനേപി അയം പുബ്ബാപര നിയമോ പരികമ്മജവനേഹി ഏവ സഹ അപ്പനാജവനാനം ഹോതീതി കത്വാ **ക്രിയജവനാനന്തരം അരഹത്തഫലഞ്ചാ**തി വുത്തം. സുഖപുഞ്ഞമ്ഹാ പരം ദ്വത്തിംസ അപ്പനാജവനാനി സമ്ഭവന്തി. ഉപേക്ഖകാ പുഞ്ഞമ്ഹാ പരം ദ്വാദസ, സുഖിതക്രിയതോ പരം അട്ഠ. ഉപേക്ഖകാ ക്രിയതോ പരം ഛ അപ്പനാജവനാനി സമ്ഭവന്തീതി യോജനാ. തത്ഥ **ദ്വത്തിംസാ**തി അരഹത്തഫലസബ്ബപഞ്ചമജ്ഝാനവജ്ജിതാനം ചതുന്നം രൂപകുസലാനം സോളസന്നം മഗ്ഗകുസലാനം ദ്വാദസന്നം ഹേട്ഠിമഫലാനഞ്ച വസേന ദ്വത്തിംസ. **ദ്വാദസാ**തി പഞ്ചമജ്ഝാനികാനം രൂപാരൂപമഗ്ഗകുസലാനം ഹേട്ഠിമഫലാനഞ്ച വസേന ദ്വാദസ. **അട്ഠാ**തി പഞ്ചമജ്ഝാനവജ്ജിതാനം ചതുന്നം രൂപക്രിയാനം ചതുന്നം അരഹത്തഫലാനഞ്ച വസേന അട്ഠ. **ഛാ**തി പഞ്ചമജ്ഝാനികാനം പഞ്ചന്നം രൂപാരൂപക്രിയാനം അരഹത്തഫലസ്സച വസേന ഛ. പുഥുജ്ജനാനം സേക്ഖാനഞ്ച കാമപുഞ്ഞതിഹേതുതോ പരം ചതുചത്താലീസ അപ്പനാ

സമ്ഭവന്തി. വീതരാഗാനം അരഹന്താനം തിഹേതുകാമക്രിയതോ പരം ചുദ്ദസ അപ്പനാ സമ്ഭവന്തീതി യോജനാ.

**൬൩൬**. **സബ്ബഥാപീ**തി അതിമഹന്താദിനാ സബ്ബപകാരേനപി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു യഥാവുത്തേസു പഞ്ചദ്വാര മനോദ്വാരേസു. സബ്ബത്ഥാപി പന അനിട്ഠേ തിവാ പാഠോ. തേനേവ ടീകാസു സബ്ബത്ഥാപീതി പഞ്ചദ്വാര മനോദ്വാരേപീതി വുത്തം. ഇച്ഛിതബ്ബന്തി ഇട്ഠം. കേന ഇച്ഛിതബ്ബന്തി. ലോകിയമഹാജനേന. തത്ഥ ച അതിഉക്കട്ഠേ അതിദുഗ്ഗതേച ജനേ അഗഹേത്വാ മജ്ഝിമകേന മഹാജനേന. ഏവഞ്ഹി സതി ഇട്ഠാനിട്ഠാനം സുട്ഠുവവത്ഥാനം ഹോതീതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. യസ്മിം ആരമ്മണേകുസല വിപാകം ഉപ്പജ്ജതി, തദേവ ഇട്ഠംനാമ. യസ്മിം പന അകുസലവിപാകം ഉപ്പജ്ജതി, തദേവ അനിട്ഠംനാമ. ന ഹി സക്കാ ഇട്ഠംവാ അനിട്ഠംവാ ആരമ്മണം വിപാകചിത്തം വഞ്ചേതുന്തിച. അപിച ദ്വാരവസേനാപി ഇട്ഠാനിട്ഠതാ വേദിതബ്ബാതി ച വുത്തം. തസ്മാ ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയബദ്ധസന്താനഗതേ ഏകേ കസ്മിം രൂപകലാപേ വണ്ണാദീസു രൂപേസു കിഞ്ചി ഇട്ഠം ഹോതി. കിഞ്ചി അനിട്ഠം. കദാചി ഇട്ഠം ഹോതി. കദാചി അനിട്ഠം, തത്ഥ കിഞ്ചി ഇട്ഠം ഹോതി കിഞ്ചി അനിട്ഠന്തി യഥാ കിംസ്മിംചി ഏകസ്മിം പുപ്ഫേ വണ്ണോ ഇട്ഠോ. ഗന്ധോ അനിട്ഠോ, രസോ അനിട്ഠോ, ഫോട്ഠബ്ബോ അനിട്ഠോ, ഖരസമ്ഫസ്സോ. കിംസ്മിംചി വണ്ണോപി ഇട്ഠോ, ഗന്ധോപി ഇട്ഠോ, രസാദയോ അനിട്ഠായേവ. തഥാ ബുദ്ധസ്സ സരീരഗതേപി ഏകസ്മിം കലാപേ വണ്ണോ ഇട്ഠോ ഹോതി. ഗന്ധോ അനിട്ഠോ. മതകണ്ഹസുനഖസ്സ ഉദ്ധുമാതസരീരേപി വണ്ണോ ഇട്ഠോ ഹോതി. ഗന്ധോ അനിട്ഠോ. സോ ഹി വണ്ണോ യദി നിവത്ഥപാരുതസ്സ വത്ഥസ്സ ഭവേയ്യ. തം വത്ഥം മഹഗ്ഘം ഹോതീതി. കദാചി ഇട്ഠം കദാചി അനിട്ഠന്തി അഗ്ഗിനാമ ഹേമന്തേ ഇട്ഠോ സുഖവിപാകസ്സ പച്ചയോ. ഗിമ്ഹേ അനിട്ഠോ ദുക്ഖവിപാകസ്സ പച്ചയോ. സീതുദകം ഗിമ്ഹേ ഇട്ഠം. ഹേമന്തേ അനിട്ഠം. തഥാ സുഖ സമ്ഫസ്സം വത്ഥം പകതികായേ ഇട്ഠം ഹോതി. വണം പത്വാ അനിട്ഠം. തേനവാ സണികം ഫുസന്തസ്സ ഇട്ഠം, ഗാള്ഹം ഫുസന്തസ്സ അനിട്ഠന്തി. നഇട്ഠന്തി അനിട്ഠം. തസ്മിം അനിട്ഠേ. **ഇട്ഠേ**തി ഇട്ഠമജ്ഝത്തേ, കുസലവിപാകാനി പഞ്ചവിഞ്ഞാണ സമ്പടിച്ഛന സന്തീരണ തദാരമ്മണാനീതി സമ്ബന്ധോ. സന്തീരണ തദാരമ്മണാനി ചേത്ഥ ഉപേക്ഖാസഹഗതാനിഏവ വേദിതബ്ബാനി. തേനേവാഹ അതിഇട്ഠേപനാതിആദി. തത്ഥ **അഭിഇട്ഠേ**തി സുവണ്ണ രജത മണിവണ്ണാദികേ ഹരിതാലവണ്ണാദികേ കോസേയ്യ വത്ഥവണ്ണാദി കേ ദേവച്ഛരാവണ്ണാദികേച അതിവിയ ലോകിയമഹാജനേന ഇച്ഛിതബ്ബേ ഛളാരമ്മേണേ. യസ്മാ ചേത്ഥ അനിട്ഠാരമ്മണ സമായോഗോ അകുസലകമ്മസ്സേവ വിപച്ചനോകാസോ ഹോതി. ഇട്ഠാരമ്മണസമായോഗോച കുസലകമ്മസ്സേവ, തസ്മാ അനിട്ഠേ അകുസലവിപാകാനേവ. ഇട്ഠേ കുസലവിപാകാനേവാതി അയം നിയമോ സിദ്ധോ. വേദനാനിയമോ പന ആദാസേ മുഖനിമിത്തസ്സ വിയ അത്തനോ ഉസ്സാഹ ബലേന വിനാ കേവലം കമ്മബലേന നിബ്ബത്താനം വിപാകാനം പരിദുബ്ബലത്താ തഥാ തഥാ കപ്പേത്വാ പകപ്പേത്വാ ഗഹണാ ഭാവതോ യഥാരമ്മണമേവ സിദ്ധോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. ന കേവലഞ്ച വിപാകാനം ഏവ. അഥഖോ വിപല്ലാസരഹിതേ ഖിണാസവസന്താനേ പവത്താനം കാമക്രിയജവനാനം വിയഥാരമ്മണമേവ വേദനായോഗോ ഹോതീതി അധിപ്പായേന വുത്തം തത്ഥാപി സോമനസ്സസഹഗത ക്രിയജവനാവസാനേ തിആദി. **തത്ഥാപീ**തി തേസു വിപാകേസുപി. **സോമനസ്സസഹഗത ക്രിയ ജവനാ**

**വസാനേ**തി ബുദ്ധവണ്ണാദികേ അതിഇട്ഠാരമ്മണേ പവത്താനം സോമനസ്സ സഹഗത ക്രിയജവനാനം അവസാനേ. **ഉപേക്ഖാസഹഗത ക്രിയ ജവനാ വസാനേ**തി അനിട്ഠേ ഇട്ഠമജ്ഝത്തേച പവത്താനം ഉപേക്ഖാസഹഗതക്രിയജവനാനം അവസാനേ. അയഞ്ച ക്രിയജവനാവസാനേ തദാരമ്മണനിയമോ അട്ഠകഥായംപി വുത്തോയേവ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ കാമാവചര തിഹേതുക സോമനസ്സ സഹഗതക്രിയദ്വയം തദാരമ്മണവസേന പഞ്ചന്നം സോമനസ്സസഹഗത വിപാകാനം അനന്തരപച്ചയോതിആദി. ഇദഞ്ച പകതിനിഹാരേന പവത്താനം ക്രിയജവനാനം വസേന വുത്തം. തഥാ രൂപേന പന ചിത്താതിസങ്ഖാരേന പവത്താനം ക്രിയജവനാനം ഇട്ഠേപി ഉപേക്ഖാവേദനായോഗോ അനിട്ഠേപി സോമനസ്സ വേദനായോഗോ ഹോതിയേവ. യഥാഹ -

> കഥഞ്ചാനന്ദ അരിയോ ഹോതി ഭാവിതിന്ദ്രിയോ. ഇധാനന്ദ ഭിക്ഖുനോ ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ഉപ്പജ്ജതി മനാപം ഉപ്പജ്ജതി അമനാപം. ഉപ്പജ്ജതി മനാപാമനാപം. സോ സചേ ആകങ്ഖതി പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യന്തി. അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി. സചേ ആകങ്ഖതി അപ്പടികൂലേ പടികൂല സഞ്ഞീ വിഹരേയ്യന്തി. പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതീതി.

സബ്ബം ഉപരിപണ്ണാസകേ ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തം ആഹരിതബ്ബം. തത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി മനാപം ഉപ്പജ്ജതി അമനാപം. ഉപ്പജ്ജതി മനാപാമനാപന്തി എ്തേന ഖീണാസവാനം കാമക്രിയജവനാനം പകതിനിഹാരേന ഇട്ഠേ സോ മനസ്സയോഗോ അനിട്ഠേ ഉപേക്ഖാ യോഗോ ദസ്സിതോ ഹോതി. സോസചേ ആകങ്ഖതി പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യന്തി. അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതീതിആദിനാ പന തേസം തഥാരൂപേ ചിത്താഭിസങ്ഖാരേ സതി ഇട്ഠേപി ഉപേക്ഖായോഗോ അനിട്ഠേപിസോമനസ്സ യോഗോ വുത്തോ ഹോതീതി. യം പന ഖീണാസവാനം സതതവിഹാരസുത്തേ ഇധ ഭിക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി. ന ദുമ്മനോ. ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോതിആദിനാ ഛസുദ്വാരേസു സോമനസ്സ പടിക്ഖിപനം വുത്തം. തംപി തേസം തഥാ രൂപചിത്താഭിസങ്ഖാരബാഹുല്ലവസേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. യസ്മാ വാ ഖീണാലവാപി ബുദ്ധരൂപദസ്സനാദീസു പധാനസാരുപ്പട്ഠാനദസ്സനാദീസു ച സോമനസ്സിതാ ഹോന്തിയേവ. തസ്മാ കേവലം രാഗാദിവത്ഥു ഭൂതാനി രൂപാരമ്മണാദീനി ഇട്ഠാനിട്ഠാനി സന്ധായ ഇദം വുത്തന്തിപി യുത്തം. എ്തഥ ച. കഥം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. അനിട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം മേത്തായവാ ഫരതി. ധാതുതോവാ ഉപസംഹരതി. എ്വം പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി. കഥം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതി ഇട്ഠസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അസുഭായവാ ഫരതി. അനിച്ചതോ വാ ഉപസംഹരതി. എ്വം അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരതീതിആദിനാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗനയേന ഇധ തഥാരൂപോ ചിത്താഭിസങ്ഖാരോ നാമ വേദിതബ്ബോ. അപരേ പന വദന്തി-ഖീണാസവാ യദാ ദേവച്ഛരാ വണ്ണാദികം അതിഇട്ഠാരമ്മണം ആപാതമാ ഗച്ഛതി. തദാ തത്ഥ അസുഭായവാഫരന്തി. അനിച്ചതോവാ ഉപസംഹരന്തി തത്ഥ അനിട്ഠഭൂതം അസുഭ ലക്ഖണംവാ അനിച്ചലക്ഖണംവാ ഉപേക്ഖാ ക്രിയ ജവനാനം ആരമ്മണം ഹോതി. ന അതിഇട്ഠാരമ്മണഭൂതം ദേവച്ഛരാവണ്ണാദികം.

തഥാ യദാ കുധിഭകുട്ഠസരീരാദികം അതിഅനിട്ഠാരമ്മണം ആപാതമാഗച്ഛതി. തദാ തത്ഥ മേത്തായവാ ഫരന്തി. ധാതുതോവാ ഉപസംഹരന്തി. തത്ഥ ഇട്ഠഭൂതം അവേരതാവാദിലക്ഖണമേവ സോമനസ്സക്രിയജവനാനം ആരമ്മണം ഹോതി. ന അതിഅനിട്ഠഭൂതം കുധിത കുട്ഠസരീരാദികം. തസ്മാ താനി ജവനാനി കാമവിപാകാനിവിയ സബ്ബദാപി ആരമ്മണാനുരൂപമേവ വേദനായുത്താനി ഹോന്തീതി. തം നയുജ്ജതി. ന ഹി താനി ലക്ഖണാനി ദേവച്ഛരാവണ്ണാദീഹി വിനാ വിസും ലബ്ഭന്തി. തേഹി പന സഹേവ ലബ്ഭന്തി. തസ്മാ യഥാ ആനിസംസദസ്സനേന ഭാവനായ പുബ്ബാപരിയവിസേസദസ്സനേനച ഉദ്ധുമാതകാദീസു അതി അനിട്ഠേസുപി സോമനസ്സുപ്പത്തി അട്ഠകഥായം വുത്താ. യഥാച മഹാ മോഗ്ഗലാനത്ഥേരസ്സ ബുദ്ധസുബുദ്ധതാദസ്സനേന അത്തസമ്പത്തിദസ്സനേനച അനിട്ഠഭൂതേപി അട്ഠികങ്കലികപേതരൂപേ സോമനസ്സുപ്പത്തി പാളിയം വുത്താ. യഥാ ച മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ തഥാരൂപേന ചിത്താഭി സങ്ഖാരേന കുട്ഠിനോ ഹത്ഥതോ ലദ്ധേ അനിട്ഠഭൂതേ പൂതികുമ്മാസേപി സോമനസ്സുപ്പത്തി അട്ഠകഥായം വുത്താ. ഏവമേവം ഇധപി അസുഭഫരണാദികോ ചിത്താഭിസങ്ഖാരോ അതിഇട്ഠേ ഉപേക്ഖാജവനാനം അതിഅനിട്ഠേച സോമനസ്സജവനാനം ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. അയഞ്ഹി ആരമ്മണാനം ഇട്ഠാനിട്ഠഭാവോനാമ ലോകിയമഹാജനാനം ഇച്ഛാവസേന സിദ്ധോ ഹോതി അഗമ്ഭീരോ വിപല്ലാസധമ്മാനം കിലേസാനഞ്ച വത്ഥുഭൂതോ. യഥാഹ-തത്ഥ കതമം രൂപം ഹീനം. യം രൂപം തേസം തേസം സത്താനം ഉഞ്ഞാതം അവഞ്ഞാതന്തിആദി. ഏത്ഥ ഹി തേസം തേസം സത്താനന്തി ഏതേന ആരമ്മണധമ്മാനം ഇട്ഠാനിട്ഠഭാവോ നാമ ലോകിയമഹാജന സമ്മുതിയാ സിദ്ധോതി ദസ്സേതി. തസ്മാ യഞ്ച അപ്പഹീനവിപല്ലാസാനം ലോകിയമഹാജനാനം ദേവച്ഛരാവണ്ണാ ദീസു അതി ഇട്ഠേസു അതിഇട്ഠാകാരതോ ഗഹണം. യഞ്ച ബുദ്ധവണ്ണാ ദീസു അതിഇട്ഠേസു അനിട്ഠാകാരതോ ഗഹണം. തദുഭയംപി തേസം വിപല്ലാസവസേനേവ ഹോതി. യംപന പഞ്ഞവന്താനം ബുദ്ധസാവകാനം ദേവച്ഛരാവണ്ണാദീസു അനിട്ഠാകാരതോ ഗഹണം. യഞ്ച ബുദ്ധവണ്ണാദീസു അതിഇട്ഠാകാരതോ ഗഹണം. തദുഭയംപി പഞ്ഞാബലേനേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

**[ഫന്ധർ]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> "കുസലാകുസലാനം പന അപ്പഹീനവിപല്ലാസേസു സന്താനേസു പവത്തിയാ അതിഇട്ഠേപി ഇട്ഠമജ്ഝത്തഅനിട്ഠാകാരതോ അനിട്ഠേപി ഇട്ഠഇട്ഠമജ്ഝത്താകാരതോ ഗഹണം ഹോതീതി" വുത്തം.

**യഞ്ച തത്ഥ**

> "ഖീണാസവാനം ചിത്തവിപല്ലാസാഭാവേന ക്രിയജവനാനിപി യഥാരമ്മണമേവ പവത്തന്തീ"തി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബമേവ.

യേ ഹി തേ ധമ്മ ചക്ഖുരഹിതാ ഹോന്തി. തേയേവ വിപല്ലാസ വസേന ചിത്തവസാനുഗാ ആരമ്മണവസാനുഗാച ഹോന്തീതി കുസലാ കുസലാനിയേവ യേഭുയ്യേന യഥാരമ്മണം പവത്തന്തി. ന പന ക്രിയ ജവനാനി. ന ഹി ഖീണാസവാ ലോകിയമഹാജനസമ്മതേസു ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ചിത്തവസാനുഗാ ആരമ്മണവസാനുഗാച ഹോന്തീതി. യഥാഹ -

രൂപാ സദ്ദാ ഗന്ധാ രസാ, ഫോട്ഠബ്ബാച മനോരമാ;
ഇട്ഠധമ്മാ അനിട്ഠാച, ന പവേധന്തി പണ്ഡിതാതി.

തസ്മാ സോമനസ്സ ക്രിയ ജവനാനന്തരംപി തദാരമ്മണാനി സോമനസ്സുപേക്ഖാ വേദനായുത്താനി എവ സിയും. തഥാ ഉപേക്ഖാക്രിയജവനാനന്തരംപീതി. മൂലടീകായം പനേത്ഥ പട്ഠാനേ- കുസലാകുസലേ നിരുദ്ധേ വിപാകോ തദാരമ്മണതാഉപ്പജ്ജതീതി കുസലകുസലാനന്തരം എവ തദാരമ്മണം വുത്തം. ന അബ്യാകതാനന്തരം നച കത്ഥചി ക്രിയാനന്തരം തദാരമ്മണസ്സ വുത്തട്ഠാനം ദിസ്സതി. വിജ്ജമാനേച തസ്മിം അവചനേ കാരണംനത്ഥി. ഭവങ്ഗഞ്ചനാമേതം നദിസോതോവിയ പടിസോതഗാമിനാവം സവിപ്ഫാരികം ഏവജവനം അനുബന്ധതീതി യുത്തം. ന പന ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവതോ ഖീണാസവസ്സ സന്തവുത്തിക്രിയജവനം. തസ്മാ ക്രിയജവനാനന്തരം തദാരമ്മണവിധാനം ഉപപരിക്ഖിതബ്ബന്തി വുത്തം. പട്ഠാനേ പന കുസലത്തികേ പഞ്ഹാ വാരേ ആരമ്മണപച്ചയവിഭങ്ഗേ തീസു അബ്യാകതപദാവസാനവാരേസു സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം തദാരമ്മണമേവ പധാനം ഹോതി. ന കുസലാ കുസലജവനം. തസ്മാ ദ്വീസുപി വാരേസു സേക്ഖാവാ പുഥുജ്ജനാവാ കുസലം അനിച്ചതോ വിപസ്സന്തി കുസലം അസ്സാദേന്തീതിആദികം വത്വാ പുനച കുസലേ നിരുദ്ധേ അകുസലേ നിരുദ്ധേ വിപാകോ തദാരമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം. അരഹതോ പന ജവനംപി തദാരമ്മണംപി പധാന മേവ ഹോതി. തസ്മാ അരഹാ കുസലം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതി ഇച്ചേവ വുത്തം. നപന വുത്തം ക്രിയാബ്യാകതേ നിരുദ്ധേ വിപാകോ തദാരമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതീതി. യദി ചേതം വുച്ചേയ്യ തദാരമ്മണമേവ പധാനം കതംനാമ സിയാ. അവുത്തേപിച തസ്മിം വിപസ്സതീതി ഇമിനാ തദാരമ്മണംപി ഗഹിതമേവ ഹോതീതി. തസ്മാ യം വുത്തം പട്ഠാനേ കുസലാ.ല. ഉപ്പജ്ജതീതി കുസലാകുസലാനന്തരമേവ തദാരമ്മണം വുത്തം. ന അബ്യാകതാനന്തരന്തിച. വിജ്ജമാനേച തസ്മിം അവചനേ കാരണം നത്ഥീതി ച വുത്തം. തം ന യുജ്ജതിയേവ. അനന്തരപച്ചയവിഭങ്ഗേസു പന കുസലം വുട്ഠാനസ്സ അകുസലം വുട്ഠാനസ്സ ക്രിയം വുട്ഠാനസ്സാതിച വിപാകധമ്മധമ്മാ ഖന്ധാ വുട്ഠാനസ്സ നേവവിപാക നാവിപാകധമ്മധമ്മാ ഖന്ധാ വുട്ഠാനസ്സാതിച എവമാദിനാ ക്രിയജവനാനന്തരം ഭവങ്ഗേന സഹ തദാരമ്മണസ്സപി വുട്ഠാനനാമേന വുത്തട്ഠാനം ദിസ്സതിയേവ. തസ്മാ യഞ്ച വുത്തം ന കത്ഥചി ക്രിയാനന്തരം തദാരമ്മണസ്സ വുത്തട്ഠാനം ദിസ്സതീതി. തംപി ന യുജ്ജതിയേവ. നച ഛളങ്ഗുപേക്ഖാവ തോ ഖീണാസവസ്സ സന്തവുത്തിപി ക്രിയജവനം സവിപ്ഫാരികം ന ഹോതി. കുസലജവനസ്സ വിയ തസ്സപി ഓളാരികകായവചീ പയോഗസമുട്ഠാ പനതോതി.

**[ഗ്ന.ൡ] വിഭാവനിയം** പന

ടീകാവാദസ്സ ഉത്തരം വദന്തേന യം വുത്തം "യദി അബ്യാകതാ നന്തരംപി തദാരമ്മണം വുച്ചേയ്യ. പരിത്താരമ്മണേ വോട്ഠബ്ബനാ നന്തരംപി തസ്സ പവത്തിം മഞ്ഞേയ്യുന്തി ക്രിയജവനാനന്തരം തദാ രമ്മണം ന വുത്ത"ന്തി. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി പട്ഠാനേ ഇമസ്മിം വുത്തേ ഇദംനാമ മഞ്ഞേയ്യുന്തി അവുത്തംനാമ അത്ഥി. ന ച അരഹാ കുസലം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതീതിആദിനാ വിപസ്സനാചാരവസേന വുത്തട്ഠാനേ പഞ്ചദ്വാരിക

പരിത്താരമ്മണ വാരപസങ്ഗോ അത്ഥീതി. **ദോമനസ്സ.ല. ഉപേക്ഖാ സഹഗതാനേവ ഭവന്തി.** ന സോമനസ്സസഹഗതാനി. കസ്മാ, സോമനസ്സ ദോമനസ്സാനം അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധത്താ. തേനേവ ഹി പട്ഠാനേ തേസം ഇതരീതരാനന്തരപച്ചയതാ നവുത്താതി. ഏത്ഥച ക്രിയജവന ദോമനസ്സജവനാന മേവ അനന്തരം തദാരമ്മണ നിയമം ദസ്സേന്തേന ഥേരേന ഇതരേസം കുസലാകുസലജവനാനം അനന്തരം പന താദിസോ നിയമോ നത്ഥീതി ദസ്സിതോ ഹോതി. തസ്മാ അട്ഠന്നം കാമകുസലാനം അട്ഠന്നം ലോഭമൂലാനം ദ്വിന്നം മോഹമൂലാനന്തി അട്ഠാരസന്നം ജവനാനം അനന്തരം ആരമ്മണാനുരൂപം സബ്ബാനി തദാരമ്മണാനി ഭവങ്ഗാനി ച പവത്തന്തി. യേഭുയ്യേന പന അകുസലജവനാനന്തരം തദാരമ്മണം അഹേതുകമേവ. ദ്വിഹേതുകജവനാനന്തരം ദ്വിഹേതുകമേവ. തിഹേതുകജവനാനന്തരം തിഹേതുകമേവാതി അയം യേഭുയ്യനിയമോ. യസ്സ പന ദ്വിഹേതുകാനിവാ തിഹേതുകാനിവാ കുസലജവനാനി ബഹുലം സമുദാചരന്തി. തസ്സ കദാചി അകുസലജവനേസു ജവിതേസു അകുസലാനന്തരംപി ദ്വിഹേതുകാനിവാ തിഹേതുകാനിവാതദാരമ്മണാനി പവത്തന്തി. യസ്സ അകുസലജവനാനി ബഹുലം സമുദാചരന്തി. തസ്സ കദാചി ദ്വിഹേതുകേസുവാ തിഹേതുകേസുവാ കുസലജവനേസു ജവിതേസു കുസലാനന്തരംപി അഹേതുകതദാരമ്മണാനി പവത്തന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം പട്ഠാനേ-അഹേതുകേ ഖന്ധേ അനിച്ചതോ.ല. ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. കുസലാകുസലേ നിരുദ്ധേ സഹേതുകോ വിപാകോ തദാ രമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതി. അഹേതുകോ വിപാകോ തദാരമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതീതി. ഏകാനിഹി തദാരമ്മണാനിനാമ പടിസന്ധിജനകേന ഏകേന കമ്മേന നിബ്ബത്താനിപി നാനാവീഥീസു നാനാപ്പകാരാനി ഹോന്തി. പവത്തി വിപാകജനകേഹി പന നാനാകമ്മേഹി നിബ്ബത്ഥേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ദോമനസ്സാനന്തരം സോമനസ്സുപ്പത്തി നാമ നത്ഥി, തസ്മാ. **സോമനസ്സപടിസന്ധികസ്സാ**തി ചതൂസു സോമനസ്സമഹാ വിപാകേസു ഏകമേകേന ഗഹിത പടിസന്ധികസ്സ സത്തസ്സ. **തദാ രമ്മണസമ്ഭവോ**തി തദാരമ്മണുപ്പത്തി കാരണം. തദാരമ്മണുപ്പത്തി യേവവാ. **യംകിഞ്ചീ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠഭൂതേസു രൂപാരമ്മണാദീസു യംകിഞ്ചി. **പരിചിതപുബ്ബ**ന്തി ഇമസ്മിം ഭവേയേവ തങ്ഖണതോ പുരിമഖണേസു ഗഹണ ബഹുലതാ വസേന പരിചിതം. അഭിണ്ഹസേവിതന്തി അത്ഥോ. **പരിത്താരമ്മണ**ന്തി പരിത്തധമ്മഭൂതം ആരമ്മണം. **ആരബ്ഭാ**തി ആലമ്ബിത്വാ. **ഉപേക്ഖാസഹഗത സന്തീരണ**ന്തി ദ്വീസു ഉപേക്ഖാസഹഗതസന്തീ രണേസു ഇട്ഠേ കുസലവിപാകം അനിട്ഠേ അകുസലവിപാകം ഉപേക്ഖാ സഹഗത സന്തീരണം. യേസം പന പകതിയാ ഇതരാനി ചത്താരി ഉപേക്ഖാസഹഗത വിപാകാനി ബഹുലം പവത്തന്തി. തേസം താനിപി ആഗന്തുകഭവങ്ഗം നഹോന്തീതി ന വത്തബ്ബാനി. അട്ഠകഥായം പന മഹാധമ്മരക്ഖിതഥേരവാദേ യേഭുയ്യനിയമസോതേ പതിതത്താ അകുസലജവനാനുരൂപം അഹേതുകം ഉപേക്ഖാ സന്തീരണ ദ്വയ മേവ വുത്തം. തേനേവ ഹി പരതോ ഥേരവാദാനം വിചാരിതട്ഠാനേ അകുസലജവനാനന്തരം അഹേതുക തദാരമ്മണ മേവ ദീപേന്തസ്സ തസ്സ ഥേരവാദസ്സ അപരിപുണ്ണവാദഭാവം ദസ്സേത്വാ യദാ കുസലജവനാനം അന്തരന്തരാ അകുസലം ജവതി, തദാ കുസലാവസാനേ ആചിണ്ണ സദിസമേവ അകുസലാവസാനേ സഹേതുകം തദാരമ്മണം യുത്തന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തദാരമ്മണേചയുത്തേ ഏതംപി യുജ്ജതിയേവ. തസ്മാ ഛപി ഉപേക്ഖാസഹഗതവിപാകാനി ആഗന്തുകഭവങ്ഗം ഹോന്തിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച ഉപേക്ഖാപടിസന്ധികസ്സ താവ അതിമഹന്താതി വിഭൂതേസുപി

ബുദ്ധവണ്ണാദീസു അഭിഇട്ഠാരമ്മണേസു ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേന്തസ്സ തദാരമ്മണസമ്ഭവോ നത്ഥീതി ദോമനസ്സ ജവനാനന്തരം ഭവങ്ഗപാതോവ ഹോതി. സോമനസ്സപടിസന്ധികസ്സ പന സബ്ബേസുപി ഇട്ഠാനിട്ഠഭൂതേസു മഹന്തേസു അവിഭൂതേസുച ഛളാരമ്മണേസു ദോമനസ്സ ഉപ്പാദേന്തസ്സ നേവ തദാരമ്മണസമ്ഭവോ അത്ഥി. നചമൂലഭവങ്ഗ സമ്ഭവോതി കത്വാ ദോമനസ്സാനന്തരം ഛസു ഉപേക്ഖാസഹഗതവിപാകേസു യഥാരഹം ഏകം ആഗന്തുക ഭവങ്ഗഭാവേന പവത്തതി. തഥാ തസ്സേവ ബുദ്ധവണ്ണാദീസു അതിഇട്ഠഭൂതേസു അതിമഹന്തേസു അതിവിഭൂതേസുച ഛളാരമ്മണേസുവാ മഹഗ്ഗതപണ്ണത്തീസുവാ ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേന്തസ്സാതി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അഭിധമ്മേ ധാതുവിഭങ്ഗേ സബ്ബധമ്മേസുവാ പന പഥമ സമന്നാഹാരോതി വുത്തം. മഹാഹത്ഥിപദോപമ സുത്തേച അജ്ഝത്തി കഞ്ചേവ ആവുസോ ചക്ഖു അപരിഭിന്നം ഹോതി. ബാഹിരാച രൂപാആപാതം ആഗച്ഛന്തി. നോച തജ്ജോ സമന്നാഹാരോ ഹോതി. നേവ താവ തജ്ജസ്സ വിഞ്ഞാണഭാഗസ്സ പാതുഭാവോ ഹോതി. യതോച ഖോ ആവുസോ അജ്ഝത്തികഞ്ചേവ ചക്ഖു അപരിഭിന്നം ഹോതി. ബാഹിരാച രൂപാ ആപാത മാഗച്ഛന്തി. തജ്ജോച സമന്നാഹാരോ ഹോതി. ഏവം തജ്ജസ്സ വിഞ്ഞാണഭാഗസ്സ പാതുഭാവോ ഹോതി. അജ്ഝത്തികഞ്ചേവ ആവുസോ സോതം.ല. ഘാനം.ല. ജിവ്ഹാ.ല. കായോ.ല. മനോ അപരിഭിന്നോ ഹോതി. ബാഹിരാച ധമ്മാ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി. നോച തജ്ജോ സമന്നാഹാരോ ഹോതി. നേവ താവ തജ്ജസ്സ വിഞ്ഞാണഭാഗസ്സ പാതുഭാവോ ഹോതി. യതോച ഖോ ആവുസോ അജ്ഝത്തികോചേവ മനോ അപരിഭിന്നോ ഹോതി. ബാഹിരാച ധമ്മാ ആപാതം ആഗച്ഛന്തി. തജ്ജോച സമന്നാഹാരോ ഹോതി. ഏവം തജ്ജസ്സ വിഞ്ഞാണഭാഗസ്സ പാതുഭാവോ ഹോതീതി വുത്തം. തസ്മാ വീഥിചിത്താനിനാമ ആവജ്ജനേനവിനാനഉപ്പജ്ജന്തി. സചേ ആവജ്ജനേന ധമ്മതോവാ കാലഭോവാ യംയം നിയമേത്വാ ആവജ്ജിതം ഹോതി. തം തദേവ താനിപി ഗണ്ഹന്തി. യദി അനിയമേത്വാ യംകിഞ്ചി ആവജ്ജിതം ഹോതി. താനിപി ആവജ്ജി തപ്പകാരമേവ ഗണ്ഹന്തി. ന പന ഏകാവജ്ജന വീഥിയം സബ്ബാനി വീഥിചിത്താനി ആവജ്ജനേനവാ അഞ്ഞമഞ്ഞംവാ ധമ്മതോവാ കാലതോവാ ഭിന്നാ ലമ്ബണാനി ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബന്തി.

ഏത്ഥ സിയാ. യദി ചേ തം ആഗന്തുകഭവങ്ഗം ഏകവീഥിയം ആദിമ്ഹി ആവജ്ജനേന ആവജ്ജിതം ആരമ്മണം അഗഹേത്വാ അഞ്ഞം യം കിഞ്ചി പരിചിതപുബ്ബം പരിത്താരമ്മണം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം സതി നിരാവജ്ജനംനാമ ഏതം സിയാ. ആവജ്ജനാദീഹിച സദ്ധിം ധമ്മതോ കാലതോ ച ഭിന്നാരമ്മണംനാമ സിയാതി. സച്ചം, യഥാ പന മഗ്ഗവീഥിയം ഗോത്രഭുവോദാനാനി ഫലസമാപത്തിവീഥിയം ഫലാനി നിരോധതോ വുട്ഠഹന്തസ്സച ഫലചിത്തം നിരാവജ്ജനമേവ ഹോന്തി ഭിന്നാരമ്മണഞ്ച. ഏവമേതസ്സപി നത്ഥി നിരാവജ്ജനതായ ഭിന്നാരമ്മണതായച ദോസോതി. യഞ്ച ഏകസ്മിംഭവേ ഭവങ്ഗസ്സ പടിസന്ധിയാ സഹ ധമ്മതോച ആരമ്മണ തോച അഭിന്നത്തം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തം. തംപി മൂലഭവങ്ഗം സന്ധായ വുത്തം. ഇദഞ്ച ആഗന്തുകഭവങ്ഗന്തി നത്ഥി ദോസോതി. **തമനന്തരിത്വാ**തി തം ആഗന്തുകഭവങ്ഗം അത്തനോ അനന്തരപച്ചയം കത്വാ. വദന്തി ആചരിയാ. പാളിയം പന മഹാഅട്ഠകഥായംച ഏതം വിധാനം നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. കാമാവചരജവനാവസാനേയേവ തദാരമ്മണം ഇച്ഛന്തി. ന

മഹഗ്ഗതാനുത്തരജവനാവസാനേ. കസ്മാ ഇതി ചേ. കാമാവചര ജവനാനം ഏവ സവിപ്ഫന്ദനത്താ. ഇതരേസഞ്ച അവിപ്ഫന്ദനത്താ.

**[൧൩൬] വിഭാവനിയം** പന

“കാമതണ്ഹാ നിദാന കമ്മനിബ്ബത്തത്താ”തി കാരണം വുത്തം. തം അകാരണം.

അപിച അഭിഞ്ഞാവജ്ജിതാനി മഹഗ്ഗതാനുത്തരജവനാനി അപരിത്താരമ്മണാനി ഹോന്തി. തദാരമ്മണാനി പന പരിത്താരമ്മണാനേവാതി നതേസം അവസാനേ തദാരമ്മണുപ്പത്തി പസങ്ഗോ അത്ഥി. അഭിഞ്ഞാജവനാനിച കാനിചി പരിത്താരമ്മണാനിപി സന്തതരാനി ഹോന്തീതി തേസംപി അവസാനേ തദുപ്പത്തി നത്ഥിയേവാതി.

**[൧൩൭] ഏതേന**

അജനകത്താ ജനക സമാനത്താഭാവതോതിആദിപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

കാമാവചരസത്താനംഏവ തദാരമ്മണം ഇച്ഛന്തി. ന രൂപാരൂപസത്താനം. ന ഹി തേസു ഉപ്പന്നാനം പരിത്താരമ്മണാനംപി കാമാവചരജവനാനം അവസാനേ തദാരമ്മണുപ്പത്തി അത്ഥി. തദാരമ്മണൂപ നിസ്സയസ്സ കാമ ഭവങ്ഗസ്സ അഭാവതോ മഹഗ്ഗത ഭവങ്ഗസ്സ ച സന്ത തരസ്സ തദാരമ്മണ കിച്ചാ ഭാവതോതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ സോത വിഞ്ഞാണാനി പന രൂപസത്താനം ചക്ഖുസോതഇന്ദ്രിയ പവത്തിആനുഭാവതോ സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണാനിച ദ്വാരവീഥിഭേദേ ചിത്തനിയമസിദ്ധിതോ രൂപസത്തേസു പവത്തന്തി യേവാതി. കാമാവചരധമ്മേസ്വേവ ആരമ്മണഭൂതേസു തദാരമ്മണം ഇച്ഛന്തി, ന മഹഗ്ഗതാനുത്തരപഞ്ഞത്തിധമ്മേസു. ഏകന്തപരിത്താരമ്മണത്താ തദാരമ്മണാനം. തേസം പന ഏകന്തപരിത്താ രമ്മണഭാവേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവാതി.

**[൧൩൮] വിഭാവനിയം** പന

“അപരിചിതത്താ”തി കാരണം വുത്തം. തം അകാരണം.

ചിത്തഞ്ഹി നാമ വികപ്പബലേവാ അപ്പനാപത്തഭാവനാകമ്മവിസേസേ വാ സതി നിബ്ബാനേ വിയ അപരിചിതേപി ആരമ്മണേ പവത്തതിയേവാതി.

**[൧൩൯]** യഞ്ച **വിഭാവനിയം**

“കാമതണ്ഹായത്തകമ്മജനിതത്താപീ”തി കാരണം വുത്തം. തംപി ഹേട്ഠാ പടിക്ഖിത്തമേവ. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം കിംവാ ഏതായ യുത്തിചിന്തായാതി വത്വാ സബ്ബാനി വിഭാവനിയം വുത്ത കാരണാനി പടിക്ഖിത്താനീതി.

**കാമേ ജവന സത്താലമ്ബണാനം നിയമേസതീ**തി കാമഭൂമിപരിയാപന്നാനം ജവനാനം സത്താനം ആരമ്മണാനഞ്ച വസേന തിവിധേ നിയമേ സതി. **വിഭൂതേ തിമഹന്തേച തദാരമ്മണമീരിത**ന്തി ഏതേന തദാരമ്മണംനാമ പവത്തമാനം

വിഭൂതാരമ്മണേവാ അതിമഹന്താരമ്മണേ വാ പവത്തതീതി അയമേവ നിയമോ ദസ്സിതോ. ന പന യത്ഥ തദാ രമ്മണം പവത്തതി. ഏതദേവ വിഭൂതഞ്ച അതിമഹന്തഞ്ച നാമാതി നിയമോ. തസ്മാ ഉളാരകമ്മനിബ്ബത്താനം സുവിസദവത്ഥുകാനം രൂപബ്രഹ്മാനം ഉപ്പന്നാവീഥിയോ യേഭുയ്യേന വിഭൂതാരമ്മണാഏവ അതിമഹന്താ രമ്മണാഏവച ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. കേചി പന ഇമമത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ രൂപാരൂപഭൂമീസു വിഭൂതാരമ്മണവീഥിയോ അതിമഹന്താരമ്മണവീഥിയോച നലബ്ഭന്തീതി വദന്തി. [തദാരമ്മണനിയമോ].

**ഫ്൦**. **ജവനേസുചാ**തി ചസദ്ദോ പന സദ്ദത്ഥോ. ഛക്ഖത്തു മേവവാ ജവന്തി. പകതികാലേപി ആരമ്മണസ്സ ദുബ്ബലഭാവേ സതീതി അധിപ്പായോ. അട്ഠകഥായംപി ഹി പകതികാലേ ആരമ്മണദുബ്ബ ലട്ഠാനേഏവ കാമാവചരജവനാനം ഛക്ഖത്തും പവത്തി വുത്താതി. കേചി പന ഛക്ഖത്തുന്തി ഇദം മുച്ഛാകാലവസേന വുത്തന്തി മഞ്ഞന്തി. **മന്ദവത്തിയ**ന്തി മരണാസന്നകാലേ ബഹുചിത്തക്ഖണാതീതകസ്സ വത്ഥുസ്സ ദുബ്ബലത്താ ഇതരകാലേസുച മുദുതരഭാവേന കേനചി ഉപദ്ദുത ഭാവേന അജ്ഝോത്ഥടഭാവേനച വത്ഥുസ്സ ദുബ്ബലത്താ തന്നിസ്സിതാനം ജവനാനം മന്ദീഭൂതവേഗതാ വസേന പവത്തികാലേ. **മരണകാലാദീസൂ**തി മരണാസന്നകാലേ മുച്ഛാകാലേ വിസഞ്ഞിഭൂത കാലേ അതിതരുണകാലേച, തത്ഥ മുച്ഛാകാലോനാമ അസയ്ഹ രൂപേഹി ദുക്ഖധമ്മേഹി അതിഭൂതാനം അധിമത്തതോ കരജകായസ്സ വിഹഞ്ഞപ്പത്തികാലോ. വിസഞ്ഞി ഭൂതകാലോനാമ പീതിവേഗേനവാ നിദ്ദാഭിഭൂതതായവാ യക്ഖഗഹണേനവാ സുരാമദാദി വസേനവാ പകതിസഞ്ഞായ വിഗതകാലോ. അതിതരുണകാലോനാമ ഗബ്ഭഗതസ്സവാ സമ്പതിജാതസ്സവാ ദാരകസ്സ അജ്ഝത്ത വത്ഥൂനം അതിമുദുകാലോ. താദിസേസു ഹി കാലേസു അന്തരന്തരാ ഛദ്വാരികവീഥിയോ പവത്തമാനാപി യേഭുയ്യേന പരിപുണ്ണജവനവാരാ ന പവത്തന്തി. ദ്വത്തിവോട്ഠബ്ബനികാവാ ചതുപഞ്ചജവനികാഏവവാ പവത്തന്തീതി. ഏത്ഥച ദ്വത്തിവോട്ഠബ്ബനികവാരാ അട്ഠകഥായം വുത്താ. ചതുപഞ്ച ജവനികവാരാ മൂലടീകായം വുത്താ. **പഞ്ചവാരമേവാ**തി ഇദം പന മരണാ സന്നകാലവസേന വുത്തം. നമുച്ഛാകാലാദിവസേന. തഞ്ച ഖോപാകതികസത്താനം വസേനേവ. യേ പന ഝാനസമനന്തരംവാ പച്ചവേക്ഖണ സമനന്തരംവാ അഭിഞ്ഞാസമനന്തരംവാ ചവന്തിവാ പരിനിബ്ബായന്തിവാ. തേസം ഝാനാദീനിയേവ പഞ്ചവാരതോ അധികാനിവാ ഊനാനിവാ മരണാ സന്നജവനാനിനാമ ഹോന്തീതി ദട്ഠബ്ബം. അയഞ്ച അത്ഥോ ഉപരി മരണുപ്പത്തിയം ആവിഭവിസ്സതീതി. **ഭഗവതോ പന യമകപാടിഹാരിയ കാലാദീസൂ**തി ഏത്ഥ അഞ്ഞേസംപി മഹാമോഗ്ഗലാനത്ഥേരാദീനം ഏവരൂപോ ലഹുപ്പവത്തികാലോ ആദിസദ്ദേന സങ്ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ അയം പന മത്ഥകപത്താ വസീ ഭഗവതോ യമകപാടിഹാരിയേ ലബ്ഭതി. അഞ്ഞേസംവാ ഏവരൂപേ കാലേതി. സകലേന പന വാക്യേന ഥപേത്വാ യമകപാടിഹാരിയസദിസം ലഹുക പവത്തികാലം അഞ്ഞസ്മിം കാലേ ഭഗവതോപി ഛവാ സത്തവാ പച്ചവേക്ഖണചിത്താനി പവത്തന്തി. അഞ്ഞേസം പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. **ചത്താരി പഞ്ചവാ പച്ചവേക്ഖണചിത്താനി ഭവന്തീ**തി ഏത്ഥപി ഭഗവതോപി ലഹുകപ്പവത്തിയം പഞ്ച പച്ചവേക്ഖണചിത്താനി ഭവന്തി. ലഹുകതരപവത്തിയം ചത്താരീതി അത്ഥോപി യുജ്ജതിയേവ.

**വിഭാവനിയം** പന

ഭഗവതോ ചത്താരി അഞ്ഞേസം പഞ്ചപീതി യുത്തം വിയ ദിസ്സതീതി വുത്തം.

തത്ഥ യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തോ ഭഗവാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധഉദക ധാരാദീനം ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം പാടിഹാരിയാനം പവത്തനത്ഥം പഥമം തേജോകസിണേ പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. തതോ ദ്വേ ഝാനങ്ഗാനി പച്ചവേക്ഖി. തതോ ഉപരിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതൂതി അധിട്ഠാസി. തതോ തസ്മിംയേവ കസിണേ അഭിഞ്ഞം സമാപജ്ജി. അഭിഞ്ഞാവസേന ഉപരിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി. തതോ ആപോകസിണേ പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജി. തതോ ദ്വേ ഝാനങ്ഗാനി പച്ചവേക്ഖി. തതോ ഹേട്ഠിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തന്തൂതി അധിട്ഠാസി. തതോ തസ്മിംയേവ കസിണേ അഭിഞ്ഞം സമാപജ്ജി. അഭിഞ്ഞാവസേന ഹേട്ഠിമ കായതോ ഉദകധാരാ പവത്തന്തി. സേസയമകേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥച ലഹുകപ്പവത്തിയാ ഇച്ഛിതത്താ ദ്വേ ദ്വേ പച്ചവേക്ഖണവാരാ ചതുപഞ്ചജവനികാഏവ ഭവന്തി. ദ്വിന്നഞ്ച ജവനവാരാനം അന്തരാ ദ്വേ ഏവ ഭവങ്ഗാനി ഭവന്തി. താനിച ദ്വേ പാടിഹാരിയാനി പസ്സന്താനം ഏകപ്പഹാരേനേവ പവത്താനി വിയ പഞ്ഞായന്തീതി. ഏതരഹി പന കേചി ആദികമ്മികജ്ഝാനപച്ചവേക്ഖണേസുപി ചത്താരി പഞ്ചവാജവനാനി വദന്തി. **ആദികമ്മികസ്സാ**തി യോഗകമ്മസിദ്ധിയാ ആദിമ്ഹി നിയുത്തസ്സ. പഥമം ഉപ്പന്നാ അപ്പനാ പഥമകപ്പനാ. തസ്സം പഥമകപ്പനായം. ആദികമ്മികഅപ്പനാവീഥിയന്തി അത്ഥോ. തദാ ഹി സബ്ബാനിപി മഹഗ്ഗതജവനാനി പുന ആസേവനാഭാവതോ പരിദുബ്ബലാനി ഹോന്തീതി ഏകവാരമേവ ജവന്തീതി. അഭിഞ്ഞാജവനാനി പന ഇദ്ധിവികുബ്ബനാദി. കിച്ചസിദ്ധിയാഏവ പയുത്താനീതി കിച്ചസിദ്ധിതോ പരം കത്തബ്ബാഭാവതോ ആദികമ്മികകാലേപി വസീഭൂതകാലേപി ഏകവാരമേവ ജവന്തീതി വുത്തം **അഭിഞ്ഞാജവനാനിച സബ്ബദാപീ**തി. യഥാച അഭിഞ്ഞാജവനാദി ഏവം മഗ്ഗജവനാനിപി തം തം കിലേസപ്പഹാനകിച്ചസിദ്ധിതോ പരം കത്തബ്ബാ ഭാവതോ ഏകവാരമേവ ജവന്തീതി വുത്തം ചത്താരോ പന.ല. ഏക ചിത്തക്ഖണികാവാതി. അഥവാ, മഗ്ഗചേതനായ അനന്തരികഫലത്താ സകിം ഉപ്പന്നേയേവ മഗ്ഗേ ഫലസ്സവാരോ ആവതോതി നത്ഥി മഗ്ഗചിത്തസ്സ പുനുപ്പത്തിയാ ഓകാസോതി വുത്തം **ചത്താരോ പന.ല. ഏകചിത്തക്ഖണികാവാ**തി. ജവനുപ്പത്തിയാ പകതിയാ സത്തക്ഖുപരമത്താ മന്ദസ്സ പഞ്ചമം ഉപ്പന്നമഗ്ഗതോ പരം ദ്വേ ഫലചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി. തിക്ഖസ്സ ചതുത്ഥം ഉപ്പന്നമഗ്ഗതോ പരം തീണീതി വുത്തം **തതോ പരം.ല. ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി. നിരോധസമാപത്തികാലേ പന പുബ്ബഭാഗേയേവ താദി സസ്സ പയോഗാഭിസങ്ഖാരസ്സ കതത്താ ദ്വിന്നം വാരാനം ഉപരി ചിത്തപ്പവത്തി നത്ഥീതി വുത്തം **നിരോധ.ല. ജവതീ**തി. ഏത്ഥച **ദ്വിക്ഖത്തു**ന്തി ഇദം ഉക്കട്ഠം നിദ്ദേസവസേന വുത്തം. ഏകംവാ ദ്വേവാ ചിത്തവാരേ അതിക്കമിത്വാ അചിത്തകോ ഹോതീതി ഹി വുത്തം. **ചതുത്ഥാരുപ്പജവന**ന്തി അനാഗാമിനോ കുസലഭൂതം അരഹതോ ക്രിയഭൂതം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ യതന ജവനം. വുട്ഠാനകാലേച നിരോധസ്സ നിസന്ദമത്തത്താ ഏകവാരമേവ വജനം പവത്തതീതി വുത്തം **വുട്ഠാനകാലേചാ**തിആദി. തത്ഥ **അനാഗാമി ഫലംവാ അരഹത്തഫലംവാ**തി അനാഗാമിഫലേവാ അരഹത്തഫലേവാ. ഭാവേന ഭാവലക്ഖണേ ഹേതം പച്ചത്തവചനം. തേനാഹ നിരുദ്ധേതി. **സബ്ബത്ഥാപി**

**സമാപത്തിവീഥിയ**ന്തി ഝാനസമാപത്തി ഫലസമാപത്തിവസേന സകലായപി സമാപത്തിവീഥിയം. **ഭവങ്ഗസോതോവിയ വീഥിനിയ മോ നത്ഥീ**തി ഇദം ചിണ്ണവസീഭൂതകാലം സന്ധായ വുത്തം. അകതാ ധികാരസ്സ പന ഝാനസമാപത്തിയം ആദിതോ പട്ഠായ ദ്വേ തീണി ചത്താരീതിആദിനാ ഝാനജവനാനി അനുക്കമേന വഡ്ഢമാനാനി പവത്തന്തി. കതാ ധികാരാനം പന മഹാപുരിസജാതികാനം പടിലദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ചിണ്ണവസീഭാവാനേവ ഹോന്തി. തഥാ ഫലജവനാനിച സബ്ബേസംപി ഫലട്ഠാനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ബഹൂനിപീ**തി പിസദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന ആദികമ്മികകാലാദീസു ഏകവാരാദിവസേനപി അവസേസാനം പവത്തിം സമ്പിണ്ഡേതീതി. [ജാനനിയമോ].

**൧൪൮.** ഏവം പുബ്ബാപരനിയാമവസേന വീഥിചിത്താനം പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പുഗ്ഗലഭേദവസേന ഭൂമിഭേദവസേനച തേസം പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **ദുഹേതുകാനന്തി**ആദിമാഹ. പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസഹഗതാ ദ്വേ ഹേതുയോ ഏതേസന്തി ദുഹേതുകാ. ചതൂഹി ഞാണവിപ്പ യുത്തമഹാവിപാകേഹി ഗഹിതപടിസന്ധികാ. ദ്വീഹി പന അഹേതുക വിപാകേഹി ഗഹിത പടിസന്ധികാ അഹേതുകാ നത്ഥി പടിസന്ധിഹേതു ഏതേസന്തി കത്വാ. തേസം ദ്വിന്നംപി വിപാകാവരണസബ്ഭാവതോ മഹഗ്ഗ തജ്ഝാനാനിപി താവ നുപ്പജ്ജന്തി. കുതോ ലോകുത്തരാനി. ക്രിയജവനാനി പന ഖീണാസവാനമേവ ആവേനിക ഭൂതാനീതി വുത്തം **ക്രിയജവനാനി ചേവഅപ്പനാജവനാനിച ന ലബ്ഭന്തീ**തി. തത്ഥ വിപാകാ വരണം നാമ അഹേതുക പടിസന്ധികതാ ദ്വിഹേതുക പടിസന്ധികതാച. **തഥാ ഞാണസമ്പയുത്തവിപാകാനിച സുഗതിയ**ന്തി സുഗതി ഭവേ പരിയാപന്നാനം തേസം ദ്വിന്നം തഥാ ഞാണമ്പയുത്തമഹാവിപാകാനിച ന ലബ്ഭന്തീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥച സുഗതിയന്തി ഏതേന ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നേ അഹേതുക പുഗ്ഗലേ നിവത്തേതി. ന ഹി തേസം ഇമസ്മിം വാക്യേ ഇതരേസം അനുഞ്ഞാതാനി ഞാണവിപ്പയുത്തവിപാകാനിപി ലബ്ഭന്തീതി. തേനാഹ **ദുഗ്ഗതി യം പനാ**തിആദി. തത്ഥ ദുഗ്ഗതിയം പരിയാപന്നാനം അഹേതുകാനം ഞാണസമ്പയുത്തവിപാകാനിച ഞാണവിപ്പയുത്താനി മഹാവിപാകാനിച ന ലബ്ഭന്തീതി പരിപുണ്ണ യോജനാ ദട്ഠബ്ബാ. ഏത്ഥ സിയാ. കസ്മാ പനേത്ഥ സുഗതിപരിയാപന്നാനം അഹേതുകാനം ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്തവിപാകാനി ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നാനഞ്ച അട്ഠപി സഹേതുക മഹാവിപാകാനി ന ലബ്ഭന്തീതി വുത്തം. നനു പട്ഠാനേ സഹേതുകം ഭവങ്ഗം അഹേതുകസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോതി വുത്തം. ഏത്ഥ ഹി ഏകസ്മിം ഭവേ ഏകസ്സ സത്തസ്സ കദാചി സഹേതുകം ഭവങ്ഗം കദാചി അഹേതുകം ഭവങ്ഗന്തി ഏവം മൂലഭവങ്ഗേ പവത്തിഭേദോ നത്ഥീതി കത്വാ സഹേതുകം ഭവങ്ഗന്തി ഇദം തദാരമ്മണസങ്ഖാതം ആഗന്തുകഭവങ്ഗം സന്ധായ വുത്തന്തി വിഞ്ഞായതി. സഹേതുകന്തിച സാമഞ്ഞവചനത്താ ദ്വിഹേതുകം തിഹേതുകഞ്ച തദാരമ്മണം വിഞ്ഞാതബ്ബം ഹോതി. അഹേതുകസ്സ ഭവങ്ഗസ്സാതി ഇധ പന തസ്സ തദാരമ്മണസ്സ അനന്തരം ഉപ്പന്നം മൂലഭവങ്ഗമേവ അധിപ്പേതം. ഇധപി സാമഞ്ഞവചനത്താ ദ്വീസു അ- അഹേതുകഭവങ്ഗേസു യംകിഞ്ചി ഗഹേതബ്ബമേവാതി. തസ്മാ ദ്വിന്നം അഹേതുകാനംപി അട്ഠസഹേതുക തദാരമ്മണാനിപി ലബ്ഭമാനാനിഏവ സിയും. ദുഹേതുകാനം പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. വുച്ചതേ, അഹേതു കേസു താവ ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നാനം സഹേതുകതദാരമ്മണസമ്ഭവോ സബ്ബഅട്ഠകഥാസു പടിക്ഖിത്തോ. തസ്മാ

അഹേതുകസ്സ ഭവങ്ഗസ്സാതി ഇദം കുസലവിപാകഭൂതം അഹേതുകഭവങ്ഗം സന്ധായ വുത്തന്തി യുത്തം. അയഞ്ഹി പട്ഠാനേ ധമ്മതാ. യദിദം യഥാലാഭഗഹണന്തി. ഇതരഥാ സബ്ബഅട്ഠകഥാവിരോധോ സിയാതി. യഥാച കുസലാനം യോഗസാധനീയത്താ പവത്തിയംപി യോഗകമ്മവസേന ഞാണയോഗോ ഹോതി. ന തഥാ വിപാകാനം. തേസം പന അയോഗസാധനീ യത്താ പവത്തിയം ഭവങ്ഗഞാണസങ്ഖാതേന ഉപനിസ്സയഞ്ഞാണേന വിനാ ഞാണയോഗോ ന സമ്ഭവതി. തസ്മാ സഹേതുകം ഭവങ്ഗന്തി ഇധപി ഞാണവിപ്പയുത്തഭൂതം സഹേതുകതദാരമ്മണമേവ ഗഹേതും യുത്തന്തി കത്വാ ദ്വിഹേതുകാനം അഹേതുകാനഞ്ച ഞാണസമ്പയുത്തതദാരമ്മണ പടിക്ഖേപോ ഥേരേന കതോതി. ആചരിയബുദ്ധദത്തത്ഥേരേന പന യേന വിപാകചിത്തേന പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തി. തേന സദിസം വാ തതോ ഹീനം വാ തദാരമ്മണം തേസം സമ്ഭവതി. ന പണീതന്തി കത്വാ ദ്വിന്നംപി അഹേതുകാനം അട്ഠമഹാവിപാകാനി പടിക്ഖിപിത്വാ സത്തതിംസചിത്തപടി ലാഭോ വുത്തോ. സോ പന യഥാ വുത്തപട്ഠാനപാളിയാ വിരുജ്ഝതി. അപരേ പന യഥാ അഹേതുകാനം സുഗതിപരിയാപന്നാനം ദ്വിഹേതുക തദാരമ്മണം ഹോതി. ഏവം ദ്വിഹേതുകാനംപി തിഹേതുകതദാരമ്മണം സമ്ഭവതീതി വദന്തി. തം യുത്തംവിയ ദിസ്സതി. അട്ഠകഥായഞ്ഹി കത്ഥചി തേസം ദ്വിന്നംപി അവിസേസേന അട്ഠമഹാവിപാകപവത്തി വുത്താതി. പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണ സഹഗതാ തയോ ഹേതൂ ഏതേസന്തി തിഹേതുകാ. തേ പന കാമരൂപാരൂപവസേന തിവിധാ ഹോന്തി. പുഥുജ്ജനോ അട്ഠഅരിയാചാതി നവവിധാ. തേസു ഖീണാസവാനം കുസലാകുസല ജവനാനിച നലബ്ഭന്തി. സബ്ബസോ അനുസയപഹാനേന സബ്ബേസം കുസലാകുസലാനം സഹ നിരുദ്ധത്താ അനുസയ പടിബദ്ധോ ഹി തേസം തബ്ഭാവോതി. തഥാസദ്ദോ പക്ഖന്തരത്ഥോ. അപരിനിട്ഠിതസിക്ഖാകിച്ചതായ സിക്ഖനസീലയുത്താ സത്തഅരിയാ സേക്ഖാനാമ. ഇധ പന തയോ ഹേട്ഠിമഫലട്ഠാ അധിപ്പേതാ. തേസഞ്ഹി ആദിതോ സോതാപത്തിമഗ്ഗേനേവ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാനം പഹീനത്താ തം സഹഗതാനി പഞ്ചജവനാനി നലബ്ഭന്തീതി. അനാഗാമിപുഗ്ഗലാനം പന പടിഘജവനാനിച ന ലബ്ഭന്തി. അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീനത്താ. മഗ്ഗസ്സ പന ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ. ചതുന്നം മഗ്ഗട്ഠാനം പച്ചേകം യഥാസകം മഗ്ഗജവനാനിഏവ ലബ്ഭന്തി. ഉപരിമാനഞ്ച ഫലാനം ഹേട്ഠിമേഹി പുഗ്ഗലേഹി അനമിഗതത്താ ഹേട്ഠിമാനഞ്ച ഉപരിമേസു പുഗ്ഗലന്തരേസു അനുപ്പജ്ജനതോ ചതുന്നം ഫലട്ഠാനംപി പച്ചേകം യഥാസകം ഫലജവനാനിഏവ ലബ്ഭന്തീതി വുത്തം **ലോകുത്തര.ല. സമുപ്പജ്ജന്തീ**തി. ഏത്ഥച ഉപരിമഗ്ഗേ ആഗതേ ഹേട്ഠിമമഗ്ഗാനുഭാവസ്സ സബ്ബസോ പടിപസ്സദ്ധിവസേന ഉപരിമാനം പുഗ്ഗലന്തരതാസിദ്ധി വേദിതബ്ബാതി. ഇദാനി തേസം തേസം പുഗ്ഗലാനം പാരിസേസതോ ലബ്ഭമാനവീഥിചിത്താനി ദസ്സേതും ഗാഥമാഹ. പരിനിട്ഠി തസിക്ഖാകിച്ചത്താ നത്ഥി സിക്ഖിതബ്ബകിച്ചം ഏതേസന്തി അസേക്ഖാ. ഖീണാസവാ. തേസം തേവീസതികാമവിപാക വീസതിക്രിയ അരഹത്തഫല വസേന ചതുചത്താലീസ വീഥിചിത്താനി സമ്ഭവാ യഥാസമ്ഭവം ഉദ്ദിസേ. സത്തന്നം സേക്ഖാനം ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാജവനവജ്ജിതാനം സത്തന്നം അകുസലാനം ഏകവീസതിയാ കുസലാനം തേവീസതിയാ കാമവിപാകാനം തിണ്ണം ഹേട്ഠിമഫലാനം ആവജ്ജനദ്വയസ്സച വസേന ഛപഞ്ഞാസ വീഥിചിത്താനി സമ്ഭവാ ഉദ്ദിസേ. അവസേസാനം ചതുന്നം പുഥുജ്ജനാനം കാമവിപാക ലോകിയകുസലാകുലാവജ്ജന ദ്വയവസേന ചതുപഞ്ഞാസ

വീഥിചിത്താനി സമ്ഭവാ ഉദ്ദിസേതി യോജനാ. പുഗ്ഗല ഭേദേന വീഥിചിത്താനം ഭേദോ പുഗ്ഗലഭേദോ.

**൧൪൨**. സബ്ബാനിപി വീഥിചിത്താനി ഉപലബ്ഭന്തി പുഗ്ഗലാനം ദ്വാരാനഞ്ച ഏത്ഥേവ പരിപുണ്ണസമ്ഭവതോ. **യഥാരഹ**ന്തി തം തം ഭൂമിപുഗ്ഗലാനം ഉപ്പത്തിഅരഹാനുരൂപം. രൂപാവചരഭൂമിയം വജ്ജിതബ്ബേസു സോളസവീഥി ചിത്തേസു ഛന്നം ചിത്താനം ഉപരിവാക്യേ വുച്ചമാനത്താ പടിഘജവന തദാരമ്മണ വജ്ജിതാനീതി വുത്തം. അരൂപാവചരഭൂമിയം പഠമമഗ്ഗ രൂപാവചരഹസന ഹേട്ഠിമാരുപ്പവജ്ജിതാനി പടിഘജവന തദാരമ്മണവജ്ജിതാനിച വീഥി ചിത്താനി ലബ്ഭന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥാപി വജ്ജിതബ്ബേസു അട്ഠതിംസ വീഥിചിത്തേസു സോളസന്നം ചിത്താനം ഉപരിവുച്ചമാനതാ ദട്ഠബ്ബാ. **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സബ്ബാസുപി രൂപാരൂപഭൂമീസു. **തംതം പസാദരഹിതാനം തംതംദ്വാരിക വീഥിചിത്താനി ന ലബ്ഭന്തേവാ**തി രൂപാവചരഭൂമിയം താവ ഘാനാദിത്തയം നത്ഥീതി ഘാനജിവ്ഹാകായപസാദ രഹിതാനം രൂപീബ്രഹ്മാനം ഘാന ജിവ്ഹാകായദ്വാരികാനി ഛ വീഥിചിത്താനി നലബ്ഭന്തേവ. യാനി സന്ധായ ഛന്നം ചിത്താനം ഉപരിവാക്യേ വുച്ചമാനത്താതി ഹേട്ഠാ വുത്തം. അരൂപഭൂമിയം പന പഞ്ചപി പസാദാ നത്ഥീതി പഞ്ചദ്വാരികാനി ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണ മനോധാ തുത്തിക സന്തീരണത്തയവസേന സോളസവീഥിചിത്താനി നലബ്ഭന്തേവ. യാനി സന്ധായ സോളസന്നം ചിത്താനം ഉപരി വുച്ചമാനതാതി വുത്തം. കാമഭൂമിയം പന തംതം പസാദരഹിതതാ ജച്ചന്ധാദീനം വസേന യോ ജേതബ്ബോ. കാമേ അസീതി വീഥിചിത്താനി യഥാരഹം ലബ്ഭരേ ലബ്ഭന്തി. രൂപേ ചതുസട്ഠി തഥാ യഥാരഹം ലബ്ഭരേ. അരൂപേ ദ്വേ ചത്താലീസ യഥാരഹം ലബ്ഭരേതി യോജനാ. ഏത്ഥച ബ്രഹ്മലോകേവാ ഉപരി ഛകാമാവചര ദേവലോകേസുവാ അനിട്ഠാരമ്മണാനി നാമ നത്ഥി. തസ്മാ രൂപാവചരഭൂമിയം ചതുന്നം അകുസലവിപാകാനം ലബ്ഭമാനതാവചനം തത്ഥ ഠത്വാവാ ഇധ ആഗന്ത്വാവാ ഇധ അനട്ഠേഹി രൂപസദ്ദേഹി സമാഗച്ഛന്താനം വസേന ദട്ഠബ്ബം. കേചി പന ഇധ ആഗതാനംയേവ ബ്രഹ്മാനം അനിട്ഠാരമ്മണസമായോഗോ ഹോതീതി ഥാനി ചത്താരി രൂപഭൂമിയം ലദ്ധാനിനാമ ന ഹോന്തി. തസ്മാ തത്ഥ സട്ഠിയേവ വീഥിചിത്താനീതി വദന്തി. തം ന യുജ്ജതി. ഇധ ആഗതാനംയേവ ഉപ്പന്നാനിപി ബ്രഹ്മത്തഭാവേ ഉപ്പന്നത്താ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നാനി ഇച്ചേവ വത്തബ്ബത്താ. നച തത്ഥ ഠിതാപി ഇധ അനിട്ഠാനി നഗണ്ഹന്തി. ദൂരേപി ആരമ്മണം ഗഹേതും സമത്ഥത്താ ബ്രഹ്മാനന്തി.

**[൧൪൦] യഞ്ച വിഭാവനിയം**

> തസ്സ വാദസ്സ പടിക്ഖിപനത്ഥം വുത്തം "ഇധ പന തത്ഥ ഠത്വാപി ഇമം ലോകം പസ്സന്താനം അനിട്ഠാരമ്മണസ്സ അസമ്ഭവോ ന സക്കാ വത്തു"ന്തി. തേന തത്ഥ ഠത്വാ ഇമം ലോകം പസ്സന്താനം ഉപ്പന്നാനി താനി ചത്താരി ചിത്താനി തത്ഥ ലദ്ധാനിനാമ ഹോന്തി. ഇധ ആഗതാനം ഉപ്പന്നാനി ഇധ ലദ്ധാനിനാമ ഹോന്തീതി അനുഞ്ഞാതം ഹോതി. തഞ്ച ന യുത്തം.

തം തം ഭൂമിപരിയാപന്നേ സത്തസന്താനേ ഉപ്പന്നാനിഏവ തംതംഭൂമിയം ഉപ്പന്നാനീതി സിദ്ധത്താ. **ഇച്ചേവ**ന്തിആദി മഹാനിഗമനം. **യഥാസമ്ഭവ**ന്തി തം തം ഭൂമിപുഗ്ഗലദ്വാരാരമ്മണേസു സമ്ഭവാനുരൂപം. ഭവങ്ഗേന അന്തരിതാ

ഭവങ്ഗന്തരിതാ. **യാവതായുക**ന്തി തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ ഭവനികന്തി വീഥിതോ പട്ഠായ യത്തകം കാലം ജീവിതസന്താനം പവത്തതി. തത്തകം കാലന്തി അത്ഥോ. അബ്ഭോച്ഛിന്നാ പവത്തതി അസതി നിരോധ സമാപത്തിയന്തി അധിപ്പായോ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ വീഥി സങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# വീഥിമുത്ത സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൧൪൩**. ഏവം പവത്തികാലേ പവത്തിസങ്ഗഹം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പടിസന്ധിയം പവത്തിസങ്ഗഹം ദസ്സേതും ആദിഗാഥ മാഹ. ഏവം വുത്തനയേന പവത്തിയം പവത്തിസങ്ഗഹോനാമ വീഥിചിത്തവസേന ഉദീരിതോകഥിതോ. ഇദാനി സന്ധിയം പവത്തിസങ്ഗഹോ നാമ വീഥിമുത്ത ചിത്താനം വസേന വുച്ചതീതി യോജനാ. ഏത്ഥച പടിസന്ധിയം ചിത്തചേതസികാനം പവത്തിയാ കഥിതായ തതോ പരം ഭവങ്ഗകാലേച ചുതികാലേച തേസം പവത്തി കഥിതായേവ ഹോതീതി കത്വാ സന്ധിയമിച്ചേവ വുത്തം.

**[൧൪൪] വിഭാവനിയം** പന

പരതോ മരണുപ്പത്തിയം പഥമം ചുതിം ദസ്സേത്വാ പച്ഛാ അനന്തരേ പടിസന്ധിയാ വക്ഖമാനത്താ ഇധ സന്ധിഗ്ഗഹണേന അതീതാ നന്തര ചുതിപി ഗഹേതബ്ബാതി അധിപ്പായേന യം വുത്തം ''തദാസന്നതായ തംഗഹണേനേവ ഗഹിതചുതികാലേചാ''തി. തം ന യുജ്ജതിയേവ.

വീഥിമുത്താനഞ്ഹി വിസയപ്പവത്തിനാമ അതീതാനന്തരഭവേ മരണുപ്പത്തിയംഏവ സിദ്ധാതി ഏകസ്മിം ഭവേ വിസയപ്പവത്തിയാ സഹ തേസം പടിസന്ധിപമുഖാനം വീഥിമുത്തചിത്താനം പവത്തിദസ്സനത്ഥംഏവ തായ അതീതാനന്തരചുതിയാ സദ്ധിം മരണുപ്പത്തിവിധാനം ഥേരേന ദസ്സിതന്തി. ഭവന്തി സത്താ സങ്ഖാരാച ഏതാസൂതി **ഭൂമിയോ**. അയോതി വഡ്ഢി. അത്ഥതോ പന സുഖംച സുഖഹേതു സുഖപച്ചയാച വേദിതബ്ബാ. യേഭുയ്യേന തതോ അയതോ അപഗതാ ഏത്ഥ നിബ്ബത്താ സത്താതി അപായോ. സോഏവ ഭൂമീതി അപായഭൂമി. ഓളാരികേന കാമരാഗേന കാമീയതീതി കാമോ. ഗന്തബ്ബാ ഉപഗന്തബ്ബാതി ഗതി. ഗച്ഛന്തി സത്താ ഏത്ഥാതിവാ ഗതി. അനേകവിധസമ്പത്തീനം അധിട്ഠാനതായ സോഭണാഗതി **സുഗതി**. കാമോച സോ സുഗതിചാതി സമാസോ. നത്ഥി യഥാവുത്തോ അയോ ഏത്ഥാതി **നിരയോ**. നിച്ചം വാ രയന്തി കമ്പന്തി ഫന്ദന്തി സത്താ ദുക്ഖപ്പത്താ ഏത്ഥാതി നിരയോ. മനുസ്സാ വിയ ഉദ്ധം ഉച്ചാ അഹുത്വാ തിരോ അഞ്ചിതാ ആയതാതി തിരച്ഛാനാ. യുവന്തി നാനാ വണ്ണസണ്ഠാനാപി സത്താ സമാനജാതിതായ ഏകീഭൂതാവിയ ഹോന്തി ഏതായാതി യോനി. ജാതി.

**വിഭാവനിയം** പന

ഖന്ധാനം പവത്തിവിസേസോതി വുത്തം.

തിരച്ഛാനാനം യോനി **തിരച്ഛാനയോനി**. പേച്ച ഇതാ ഗതാതി പേതാ. ഇതോ അപക്കമ്മ ചവിത്വാ ഭവന്തരേ ഗതാതി അത്ഥോ. യേകേചി കാലങ്കതാ. ദിവങ്ഗതാപി ഹി ലോകേ കാലങ്കതാ പേതാതി വുച്ചന്തി. ഇധ പന സുഖസമുസ്സയതോ പേച്ച പകട്ഠം പവാസം ദൂരം ഗതാതി അത്ഥേന യാവ തതോ ന മുച്ചന്തി. താവ നിച്ചം ദുക്ഖപ്പത്താ ലക്ഖണസംയുത്താദീസു ആഗതാ തതീയാ അപായികസത്താ അധിപ്പേതാ. പേതാനം സമൂഹോ പേത്തി. പേത്തിയാ വിസയോതി **പേത്തി വിസയോ**. വിസയോതിച പവത്തിദേസോ

വുച്ചതി. **അസുരകായോ**തി ഏത്ഥ സുരാ വുച്ചന്തി ഉപരി ദേവാ സുരന്തി ഇദ്ധിവിസേസേഹി ദിബ്ബന്തി, സുട്ഠുവാ രമന്തി കാമസുഖരതിം പച്ചനുഭവന്തീതി കത്വാ. ന സുരാതി അസുരാ. വേപചിത്തി പഹാരാദാദയോ സന്ധായ സുരപടിപക്ഖാ സുര സദിസാവാതി അത്ഥോ. വിയങ്കരമാതാ ഉത്തരമാതാദയോ വിനി പാതികേ സന്ധായ ഖുദ്ദകസുരാ ചൂളകസുരാതി അത്ഥോ. യമരാജാ ദയോ വേമാനികപേതേ സന്ധായ ഏകദേസേന സുരസദിസാതി അത്ഥോ. വേമാനികപേതാപി ഹി കത്ഥചി അസുരകായാതി ആഗതാ. ലോകന്തരിക നേരയികേ സന്ധായ സബ്ബസോ സുരഗുണ രഹിതാതി അത്ഥോ. തേപി ഹി ബുദ്ധവംസനിദാനട്ഠകഥായം ജാതിദുക്ഖ നിദ്ദേസേസുച അസുരകായാതി വുത്താ. തഥാ കാലകഞ്ചികപേതേ സന്ധായ സബ്ബസോ സുരഭാവരഹിതാതി അത്ഥോ. ഇതി പഞ്ചന്നം അസുരാനം വസേന അത്ഥവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ദിബ്ബാ വത ഭോകായാ പരിഹായിസ്സന്തി, പരിപൂരിസ്സന്തി അസുരകായാതി ഇമസ്മിം സുത്തപദേ ചത്താരോപി അപായാ അസുരകായാതി അട്ഠകഥായം വണ്ണിതാ.

തത്ഥ വേപചിത്തി പഹാരാദാദയോ അസുരാ താവ തിംസേസു ദേവേസു സങ്ഗഹിതാ. വിനിപാതികാസുരാ ചാതുമഹാരാജികദേവേസു. തഥാ വേമാനികപേതാസുരാ. തേപി ഹി വിനിപാതികാസുരാ വിയ തിഹേതുകാപി ദുഹേതുകാപി അഹേതുകാപി ഹോന്തീതി അട്ഠകഥാസു വുത്താ. യമരാജാനോ പന വേസ്സഭൂ നോത്തിച പേത്തി രാജാ സോമോ യമോ വേസ്സവണോച രാജാതി ഏവം കഥാ വത്ഥുപാളിയം ആഗതാ വേസ്സഭൂആദയോ സയം മഹിദ്ധികാ മഹാനുഭാവാ വേമാനികപേതരാജാനോ ഹുത്വാപി നേരയികേസു സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച ഹേട്ഠാ നിരയലോകേസുപി രജ്ജം കാരേന്തിയേവ. തേനേവ ഹി സബ്ബേ പേതലോകാപി നിരയലോകാപി യമലോ കാതിച യമവിസയാതിച വുച്ചന്തീതി. യേച ചാതുമഹാരാജികപരി യാപന്നാ പാപജ്ഝാസയാ കുരുരകമ്മകാരിനോ രേവതിവിമാനേ യക്ഖാതി ആഗതാ സംകിച്ചജാതകേ രക്ഖസാതി ആഗതാ യക്ഖരക്ഖസാനാമ ഇതോ ഗന്ത്വാ ഉസ്സദനിരയേസു നേരയികാനം നാനാകമ്മ കാരണായോ കരോന്തോ വിചരന്തി. തേസംപി കാലോ ഉപകാലോതി ഏവമാദീഹി നാമേഹി നാരദജാതകേ ആഗതാനം നിരയ പാലാനം ഉപരിയമരാജാനം ആണാപവത്തതിയേവാതി. ലോകന്തരികാ സുരാ നിരയേ സങ്ഗഹിതാ. ഇധ പന കാലകഞ്ചികാദയോ പേതാസുരാവ അധിപ്പേതാ. തേസം അസുരാനം കായോ സമൂഹോതി അസുരകായോ. ഏത്ഥച നിരയഭൂമിനാമ പച്ചേകം സോളസുസ്സദപരി വാരാനം അട്ഠന്നം മഹാനിരയാനം വസേന അന്തോ പഥവിയം ഠിതാതി വേദിതബ്ബാ. അരഞ്ഞ പബ്ബത സമുദ്ദ ദീപകാദീസുപി നാനാനിരയ ഭൂമിയോ ഹോന്തിയേവ. തസ്മാ താദിസസ്സ വിസും വവത്ഥിതസ്സ ഓകാസസ്സ അത്ഥിതായ നിരയോത്വേവ വുത്താ. സേസാനം പന തിസ്സന്നം അപായഭുമ്മീനം താദിസസ്സ ഓകാസസ്സ നത്ഥിതായ യോനി വിസയ കായ സദ്ദേഹി യോജേത്വാ ഖന്ധാവാ ഖന്ധപ്പവത്തിപദേസാവാ ഗഹിതാതി. [അപായഭൂമി]

ഉസ്സിതോ ഉഗ്ഗതോ ഉസ്സന്നോവാ മനോ ഏതേസന്തി മനുസ്സാ. തേഹി അനന്തേസു ചക്കവാളേസുപി ഇതരഭൂമികാനം സത്താനം തിക്ഖതരസൂര വിചിത്രചിത്താ ഹോന്തി. പരിപുണ്ണാനം കുസലാകുസലകമ്മ പഥാനം ആനന്തരിയകമ്മാനഞ്ച ഏത്ഥേവ സമ്ഭവതോതി. തേസുപി പന ജമ്ബുദീപവാസിനോഏവ അതിസയേന ഉസ്സിതമനാ ഹോന്തി. ഇതരേ പന

തേഹി സമാനവണ്ണാദിതായ മനുസ്സാ ഇച്ചേവ വുച്ചന്തി. ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി, യഥാഹ-തീഹി ഭിക്ഖവേ ഠാനേ ഹി ജമ്ബുദീപകാ മനുസ്സാ ഉത്തരകുരുകേ മനുസ്സേ അധിഗ്ഗണ്ഹന്തി. ദേവേച താവതിംസേ. കതമേഹി തീഹി ഠാനേഹി. സൂരാച സതി മന്തോച ഇധ ബ്രഹ്മചരിയവാസോചാതി. അക്ഖരചിന്തകാ പന വദന്തി മനൂതി മഹാസമ്മതരാജാ വുച്ചതി. ഇമേച ജനാ തേന ഥപിതേസു മരിയാദധമ്മേസു ഠിതാ തസ്സ പുത്തട്ഠാനിയാ ഹോന്തി. തസ്മാ മനുനോ അപച്ചാ പുത്താതി മനുസ്സാതി. ഇധ പന ഭൂമിപരിയായോതി കത്വാ മനുസ്സാതി ഇത്ഥിലിങ്ഗം ഏകവചനഞ്ച കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം സേസേ സുപി. യേസു പന ചത്താരോ മഹാരാജാനോ രജ്ജം കാരേന്തി. തേ ദേവാ ചാതുമഹാരാജികാ. തത്ഥ ധതരട്ഠോ ഗന്ധപ്പാനം രാജാ ഹോതി. വിരുള്ഹകോ കുമ്ഭണ്ഡാനം. വിരൂപക്ഖോ നാഗാനം. കുവേരോ യക്ഖാനം. തത്ഥ പടിസന്ധിവസേന ഗന്ധരുക്ഖേസു അപ്പേന്തി ഉപഗച്ഛന്തീതി ഗന്ധപ്പാ. ഗന്ധരുക്ഖാധിവത്ഥാ ദേവാ. തേ മൂലഗന്ധാദിവസേന ദസധാ പാളിയം ആഗതാ. കുമ്ഭണ്ഡാതി ദാനവരക്ഖസാ. നാഗാ യക്ഖാച പാകടാ. സബ്ബേ തേ യേഭുയ്യേന പാപജ്ഝാസയാ കുരുരകമ്മകാരിനോ ച ഹോന്തി. തസ്മാ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ അഞ്ഞമഞ്ഞംവാ മനുസ്സാനം വാ അവിഹേഠനത്ഥായ തേസു നാനാരാജാനംവാ നാനാസേനാപതിംവാ ഥപേസും.

ആടാനാടിയസുത്തംചേത്ഥവത്തബ്ബം. തത്ഥ ഹി യക്ഖോയക്ഖിനീഗന്ധപ്പോ ഗന്ധപ്പീ കുമ്ഭണ്ഡോ കുമ്ഭണ്ഡീ നാഗോ നാഗീതിചതസ്സോ അവരുദ്ധകജാതിയോ ആഗതാ. തത്ഥ സരീരോഭാസസിരിസമ്പത്തിയുത്തോ അമനുസ്സോ യക്ഖോതിച ദേവോതിച ദേവതാതിച വുച്ചതി. സരീരോ ഭാസ സിരിസമ്പത്തിരഹിതോ വിഗച്ഛരൂപോ അമനുസ്സോ യക്ഖോത്വേവ വുച്ചതി. രുക്ഖട്ഠകവിമാനേ ജാതോ രുക്ഖദേവതാനാമ. രുക്ഖസ്സ അബ്ഭന്തരേ ജാതോ ഗന്ധപ്പോനാമ. യോ ലോകേ കട്ഠയക്ഖോതി വുച്ചതി. പുബ്ബേ നിഹീനകമ്മകതാ കാചി ഗന്ധപ്പിയോ മനുസ്സിത്ഥീനം സരീരബ്ഭന്തരേസുപി ജായന്തി. യാ വേദഗന്ഥേസു യോഗിനീതിച ലോകേ ജോഗിനീതിച വുച്ചന്തി. അഭിലക്ഖിതരത്തീസു ഗോചരപസുത കാലേ ജുതിഅത്ഥേന ജുണ്ഹാതിച വുച്ചന്തി, കുബ്ഭണ്ഡാനാമ മഹോദരാ വിസാലക്ഖാ രക്ഖസാഏവ. യേ ലോകേ ധന രക്ഖകാതി വുച്ചന്തി. തേ ഹി വേപുല്ലപബ്ബതേ മണിരതനം രക്ഖന്തി. അന്തോ ഹിമവന്തേ അബ്ഭന്തര അമ്ബരുക്ഖേ രക്ഖന്തി. ഏവം രതനട്ഠാനാനിവാ വനപ്പതി രുക്ഖേവാ ദിബ്ബോസധരുക്ഖേവാ ദിബ്ബഗന്ധരുക്ഖേവാ ഉദകസരേവാ രക്ഖിത്വാ അസന്തി ഭക്ഖന്തി. തസ്മാ രക്ഖസാതി വുച്ചന്തി. നാഗോ നാഗീതി ഏത്ഥ അന്തോ പബ്ബതേവാ അന്തോ പഥവിയംവാ നിബ്ബത്താ വസുന്ധരദേവയക്ഖജാതിയോപി ഇധ നാഗാത്വേവ വുച്ചന്തി. യാ മഹാപരിനിബ്ബാന സുത്തേ ഭൂമിചാലസുത്തപദേ പഥവീ ദേവതാതി വുത്താ. യാസം കീളാപസുത വസേന കദാചി ഭൂമിചാലോ ഹോതി. യാസഞ്ച മന്തപദാനി വത്ഥു വിജ്ജാതിച ഭൂമിവിജ്ജാതിച ബ്രഹ്മജാലസുത്തേ വുത്താനി. തേസുച നാനാ ഇദ്ധിമന്താ അവരുദ്ധകാ പാപാതിരതാ കിബ്ബിസകമ്മകാരിനോ കീളാ സോണ്ഡവസേനവാ ഘാസസോണ്ഡവസേനവാ പേതേസുചനിരയേസുച പകതി വണ്ണേനവാ സോണഗിജ്ഝകാകാദിവണ്ണേനവാ സത്തേ വിഹേഠയന്താ വിചരന്തി. സബ്ബഞ്ചേ തം സുത്തന്തേസുവാ ജാതകേസുവാ വേദഗന്ഥേസുവാ കുസലേഹി വേദിതബ്ബന്തി.

സഹ പുഞ്ഞകാരിനോ തേത്തിംസ ജനാ മാഘേനനാമ ജേട്ഠപുരിസേന സഹ ഏത്ഥ നിബ്ബത്താതി തേത്തിംസാ. സാഏവ **താവതിംസാ** നിരുത്തി നയേന. കാമഞ്ചേത്ഥ സബ്ബചക്കവാളേസുപി അയം ദുതീയദേവ ലോകോ ജനവസതസുത്തേ ആഗത നയേന സക്കട്ഠാനിയാനം പജാപതി വരുണ ഈസാനാദീനം തേത്തിംസ ദേവരാജൂനം നിബന്ധനോ കാസോ ഹോതി. സഹസ്സം ചാതുമഹാരാജികാനം. സഹസ്സം താവതിംസാനന്തി ഹി അങ്ഗുത്തരേ വുത്തം. മാഘപുരിസാ പന തേസു സമുദാഗതേസു ദേവരാജട്ഠാനേസു പച്ഛാജാതാ ഹോന്തി. ഏതരഹി ധരമാനാച തസ്മാ തേസം വസേന അയം വചനത്ഥോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. അപരേ പന യഥാ ഇന്ദഗോപകവണ്ണാഭാ. താവ ദിസ്സന്തി തിംസതീതി ഇമസ്മിം വിധുരജാതകേ താവ സദ്ദോ തിംസസദ്ദപരിവാരമത്തോ ഹോതി. തഥാ ഇധാപീതി കത്വാ തിംസമത്താനം സക്കട്ഠാനിയാനം ദേവരാജകുലാനം നിവാസട്ഠാ നത്താ താവതിംസാനാമാതി യുത്തം സിയാ. അട്ഠകഥാസു പന യഥാവുത്തം നിരുത്തിനയം കപ്പേത്വാ മാഘവത്ഥുസുച തേസു തേസുച ഠാനേസു സക്കാനം തേത്തിംസ സങ്ഖാഏവ വുത്താതിപി വദന്തി. തം ന യുജ്ജതി. പാളിയംഏവ ബ്രഹ്മാസനങ്കുമാരോ തേത്തിംസേ അത്തഭാവേ അഭിനിമ്മിനിത്വാ ദേവാനം താവതിംസാനം പല്ലങ്കേസു നിസീദിത്വാതി വുത്തത്താ. **യാമോ**തി തസ്മിം ദേവലോകേ ഇസ്സരദേവകുലസ്സ നാമം. തഥാ സുയാമോതിച. തം സഹചരിതത്താ പന സോ ദേവ ലോകോപി തത്ഥ നിബ്ബത്തദേവാപി യാമാത്വേവ വുച്ചന്തി. വിപുലായ സിരിസമ്പത്തിയാ സമന്നാഗതത്താ നിച്ചം തുസന്തി അതിവിയ ഹട്ഠതുട്ഠമുഖാ ഹോന്തി ഏത്ഥാതി **തുസിതാ**. യഥാരുചിതേ ഭോഗേ സയമേവ നിമ്മിനിത്വാ നിമ്മിനിത്വാ രമന്തി ഏത്ഥാതി **നിമ്മാനരതീ**. അത്തനോ രുചിം ഞത്വാ പരേഹി നിമ്മിതേസു ഭോഗേസു വസം വത്തേന്തി ഏത്ഥാതി **പരനിമ്മിതവസവത്തീ**. ബ്രൂഹന്തി വഡ്ഢന്തി അതിപണീതേഹി ഝാനാദി ഗുണേഹി വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തീതി **ബ്രഹ്മാനോ**. മഹന്താ ബ്രഹ്മാനോ മഹാബ്രഹ്മാനോതി വത്തബ്ബേ മഹാസദ്ദസ്സ ലോപോ.

പരിസതി ഭവാതി പാരിസജ്ജാ. പരിസാസു ജാതാതിവാ പാരിസജ്ജാ. പരിചാരികാതി അത്ഥോ. മഹാബ്രഹ്മാനം പാരിസജ്ജാതി **ബ്രഹ്മ പാരിസജ്ജാ**. പുരേ ഉച്ചേ ഠാനേ ഓദഹന്തി തിട്ഠന്തീതി പുരോഹിതാ. മഹാബ്രഹ്മാനം പുരോഹിതാതി **ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ**. മഹന്താ ബ്രഹ്മാനോ **മഹാബ്രഹ്മാനോ**. സഹസ്സോബ്രഹ്മാ ദ്വിസഹസ്സോബ്രഹ്മാ. തിസഹസ്സോബ്രഹ്മാതിആദിനാ സങ്ഖാരുപപത്തിസുത്തേ ആഗതാ അധിപതിബ്രഹ്മാനോതി അത്ഥോ. തത്ഥ സഹസ്സോബ്രഹ്മാതി ചക്കവാളസഹസ്സമ്ഹി ഇസ്സരോ ബ്രഹ്മാ. ദ്വിസഹസ്സോതി ദ്വീസു ചക്കവാള സഹസ്സേസു ഇസ്സരോതി അത്ഥോ. തയോപേതേ ഏകതല വാസിനോ ഹോന്തി. തത്ഥ ലോകേ മഹാജനാ വിസും വിസും കുലദേവതായോനാമ ഉപട്ഠഹന്തി. കേചി മഹാദേവംനാമ ഉപട്ഠഹന്തി. കേചി വാസുദേവംനാമ. കേചി മഹേസരംനാമ. കേചി പരമേസ്വാരം നാമാതി. ഘരദേവതാ ഗാമദേവതാ രുക്ഖദേവതാദയോപി തേസം മഹാദേവരാജാനം ഉപട്ഠകാഏവ സമ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ മഹാദേവരാ ജാനോവിയ മഹാബ്രഹ്മാനോ ദട്ഠബ്ബാ. ഘരദേവതാദയോവിയ ബ്രഹ്മ പുരോഹിതാദട്ഠബ്ബാ, മനുസ്സാവിയ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദട്ഠബ്ബാ. തത്ഥച ഘര ദേവതാദയോ മഹാദേവരാ ജാനോ അദിസ്വാവ ഉപട്ഠഹന്തി. മനുസ്സാ ച തേഉഭോപി അദിസ്വാവ ഉപട്ഠഹന്തി. ഏവമേവം ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ മഹാബ്രഹ്മാനോപി നപസ്സന്തി. മഹാബ്രഹ്മാനം നിവാസട്ഠാനംപി നജാനന്തി. ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാഉഭോപി നപസ്സന്തി.

ഉഭിന്നംനിവാസട്ഠാനമ്പി നജാനന്തി. യദാ പന ഓളാരികം രൂപം മാപേത്വാ അത്താനം ദസ്സേന്തി. തദാ ഏവ പസ്സന്തി. ഏസനയോ ഉപരിഭൂമീസുപി. യം പന ബ്രഹ്മനിമന്തന സുത്തട്ഠകഥായം വുത്തം ബ്രഹ്മാനം പകതിരൂപം കസ്സചി ആപാതം ന ഗച്ഛതീതി. തം ബ്രഹ്മപുരോ ഹിതാ ദീനം ഉപരിമാനം ബ്രഹ്മാനം പകതിരൂപം കസ്സചി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദിനോവാ ദേവസ്സവാ മനുസ്സസ്സവാആപാതം നഗച്ഛതീതി കത്വാ വുത്തം. ഹേട്ഠിമാനം പന പകതിരൂപം ഉപരിമസ്സ ആപാതം ആഗച്ഛിസ്സതിയേവ. തേനേവ ഹി ജനവസഭസുത്തട്ഠകഥായം ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമാഹി ദേവാ ഉപരിമദേവാനം ഓളാരികം കത്വാ മാപിതമേവ അത്തഭാവം പസ്സിതും സക്കോന്തീതി വുത്തം. തത്ഥദുതീയതലേ **പരിത്താഭാ**തി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാഏവ. **അപ്പമാണാഭാ**തി ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ ഏവ. **ആഭസ്സരാ**തി മഹാബ്രഹ്മാനോഏവ. തസ്മിം തലേ അധിപതി ബ്രഹ്മാനോഏവാതി അത്ഥോ. ഹേട്ഠിമതലതോ പന വിസേസ കരണത്ഥം ആഭാവസേന നാമഗഹണം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

തത്ഥ പരിത്താ ആഭാ ഏതേസന്തി പരിത്താഭാ. അപ്പമാണാ ആഭാ ഏതേസന്തി അപ്പമാണാഭാ. ആഭാസരന്തി നിച്ഛരന്തി ഏതേസൂതി ആഭസ്സരാതി. തതീയതലേ **പരിത്തസുഭാ**തി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാഏവ. **അപ്പമാണസുതാ**തി ബ്രഹ്മപുരോഹിതാഏവ. **സുതകിണ്ണാ**തി മഹാബ്രഹ്മനോഏവ. തസ്മിം തലേ അധിപതിബ്രഹ്മാനോ ഏവാതി അത്ഥോ. തത്ഥ സുഭാതി ഏകഗ്ഘനാ അചലസണ്ഠിതാ ആഭാഏവ വുച്ചന്തി. പരിത്താ സുഭാ ഏതേസന്തി പരിത്തസുഭാ. അപ്പമാണാ സുഭാ ഏതേസന്തി അപ്പമാണസുഭാ. സുതേഹി ആകിണ്ണാതി സുഭാകിണ്ണാ. സുഭകിണ്ഹാതിപി പഠന്തി. തേസം ആകാരസ്സ രസ്സോ അന്തിമണകാരസ്സ ച ഹകാരോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇമേസു പന ദ്വീസു തലേസു പകതികായപ്പഭാ അധിമത്താ ഹോന്തി. തസ്മാ താസം വസേന പരിത്താഭാതിആദികം നാമം സിദ്ധം. ന ബ്രഹ്മപാരി സജ്ജാതിആദികം. ഏവഞ്ച കത്വാ വേരഞ്ജസുത്തേ പഥമതലവാസിനോ ബ്രഹ്മകായികാ ദേവാതി ആഗതാ. ദുതീയതലവാസിനോ ആഭാദേവാതി. തതീയതലവാസിനോ സുഭാദേവാതി ചതുത്ഥതലേ വിപുലം ഫലം ഏതേസന്തി **വേഹപ്ഫലാ**. അഥവാ ഇഞ്ജനജാതികേഹി സോമനസ്സജ്ഝാനേഹി നിബ്ബത്താനം തിണ്ണം ഹേട്ഠിമതലാനം തേജോസം വട്ടാദികേന അന്തരായേന ഭൂമിതലേന സഹ ആയുകപ്പനിവത്തിവസേന ഇഞ്ജിതം പുഞ്ഞഫലം അത്ഥി. തേസു ഹി യം സുഭാകിണ്ണാനം ദേവാനം ചതുസട്ഠികപ്പാനീതി വുത്തം. തം തസ്മിം തലേ ആദികപ്പികാനം വസേന വുത്തം. പച്ഛിമികാനം പന തേസട്ഠികപ്പ ദ്വാസട്ഠികപ്പ ഏകസട്ഠി കപ്പാദി വസേന ഇഞ്ജിതം പടിലീനം പുഞ്ഞഫലം ഹോതീതി. ആനേഞ്ജജാതികേന ഉപേക്ഖാഝാനേന നിബ്ബത്താനം പന കേനചി അന്തരായേന താദിസം ഇഞ്ജിതം പുഞ്ഞഫലം നാമ നത്ഥി. തസ്മാ ഝാന സാമത്ഥിയാനുരൂപം വിസേസേന ഊഹിതം അഭിവഡ്ഢിതം പുഞ്ഞഫലം ഏത്ഥ അത്ഥീതി വേഹപ്ഫലാ.

നത്ഥി സഞ്ഞാമുഖേന ഗഹിതാ ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാ ഏതേസന്തി അസഞ്ഞാ. അസഞ്ഞാച തേ സത്താചാതി **അസഞ്ഞസത്താ**. ചിത്തചേ തസികാനം പന നത്ഥിതായ തേസം അസത്തപസങ്ഗതാ സമ്ഭവതീതി സത്തഗഹണം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏതേ ദ്വേപി ഏകതലവാസിനോ ഏവ ഹോന്തി. ഏത്ഥപി നിബ്ബത്തകജ്ഝാനസ്സ ഹീനമജ്ഝിമപണീതതാ വിസേസസ്സ അത്ഥിതായ തദനുരൂപം ബ്രഹ്മാനമ്പി പാരിസജ്ജ പുരോഹിത മഹാബ്രഹ്മത്ത

വിസേസോ സമ്ഭവതിയേവ. ആയുവേമത്തതായ പന അഞ്ഞമഞ്ഞ അദസ്സനാദീനഞ്ച നത്ഥിതായ പാരിസജ്ജാദിവസേന ഭൂമിവിഭാഗോ നത്ഥീതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം അവിഹാദീസുപി. ഓളാരികാനം കാമരാഗപടിഘാനുസയാനം നത്ഥിതായ സുദ്ധാനം അനാഗാമിഅരഹന്താനമേവ ആവാസാതി **സുദ്ധാവാസാ**. തത്ഥ പഠമഭൂമിവാസിനോ അപ്പകേന കാലേന അത്തനോ ഠാനം നവിജഹന്തീതി അവിഹാ. അഥവാ, ഓളാരികാനം പഞ്ചന്നം സംയോജനാനം പഹീനത്താ നത്ഥി ചിത്തസ്സ വിഹഞ്ഞനം സമഥവിപസ്സ നാധമ്മേസു അവിപ്ഫാരികതാപത്തി ഏതേസന്തി **അവിഹാ**. ദുതിയഭൂമി വാസിനോ ന കേനചി ചിത്തപരിളാഹേന തപ്പന്തീതി **അതപ്പാ**. തതിയ തലവാസിനോ പരിസുദ്ധേഹി പസാദചക്ഖു ദിബ്ബചക്ഖു ധമ്മചക്ഖു പഞ്ഞാ ചക്ഖൂഹി സമ്പന്നത്താ സുട്ഠു പസ്സന്തീതി **സുദസ്സാ**. ചതുത്ഥഭൂമിവാസിനോ പന തതോ അതിസയേന സുട്ഠു ദസ്സനഭാവേന സമന്നാഗതാതി **സുദസ്സിനോ**. അതിസയത്ഥേ ഹി അയം ഈകാരോതി. പഞ്ചമഭൂമി വാസിനോ ഉപരി അഞ്ഞസ്സ ഭൂമന്തരഗതസ്സ രൂപിബ്രഹ്മുനോ നത്ഥിതായ നത്ഥി രൂപീനം സത്താനം മജ്ഝേ കേനചി ഗുണേന കനിട്ഠഭാവോ ഏതേസന്തി **അകനിട്ഠാ**.

**ആകാസാനഞ്ചായതനഭൂമീ**തി ഏത്ഥ യത്തകം ആകാസപദേസം ഫരിത്വാ ആകാസാനഞ്ചായതന സഞ്ഞിതാ ചതുക്ഖന്ധാ പവത്തന്തി. സോ ഖന്ധസഹിതോ ആകാസപദേസോ ആകാസാനഞ്ചായയനഭൂമി. ഏവം സേസാസു. പുഥുജ്ജനാ സോതാപന്നാ സകദാഗാമിനോചാപി പുഗ്ഗലാ സുദ്ധാവാസേസു സബ്ബഥാ സബ്ബപകാരേനപി നലബ്ഭന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച സകദാഗാമീനം പടിക്ഖേപേന അനാഗാമി മഗ്ഗട്ഠസ്സപി തത്ഥ പടിക്ഖേപോ സിദ്ധോ ഹോതീതി ഉപരിമാനം തിണ്ണം അരിയാനമേവ തത്ഥ പടിലാഭോ ഇമായ ഗാഥായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **സേസട്ഠാനേസൂ**തി പഞ്ചസുദ്ധാവാസതോ അസഞ്ഞാപായതോച അവസേസേസു ഏകവീസതിയാ ഠാനേസു, **അനരിയാ**തി പുഥുജ്ജനാ. [ഭൂമിചതുക്കം]

**൧൪൪**. **ഓക്കന്തിക്ഖണേ**തി പടിസന്ധിക്ഖണേ. പടിസന്ധിഹി ഭവന്തരേ ഓക്കമനം അനുപവിസനന്ഥി അത്ഥേന ഓക്കന്തീതി വുച്ചതി. തതോ പരം ഭവങ്ഗം ഹുത്വാതി യോജനാ. കേചി പന ഭവങ്ഗപരിയോസാനേതി പഠന്തി. തം ന യുജ്ജതി. ജാതിയാ അന്ധോ **ജച്ചന്ധോ**. ആദിസദ്ദേന ജാതി ബധിര ജച്ചഘാനക ജാതിമൂഗ ജച്ചേള ജച്ചുമ്മത്തക പണ്ഡക ഉഭതോ ബ്യഞ്ജനക നപുംസക മമ്മാദയോ സങ്ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ യസ്സ ചക്ഖും ഉപ്പാദേതും അസമത്ഥേന കമ്മേന പടിസന്ധി ലദ്ധാ. സോ ജച്ചന്ധോ നാമ. ഏസനയോ സേസേസുപി. തത്ഥ പസാദസോത രഹിതോ ജാതിബധിരോ നാമ. പസാദ ഘാനരഹിതോ ജച്ച ഘാനകോ നാമ. പസാദജിവ്ഹാരഹിതോ നാമ നത്ഥി. വചനരഹിതോ ജാതിമൂഗോനാമ. ദിസാവിദിസാമത്തംപി സഞ്ഞാപേതും അസക്കുണേയ്യോ ജാതിഏളോ നാമ. സബ്ബകാലംപി വിപല്ലട്ഠചിത്തോ ജച്ചുമ്മത്തകോനാമ. കാമഹേതു ആസിത്തകാദിഭാവേന വിപ്പകാരപത്തോ പണ്ഡകോനാമ. ദ്വീഹി ബ്യഞ്ജനേഹി സമന്നാഗതോ ഉഭതോ ബ്യഞ്ജനകോനാമ. ഭാവദ്വയ രഹിതോ നപുംസകോനാമ. പകതിവചനേപി ഏകമേകം അക്ഖരം മഹുസ്സാഹേന ഉപ്പാദേന്തോ വിബച്ഛവചനോ മമ്മോനാമ. ഏത്ഥച ചക്ഖും ഉപ്പാദേതും സമത്ഥേന കമ്മേന ലദ്ധപടിസന്ധികസ്സ പവത്തികാലേ തംവാ അഞ്ഞംവാ കമ്മം ചക്ഖും ഉപ്പാദേതി. അസമത്ഥേനകമ്മേന ലദ്ധപടിസന്ധി കസ്സ പന വത്ഥുവിപന്നസ്സ പവത്തികാലേ അഞ്ഞംപി കമ്മം ചക്ഖും

ഉപ്പാദേതീതി നത്ഥി. തസ്മാ ഗബ്ഭസേയ്യകാനംപി ജച്ചന്ധഭാവോ പടിസന്ധിക്ഖണേയേവ സിദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ. ഏസനയോ സേസേസു ജാതി ബധിരാദീസു. ആയതനാനം പടിലാഭോ ജാതീതി വുത്തത്താ ചക്ഖുസ്സ ഉപ്പജ്ജനാരഹകാലോ ചക്ഖുസ്സ ജാതികാലോനാമ. തദാ അനുപ്പന്ന ചക്ഖുകോ ജച്ചന്ധോനാമാതി ഏവം അത്തനോ അത്തനോ ഉപ്പജ്ജനാരഹ കാലവസേന തസ്സ തസ്സ ആയതനസ്സ ജാതികാലോ വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹിസതി ജാതിമൂഗാദയോപി ഉപപന്നോ ഹോന്തീതിച വദന്തി. വിഭാവനി യംപി അയമത്ഥോ വിഭാവിതോതി.

**[ഥർവ]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"അപരേ പന ജച്ചന്ധോതി പസുതിയംയേവ അന്ധോ. മാതു കുച്ഛിയം അന്ധോ ഹുത്വാ നിക്ഖന്തോതി അത്ഥോ. തേന ദുഹേതുകതിഹേതുകാനം മാതുകുച്ഛിയം ചക്ഖുസ്സ അവിപജ്ജനം സിദ്ധന്തി വദന്തീതി" വുത്തം. തം ന യുത്തം.

ലോകേ മാതുകുച്ഛിയംയേവ അന്ധോ ഹുത്വാ നിക്ഖന്തസ്സപി ഏകച്ചസ്സ തം തം സിപ്പവിജ്ജാഠാനേസു പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയഭാവസ്സ ദിട്ഠത്താ. ഥപേത്വാ ഹി മഹാബോധിസത്തേ അഞ്ഞേച പച്ഛിമഭവികേ സത്തേ അവസേസാനം ദ്വിഹേതുക തിഹേതുകാനംപി മാതുകുച്ഛിമ്ഹി പരൂപക്കമേനവാ മാതുയാ വിസമപയോഗേനവാ നാനാബാധേനവാ ഉപ്പന്നാനംപി ചക്ഖുസോതാനം വിപത്തിനാമ നത്ഥീതി ന സക്കാ നിയമേതുന്തി. **ഭുമ്മസ്സിതാനഞ്ച വിനിപാതികാസുരാനന്തി** ഏത്ഥ ഭൂമിയം ജാതാതി ഭുമ്മാ. ഭൂമിസമ്ബന്ധേസു രുക്ഖട്ഠക പബ്ബതട്ഠക വിമാനേസു നിബ്ബത്താ ആളവക സാതാഗിര ഹേമവതാദയോ മഹിദ്ധികാ ഭുമ്മാദേവാ. യേ ലോകേ ബലിഹരണ വസേന പൂജനീയട്ഠേന യക്ഖാതിപി വുച്ചന്തി. യേ പന ഭുമ്മദേവജാതികാപി സമാനാ അത്തനോ പുഞ്ഞനിബ്ബത്തസ്സ കസ്സചി ഭോഗസുഖസ്സ അഭാവാ കിച്ഛജീവി കപ്പത്താ വിചരന്തി. തേ തേസം മഹിദ്ധികാനം ഭുമ്മദേവാനം പരംപര പാരിസജ്ജേസു പരിയാപന്നത്താ ഭുമ്മേ ദേവേ സിതാ നിസ്സിതാതി അത്ഥേന ഭുമ്മസ്സിതാനാമ ഹോന്തി. ഭുമ്മിസ്സിതാതിപി പാഠോ. പുഞ്ഞനിബ്ബത്തസ്സ നിവാസട്ഠാനസ്സ അഭാവാ രുക്ഖഗുമ്ബലേണഗുഹാസുസാനാ ദീസു വിവിത്തേസു ഭൂമിപദേസേസു നിസ്സായ വസന്തീതി അത്ഥോ. തേയേവ വിരൂപാ ഹുത്വാ ഭവന്തരേ നിപതന്തീതി വിനിപാതികാ. വിനിപാതികാച തേ ഹേട്ഠാവുത്തട്ഠേന അസുരാചാതി വിനിപാതികാ സുരാ. തേ പന ഗാമസമീപേവാ അന്തോഗാമേവാ വിവിത്തട്ഠാനേസു വസിത്വാ ഗാമവാസീഹി ഛഡ്ഡിതാനി ഭത്തസിത്ഥപൂവഖജ്ജമച്ഛമംസാദീനി പരിയേസിത്വാവാ താനി അലഭിത്വാ ദാരകേവാ ഗിലാനേവാ പീളേത്വാവാ സക്കോന്താ പന അഞ്ഞേപി മനുസ്സേ താസേത്വാ പീളേത്വാവാ ജീവിതം കപ്പേന്തീതി. തേസം വിനിപാതികാസുരാനം. ഏകച്ചാനന്തി അധിപ്പായോ. ന ഹി സബ്ബേ വിനിപാതികാ സുരാനാമ അഹേതു കാഏവാതി സക്കാ വത്തും. ദ്വിഹേതുകതിഹേതുകാനംപി സബ്ഭാവതോ. ഏവഞ്ച കത്വാ തേസം ഏകച്ചാനം പിയങ്കരമാതാ ഉത്തരമാതാ ധമ്മഗുത്താ ഫുസ്സമിത്താദീനം ധമ്മാഭിസമയോപി അട്ഠകഥാസു വുത്തോതി. ഏകച്ചേ യക്ഖജാതികാപി രക്ഖസജാതികാപി വേമാനികപേതാപി പരദത്തുപജീവി പേതാപി ഏത്ഥ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബോ.

**തേസൂ**തി യഥാവുത്തപടിസന്ധി യുത്തേസു പുഗ്ഗലേസു. യസ്മാ ആയുപരിച്ഛേദോനാമ ഏകഭൂമിപരിയാപന്നാനം സബ്ബസത്താനം അസേസസാ ധാരണനിയമപരിമാണവസേന പവത്തോ. അപായാനം മനുസ്സാനം ഭുമ്മ ദേവാനഞ്ച താദിസോ നിയമപരിമാണോനാമ നത്ഥി. ന ഹി സകലചക്ക വാളപരിയാപന്നാ ഏകഭൂമകാ സബ്ബനിരയാ ഏകആയുപരിച്ഛേദാ ഹോന്തി. തിരച്ഛാനാദീസുപി ഏസേവനയോ. തസ്മാ വുത്തം **ചതുന്നം അപായാന**ന്തിആദി. ചതുന്നം അപായാനം ആപായികപുഗ്ഗലാനം ആയുപ്പമാണ ഗണനായ നിയമോ നത്ഥി, തത്ഥ യേഭുയ്യേന കമ്മപമാണത്താ. തത്ഥ നിരയേസു അബ്ബുദാദീനം ദസന്നം നിരയാനം ഭഗവതാ വുത്തോ ആയുപരിച്ഛേദോപി തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബത്തകേന കമ്മേനേവസിദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ. **മനുസ്സാന**ന്തി ഇദം ജമ്ബുദീപഗാസീനം വസേന വുത്തന്തി വദന്തി. തേ സഞ്ഞേവ ഹി ആയുകപ്പസ്സ ആരോഹണം ഓരോഹണഞ്ച അത്ഥി. ന ഇതരദീപവാസീനം. തേസു ഹി ഉത്തരകുരുവാസീനം നിയമതോ വസ്സ സഹസ്സം ഹോതി. ഇതരേസം ദ്വിന്നം പഞ്ചവസ്സ സതാനീതിച വദന്തി. ഏവം സന്തേ തേസു ദീപേസു ആദികപ്പികാനംപി സോഏവ പരിച്ഛേദോതി ആപജ്ജതി. ജമ്ബുദീപവാസീനം പന സമവിസമാചാരനിസന്ദഭൂതാ ചന്ദസൂരിയനക്ഖത്താദീനം വിസമസമഗതിമൂലികാഉതുആഹാരാനം സമ്പത്തി വിപത്തിയോ തേസംപി സാധാരണാഏവ ഹോന്തി. തസ്മാ തേസുപി ആയുപരിച്ഛേദാനം ആരോഹണം ഓരോഹണഞ്ച നത്ഥീതി നവത്തബ്ബം. നിസന്ദമത്തത്താ ജമ്ബുദീപഗതിയാ ഏകഗതികാ നഹോന്തീതി പന വത്തബ്ബം. തഥാ ഹി പാളിയം ഉത്തരകുരുകാ മനുസ്സാ അമമാ അപരിഗ്ഗഹാ. നിയതായുകാ അവസേസായുനാതി വുത്തം. തത്ഥ അവസേസായുനാതി അസങ്ഖ്യേയ്യതോ ഓരോഹിത്വാ നിച്ചലം ഠിതേന വസ്സസഹസ്സേനാതി അത്ഥോതി.

**വിനിപാതികാസുരാന**ന്തി ഇദം നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. സബ്ബേസംപി മഹേസക്ഖാനം അപ്പേസക്ഖാനഞ്ച ഭുമ്മദേവാനം വേമാനികപേതാദീനഞ്ച ഇധ അധിപ്പേതത്താ. തേസഞ്ഹി സബ്ബേസംപി കമ്മമേവ പമാണന്തി. **ചാതുമഹാരാജികാനംപനദേവാന**ന്തി ഇദം ഉപരിമേ ചാതുമഹാരാജികേ സന്ധായ വുത്തം. **ദിബ്ബാനീ**തി തസ്മിം ദേവലോകേ സിദ്ധാനി. **പഞ്ച വസ്സസതാനീ**തി ഇദഞ്ച യേഭുയ്യവസേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. യസ്മാ പന കസ്സപബുദ്ധസ്സ സാവകഭൂതാ സോതാപന്നദേവ പുത്താ ആകാസട്ഠക വിമാനേസു നിബ്ബത്താ യാവ നിമിരാജകാലാപി തിട്ഠന്തീതി ജാതകട്ഠകഥായം വുത്താ. തസ്മാ കേസഞ്ചി ആകാസട്ഠകദേവാനംപി കമ്മപമാണതാ സിദ്ധാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. ന ചേത്ഥ പുനപ്പുനം നിബ്ബത്തി ചിന്തേതബ്ബാ. ന ഹി സോതാ പന്നാനം സത്തക്ഖത്തുതോ പരം കാമഭവേ പടിസന്ധിനാമ അത്ഥി. ന ച തസ്മിം ദേവലോകേ സഹസ്സക്ഖത്തും നിബ്ബത്തമാനാപി തത്തകം കാലം സംപാപുണിതും സക്കോന്തീതി. **മനുസ്സഗണനായാ**തി മനുസ്സാനം വസ്സഗണനായ. മനുസ്സലോകേ ഹി പഞ്ഞാസവസ്സാനി ചാതുമഹാരാജികേ ഏകോ ദിബ്ബരത്തിദിവോ ഹോതി. തിംസരത്തിദിവാ ഏകോ ദിബ്ബമാസോ. ദ്വാദസമാസാ ഏകം ദിബ്ബവസ്സം. തേന ദിബ്ബവസ്സേന തേസം പഞ്ചവസ്സസതാനി മനുസ്സഗണനായ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സം ഹോതീതി. **തതോ**തി ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനം ആയുപ്പമാണതോ. **ചതുഗുണ**ന്തി ആയുപമാണസ്സ ദിഗുണവുഡ്ഢിയാചേവ ദിബ്ബസ്സ രത്തിദിവസ്സ ദിഗുണവുഡ്ഢിയാച വസേന ചതൂഹി ഭാഗേഹി ഗുണിതം വഡ്ഢിതന്തി അത്ഥോ. ഏസനയോ സേസേസുപി. തത്ഥ ആയുപമാണസ്സ ദിഗുണവുഡ്ഢിനാമ ഹേട്ഠിമാനം ദേവാനം ആയുപമാണതോ ഉപരിമാനം

ദേവാനം ആയുപമാണസ്സ ദിഗുണവുദ്ധി. ഏതേന താവതിംസാനം ദിബ്ബം ഏകം വസ്സസഹസ്സം. യാമാനം ദ്വേവസ്സസഹസ്സാനി. തുസിതാനം ചത്താരി, നിമ്മാനരതീനം അട്ഠ. വസവത്തീനം ദിബ്ബാനി സോളസവസ്സ സഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണം ഹോതീതി സിദ്ധം ഹോതി.

ദിബ്ബസ്സ രത്തിദിവസ്സ ദിഗുണവുദ്ധിനാമ ഹേട്ഠിമാനം ദേവാനം രത്തിദിവതോ ഉപരിമാനം രത്തിദിവസ്സ ദിഗുണവുദ്ധി. ഏതേന മനുസ്സലോകേ ഏകം വസ്സസതം താവതിംസേ ഏകോ ദിബ്ബരത്തിദിവോ. ദ്വേവസ്സസതാനി യാമേ. ചത്താരി തുസിതേ. അട്ഠ നിമ്മാനരതിയം. സഹസ്സം ഛ ചവസ്സസതാനി വസവത്തിയം ഏകോ ദിബ്ബരത്തിദിവോതി സിദ്ധം ഹോതി. രത്തിദിവാനഞ്ച ദിഗുണവുദ്ധിയാ സിദ്ധായ മാസസംവച്ഛരാനംപി ദിഗുണവുദ്ധി സിദ്ധാവ ഹോതീതി. ഏവഞ്ചസതി യഥാവുത്താനി താവതിംസാദീനം ദിബ്ബവസ്സസഹസ്സാദിനിപി അത്തനോ അത്തനോ രത്തിദിവമാസസംവച്ഛരേതിഏവ വേദിതബ്ബാനീതി സിദ്ധം ഹോതി. തഥാച സതി ഉപരിമാനം ആയുപരിമാണാനി ഹേട്ഠിമാനം ആയുപരിമാണതോ ചതുഗുണാനീതി സിദ്ധം ഹോതി. തേന വുത്തം. **തതോ ചതുഗുണം താവതിംസാനം. തതോ ചതുഗുണം യാമാന**ന്തിആദി. ദിബ്ബഗണനായ ച തഥാ സിദ്ധായ സതി മനുസ്സഗണനായപി ചതുഗുണഭാവോ സിദ്ധോയേവ ഹോതി. തസ്മാ മനുസ്സഗണനായപി ഹേട്ഠിമാനം നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാദീനി ചതൂഹി ഉപരൂപരിഗുണിതാനി ഉപരിമാനം തികോടിസട്ഠിവസ്സസത സഹസ്സാദിനി ഭവന്തീതി കത്വാ താനി സബ്ബാനിപി ആദിഅന്തദസ്സന വസേന നിദ്ദിസന്തോ **നവസത**ന്തി ഗാഥമാഹ. വസ്സാനം നവസതം കോടിയോ ച ഏകവീസ കോടിയോ ച തഥാസട്ഠിവസ്സ സതസഹസ്സാനി ച വസവത്തീസു ദേവേസു ആയുപ്പമാണം ഹോതീതി യോജനാ.

യസ്മാ അവിതക്കവിചാരമത്തം ഝാനം ഓളാരികസ്സ വിതക്കസ്സ സമതിക്കമാ പഥമജ്ഝാനതോ സുട്ഠുബലവം ഹോതി. തതോയേവ തതീയജ്ഝാനതോപി നാതിദുബ്ബലഞ്ച ഹോതി. തസ്മാ തം തതീയജ്ഝാനേന ഏകതോ ഹുത്വാ സമതലേ ഭൂമന്തരേ വിപാകം ദേതീതി വുത്തം **ദുതീയജ്ഝാനവിപാകം തതിയജ്ഝാനവിപാകഞ്ച ദുതീയജ്ഝാനഭൂമിയ**ന്തി. തേനേവച ഭൂമീനം ഠിതിക്കമോപി ചതുത്ഥജ്ഝാന വസേനേവ സിദ്ധോ. ഥേരേന പന ഹേട്ഠാ പഞ്ചകനയവസേനേവ ഝാനാനി വുത്താനി. തസ്മാ ഇധപി തേനേവ നയേന വിപാകാനി ഗഹേത്വാ **ചതുത്ഥജ്ഝാനവിപാകം തതീയജ്ഝാനഭൂമിയ**ന്തിആദി വുത്തം. **തേസൂ**തി താഹി ഛഹി പടിസന്ധീതി ഗഹിതപടിസന്ധികേസു. **കപ്പസ്സാ**തി ഇദം അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പം സന്ധായ വുത്തം. ചതുബ്ബിധാ ഹി കപ്പാമഹാകപ്പോ അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പോ അന്തരകപ്പോ ആയുകപ്പോതി, തത്ഥ ആയുകപ്പോനാമ തേസം തേസം സത്താനം തംതം ആയുപരിച്ഛേദോ വുച്ചതി. അന്തരകപ്പോനാമ ഏകസ്സവിവട്ടട്ഠായിഅസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ അബ്ഭന്തരേ മനുസ്സാനം ആയുകപ്പസ്സ ഹായനവഡ്ഢനവസേന ദിസ്സമാനന്തരാ ചതുസട്ഠിപഭേദാ ചൂളകപ്പാ വുച്ചന്തി. പീസതിഭേദാതി കേചി. അസീതിഭേദാതി അപരേ. ചുദ്ദസപ്പ ഭേദാതി വേദവിദു. യേ ലോകേ മനവന്തരകപ്പാതി വുച്ചന്തി. ഏകമേകേന മനുനാമകേന മഹാസമ്മതരാജേന ഉപലക്ഖിതാ അന്തരകപ്പാതി വുത്തം ഹോതി. കേചി പന ഏകസ്മിം വിവട്ടട്ഠായിമ്ഹി മഹാസമ്മതരാ ജാനം ഏകമേവ ഇച്ഛന്തി. ചതുസട്ഠിഅന്തരകപ്പാ പന ഏകോ അസങ്ഖ്യേ കപ്പോനാമ. സോ ചതുബ്ബിധോ

സംവട്ടോ സംവട്ടട്ഠായീ വിവട്ടോ വിവട്ടട്ഠായീതി. തത്ഥ വിനസ്സമാനോ കപ്പോ സംവട്ടോ. യഥാ വിനട്ഠം തിട്ഠമാനോ കപ്പോ സംവട്ടട്ഠായീ. വഡ്ഢമാനോ കപ്പോ വിവട്ടോ. യഥാ വിവട്ടം തിട്ഠമാനോ കപ്പോ വിവട്ടട്ഠായീതി വേദിതബ്ബോ. തേ പന ചത്താരോ അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പാ ഏകോ മഹാകപ്പോനാമ. ഏത്ഥച യോ ജനായാമവിത്ഥാരേ സേതസാസപരാസിമ്ഹി വസ്സസത വസ്സസതച്ചയേന ഏകേകബീജഹരണേന പരിക്ഖീണേപി ഏകോ മഹാകപ്പോ പരിക്ഖയം നഗച്ഛതി. ഏവം ദീഘോ മഹാകപ്പോതി വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ യദാ കപ്പോ തേജേന സംവട്ടതി. ആഭസ്സരതോ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗിനാ ദയ്ഹതി. യദാ ആപേന സംവട്ടതി. സുഭാകിണ്ണതോ ഹേട്ഠാ ഉദകേന വിലീയതി. യദാ വായുനാ സംവട്ടതി. വേഹപ്ഫലതോ ഹേട്ഠാ വാതേന വിദ്ധംസതീതി ഏവം അട്ഠകഥായം വുത്തത്താ അയം ലോകോ നിരന്തരം സത്തസു വാരേസു അഗ്ഗിനാ വിനസ്സതി. അട്ഠമേ വാരേ ഉദകേന വിനസ്സതി. പുന സത്തസു അഗ്ഗിനാ. അട്ഠമേ ഉദകേനാതി ഏവം അട്ഠന്നം അട്ഠകാനം വസേന ചതുസട്ഠിവാരേസു അന്തിമേ ഉദകവാരേ ഉദകം പഹായ വാതവാരോ ഹോതീതി അയമത്ഥോ സിദ്ധോ ഹോതി. കഥം. യം വുത്തം **ആഭസ്സരാനം അട്ഠകപ്പാനീ**തി. ഏതേന അട്ഠമേ വാരേ ആപോസംവട്ടോ ഹോതി. അന്തരാ സത്തസു സത്തസു വാരേസു തേജോസംവട്ടാ ഹോന്തീതി സിദ്ധം. യഞ്ച വുത്തം **സുഭാകിണ്ണാനം ചതുസട്ഠികപ്പാനീ**തി. ഏതേന ചതുസട്ഠിമേ ചതുസട്ഠിമേ വാരേ വാതസംവട്ടോഹോതി. അന്തരാ തേസട്ഠിയാ വാരേസു തേജോസംവട്ടാ ആപോസംവട്ടാച ഹോന്തീതി സിദ്ധം ഹോതീതി. തേനാഹു പോരാണാ -

> അഗ്ഗിനാ ഭസ്സരാ ഹേട്ഠാ, ആപേന സുഭാകിണ്ണതോ;
> വേഹപ്ഫലതോ വാതേന, ഏവം ലോകോ വിനസ്സതി.
>
> സത്തസത്തഗ്ഗിനാ വാരാ, അട്ഠമേ അട്ഠമേ ദകാ;
> ചതുസട്ഠി യദാ പുണ്ണാ, ഏകോ വായുവാരോ സിയാതി.

ഏവഞ്ച വിനട്ഠേ ലോകേ ഏകസ്മിം കപ്പേപി പഠമജ്ഝാനഭൂമി അവിനട്ഠാനാമ നത്ഥി. തസ്മാ **ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനംദേവാനം കപ്പസ്സതതീയോ ഭാഗോ ആയുപ്പമാണം, ബ്രഹ്മപുരോഹിതാനംഉപഡ്ഢകപ്പോ, മഹാ ബ്രഹ്മാനംഏകോകപ്പോ**തി ഏത്ഥ അസങ്ഖ്യേയ്യ കപ്പോവ സമ്ഭവതി. നമഹാകപ്പോ. തേന വുത്തം കപ്പസ്സാതി ഇദം അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പം സന്ധായ വുത്തന്തി. ആയുകപ്പം സന്ധായ വുത്തന്തിപി യുജ്ജതിയേവ. തേജോസംവട്ടകപ്പേസു ഹി പഠമജ്ഝാനതലം വിവട്ടമാനം സബ്ബപഠമം വിവട്ടതി. സംവട്ടമാനം സബ്ബപച്ഛാ സംവട്ടതി. തസ്മാ വിവട്ടസ്സ പച്ഛിമഡ്ഢേന സംവട്ടസ്സച പുബ്ബഡ്ഢേന സഹ ഏകം വിവട്ടട്ഠായികപ്പം ഗഹേത്വാ ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി തസ്മിം തലേ ഏകോ ആയുകപ്പോതി സക്കാ വത്തുന്തി. ദുതിയ തലതോ പട്ഠായ പന മഹാകപ്പോവ ഗഹേതബ്ബോ. അപ്പകം ഊനകംവാ അധികംവാ ഗണനൂപഗം ന ഹോതീതി കത്വാ ഉപഡ്ഢേഹി സഹ സത്തകപ്പാനി സന്ധായ ആഭസ്സരാനം അട്ഠകപ്പാനീതി വുത്തം. ഏവം ചതുസട്ഠികപ്പാനീതി ഏത്ഥപീതി. ആകാസാനഞ്ചായതനഭവം ഉപഗച്ഛന്തീതി **ആകാസാനഞ്ചായതനുപഗാ,** തേസം. ഏകോവ വിസയോ ആരമ്മണം യസ്സ തം ഏകവിസയം. **ഏകജാതിയ**ന്തി ഏകസ്മിം ഭവേ. [പടിസന്ധിചതുക്കം.]

**൧൪൭**. ജനേതീതി ജനകം ഉപത്ഥമ്ഭേതീതി ഉപത്ഥമ്ഭകം. ഉപപീളേതീതി ഉപപീളകം. ഉപഘാതേതീതി ഉപഘാതകം. തത്ഥ **ജനകം നാമ** പടിസന്ധിപവത്തീസു വിപാകക്ഖന്ധേ കടത്താരൂപാനം നിബ്ബത്തികാ കുസലാകുസലചേതനാ. തത്ഥ പടിസന്ധിനിബ്ബത്തികാ കമ്മപഥപത്താവ ദട്ഠബ്ബാ. പവത്തിനിബ്ബത്തികാ പന കമ്മപഥം പത്താപി അപത്താപി അന്തമസോ പഞ്ചദ്വാരികജവനചേതനാപി സുപിനന്തേ കുസലാകുസലചേതനാപീതി. **ഉപത്ഥമ്ഭകംനാമ** വിപച്ചിതും അലദ്ധോകാസാവാ വിപക്കവിപാകാ വാ സബ്ബാപി കുസലാകുസലചേതനാ. സാ ഹി ജനകഭൂതാപി സമാനാ അത്തനോവിപാകവാരതോ പുരേവാ പച്ഛാവാ സഭാഗം കമ്മന്ത രംവാകമ്മനിബ്ബത്തക്ഖന്ധസന്താനംവാഉപത്ഥമ്ഭമാനാ പവത്തതി. യഥാ ഗന്ധാരബ്ഭേ രതനത്തയപണാമചേതനാതി. യം പന വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഉപത്ഥമ്ഭകം പന വിപാകം ജനേതും നസക്കോതീതി വുത്തം. തം അലദ്ധവിപാകവാരം സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി പച്ചയസാമഗ്ഗിയം സതി കിഞ്ചികമ്മം പവത്തിവിപാകമത്തസ്സപി അജനകംനാമ അത്ഥീതി. തത്ഥ കമ്മന്തരസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനംനാമ അലദ്ധോകാസസ്സ അഞ്ഞസ്സ ജനകകമ്മസ്സ ഓകാസകരണം. തം പന മരണാസന്നകാലേ പാകടം. തദാ ഹി കുസലേ ജവിതേ അഞ്ഞം പടിസന്ധിജനകം കുസലകമ്മം ഓകാസം ലഭതി. അകുസലേ ജവിതേ അഞ്ഞം അകുസലകമ്മന്തി. വുത്തഞ്ഹേതം ഇതി വുത്തകേ -

ഇമസ്മിം ചായം സമയേ, കാലങ്കരിയാഥ പുഗ്ഗലോ;
സഗ്ഗമ്ഹി ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തഞ്ഹിസ്സ പസാദിതം.

ഇമസ്മിം ചായം സമയേ, കാലങ്കരിയാഥ പുഗ്ഗലോ;
നിരയേ ഉപപജ്ജേയ്യ, ചിത്തഞ്ഹിസ്സ പദൂസിതന്തി.

പവത്തികാലേപി ഏതം ബഹുലം ലബ്ഭതിയേവ. കമ്മനിബ്ബത്തഖന്ധസന്താനസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനംനാമ അഞ്ഞേന ലദ്ധോകാസേന കുസലകമ്മേനവാ അകുസലകമ്മേനവാ നിബ്ബത്തസ്സ ഖന്ധസന്താനസ്സ ജീവിതന്തരായേ അപനേത്വാ ജീവിതപരിക്ഖാരേ സമുദാനേത്വാ ചിരതര പവത്തികരണം. യഥാഹ -

അഭിവാദനസീലിസ്സ, നിച്ചം വുദ്ധാപചായിനോ;
ചത്താരോ ധമ്മാ വഡ്ഢന്തി, ആയു വണ്ണോ സുഖം ബലന്തി.

ഏത്ഥ പന കുസലംപി അകുസലകമ്മനിബ്ബത്തസ്സ ഖന്ധസന്താനസ്സ അകുസലംപി കുസലകമ്മനിബ്ബത്തസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭകംനാമ നത്ഥീതി നവത്തബ്ബം. അകുസല കമ്മ നിബ്ബത്തസ്സപി ഹി മഹിദ്ധികാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം ഖന്ധസന്താനസ്സ പവത്തികാലേ പുബ്ബകതം കുസലം വുത്തനയേന ഉപബ്രൂഹനം കരോതിയേവ. തഥാകുസലകമ്മനിബ്ബത്തസ്സപി കേസഞ്ചി വിനിപാതികാസുരാദീനം ഖന്ധസന്താനസ്സ പവത്തികാലേ പുബ്ബകതം അകുസലം ചിരതരപ്പവത്തിം കരോതിയേവാതി. **ഉപപീളകഉപഘാതകാനിപി** വുത്തപ്പകാരാ കുസലാകുസല ചേതനായോഏവ. താപി ഹി ജനകഭൂതാപി സമാനാ അത്തനോ വിപാകവാരതോ പുരേവാ പച്ഛാ വാ വിപാകവാര ഗഹണ കാലേപി വാ കമ്മന്തരംവാ കമ്മനിബ്ബത്ത ഖന്ധസന്താനംവാ ദുബ്ബലതരം കത്വാവാ വിബാധയമാനാ സബ്ബസോവാ ഉപച്ഛിന്ദമാനാ പവത്തന്തീതി. തത്ഥ ഉപപീളകേ താവ കമ്മന്തരസ്സ വിബാധനംനാമ അഞ്ഞസ്സ ജനകകമ്മസ്സ

ദുബ്ബലഭാവകരണം. കമ്മഞ്ഹി നാമ ആയൂഹനകാലേ ബലവന്തംപി പച്ഛാ കതേന ഉജുപടിപക്ഖേന കമ്മന്തരേന വിബാധിയമാനം പുന വിഹതസാമത്ഥിയം ഹോതി. ഉപരിഭൂമി നിബ്ബത്തകംപി സമാനം ഹേട്ഠാഭൂമിയം നിബ്ബത്തേതി. മഹേസക്ഖേസു മഹിദ്ധികേസു നിബ്ബത്തകംപി സമാനം അപ്പേസക്ഖേസു നിബ്ബത്തേതി. തഥാ ഉച്ചകുലേസു നിബ്ബത്തകംപി നീചകുലേസു. ദീഘായുകേസു നിബ്ബത്തകംപി അപ്പായുകേസു. മഹാഭോഗേസു നിബ്ബത്തകംപി അപ്പഭോഗേസു. പുരിസത്ത ഭാവനിബ്ബത്തകംപി സമാനം ഇത്ഥത്തഭാവംവാ നപുംസകഭാവം വാ നിബ്ബത്തേതി. വണ്ണസമ്പത്തിനിബ്ബത്തകംപി ദുബ്ബണ്ണഭാവം. ഇന്ദ്രിയസമ്പത്തിനിബ്ബത്തകംപി അന്ധംവാ ബധിരംവാ യംകിഞ്ചി ഇന്ദ്രിയവേകല്ലം. അങ്ഗപച്ചങ്ഗ സമ്പത്തിജനകംപി ഹത്ഥപാദാദി അങ്ഗവേകല്ലം ജനേതി. തഥാ ആയൂഹനകാലേ മഹാനിരയേസു നിബ്ബത്തകംപി അകുസലം പച്ഛാകതേന ബലവകുസലേന വിബാധിയമാനം ഉസ്സദേസുവാ പേതേസുവാ നിബ്ബത്തേതി. അജാതസത്തു രാജാ ചേത്ഥ നിദസ്സനം. ഉസ്സദേസു നിബ്ബത്തകംപി പേതേസുവാ തിരച്ഛാ നേസുവാതി ആദിസബ്ബം വത്തബ്ബം.

ഉപത്ഥമ്ഭകംപി തബ്ബിപരിയായേന വേദിതബ്ബമേവ. തഥാ ഹി കമ്മം നാമ കതകാലേദുബ്ബലംപിസമാനം പച്ഛാസഭാഗേനബലവതാകുസലേനവാ അകുസലേനവാ ഉപത്ഥമ്ഭീയമാനം സുട്ഠു ബലവം ഹോതീതി. കമ്മനിബ്ബത്ത ഖന്ധസന്താനസ്സ വിബാധനംനാമ അഞ്ഞേന കമ്മേന നിബ്ബത്തസ്സ സത്തസ്സ ഗഹിതപടിസന്ധിതോ പട്ഠായ യദാകദാചി സരീരേ നാനാഅന്തരായേ ഉപ്പാദേത്വാവാ ഠാനന്തരഖേത്തവത്ഥു ഗോമഹിംസ ധന ധഞ്ഞഭോഗ സമ്പത്തീനം പുത്തദാരഞാതി മിത്താനഞ്ച വിപത്തിം കത്വാവാ ദുക്ഖുപ്പത്തി കരണം. ദുവിധഞ്ഹി കമ്മഫലംനാമ വിപാകഫലം നിസന്ദഫലന്തി. തത്ഥ വിപാകഫലംനാമ കമ്മകാരകസ്സേവ ഹോതി. ന അഞ്ഞസ്സ. നിസന്ദ ഫലം പന അഞ്ഞേസംപി സാധാരണമേവ. ധമ്മപദേ ആനന്ദസേട്ഠിവത്ഥു ഏത്ഥ വത്തബ്ബം. ചക്ഖാദീസു പന കമ്മജസന്തതിസീസേസു യേന കമ്മേന യംകിഞ്ചി ഏകംവാ ദ്വേവാ തീണിവാ സബ്ബസോ ഭിജ്ജന്തി. ചക്ഖുപാലത്ഥേ രാദീനം വിയ. തം കമ്മം ഉപഘാതകേ സങ്ഗഹിതന്തി യുത്തം. ഉപഘാ തകന്തി പന ഉപച്ഛേദകന്തിച അത്ഥതോ ഏകം. തഥാ ഹി മജ്ഝിമട്ഠ കഥായം പഥമം ഉപച്ഛേദകനാമേന വത്വാ ഉപഘാതകന്തിപി ഏതസ്സേവ നാമന്തി വുത്തം. അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം പഥമം ഉപഘാതകനാമേന വത്വാ ഉപച്ഛേദകന്തിപി തസ്സേവേതം നാമന്തി വുത്തം. വിസുദ്ധി മഗ്ഗേപി മരണസ്സതിനിദ്ദേസേ തദേവ കമ്മുപച്ഛേദകകമ്മന്തി വുത്തം. ഇധച പരതോ ഉപച്ഛേദകകമ്മുനാതി വക്ഖതി.

ഇമസ്സപി കമ്മന്തരുപച്ഛേദനം മരണാസന്നകാലേ പാകടം. തദാഹി പഥമം പാപകമ്മബലേന ദുഗ്ഗതിനിമിത്തേ ഉപട്ഠഹന്തേ പുന കല്യാണ കമ്മം തം പടിബാഹിത്വാ സുഗതിനിമിത്തം ദസ്സേത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തേതി. കല്യാണകമ്മബലേന സുഗതിനിമിത്തേ ഉപട്ഠഹന്തേ പുന പാപകമ്മം തം പടിബാഹിത്വാ ദുഗ്ഗതിനിമിത്തം ദസ്സേത്വാ അപായേ നിബ്ബത്തേതി. ദുട്ഠ ഗാമണിരഞ്ഞോ സോണത്ഥേരപിതുച വത്ഥൂനി കഥേതബ്ബാനി. അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം പന കുസലാകുസലകമ്മക്ഖയ കരസ്സ മഗ്ഗകമ്മസ്സപി കമ്മന്തരുപച്ഛേദകഹാ വുത്താ. അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരാദീനം വിയാതി. ഇമസ്മിം ഭവേ ലദ്ധാനി മഹഗ്ഗതകമ്മാനി യേന അകുസലേന പരിഹായന്തി. തസ്സപി കമ്മന്തരുപച്ഛേദകേ സങ്ഗഹോ യുത്തോ. ദേവദത്തസ്സ വിയാതി.

കമ്മനിബ്ബത്തഖന്ധസന്താനുപച്ഛേദനം പന തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ ആയു കമ്മേസു വിജ്ജമാനേസു ലദ്ധോകാസസ്സ കസ്സചി അപരാധകമ്മസ്സ ബലേന കലലകാലതോ പട്ഠായ അന്തരാവ കേനചിരോഗേനവാ ഭയേനവാ ഉപക്കമേനവാ മരന്താനം വസേന വേദിതബ്ബം.

ഏത്ഥച കമ്മന്തരസ്സവാ കമ്മനിബ്ബത്തഖന്ധസന്താനസ്സവാ ഉപത്ഥമ്ഭനാ ദീനി സന്ധായ ഇമേസം ചതുന്നംപി കമ്മാനം കുസലാകുസലഭാവോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായഞ്ച വുത്തോ. മജ്ഝിമട്ഠകഥായം പന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്താനുരൂപം കമ്മനിബ്ബത്തഖന്ധസന്താനസ്സേവ ഉപത്ഥമ്ഭനാദീനി സന്ധായ ഉപത്ഥമ്ഭകസ്സ കുസലഭാവോ ഉപപീളകഉപഘാതകാനം അകുസലഭാവോ വുത്തോ. സോ പന മജ്ഝിമടീകായം അങ്ഗുത്തരടീകായഞ്ച അരുച്ചമാനോ വിയ വുത്തോ. മഹാടീകായം പന സോ കേചി വാദോപി കതോ. തത്ഥപന സംവണ്ണേതബ്ബസുത്താനുരൂപം വുത്തത്താ വിസും പാളിനയോതി ദട്ഠബ്ബോ. ന ച കേചിവാദോ കത്തബ്ബോ. സുത്തസ്മിംഹി അപ്പായുകസംവത്തനികാഏസാ മാണവപടിപദാ, യദിദം പാണാതിപാതീ ഹോതീതിആദിനാ ഉപഘാതകം പാണാതിപാതവസേനേവ വുത്തം. ഉപപീളകഞ്ച ബവ്ഹാബാധസംവത്തനികാ ഏസാ മാണവ പടിപദാ, യദിദം സത്താനം വിഹേഠകജാതികോ ഹോതീതിആദിനാ വിഹിംസാദീനം വസേന വുത്തം. ഉപത്ഥമ്ഭകഞ്ച ദീഘായുകസംവത്തനികാ ഏസാ മാണവ പടിപദാ. യദിദം പാണാതിപാതം പഹായ പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതീതിആദിനാ പാണാതിപാതവിരതിആദീനം വസേന വുത്തം. സബ്ബഞ്ചേതം മനുസ്സത്തം ആഗതസ്സേവ സത്തസ്സ വസേനാതി ഏവം വിസും പാളിനയോ വേദിതബ്ബോതി. മഹാടീകായം പന അങ്ഗുത്തരടീകായഞ്ച കമ്മന്തരുപത്ഥമ്ഭനാദീനി അനിച്ഛന്തേഹി ജനകാദിഭാവോനാമ വിപാകം പടിഇച്ഛിതബ്ബോ. നകമ്മന്തി വിപാകസ്സേവ ഉപഘാതകതാ യുത്താ വിയ ദിസ്സതീതി വുത്തം.

**കിച്ചവസേനാ**തി ജനനം ഉപത്ഥമ്ഭനം ഉപപീളനം ഉപച്ഛിന്ദനന്തി ചതുന്നം കിച്ചാനം വസേന. തത്ഥ ഏകാ പാണാതിപാതചേതനാ ചത്താരി കിച്ചാനി സാധേതി. സാ ഹി യാവ വിപച്ചിതും ഓകാസം നലഭതി. താവ ഉപത്ഥമ്ഭനാദീസു തീസു കിച്ചേസു യംകിഞ്ചി ലദ്ധപച്ചയം കിച്ചം കരോതി. യദാ വിപച്ചിതും ഓകാസം ലഭതി. തദാ ഏകായ ചേതനായ ഏകാഏവ പടിസന്ധി ഹോതീതി ഏവം സാകേതപഞ്ഹേ വുത്തനയേന ഏകം അപായഭവം ജനേതി. തതോ പരം പന പടിസന്ധിജനനകിച്ചം നത്ഥി. പവത്തി വിപാകജനനേന സഹ ഇതരാനി തീണി കിച്ചാനി ഭവസതസഹസ്സേപി കപ്പസതസഹസ്സേപി സാധേതിയേവ. ധമ്മദിന്നായനാമ ഉഗ്ഗസേന രഞ്ഞോ ദേവിയാ വത്ഥു ഏത്ഥ വത്തബ്ബം. സാ പന യദാ അത്തനോ വിപാകവാരതോ പുരേ അരിയഭൂതസ്സവാ പുഥുജ്ജനഭൂതസ്സപി കല്യാണ ചിത്തസമങ്ഗിനോവാ ഉപച്ഛേദനം കരോതി. തദാ ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ കമ്മന്ത രസ്സേവ ഓകാസം കരോതി. സയം വിപാകം നജനേതി. യദാ പന പാപചിത്തസമങ്ഗിനോ ഖന്ധസന്താനം ഉപച്ഛിന്ദതി. തദാഏവ ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ അത്തനോ വിപാകം ജനേതി. സകിം ലദ്ധപടിസന്ധിവാരതോ പന പട്ഠായ അനേകേസു അത്തഭാവ സതസഹസ്സേസുപി ഉപച്ഛേദനാദീനിയേവ കരോതി. ഏത്ഥ മഹാമോഗ്ഗലാന ഥേര വത്ഥു സാമാവതി വത്ഥു വഗ്ഗുമുദാതീരിയഭിക്ഖു വത്ഥു ദുസ്സിമാര കലാബുരാജവത്ഥൂനി കഥേതബ്ബാനി. യസ്മാ പന ഇദം ഉപച്ഛേദകകമ്മം നാമ

തിരച്ഛാനഗതാനം ബഹുലം ലബ്ഭതി. തസ്മാ സുട്ഠു ബലവം അകുസലകമ്മം ദുബ്ബലസ്സ അകുസലകമ്മസ്സവാ അകുസലകമ്മനിബ്ബത്തഖന്ധസന്താനസ്സവാ ഉപച്ഛേദകംനാമ ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബം. തേനേവ ഹി മജ്ഝിമട്ഠകഥായം ബഹുകസ്മിഞ്ഹി അകുസലകമ്മേ ആയൂഹിതേ ബലവകമ്മം ദുബ്ബല കമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതീതി വുത്തം.

അപിച പവത്തിയംപി കമ്മന്തരജനിതം ഭവങ്ഗസന്താനം അനുപച്ഛിന്ദിത്വാ പഞ്ചസു ചക്ഖു സോത ഘാന ജിവ്ഹാ ഭാവ ദസക സങ്ഖാതേസു സന്തതി സീസേസു അഞ്ഞതരസ്സ സന്തതിസീസസ്സ സബ്ബസോ ഉപച്ഛിന്ദനംപി ഇമസ്സേവ കിച്ചന്തി യുത്തം. യം പന മഹാടീകായം അങ്ഗുത്തരടീകായഞ്ച ഉപപീളികം അഞ്ഞസ്സ വിപാകം ഛിന്ദതി. ന സയം അത്തനോ വിപാകം ജനേതീതി വുത്തം. തം അട്ഠകഥായം സുഖദുക്ഖം പീളേതി, അദ്ധാനം പവത്തിതും ന ദേതീതി ഇദം ദിസ്വാ വുത്തം സിയാ. അദ്ധാനം പവത്തിതും നദേതീതി ഏത്ഥ പന സുഖസന്താനംവാ ദുക്ഖസന്താനംവാ ചിരകാലം പവത്തിതും നദേതി ഇച്ചേവത്ഥോ. ന പന ഉപഘാതകം വിയ ഭവങ്ഗസന്താനേന സഹ അഞ്ഞസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകം ഛിന്ദതീതി.

**[൧൪൩]** യംപന **വിഭാവനിയം**

> "ജനകം കമ്മന്തരസ്സ വിപാകം അനുപച്ഛിന്ദിത്വാവ വിപാകം ജനേതി. ഉപഘാതകം ഉപച്ഛേദനപുബ്ബകന്തി ഇദം താവ അട്ഠകഥാസു സന്നിട്ഠാനന്തി വുത്തം". തം ന സുന്ദരം.

ഇധ പുബ്ബകതേന ഉപച്ഛേദനകകമ്മേന മരിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനം വത്ഥൂനം അട്ഠകഥാസുയേവ ആഗതത്താതി.

**[൧൪൪]** യഞ്ച **തത്ഥ**

> അപരേ പന ആചരിയാ വദന്തീതിആദിനാ ഉപഘാതകസ്സ സയം വിപാകനിബ്ബത്തകത്താ ഭാവവചനം വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

തേനേവ കമ്മേന അപായേ നിബ്ബത്താനം ദുസ്സിമാര കലാബുരാജാ ദീനം തസ്സ കമ്മസ്സ ഉപച്ഛേദകകമ്മഭാവേന അട്ഠകഥാസു ആഗതത്താതി.
[ജനകചതുക്കം]

**൧൪൫. ഗരുക**ന്തി അഞ്ഞേന കമ്മേന പടിബാഹിതും അസക്കുണേയ്യം കുസലപക്ഖേ മഹഗ്ഗതകമ്മം അകുസലപക്ഖേ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിയാ സഹ പഞ്ചാനന്തരിയകമ്മം. ഏത്ഥ സിയാ. മഹഗ്ഗതകമ്മന്തി കസ്മാ വുത്തം. തഞ്ഹി പമാദവസേനവാ നീവരണധമ്മപവത്തിയാവാ പരിഹായിയമാനം നികന്തിബലേനവാ പടിബാഹിയമാനം വിപാകം ന ദേതീതി. തഥാ ഏകസ്സ ബഹൂസു ആനന്തരിയകമ്മേസു കതേസു ഏകസ്മിം വിപച്ചന്തേ സേസാനി ന വിപച്ചന്തീതി. വുച്ചതേ, മഹഗ്ഗതകമ്മം താവഠപേത്വാ പമാദധമ്മനീവരണധമ്മനികന്തിധമ്മേ അത്തനോ ബലവതരഞ്ച മഹഗ്ഗതകമ്മന്തരം അഞ്ഞേന പുഞ്ഞകമ്മേന അപ്പടിബാഹനിയട്ഠേന ഗരുകം നാമ ഹോതി. ആനന്തരിയകമ്മാനി പന ഠപേത്വാ അത്തനോ ബലവതരം ആനന്തരിയകമ്മം അഞ്ഞേന കേനചി ധമ്മേന അപ്പടിബാഹനിയട്ഠേനോതി ഏവം യഥാരഹം

തേസം ഗരുകതാ വേദിതബ്ബാതി. **ആസന്ന**ന്തി മരണകാലേ അനുസ്സരിതം തദാ കതഞ്ച. തത്ഥ തദാകതന്തി അന്തിമ ജവനവീഥിതോ പുബ്ബഭാഗേ ആസന്നേ കതം യംകിഞ്ചി കുസലാകുസലകമ്മം. മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മം പന വിപസ്സനാദിവസേന പവത്തം സമ്മാദിട്ഠികമ്മഞ്ച അന്തിമജവനവീസിയംപി കതന്തി ഗഹേതബ്ബം. യഥാഹ-മരണകാലേ വാസ്സ ഹോതി മിച്ഛാദിട്ഠി സമ്മാദിട്ഠി സമത്താ സമാദിന്നാതി. ഏതേന തതോ മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മതോ അഞ്ഞം അന്തിമജവനവീഥിയം പവത്തം കമ്മം പടിസന്ധിം ജനേതും ന സക്കോതീതി സിദ്ധം ഹോതീതി. **ആചിണ്ണ**ന്തി ദീഘരത്തം അഭിണ്ഹസോ കതം. സകിം കരിത്വാപിവാ പച്ഛാ പുനപ്പുനം സോമനസ്സജനകം സന്താപജനകഞ്ച. **കടത്താകമ്മ**ന്തി കാരിയിത്ഥാതി കമ്മന്തി ഏവം കതകാരണാഏവ കമ്മന്തി വത്തബ്ബം കമ്മം. ഗരുകാദിഭാവേന വത്തബ്ബം കമ്മം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ പുരിമാനി തീണി ഇമസ്മിം ഭവേ കതാനി ഉപപജ്ജവേദനീയകമ്മാനിഏവ. കടത്താകമ്മം പന അതീതഭവേസു കതേഹി അപരപരിയായവേദനീയേഹി സഹ ഇമസ്മിം ഭവേ കതം ഗരുകാ സന്നാചിണ്ണഭാവരഹിതം കമ്മപഥപത്തം യംകിഞ്ചി ഉപപജ്ജവേദനീയകമ്മം. മഹാടീകായം പന കടത്താകമ്മം പുരിമ ജാതീസു കതംഏവ ഗഹിതം. തം അട്ഠകഥായ ന സമേതി. ഏതേഹി പന തീഹി മുത്തം പുനപ്പുനം ലദ്ധാസേവനം കടത്താവാ പന കമ്മംനാമ ഹോതീതി ഹി വുത്തം. ന ച അതീതഭവേസു കതാനി മാതുഘാതകാദീനിപി അപരപരിയായ കമ്മാനി ഏതേഹി തീഹി മുത്താനീതിവാ അമുത്താനീതിവാ പുനപ്പുനം ലദ്ധാസേവനാനീതിവാ അലദ്ധാസേവനാനീതിവാ സക്കാ വിസേസേതും. തദാ ഹി താനി ഗരുക കമ്മസന്താനേ പവത്താനിപി ഹോന്തി. ആസന്നവചിണ്ണകമ്മസന്താനേ പവത്താനിപീതി.

അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായഞ്ച ഏതേഹി പന തീഹി മുത്തം അഞ്ഞാണവസേനകതം കടത്താവാ പന കമ്മംനാമാതി വുത്തം. ന താനി അഞ്ഞാണവസേന കഭാനീതി സക്കാ വിസേസേതും. താനി ഹി പുരിമഭവേസു അഞ്ഞാണ വസേന കതാനിപി ഹോന്തി. ഞാണവസേന കതാനിപീതി. താനി പന വിസേസനാനി ഇമസ്മിം ഭവേ കതാനം ഗരുകാദീഹി തീഹി മുത്താനം സത്തമജവന കമ്മാനം വസേന വുത്താനീതി തേഹി സഹ പുരിമജാതീസു കതാനി അപരപരിയായ കമ്മാനി കടത്താ കമ്മംനാമാതി വേദിതബ്ബാനി. ഏവഞ്ച കത്വാ യത്ഥ തംപുബ്ബകതം കമ്മന്തി ആഗതം. തത്ഥപി ഇമസ്മിം ഭവേവാ അതീതഭവേസുവാ പുബ്ബകാലേ കതന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി. ഇമേസു പന ചതൂസു കമ്മേസു വിജ്ജമാനേസു ഗരുകമേവ അനന്തരേ ഭവേ പടിസന്ധിം ദേതി. ഗരുകേ അസതി ആസന്നം. ആസന്നേ അസതി ആചിണ്ണം. ആചിണ്ണേ അസതി കടത്താകമ്മം. തേനാഹ **പാകദാനപരിയായേനാ**തി. പാകദാനവാരേനാതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ സിയാ. കസ്മാ ഇധ ആസന്നം ആചിണ്ണതോ പഥമം വുത്തം. നനു പാളിയം ആസന്നതോ ആചിണ്ണമേവ പഥമം വുത്തം. യഥാഹ-യം ഗരുകം യം ബഹുലം. യദാസന്നം. കടത്താവാ പന കമ്മന്തി. അട്ഠകഥാസുച തേനേവ കമേന പാകദാനവാരോ വിഹിതോതി. വുച്ചതേ, സഭാവതോ ബലവദുബ്ബലക്കമേന പാളിയം ആചിണ്ണം പഥമം വുത്തം. സോ പന കമോ കദാചി പാകദാനപരിയായോപി സമ്ഭവതീതി കത്വാ അട്ഠകഥാസു തേനേവ കമേന പാകദാനവാരോ വിഹിതോ. ആസന്നംപി ഹിസമാനം ചിത്തം തോസേതുംവാ സന്താപേതുംവാ അസക്കോന്തം ഹുത്വാ ദുബ്ബലം ബലവതോ ആചിണ്ണസ്സ നിവത്തകം ന ഹോതീതി. യസ്മാ പന

മഹാകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തേ പുബ്ബേവാസ്സതം കതം ഹോതി കല്യാണകമ്മം സുഖവേദനീയം. പച്ഛാവാസ്സതം കതം ഹോതി കല്യാണകമ്മം സുഖവേദനീയം. മരണകാലേവാസ്സ ഹോതി സമ്മാദിട്ഠി സമത്താ സമാദിന്നാതി ഏവം ആചിണ്ണദുച്ചരിതസ്സപി ഏകച്ചസ്സ ആസന്നേന കല്യാണ കമ്മേന സഗ്ഗഗമനം വുത്തം. തഥാ പുബ്ബേവാസ്സതം കതം ഹോതി പാപകമ്മം ദുക്ഖവേദനിയം.ല. മിച്ഛാദിട്ഠി സമത്താ സമാദിന്നാതി ഏവം ആചിണ്ണ സുചരിതസ്സപി ഏകച്ചസ്സ ആസന്നേന പാപകമ്മേന അപായഗമനം വുത്തം. യസ്മാച ഉഭിന്നംപി ബലവഭാവേ സതി ആസന്നമേവ പരിയത്തം ഭവിതും അരഹതി. തസ്മാ ഇധ ഥേരേന ആസന്നമേവ പഥമം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച പുബ്ബേവാസ്സകതം ഹോതീതി ഇദം ആസന്നാനുസ്സരിതകമ്മവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തമ്ബദാഠികനാമസ്സ ചോരഘാതകസ്സ മഹാവാതകാലനാമസ്സച ഉപാസകസ്സ വത്ഥു ഏത്ഥ കഥേതബ്ബന്തി.

**[ഫ്൪൬] വിഭാവനിയം** പന

> അട്ഠകഥായം ആഗതം ജരഗ്ഗവോപമം ദസ്സേത്വാ ആസന്നമേവ പഥമം വിപാകം ദേതീതി ഏകംസേന വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അട്ഠകഥായം ഏവം ഏകംസേന വുത്തം. നച ഉട്ഠാതുംപി അസക്കോന്തോ സോ ജരഗ്ഗവോ പജദ്വാരസ്സ ആസന്നേ ഠിതോപി പഥമതരം നിക്ഖമിസ്സതീതി. [ഗരുകചതുക്കം]

**ഫ്൪൭**. ദിട്ഠധമ്മോ വുച്ചതി പച്ചക്ഖഭൂതോ പച്ചുപ്പന്നോ അത്തഭാവോ. വേദിതബ്ബം അനു ഭവിതബ്ബന്തി വേദനീയം. ഫലം. ദിട്ഠധമ്മേ വേദനീയം ഫലം ഏതസ്സാതി **ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം**.

**[ഫ്൪൮] വിഭാവനിയം** പന

> "ദിട്ഠധമ്മേ വേദിതബ്ബം വിപാകാനുഭവന വസേനാതി ദിട്ഠധമ്മവേദനീയ"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ദിട്ഠേവ ധമ്മേ വിപാകം പടിസംവേദേതീതി ഹി പാളിയം വുത്തം. ഏത്ഥ ഹി വിപാകം പടിസംവേദേതീതി ഏതേന ഇധ വേദനീയസദ്ദോ കമ്മസാധനോ വിപാകാതിധേയ്യോച ഹോതീതി ദസ്സേതി. ഏവഞ്ച സതി ഇധ അഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ ഏവ ലബ്ഭതി. ന ഉത്തരപദത്ഥസമാസോതി. ദിട്ഠധമ്മം ഉപേച്ച തസ്സ അനന്തരേ പജ്ജിത്വാ പാപുണിത്വാ വേദിതബ്ബം ഫലം ഏതസ്സാതി **ഉപപജ്ജവേദനീയം**. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം ഉപപജ്ജ സദ്ദസ്സ അത്ഥം വദന്തേന ഉപപജ്ജിത്വാതി വുത്തം. സുത്തപദേസു പന ഉപപജ്ജേവാതി പാഠോ ദിട്ഠോ. തസ്മാ ദിട്ഠധമ്മസ്സ സമീപേ അനന്തരേ പജ്ജിതബ്ബോ ഗന്തബ്ബോതി ഉപപജ്ജോ. ദുതീയോ അത്തഭാവോ ഉപപജ്ജേവേദിതബ്ബം ഫലം ഏതസ്സാതി ഉപപജ്ജവേദനീയന്തി ഏവമത്ഥോ പാഠസ്സ വസേന വേദിതബ്ബോ. ഉപപജ്ജാതിവാ അനന്തരേ ഭവേ പവത്തോ ഏകോ നിപാതോ. യഥാ പച്ഛാതി.

**[ഫ്൪൯] വിഭാവനിയം** പന

> "ദിട്ഠധമ്മതോ അനന്തരം ഉപപജ്ജിത്വാ വേദിതബ്ബന്തി ഉപവജ്ജവേദനീയ"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഉപപജ്ജവാ വിപാകം പടിസംവേദേതീതി ഹി പാളിയം വുത്തം. പരിയായതി പുനപ്പുനം ആഗച്ഛതീതി പരിയായോ. അപരോച സോ പരിയായോചാതി **അപരപരിയായോ**. ദിട്ഠധമ്മാ നാഗതാ നന്തര ഭവേഹി അഞ്ഞോ അത്ത ഭാവ പരിവത്തോ. തേ നേവ ഹി മഹാടീകായം അങ്ഗുത്തരടീകായഞ്ച അപരപരിയായയേതി ദിട്ഠധമ്മാനന്തരാനാഗതതോ അഞ്ഞസ്മിം അത്തഭാവപരിയായേ അത്തഭാവപരിവത്തേതി വുത്തം. സുത്തപദേസു പന അപരേവാ പരിയായേതിച അപരാപരേവാ പരിയായേതിച ദ്വിധാ പാഠോ ദിട്ഠോ. തത്ഥ പച്ഛിമസ്മിം പാഠേസതി ഇധ മജ്ഝേ ഏകസ്സ അപരസദ്ദസ്സ ലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. സങ്ഗഹപോട്ഠകേസു പന മജ്ഝേ ദീഘോ യാകാരനട്ഠോച അപരാപരിയസദ്ദോ ദിസ്സതി. സോ ബഹൂസു അട്ഠകഥാസു നത്ഥി. പാളിയാച ന സമേതി.

**[ഫര്വ്വ]** യഞ്ച വിഭാവനിയം

> "അപരേ അപരേ ദിട്ഠധമ്മതോ അഞ്ഞസ്മിം യത്ഥകത്ഥചി അത്തഭാവേ വേദിതബ്ബം കമ്മം അപരാപരിയ വേദനീയ"ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ദിട്ഠധമ്മതോതി ഇദം താവ നയുജ്ജതി.

ന ഹി മജ്ഝേ ഉപപജ്ജഭവം വജ്ജേത്വാ പഥമോ ദിട്ഠധമ്മോവ ഇധ തതീയേ പദേ അധികതോതി യുത്തോ.

**[ഫര്ന്]** അത്ഥതോ പന ബ്യഞ്ജനതോച സബ്ബം പാളിയാ ന സമേതി.

അപരേവാ പരിയായേ വിപാകം പടിസംവേദേതീതി ഹി പാളിയം വുത്തം. അപരാപരേവാ പരിയായേതിവാ. അഹോസിനാമകം കമ്മം **അഹോസികമ്മം**. അഹോസികമ്മം. ഭവിസ്സതികമ്മം. അത്ഥികമ്മം. നതസ്സ വിപാകോതി ഏവം വുത്തപാഠവസേന ആചരിയേഹി ഠഗഹിതനാമ ധേയ്യം സബ്ബസോ അലദ്ധവിപാകവാരം കമ്മന്തി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ സത്തസു കുസലാകുസലജവനേസു പഥമജവനചേതനാ ദിട്ഠധമ്മവേ ദനീയംനാമ. സാ ഹി അലദ്ധാസേവനതായ സബ്ബദുബ്ബലത്താ അചിരട്ഠി തികാച ഹോതി അപ്പതരവിപാകാചാതി. പച്ചയം ലദ്ധാ ദിട്ഠധമ്മേഏവ അഹേതുകമത്തം ഫലം ദത്വാ വിഗച്ഛതി. ന ഏകംപി മരണകാലം അതിക്കമ്മ സന്താനം അനുബന്ധിതും സക്കോതി. പച്ചയം പന അലഭമാനാ അഹോസികംനാമ ഹോതി. പച്ചയോതിച അത്തനോ ഫലുപ്പത്തിയാ ഓകാസദായകോ നാനാ ഇരിയാപഥേസു ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണസമാ ഗമാദികോ യോകോചി പച്ചയോപി യുജ്ജതിയേവ. ടീകാസു പന പടിപക്ഖേഹി അനഭിഭൂതതായാതിആദിനാ മഹന്തം കത്വാ പച്ചയോ വുത്തോ. സോ കാകവലിയാദീനം വിയ പാകടതരഫലദാനം സന്ധായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. ന ഹി കമ്മപഥജവനസന്താനേ പവത്തമാനാ ഇതരാപിവാ പഥമജവനചേതനാ ഇട്ഠാനിട്ഠസമായോഗവസേനപി ലദ്ധ പച്ചയാ കാചി അത്തനോ ബലാനുരൂപം ഫലം ന ദേതീതി അത്ഥി. നചതായ ദിയ്യമാനം സബ്ബംപി ഫലം മഹാജനസ്സവാ കമ്മകാരകസ്സേവ വാപാകടമേവ സിയാതി സക്കാ വത്തുന്തി. യം പന ഞാണവിഭങ്ഗട്ഠ കഥായം ഏകം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം വിപാകം ദേതി. സേസാനി അവിപാകാനീതി വുത്തം. തം അലദ്ധപച്ചയാനി സേസാനി സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി ഏകോ ദിട്ഠധമ്മോ ഏകസ്സേവ ദിട്ഠധമ്മവേദനീ യസ്സ ഓകാസോതി സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി. അത്ഥസാധികാ പന സന്നിട്ഠാപകഭൂതാ സത്ഥമജവനചേതനാ

ഉപപജ്ജ വേദനീയംനാമ. സാ ഹി ലദ്ധാസേവനതായ ഥോകം സാരഭൂതാ ഹോതീതി പഥമചേതനാ വിയ സീഘതരം വിപച്ചിതും നസക്കോതി. ബലവതീച ഹോതീതി ഏകം ഭവം ജനേതും സക്കോതി. പതിത ജവ നേസു പന അന്തിമജവനതായ മജ്ഝിമചേതനായോ വിയ ചിരട്ഠിതികാ ന ഹോതീതി പച്ചയം ലദ്ധാ അനന്തരേ ഏവ ഭവേ പടിസന്ധിംവാ പവത്തി ഫലമേവവാ ദത്വാ വിഗച്ഛതി. അലദ്ധാ പന അഹോസികമ്മമേവ ഹോതി. ന ദുതീയം മരണകാലം അതിക്കമിതും സക്കോതി. യംപന ഞാണവിഭങ്ഗട്ഠകഥായം ഏകം ഉപപജ്ജവേദനീയം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി. സേസാനി അവിപാകാനീതി വുത്തം. തംപി പടിസന്ധിവിപാകം സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. സേസാനിപി ഹി യാവ ദുതീയചുതി നാഗച്ഛതി. താവ ലദ്ധപച്ചയാനി പവത്തി വിപാകം ദേന്തിയേവ. ഇധ മിസ്സക കമ്മാനി കത്വാ അനന്തരഭവേ മിസ്സകകമ്മഫലം അനുഭോന്താനി വേമാനിക പേതവത്ഥൂനി അഞ്ഞാനിച തംതംകമ്മം കത്വാ അനന്തരഭവേ ഏവ സുഗതി യം കബ്ബിപാകഭൂതം വിപത്തിം അനുഭവന്താനി ദുഗ്ഗതിയംവാ തബ്ബിപാകഭൂതം സമ്പത്തിം അനുഭവന്താനി അനേകാനി വത്ഥുസതാനി ഏത്ഥ കഥേ തബ്ബാനീതി.

**[൧൭൦]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> “സാച പടിസന്ധിം ദത്വാവ പവത്തിവിപാകം ദേതി. പടിസന്ധിയാ പന അദിന്നായ പവത്തിവിപാകം ദേതീതി നത്ഥീ”തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

യഥാവുത്തവത്ഥൂഹി സദ്ധിം വിരുജ്ഝനതോ.

**[൧൭൧]** യഞ്ച തത്ഥ

> “ചുതി അനന്തരഞ്ഹി ഉപപജ്ജവേദനീയസ്സ ഓകാസോ”തി കാരണം വുത്തം. തംപി അകാരണം.

പുതിഅനന്തരതോ പട്ഠായ യാവജീവംപി ഓകാസസമ്ഭവതോ.

**[൧൭൨]** യഞ്ച തത്ഥ

> “പടിസന്ധിയാ പന ദിന്നായ ജാതിസതേപി പവത്തിവിപാകം ദേതീതി വുത്തം”. തംപി ന ഗഹേതബ്ബം.

കമ്മസങ്കരാപത്തിതോ. അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായഞ്ച ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ഉപപജ്ജവേദനീയം അപരപരിയായ വേദനീയന്തി തേസം സങ്കമനം നത്ഥി. യഥാഠാനേയേവ പതിട്ഠന്തീതി വുത്തം. ന ചേത്ഥ പടിസന്ധിവസേന ഏവം വുത്തന്തി സക്കാ വത്തും. തദത്ഥസാധകസ്സ അട്ഠകഥാപദേസസ്സവാ വത്ഥുസ്സവാ യുത്തിയാവാ അഭാവതോതി. മജ്ഝേ പന പഞ്ചജവന ചേതനാ അപരപരിയായ വേദനീയംനാമ. ഏതാ ഹി സുട്ഠു ബലവന്തീ സാരഭൂതാച ഹോന്തീതി ന സീഘം വിപച്ചിതും സക്കോന്തി. ചിരട്ഠിതികാ പന ഹോന്തി. തസ്മാ തതീയഭവതോ പട്ഠായ യദാ ഓകാസം ലഭന്തി. തദാ പഞ്ചവാരേ പടിസന്ധിം ദത്വാ സംസാരപവത്തിയാ സതി കപ്പസതസഹസ്സേപി പവത്തിവിപാകം ദേന്തീതി. ഇമാനിയേവ പന തീണി കമ്മാനി അത്തനോ അത്തനോ ഖേത്തേ സബ്ബസോ വിപാകവാരം അലഭമാനാനി

അഹോസികമ്മംനാമ. ഖേത്തഞ്ച നേസം പഥമസ്സ ദിട്ഠ ധമ്മചുതിയാ പരിച്ഛിന്നം. ദുതിയസ്സ അനാഗതാനന്തരഭവചുതിയാ. തതിയസ്സ പരിനിബ്ബാനചുതിയാതി ദട്ഠബ്ബം. [ദിട്ഠധമ്മചതുക്കം]

**ഏർവ്വ. പാകട്ഠാനവസേനാ**തി അപായാദികസ്സ വിപച്ചനട്ഠാനസ്സ വസേന തഥാ ചത്താരി കമ്മാനിനാമ ഹോന്തീതി യോജനാ. **തഥാ**തി തേസു അകുസലാദീസു ചതൂസു കമ്മേസു. **കമ്മദ്വാരവസേനാ**തി കമ്മസിദ്ധിയാ അങ്ഗഭൂതാനം കായാദി കമ്മദ്വാരാനം വസേന. പാണം അതിപാതേന്തി ഏതേനാതി **പാണാതിപാതോ**. അതിപാതനഞ്ചേത്ഥ സരസതോ പതിതും അദത്വാ അന്തരാഏവ പയോഗബലേന പാതനം ദട്ഠബ്ബം. അദിന്നം ആദിയന്തി ഏതേനാതി **അദിന്നാദാനം**. അഗമനീ യവത്ഥുസങ്ഖാതേസു വത്ഥുകാമേസു മിച്ഛാ ചരന്തി ഏതേനാതി **കാമേസുമിച്ഛാചാരോ**. തത്ഥ പരപാണേ പാണസഞ്ഞിനോ തസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയസന്താനുപച്ഛേദകസ്സ കായവചീപയോഗസ്സ സമുട്ഠാപികാ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോനാമ. സയമേവ അത്തനോ ജീവിതിന്ദ്രിയം പാതേന്തസ്സ പാണാതിപാതോനാമ നത്ഥി. പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തതോ വിയോഗകാരണസ്സ കായ വചീപയോഗസ്സ സമുട്ഠാപികാ അച്ഛിന്ദകചേതനാ അദിന്നാദാനംനാമ. അഗമനീയവത്ഥൂസു മഗ്ഗേനമഗ്ഗപടിപാദകസ്സ കായപയോഗസ്സ സമുട്ഠാപികാ അസ്സാദചേതനാ കാമേസുമിച്ഛാചാരോനാമ. കേചി പനഏത്ഥപി അഗമനീയ വത്ഥുസഞ്ഞിനോതി പദം ഇച്ഛന്തി. തം അട്ഠകഥായ ന സമേതി. അഗമയനീവത്ഥു തസ്മിം സേവനചിത്തന്തി ഹി തത്ഥ വുത്തം. ഏതേന അഗമനീയവത്ഥുമ്ഹി സതി ഗമനീയ സഞ്ഞായവാ അഗമനീയ സഞ്ഞായവാ സേവന്തസ്സ കമ്മപഥോ ഹോതി യേവാതി സിദ്ധം ഹോതി. ഇതരഥാ അഗമനീയവത്ഥു തഥാ സഞ്ഞിതാ തസ്മിം സേവനചിത്തന്തി വുത്തം സിയാതി.

അപരേ പന സയം പയോഗം കത്വാ അത്തനി പരേന കരീയമാനം മഗ്ഗേന മഗ്ഗപടിപാദനം അസ്സാദേന്തസ്സ സേവനചിത്തേ സതിപി നത്ഥി കമ്മപ്പഥഭേദോ. പയോഗസ്സ അഭാവാതി വദന്തി. സേവനചിത്തേ പന സതി പയോഗോ അപ്പമാണന്തി ഏകേ. ഏവഞ്ച സതി തിയങ്ഗികോവ മിച്ഛാചാരോ, ന ചതുരങ്ഗികോതി ആപജ്ജതി. അട്ഠകഥായം പന സേവന പയോഗേന സഹ ചതുരങ്ഗികോവ വുത്തോതി അഞ്ഞേ. സേവനപയോഗോ പന യേഭുയ്യേന ലബ്ഭമാനത്തായേവ വുത്തോ. ന പന ഏകന്തഅങ്ഗഭാവതോ. ഇതരഥാ ഇത്ഥീനം യേഭുയ്യേന പയോഗകിച്ചം നത്ഥീതി താസം മിച്ഛാചാരോ ദുല്ലഭോ സിയാതി ച വദന്തി. ഭിക്ഖുനിദൂസനംപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതി. സാ ഹി രക്ഖിതാസു സങ്ഗഹിതാതി. ടീകാസു പന സാ ധമ്മരക്ഖിതാപി ന ഹോതി. കുതോ മാതാദിരക്ഖിതാ. ധമ്മോതി ഹി ഇധ പാസണ്ഡിയധമ്മോവ അട്ഠകഥായം വുത്തോതി വദന്തി. സാസനധമ്മോപി നന യുത്തോ. സബ്രഹ്മചാരി നിയോപി ഉപജ്ഝായിനീ ആദികാ തസ്സാ മാതാദിട്ഠാനിയാഏവ ഹോന്തി. തഥാ ഹി സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗട്ഠകഥായം മിച്ഛാചാരോപി ദുസ്സീലായ.ല. സാമണേരിയാ, പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനിയാ, സോതാപന്നായ, സകദാഗാമിനിയാ, തതോ അനാഗാമിനിയാ വീതിക്കമോ മഹാസാവജ്ജോ. ഖീണാസവായ പന ഏകന്തമഹാസാവജ്ജോവാതി വുത്തം.

കസ്മാപനേത്ഥ സുരാപാനം നഗഹി തം. തംപിഹി അപായസംവത്തനി കഭാവേന വുത്തം. യഥാഹ-സുരാമേരയപാനം ഭിക്ഖവേ ആസേവിതം ഭാവിതം ബഹുലീകതം നിരയസംവത്തനികം തിരച്ഛാനയോനിസംവത്തനികം

പേത്തിവിസയസംവത്തനികം. യോച സബ്ബലഹുകോ സുരാമേരയ പാനസ്സ വിപാകോ. സോ മനുസ്സഭൂതസ്സ ഉമ്മത്തകസംവത്തനികോ ഹോതീതി. അട്ഠകഥാസുപി കോട്ഠാസതോ പഞ്ചപി പാണാതിപാതാ ദയോ കമ്മപഥാഏവ്വാതി വുത്തന്തി. വുച്ചതേ, മൂലടീകായം താവ തസ്സ സഭാഗത്തേന മിച്ഛാചാരേ ഉപകാരകത്തേന ദസസുപി കമ്മപഥേസു അനുപവേസോതി വുത്തം. തത്ഥ സഭാഗത്തം ഗഹേത്വാ വിഭാവനിയം സുരാപാനംപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതീതി വദന്തി രസസങ്ഖാതേസു കാമേസു മിച്ഛാചാരഭാവതോതി വുത്തം. ഉപകാരകത്തം ഗഹേത്വാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗടീകായം കുസലാകുസലാപിച പടിസന്ധിജനകായേവ കമ്മപഥാതി വുത്താ. വുത്താവസേസാ പടിസന്ധിജനനേ അനേകന്തി കത്താ കമ്മ പഥാതി ന വുത്താതി ഇമസ്സ വാക്യസ്സ സംവണ്ണനായം വുത്താവസേ സാതി സുരാപാനാദയോ തബ്ബിരമണാദയോച. സുരാപാനഞ്ഹി മദസ്സ പച്ചയോ. മദോ അപുഞ്ഞപഥസ്സ. തബ്ബിരതിപി നിമ്മദതായ. സാച പുഞ്ഞപഥസ്സാതി കമ്മപഥൂപനിസ്സയാനി താനി തദാസന്നകമ്മവസേന സന്ധിജനകാനിപി ഹോന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ തദാസന്നകമ്മവസേനാതി തസ്സ സുരാപാനസ്സവാ സുരാപാനവിരതിയാവാ ആസന്നേ പവത്താനം തമ്മൂലകാനം അപുഞ്ഞകമ്മാനംവാ പുഞ്ഞകമ്മാനംവാ വസേനാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി-യോ സുരം പിവിത്വാ സുരാമദഹേതു പാണാ പാതാദീസു യംകിഞ്ചി കമ്മം കരോതി, തസ്സ സുരാപാനം തസ്സതി കമ്മസ്സ ബലവൂപനിസ്സയോ ഹോതി പുബ്ബചേതനാഠാനിയഞ്ച. തദേവ വിസും പടിസന്ധിം ജനേതി, ന ഇതരന്തി. യഥാ ഹി പുബ്ബാപരചേതനാ യോപി കമ്മപഥപത്തസ്സ കമ്മസ്സ പരിവാരഭൂതാഏവ്വ പടിസന്ധിം ജനേന്തി, ന ഇതരാ. ഏവമിദംപീതി. ന ഹി കമ്മപഥസുത്തേസു സരൂപതോ ആഗതാനിഏവ്വ പടിസന്ധിം ജനേന്തി. ന ഇതരാനീതി സക്കാ നിയമേതും. യാനി പന ഏകന്തേന പടിസന്ധിജനനസാമത്ഥിയ യുത്താനി, താനേവ തത്ഥ സരൂപതോ വുത്താനി. യാനിപന പടിസന്ധിജനനേ അനേകന്തികാനി ഹോന്തി. താനി തത്ഥസരൂപതോ ന വുത്താനീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. തഥാ ഹി പടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗട്ഠകഥായം കുസലാകുസലാപിച പടിസന്ധിജനകായേവ കമ്മപഥാതി വുത്താ. വുത്താവസേസാ പടിസന്ധിജനനേ അനേകന്തി കത്താ കമ്മപഥാതി ന വുത്താതി വുത്തം. തസ്മാ ഇദംപി പടിസന്ധിജനനേ അനേകന്തികത്താ തത്ഥ സരൂപതോ ന വുത്തന്തിച. യം തദാ സന്നകമ്മവസേന പടിസന്ധിജനകന്തി പുബ്ബേ വുത്തം. തം തത്ഥ സരൂപതോ വുത്തേസു തദാ സന്നകമ്മേസു അനുപവിട്ഠന്തിച സക്കാ വത്തുന്തി. തസ്സ പന ദുവിധം കിച്ചം പടിസന്ധിജനനം കമ്മജനനഞ്ചാതി. തത്ഥ പടിജനനതോ കമ്മജനനമേവസ്സ മഹന്തം മഹാവിപ്ഫാരഞ്ച ഹോതീതി കത്വാ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന കുമ്ഭജാതകേ -

യം വേ വിവിത്വാ ദുച്ചരിതം ചരന്തി,
കായേന വാചായ ചേതസാച;
നിരയം വജന്തി ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ,
തസ്സാ പുണ്ണം കുമ്ഭമിമം കിണാഥാതി.

ഏവം തദാസന്നകമ്മവസേനേവ തസ്സ അപായഗാമിതാ വുത്താ. തദുഭയം പനസ്സ കിച്ചം ഗഹേത്വാ സുരാമേരയപാനം ഭിക്ഖവേ ആസേവിതം.ല. സംവത്തനികന്തി അങ്ഗുത്തരേ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയഞ്ഹിസുത്തപദേസു ധമ്മതാ. യദിദം സംവത്തനികന്തി വുത്തട്ഠാനേ യഥാലാഭയോജനാതി. തഥാഹി

മൂലടീകായംപുനബ്ഭവംദേതിപുനബ്ഭവായ സംവത്തേതീതി പാഠേ കമ്മസഹജാതാ പുനബ്ഭവംദേതി. കമ്മസഹായഭൂതാ അകമ്മസഹജാ താപുനബ്ഭവം സംവത്തേതീതി വുത്തം. കേചി പന ഇമമത്ഥം അനുപധാരേത്വാ ഇമായ പാളിയാ തസ്സ വിസും ഏകന്തകമ്മപഥഭാവം മഞ്ഞന്തി. യം പന കോട്ഠാസതോ പഞ്ചപി കമ്മപഥാഏവാതി അട്ഠകഥാവാക്യം. തത്ഥ ഏവസദ്ദേന തേസം ചേതനാധമ്മത്താ ഝാനാദികോട്ഠാസികത്തം നിവത്തേതി. ചേതനാ ഹി കമ്മപഥം പത്താപി അപത്താപി കോട്ഠാസതോ കമ്മ പഥകോട്ഠാസികാഏവ ഹോതീതി. തേനേവ മൂലടീകായം കമ്മപഥാ ഏവാതി കമ്മപഥകോട്ഠാസികാഏവാതി വുത്തം. അനുടീകായഞ്ച കമ്മ പഥകോട്ഠാസികാഏവ. ന ഝാനാദികോട്ഠാസികാതി വുത്തം. കേചിപന ഇമമത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ ഇമിനാ വാക്യേന തസ്സ വിസും കമ്മപഥഭാവം വദന്തി.

ഖുദ്ദകപാഠട്ഠകഥായം പന സബ്ബേനസബ്ബം തസ്സ കമ്മപഥഭാവോ പടിക്ഖിത്തോയേവ, തത്ഥ ഹി പുരിമാനം ചതുന്നം കായകമ്മാദിഭാവഞ്ച കമ്മപഥഭാവഞ്ച വിസും വത്വാ സുരാപാനംപത്വാ കായകമ്മമേവാതി വുത്തം. ഏതേന വചീകമ്മഭാവഞ്ച കമ്മപഥഭാവഞ്ച പടിക്ഖിപതീതി. ധാതുസംയുത്തട്ഠകഥാ യഞ്ച പടിക്ഖിത്തോ. യഥാഹ-തതീയംപഞ്ചകമ്മവസേന ബുജ്ഝനകാനം അജ്ഝാസയവസേന വുത്തം. ചതുത്ഥം സത്തകമ്മപഥവസേന പഞ്ചമം ദസ കമ്മപഥവസേനാതി. തത്ഥ ഹി തതീയേ സുരാപാനമിസ്സകത്താ പഞ്ചകമ്മവസേന ഇച്ചേവ വുത്തം. ന പഞ്ചകമ്മപഥവസേനാതി. ഏതാസുപിച പടിസന്ധിജനനേ അനേകന്തി കത്താഏവ പടിക്ഖിത്തോതി ന നസക്കാ വത്തും ഏവഞ്ഹി സതി സബ്ബാ പാളിട്ഠകഥാടീകായോ സംസന്ദിതാ ഹോന്തീതി. **കായകമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ കായോ തിവിധോ സസമ്ഭാരകായോ പസാദകായോ ചോപനകായോതി. ഇധ കായവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതോ ചോപനകായോ അധിപ്പേതോതി വുത്തം **കായവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതേ**തി. ചോപനകായോ ഹി കദാചി കായങ്ഗേന അത്തനോഅധിപ്പായം പരസ്സ വിഞ്ഞാ പനത്ഥായപി കരീയതീതി കായവിഞ്ഞത്തീതി വുച്ചതീതി. സോ യേവച കമ്മാനം പവത്തിമുഖത്താ ദ്വാരന്തി കായദ്വാരം. തസ്മിഞ്ഹി തേന തേന ഉപക്കമ കിച്ചേന പവത്തമാനേഏവ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദാദികിച്ചസിദ്ധിതോ തംജന കസ്സ ചേതനാധമ്മസ്സ ആയൂഹന കിച്ചനിബ്ബത്തിച കായകമ്മനാമ ലാഭോച ഹോതീതി. തസ്മിം കായദ്വാരേ. ഏത്ഥച യസ്മാസബ്ബാനിപി കമ്മാനി പുബ്ബങ്ഗമഭൂതേന സമ്പയുത്തമനേന വിനാ നസിജ്ഝന്തി. മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ. മനോസേട്ഠാ മനോമയാതി ഹി വുത്തം. ധമ്മാതി ചേത്ഥ സുചരിതദുച്ചരിതധമ്മാ വുച്ചന്തി. തസ്മാ മനോദ്വാരം സബ്ബകമ്മസാധാരണത്താ കമ്മാനി വിസേസേതും നസക്കോതി. അസാധാരണഭൂതാ പന കായവചീയോ ഏവ സകോന്തി. യസ്മാച പുരിമാനി സത്തവിധാനി കമ്മാനി കേവലം മനോമത്തേന നസിജ്ഝന്തി. തംസമുട്ഠിതേഹി പന കായ വചീപയോഗേഹി ഏവ സിജ്ഝന്തി. തസ്മാ തേഏവ തേസം കമ്മാനം പവത്തിമുഖസങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം **കായദ്വാരേ**തി. പരതോ **വചീദ്വാരേ**തി ച.

യസ്മാ പന കായദ്വാരേ വുത്തിതോ കായകമ്മം നാമ. വചീദ്വാരേ വുത്തിതോ വചീകമ്മംനാമാതി ഏത്തകമത്തേ വുത്തേ പാണാതിപാതാദീനി തീണി കായകമ്മംനാമ. മുസാവാദാദീനി ചത്താരി വചീകമ്മംനാമാതി ഏവം ദ്വാരേന കമ്മാനം നാമവവത്ഥാനം അസിദ്ധം സിയാ. കഥം. യദാ ഹി

പുരിമാനി ദ്വേ ആണത്തിവസേന അപ്പകേന വചീദ്വാരേ ഭിജ്ഝന്തി. തദാ താനി കായകമ്മന്തി നാമം ജഹേയ്യും. വചീകമ്മന്തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛേയ്യും കസ്മാ വചീദ്വാരേ വുത്തിതോ വചീകമ്മംനാമാതി വുത്തത്താ. ദ്വേവാ നേസം നാമാനി ഭവേയ്യും. ഉഭയദ്വാരേസുപി സന്ദിസ്സനതോ. യദാപന മജ്ഝിമാനി ചത്താരി ഹത്ഥമുട്ഠാദിവസേന അപ്പകേന കായദ്വാരേ സിജ്ഝന്തി. തദാ താനിപി വചീകമ്മന്തി നാമം ജഹേയ്യും. കായകമ്മന്തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛേയ്യും. കസ്മാ കായദ്വാരേ വുത്തിതോ കായകമ്മംനാമാതി വുത്തത്താ. ദ്വേവാ നേസം നാമാനി ഭവേയ്യും. ഉഭയദ്വാരേസുപി സന്ദിസ്സനതോ. ഏവഞ്ചസതി പാണാതിപാതോ.ല. മിച്ഛാചാരോചേതി കായകമ്മംനാമാതി ഇദം വവത്ഥാനമേവ നിരത്ഥകം സിയാ. തഥാ പരതോ മുസാവാദോ.ല. പ്പലാപോചേതി വചീകമ്മംനാമാതി. **ബാഹുല്ലവുത്തിതോ**തി വുത്തേപന ഏകമേകേന ബാഹുല്ലസദ്ദേന ഛബ്ബിധാനി താനി വജ്ജാനി വജ്ജേത്വാ വുത്തപ്പകാരം ദ്വാരേന കമ്മവവത്ഥാനം സിദ്ധം ഭവതി. യഥാ വനചരകോ സങ്ഗാമാവചരോതി.

മനോകമ്മാനി പന ദ്വാരന്തരേസു ചരന്താനിപി ചരണമത്താനി ഏവ ഹോന്തി. ന ദ്വാരന്തരാനി തേസം കമ്മസിദ്ധിയാ അങ്ഗം ഹോന്തി. തസ്മാ താനി വിസും കതാനീതി വേദിതബ്ബം. യസ്മാ പന കായദ്വാരസ്സ കായോതി നാമം അനേകേസു സുത്തസഹസ്സേസു സയമേവ സിദ്ധം പാകടഞ്ച. തഥാ വചീദ്വാരസ്സ വാചാതി നാമം. കുസലാകുസല ജവനചിത്തസങ്ഖാതസ്സ മനോദ്വാരസ്സച മനോതി നാമം. തസ്മാ സബ്ബത്ഥ കായദ്വാരം വചീദ്വാരം മനോദ്വാരന്തി വുത്തേ കമ്മേന ദ്വാരസ്സ വവത്ഥാന കിച്ചംനാമ നത്ഥി. യത്ഥ പന കായകമ്മദ്വാരം വചീകമ്മദ്വാരം മനോകമ്മദ്വാരന്തി ആഗതം. തത്ഥേവ ദ്വാരകഥാദീസു കമ്മേന ദ്വാരവവത്ഥാനംപി വിസും വത്തബ്ബം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

**[൧൭൭]** ഏതേന യം വുത്തം **വിഭാവനിയം**

> "കായകമ്മസ്സച പവത്തിമുഖഭൂതം കായദ്വാരന്തി വുച്ചതീതി". തം പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

**[൧൭൮]** യഞ്ച **തത്ഥ**

> "തഥാ മുസാവാദാദിം കായവികാരേന കരോന്തസ്സ വചീകമ്മം കായദ്വാരേപി പവത്തതീതി കമ്മേന ദ്വാരവവത്ഥാനംപി നസിയാതി" വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതി.

ന ഹി കായവികാരേന കരീയമാനം വചീകമ്മം കായദ്വാരേ പവത്തമാനംപി തസ്സ ദ്വാരസ്സ നാമം ഭിന്ദിതുംവാ അത്തനോ നാമം ദാതുംവാ സക്കോതി. സഭാവ സിദ്ധത്താ തസ്സ നാമസ്സാതി.

**[൧൭൯]** ഏതേനേവ യഞ്ച **തത്ഥ**

> വുത്തം "തഥാ കായകമ്മമേവ യേഭുയ്യേന കായദ്വാരേ പവത്തതി. ന ഇതരാനി. തസ്മാ കായകമ്മസ്സ യേഭുയ്യേന ഏത്ഥേവ പവത്തനതോ കായകമ്മദ്വാരഭാവോ സിദ്ധോ. ബ്രാഹ്മണഗാമാദീനം ബ്രാഹ്മണഗാമാദി ഭാവോവിയാതി". തംപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

ന ഹി കായകമ്മദ്വാരന്തി നാമം ഇധ വുത്തം അത്ഥീതി. [കായകമ്മം]

**ഫ്ർൻ**. മുസാതി അഭൂതത്ഥേ നിപാതോ. മുസാ വദന്തി ഏ്തേനാതി **മുസാവാദോ**. വിസതി പരേസം അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്മോദഭാവസങ്ഖാതം സാമഗ്ഗിരസം സംചുണ്ണേതി പരിഭിന്ദതി മിഥു ഭേദം കരോതി ഏ്തായാതി പിസുണാ. അത്തനോ പിയഭാവം പരേസഞ്ച മിത്തസുഞ്ഞഭാവം കരോതി ഏ്തായാതിവാ പിസുണാ. നിരുത്തിനയേന. വദന്തി ഏ്തായാതി വാചാ. പിസുണാച സാ വാചാചാതി **പിസുണവാചാ**. യേന സുയ്യതി, തസ്സ ഹദയം ഫരമാനാ ഉസതി ദഹതീതി ഫരുസാ. ഫരുസാച സാ വാചാചാതി **ഫരുസവാചാ**. സാധുജനേഹി അധിഗന്തബ്ബം സംസുഖം ഹിതഞ്ച ഫലതി വിസരതി വിനാസേതി ഹിതസുഖമഗ്ഗം ഭിന്ദതീതി സമ്ഫം. തംവാ ഫലതി ഭിജ്ജതി ഏ്തേനാതി സമ്ഫം. അത്ഥധമ്മാപഗതസ്സ പടിഭാണചിത്തസ്സ ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാ ദികസ്സ വാചാ വത്ഥുമത്തസ്സേതം നാമം. യത്ഥ ദിട്ഠധമ്മഹിതബുദ്ധിയാവാ സമ്പരായിക ഹിതബുദ്ധിയാവാ ഉപായദീപകം കിഞ്ചി അത്ഥധമ്മവിനയപദം നത്ഥി. സമ്ഫം പലപന്തിപകാരേന കഥയന്തി ഏ്തേനാതി **സപ്ഫപ്പലാപോ**. തത്ഥ പരസ്സവിസം വാദനപുരേക്ഖാരേന വിസം വാദക കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ മുസാവാദോ. സോ പരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജനകോവ കമ്മപഥഭേദോ. ഇതരോ കമ്മമേവ. ഏ്ത്ഥ ച കമ്മ പഥോതി പടിസന്ധിജനകാനം കമ്മാനം ഉട്ഠാനമുഖമഗ്ഗോ വുച്ചതി. യഥാ ഹി രജാനം ഉട്ഠാനപദേസോ രജപഥോതി വുച്ചതി. തഥാ ലോകേ സന്ദിസ്സമാനേസു സത്താനം കായവചീചിത്താഭിസങ്ഖരണകിച്ചേസുയേഹി കിച്ചേഹി പടിസന്ധിജനകാനി കമ്മാനി ഉട്ഠഹന്തി. യേസുവാ കിച്ചേസു താനി ഉട്ഠഹന്തി പവത്തന്തി. താനി കായവചീചിത്താ ഭിസങ്ഖരണകിച്ചാനി പടിസന്ധിജനകാനം കമ്മാനം ഉട്ഠാനമുഖമഗ്ഗത്താ കമ്മപഥോതി വുച്ചന്തി. കതമാനി പന താനീതി. അങ്ഗസമ്പന്നാനി അകുസലേസു പാണഘാത കിച്ചാദീനി കുസലേസു തബ്ബിരമണകിച്ചാദീനി ദസവിധാനി കിച്ചാനീതി. കമ്മാനിയേവ സുഗതിദുഗ്ഗതീനം തദുപ്പജ്ജനകസുഖദുക്ഖാനഞ്ച പഥഭൂതത്താ കമ്മപഥോനാമാതിപി വദന്തി.

പരസ്സ ഭേദപുരേക്ഖാരേന ഭേദകകായഗചീപയോഗസമുട്ഠാ പികാ സംകിലിട്ഠചേതനാ പിസുണാവാചാ. സാപി പരേ ഭിന്നേയേവ കമ്മപഥഭേദോ. അഭിന്നേ കമ്മമേവ. പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായ വചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ദുട്ഠചേതനാ ഫരുസവാചാ. ഏ്ത്ഥച മരന്തി സത്താ, മരണമത്തംവാ ദുക്ഖം നിഗച്ഛന്തി ഏ്തസ്മിം ഘട്ടിയമാനേതി മമ്മം. ദുട്ഠവണോ. മമ്മം ഛിന്ദതി ഭിന്ദതി ഘട്ടേതീതി മമ്മച്ഛേദകോ. വണഘട്ടനപയോഗോ. ഇധ പന മമ്മംവിയാതി മമ്മം. ജാതിആദീസു ദസസു അക്കോസവത്ഥൂസു യംകിഞ്ചി. മമ്മച്ഛേദകോതി ജാതിആദീസു ഘട്ടന വസേന പവത്തോ ഫരുസ കായവചീ പയോഗോ. അയ മത്ഥോ സീലക്ഖന്ധ ടീകാ വസേന വേദിതബ്ബോ. അഥവാ. മമായതീതി മമോ. മിത്തോ. മമസ്സ ഭാവോ മമ്മം. മേത്താചിത്തം. മമ്മം ഛിന്ദതീതി മമ്മച്ഛേദകോ. അയംപി അക്കോസിതബ്ബസ്സ സമ്മുഖാഏ്വ കമ്മപഥഭേദോതി കേചി. പരമ്മുഖാപീതി അപരേ. യഥാ പന പരം അക്കോസിത്വാ ഖമാപേന്തസ്സ ഖമാപനകമ്മം പരസ്സ ദൂരേ ഠിതസ്സപി മതസ്സപി സമ്പജ്ജതി. ഏ്വം അക്കോസനകമ്മംപീതി ദീഘമജ്ഝിമടീകാകാരാ ഇച്ഛന്തി. അക്കോസാധിപ്പായേന ചണ്ഡാ മഹിംസീ തം അനുബന്ധതൂതിവാ ചോരാ തം ഖണ്ഡാ ഖണ്ഡികം കരോന്തൂതിവാ മുദ്ധാ തേ ഫലതു സത്തധാതിവാ ഏ്വമാദിനാ നയേന പരം അഭിസപന്തസ്സപി കമ്മപഥഭേദോ ഹോതിയേവാതിച വദന്തി.

അനത്ഥവിഞ്ഞാപന കായവചീപയോഗ സമുട്ഠാപികാ പാപചേതനാ സമ്ഫപ്പലാപോ. സോപി ഭാരതയുദ്ധ സീതാഹരണാദികേസു പടിഭാണചിത്തേസു വാചാവത്ഥുമത്തേസുഏ്വവ കമ്മപഥഭേദോ. സോചഖോ പരേ തം അനത്ഥം സച്ചതോ ഗണ്ഹന്തേയേവ. അഗണ്ഹന്തേ പന കമ്മമേവ. തഥാ രാജകഥാദീസു ദ്വത്തിംസ തിരച്ഛാന കഥാപഭേദേസുപി കമ്മമേവ. തഞ്ച ഖോ തദസ്സാദവസേന കഥേന്തസ്സേവ. അത്ഥധമ്മവിനയനിസ്സിതം കത്വാ കഥേന്തസ്സ പന സബ്ബംപി സത്ഥകമേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **വചീകമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ വചീതി വാചായേവ. സാ ചതുബ്ബിധാ സദ്ദവാചാ വിരതിവാചാ ചേതനാവാചാ ചോപനവാചാതി. ഇധ പന സദ്ദസഹിതാ വചീവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതാ ചോപന വാചാ അധിപ്പേതാതി വുത്തം **വചീവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതേ**തി. ചോപനവാചാ ഹി കദാചി വാചങ്ഗേന അത്തനോ അധിപ്പായം പരസ്സ വിഞ്ഞാപനത്ഥായപി കരീയതീതി വചീവിഞ്ഞത്തീതി വുച്ചതീതി. സായേവച കമ്മാനം പവത്തി മുഖത്താ ദ്വാരന്തി വചീദ്വാരം. തായ ഹി തംതംവചീപയോഗകിച്ചേന പവത്തമാനായ ഏ്വവ വിസംവാദനാദികിച്ചസിദ്ധിതോ തംസമുട്ഠാപകസ്സ ചേതനാധമ്മസ്സ ആയൂഹനക്രിയാനിബ്ബത്തിച വചീകമ്മനാമലാഭോച ഹോതീതി. തസ്മിം വചീദ്വാരേ. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം കായകമ്മേ വുത്തമേവാതി. [വചീകമ്മം]

**ഥമം**. അഭിജ്ഝായന്തി അസ്സാദമത്തേ അട്ഠത്വാ പരഭണ്ഡസ്സ അത്തനോ പരിണാമനവസേന അതിരേകതരം ഝായന്തി നിജ്ഝായന്തി ഏ്വതായാതി **അഭിജ്ഝാ**. ബ്യാപാദേന്തി പരസത്തേ വിനാസം ആപന്നേ കത്വാ ചിന്തേന്തി ഏ്വതേനാതി **ബ്യാപാദോ. മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി ഏത്ഥ മിച്ഛാതി വിപരീതത്ഥേ നിപാതോ. അത്ഥിദിന്നന്തിആദിനയപവത്തം സബ്ബം സപ്പുരിസ മഗ്ഗം സപ്പുരിസപഞ്ഞത്തം ഭിന്ദിത്വാ നത്ഥി ദിന്നന്തിആദിനയേന തബ്ബിപരീ തതോ പസ്സന്തി ഏ്വതായാതി മിച്ഛാദിട്ഠി. തത്ഥ പരസന്തകം ദിസ്വാ കേവലം അസ്സാദനാഭിനന്ദനരജ്ജനമത്തേസു അട്ഠത്വാ അഹോവത ഇദം മമസ്സാതി ഏ്വവം അത്തനോ കത്വാ ചിത്തേന പരിണാമേന്തസ്സേവ അഭിജ്ഝാകമ്മപഥഭേദോ ഹോതി. പരസന്തകഭാവേയേവ ഥപേത്വാ ലാഭാവതിമേ. യേ ഈദിസം പരിഭുഞ്ജന്തി. അഹോവതാഹംപി താവകാലികം പരിഭുഞ്ജേയ്യം. യാചിത്വാവാ കിണിത്വാവാ അത്തനോ കരേയ്യം. അഞ്ഞംവാ ഈദിസം ലഭേയ്യന്തി ഏ്വവം അസ്സാദേന്തസ്സ കമ്മമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠകഥാസു പരഭണ്ഡവത്ഥുകേ ഹി ലോഭേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി. യാവ ന അഹോവത ഇദം മമസ്സാതി അത്തനോ പരിണാമേതീതി. അന്തമസോ ഡംസമകസാദികേപി ആരബ്ഭ ഇമേ നസ്സന്തു വിനസ്സന്തു. അഹോവതിമേ നസ്സേയ്യും വിനസ്സേയ്യും. അവഡ്ഢിതാവാ ഭവേയ്യും ചിരംവാ നതിട്ഠേയ്യും. കദാവാ നസ്സന്തി വിനസ്സന്തീതി ഏ്വവം പര സത്തസ്സ ഖന്ധജീവവിനാസം ചിന്തേന്തസ്സേവ ബ്യാപാദോ. ഇതരോ കമ്മമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം പരസത്തവത്ഥുകേ ഹി കോധേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി. യാവ ന അഹോവതായം ഉച്ഛിജ്ജേയ്യ വിനാസേയ്യാതി തസ്സ വിനാസം ചിന്തേതീതി. കമ്മസ്സവാ കമ്മവിപാകസ്സവാ സബ്ബസോ പടിബാഹികാ നത്ഥികാഹേ തുകാക്രിയവസേന തിവിധാ നിയത മിച്ഛാദിട്ഠിഏ്വവ കമ്മപഥഭേദോ. ദസവത്ഥുകമിച്ഛാദിട്ഠി പന നത്ഥികദിട്ഠിപഭേദാഏ്വവ. സബ്ബഞ്ഞുദേസനം പടിബാഹിത്വാ പവത്താ അരിട്ഠകണ്ടകാദീനം ദിട്ഠിയോപി കമ്മപഥാഏ്വവാതി വദന്തി. വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠിവാ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനിവാകമ്മമേവാതി.

**നിയതാ**തി ചേത്ഥ യഥാ തീണി ലക്ഖണാനി യത്തകം പസ്സിത്വാ സദ്ധാധിമോക്ഖേന സന്നിട്ഠാനം ഗച്ഛന്തസ്സ ചിത്തുപ്പാദോ അത്തനോ അനന്തരം ഫലദാനനിയമേന നിയതോ ഹോതി. തത്തകം പസ്സന്തോ കുസലേസു ധമ്മേസു നിയാമം ഓക്കമതീതി വുത്തോ. തഥാദിട്ഠിട്ഠാ നാനി കാരണ പടിരൂപകാനി യത്തകം പസ്സിത്വാ മിച്ഛാധിമോക്ഖേന സന്നിട്ഠാനം ഗച്ഛന്തസ്സ ചിത്തുപ്പാദോചുതിഅനന്തരേഫലദാനനിയമേന നിയതോ ഹോതി. തത്തകം പസ്സിത്വാ സന്നിട്ഠാനം ഗച്ഛന്തോ അകുസലേസു ധമ്മേസു നിയാമം ഓക്കമതി, അതേകിച്ഛോനാമ ഹോതി. തഥാ പന അപസ്സിത്വാ കേവലം മിച്ഛാധിമോക്ഖമത്തേന ഏവമേവ ഭവിസ്സതീതി സന്നിട്ഠാനം ഗന്ത്വാ സകം ആചരിയകം സമയം പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഠിതോ അതേകിച്ഛോനാമ നഹോതി. കസ്മാ, ഫലദാന നിയമാഭാവാതി. അയഞ്ച അത്ഥോ മിച്ഛത്തത്തികേന ദീപേതബ്ബോ. തത്ഥ ഹി ഫലദാന നിയമവസേനേവ ഉഭിന്നംപി സമ്മത്തമിച്ഛത്തധമ്മാനം നിയതസഞ്ഞാപടിലാഭോ അട്ഠകഥായം വുത്തോതി. സുത്തന്തസംവണ്ണനാസു പന ഗഹണനിയമവസേനാപി തസ്സാ നിയതഭാവോ വുത്തോതി.

**അഞ്ഞത്രാപിവിഞ്ഞത്തിയാ**തി വിഞ്ഞത്തിദ്വയേന വിനാപി. വിഞ്ഞത്തിദ്വയം അസമുട്ഠാപേത്വാപീതി അത്ഥോ. അപിസദ്ദേന പന വിഞ്ഞത്തിദ്വയേന സഹാപീതി ദസ്സേതി. ഇമാനി ഹി തീണി കമ്മാനി യദാ കായങ്ഗവാ ചങ്ഗാനി അചോപേത്വാ മനസ്മിംഏവ സിജ്ഝന്തി. തദാവിഞ്ഞത്തിയാ വിനാവ പവത്തന്തി. യദാ പന താനി ചോപേത്വാ കായവചീദ്വാരേസു സിജ്ഝന്തി, തദാ വിഞ്ഞത്തിയാ സഹേവ പവത്തന്തീതി. ഏതേന ഇമേസം തീസുപി ദ്വാരേസു പവത്തിം ദീപേതി. ഏവംസന്തേപി ഇമാനി മനോദ്വാരേഏവ ബഹുലം പവത്തന്തി. കായവചീദ്വാരേസു പന അപ്പകമേവ പവത്തന്തീതി വുത്തം **മനസ്മിംയേവബാഹുല്ലവുത്തിതോ**തി. തത്ഥ മനസ്മിം യേവാതി കുസലാ കുസലജവനചിത്തസങ്ഖാതേ മനോദ്വാരേഏവ. ഏതേന പുരിമേസുപി കായദ്വാരേ വചീദ്വാരേതി പദേസു ഏവസദ്ദസമ്ഭവോ ദീപിതോ ഹോതി. ഏവഞ്ഹി സതി തത്ഥപി ദ്വാരേന കമ്മവവത്ഥാനം സുട്ഠുതരം ഉപപന്നം ഹോതീതി. ഇതരഥാ ഉപലക്ഖണാദിവസേന അത്ഥന്തരപസങ്ഗോപി സിയാതി. അപിച, ഇധ ഏവസദ്ദേന അയംപി വിസേസത്ഥോ ദീപിതോ ഹോതി. പാണവധാദീസു ഹി വധാമി നം അവഹരാമി ന ന്തിആദിനാ സംവിധാനാകാരേന പവത്താ ചേതയിതക്രിയാഏവ പധാനം ഹോതി. സാച കായവചീപയോഗേഹി വിനാ നസിജ്ഝതി. തസ്മാ തേസു കായ വചീ പയോഗാ കമ്മസിദ്ധിയാ ഏകം അങ്ഗം ഹോന്തി. തം സഹജാതാച അഭിജ്ഝാദയോ ചേതനാപക്ഖികാഏവ ഹുത്വാ അബ്ബോഹാരികത്തം ഗച്ഛന്തി. പരഭണ്ഡാ ഭിജ്ഝായനാദീസു പന അഭിജ്ഝാദീനം അത്തപധാനാനം കായവചീദ്വാരേസു പവത്താനംപി കായ വചീപയോഗാകമ്മസിദ്ധിയാ അങ്ഗമേവ നഹോന്തി. തഥാ ചിന്താപവത്തി മത്തേനേവ തത്ഥ കമ്മസിദ്ധിതോ. ഇതി ഇമേസു കമ്മേസു കായ വചീദ്വാരാനം സബ്ബേനസബ്ബം അങ്ഗഭാവപടിക്ഖിപനത്ഥം മനസ്മിം യേവാതി ഏവ ഗഹണം ഇധേവ കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേസു പന ദ്വാരേസു പവത്തിമത്ത സബ്ഭാവം സന്ധായ ബാഹുല്ലസദ്ദോപി ഇധ ഗഹിതോതി.

**[ഫന്റെ]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> “വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപക ചിത്തസമ്പയുത്താചേത്ഥ അഭിജ്ഝാദയോ ചേതനാപക്ഖികാവ ഹോന്തീതി” വുത്തം. തം ഇധ ന യുജ്ജതി.

ന ഹി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകചിത്തസമ്പയുത്താപി കേവലം മനോകമ്മ കിച്ചവിസേസേന പവത്തമാനാ അഭിജ്ഝാദയോ ചേതനാപക്ഖികാ ഹോന്തി. ചേതനാഏവ പന അഭിജ്ഝാദിപക്ഖികാ ഹോതീതി. [മനോകമ്മം]

**൧൭൭**. ഏത്ഥ ച ദസന്നംപി ഇമേസം കമ്മപഥാനം പുബ്ബാപരചേതനായോ പടിസന്ധിആകഡ്ഢനേ അനേകന്തികപക്ഖം ഗതാതി പടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗടീകായം വുത്താ. തസ്മാ താപി ഇമം സത്തം മാരേസ്സാമി ഇമം ഭണ്ഡം അദിന്നം ആദിയിസ്സാമീതിആദിനാ നയേന ആദിതോ പട്ഠായ പവത്താ ബലവപച്ചയേ ലദ്ധാ പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢന്തി. അലദ്ധാ നാകഡ്ഢന്തീതി യുത്താ. യാനി പന കുസലാകുസലാനി കമ്മപഥഭേദം അപ്പത്താനി ഹോന്തി. താനി കായദ്വാരേ ദിസ്സമാനാനി കായകമ്മാനിനാമ ഹോന്തി. വചീദ്വാരേ ദിസ്സമാനാനി വചീകമ്മാനിനാമ. സുദ്ധേ മനോദ്വാരേ ദിസ്സമാനാനി മനോകമ്മാനിനാമാതി വേദിതബ്ബാനീതി. **ദോസമൂലേനാ**തി ദോസസങ്ഖാതമൂലേന ദോസമൂലകചിത്തേനാതി ദ്വിധാ അത്ഥോ. തത്ഥ പുരിമോ ബ്യാപാദവജ്ജേഹി ദ്വീഹി യുജ്ജതി, പച്ഛിമോ തീഹിപി. **ലോഭമൂലേനാ**തി ഏത്ഥ ഏസനയോ. തത്ഥാപിതി പുരിമോ അഭിജ്ഝാവജ്ജേഹി ദ്വീഹി യുജ്ജതി. പച്ഛിമോ തീഹീതി. **ദ്വീഹി മൂലേഹീ**തി കദാചി ദോസമൂലേന കദാചി ലോഭമൂലേനാതി ഏവം ദ്വീഹി മൂലേഹി സമ്ഭവന്തി. മോഹോ പന സബ്ബസാധാരണത്താ വിസേസകരോ ന ഹോതീതി ഇധ ന ഗഹിതോ.

**[൧൭൮]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> “നിധിപാഠകപമാണതോ ദുട്ഠനിഗ്ഗഹത്ഥം പരസന്തകം ഹരന്താനം രാജൂനം ബ്രാഹ്മണാനഞ്ച സബ്ബമിദം ബ്രാഹ്മണാനം രാജൂഹി ദിന്നം. തേസം പന സബ്ബദുബ്ബലഭാവേന അഞ്ഞേ ഭുഞ്ജന്തി. അത്തസന്തകമേവ ബ്രാഹ്മണാ പരിഭുഞ്ജന്തീതി ഏവമാദീനി വത്വാ സകസഞ്ഞായ ഏവ യംകിഞ്ചി ഹരന്താനം കമ്മഫലസമ്ബന്ധാപവാദീനഞ്ച മോഹമൂലേനാ”തി വുത്തം. തം ഇധ ന യുജ്ജതി.

സഹജാതമൂലഞ്ഹി ഇധ അധിപ്പേതം അസാധാരണഭൂതഞ്ച. തേസഞ്ച തഥാഹരന്താനം ഹരണം ഹരണകാലേ കദാചിദോസമൂലേന കദാചി ലോഭമൂലേനാതി ഏവം ദ്വീഹി മൂലേഹി ഏവ സമ്ഭവതീതി. യോ പന മോഹോ മഹാസമ്മതാദീനംധമ്മികരാജൂനം കാലേ പവത്തം പോരാണക നിധിസത്ഥം ഥപേത്വാ പച്ഛാ അധമ്മികാനംരാജൂനം കാലേ പവത്തേസു യേഭുയ്യേന അധമ്മികേസു ധമ്മസത്ഥ രാജസത്ഥ സങ്ഖാതേസു നിധിപാഠേസു ധമ്മികസഞ്ഞീനം രാജൂനം ഉപ്പന്നോ. യോച രാജൂനം അഭിസേകകാലേ ദിന്നഞ്ഞേവസമണബ്രാഹ്മണാനംതിണകട്ഠോദകന്തി വചനം ഉപാദായ സബ്ബമിദം ബ്രാഹ്മണാനം രാജൂഹി ദിന്നന്തി ഏവം സഞ്ഞീനം ബ്രാഹ്മണാനം ഉപ്പന്നോ. യോച നത്ഥി സുകത ദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോതി ഏവം ദിട്ഠികാനം കമ്മഫലസമ്ബന്ധാ പവാദീനം ഉപ്പന്നോ. സോസബ്ബോപി ഉപനിസ്സയമോഹോ നാമ ഹോതി. സോ ഇധ നാധിപ്പേതോ. ഇതരഥാ ലോഭോ നിദാനം കമ്മാനം സമുദയായ. ദോസോ നിദാനം കമ്മാനം സമുദയായ. മോഹോ നിദാനം കമ്മാനം സമുദയായാതി വചനതോ സബ്ബേപി അകുസലകമ്മ

പഥാതി മൂലകാഏവ ഇധ വത്തബ്ബാ സിയുന്തി. ഏവംപനേത്ഥ വത്തബ്ബം സിയാ, കമ്മേസുച കമ്മഫലേസുച സഞ്ജാതകങ്ഖാനം ജനാനം കങ്ഖാ പരിയുട്ഠാന ചിത്തേനസഹേവതദനുരൂപാനിഅദിന്നാദാനാദീനി ചത്താരികമ്മാനി കരോന്താനം താനി കമ്മാനി സുദ്ധേന മോഹമൂലേന ജായന്തീതി. ഏവഞ്ഹി സതി പരതോ വിചികിച്ഛാ ചേതനായ പടിസന്ധിജനകേസു ഗഹണംപി ഉപപന്നം ഹോതീതി. [അകുസലകമ്മം].

൧൭൫. **കാമാവചരകുസലംപി കായദ്വാരേ പവത്തം കായ കമ്മ**ന്തി ഏത്ഥ ദ്വേ പരിയായാ വേദിതബ്ബാ. കഥം, വക്ഖമാനേസു ഹി പുഞ്ഞക്രിയവത്ഥൂസു യംകിഞ്ചി പുഞ്ഞക്രിയവത്ഥും കായങ്ഗം ചോപേത്വാ പവത്തിതം കായകമ്മം നാമ. വാചങ്ഗം ചോപേത്വാ പവത്തിതം വചീകമ്മം നാമ. കായങ്ഗ വാചങ്ഗാനി അചോപേത്വാ മനോദ്വാരേഏവ പവത്തിതം മനോകമ്മം നാമാതി അയമേകോ പരിയായോ. അയം പന മേത്തം കായകമ്മം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി സബ്രഹ്മചാരീസു ആവിചേവ രഹോ ച. മേത്തം വചീകമ്മം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി സബ്രഹ്മചാരീസു ആവിചേവ രഹോച. മേത്തം മനോകമ്മം പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി സബ്രഹ്മചാരീസു ആവിചേവ രഹോചാതിച. സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തം. സബ്ബം വചീകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തം. സബ്ബം മനോകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തന്തി ച.

പദക്ഖിണം കായകമ്മം, വാചാകമ്മം പദക്ഖിണം;
പദക്ഖിണം മനോകമ്മം, പണീഹിതേ പദക്ഖിണേ തിച.

ഏവമാദീസു സുത്തപദേസു ആഗതോ. അപിച, അട്ഠസാലിനിയം സകലായ നവകമ്മദ്വാരകഥായ അയമത്ഥോ ദീപേതബ്ബോ. തത്ഥ ഹി ദാനമയംപി കായവചീ മനോകമ്മവസേന തിധാ വിഭത്തം. തഥാ സീലമയം ഭാവനാമയഞ്ചാതി. യസ്മിം പന ദുസ്സില്യേ പവത്തമാനേ കായോ അപരിസുദ്ധോ ഹോതി. കായസംവരോ ഭിജ്ജതി. യം പന കുസലം പവത്തമാനം തദങ്ഗപഹാനാദിവസേന തം ദുസ്സില്യം പജഹിത്വാ കായദ്വാരം സോധയമാനം കായസംവരം പൂരയമാനം പവത്തതി. തം കായചോപന രഹിതംപി കായങ്ഗ സംവരണ കിച്ചത്താ കിച്ചസീസേന കായദ്വാരേ പവത്തം കായകമ്മംനാമ. കായസുചരിതന്തിപി വുച്ചതി. ഏത്ഥച തം ദുസ്സില്യം പജഹിത്വാതി യസ്മിം ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ പാണഘാതാദികം കായദുസ്സില്യം ഉപ്പജ്ജേയ്യ. തസ്സ ചിത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനവസേന തം കായദുസ്സില്യം പജഹിത്വാ. കായദ്വാരം സോധ യമാനന്തി യസ്മിം ദുസ്സില്യേ ഉപ്പജ്ജമാനേ കായങ്ഗം അസുദ്ധം ഹോതി. തസ്സ ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനവസേന കായദ്വാരം സോധയമാനം. കായസംവരം പൂരയമാനന്തി സയം കായങ്ഗസംവരണകിച്ചസമ്പാദനേന കായസംവരം പൂരേന്തന്തി അത്ഥോ. വചീകമ്മേപി ഏസേവ നയോ. അവയേസം പന സബ്ബംപി കല്യാണകമ്മം തീസു ദ്വാരേസു പവത്തംപി മനോദ്വാരംഏവ സോധയമാനം മനോസംവരംഏവ പൂരയമാനം പവത്തതീതി മനോദ്വാരേ പവത്തം മനോകമ്മംനാമ. മനോസുചരിതന്തിപി വുച്ചതി. അയമേകോ പരിയായോ. അയം പന അനേകസതേസു കമ്മപഥസുത്തേസു ആഗതോ. അപിച, അട്ഠസാലിനിയം സകലായ ദ്വാരകഥാക അയമത്ഥോ ദീപേതബ്ബോതി. ഇമേസു പന ദ്വീസു പരിയായേസു സത്ഥുസാസനേ കല്യാണധമ്മപൂരണംനാമ യാവദേവ പാപധമ്മപഹാനത്ഥായ ഏവ ഹോതീതി പച്ഛിമോയേവ പധാനന്തി

വേദിതബ്ബോതി. ദിയ്യതി എതേനാതി **ദാനം**. വത്ഥുപരിച്ചാഗചേതനാ. സീലയതീതി **സീലം**. കായ വചീകമ്മാനി സാവജ്ജാനി നീവാരേത്വാ അനവജ്ജാനി സുസമാഹിതാനി കത്വാ സമ്മാദഹതി ഥപേതി, ഉപരിമേ കുസലധമ്മേച ഉപധാരേതി. തേസം പതിട്ഠാ ഹുത്വാ ധാരേതീതി അത്ഥോ. ഭാവേന്തി എതായാതി **ഭാവനാ**. അധികുസലധമ്മേ അനുപ്പന്നേവാ ഉപ്പാദേന്തി ഉപ്പന്നേവാ വഡ്ഢേന്തീതി അത്ഥോ. അപചായന്തി എതേനാതി **അപചായനം**. പൂജേന്തി കായവാചാഹി അത്താനം നീചവുത്തിം ദസ്സേന്തീതി അത്ഥോ.

വിസേസേന ആവരന്തി ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തീതി ബ്യാവടാനം ഭാവോ കമ്മംവാ **വേയ്യാവച്ചം**. പജ്ജിത്ഥാതി പത്തി. അത്തനി ലദ്ധപുഞ്ഞകോട്ഠാസസ്സ നാമം. പാപീയതീതിവാ പത്തി. പരേഹി അനുമോദന്തേഹി ലദ്ധബ്ബസ്സ പുഞ്ഞാനിസന്ദസ്സേതം നാമം. പത്തിം ദദന്തി എതേനാതി **പത്തിദാനം**. തദേവ പരേഹി ദിന്നം അനുമോദന്തി. സാധുകാരം ദദന്തി എതേനാതി **പത്താനുമോദനം**. ധമ്മം സുണന്തി എതേനാതി **ധമ്മസവനം**. ധമ്മം ദേസേന്തി എതായാതി **ധമ്മദേസനാ**. അത്ഥി ദിന്നം, അത്ഥി യിട്ഠം, അത്ഥി ഹുതം, അത്ഥി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോതിആദിനാ ദസവത്ഥുകം സമ്മാദിട്ഠിം ഉജും കരോന്തി എതേനാതി **ദിട്ഠിജുകമ്മം**. സബ്ബാനി പന താനി പുനേന്തി ചിത്തസന്താനം സോധേന്തി എതേഹീതി പുഞ്ഞാനി. പൂജനീയഭാവം നിബ്ബത്തേന്തീതി പുഞ്ഞാനീതിപി വദന്തി. താനിഎവ അവസ്സം കത്തബ്ബട്ഠേന ക്രിയാനിചാതി പുഞ്ഞക്രിയാനി. താനിയേവ സുഖവിസേസാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന വത്ഥൂനിചാതി **പുഞ്ഞക്രിയവത്ഥൂനീ**തി. എത്ഥ എകമേകം തിവിധം ഹോതി പുരിമം മജ്ഝിമം പച്ഛിമന്തി. തത്ഥ ദാനേ താവ പടിഗ്ഗാഹകസ്സ പരിച്ചാഗകരണം മജ്ഝിമംനാമ. തതോ പുബ്ബേ ഇമിനാ പച്ചയേന ദാനമയം പുഞ്ഞം പവത്തയിസ്സാമീതി എവം പച്ചയുപ്പാദനതോ പട്ഠായ ദാനം ആരബ്ഭ ദാനം ഉദ്ദിസ്സ തീസു ദ്വാരേസു പവത്താ കുസലചേതനാ പുരിമംനാമ. പച്ഛാ ഭാഗേ പന അത്തനാ ദിന്നദാനം ആരബ്ഭ പുനപ്പുനം അത്തമനചിത്തം ഉപ്പാദേന്തസ്സ പവത്താ കുസലചേതനാ പച്ഛിമംനാമം. സബ്ബംപി ചേതം അകുസലേ വുത്തനയേന ബലവപച്ചയേ ലദ്ധാ പടിസന്ധിം ദേതി. അലദ്ധാ ന ദേതീതി വേദിതബ്ബം.

പുന ഹീന മജ്ഝിമപണീതവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ ഹീനേന ഛന്ദേന ചിത്തേന വീരിയേന വീമംസായവാ പവത്തിതം ഹീനം, മജ്ഝിമേന ഛന്ദാദിനാ പവത്തിതം മജ്ഝിമം, പണീതേന പണീതം. യസകാമതായവാ പവത്തിതം ഹീനം. പുഞ്ഞഫലകാമതായവാ പവത്തിതം മജ്ഝിമം. കത്തബ്ബമേവിദന്തി അരിയഭാവം നിസ്സായ പവത്തിതം പണീതം. അത്തുക്കംസന പരവമ്ഭനാദീഹി ഉപക്കിലിട്ഠംവാ ഹീനം. അനുപക്കിലിട്ഠം ലോകിയസുഖഭാഗിതായ പവത്തിതം മജ്ഝിമം. മഗ്ഗഫലസുഖഭാഗിതായ പവത്തിതം പണീതം. തണ്ഹാവസേനവാ ഭവഭോഗത്ഥായ പവത്തിതം ഹീനം. അത്തനോ വിമോക്ഖത്ഥായ പവത്തിതം മജ്ഝിമം. സബ്ബസത്തവിമോക്ഖത്ഥായ പവത്തിതം പാരമിതാദാനം പണീതന്തി അയമത്ഥോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ സീലനിദ്ദേസം നിസ്സായ വേദിതബ്ബോതി. യഥാ ചേത്ഥ, എവം സേസേസുപിയഥാ സമ്ഭവം തികദ്വയം വിഭജിത്വാ വത്തബ്ബന്തി. തത്ഥ സീലം നാമഭിക്ഖുസീലം, ഭിക്ഖുനിസീലം, സാമണേരസീലം, ഗഹട്ഠസീലന്തി ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ പുരിമാനം ദ്വിന്നം സമാദാനകിച്ചം കമ്മവാചായ സിദ്ധംഹോതി. അന്തിമവത്ഥുഅജ്ഝാപന്നേനവാ സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനേനവാ

കമ്മവാചായ ഭിന്നായ സബ്ബം സമാദാനം ഭിന്നം ഹോതി. സബ്ബാനി ഉപസമ്പന്ന സീലാനി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. തദാ ഭിക്ഖുപടിഞ്ഞം അവിജഹിത്വാ ഠിതോ ദുസ്സീലോനാമ ഹോതി. ഠപേത്വാപന അന്തിമവത്ഥും അഞ്ഞസിക്ഖാ പദാനി വീതിക്കമന്തസ്സ യം വീതിക്കമതി. തസ്മിംയേവ സംവരഭേദോ ഹോതി. ന സമാദാന ഭേദോ. ന ഹി തം പുന കമ്മവാചായ സമാദാതബ്ബന്തി അത്ഥീതി. പടികമ്മം കരോന്തസ്സ പന സംവരോ പാകതികോ ഹോതി. സഞ്ചിച്ച വീതിക്കമന്തോവാ പടികമ്മം അകരോന്തോവാ അലജ്ജീനാമ ഹോതി. ന ദുസ്സീലോതി. ഏസനയോ സാമണേരസീലേപി. തത്ഥ പന സരണഗമനേനേവ സമാദാനംസിദ്ധം ഹോതി. ലിങ്ഗനാസനങ്ഗം കത്വാ സരണഗമനേ ഭിന്നേ സബ്ബം സമാദാനം ഭിജ്ജതി. ഇതരേസു പന യം വീതിക്കമതി, തസ്മിംയേവ സംവരഭേദോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ഗഹട്ഠസീലേ പന പകതി ഗഹട്ഠാനം ഗഹണവസേനേവ സമാദാനം സിദ്ധം ഹോതി. തസ്മാ ഏകതോഗണ്ഹന്തേ സബ്ബാനി സമാദിന്നാനി ഹോന്തി. ഏകസ്മിംച ഭിന്നേ സബ്ബാനി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. സബ്ബാനി പുന സമാദാതബ്ബാനി. വിസും വിസും ഗണ്ഹന്തേ പന യം വീതിക്കമതി, ഏതദേവഭിജ്ജതി. തദേവ പുന സമാദാതബ്ബം ഹോതീതി. പരിച്ഛിന്നകാലാ തിക്കമനേ പന സബ്ബം സമാദാനം വൂപസമ്മതിയേവ. ദുസ്സീലഭാവോ പനേത്ഥ പഞ്ചന്നം നിച്ചസീലാനം ഭേദേന വേദിതബ്ബോ. നിച്ചാനിച്ചേസു പന യം നിച്ചമേവ വട്ടതി. അനിച്ചം നവട്ടതി സാവജ്ജം ഹോതി. തം നിച്ചസീലം നാമ. യം പന നിച്ചംപി വട്ടതി. മഹന്തം പുഞ്ഞാഭിസന്ദം ഹോതി. അനിച്ചംപി വട്ടതി സാവജ്ജം ന ഹോതി. തം അനിച്ചസീലംനാമ. തത്ഥ ഭിക്ഖു ഭാവേ ഠിതസ്സ ഭിക്ഖുസീലം സാമണേരഭാവേ ഠിതസ്സ സാമണേരസീലം പകതിഗഹട്ഠാനംപഞ്ചസീലം പബ്ബജിതസങ്ഖേപഗതാനം ഉപാസകാനം താപസപരിബ്ബാജകാനഞ്ച ദസസീലം നിച്ചസീലംനാമ. തേസഞ്ഹി തം തം യഥാസകം സീലം നിച്ചം സുദ്ധം കത്വാ രക്ഖിതുമേവ വട്ടതി. അരക്ഖന്താനം ഭിക്ഖുഭാവാദികോ സാവജ്ജോ ഹോതി അസുദ്ധോ. കസ്മാ, അത്തനോ അനുരൂപസ്സ ആചാരസ്സ വിപത്തിതോ. പകതിഗഹട്ഠാനം പന അട്ഠങ്ഗുപോസഥസീലം അനിച്ചസീലംനാമ. തഞ്ഹി തേസം വുത്തനയേന നിച്ചംപി വട്ടതി. അനിച്ചംപി വട്ടതി. തഥാ ദസസീലഞ്ച. തഞ്ഹി പകതി ഗഹട്ഠാനം അനിച്ചസീലമേവ ഹോതി. ഗിഹിനിവത്ഥം പഹായ കാസായവത്ഥധാരണേന പബ്ബജിതസങ്ഖേപഗതാനം ഏവ നിച്ചസീലം. യഥാ ഹി പകതിമനുസ്സാനം പഞ്ചസീലം സമാദിന്നംപി അസമാദിന്നംപി നിച്ചം രക്ഖിതുമേവ വട്ടതി. വീതിക്കമിതും നവട്ടതി. തഥാ പബ്ബജിതവേസധാരീനം ദസസീലം സമാദിന്നംപി അസമാദിന്നംപി നിച്ചം രക്ഖിതുമേവ വട്ടതി. വീതിക്കമിതും നവട്ടതി. വേസധാരണേന സഹ സിദ്ധത്താതി.

ഉപരി വുച്ചമാനാ സമഥവിപസ്സനാവസേന ദുവിധാ ഭാവനാ ഭാവനാനാമ. സാ ഇധ അപ്പനം അപത്താവ അധിപ്പേതാ. ധമ്മവിനയപരി യത്തിയാ സഹ അനവജ്ജകമ്മസിപ്പവിജ്ജാഠാനേസു പരിചയകരണ ചേതനാപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതി. രതനത്തയേ പന മാതാപിതൂസു കുലേജേട്ഠേസു ആചരിയേസു ധമ്മികസമണബ്രാഹ്മണേസു അഞ്ഞേസുച ഗുണവയവുദ്ധേസു യഥാരഹം പച്ചുട്ഠാനം വന്ദനം അഞ്ജലികരണം സാമിചികരണം വത്തപടിവത്തകരണന്തി ഏവമാദിസബ്ബം അപചായനംനാമ. തേസഞ്ഞേവ അഞ്ഞേസഞ്ച ആഗന്തുകഗമികഅദ്ധികാനം ഗിലാനാനം ജിണ്ണാനം കിച്ച കരണീയേസു

സബ്രഹ്മചാരീനം ചീവരകമ്മാദീസു പരേസം തംതംപുഞ്ഞ കമ്മേസുച പരിസുദ്ധേന ഹിതഫരണചിത്തേന അത്തനോകിച്ചേസു വിയ കായവാചാഹി വായാമകരണം വേയ്യാവച്ചംനാമ. അത്തനാ കതസ്സ യസ്സകസ്സചി പുഞ്ഞസ്സ പരേഹി സാധാരണകരണം പത്തിദാനംനാമ. പരേഹി ദിന്നായ പത്തിയാ അനുമോദനം അത്തമനതാപവേദനം പത്താ നുമോദനംനാമ. അദിന്നസ്സ പുഞ്ഞസ്സ അനുമോദനം പന അനുമോദനമേവ ഹോതി. ന പത്താനുമോദനം. പത്തിയാഏവ അഭാവതോ. പത്തിച ദുവിധാ ഉദ്ദിസികാ അനുദ്ദിസികാതി. തത്ഥ അത്താനം ഉദ്ദിസികം അനുമോദന്തസ്സേവ ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ജാതന്തി വേദിതബ്ബം. ഇദം പന ദ്വയം ദാനപുഞ്ഞേസുഏവ വിസേസതോ പാകടം. തഞ്ഹി ഉദ്ദിസകം കത്വാ ദേവതാനംവാ പരദത്തുപജീവിപേതാനംവാ വേമാനികപേതാനംവാ വിനിപാതികാസുരാനംവാ ദിന്നം അനുമോദിതഞ്ച തേസം തങ്ഖണേഏവ ദിട്ഠധമ്മ വേദനീയം ജാതന്തി. അത്ഥഹിത പടിസംയുത്തായ ധമ്മകഥായ യോനിസോ മനസികാരേ ഠത്വാ സവനഞ്ച കഥനഞ്ച ധമ്മസവനം ധമ്മ ദേസനാചനാമ. നിരവജ്ജകമ്മസിപ്പവിജ്ജാഠാനാനം സവനകഥനചേതനാച ഏത്ഥേവസങ്ഗയ്ഹന്തി.

നത്ഥി ദിന്നം നത്ഥിയിട്ഠന്തിആദിനയപവത്തായ ദസവത്ഥുകായ മിച്ഛാ ദിട്ഠിയാവാ ഇസ്സരനിമ്മാനാദിദിട്ഠിയാവാ ദിട്ഠമങ്ഗലാദിദിട്ഠിയാവാ വിസുദ്ധം കത്വാ തേഹി തേഹി വത്ഥൂഹിവാ യുത്തീഹിവാ കാരണേഹിവാ കമ്മസകതാ ഞാണസങ്ഖാതായ സമ്മാദിട്ഠിയാ വോദാനകരണം ദിട്ഠുജുകമ്മംനാമാതി. യത്ഥ പന തിവിധമേവ പുഞ്ഞക്രിയവത്ഥു ആഗതം. തത്ഥ പത്തിദാനാനുമോദനാനി ദാനേ സങ്ഗയ്ഹന്തി. ഇസ്സാമച്ഛേരാനം പടിപക്ഖഭാവേന തം സഭാവത്താ. അപചായനവേയ്യാവച്ചാനി സീലേ സങ്ഗയ്ഹന്തി. തേസം ചാരിത്ത സീലത്താ. സേസാനി തീണി ഭാവനാമയേ സങ്ഗയ്ഹന്തി. തം സഭാവത്താ. കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്തോ ധമ്മോനാമ നത്ഥീതി ഹി വുത്തം. ദിട്ഠുജുകമ്മഞ്ച ഞാണ വഡ്ഢനമേവാതി. തീസ്വേവവാ ഏതം സങ്ഗയ്ഹതി. ദിട്ഠുജുകമ്മം സബ്ബേസം നിയമ ലക്ഖണന്തിതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. സതിയേവ ഹി കമ്മസകതാഞാണേ ദാനാദീനി തീണി സമ്പജ്ജന്തീതി. **മനോകമ്മമേവാ**തി മനസ്മിംഏവ കമ്മപഥ കിച്ചസിദ്ധിതോ മനോകമ്മംഏവ.

**[ഫ്രഖ്വ] വിഭാവനിയം** പന

"വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകത്താ ഭാവേന കായ ദ്വാരാദീസു അപ്പവത്തനതോതി" വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി വിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപകം അഭിഞ്ഞാകുസലം കായദ്വാരാദീസു പവത്തമാനംപി കായവചീകമ്മസങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, കായവാചാനം കമ്മപഥ അങ്ഗഭാവാസമ്ഭവതോതി. തഞ്ച **ഭാവനാമയ**ന്തി ദാനസീലവസേന അപ്പവത്തനതോ. കേവലം ഭാവനാകമ്മവിസേസത്താ തഞ്ച മഹഗ്ഗത കുസലം ഭാവനാകമ്മ മേവ ഹോതി. യം പന പടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗേ പഠമജ്ഝാനേന നീവരണാനം. ദുതീയേന വിതക്കവിചാരാനം. തതീയേന പീതിയാ. ചതുത്ഥേന സുഖദുക്ഖാനം പഹാനം സീലം. വേരമണി സീലം. ചേതനാ സീലം. സംവരോ സീലം. അവീതിക്കമോ സീലന്തി വുത്തം. തം പരിയായേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **അപ്പനാപത്ത**ന്തി ഭാവനാ ബലേന ആരമ്മണേ അനുപവിസിത്വാ അചലട്ഠിതിഭാവേന പവത്തനതോ അപ്പനാപത്തം കമ്മം ഹോതി.

**[൧൩൯] വിഭാവനിയം** പന

> "പുബ്ബഭാഗപവത്താനം കാമാവചരഭാവതോതി" കാരണം വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി തേസം കാമാവചരതാമത്തം അപ്പനാപത്തിയാ കാരണം ഹോതീതി. **ഝാനങ്ഗഭേദേനാ**തി വുത്തം. ഝാനഭേദേനാതി പന വത്തബ്ബം. ഝാനങ്ഗഭേദേനാതിവാ ഝാനങ്ഗസമുദായഭേദേനാതി അത്ഥോ, ഝാനഭേദേന ഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി. കുസലകമ്മം

**൧൩൭. ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പാകട്ഠാനചതുക്കേ. **ഉദ്ധച്ചരഹിത**ന്തി ഉദ്ധച്ചസഹഗതചേതനാവജ്ജിതം. കസ്മാ പന ഉദ്ധച്ചചേതനാ ഇധ പജ്ജിതാതി. പടിസന്ധിഅനാകഡ്ഢനതോ. കഥം വിഞ്ഞായതീതി ചേ. ധമ്മസങ്ഗഹേ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബേസു തം അവത്വാ ഭാവനായ പഹാതബ്ബേസു ഏവ വുത്തത്താ. യഥാഹ-ചത്താരോ ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദാ വിചികിച്ഛാസഹഗതോ ചിത്തുപ്പാദോ, ഇമേ ധമ്മാ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാതിച, ഉദ്ധച്ചസഹഗതോ ചിത്തുപ്പാദോ, ഇമേധമ്മാ ഭാവനായപഹാ തബ്ബാതിച, സേസാ പന ചത്താരോ ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദാ ദ്വേ പടിഘസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദാച സിയാ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാ സിയാ ഭാവനായ പഹാതബ്ബാതി തത്ഥ വുത്താ. കഥഞ്ച വിഞ്ഞായതി. യോ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബേസു ന വുത്തോ, സോ അകുസലധമ്മോ പടിസന്ധിം നാകഡ്ഢതീതി. പട്ഠാനേ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബധമ്മേസുഏവ നാനാക്ഖണിക കമ്മപച്ചയസ്സ ഉദ്ധടത്താ ഇതരത്ഥ തസ്സ അനുദ്ധടത്താതി. യഥാഹ-സഹജാതാ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാ ചേതനാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം ചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം കമ്മപച്ചയേനപച്ചയോ. നാനാക്ഖണികാ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ചേതനാ വിപാകാനം ഖന്ധാനം കടത്താച രൂപാനം കമ്മപച്ചയേന പച്ചയോതിച സഹജാതാ ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ചേതനാസമ്പയുത്തകാനംധമ്മാനം ചിത്താസമുട്ഠാനാനഞ്ചരൂപാനം കമ്മപച്ചയേന പച്ചയോതിച. നച നാനാക്ഖണിക കമ്മപച്ചയസത്തിയാ വിനാ വിപാകുപ്പാദനംനാമ അത്ഥീതി. യദിഏവം സാ പവത്തിവിപാകംപി നജനേതീതി സക്കാ വത്തുന്തിചേ.ന. പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗേ തസ്സാ വിപാകസ്സ ഉദ്ധടത്താ. യഥാഹ-കതമേ ധമ്മാ അകുസലാ. യസ്മിം സമയേ അകുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗതം ഉദ്ധച്ചസമ്പയുത്തം രൂപാരമ്മണംവാ.ല. ഇമേ ധമ്മാ അകുസലാ. ഇമേസു ധമ്മേസു ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ. തേസം വിപാകേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാതി. തേനാഹ **പവത്തിയം പന സബ്ബംപി ദ്വാദസവിധ**ന്തിആദി.

**[൧൩൦]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> "അധിമോക്ഖവിരഹേന സബ്ബദുബ്ബലംപി വിചികിച്ഛാസഹഗതം പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി. അധിമോക്ഖസമ്പയോഗേന തതോ ബലവന്തംപി ഉദ്ധച്ചസഹഗതം നാകഡ്ഢതീതി" വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അധിമോക്ഖവിരഹമത്തേന വിചികിച്ഛാസഹഗതം സബ്ബദുബ്ബലന്തിച അധിമോക്ഖസമ്പയോഗമത്തേന ഉദ്ധച്ചസഹഗതം തതോ ബലവന്തന്തിച സക്കാ വത്തും. സത്ഥരി കങ്ഖതി ധമ്മേ കങ്ഖതീതി ഏവമാദിനാ നയേന വുത്തായ

വിചികിച്ഛായ അത്തനോ വിസയേ മഹാഹത്ഥിനാഗസ്സ വിയ ബലവതരത്താ അതിവിയ കാളകധമ്മത്താചാതി. തഥാ ഹിസാ ഏകന്തേന ദസ്സനേനപഹാതബ്ബേസു പധാനഭാവേന വുത്താ. തതോയേവച പടിസന്ധിആകഡ്ഢനംപി തസ്സാ വിഞ്ഞാതബ്ബം ഹോതീതി. സഭാവവിരുദ്ധത്തായേവ പന വിചികിച്ഛാസഹഗതം അധിമോക്ഖരഹിതം ഹോതീതി യുത്തം. തസ്മാ ഉദ്ധച്ചസഹഗതമേവ സബ്ബദുബ്ബലന്തി വേദിതബ്ബം. **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സുഗതിദുഗ്ഗതിവസേന സബ്ബസ്മിംപി. **യഥാരഹ**ന്തി തേസു ലോകേസു ലദ്ധവത്ഥുദ്വാരാനുരൂപം. **വിപച്ചതീ**തി വിപാചേതി വിപക്കഭാവം ആപാദേതി. സബ്ബംപിവാദ്വാദസവിധം അകുസലകമ്മം സത്താ കുസലപാകാനി ഹുത്വാ വിപച്ചതി, വിപക്കഭാവം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.

യസ്മാ കുസലകമ്മാനി അപായഭൂമിയംപി പവത്തിയം മഹാസമ്പത്തിയോ സമുട്ഠാപേത്വാ മഹിദ്ധികാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം സന്താനേ സയമേവ അത്തനോവിപാകസ്സ ഓകാസം കത്വാ സുഖവിപാകം ജനയന്തി. അഞ്ഞേസംപി ആപായികാനം തേന തേന കാരണേന ഇട്ഠാരമ്മണ സമായോഗേ സതി അത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം ലഭിത്വാ സുഖവിപാകം ജനയന്തി. തസ്മാ തഥാപവത്തിയഞ്ചാതിആദി മാഹ. ന ഹി താനി സുഖവിപാകാനി അകുസകമ്മസ്സ വിപാകാനി ഭവിതും അരഹന്തി. വുത്തേഞ്ഹേതം വിഭങ്ഗേ അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം കായദുച്ചരിതസ്സ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ വിപാകോ നിബ്ബത്തേയ്യാതിആദി. തത്ഥ മഹാവിപാകാനി സുഗതി കാമലോകേ അഹേതുകാനി അട്ഠംപി സബ്ബസ്മിം കാമലോകേ തേസുച പഞ്ചചക്ഖുവിഞ്ഞാണ സോതവിഞ്ഞാണ സമ്പടിച്ഛന സന്തീരണ യുഗളാനി രൂപലോകേ വിപച്ചതീതി വുത്തം യഥാരഹം വിപച്ചതീതി. രൂപാവചര കുസലഞ്ഹി കമ്മസമുട്ഠാനരൂപാനി ജനയന്തംപി സയം വിപച്ചമാനം ആരമ്മണന്തരേ അഞ്ഞഭൂമിക വിപാകഭാവേന നവിപച്ചതി. കാമവിരാഗഭാവനാഭാവേന പന അപ്പനാപത്ത കമ്മ വിസേസത്താ കാമതണ്ഹായ അവിസയഭൂതേ നിമിത്താ രമ്മണേ അത്തനാ സബ്ബസോ സദിസേന മഹഗ്ഗതഭാവപത്തേന രൂപ വിപാകഭാവേനേവ വിപച്ചതി. തസ്മാ രൂപലോകേപി താനി പഞ്ചവിപാകാനി കാമാവചരകുസലസ്സേവാതി വേദിതബ്ബാനീതി. ദ്വീസു കമ്മസ്സ വിപച്ചനട്ഠാനേസു പടിസന്ധിനാമ മഹന്തംഠാനം ഹോതി. തസ്മാ തദാ വിപച്ചന്തം കമ്മം അത്തനോ സാമത്ഥിയാനുരൂപം നാതിഹീനം വിപാകം ജനേതും സക്കോതി. പവത്തിയം പന നാനാഠാനേസു നാനാകിച്ചേഹി വിപച്ചതി. തസ്മാ തദാ വിപച്ചന്തം കമ്മം അത്തനോ സാമത്ഥിയാനുരൂപം വിപച്ചേതും നസക്കോതി. പഞ്ചവിഞ്ഞാണട്ഠാനാദീസു പരിത്തകേസു വിപച്ചമാനം ഠാനാ നുരൂപം വിപച്ചതി. തദാരമ്മണട്ഠാനേ വിപച്ചമാനം യേഭുയ്യേന ജവനാ നുരൂപം വിപച്ചതി. തസ്മാ സോളസകമഗ്ഗോ ദ്വാദസകമഗ്ഗോ അഹേതു കട്ഠകന്തി ഏവംഏകേകസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകപ്പഭേദോ പവത്തോതിതം പഭേദംദസ്സേതും തത്ഥാപീതിആദിമാഹ.

കുസലം ദുവിധം സമ്പജാനകതം അസമ്പജാനകതന്തി. തത്ഥ കമ്മാ യൂഹനകാലേ അന്തമസോ ഹേട്ഠാ വുത്തം ദിട്ഠുജുകമ്മഞാണംപി സുട്ഠു യോജേത്വാ കതം സമ്പജാനകതംനാമ. യഥാഹ-കമ്മഞ്ച കമ്മഫലഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ കതം സമ്പജാനകതം നാമാതി. ദിട്ഠുജുകമ്മഞാണ മത്തംപി അയോജേത്വാ തം അസമ്പജാനകതം നാമ. യഥാഹ-കമ്മംപി കമ്മഫലമ്പി അജാനിത്വാ കതം

അസമ്പജാനകതം നാമാതി. തത്ഥ സമ്പജാനകതം തിഹേതുകം ഹോതി. അസമ്പജാനകതം ദുഹേതുകം. യഥാഹ-സമ്പജാനകരണം പന ചതുഞാണസമ്പയുത്തേഹി ഹോതി. അസമ്പജാന കരണം ചതൂഹി ഞാണവിപ്പയുത്തേഹീതി. തത്ഥ ഏകമേകം ഉക്കട്ഠം ഓമകന്തി ദുവിധം ഹോതി. തത്ഥ കുസലസമയേ പരിയുട്ഠിതേ നീവരണധമ്മേവാ അത്തുക്കംസന പരവമ്ഭനാദികേ പാപധമ്മേവാ സുട്ഠു സോധേത്വാ കതം ഉക്കട്ഠം നാമ. അസോധേത്വാ കതം തേഹിവോകിണ്ണം ഓമകംനാമ. അപിച, യം കത്വാ പച്ഛാ ലാഭാ വത മേ. നച വത മേ അലാഭാ. സുലദ്ധം വത മേ. നച വത മേ ദുല്ലദ്ധം. യസ്സ മേ ഈദിസം പുഞ്ഞം പസുതന്തി ഏവം പുനപ്പുനം അനുമോദിതം. തം ഉക്കട്ഠം. യം കത്വാ പച്ഛാ യേനകേനചി കാരണേന ദുട്ഠുകതം മയാതി വിപ്പടിസാരോ ഉപ്പജ്ജതി. തംഓമകം. ഏവം ചതുബ്ബിധസ്സ കമ്മസ്സ വസേന ചതുബ്ബിധം വിപാക കോട്ഠാസം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും തഥാപീതിആദി മാഹ. **തഥാപീ**തി തസ്മിം കാമാവചരകുസലേപി. **തിഹേതുകമുക്കട്ഠ**ന്തി ഉക്കട്ഠഭൂതം പണീതഭൂതം ചതുബ്ബിധം തിഹേതുകം. **തിഹേതുകപടിസന്ധി**ന്തി ചതുബ്ബിധം തിഹേതുക പടിസന്ധിവിപാകം. ഏത്ഥച ഏകചേതനാ ഏകമേവ പടിസന്ധിം ദേതി. പവത്തിവിപാകം പന അസങ്ഖ്യേയ്യേസുപി ഭവേസു ദേതിയേവ. ഏത്ഥ സിയാ -

ഏകപുപ്ഫം യജിത്വാന, സഹസ്സകപ്പകോടിയോ;
ദേവേസുച മനുസ്സേസു, സേസേന പരിനിബ്ബുതോതി ഹി വുത്തം.

തസ്മാ ഏകാ ചേതനാ ഏകമേവ പടിസന്ധിം ദേതീതി ഇദം ന യുജ്ജതീതി. ന ന യുജ്ജതി. പുബ്ബാപരചേതനാഹി സദ്ധിം സഹസ്സകപ്പ കോടി പരിമാണസ്സ വത്തബ്ബത്താ. ചിത്തഞ്ഹിനാമ ഏകച്ഛരക്ഖണേപി അനേകസത സഹസ്സ കോടിസങ്ഖം ഉപ്പജ്ജതി. തതോചിരതരേകാലേവത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. സഹസ്സ കപ്പകോടിയോതി ച സഹസ്സആയുകപ്പകോടിയോ സഹസ്സ അത്തഭാവകോടിയോതി നേത്തിഅട്ഠകഥായം വുത്തം. പുബ്ബാപരചേതനാനഞ്ച പടിസന്ധിദാനഭാവോ കോസലസംയുത്തകേന ദീപേതബ്ബോ. ഏകപിണ്ഡപാതദാനസ്മിംഹി ഏകാചേതനാദ്വേ പടിസന്ധിയോ ന ദേതി. പുബ്ബപച്ഛിമചേതനാവസേന സത്തക്ഖത്തും സഗ്ഗേ സത്തക്ഖത്തും സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തോതി ഹി സംയുത്തട്ഠകഥായം വുത്തം. തിഹേതു കംപി കമ്മം പടിപക്ഖേഹി അഭിഭുയ്യമാനം വിഹതസാമത്ഥിയം ഹുത്വാ തിഹേതുകവിപാകം ജനേതും ന സക്കോതി. നച തം അതിദുബ്ബലംപി സമാനം കോസല്ലസങ്ഖാതേന ഞാണേന യുത്തത്താ അതിബ്യാമുള്ഹപച്ചയ ഭൂഹം ജച്ചന്ധാദിവിപത്തിസഹിതം അഹേതുകവിപാകം ജനേതീതി വുത്തം തിഹേതുകമോമകന്തിആദി. **ദ്വാദസവിപാകാനിവിപച്ചതി**. അയം ദ്വാദ സകമഗ്ഗോനാമ **അഹേതുകവിപാകാനേവ വിപച്ചതി**. ഇദം അഹേതു കട്ഠകംനാമ. ഏവം തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരവാദവസേന വിപാകപ്പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി മോരവാപിവാസി മഹാദത്തത്ഥേരവാദം ദസ്സേതും ഗാഥമാഹ. സോ ഹി ഥേരോവിപാകാനം അസങ്ഖാരികതാ സസങ്ഖാരികതാച കമ്മവസേനേവ സിദ്ധാപി കത്വാ അസങ്ഖാരം കമ്മം സസങ്ഖാരവിപാകാനി ന പച്ചതി. സസങ്ഖാരംകമ്മം അസങ്ഖാരവിപാകാനി നവച്ചതീതി വദതി.

യഥാ മുഖനിമിത്തം നാമ മുഖേ സന്നിസിന്നേ സന്നിസീദതി. ചലന്തേ ചലതി. ഏവം പയോഗേന അസാധനീയാനം വിപാകാനം തിക്ഖമന്ദതാ വിസേസഭൂതോ സങ്ഖാരഭേദോ കമ്മവസേനേവ വത്തബ്ബോ. ന പയോഗവസേന. ഇതരഥാ

കമ്മവിസേസേന തിക്ഖമന്ദജാതാനം തേസം സന്നിഹിതപച്ചയമത്തേന മന്ദതിക്ഖതാപത്തിനാമ സിയാതി. അഹേതു കവിപാകാനം പന പരിദുബ്ബലത്താ അപരിബ്യത്തോവ തിക്ഖമന്ദതാ വിസേസോതി ഉഭയകമ്മനിബ്ബത്തന്തി അധിപ്പായോ. യസ്മാ പന തേസം സസങ്ഖാരാസങ്ഖാരഭാവോ പടിസന്ധിവസേനവാ തദാരമ്മണവസേനവാ ഉപ്പത്തികാലേ പുബ്ബപയോഗസങ്ഖാതസ്സ പച്ചയവിസേസസ്സ ഭാവാഭാവേന വത്തും യുത്തോ. ന കമ്മാഗമനവസേന, ന ഹി കമ്മേഭവേ സങ്ഖാരോ ഭവന്തരേ വിപാകാനി വിസേസേതും യുത്തോ. തസ്മാ ഇമം വാദം കേചിവാദംനാമ കരോന്തോ **കേചനാ**തി ആഹ.

ഇമസ്മിം കേചിവാദേ അസങ്ഖാരികകമ്മേ സസങ്ഖാരിക വിപാകാനി സസങ്ഖാരികകമ്മേച അസങ്ഖാരികവിപാകാനി വജ്ജേത്വാ ചതൂസു തിഹേ തുകുക്കട്ഠേസു കമ്മേസു അസങ്ഖാരികദ്വയേ വിപാകാനി പടിസന്ധിയം ദ്വേ, പവത്തിയം ദ്വാദസ. സസങ്ഖാരികദ്വയേ പടിസന്ധിയം ദ്വേ, പവത്തിയം ദ്വാദസ. ചതൂസു ദ്വിഹേതുകോമകകമ്മേസു അസങ്ഖാരികദ്വയേ പടിസന്ധിയം ദ്വേ, പവത്തിയം ദസ. സസങ്ഖാരികദ്വയേ പടിസന്ധിയം ദ്വേ, പവത്തിയം ദസ. തഥാ ചതൂസു ദ്വിഹേതുകുക്കട്ഠേസു. ചതൂസു ദ്വിഹേതുകോമകേസു പന പടിസന്ധിയം ഏകം അഹേതുകം പവത്തിയം അട്ഠഅഹേതുകാനീതി ഏവം വിപാകാനം ദ്വേ ദ്വാദസകമഗ്ഗാ ചത്താരോ ദസകമഗ്ഗാ ഏകം അഹേതുകട്ഠകഞ്ച ഹോന്തി, തംസബ്ബം സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും തേസന്തി ഗാഥമാഹ.

**തേസ**ന്തി തേസം കേസഞ്ചി ഥേരാനം വാദേ. അട്ഠസാലിനിയം പന തിഹേതുകേന കമ്മേന പടിസന്ധിതിഹേതുകാവ ഹോതി. ന ദുഹേതുകാ നചഅഹേതുകാ. ദുഹേതുകേന കമ്മേന പടിസന്ധി ദുഹേതുകാപി ഹോതി അഹേതുകാപി. തിഹേതുകാ പന നഹോതീതി ഏവം പവത്തോ മഹാധമ്മരക്ഖിതഥേരവാദോപി ആഗതോ. തത്ഥ യഥാ ദുഹേതുകേന ഹീനേന കമ്മേന അഹേതുകാ പടിസന്ധി അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബാ ഹോതി. തഥാ തിഹേതുകേനപി ഹീനേന കമ്മേന ദുഹേതുകാപി പടിസന്ധി അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബായേവാതി കത്വാ ഇധ അയംവാദോ ഥേരേന ന ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ. പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ പന-ഗതിസമ്പത്തിയാ ഞാണസമ്പയുത്തേ അട്ഠന്നം ഹേതൂനം പച്ചയാ ഉപപത്തി ഹോതി. കുസലസ്സ കമ്മസ്സ ജവനക്ഖണേ തയോ ഹേതൂ കുസലാ. നികന്തിക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ കുസലാ. പടിസന്ധിക്ഖണേ തയോ ഹേതൂ അബ്യാകതാതിച ഗതി സമ്പത്തിയാ ഞാണ വിപ്പയുത്തേ ഛന്നം ഹേതൂനം പച്ചയാ ഉപപത്തി ഹോഹി. കുസലസ്സ കമ്മസ്സ ജവനക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ കുസലാ. നികന്തിക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ അകുസലാ. പടിസന്ധിക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ അബ്യാകതാതിച ഏവം തിഹേതുകേന കമ്മേന പടിസന്ധി തിഹേതുകാവ വുത്താ. ദ്വിഹേതുകേന കമ്മേന ദ്വിഹേതുകാവ. ന പന ഗതിസമ്പത്തിയാ ഞാണവിപ്പയുത്തേ സത്തന്നം ഹേതൂനം പച്ചയാതിആദിനാ തിഹേതുകേന കമ്മേന ദ്വിഹേതുകാ പടിസന്ധി വുത്താ. നച ചതുന്നം ഹേതൂനം പച്ചയാതിആദിനാ ദ്വിഹേതുകേന കമ്മേന അഹേതുകാ പടിസന്ധീതി.

തത്ഥ പന തീസു ഖണേസു സഹജാത ഹേതൂനം വസേന ഹേതു മൂലകോവ അയം ദേസനാവാരോതി കത്വാ അനോകാസതായ അഹേതുകപടിസന്ധി തത്ഥ നവുത്താ. ന പന അലബ്ഭമാനതായ. ദ്വിഹേതുക പടിസന്ധി പന

അനോകാസായേവ നഹോതി. അലബ്ഭ മാനത്തായേവ സാ നവുത്താതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. തസ്മാ യുത്തിതോ പാളിയേവ ബലവതരാതി കത്വാ മഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരവാദോവ പാളിയാ സമേതീതി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠകഥായം വുത്തോ. ടീകാകാരാ പന കമ്മസരിക്ഖക വിപാകദസ്സനത്ഥം സാവസേസ പാഠോവ മഹാഥേരേന വുത്തോതി ഇച്ഛന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ അട്ഠസാലിനിയംപി തിപിടകചൂളനാഗത്ഥേരവാദോവ പമാണം കത്വാ വുത്തോതി.

**വിഭാവനിയം** ഇദാനി ഏകായ ചേതനായ ദ്വാദസവിപാകാനി ഏത്ഥേവ ദസകമഗ്ഗോപി അഹേതുകട്ഠകമ്പിതി ആഗതസ്സ മോരവാപിവാസി മഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരസ്സാതി പാഠോ.

മോരവാപിവാസിമഹാദത്തത്ഥേരസ്സാതി പന വത്തബ്ബോ. മഹാധമ്മ രക്ഖിതത്ഥേരവാദോപി പന ഏത്ഥ ഏകദേസേന സങ്ഗഹിതോയേവ. തസ്മിംപി ഹി അസങ്ഖാരികം കമ്മം അസങ്ഖാരികവിപാകമേവ ദേതി. നോ സസങ്ഖാരികം . സസങ്ഖാരികം കമ്മം സസങ്ഖാരികവിപാകമേവ ദേതി. നോ അസങ്ഖാരികന്തി ആഗതമേവാതി. [കാമാവചരകമ്മം]

**൧൭൭**. രൂപാവചരകമ്മേ **പരിത്ത**ന്തി ദുവിധം പരിത്തം അപഗുണതാ യവാ ഹീനതായവാ. തത്ഥ യം പണീതേഹി ഛന്ദാദീഹി യുത്തംപി അഭാവിതം ഹോതി പടിലദ്ധമത്തം, തം അപഗുണതായ പരിത്തംനാമ. യം സന്ധായ യം അപഗുണം ഹോതി, ഉപരി ഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി, ഇദം പരിത്തംനാമാതി അട്ഠസാലിനിയം വുത്തം. യം പന സുഭാവിതംപി സമാനം ഹീനേഹി ഛന്ദാദീഹി യുത്തം ഹോതി. തം ഹീനതായ പരിത്തംനാമ. യം സന്ധായ യസ്സ ആയൂഹനക്ഖണേ ഛന്ദോവാ ഹീനോ ഹോതി. വീരിയംവാ, ചിത്തംവാ, വീമംസാവാ, തം ഹീനംനാമാതി തത്ഥേവ വുത്തം. **മജ്ഝിമം**പി ദുവിധം. തത്ഥ നാതിപഗുണ തായ മജ്ഝിമം സന്ധായ നാതിസുഭാവിതോ മജ്ഝിമോതി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. മജ്ഝിമേഹി ഛന്ദാദീഹി യുത്തതായ മജ്ഝിമം സന്ധായ യസ്സ ആയൂഹനക്ഖണേ തേ ധമ്മാ മജ്ഝിമാ ഹോന്തി. തം മജ്ഝിമന്തി അട്ഠ സാലിനിയം വുത്തം. **പണീതം**പി ദുവിധം. തത്ഥ അതിപഗുണതായ പണീതം സന്ധായ സുഭാവിതോ വസിപ്പത്തോ പണീതോതി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തം. പണീതേഹി പന ഛന്ദാദീഹി യുത്തതായ പണീതം സന്ധായ യസ്സ ആയൂഹനക്ഖണേ തേ ധമ്മാ പണീതാ ഹോന്തി. തം പണീതന്തി അട്ഠസാലിനിയം വുത്തം. തത്ഥ യാനി അപഗുണതാദി വസേന പരിത്താദീനി വുത്താനി, താനി ഇധ നാധിപ്പേതാനി. യാനി പന ഹീനാദീഹി ഛന്ദാദീഹി യുത്തതായ പരിത്താദീനി വുത്താനി, താനേവ ഇധാധിപ്പേതാനി. ഇമാനേവ ഹി തിവിധാസു ഭൂമീസു തിവിധം ബ്രഹ്മുപപത്തിഭേദം സാധേന്തീതി. ഇത്ഥീനം ഝാനേസു വസീപത്താനംപി ഛന്ദാദീനം അപണീതതായ മഹാബ്രഹ്മേസു അനുപ്പജ്ജനഞ്ചേത്ഥ സാധകം. തേനേവച അട്ഠകഥായം ഛന്ദാദിവസേന സിദ്ധാനി ഹീന മജ്ഝിമ പണീതാനി അട്ഠാരസപഭേദേന വിഭജിത്വാ ഇമാനി അട്ഠാരസ കമ്മദ്വാരാനി നാമ ഇമേഹി പഭാവിതത്താ ഇമേസം വസേന അട്ഠാരസഖത്തിയാ അട്ഠാരസ ബ്രാഹ്മണാ അട്ഠാരസ വേസ്സാ അട്ഠാരസ സുദ്ദാ അട്ഠചത്താ ലീസ ഗോത്ത ചരണാനി വേദിതബ്ബാനീതി വുത്തം. ഏതേന ഹി ദേവാനംപി ബ്രഹ്മൂനംപി ലബ്ഭമാനം ഉപപത്തിഭേദം ഉപലക്ഖേതീതി.

**[൧൬൧] വിഭാവനിയം** പന

“പടിലദ്ധമത്തം അനാസേവിതം പരിത്തന്തി അവിസേസതോവ അട്ഠകഥായം വുത്തം. തഥാ നാതി സുഭാവിതം അമരിപുണ്ണവസീഭാവം മജ്ഝിമം. അതിവിയസുഭാവിതം പന സബ്ബസോ പരിപുണ്ണ വസീഭാവം പണീത”ന്തി വുത്തം. തം സബ്ബം ഇധ നയുജ്ജതിയേവ.

തഞ്ഹി ഉപരി ഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും സമത്ഥാസമത്ഥംവാ ഹാന ഭാഗിയതാദി വിസേസം വാ സന്ധായ വുത്തം. ന പന ഉപപത്തി ഭേദജനക വിസേസന്തി.

[ഫ്റവ] യഞ്ച തത്ഥ

“ആചരിയേന പനേത്ഥ പരിത്തംപി ഈസകം ലദ്ധാസേവനമേവ അധിപ്പേതന്തി ദിസ്സതി. തഥാ ഹാനേന നാമരൂപപരിച്ഛേദേ-

സമാനാസേവനേ ലദ്ധേ, വിജ്ജമാനേ മഹബ്ബലേ;
അലദ്ധാ താദിസം ഹേതു, മഭിഞ്ഞാ ന വിപച്ചതീതി.

സമാനഭൂമികതോവ ആസേവന ലാഭേന ബലവ ഭാവതോ മഹഗ്ഗതധമ്മാനം വിപാകദാനം വത്വാ തദഭാവതോ അഭിഞ്ഞായ അവിപച്ചനം വുത്ത”ന്തി വുത്തം. തംപി വിചാരേതബ്ബമേവ.

യഥാ ഹി അരിയമഗ്ഗചേതനാ അത്തനാ സമാനഭൂമകജവനതോ അലദ്ധാസേവനാപി സമാനാ വിപാകം ന ദേതീതി നത്ഥി. തഥാ ആദി കമ്മികവീഥിയം ഏകവാരമത്തഭൂതാ സബ്ബസമാപത്തി വീഥിസുച സബ്ബപഥ മഭൂതാ മഹഗ്ഗതചേതനാപി സമാനഭൂമകധമ്മതോ അലദ്ധാസേവന തായ ദുബ്ബലത്താ വിപാകം നദേതീതി നത്ഥീതി ന ന സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി. ഏത്ഥ സിയാ- തസ്സേവ രൂപാവചരസ്സ കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ വിപാകം.ല. പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീതി വുത്തം. ന ച സാ ചേതനാ ഉപചിതാനാമ ഹോതി. സമാനഭൂമക ധമ്മതോ അലദ്ധാസേവനത്താതി.ന. മഗ്ഗചേതനായപി അവിപാകതാപത്തിതോ. സാപിഹി തസ്സേവ ലോകുത്തരസ്സ കുസലസ്സ ഝാനസ്സ കതത്താ ഭാവിതത്താ വിപാകം. ല. പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീതി വുത്താ. നച സാപി സമാനഭൂമകധമ്മതോ ലദ്ധാസേവനാ ഹോതീതി. ഉഭയത്ഥ പന പഥമസമന്നാഹാരതോ പട്ഠായ ഉപചിനിത്വാ ഭാവേത്വാ ആഗതത്താ അസമാനഭൂമിക ജവനേഹിപി ലദ്ധാസേവന ഭാവം പടിച്ച ഉപചിതതാ ഭാവിതതാച വുത്താതി സക്കാ വത്തുന്തി. തസ്മാ ആദി കമ്മികഭൂതാപി മഹഗ്ഗതചേതനാ മരണാ സന്നേ ലദ്ധാ അബ്ഭുണ്ഹാ ആസന്നകമ്മഭൂതാ വിപാകം നദേതീതി ന വത്തബ്ബാ. അഭിഞ്ഞാചേതനാ ച സമാനഭൂമകേഹിപി നാനാവജ്ജനവീഥിജവനേഹി സുട്ഠുതരം ലദ്ധാസേവനത്താ തിക്ഖതരഭൂതാ കഥം ദുബ്ബലാനാമ സിയാ. തേനേവ അയം വാദോ അനുടീകായം പടിക്ഖിത്തോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ കേചി പന സമാന ഭൂമകതോ ആസേവനലാഭേന ബലവന്താനി ഝാനാനീതി താനി വിപാകം ദേന്തി. അഭിഞ്ഞാ പന സതിപി ഝാനഭാവേ തദഭാവതോ തസ്മിം തസ്മിം ആരമ്മണേ ആഗന്തുകത്താവാ ദുബ്ബലാ. തസ്മാ വിപാകം ന ദേന്തീതി വദന്തി. തം അകാരണം. പുനപ്പുനം പരികമ്മവസേന അഭിഞ്ഞാ യപി വസീഭാവസമ്ഭവതോതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിസ്സ പന ആനിസംസഭൂതാ

അഭിഞ്ഞാചേതനാ തസ്സ ഫലസദിസാ ഫലട്ഠാനേ ഠിതാ, തസ്മാ സാ വിപാകം നദേതീതി ഇച്ഛന്തി ടീകാകാരാ. തസ്സ പന ഇദ്ധി വികുബ്ബനാദികിച്ചം വിപച്ചനകിച്ചതോപി മഹന്തതരം ഹോതി. സബ്ബഥാ മേനച വികുബ്ബനാദികിച്ചം സാധേന്തിയാ വിപച്ചനഥാമേപി തേന ഥാമേന സഹ പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി. തസ്മാ സാ പുന വിപാകം നദേതീതിപി യുജ്ജതിയേവ. **പഞ്ചമജ്ഝാന**ന്തി അഭിഞ്ഞാഭാവം അപത്തം പരിത്താദിഭേദേന തിവിധം പഞ്ചമജ്ഝാനം. **തദേവാ**തി പഞ്ചമഝാനമേവ. **സഞ്ഞാവിരാഗം ഭാവേത്വാ**തി ചിത്തേ സതി രജ്ജന ദുസ്സന മുയ്ഹനാനി ഹോന്തി. തസ്മിം അസതി ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനപ്പത്തോനാമ ഹോതീതി ഏവം ചിത്തേ ഏവ ആദീനവം ദിസ്വാ അചിത്തകഭവപത്ഥനാ സഹിതം വായോകസിണേവാ കേസഞ്ചി മതേന പരിച്ഛിന്നാകാസ കസിണേവാ സഞ്ഞാവിരാഗം ഭാവേത്വാ. **അസഞ്ഞസത്തേസു ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി യേന യേന ഇരിയാപഥേന ഇധ മരന്തി, തേനേവ തത്ഥ ഉപ്പജ്ജന്തി. കമ്മകിരിയവാദിതിത്ഥിയാ ഏവാതി അധിപ്പായോ. ന ഹി അകമ്മകിരിയവാദീനം ഝാനഭാവനാ നാമ അത്ഥീതി. **അനാഗാമിനോ പന സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി സുദ്ധാവാസേസു പന അനാഗാമിനോ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി. ന അഞ്ഞേ സകദാഗാമിആദയോതി അത്ഥോ. ഏതേന അനാഗാമീനം അഞ്ഞസ്മിംപി ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പത്തി അപ്പടിസിദ്ധാ ഹോതി. അനാഗാമീസുച സദ്ധാധികോ അവിഹേസു ഉപ്പജ്ജതി, വീരിയാധികോ അതപ്പേസു. സതാധികോ സുദസ്സേസു. സമാധാധികോ സുദസ്സീസു. പഞ്ഞാധികോ അകനിട്ഠേസൂതി. യഥാക്കമം ഭാവേത്വാ യഥാക്കമം അരൂപേസു ഉപ്പജ്ജന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച **പഥമജ്ഝാനം പരിത്തം ഭാവേത്വാ**തിആദി സബ്ബം പഥമജ്ഝാനാദീനം യഥാ സകം വിപച്ചനഭൂമി വവത്ഥാനവസേന വുത്തം. സമാപത്തിലാഭിനോ പന പുഥുജ്ജന സോതാപന്ന സകദാഗാമിനോ അത്തനാ ലദ്ധസമാപത്തീനം വിപച്ചനഭൂമീസു ഇച്ഛിതഭൂമിയം നിബ്ബത്തന്തി. തേസു പുഥുജ്ജനോ നികന്തിയാ സതി കാമലോകേപി നിബ്ബത്തതിയേവ. ഇതരേ പന ഝാനേ അപരി ഹീനേ സതി കാമലോകേപി നിബ്ബത്തതിയേവ. ഇതരേ പന ഝാനേ അപരിഹീനേ സതി കാമഭവേ നികന്തിനാമ തേസം ന സമ്ഭവതീതി പരിഹീനജ്ഝാനാഏവ തത്ഥ നിബ്ബത്തന്തി.

**[ഗന്ഥസ] വിഭാവനിയം പന**

> തേസംപി സോതാപന്നസകദാഗാമീനം നികന്തിവസേന കാമഭവേനിബ്ബത്തിം ഇച്ഛന്തേന "ഥഥാ കാമഭവേപി കാമാവചര കമ്മബലേന. ഇജ്ഝതി ഭിക്ഖവേ സീലവതോ ചേതോപണിധി വിസുദ്ധത്താതി ഹി വുത്ത"ന്തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

തേഹി ഝാനേ അപരിഹീനേ ഏകന്തേന ബ്രഹ്മലോകഗാമിനോഏവ ഹോന്തി. യതോ തേ ഝാനഅനാഗാമിനോനാമാതി വുച്ചന്തി. ഝാനപരി ഹാനിച തേസം തംതം പലിബോധ വസേനേവ ഹോതി. ന പന കാമ രാഗാദിവസേന. കസ്മാ, മഗ്ഗസഹായേന ഝാനേന സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭിതത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം അങ്ഗുത്തരേ-സഹദസ്സനുപ്പാദാ ഭിക്ഖവേ അരിയസാവകസ്സ തീണി സംയോജനാനി മഹീയന്തി.ല. സോ വിവിച്ചേവ.ല. പഥമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. തസ്മിം ചേ സമയേ ഭിക്ഖവേ അരിയസാവകോ കാലങ്കരേയ്യ. നത്ഥി തസ്സ സംയോജനം. യേന സംയോജനേന സംയുത്തോ അരിയസാവകോ പുന യിമം ലോകം ആഗച്ഛേയ്യാതി. ഏത്ഥച തസ്മിം ചേ സമയേതിആദിനാ സോ ലദ്ധജ്ഝാനം അപരിഹാപേത്വാ ചേ കാലങ്കരോതി.

ഏകന്തേന ബ്രഹ്മലോകമേവ ഗമിസ്സതി. പരിഹാപേന്തസ്സ പന തം സംയോജനം പാകതിമേവാതി ദസ്സേതി. പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠകഥായഞ്ച ഝാനലാഭീനം പന അനാഗാമിസ്സച ബ്രഹ്മലോകേയേവ പടിസന്ധിദാനതോ പച്ചയോ നഹോതീതി വുത്തം. തത്ഥ ഝാനലാഭീനന്തി മഹഗ്ഗതജ്ഝാനലാഭീനം സോതാപന്ന സകദാഗാമീനം. പച്ചയോ നഹോതീതി തേസം വിപസ്സനാനികന്തി തണ്ഹാ കാമസുഗതിപടിസന്ധിയാ ന ഹോതീതി അത്ഥോ.

തസ്മാ തേസം ദ്വിന്നം സേഖാനം കുപ്പധമ്മാനംപി സതം ഝാനേ വിജ്ജമാനേ കാമഭവേ നികന്തി നാമ നത്ഥീതി വേദിതബ്ബം. അനാഗാമിസ്സ പന നിദ്ദായന്തസ്സേവ സത്ഥേന ഗീവം ഛിന്ദിത്വാ മാരീയമാനസ്സപി ഝാനം അലഭിത്വാ ചവനംനാമ നത്ഥി. സോ ഹി സമാധിസ്മിം പരിപൂരകാരീതി വുത്തോ. ഇത്ഥിയോ പന അട്ഠസമാപത്തിയോ ലഭിത്വാ അനന്തരേ ഭവേ അകനിട്ഠേ നിബ്ബത്തമാനാപി അധിപതിഭൂതേസു മഹാബ്രഹ്മേസു ന നിബ്ബത്തന്തി. ഹീനജ്ഝാസയത്താ പുരോഹിത പാരിസജ്ജേസുഏവ നിബ്ബത്തന്തി. തഥാഹി അട്ഠകഥാസു യം ഇത്ഥീ ബ്രഹ്മത്തം കരേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി സുത്തപദസ്സ അത്ഥവചനേ ബ്രഹ്മത്തന്തി മഹാബ്രഹ്മത്തം അധിപ്പേതം. ഇത്ഥീ ച ഇധ ഝാനം ഭാവേത്വാ കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി, ന മഹാബ്രഹ്മാനന്തി വുത്തം. ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനന്തി ചേത്ഥ ബ്രഹ്മപുരോഹിതാനംപി സങ്ഗഹണം വേദിതബ്ബം. തേ ഹി ബ്രഹ്മാനം പരിസഭൂതാ ഹോന്തീതി. വുത്തഞ്ഹേതം സംയുത്തകേ -

> അഥഖോ ഭിക്ഖവേ സിഖീഭഗവാ അഭിതും ഭിക്ഖും ആമന്തേസി. പടിഭാതു തം ബ്രാഹ്മണ ബ്രഹ്മുനോച ബ്രഹ്മപരിസായച ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനഞ്ച ധമ്മികഥാതി.

പരിസഭാവേച സതി പരിസാസു ജാതാപിനാമ ഹോന്തീതി. തത്ഥ ബ്രഹ്മുനോതി മഹാബ്രഹ്മുനോ. ബ്രഹ്മപരിസായാതി ബ്രഹ്മപുരോഹിത ഗണസ്സാതി അത്ഥോ. നനു ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനന്തി വുത്തത്താ ന മഹാബ്രഹ്മാനന്തി ഏത്ഥേവ തേസം സങ്ഗഹണം യുത്തന്തി ചേ. ന. യം ഇത്ഥീ സക്കത്തം കരേയ്യ, മാരത്തം കരേയ്യ, ബ്രഹ്മത്തം കരേയ്യ, നേതംഠാനം വിജ്ജതീതി ഏവം അധിപതി ഭൂതേഹി സക്കാദീഹി സഹ വുത്തത്താ ഇധ അധിപതിപടിക്ഖിപനസ്സേവ സമ്ഭവതോ. തേനേവ ഹി നേത്തിയം-ഇത്ഥീ മഹാബ്രഹ്മാ സിയാതി, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി വുത്തം. ഏത്താവതാ വേഹപ്ഫലാദീസു ഉപരിബ്രഹ്മലോകേസുപി പുരോഹിതപാരിസജ്ജബ്രഹ്മാനം അത്ഥിതാ സിദ്ധാ ഹോതി. തേനേവ സംയുത്തട്ഠകഥായം ഥേരാനഞ്ഹി ഭണ്ഡഗാഹകദഹരാ വിയ ബ്രഹ്മാനംപി പാരിസജ്ജബ്രഹ്മാനോ നാമ ഹോന്തീതി വുത്തം.

**വിഭാവനിയം** പന

> "ഇത്ഥിയോപി പന അരിയാവാ അനരിയാവാ അട്ഠസമാപത്തിലാ ഭിനിയോ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേസുയേവ നിബ്ബത്തന്തീതി അട്ഠകഥായം വുത്ത"ന്തി വുത്തം.

തത്ഥ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേസുയേവാതി അകനിട്ഠേ നിബ്ബത്തമാനാപി ബ്രഹ്മാനം പരിചാരിക ബ്രഹ്മേസുഏവ നിബ്ബത്തന്തി. ന മഹാബ്രഹ്മേസൂതി അത്ഥോ

ദട്ഠബ്ബോ.

**മണിമഞ്ജൂസായം** പന

ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേസുയേവ നിബ്ബത്തന്തി, ന ബ്രഹ്മപുരോഹിതാദീസൂതി വുത്തം. തം ന ഗഹേതബ്ബം.

**യഞ്ച തത്ഥ**

സാമാവതിയാദീനം പഠമം ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേസു നിബ്ബത്തനം വുത്തം. തംപി അട്ഠകഥായ ന സമേതി.

യസ്മാ പന താ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ അരിയഫലാനി സച്ഛാകംസു. തസ്മാ തത്ഥ അനാഗാമിനിയോ സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പന്നാ. ഇതരാ കാചി താവതിംസേസു കാചി പരനിമ്മിതവസവത്തീസു ഉപ്പന്നാ ഇച്ചേവ ഉദാനട്ഠകഥായം വുത്തന്തി. അപിചേത്ഥ വേഹപ്ഫലേ അകനിട്ഠേ ചതുത്ഥാരുപ്പേതി തീസു ഭവഗ്ഗേസു നിബ്ബത്താ അരിയാ അഞ്ഞത്ഥ നുപ്പജ്ജന്തി. സേസബ്രഹ്മലോകേസു നിബ്ബത്താ ഹേട്ഠാഭൂമീസു നുപ്പജ്ജന്തീതി. [കമ്മചതുക്കം].

**൧൭൭**. ആയുക്ഖയേന മരണം കമ്മക്ഖയേന മരണന്തിആദിനാ യോജേതബ്ബം. തത്ഥ അപരിക്ഖീണേയേവ കമ്മാനുഭാവേ തസ്മിം തസ്മിം സത്തനികായേ യഥാനിയമിതസ്സ ആയുപരിമാണസ്സ പരിക്ഖയേന പരിപുണ്ണേന മരണം **ആയുക്ഖയ മരണംനാമ**. തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ ദുബ്ബലേന കമ്മേന നിബ്ബത്തസ്സ സത്തസ്സ അപരിക്ഖീണേയേവ ആയുപരിമാണേ കേവലം കമ്മസത്തിപരിക്ഖയേന അന്തരാവ മരണം **കമ്മക്ഖയ മരണംനാമ**. തദുഭയസ്സ സമം പരിക്ഖയേന മരണം **ഉഭയക്ഖയ മരണംനാമ**. ധരമാനേപി തദുഭയേ പുരിമഭവേസുവാ ഇമസ്മിംവാഭവേ കതേന ഉപഘാതകകമ്മേന അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാഭൂതേ നാനാരോഗാബാധ പഥവീപവേസ അസനിപാതാദികേ ജീവിതന്തരായേ സമുട്ഠാപേത്വാ ദുസ്സിമാരകലാബുരാജാദീനംവിയ അന്തരാവ ഉപരോധിത ഖന്ധസന്താനസ്സ സത്തസ്സ മരണം **ഉപച്ഛേദക മരണംനാമ**. നനു ചേത്ഥ മരന്താനം നാമ സബ്ബേസംപി തംതംഭവം ജനേന്തം കമ്മം ഖിയ്യതിയേവ. അഥകസ്മാ ഇതരേപി വുത്താതി. വുച്ചതേ, സരസവസേനേവ ഹി കമ്മസാമത്ഥിയസ്സ ഖയോ ഇധ കമ്മക്ഖയോതി അധിപ്പേതോ. യേ പന ദസവസ്സ വീസതിവസ്സ യാവ അസങ്ഖ്യേയ്യ വസ്സാദി വസേന നാനാആയുകപ്പവിധായകാ തസ്മിം തസ്മിം സത്തനികായേ സബ്ബജന സാധാരണാ സത്താനം അജ്ഝത്തബഹിദ്ധസമ്ഭൂതാ ഉതുആഹാരാനാമ ഹോന്തി. തേ തസ്സ തസ്സ ആയുകപ്പസ്സ ഠിതികരാ വുദ്ധികരാ ഹാനികരാചാതി തിവിധാ ഹോന്തി. തത്ഥ അകുസലമൂലേസു വഡ്ഢമാനേസു ഹാനികരാ വഡ്ഢന്തി. കുസലമൂലേസു വഡ്ഢമാനേസു ബുദ്ധികരാ വഡ്ഢന്തി. ഉഭയമൂലേസു സമം ഠിതേസു ഠിതികരാ സമം പവത്തന്തി. തേസം വസേന സത്താനം ആയുകപ്പോ കത്ഥചി സദാ ഠിതിഭാഗോ ഹോതി. കത്ഥചി കദാചി ഹാനിഭാഗോ കദാചി വുദ്ധിഭാഗോ ഹോതി. തയോപി ചേതേ ഠിതികരാദയോ തംതംസത്തനികായം അജ്ഝോത്ഥരമാനാ ആയും പരിച്ഛിന്ദന്താ പവത്തന്തീതി അസങ്ഖ്യേയ്യായുക സംവത്തനികം ചക്കവത്തിസമ്പത്തി സംവത്തനികഞ്ച കമ്മം ദസവസ്സികേ കാലേ വിപച്ചമാനം തദനുരൂപംഏവ ഭോഗഞ്ച ഇസ്സരിയഞ്ച ദത്വാ ദസവസേന ഖിയ്യതി. തം തം സത്തനികായ പരിയാപന്നാ സത്താ സന്താനഭൂതാ

രൂപധമ്മാ സബ്ബഞ്ഞു ബുദ്ധാനം ഖന്ധസന്താന ഭൂതാപി തഗ്ഗതികാ തദനൂവത്തികാ ഏവ ഹുത്വാ പരിണമന്തി അഞ്ഞത്ര ഇദ്ധിമയ വിജ്ജാമയ രസായനവിധി ജീവിത സങ്ഖാര വിദൂഹീതി. വുത്തഞ്ഹേതം മഹാപദാനസുത്തട്ഠകഥായം -

സബ്ബേപി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ. കസ്മാ തേ അസങ്ഖ്യേയ്യം ന അട്ഠംസൂതി. ഉതുഭോജനവിപത്തിയാ. ഉതുഭോജനവസേന ഹി ആയു ഹായതിപി വഡ്ഢതിപീതി.

തസ്മാ പധാനനിസ്സയഭൂതേസു ദ്വിസമുട്ഠാനിക രൂപധമ്മേസു തം തം ആയുകപ്പവസേന പരിണമന്തേസു ജിയ്യമാനേസു യാവമഹന്തംപി കമ്മം അത്തനോ വിപാകാധിട്ഠാനസ്സ അഭാവാ ഖിയ്യതിയേവ. സോചസ്സ ഖയോ ന സരസേന ഹോതി. അഥഖോ ആയുസങ്ഖാരവിപത്തിയാ ഏവ ഹോതീതി ഇധ ആയുക്ഖയോ വിസും ഗഹിതോതി. ഏസനയോ ഉപച്ഛേദകമരണേപി നേതബ്ബോ. തത്ഥ ഉപച്ഛേദകമരണന്തി അകാലമരണം വുച്ചതി. തഞ്ഹിപവത്തമാനം ഉപച്ഛേദകകമ്മുനാവാ പവത്തതി. അഞ്ഞേഹിവാ അനേക സഹസ്സേഹി കാരണേഹി. താനി പന പാളിയം മൂലഭേദതോ സംഖിപിത്വാ അട്ഠധാ വുത്താനി. കതമാനി പന താനീതി. അത്ഥി വാതസമുട്ഠാനാ ആബാധാ. അത്ഥി വിത്തസമുട്ഠാനാ. അത്ഥി സേമ്ഹ സമുട്ഠാനാ. അത്ഥി സന്നിപാതികാ. അത്ഥി ഉതുസമുട്ഠാനാ. അത്ഥി വിസമപരിഹാരജാ. അത്ഥി ഓപക്കമികാ. അത്ഥി കമ്മവിപാകജാ ആബാധാതി. തത്ഥ കമ്മവിപാകജാ കേചി ഉപപീളകകമ്മജാകേചി ഉപച്ഛേദകകമ്മജാ. യസ്മാ പന വാതോ കുപ്പമാനോ സീതുണ്ഹാദീഹി ദസഹി കാരണേഹി കുപ്പതി. തേസുച ഏകമേവ കമ്മ വിപാകജം ഹോതി. സേസാനി പന അകമ്മവിപാകജാനീതി മിലിന്ദ പഞ്ഹേ വുത്തം. യസ്മാച കമ്മവിപാകജാപി ആബാധാ ഉപ്പജ്ജമാനാ വാത കുപ്പനാദീഹി വിനാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ കേചി വാതസമുട്ഠാനാദയോപി കമ്മവിപാകജാ ഹോന്തിയേവാതി ദട്ഠബ്ബാ.

തത്ഥ സന്നിപാതികാതി വാതാദീനം ദ്വിന്നം തിണ്ണംവാ സന്നിപതിതാനം വസേന പവത്താ. യേ പന ലോകേ സത്താനം പയോഗമുത്താ സയം ജാതാ നാനാഭയുപദ്ദവാ. തേ ഉതുസമുട്ഠാനേസു സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. വിസമപരിഹാരജാതി അനിസമ്മകാരീനം അനേകവിധേ വിസമേ വിപത്തിമുഖേ അത്താനം പയോജന്താനം തതോ തതോവാ തത്ഥ തത്ഥ വാ പതന പക്ഖലനാദിവസേന പവത്താ. ഓപക്കമികാതി അത്തനാവാ പരേഹി രാജചോരവേരീഹിവാ അമനുസ്സവാളയക്ഖദേവതാഹിവാ വാളമിഗാദീഹിവാ കതാനം പയോഗാനം വസേന പവത്താ. കുപ്പിതാ ഹി ദേവതാ സകലം രജ്ജംവാ രട്ഠംവാ ദീപകംവാ ഏകപ്പഹാരേന അസേസം കത്വാ വിനാസേന്തി ദണ്ഡകരട്ഠ മജ്ഝരട്ഠ കലിങ്ഗരട്ഠ മാതങ്ഗരട്ഠേസു വിയ. അനേകസഹസ്സേവാ വാളയക്ഖേ വിസ്സജ്ജന്തി വേസാലിയം വിയ. രക്ഖസേവാ വിസ്സജ്ജന്തി സുവണ്ണഭൂമിയംവിയ. വുത്തഞ്ഹേതം അങ്ഗുത്തരേ യക്ഖാ വാളേ അമനുസ്സേ ഓസ്സജ്ജന്തി. തേന ബഹുമനുസ്സാ കാലം കരോന്തീതി. അട്ഠകഥായംപി യക്ഖാതി യക്ഖാധിപതിനോ. വാളേ അമനുസ്സേ ഓസ്സജ്ജന്തീതി ചണ്ഡേ യക്ഖേ മനുസ്സപഥേ വിസ്സജ്ജന്തി. തേ ലദ്ധോകാസാ മഹാജനം ജീവിതക്ഖയം പാപേന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ വിസ്സജ്ജന്തീതി വിസമാചാര ബഹുലേ മനുസ്സേ ദിസ്വാ ഭിന്നസദ്ധാ യക്ഖസേനാപതിനോ മനുസ്സാനം അത്ഥായ പുബ്ബേവിയ ആരക്ഖംന ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ.

ജനപദനഗരനിഗമഗാമേസുചേവ തസ്മിം തസ്മിം പുഗ്ഗലേച വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. അങ്ഗുത്തരേ വുത്താ സത്ഥദുബ്ഭിക്ഖരോഗ കപ്പാപി ഇധ വത്തബ്ബാതി. കമ്മവിപാകജാതി ഉപപീളകോപഘാതകാനം കമ്മാനം വിപച്ചനവസേന പവത്താ ആബാധാതി അത്ഥോ. ഏവം അകാലമരണം ഉപച്ഛേദകമ്മുനാവാ അഞ്ഞേഹിവാ അനേകസഹസ്സേഹി കാരണേഹി ഹോതീതി. യേഹി കേചി ലോകേ ദിസ്സന്തി. പാണഹരാ ജീവിതവിനാസകാ നാനാരോഗാവാ നാനാബാധാവാ നാനാഭയാ നിവാ നാനാ ദണ്ഡാവാ നാനാ ഉപദ്ദവു പസഗ്ഗാവാ. സബ്ബേ തേ സകകമ്മ സമുട്ഠിതാഏവ അത്തനോ സാധാരണാതി നത്ഥി. പരകമ്മസമുട്ഠിതാപി അത്തനോ സാധാരണാഏവ. സകകമ്മസമുട്ഠിതാപി പരേസം സാധാരണാഏവ. കമ്മേന വിനാ യതോ കുതോചി സമുട്ഠിതാപി അത്തനോ വാ പരേസംവാ സാധാരണാഏവ. സബ്ബസാധാരണകമ്മസമുട്ഠിതേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. യഥാഹ-വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ.

> യഥാ ചതുമഹാപഥേ ഥപിതേ ലക്ഖമ്ഹി സബ്ബദിസാഹി ആഗതാ സരസത്തിതോമരപാസാണാദയോ നിപതന്തി. ഏവം കായേപി സബ്ബുപദ്ദവാ നിപതന്തീതി.

യേസുച രജ്ജരട്ഠാദീസു തേ ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ യേജനാ ഉപായ കുസലാവാ ന ഹോന്തി. നച പടികാരകുസലാ. നാപി പരിഹാര കുസലാ. കമ്മഞ്ച യേസം ദുബ്ബലം ഹോതി. ഉപ്പന്നോ അനത്ഥോ ബല വാ. തേജനാ വിനാപി ഉപച്ഛേദകകമ്മുനാ തതോ ന മുച്ചന്തി. മരണം വാ മരണമത്തംവാ ദുക്ഖം പാപുണന്തിയേവ. കല്യാണഭൂതംപി ഹി കമ്മം അത്തനോ ബലവതരം യതോകുതോചി സമുട്ഠിതം രോഗംവാ ആബാധം വാ ഭയംവാ ദണ്ഡംവാ ഉപദ്ദവുപസഗ്ഗംവാ പടിബാഹിതും നസക്കോതി. രോഗാദയോഏവ തംഖേപേന്താ പവത്തന്തി. യഥാ ഹി ഉദകം അത്തനോ ബലവതരം അഗ്ഗിം പടിബാഹിതും ന സക്കോതി. അഗ്ഗിഏവ തം ഖേപേന്തോ പവത്തതീതി ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ഇമേസഞ്ച സത്താനം പകതിയാപി കമ്മസ്സ ദുബ്ബലഭാവോ മഹാനിദ്ദേസേ ജരാ സുത്തനിദ്ദേസേന വിസുദ്ധി മഗ്ഗേച മരണസ്സതി നിദ്ദേസേ ആയു ദുബ്ബലതോതി പദസ്സ നിദ്ദേസേ ന ദീപേതബ്ബോ. യഥാഹ -

> ആയുനാമേതം അബലം ദുബ്ബലം. തഥാ ഹി സത്താനം ജീവിതം അസ്സാസപസ്സാസുപനിബന്ധഞ്ചേവ ഇരിയാപഥുപനിബന്ധഞ്ച സീതുണ്ഹു പനിബന്ധഞ്ച മഹാഭൂതുപനിബന്ധഞ്ച ആഹാരുപനിബന്ധഞ്ചാതിആദി.

തഥാ കായബഹുസാധാരണതോ അനിമിത്തതോതി ഇമേസം പദാനം നിദ്ദേസേനപി പാകടോയേവ. കമ്മനിബ്ബത്തസ്സ ഹി ആയുനോ തിണഗ്ഗേ ഉസ്സാവബിന്ദുസ്സേവ പരിദുബ്ബലഭാവേ പാളിയം അട്ഠകഥാ യഞ്ച വുത്തേ കമ്മസാപി തഥേവ പരിദുബ്ബലതാ സിദ്ധാ ഹോതീതി. ഏവഞ്ചേതം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബം. ഇതരഥാ സബ്ബം പുബ്ബേകതഹേതുദിട്ഠിനാമ സിയാ. യഥാഹ -

> ഇധേകച്ചോ സമണോവാ ബ്രാഹ്മണോവാ ഏവംവാദീ ഹോതി ഏവം ദിട്ഠീ. യം കിഞ്ചായംപുരിസപുഗ്ഗലോ പടിസംവേദേതി സുഖംവാ ദുക്ഖംവാ അദുക്ഖമസുഖംവാ. സബ്ബം തം പുബ്ബേകതഹേതൂതി.

അയഞ്ച അത്ഥോ മിലിന്ദപഞ്ഹേ തീസു ഠാനേസു വിത്ഥാരതോ ആഗതോ. യഥാവുത്തേഹി പന അനേകസഹസ്സേഹി കാരണേഹി പവത്തമരണംപി

അകാലമരണതാസാമഞ്ഞേന ഇധ ഉപച്ഛേദകമരണേ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

വിഭാവനിയം

"ഇദം പന നേരയികാനം ഉത്തരകുരുവാസിനം കേസഞ്ചി ദേവാനഞ്ച നഹോതീതി" വുത്തം.

യഥാ പന മഹാടീകായം കേസഞ്ചി പേതാനം ഇതോ ഞാതകേ ഹി ദിന്നം പുഞ്ഞപത്തി അനുമോദിത്വാ തങ്ഖണേയേവ ചവിത്വാ സുഗതിയം നിബ്ബത്താനം കുസലഭൂതം ഉപച്ഛേദകം വുത്തം. തഥാ കേസഞ്ചി നേരയി കാനംപി യമരഞ്ഞോ സമനുയുഞ്ജനകാലാദീസു അത്തനാ കതപുഞ്ഞം അനുസ്സരിത്വാ തങ്ഖണേയേവ ചവിത്വാ സുഗതിയം നിബ്ബത്താനം ഉപച്ഛേ ദകമരണംനാമ ന ന സക്കാ വത്തും. കേസഞ്ചി താവതിംസാദീനം ദേവാനഞ്ച തം ഉപച്ഛേദകമരണം ഹോതിയേവ. തഥാ ഹി സുബ്രഹ്മദേവ പുത്ത സംയുത്തട്ഠകഥായം അഥ രുക്ഖം അഭിരുള്ഹാ ഉപച്ഛേദകകമ്മാദി വസേനഏ്കപ്പഹാരേനേവ കാലങ്കത്വാ അവീചിമ്ഹി നിബ്ബത്താതി വുത്തം. തത്ഥ രുക്ഖന്തി താവതിംസേ പാരിച്ഛത്തകരുക്ഖം. അഭിരുള്ഹാതി ആരുള്ഹാ പഞ്ച സതദേവച്ഛരായോ. മനോപദോസിക ഖിട്ടാപദോസിക ദേവാനം മരണം മഹാബോധിസത്താനം ദിഘായുകേ ദേവലോകേവാ ബ്രഹ്മലോകേവാ നിബ്ബത്താനം അധിമുത്തി കാലങ്കിരിയാ ഛന്നത്ഥേരഗോധികത്ഥേരാദീനംവിയ സയമേവ സത്ഥം ആഹരിത്വാ പരിനിബ്ബായന്താനം മരണഞ്ച ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതീതി ദട്ഠബ്ബം. **തഥാചാ**തി തേഹി പകാരേഹിച. മരന്താനം ഛന്നം ദ്വാരാനം അഞ്ഞതരസ്മിം പച്ചുപട്ഠാതീതി സമ്ബന്ധോ. **മരണകാലേ**തി മരണാസന്നകാലേ. **യഥാരഹ**ന്തി സുഗതിദുഗ്ഗതിഗാമീനം അരഹാനുരൂപം. യേപന ഖീണാസവാ കത്ഥചി നുപ്പജ്ജന്തി. തേസു സുക്ഖവിപസ്സകാനം പകതിയാ യഥോ പട്ഠിതം നാമരൂപ മേവ അന്തിമ ജവനാനം ആരമ്മണംഹോതി. സമാപത്തിലാഭീനം പന ഝാനസമനന്തരേ പരിനിബ്ബായന്താനം കസിണനിമിത്താദികം. പച്ചവേക്ഖനസമനന്തരേ പരിനിബ്ബായന്താനം ഝാനങ്ഗാനി അഭിഞ്ഞാസമനന്തരേ പരിനിബ്ബായന്താനം അത്തനോ കരജരൂപം. ജീവിത സമസീസിനം പന അഗ്ഗമഗ്ഗസ്സ പച്ചവേക്ഖനസമനന്തരേ പരിനിബ്ബായന്താനം മഗ്ഗങ്ഗാദിനി അന്തിമജവനാനം ആരമ്മണം ഹോതീതി. പരിനിബ്ബാനചുതിചിത്തസ്സ പന സബ്ബേസംപി ആദിതോ അത്തനോ അത്തനോ പടിസന്ധിയായഥാഗഹിതം കമ്മാദീസു അഞ്ഞതരമേവ ആരമ്മണം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. യേപന അനേജോസന്തി മാരബ്ഭയം കാലമകരീമുനീതി ഇമം സുത്തപദം ദിസ്വാ നിബ്ബാനമേവ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനചുതിയാ ആരമ്മണന്തി വദന്തി. തേ തേന സയമേവ അഭിധമ്മേ ആരമ്മണത്തികേസു അത്തനോ അകോവിദതം ദസ്സേന്തി. യഥാഹ -

കതമേ ധമ്മാ പരിത്താരമ്മണാ, സബ്ബോ കാമാവചരവിപാകോ ക്രിയമനോധാതു ക്രിയാഹേതുക മനോവിഞ്ഞാണ ധാതു സോമനസ്സസഹഗതാ. ഇമേ ധമ്മാ പരിത്താരമ്മണാതി.

യസ്മാ പന പരിനിബ്ബാനംനാമ സന്തി അത്ഥായേവ ഹോതി. അജ്ഝാസയോ ചസ്സ ഏകന്തേന സന്തിനിന്നോയേവ ഹോതി. തസ്മാ അനേജോസന്തി മാരബ്ഭാതി സുത്തപദം വുത്തം. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായം സന്തിമാരബ്ഭാതി അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പടിച്ച സന്ധായാതി

വുത്തം. ന പന വുത്തം ആരബ്ഭ ആലമ്ബിത്വാ ആരമ്മണം കത്വാതി. ഥേരഗാഥട്ഠകഥായം പന സന്തിമാരബ്ഭാതി സന്തിം അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാതി വുത്തം. തം മഹാപരിനിബ്ബാനപാളിയാ തദട്ഠകഥായച നസമേതി. താസു ഹി ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനം ഝാനങ്ഗ പച്ചവേക്ഖനസമനന്തരന്തി വുത്തം. ഏത്ഥച പുരിമാനി ദ്വേ സമനന്തരാനി പരിനിബ്ബാനസുത്തട്ഠകഥാസു വുത്താനി. അഭിഞ്ഞാസമനന്തരം ഉദാനട്ഠകഥാദിസു ആഗതം. യഥാഹ-വുട്ഠഹിത്വാ പരിനിബ്ബായീതി ഇദ്ധിചിത്തതോ വുട്ഠഹിത്വാ ഭവങ്ഗചിത്തേന പരിനിബ്ബായീതി. അഗ്ഗമഗ്ഗസ്സ പച്ചവേക്ഖനസമനന്തരം പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിട്ഠകഥാദീസു ആഗതം. യഥാഹ-ഏകൂനവീസതി മേ പച്ചവേക്ഖനഞ്ഞാണേ പതിട്ഠായ ഭവങ്ഗം ഓതരിത്വാ പരിനിബ്ബായതീതി. സംയുത്തട്ഠകഥായം പന അരഹത്തമഗ്ഗാനന്തരം ഫലം. ഫലാനന്തരം ഭവങ്ഗതോ വുട്ഠായ പച്ചവേക്ഖനം. തം പന പരിപുണ്ണംവാ ഹോതി അപരിപുണ്ണംവാ. തിഖിണേന അസിനാ സീസേ ഛിജ്ജമാനേപി ഏകംവാ ദ്വേവാ പച്ചവേക്ഖനാനി ഉപ്പജ്ജന്തിയേവാതി വുത്തം.

**[ഫ്നുർ] വിഭാവനിയം** പന

> ഏവം വവത്ഥാനം അകത്വാ യം വുത്തം. "കത്ഥചി പന അനുപ്പജ്ജമാനസ്സ ഖീണാസവസ്സ യഥോപട്ഠിതം നാമരൂപധമ്മാദികമേവ ചുതിപരിയോസാനാനം ഗോചരഭാവം ഗച്ഛതി. ന കമ്മ കമ്മനി മിത്താദയോതി." തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി തസ്സ ചുതിചിത്തം കമ്മകമ്മനിമിത്താദയോ ആരമ്മണം നകരോതി. നച ചുതിയാ ഗഹിതാനി കമ്മാദീനിനാമ സബ്ബസത്താനംപി ഭവന്തരസ്സ അത്ഥായ ഭവന്തീതി. **അഭിമുഖീഭൂത**ന്തി കമ്മന്തരസ്സ ഓകാസം അദത്വാ അത്തനോ ഓകാസം കത്വാ പച്ചുപട്ഠിതം. കമ്മംവാ പച്ചുപട്ഠാതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഉപലദ്ധപുബ്ബ**ന്തി തസ്സ കമ്മസ്സ ആരമ്മണ ഭൂതാനി ദേയ്യധമ്മ വത്ഥാദീനി പരപാണാദീനിച സന്ധായ വുത്തം. **ഉപകരണഭൂത**ന്തി കമ്മസിദ്ധിയാ ഉപകരണഭൂതാനി പരിവാരഭൂതാനിച പടിഗ്ഗാഹകാദീനി ആവുധഭണ്ഡാദിനിച സന്ധായ വുത്തം. യസ്മാച ലക്ഖണ സംയുത്തേ ഗവാദീനി വധിത്വാ രാസികതാനി അട്ഠിപുഞ്ജാദീനി കമ്മനിമിത്താനി ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തീതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തസ്മാ കമ്മസമ്ബന്ധാനി യാനി കാനിചി വത്ഥൂനി വാ ആരമ്മണാനിവാ ഇധ ഉപകരണേ സങ്ഗഹി താനീതി ദട്ഠബ്ബാനി. **ഉപലഭിതബ്ബ**ന്തി ദുഗ്ഗതിനിമിത്തം സന്ധായ വുത്തം. **ഉപഭോഗഭൂത**ന്തി സുഗതിനിമിത്തം. ഉഭയംപി വാ യം കായപടിബദ്ധം ഹുത്വാ ലഭിതബ്ബം ഹോതി. തം ഉപലഭിതബ്ബംനാമ. അപടിബദ്ധം ഹുത്വാ കേവലം സുഖദുക്ഖാനുഭവനത്ഥായ ലഭിതബ്ബം ഉപഭോഗ ഭൂതംനാമ. ഏത്ഥച അഗ്ഗിജാല ലോഹകുമ്ഭി നിരയപാല നിരയസുനഖാദീനി നിരയനിമിത്തം. തം പന കേസഞ്ചി ജനാനം അത്തനോ വസനട്ഠാനേവിയ ഉപട്ഠാതി. കേസഞ്ചി തതോ തതോ ആഗന്ത്വാ അത്താനം സംപരിവാരേന്തം വിയ ഉപട്ഠാതി. യഥാഹ-തസ്സ ഗിലാനസേയ്യായ നിപ്പന്നസ്സ നിരയോ ഉപട്ഠാതി. സോണഗിരിപാദതോ മഹന്താ മഹന്താ സുനഖാ ആഗന്ത്വാ ഖാദിതുകാമാവിയ സംപരിവാരേസുന്തി. തഥാ ദേവ നിമിത്തേപി. യഥാഹ-നന്ദവന ചിത്തലതാവന മിസ്സകവന ഫാരുസകവന വിമാനാനിചേവ ദേവനാടകാനിച പരിവാരേത്വാ ഠിതാനിവിയ അഹേസുന്തി. കേസഞ്ചി പന സയം തത്ഥ തത്ഥ പത്വാ ദിട്ഠംവിയ ഉപട്ഠാതി. കമ്ബലയാനസദിസോ മാതുകുച്ഛിവണ്ണോ മനുസ്സനിമിത്തം. പബ്ബതപാദ

വനസണ്ഡ നരകപപാതാദീനി തിരച്ഛാനഗതാനം നിമിത്താനീതി. **കമ്മബലേനാ**തി ഇദാനി പടിസന്ധിം ജനേതും പച്ചുപട്ഠിതസ്സ കമ്മസ്സ ആനുഭാവേന. ഇദഞ്ച യേഭുയ്യവസേന വുത്തം. പകതിയാ പന ആചിണ്ണ ഭൂതംവാ തങ്ഖണകതംവാ പരേന സരാപിതംവാ സയമേവ അനുസ്സരിതംവാ പകതിയാവ കുക്കുച്ചംവാ സോമനസ്സംവാ ജനേത്വാ ഠിതംവാ കമ്മംവാ തസ്സനിമിത്തംവാ അഞ്ഞേനപി കാരണബലേന പച്ചുപട്ഠാതിയേ വാതി ദട്ഠബ്ബം. **തമേവ തതോപട്ഠിതം ആരമ്മണം ആരബ്ഭാ**തി ഇദഞ്ച യേഭുയ്യവസേന വുത്തം. തതോ ഹി കേസഞ്ചി പഥമം കമ്മബലേനവാ കാരണന്തരേനവാ പാപപക്ഖിയേസു ഉപട്ഠഹന്തേസു പുന ദുട്ഠ ഗാമണി രഞ്ഞോ വിയ പുബ്ബകതം ബലവന്തം പുഞ്ഞം അനുസ്സരന്താനംവാ സോണത്ഥേര വിതു വിയ തങ്ഖണേയേവ പസാദജനകം പുഞ്ഞം കരോന്താനംവാ പച്ഛാ കല്യാണപക്ഖിയാനി ഉപട്ഠഹന്തി. തഥാ കേസഞ്ചി പഥമം കല്യാണ പക്ഖിയേസു ഉപട്ഠഹന്തേസു ധമ്മാസോകരഞ്ഞോ വിയ പച്ഛാ കേനചി കാരണേന ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ പാപകമ്മസ്സ ഓകാസം കരോന്താനം പാപപക്ഖിയാനി ഉപട്ഠഹന്തീതി. **വിപച്ചമാനക കമ്മാനുരൂപ**ന്തി യസ്സ വിപച്ചമാനകം കമ്മം കുസലം ഹോതി. തസ്സ പരിസുദ്ധം കുസലചിത്തസന്താനം അഭിണ്ഹം പവത്തതി. യസ്സ തം അകുസലം ഹോതി. തസ്സ ഉപകിലിട്ഠം അകുസല ചിത്തസന്താനം അഭിണ്ഹം പവത്തതീതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായംപി സുഗതിഗാമീനം കുസലുപ്പത്തി ഹേതുഭൂതം പണീതം ആരമ്മണം ആപാതമാഗച്ഛതീതിച ദുഗ്ഗതിഗാമീനം അകുസലുപ്പത്തി ഹേതുഭൂതം ഹീനാരമ്മണം ആപാത മാഗച്ഛതീ തിച വുത്തം. മൂലടീകായം മഹാടീകായഞ്ച ആസന്നേ അകുസലം ദുഗ്ഗതിയം കുസലഞ്ച സുഗതിയം പടിസന്ധിയാ ഉപനിസ്സയോ ഹോതീതി വുത്തം. ഏത്ഥ സിയാ, യദാ ദേവച്ഛരാദീനി സഗ്ഗനിമിത്താനി ഉപട്ഠഹന്തി. തദാ താനി തണ്ഹായ അസ്സാദേന്തസ്സേവ സതോ ചവന്തസ്സ കഥന്തി. വുച്ചതേ. ഉപകിലിട്ഠംയേവ തസ്സ ചിത്തം. തസ്മാ ദുഗ്ഗതിഏവ തസ്സ പാടികങ്ഖിതബ്ബാതി വദന്തി. യസ്മാ പന പടിസമ്ഭിദാ മഗ്ഗേ താദിസിയാ തണ്ഹായ കുസലകമ്മസ്സ സഹകാരി കാരണ ഭാവോ വുത്തോ. യഥാഹ-നികന്തിക്ഖണേ ദ്വേ ഹേതൂ അകുസലാതി. തസ്മാ സുഗതിഭവനിബ്ബത്തനേപി അയം തണ്ഹാ ഏകന്തേന കുസല കമ്മസ്സ നിയാമകസഹകാരിപച്ചയഭൂതാതി കത്വാ തസ്സ താനിവാ ദേവച്ഛരാദീനി കുസലകമ്മ കമ്മനിമിത്താനിവാ അസ്സാദേന്തസ്സേവ സതോ ചവന്തസ്സ സാതണ്ഹാ തദുപത്ഥമ്ഭികാഏവ ഭവിതും അരഹതി. ന തം പടിബാഹികാതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. യഞ്ച നിമിത്തസ്സാദഗധിതംവാ ഭിക്ഖവേ വിഞ്ഞാണം തിട്ഠമാനം തിട്ഠതി, അനുബ്യഞ്ജനസ്സാദഗധിതം വാ. തസ്മിം ചേ ഭിക്ഖവേ സമയേ കാലങ്കരേയ്യ, ഠാനമേതം വിജ്ജതി. യം ദ്വിന്നംഗതീനം അഞ്ഞതരഗതിം ഗച്ഛേയ്യ, നിരയംവാ തിരച്ഛാന യോനിംവാതിആദിത്തപരിയായേ വുത്തം. തംപി അത്തനോ പരേസം വാ ഹത്ഥപാദാദീസു ഗധിതം തണ്ഹം സന്ധായ വുത്തം. നകമ്മാദീസൂതി സക്കാ വത്തുന്തി. **ഉപലഭിതബ്ബ ഭവാനുരൂപ**ന്തി ഉപലഭിതബ്ബോ ഭവോ യദി സുഗതിഭവോ ഹോതി, തം അസ്സാദനാകാരേന. യദി ദുഗ്ഗതിഭവോ ഹോതി, തം അനസ്സാദനാകാരേനാതി ഏവം ഉപലഭി തബ്ബസ്സ ഭവസ്സ അനുരൂപം. **തത്ഥോണതംവാ**തി തസ്മിം യഥോ പട്ഠിതേ ആരമ്മണേ ഓണമന്തംഏവ. തഥാ ഹി ബാലപണ്ഡിതസുത്തേ താനിസ്സ തസ്മിം സമയേ ഓലമ്ബന്തി അജ്ഝോലമ്ബന്തി അഭിപ്പലമ്ബന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ താനിസ്സാതി അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ താനി പുഞ്ഞാപുഞ്ഞ കമ്മാനി. കമ്മസീസേന വുത്താനി കമ്മനിമിത്ത ഗതിനിമിത്താനിച. ഓലമ്ബന്തീതി തസ്സ ചിത്തസന്താനം അത്തനിഏവ ഓണമന്തം അജ്ഝോണമന്തം അഭിമുഖീഭൂതം കത്വാ ലമ്ബന്തി

പലമ്ബന്തി. ബന്ധിത്വാ ആകഡ്ഢന്താനി വിയ ഉപട്ഠംഹന്തീതി അത്ഥോ. ഏവം പന തേസു തഥാ ഓലമ്ബന്തേസു തംചിത്തസന്താനം തേസു നിന്നപോണപബ്ഭാരമേവ ഹോതീതി വുത്തം തത്ഥോണതംവാതി. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായം കിലേസബലവിനാമിതം സുത്വാ തദേവം പവത്തമാനം തണ്ഹാഅവിജ്ജാനം അപ്പഹീനത്താ അവിജ്ജായ പടിച്ഛാ ദിതാദീനവേ തസ്മിം വിസയേ തണ്ഹാ നാമേതി സഹജാത സങ്ഖാരാ ഖിപന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ തന്തി വിഞ്ഞാണം. ചിത്തസന്താനം ഇച്ചേവ അത്ഥോ. തസ്മിംവിസയേതി കമ്മാദിആരമ്മണേ. തണ്ഹാനാമേതീതി വട്ടമൂലക തണ്ഹാ തം തസ്മിം ഓണമന്തം കത്വാ നിയോജേതീതി അത്ഥോ.

**[ഫ്റ്റ്ര] വിഭാവനിയം** പന

"തത്ഥോണതംവാതി തസ്മിം ഉപപജ്ജിതബ്ബഭവേ ഓണതം വിയ ഓണതംഏവ വാ"തി വുത്തം. തം അട്ഠകഥായ ന സമേതി.

**അഭിണ്ഹ**ന്തി നിരന്തരം. തഥാപവത്തി പന സണികം മരന്താനം ഏവ ലബ്ഭതി. ലഹുക മരണേന മരന്താനം പന ന ലബ്ഭതീതി വുത്തം. **ബാഹുല്ലേനാ**തി

**[ഫ്റ്റ്റ്]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"ബാഹുല്ലേനാതിഏത്ഥ അധിപ്പായോ യേഭുയ്യേന ഭവന്തരേതി ഏത്ഥ വുത്തനയേന ദട്ഠബ്ബോ"തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി തസ്മിം വുത്താനം അസഞ്ഞിസത്താനം ചിത്തസന്താനസ്സ അഭിണ്ഹപ്പഗത്തിപസങ്ഗോനാമ അത്ഥി. ചിത്തസന്താനസ്സേവ തേസം അഭാവതോതി. ഇദാനി അപരേന പകാരേന കമ്മു പട്ഠാനം ദസ്സേതും **തമേവവാ പന.ല. ദ്വാരപത്തം ഹോതീ**തി വുത്തം. തത്ഥ **അഭിനവകരണവസേന ദ്വാരപ്പത്തം ഹോതീ**തി പുബ്ബേ കതസഞ്ഞം അജനേത്വാ തങ്ഖണേ ഏവ കരണാകാരം ജനേത്വാ അത്താനം അഭിനവം വിയ കത്വാ മനോദ്വാരേ തംസദിസജവനപ്പവത്തിവസേന പത്തം പാതുഭൂതം ഹോതീതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ഇമസ്മിംഭവേപവത്തം കിഞ്ചി പാകടം കമ്മം അസുകസ്മിം കാലേ ഇദംനാമമയാകതന്തി ഏവം പുബ്ബേകതസഞ്ഞം ജനേത്വാപി ഉപട്ഠാതി. ന തഥാ ഭവന്തരേ പവത്തം ഭവപടിച്ഛന്നംഞ്ച ഇമസ്മിം ഭവേ പവത്തം അപാകടഞ്ചാതി. അപിച, ഇധേകച്ചേ ബുദ്ധാദീസു തീസു വത്ഥുസു ദാനപൂജാദിവസേന ആചിണ്ണബഹുലാ ഹോന്തി. തേ മരണന്തി കാബാധബലേന വിസീദപ്പത്താ കിഞ്ചി ദുക്ഖംഅജാനിത്വാ വിസീദന്തരേ പുബ്ബേ വിയ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദേന്താചേതിയം വന്ദന്താ പൂജം കരോന്താ വിപ്പസന്നചിത്താ പമോദചിത്താ ഏവ ഹോന്തി. തബ്ബിപരീതേന പാപകമ്മബഹുലാപി വത്തബ്ബാതി. ഇദംപി ദ്വാരപത്തമേവാതി. സബ്ബഞ്ചേതം ലക്ഖണ സംയുത്തട്ഠകഥായ ദീപേതബ്ബം. തത്ഥ അസിലോമപേതാദി പത്ഥൂസു തസ്സ ഉക്ഖിത്താസികഭാവോവ നിമിത്തം അഹോസീതി ച. തസ്സ സത്തിയാ വിജ്ഝനക ഭാവോവ നിമിത്തം അഹോസീതിച. തസ്സ ഉസുനാ വിജ്ഝനകഭാവോവ നിമിത്തം അഹോസീതിച. തസ്സ പതോദസൂചിയാ വിജ്ഝനകഭാവോവ നിമിത്തം അഹോസീതിച. തസ്സ സൂചീഹി പതോദനദുക്ഖം പച്ചനുഭവിതും കമ്മമേവ നിമിത്തം കത്വാ

സൂചിലോമപേതോ ജാതോതിച ഏവം ബഹുംദ്വാര പത്തവസേന കമ്മുപട്ഠാനം വുത്തന്തി. തത്ഥ ഹി തസ്സ ഉക്ഖിത്താസിക ഭാവോവ നിമിത്തം അഹോസീതി തസ്സ നിരയേ പചിത്വാ പുന ആസന്ന മരണസ്സ തംകമ്മം തദാ തസ്സ ഉക്ഖിത്താസികസഞ്ഞം ജനേത്വാ ദ്വാര പത്തവസേന നിമിത്തം അഹോസീതി അത്ഥോ. ഏസനയോ സേസേസുപീതി. സോച ദ്വാരപ്പത്താകാരോ കമ്മകോട്ഠാസികോ ഏവ ഹോതി. തസ്സ സത്തസ്സച അപാകടോനാമ നത്ഥീതി തസ്സ പടിസന്ധിയാ ഗഹണയോഗ്യതാ ജാതാതി. **പച്ചാസന്ന മരണസ്സാ**തി അന്തിമ ജവനപവത്തിവസേന പുന ആസന്നമരണസ്സ. **വീഥിചിത്താ വസാനേവാ**തി കാമഭവതോ ചവിത്വാ കാമഭവേയേവ ഉപ്പജ്ജമാനാനം ജവന പരിയോസാനാനംവാ തദാരമ്മണ പരിയോസാനാനംവാ വീഥിചിത്താനം അവസാനേ. ഇതരേസം പന ജവനപരിയോസാനാനംഏവ വീഥിചിത്താനം അവസാനേതി അത്ഥോ. അയമത്ഥോ അട്ഠകഥായംപി വുത്തോയേവ. യഥാഹ-തം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നായ തദാരമ്മണപരിയോസാനായ സുദ്ധായവാ ജവനവീഥിയാ അനന്തരം ചുതിചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീതി.

[൧൩൭] **വിഭാവനിയം** പന

"തത്ഥ കാമഭവതോ ചവിത്വാ തത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജമാനാനം തദാരമ്മണപരിയോസാനാനി സേസാനം ജവനപരിയോസാനാനീതി ധമ്മാനുസാരണിയം വുത്ത"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

അട്ഠകഥായഞ്ഹി പരിപുണ്ണം കത്വാ വുത്തേ കിംഅപരിപുണ്ണായ ധമ്മാനുസാരണിയാതി. **ഭവങ്ഗക്ഖയേവാ**തി ഭവങ്ഗാവസാനേവാ ഇച്ചേവത്ഥോ. യദി ദുവിധപീഥിചിത്തതോ പരം പഞ്ചവോകാരേ വത്ഥുരൂപം ചതുവോകാരേ ചിത്തസന്താനം ദ്വിചിത്തക്ഖണായുസേസം ഹോതി. തദാ ഏകസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ അവസാനേതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥച സോമനസ്സ പടിസന്ധികസ്സ ദോമനസ്സചിത്തേന ചവന്തസ്സ ആഗന്തുകഭവങ്ഗ സമ്ഭവോ. തം സമ്ഭവേച സതി അഞ്ഞഭവങ്ഗസമ്ഭവോപി അവാരി തോതി സുവുത്തമേതം ഭവങ്ഗക്ഖയേവാതി. **തസ്മിംനിരുദ്ധാവസാനേ**തി തസ്മിം നിരുദ്ധേ തസ്സ നിരുദ്ധസ്സ അവസാനേ. യേ പന ലോകേ ചുതി പടിസന്ധീനം അന്തരേ ഏകോ അന്തരാഭവോനാമ അത്ഥി. യത്ഥ ഉപ്പന്നോ സത്തോ ദിബ്ബചക്ഖുകോ വിയ ഇദ്ധിമാ വിയ ച ഖണേന ഇച്ഛിതം ഠാനം ഗന്തും സമത്ഥോ. ഇതോ ചുതാ കേചി തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിത്വാ മാതാപിതു സമാഗമാദീനി ആഗമേന്താ സത്താഹംവാ അതിരേക സത്താഹംവാ തിട്ഠന്തീതി ലദ്ധിം ഗണ്ഹന്തി. തേസം തംനിസേധേതും **തസ്സാനന്തരമേവാ**തി വുത്തം. സവത്ഥുകം പഞ്ചവോകാരേ അവത്ഥുകമേവവാ ചതുവോകാരേ. **യഥാരഹ**ന്തി കുസലഭൂതസ്സവാ അകുസലഭൂതസ്സ വാ സങ്ഖാരസ്സ അരഹാനുരൂപം. അവിജ്ജാതണ്ഹാനുസയാ കുസലഭൂതസ്സ അപ്പഹീനട്ഠേന അകുസലഭൂതസ്സ പന സഹജാതഭാവേനാപി പരിവാരഭൂതാ മൂലഭൂതാച ഹോന്തീതി അത്ഥോ. പരിയുട്ഠാനാവത്ഥം അപത്വാ കുസലാബ്യാകതചിത്തസന്താനേനപി അവിരുദ്ധഭാവേന അനുരൂപം. അനുബന്ധമാനോവാ സേതി, അനുഅനുവാനിരന്തരം സേതീതി അനുസയോ. അനുസയഭൂതായ അവിജ്ജായ പരിക്ഖിത്തോതി **അവിജ്ജാനുസയപരിക്ഖിത്തോ**. തണ്ഹാനുസയോ മൂലം ഏതസ്സാതി **തണ്ഹാനുസയ മൂലകോ**. അവിജ്ജാനുസയ മൂലകേന തണ്ഹാനുസയ പരിക്ഖിത്തേനാതി പന വുത്തേ സുട്ഠുതരം യുജ്ജതി. അവിജ്ജാ ഹി തണ്ഹായപി മൂലഭൂതാ ഹോതി. തായ പടിച്ഛാദിതാദീനവേ ഏവ ആരമ്മണേ

തണ്ഹാപവത്തിസമ്ഭവതോ. തണ്ഹാ ച പന സഹകാരി കാരണ ഭാവേന തം തം സങ്ഖാരം നിയോജേന്തീ പവത്തതീതി സങ്ഖാരസ്സ പരിവാരഭൂതാ ബലവആസന്ന സഹായഭൂതാ ഹോതീതി.

ഏത്ഥച അകുസലകമ്മ സഹജാതാനംവാ കമ്മനികന്തി നിമിത്തനികന്തി സഹജാതാനംവാ വിപ്പടിസാര സഹ ജാതാനംവാ മരണാസന്ന ജവന സഹജാതാനംവാ അവിജ്ജാതണ്ഹാനംപി ധമ്മതോ അനുസയസദിസതായ അനുസയ വോഹാരസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ. അപിച, അനുസയാനാമ പടിസന്ധിജനനേ കുസലസങ്ഖാരസ്സപി ബലവസഹായഭൂതാ ഹോന്തി. തസ്മാ ഇധ ഏകന്താനുസയഭൂതാഏവ പരിയത്താതി കിംസഹജാതാനം ഗഹണേനാതി. തേനേവ അട്ഠകഥായംപി തണ്ഹാ അവിജ്ജാനം അപ്പഹീനത്താതി ഏവം അപ്പഹീനസദ്ദേന ഏകന്താനുസയാഏവ ഗഹിതാതി. **സങ്ഖാരേനാ**തി പടിസന്ധിജനകകമ്മസങ്ഖാതേന ചേതനാസങ്ഖാരേന. തം സഹജാതഫസ്സാദിധമ്മസമൂഹേനപിവാ. സോപി ഹി ഉപനിസ്സയഭാവേ ന പടിസന്ധിം ജനേതിയേവാതി. അഥവാ, സങ്ഖാരേനാതി മരണസന്ന ജവനവിഞ്ഞാണ സഹജാതേന ചേതനാസങ്ഖാരേന. തം സഹജാത ഫസ്സാദിധമ്മസമൂഹേനപിവാ. തദുഭയംപി ഹി കമ്മാദിവിസയേ ഖിപനക സങ്ഖാരഭാവേന പടിസന്ധിം ജനേതീതി. തഥാ ഹി അട്ഠകഥായം തണ്ഹാ അവിജ്ജാനം അപ്പഹീനത്താ അവിജ്ജായ പടിച്ഛാദിതാദീനവേ തസ്മിം വിസയേ തണ്ഹാ നാമേതി. സഹജാതസങ്ഖാരാ ഖിപന്തീതി വുത്തം. മൂലടീകായഞ്ച സഹജാതസങ്ഖാരാതി ചുതിആസന്നജവനവിഞ്ഞാണസഹജാതാ ചേതനാ. സബ്ബേപിവാ ഫസ്സാദയോതി വുത്തം. സകലേന പന വചനേന അഗ്ഗമഗ്ഗേന അപ്പഹീനാ അവിജ്ജാകമ്മാദിവിസയേവാ ഭവന്തരേവാ ആദീനവം പടിച്ഛാദേതി, തഥാ രൂപായേവ തണ്ഹാ തദുഭയസ്മിം ചിത്തസന്താനം നാമേതി. യഥാവുത്തസങ്ഖാരാ തം തത്ഥ ഖിപന്തി. തസ്മിം അഭിനവ വിഞ്ഞാണപാതുഭാവം സാധേന്തീതി ദസ്സേതീതി.

**സമ്പയുത്തേഹി പരിഗ്ഗയ്ഹമാന**ന്തി ഫസ്സാദീഹി സമ്പയുത്തധമ്മേഹി പരിവാരേത്വാ ഗയ്ഹമാനം. **സഹജാതാന**ന്തി നാമരൂപധമ്മാനം. **അധിട്ഠാന ഭാവേനാ**തി നിസ്സയഭാവേന. **പുബ്ബങ്ഗമഭൂത**ന്തി പധാനഭൂതം. പദ ദ്വയേന വിജാനനധാതുയാ അതിവിയ മഹാനുഭാവഭാവം ദസ്സേതി. യഥാ ഹി ലോകേ ഏകസ്മിം മഹാനുഭാവേ പുരിസവിസേസേ ജായമാനേ പരിവാരഭൂതാ സഹജാതജനാച തസ്സ ഉപഭോഗ പരിഭോഗഭൂതാ പാസാദകപ്പരുക്ഖാദയോവ തേന സഹ ജായന്തി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. **ഭവന്തരപടിസന്ധാനവസേനാ**തി ഏകസ്മിംഭവേ നിരുദ്ധേ തേന സഹ നിരന്തരം കത്വാ ഭവന്തരസ്സ പടിസന്ദഹന വസേന. **ഉപ്പജ്ജമാനമേവ പതിട്ഠാതി** ന പുരിമഭവേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ അനിരുജ്ഝിത്വാ ഠിതിഭാവേന ഗന്ത്വാ ഭവന്തരേ പതിട്ഠാതീതി അധിപ്പായോ. ന ഹി ഉപ്പന്നുപ്പന്നാ ധമ്മാ പകതികാലേപി ദേസന്തരംവാ ഖണന്തരംവാസങ്കന്താ നാമ അത്ഥി. കുതോ മരണകാലേ ഭവന്തരം. യഞ്ച അനമതഗ്ഗോ യം ഭിക്ഖവേ സംസാരോ. പുബ്ബകോടി നപഞ്ഞായതി അവിജ്ജാനീവരണാനം സത്താനം തണ്ഹാസംയോജനാനം സന്ധാവതം സംസരതന്തി വുത്തം, തംപി പരിയായേന വുത്തം. യേസഞ്ഹി അവിജ്ജാ തണ്ഹാസങ്ഖാരാനം വസേന ഭവന്തരേ പടിസന്ധി പാതുഭവതി. തേച പുബ്ബേ യസ്സ സന്താനേ പവത്തന്തി, സോ തേസം ഹേതുഫലസമ്ബന്ധേന ഭവന്തരം സന്ധാവതി സംസരതീതി വുച്ചതീതി. തതോയേവച തസ്സാ പടിസന്ധിയാ

പുരിമഭവപരി യാപനന്നേഹി ഹേതൂഹി വിനാ അനുപ്പജ്ജനംപി സിദ്ധം ഹോതീതി. പടിഘോസ പദീപമുദ്ധാദീനി ചേത്ഥ നിദസ്സനാനീതി.

**ഏത്ഥാ**തി മരണുപ്പത്തിട്ഠാനേ. **മന്ദപ്പവത്താനീ**തി കമ്മദുബ്ബലഭാവേന വത്ഥുദുബ്ബലഭാവേനച മന്ദം ഹുത്വാ പവത്താനി. തസ്മാ പച്ചുപ്പന്നാ ലമ്ബണകാ ലബ്ഭതീതി സമ്ബന്ധോ. **ധരന്തേസ്വേവാ**തി തിട്ഠന്തേസു ഏവ. **പടിസന്ധി ഭവങ്ഗാനംപീ**തി പടിസന്ധിയാപി കതിപയഭവങ്ഗാനംപി. **ഇതി കത്വാ**തി ഇമിനാ കാരണേന. കാമഞ്ചേത്ഥ അട്ഠകഥായം ഗതിനിമിത്തംനാമ നിബ്ബത്തനകഓകാസേ ഏകോ വണ്ണോ ഉപട്ഠാതീതി വത്വാ സബ്ബേസു ഗതിനിമിത്തവാരേസു ഗഭിനിമിത്തം വണ്ണായതനമേവ മനോദ്വാര ഗഹിതമേവ പച്ചുപ്പന്നമേവച ദസ്സിതം. തഥാപി ഛദേവലോകതോ അത്തനോ സന്തികം ആഗതേ ദിബ്ബരഥേയേവ ഗതിനിമിത്തം കത്വാ ചവന്താനം ധമ്മികഉപാസക ദുട്ഠഗാമണി അഭയരാജാദീനം വസേന തംപി കമ്മനിമിത്തംവിയ ഛബ്ബിധംപി ഛദ്വാരഗഹിതംപി പച്ചുപ്പന്നമതീതംപി സമ്ഭവതീതി അധിപ്പായേന തംകമ്മനിമിത്തേന നിബ്ബിസേസം കത്വാ **കാമാവചരപടിസന്ധിയാ.ല. ഉപലബ്ഭതീ**തി വുത്തം. തഥാ ചവന്താ ഹി ദിബ്ബവണ്ണോപി ദേവതാനം ആനുഭാവേന ചക്ഖുനാ ദിട്ഠോയേവ ഹോതി. ദിബ്ബോ രഥസദ്ദോവാ തൂരിയസദ്ദോവാ വചനസദ്ദോവാ സോതേന സുതോയേവ. ദിബ്ബഗന്ധോപി ഘാനേന ഘായിതോയേവ. നിരയതോ ഉഗ്ഗതേന അഗ്ഗിജാലേന ദയ്ഹമാനകായേന ചവന്താനം ദേവദത്ത നന്ദയക്ഖ നന്ദമാണ വകാദീനം ഖുരചക്കേ ആസജ്ജമാനാനം മിത്തവിന്ദകാദീനഞ്ച വസേന ഫോട്ഠബ്ബംപി സമ്ഭവതിയേവ. രസധമ്മാപി യഥാ സമ്ഭവം യോജേതബ്ബാതി. വുത്തഞ്ച സച്ചസങ്ഖേപേ -

പഞ്ചദ്വാരേ സിയാ സന്ധി, വിനാ കമ്മം ദ്വിഗോചരേതി.

മഹാടീകായംപി അയമത്ഥോ വുത്തോയേവ. യദാ പന അന്തിമ ജവനവീഥിതോ പുബ്ബഭാഗേ യഥോപട്ഠിതം ഗതിനിമിത്തം അന്തിമജവനസ്സ ആരമ്മണം ഹോതി. തദാ തം അതീതംപി ഹോതിയേവാതി. അട്ഠകഥായം പന സന്തതിവസേന തസ്സ പച്ചുപ്പന്നതാവ വുത്താ. തഥാ വണ്ണാരമ്മണഭാവോ മനോദ്വാരേന ഗഹിതഭാവോച യേഭുയ്യേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. ഇതരഥാ കമ്മനിമിത്തംപി പച്ചുപ്പന്നഭൂതം പഞ്ചദ്വാരേഏവ അട്ഠകഥായം ദസ്സിതന്തി തംപി മനോദ്വാരഗഹിതം പച്ചുപ്പന്നഭൂതം പഞ്ചാരമ്മണംവാ ധമ്മാരമ്മണംവാ നസമ്ഭവതീതി വത്തബ്ബം സിയാ. നച സക്കാ തഥാ വത്തും. കസ്മാ, ചക്ഖും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സന്തീതിആദിനാ പട്ഠാനേ വുത്തസ്സ ഛളാരമ്മണ ഭൂതസ്സ പുരേജാതപച്ചയസ്സ മനോദ്വാരിക മരണാസന്ന ജവനാനമ്പി ഇച്ഛിതബ്ബത്താ. തതോയേവച തദനുബന്ധായ പടിസന്ധിയാപി സമ്ഭവ തോതി.

**[൧൭൨] വിഭാവനിയം** പന

തഥാ അവിചാരേത്വാ യംവുത്തം "പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണേസു ആപാതമാഗതേസു മനോദ്വാരേ ഗതിനിമിത്തവസേന പഞ്ചദ്വാരേ കമ്മനിമിത്തവസേനാ"തി. തം ന സുന്ദരം.

**[൧൭൩]** യഞ്ച **തത്ഥ**

“ഛദ്വാരഗഹിതന്തി കമ്മനിമിത്തം ഛദ്വാരഗഹിതം ഗതിനിമിത്തം ഛട്ഠദ്വാരഗഹിതന്തി യഥാസമ്ഭവം യോജേതബ്ബ”ന്തി വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതി.

ഏവഞ്ഹി സതി കമ്മം വിയ ഗതിനിമിത്തംപി ഥേരേന ഭിന്ദിത്വാ വുത്തം സിയാ. നച തം വുത്തനയേന പഞ്ചദ്വാരഗഹിതം ന സമ്ഭവതീതി.

**[൧൭൦] യഞ്ച തത്ഥ**

അട്ഠകഥായം മൂല ടീകാദീസുച യേഭുയ്യവസേന വുത്തം സാവസേസപാഠം അവിചാരേത്വാ “അട്ഠകഥായം പന ഗതിനിമിത്തം മനോദ്വാരേ ആപാതമാഗച്ഛതീതി വുത്തത്താ തദാരമ്മണായച പഞ്ചദ്വാരികപടിസന്ധിയാ അദസ്സിതത്താ മൂലടീകാദീസുച കമ്മ ബലേന ഉപട്ഠാപിതം വണ്ണായതനം സുപിനം പസ്സന്തസ്സവിയ ദിബ്ബ ചക്ഖുസ്സ വിയച മനോദ്വാരേയേവ ഗോചരഭാവം ഗച്ഛതീതി നിയമേത്വാ വുത്തത്താ തേസം വചനം നസമ്പടിച്ഛന്തി ആചരിയാ”തി വുത്തം. തത്ഥപി അസമ്പടിച്ഛന്താനം അഞ്ഞം കാരണം നത്ഥി അഞ്ഞത്ര അവിചാരണായാതി.

**പച്ചുപ്പന്നമതീത**ന്തി ഏത്ഥ യസ്സ ജവനാവസാനായ പഞ്ചദ്വാരികവീഥിയാ ചവനം ഹോതി. തസ്സ പടിസന്ധിയാ ദ്വിന്നഞ്ച ഭവങ്ഗാനം പച്ചുപ്പന്നാ രമ്മണതാ ഉപലബ്ഭതി. യസ്സ തദാരമ്മണാവസാനായ, തസ്സ പടിസന്ധിയാ ഏവ. യസ്സ പന ജവനാവസാനായ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണായ മനോദ്വാരികവീഥിയാ ചവനം ഹോതി, തസ്സ പടിസന്ധിയാ ഛന്നഞ്ച ഭവങ്ഗാനം. യസ്സ പന തദാരണാവസാനായ, തസ്സ പടിസന്ധിയാ ചതുന്നഞ്ച ഭവങ്ഗാനന്തി. ഏത്ഥച ആരമ്മണേ ബഹുതരായുകേ ബലവന്തേപി വത്ഥുദുബ്ബലഭാവേ സതി കാമസത്താനംപി ജവനാവസാനാ വീഥി ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. അട്ഠകഥായം പന തദാരമ്മണാവസാനായ ഏവ യോജിതത്താ മനോദ്വാരേ പടിസന്ധിതോ പരം ചതുന്നം ഭവങ്ഗാനം പഞ്ചദ്വാരേ പടിസന്ധിയാഏവ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണതാ വുത്താ. തദാരമ്മണ പരിയോസാനായവാ സുദ്ധായവാ ജവനവീഥിയാതി വുത്തത്താ പന ഇധ ജവനാവസാനാപി യോജിതാതി വേദിതബ്ബാ.

**[൧൭൧] വിഭാവനിയം** പന

ഏവം അവിചാരേത്വാ യം വുത്തം “മനോദ്വാരേ താവ പടിസന്ധിയാ ചതുന്നം ഭവങ്ഗാനഞ്ച പഞ്ചദ്വാരേ പടിസന്ധിയാഏവ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണതാ ലബ്ഭതീ”തിആദി. തം അനുപപന്നം.

ഏത്ഥച യസ്മാ പടിസന്ധിജനകസ്സേവ കമ്മസ്സ ആരമ്മണംവാ ഉപകരണംവാ കമ്മനിമിത്തന്തി അധിപ്പേതം. പഞ്ചദ്വാരികകമ്മഞ്ച പടിസന്ധിജനകമേവ ന ഹോതി. തസ്മാ തദാ പടിസന്ധിജനകം കമ്മം പുരിമഭാഗേഏവ മനോദ്വാരവസേന സിദ്ധം ഹോതി. തസ്സച ആരമ്മണഭൂതമേവ ഉപകരണഭൂതമേവവാ ഏകന്തേന കമ്മനിമിത്തംനാമ ഹോതി. യം പന പഞ്ചദ്വാരികസ്സ അന്തിമജവനസ്സ ആരമ്മണം ഹോതി. തം പുരിമേന നിരുദ്ധേന ആരമ്മണേന വത്ഥുതോ അഭിന്നത്താവാ തസ്സദിസത്താവാ കമ്മനിമിത്തന്തേവ വുച്ചതീതി. തഥാ ഹി വുത്തം മൂലടീകായം പഞ്ചദ്വാരേ ആപാതം ആഗച്ഛന്തം

പച്ചുപ്പന്നം കമ്മനിമിത്തം ആസന്നകതകമ്മാരമ്മണ സന്തതിയം ഉപ്പന്നം തംസദിസഞ്ച ദട്ഠബ്ബന്തി. തത്ഥ യേസു ദേയ്യധമ്മവത്ഥൂസു ചേതിയാദീസുവാ യേഹി സത്ഥാദീഹിവാ പുബ്ബേ കമ്മം സിദ്ധം. തേസം പച്ചക്ഖേ ധരമാനതം സന്ധായ സന്തതിയം ഉപ്പന്നന്തി വുത്തം. തേഹി സദി സവത്ഥൂനം ധരമാനതം സന്ധായ തംസദിസഞ്ചാതി വുത്തം. സദിസവത്ഥൂനിപി ഹി കമ്മസ്സ ലദ്ധോകാസകാരണാനി ഹോന്തിയേവ. യഥാ തം ഇതോ പരിത്തകേന പാപകമ്മേന നിരയേ ഉസ്സദസാമന്തേ നിബ്ബത്താനം പുബ്ബേ പുഞ്ഞകരണകാലേ ലദ്ധനിമിത്തസദിസം നിരയഗ്ഗിജാലാനം സദ്ദം സുത്വാവാ വണ്ണം ദിസ്വാവാ പുഞ്ഞം സരിത്വാ ചവിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനം അഗ്ഗിജാലാനി വിയാതി.

[൧൭൮] വിഭാവനിയം പന

മൂലടീകാപാഠം അവിചാരേത്വാ തംസദിസഞ്ചാതിഏത്ഥ നട്ഠചകാരം പാഠം ദിസ്വാ "മനോദ്വാരിക ജവനാനം ആരമ്മണഭൂതേന സഹ സമാനത്താ തദേകസന്തതിപതിതം ചുതിആസന്നജവനഗഹി തംപി പച്ചുപ്പന്നം വണ്ണാദികം കമ്മനിമിത്ത ഭാവേന വുത്ത"ന്തി വുത്തം. തം അനുപപന്നമേവ.

അപിച, അട്ഠകഥായം അപരസ്സ മരണസമയേ ഞാതകാ അയം താത തവത്ഥായ ബുദ്ധപൂജാ കരീയതി. ചിത്തം പസാദേഹീതി വത്വാ പുപ്ഫദാമധജപടാകാദിവസേന രൂപാരമ്മണംവാ ധമ്മസവനതൂരിയപൂജാദി വസേന സദ്ദാരമ്മണംവാ ധൂമവാസഗന്ധാദിവസേന ഗന്ധാരമ്മണംവാ ഇദം താവ സായസ്സു, തവത്ഥായ ദാതബ്ബം ദേയ്യധമ്മന്തി വത്വാ മധുഫാണി താദിവസേന രസാരമ്മണംവാ ഇദം താവ ഫുസസ്സു, തവത്ഥായ ദാതബ്ബം ദേയ്യധമ്മന്തി വത്വാ ചീനപട സോമാരപടാദിവസേന ഫോട്ഠബ്ബാ രമ്മണംവാ പഞ്ചദ്വാരേ ഉപസംഹരന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ രൂപസദ്ദഗന്ധാരമ്മണാനി സന്ധായ ടീകായം സന്തതിയം ഉപ്പന്നന്തി വുത്തം. രസഫോട്ഠബ്ബാ രമ്മണാനി സന്ധായ തംസദിസഞ്ചാതി വുത്തം. താനി ഹി പഠമം സായിത ഫുസിതാനി അഞ്ഞാനി ഹോന്തി. പച്ഛാ ദിന്നാനി അഞ്ഞാനീതി ഏത്ഥച ഏവം ഉപസംഹടാനി രൂപാരമ്മണാദീനി പഠമം പഞ്ചദ്വാരേന ഗഹേത്വാ അചവിത്വാ പച്ഛാ പുന അത്ഥി ദാനി ഏവരൂപാനീതി സുദ്ധേന മനോദ്വാരേന ഗഹേത്വാ ചവന്താനം താനി മനോദ്വാരഗഹിതാനി പച്ചുപ്പന്നഭൂതാനി കമ്മനിമിത്താനി ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാനീതി. പഠമതതീയാരുപ്പ പടിസന്ധീനം പഞ്ഞത്തി ഭൂതം ദുതീയചതുത്ഥാരുപ്പപടിസന്ധീനം മഹഗ്ഗതഭൂതന്തി വുത്തം **യഥാരഹ**ന്തി. ആരുപ്പേസു ഉപരിഭൂമിനിബ്ബത്താനം അരൂപീനം ഹേട്ഠിമജ്ഝാനാനി പടിപസ്സമ്ഭന്തി. ന ച തേ താനി പുന ആയൂഹന്തീതി വുത്തം **ഹേട്ഠിമാരുപ്പ വജ്ജിതാ**തി. പമാദപക്ഖേ പതിത്വാ വിസ്സട്ഠജ്ഝാനാനം തതോയേവച അപ്പഹീനേഹി ഓരമ്ഭാവിയ സംയോജനേഹി ഹേട്ഠഭാഗം ആകഡ്ഢിത മാനസാനം കാമഭവേ ഉപ്പജ്ജമാനാനം തേസം ഥപേത്വാ തിഹേതു കുക്കട്ഠഭൂതം ഉപചാരജ്ഝാനചേതനം അഞ്ഞം ദുബ്ബലകമ്മം ഓകാസം നലഭതീതി വുത്തം **തഥാ കാമതിഹേതുകാ**തി. തഥാ ഹി അങ്ഗുത്തരട്ഠ കഥായം-ന ഹി തസ്സ ഉപചാരജ്ഝാനതോ ബലവതരംനാമ കമ്മം അത്ഥീതി വുത്തം. ടീകായഞ്ച ന ഹി തസ്സ.ല. അത്ഥീതി ഇമിനാ തതോ ചവന്താനം ഉപചാരജ്ഝാനമേവ പടിസന്ധിജനകം കമ്മന്തി ദീപേതീതി വുത്തന്തി. രൂപാവചരപടിസന്ധി പന തേസം നത്ഥിയേവ. ഏവഞ്ച കത്വാ യമകേഅരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സാതിവാ അരൂപ ധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും

ഉപപജ്ജന്തസ്സാതിവാ വുത്തം. ന പന വുത്തം അരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ രൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സാതി. രൂപ ലോകതോ ചവന്താനം പന അഞ്ഞം ദുബ്ബലകമ്മം ഓകാസം നലഭതീതി നവത്തബ്ബം. ഏവംസന്തേപി സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭിതനീവരണാനം തേസം അപ്പനാ പത്തജ്ഝാനവിസേസേന സുപരിഭാവിതചിത്തസന്താനത്താ ജച്ചന്ധാദിവിപത്തി ജനകം ദ്വിഹേതുകോമകകമ്മംപി ഓകാസം ന ലഭതി. കുതോ അപായഗാമികമ്മന്തി വുത്തം **അഹേതുക രഹിതാ സിയു**ന്തി.

**[൧൭൩] വിഭാവനിയം** പന

"ഉപചാരജ്ഝാനാ നുഭാവേനേവ ദുഹേതുക തിഹേതുക പടിസന്ധിയോ സിയു"ന്തി വുത്തം. തം വിചാരേതബ്ബം.

യദി ഹി തം പടിസന്ധിദാനം സന്ധായ വുത്തം സിയാ. ദുഹേതുകപടി സന്ധി ന യുജ്ജതി. ന ഹി സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭിതനീവരണാനം അപ്പനാവീഥിയം പവത്തം ഉപചാരജ്ഝാനം തിഹേതുകോമകംനാമ സമ്ഭവതീതി. അഥ കമ്മന്തരസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനം സന്ധായ വുത്തം സിയാ. സയം ബലവതരസ്സപി സതോ പടിസന്ധിം അദത്വാ ദുബ്ബലസ്സ കമ്മന്തരസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനേ കാരണം നത്ഥീതി. യസ്മാ പന രൂപബ്രഹ്മാനം ഉപചാരജ്ഝാനതോ അഞ്ഞാനിപി കായവചീമനോകമ്മകുസലാനി ഉപ്പജ്ജന്തിയേവ താനിയേവച കാനിചി തിഹേതുകോമകാനിപി കാനിചി ദ്വിഹേതുകുക്കട്ഠാനിപി ഭവന്തി. ഓളാരികാനം പന നീവരണാനം സുട്ഠു വിക്ഖമ്ഭിതത്താ സവിപത്തികപടി സന്ധിജനകാനി ദ്വിഹേതുകോമകാനി തേസം നുപ്പജ്ജന്തി. അപരപരിയായ ഭൂതാനിച താദിസാനി തേസം ഓകാസം നലബ്ഭന്തി. നാനാരമ്മണേസുച നേസം ഛന്ദോവാ നികന്തിവാ പവത്തതിയേവ. യേന നാനാകമ്മാനിപി വിപച്ചിതും ഓകാസം ലഭന്തി. യേനച തേ ചക്ഖു സോതദ്വാരേഹിപി തതോ ചവന്തി. തസ്മാ ഏത്ഥ ഉപചാരജ്ഝാനേന കാരണം അവത്വാ വുത്തനയേനേവ തംകാരണം വത്തും യുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. കാമതിഹേതുമ്ഹാ ചുതിയാ പരം സബ്ബാ വീസതി പടിസന്ധിയോ സിയും. ഇതരാ ദുഹേതുകാഹേതുകചുതിതോ പരം കാമേസ്വേവ ഭവേസു ദസപടിസന്ധിയോ സിയുന്തി യോജനാ. ഏവം പടിസന്ധിക്ഖണേ വിസയപ്പവത്തിയാ സഹ വീഥിമുത്തചിത്താനം പവത്താകാരം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പവത്തികാലേ പരംപരഭവേസുച ദസ്സേതും **ഇച്ചേവ**ന്തിആദിമാഹ. **പടിസന്ധിനിരോധാനന്തരതോ**തി പടിസന്ധിയാ നിരോധസ്സ ഭങ്ഗസ്സ അനന്തരകാലതോ. **തമേവചിത്ത**ന്തി തസ്സദിസേ തബ്ബോഹാരോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ താനിയേവ ഓസധാനീതി. **യാവ ചുതിചിത്തുപ്പാദാ**തി ഏത്ഥ ചുതിഗ്ഗഹണേന തദാസന്ന വീഥിചിത്താനമ്പി ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. **അസതി വീഥിചിത്തുപ്പാദേ**തി അന്തരന്തരാ വീഥിചിത്താനം ഉപ്പത്തിയാ അസതി. **ഭവസ്സഅങ്ഗഭാവേനാ**തി ഉപപത്തിഭവസ്സ അവിച്ഛേദ കാരണഭാവേന. തസ്മിംതി അവത്തമാനേ പച്ഛാജാതപച്ചയരഹിതാനം രൂപധമ്മാനം വസ്സോദക രഹിതാനം തരുണസസ്സാനം വിയ മിലാത ഭാവപത്തിയാ ഉപപത്തിഭവോ ഓച്ഛിജ്ജതീതി. ചുതിചിത്തം ഹുത്വാ നിരുജ്ഝതി തമേവ ചിത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. **യഥാക്കമം ഏവ പരിവത്തന്താ പവത്തന്തീ**തി യാവ പരിനിബ്ബാനചുതിയാ യഥാക്കമം പരിവത്തന്താ പവത്തന്തിഏവ. ന പന പരസമയേ വിയ കദാചി കത്ഥചി നിവത്തിം പാപുണന്തീതി അത്ഥോ.

**[൧൭൪] വിഭാവനിയം** പന

“യാവ വട്ട മൂല സമുച്ഛേദാ”തി വുത്തം, വട്ടമൂലസമുച്ഛേദോ വുച്ചതി അരഹത്തമഗ്ഗോ. തതോ പരംപി യാവഖന്ധപരിനിബ്ബാനാ പവത്തന്തിയേവ.

**ഇഹാ**തി ഇമസ്മിം ഭവേ. **ഇച്ചയ**ന്തി ഇതി അയം. ഇതിസദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ. യഥാ ഇഹ പടിസന്ധിച ഭവങ്ഗഞ്ച ആവജ്ജനാദി വീഥിയോച ചുതിചാതി അയം ചിത്തസന്തതി പവത്തതി. തഥാ പുന ഭവന്തരേപി സന്ധിഭവങ്ഗാദികാ അയംചിത്തസന്തതി പരിവത്തതി പരിവത്തമാനാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഇദാനി യസ്സ വിപസ്സനാ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസ്സ അത്ഥായ ചിത്തചേതസികാനം പഭേദപവത്തിസങ്ഗഹാ പട്ഠപിയന്തി. തദത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പടിസങ്ഖായാ**തി പടിസങ്ഖാന സങ്ഖാതേന വിപസ്സനാ ഞാണേന പുനപ്പുനം ഞത്വാ. **ഏത**ന്തി യഥാവുത്തം ചിത്തചേതസികാനം പഭേദപവത്തിവിധാനം. **അധുവ**ന്തി അനിച്ചം. **അധിഗന്ത്വാ**തി അധിഗമസങ്ഖാതേന ചതുമഗ്ഗഞ്ഞാണേന പതിലഭിത്വാ സച്ഛികത്വാ. **പദ**ന്തി സഉപാദിസേസം നിബ്ബാനം. **ബുധാ**തി പണ്ഡിതാ. സുട്ഠു അനുസയ മത്തംപി അസേസേത്വാ സേസകിലേസേഹി സദ്ധിം ഉച്ഛിന്നം യഥാ വുത്തേസു ചിത്തചേതസികേസു അധിസയിതം തണ്ഹാസിനേഹ സങ്ഖാതം ബന്ധനം ഏതേഹീതി **സുസമുച്ഛിന്ന സിനേഹ ബന്ധനാ**. സമന്തി വൂപസമന്തി വട്ടദുക്ഖസന്താപാ ഏതസ്മിന്തി **സമോ**. അനുപാദിസേസനിബ്ബാനം. **ഏസ്സന്തീ**തി ഗമിസ്സന്തി. **ചിരായാ**തി ചിരകാലം. സുന്ദരം അധിഗമാവഹം സീല ധുതങ്ഗസങ്ഖാതം വതം ഏതേസന്തി **സുബ്ബതാ**. സുപരിസുദ്ധസീലസല്ലേഖ വുത്തിനോതി അത്ഥോ. ചിരായ സുബ്ബതാ ബുധാ ഏതം അധുവം പടിസങ്ഖായ അച്ചുതം പദം അധിഗന്ത്വാ സുസമുച്ഛിന്നസിനേഹബന്ധനാ സമം ഏസ്സന്തീതി യോജനാ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ വീഥിമുത്ത സങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# രൂപ സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൧൭൬**. ഏവം ചിത്തചേതസികേ ദ്വീഹി പഭേദപ്പവത്തീഹി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യഥാനുപ്പത്തം രൂപം ദസ്സേന്തോ ആദിഗാഥ മാഹ. തത്ഥ ഏത്തം പരിമാണം അസ്സാതി **ഏത്താവം**. തേന ഏത്തവതാ. നിപാതപദംവാ ഏത്തം. **ഹി** സദ്ദോ പദപൂരണേ. പഭേദോച പവത്തിച പഭേദപ്പവത്തിയോ. താഹി സഹ യേ വത്തന്തി തേ **സപ്പഭേദപ്പവത്തികാ**. ഏത്താവതാ സപ്പഭേദപ്പവത്തികാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ മയാ വിഭത്താ. ഇദാനി രൂപം പവുച്ചതീതി യോജനാ. സങ്ഖേപതോ ഉദ്ദിസനം കഥനം **സമുദ്ദേസോ**. സമുദ്ദിട്ഠസ്സ രൂപസ്സ പുന വിഭജനം **വിഭാഗോ**. സമുട്ഠാതി രൂപം ഏതേനാതി **സമുട്ഠാനം**. കമ്മാദി. കലാ വുച്ചന്തി അവയവാ. താ അപ്പേന്തി പവിസന്തി ഏത്ഥാതി **കലാപോ**. പിണ്ഡീതി അത്ഥോ. **പവത്തിക്കമതോ**തി ഉപ്പത്തിക്കമതോ. സലക്ഖണതോ സസമ്ഭാരതോച മഹന്താനി ഹുത്വാ ഭവന്തി പാതുഭവന്തീതി **മഹാഭൂതാനി**. താനി ഹി അത്തനോ സഭാവതോപി മഹന്താനിഏവ ഹുത്വാ പാതുഭവന്തി ഉപാദാരൂപാനി ഉപാദായാതി.

**[൧൭൮] വിഭാവനിയം** പന **മഹാടീകായഞ്ച**

"സസമ്ഭാരധാതുവസേനാതി" വുത്തം. തം അനുപപന്നം.

ന ഹി സസമ്ഭാരവത്ഥുവസേനേവ തേസം അയം വോഹാരോ പവത്തോതി സക്കാ വത്തും. നച സലക്ഖണതോ മഹത്തേന വിനാ തേസം സസമ്ഭാരതോ മഹത്തംനാമ സമ്ഭവതീതി. തസ്മാ യം തേസം ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയബദ്ധസന്താനേസു പഥവിപബ്ബതാദിവസേന സമുദ്ദേ മച്ഛകച്ഛപാദിവസേന സസമ്ഭാരതോ മഹത്തം. തംപി സലക്ഖണമഹത്തമൂലകമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. മഹാഭൂതാതിവാ ലോകേ വിസംവാദ കട്ഠേന മായാകാരാവാ ആവിസനഗഹണേസു അചിന്തേയ്യട്ഠാനട്ഠേന യക്ഖാദയോവാ വഞ്ചകട്ഠേന യക്ഖിനിയോവാ വുച്ചന്തി. തേനേവട്ഠേന തേഹി സദിസത്താ ഇമാനിപി മഹാഭൂതാവിയാതി മഹാഭൂതാനി. ഉഭയത്ഥപിച മഹന്താനി അഭൂതാനി അബ്ഭുതാനിവാ ഏതേസൂതി നിബ്ബചനം യുജ്ജതിയേവ.

**[൧൭൯] വിഭാവനിയം** പന

യക്ഖിനിം വിസും ഉപമാമത്തം കത്വാ "മനാപവണ്ണസണ്ഠാനാ ദീഹിവാ സത്താനം വഞ്ചികാ യക്ഖിനീആദയോ വിയ മനാപ ഇത്ഥിപുരിസരൂപദസ്സനാദിനാ സത്താനം വഞ്ചകത്താ മഹന്താനി അഭൂതാനി ഏതേസൂതി മഹാഭൂതാതി" വുത്തം. തം അട്ഠകഥാ യ ന സമേതി.

അട്ഠകഥായഞ്ഹി മഹാഭൂതസാമഞ്ഞതോതി പദസ്സ വിത്ഥാരേ ഏവ മായാകാരോ യക്ഖോ യക്ഖിനീതി തയോ മഹാഭൂതാ വുത്താതി. **ചതുന്നഞ്ചമഹാഭൂതാനന്തി** ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **ഉപാദായാതി** ദള്ഹം നിസ്സായ. പവത്തന്തി പാഠസേസോ. ഉപാദായ രൂപന്തിവാ സമാസപദം ദട്ഠബ്ബം.

**[൧൭൭] വിഭാവനിയം** പന

“ഉപാദായ പവത്തം രൂപം ഉപാദാരൂപന്തി” വുത്തം. തം ഇധ ന യുജ്ജതി.

ന ഹി ഇമസ്മിം പാഠേ കത്ഥചി യകാരവിരഹോ ദിട്ഠോ. തഥാ ഹി മൂലടീകായം ഉപാദായതി നിസ്സയതീതി ഉപാദായം. തമേവ രൂപന്തിപി വുത്തം. പഥയതീതി പഥവീ. സഹജാതരൂപാനം പതിട്ഠാന ഭാവേന പക്ഖായതി ഉപട്ഠാതീതി അത്ഥോ. പുഥു മഹന്തീ ഹുത്വാ ജായതീതിപി പഥവീ. പകാരേന ഥവീയതി സബ്ബേസം രൂപസമ്ഭാരാനം അധിട്ഠാനത്താ. അയം തേസം അധിട്ഠാനാ പതിട്ഠാനാ വത്ഥുഭൂതാ ഭൂമി ഭൂതാതിആദിനാ നാനാപ്പകാരേന ഗുണപദേന അഭിത്ഥവീയതീതി പഥവീ. സാഏവ നിസത്തനിജീവട്ഠേന ധാതൂതി **പഥവീധാതു**. ആപേതി സഹജാതരൂപാനി ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി, അപ്പായതി വാ താനി സുട്ഠു ബ്രൂഹേതി വഡ്ഢേതീതി ആപോ. താനിവാ അവിപ്പകിണ്ണാനി കത്വാ ഭുസോ പാതി രക്ഖതി, പിവതിവാ വിവന്തോ വിയ താനി സങ്ഗണ്ഹതി സമ്പിണ്ഡേതീതി ആപോ. സോയേവ ധാതൂതി **ആപോധാതു**. തേ ജതി തിക്ഖഭാവേന സമുജ്ജലന്തോ വിയ സഹജാതധമ്മാനം മജ്ഝേ പകാസതി, തേജേതിവാ നിസേതി സഹജാതധമ്മേ തിക്ഖഥാമ ബലേ കരോതി, പരിപാചേതിവാ ഉസ്മാപേതീതി തേജോ, സോ ഏവ ധാതൂതി **തേജോധാതു**. വായതി സമീരേതി ദേസന്തരുപ്പത്തി ഹേതുഭാവേന ഭൂതസങ്ഘാടം ദേസന്തരം ഗമേതീതി വായോ. വായതി വാ സഹജാതധമ്മേ അപതമാനേ കത്വാ വഹതീതി വായോ. സോഏവ ധാതൂതി **വായോധാതു**. തത്ഥ കക്ഖളലക്ഖണാ പഥവീ. ആബന്ധനലക്ഖണോ ആപോ. ഉണ്ഹത്തലക്ഖണോ തേജോ. വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണോ വായോ. ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ പഥവീ കക്ഖളലക്ഖണാതി വുത്താ. നനു സാ മുദുഭൂതാപി ഹോതീതി. സച്ചം, മുദുഭൂതാപി പന സാ സേസഭൂതത്തയം ഉപാദായ കക്ഖളാ ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപാദായേവ പന അയംമുദു അയം കക്ഖളാതി ഭവതി. തേനേവ മുദുകക്ഖളാനം ദീഘരസ്സാനം വിയ അനവട്ഠാനതാ ഹോതി. മുദുഭൂതാപി ഹി തതോ മുദുതരം പത്വാ കക്ഖളാനാമ ജാതാ. കക്ഖളാപി കക്ഖളതരം പത്വാ മുദുഭൂതാനാമ ജാതാതി. ആബന്ധനലക്ഖണോ ആപോതി വുത്തോ. സോച പകതിഉദകേ അധിമത്തോതി പകതിഉദകം ബദ്ധം ഘനീഭൂതമേവ സിയാതി ചേ. ന. ആബന്ധിതബ്ബായ പഥവിയാ തത്ഥ പരിദുബ്ബലത്താതി, യത്ഥ പന പഥവീ ബലവതീ ഹോതി തത്ഥേവ സോ ബദ്ധതരം ആബന്ധതീതി. ഉണ്ഹത്ത ലക്ഖണോ തേജോതി വുത്തോ. ഏവഞ്ചസതി സീതഭാവോ തേജോയേവ ന സിയാതി ചേ. ന. ഉസതി ദഹതി പരിപാചേതി പരിണ തഭാവം ഗമേതീതി ഉണ്ഹോനാമ. സീതഭാവോച ദഹതി പരിപാചേതി തബ്ഭാവം ഗമേതിയേവാതി. വുത്തഞ്ച മൂലടീകായം തേജോഏവ ഹി സീതം. ഹിമപാതസമയാദീസു സീതസ്സ പരിപാചകതാദസ്സന തോതി. വിത്ഥമ്ഭന ലക്ഖണോ വായോതി വുത്തോ. സോ പന ഘന ഥദ്ധേസു സിലാഥമ്ഭാദീസു നലബ്ഭതീതി ചേ. ന. തത്ഥ ഹി പഥവീ അത്തനാ സഹജാതവായുവിത്ഥമ്ഭനം ലഭിത്വാ ഥാമപ്പത്താ ഥിരതരപ്പത്താച ഹുത്വാ വഹതീതി. ചക്ഖതീതി **ചക്ഖു**. സമവിസമം ആചിക്ഖതി സമവിസമജാനനസ്സ തമ്മൂലകത്താ. രൂപംവാ അസ്സാദേതി ആപാതം ആഗതാഗതസ്സ രൂപസ്സ അനിരാകരണതോ. തംവാ വിഭാവേതീതി അത്ഥോ. സുണാതീതി **സോതം**. സുണന്തി സുയ്യന്തിവാ ഏതേ നാതി സോതം. ഘായതീതി **ഘാനം**. ഘായന്തി ഘായിയന്തിവാ ഏതേനാതി ഘാനം. ജീവിതനിമിത്തം രസോ ജീവിതന്തി വുച്ചതി. തസ്മിം നിന്നതായ തം അവ്ഹായതീതി **ജിവ്ഹാ**. അഥവാ. ജീവിതം

വഹതി ഏതായവാ തം വഹന്തി പവത്തേന്തി ജീവിതവുത്തിസമ്പാദനത്താതി ജിവ്ഹാ. ജീതിവാ ജയോ പരാജയോവാ വുച്ചതി. തദുഭയം വഹതി വഹന്തിവാ ഏതായാതി ജിവ്ഹാ. സസമ്ഭാരജിവ്ഹാ. യഥാഹ -

> പുരിസസ്സ ഹി ജാതസ്സ, കുദാരീ ജായതേ മുഖേ;
> യായ ഛിന്ദതി അത്താനം, നരോ ദുബ്ഭാസിതം ഭണന്തി.

ഇധ പന തം സഹചരിതത്താ ജിവ്ഹാതി പസാദരൂപമോ വുച്ചതി. കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം പാപധമ്മാനഞ്ച ആയോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനന്തി **കായോ**. സസമ്ഭാരകായോ. ഇധ പന തം സഹചരിതോ പസാദ കായോഏവ അധിപ്പേതോ. പസീദന്തീതി **പസാദാ**. പസീദന്തി വാ ഏത്ഥ ചന്ദമണ്ഡലാദീനി ആരമ്മണനിമിത്താനി തത്ഥ സംസീദമാനാനി വിയ സരൂപതോ സന്ദിസ്സന്തീതി പസാദാ, സുപരിസുദ്ധആദാസമണ്ഡസദിസാ കമ്മജമണ്ഡാ. ഇമേ പന പഞ്ച ദട്ഠുകാമതാദി നിദാന കമ്മസമുട്ഠാന ഭൂതപസാദ ലക്ഖണാ രൂപാദി അഭിഘാതാരഹ ഭൂതപസാദലക്ഖണാ വാ ചക്ഖുപസാദാദയോ ദട്ഠബ്ബാ. തത്ഥ ചക്ഖു താവ സേതമണ്ഡല പരിക്ഖിത്തസ്സ കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ മജ്ഝേ ഊകാസിരപമാണേ അതിമുഖേ ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തി പദേസഭൂതേ ദിട്ഠമണ്ഡലേ തേലമിവ സത്തപിചുപടലാനി സത്തഅക്ഖിപടലാനി ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി. സോതം സോതബിലബ്ഭന്തരേ അങ്ഗുലിവേഠനാകാരം ഉപചിതതനുതമ്ബലോമം പദേസം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി. ഘാനം നാസികബ്ഭന്തരേ അജപദസണ്ഠാനം പദേസം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി. ജിവ്ഹാ സസമ്ഭാര ജിവ്ഹാമജ്ഝേ ഉപ്പല ദലഗ്ഗ സണ്ഠാനം പദേസം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതി. കായോ പന മഹന്തി യാ കപ്പാസ പടലവട്ടിയം ആസിത്തതേലംവിയ ഥപേത്വാ പാചക തേജസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠാനം കേസഗ്ഗ ലോമഗ്ഗ നഖഗ്ഗ സുക്ഖചമ്മാനിച അവസേസം സകലസരീരം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതീതി. തേ പന പഞ്ച യഥാരഹം പഞ്ചദ്വാരികചിത്താനം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധേന്തി. തേസുച ഏകേകസ്സ ചതസ്സോ ചതസ്സോ ധാതുയോ സന്ധാരണആബന്ധന പരിപാചന സമുദീരണ കിച്ചേഹി ഉപകാരം കരോന്തി. യഥാഖത്തി യകുമാരസ്സ ചതസ്സോ ധാതിയോ ധാരണ നഹാപന മണ്ഡന ബീജന കിച്ചേഹീതി. ഉതുചിത്താഹാരാച നം ഉപത്ഥമ്ഭേന്തി. യഥാ തം ഖത്തിയകുമാരം പിതു ജേട്ഠഭാതു ജേട്ഠഭഗിനിയോവിയ. ആയുച നം സുട്ഠു അനുപാലേതി. യഥാ തം ഖത്തിയകുമാരം ദിസാപാമോക്ഖോ രാജസമ്മതോ മഹാഭിസക്കോവിയ. വണ്ണാദയോച നം പരിവാരേന്തി. യഥാ തം ഖത്തിയകുമാരം സഹജാതാ അമച്ചപുത്താ വിയാതി. യസ്മാ പന സത്താനം ചിത്തം നാമ വിചിത്തം ഹോതി. ചിത്തവിചിത്തതായ സഞ്ഞാവിചിത്താ. സഞ്ഞാവിചിത്തതായ തണ്ഹാവിചിത്താ. തണ്ഹാവിചിത്ത തായ കമ്മാനി വിചിത്താനി. കമ്മവിചിത്തതായ കമ്മസമുട്ഠാനാനി ഭൂതാനി വിചിത്താനി. ഭൂതവിചിത്തതായ ഇമേ പസാദാ വിചിത്താ. അഞ്ഞമഞ്ഞം അസദിസാ ഹോന്തി. തേഹി പസാദമണ്ഡഭൂതാപി സമാനാ കേചി രൂപസ്സേവ അഭിഘാതാരഹാ ഹോന്തി, ന സദ്ദാദീനം. കേചി സദ്ദാദീനം ഏവ, ന രൂപസ്സാതി. തസ്മാ തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച അഞ്ഞരൂപേഹിച ലക്ഖണതോ അസംമിസ്സതാ വേദിതബ്ബാതി.

രൂപയതീതി **രൂപം**. വണ്ണവിസേസം ആപജ്ജിത്വാ ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതി. പകതിയാപി വാ യംകിഞ്ചിദബ്ബം സമവിസമംവാ പകാസേ തീതി അത്ഥോ. സപ്പതി സോതവിഞ്ഞേയ്യഭാവം ഗച്ഛതീതി **സദ്ദോ**. സദ്ദയതീതി സദ്ദോ.

തം തം അത്ഥംവാ അത്തനോ വത്ഥുംവാ ആചിക്ഖതീതി അത്ഥോ. സദതിവാ തം തം ദിസംവാ ദേസംവാ ഖണേന വിസ്സരതി വിപ്ഫരതീതി സദ്ദോ. ഗന്ധയതീതി **ഗന്ധോ**. അത്തനോ വത്ഥുംസൂചേതീതി അത്ഥോ. ഗച്ഛതീതി ഗോ. വാതോ. തേന ധാരീയതീതി ഗന്ധോ. രസീയതി അസ്സാദീയതീതി **രസോ**. രസന്തിവാ തം അസ്സാദേന്തീതി രസോ. ഫുസീയതീതി **ഫോട്ഠബ്ബം**. ഫുസനഞ്ചേത്ഥ പസാദേന സഹ ഘട്ടനം കലാപന്തരഭൂതേഹി സദ്ധിം പടിഹനനഞ്ച വേദിതബ്ബം. തദുഭയംപി ആപോ ധാതുയാ നത്ഥീതി വുത്തം **ആപോധാതുവിവജ്ജിത**ന്തി. കസ്മാ പന തം തസ്സാ നത്ഥി. നനു സീതതാവാ ദ്രവതാവാ ഫുസിത്വാ ഗയ്ഹതീതി. വുച്ചതേ, സീതതാ ഹി തേജോയേവ, ന ആപോ. യദി ഹി സാ ആപോയേവ സിയാ. പക്കുമിതേ സന്തത്തേ ലോഹരസേപിസ്സ സീതതാ ലബ്ഭമാനാ സിയാ. സോ ഹി രസോ ആപാധികോ ഹോതീതി. ഏവം പന നലബ്ഭതി. തസ്മാ സാ തേജോയേവ, ന ആപോതി. അപിച, സീതുണ്ഹാനം ഏകസ്മിം കലാപേ സഹ അപ്പവത്തനതോ ഓരപാരാനം വിയ തേസം അനവട്ഠാനതോച വിഞ്ഞായതി. ന ഹി സീതകലാപേ ഉണ്ഹം, ഉണ്ഹകലാപേവാ സീതം സഹ പവത്തതി. യസ്മിംച വത്ഥുമ്ഹി പുബ്ബേ സീതസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി. പച്ഛാ തതോ സീതതരേ ആഗതേ തസ്മിംയേവ പുന ഉണ്ഹസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി. പുബ്ബേ ഉണ്ഹസഞ്ഞായംപി ഏസേവ നയോ. തഥാ ഉണ്ഹേ മന്ദേ സീതസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി. സീതേ മന്ദേ ഉണ്ഹസഞ്ഞാതി.

അഥ പന ദ്രവഭാവഭൂതോ ആപോ ഫുസിത്വാ ഗയ്ഹതി. അയോ പിണ്ഡാദീസു ആബന്ധനഭൂതോപി ഫുസിത്വാവ ഗയ്ഹേയ്യ. ഏവഞ്ച സതി യഥാ തേസു ഇതരാനി തീണി ഭൂതാനി വിനാ ഇതരീതരേന വിസും വിസും കായിക സുഖദുക്ഖാനം ആരമ്മണഭൂതാനി ഹോന്തി. തഥാ സോപി വിനാ ഇതരേഹി വിസും കായികസുഖദുക്ഖാനം ആരമ്മണഭൂതോഏവ സിയാ. ന പന ഹോതി. യഞ്ഹി താനി അയോപിണ്ഡാദീനി ഫുസന്താനം കായികം സുഖംവാ ദുക്ഖംവാ ഉപ്പജ്ജതി, തം സണ്ഹഥദ്ധതാ വസേനവാ ഉപ്പജ്ജതി. സീതുണ്ഹതാവസേനവാ അബ്ഭന്തരഥമ്ഭനസ്സ മന്ദഗാള്ഹതാവസേനവാ. നോ അഞ്ഞഥാതി. തസ്മാ പുരിമഭാഗേ തീണി ഭൂതാനി ഫുസിത്വാവാ വണ്ണം ദിസ്വാവാ പച്ഛാ ഭാഗേ സുദ്ധേന മനോ വിഞ്ഞാണസന്താനേന ദീഘരസ്സാദിസണ്ഠാനംവാ രത്തിയം അലാതചക്കം വാ തംതംഛിദ്ദവിവരംവാ ജാനന്താ വിയ പഠമം ദ്രവതാസഹിതാനി വിലീനാനി മുദൂനി തീണി ഭൂതാനി പഥവിം ഏവ വാ ഫുസിത്വാ പച്ഛാ സുദ്ധേന മനോ വിഞ്ഞാണസന്താനേന വിസും ദ്രവഭാവം അദ്ദതിന്തഭാവം ജാനന്തി. ഏവം സന്തേപി തം ഫുസിത്വാ ജാനന്താ ഇച്ചേവ മഞ്ഞന്തി അവിസേസവിദുനോതി. ഗുന്നം അഭിണ്ഹം ചരണട്ഠാനം ഗോചരോ. ഗോചരസദിസത്താ ഇധ ഗോചരോ. ഗോതിവാ ഇധ ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി വുച്ചന്തി. താനി വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതാനി ഹുത്വാ ഏതേസു ചരന്തി. ഏതാനിവാതേസു ചരന്തി പവത്തന്തി ഘട്ടേന്തീതി ഗോചരാ. തേയേവ ഇധ ഏകത്തം ഉപനേത്വാ **ഗോചരരൂപ**ന്തി വുത്തം. ഇമാനിപന പഞ്ച യഥാക്കമം ചക്ഖാദീസു പടിഹനന ലക്ഖണാനി രൂപാദീനീതി വേദിതബ്ബാനി.

ഇത്ഥീ വുച്ചതി അവിസദാകാരസണ്ഠിതം ഖന്ധപഞ്ചകം. യസ്സ പന ധമ്മസ്സ ആനുഭാവേന തം തഥാ സണ്ഠാതി പവത്തതി. സോ ഇത്ഥി യാ ഭാവോതി ഇത്ഥത്തം. പുരിസോ വുച്ചതി വിസദാകാരസണ്ഠിതം ഖന്ധപഞ്ചകം. സേസം വുത്തനയമേവ. തത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗ ഇത്ഥിനിമിത്ത ഇത്ഥി കുത്ത ഇത്ഥാകപ്പാനം ഹേതുഭാവ ലക്ഖണം **ഇത്ഥത്തം**. പുരിസലിങ്ഗ പുരിസനിമിത്ത പുരിസകുത്ത

പുരിസാകപ്പാനം ഹേതുഭാവ ലക്ഖണം **പുരിസത്തം**. തത്ഥ ലിങ്ഗന്തി പധാനങ്ഗഭൂതം മഹാസണ്ഠാനം. നിമിത്തന്തി പച്ചങ്ഗഭൂതം ഖുദ്ദകസണ്ഠാനം. കുത്തന്തി കീളാലിലാദി ക്രിയാവിസേസോ. ആകപ്പോതി ഗമനാദികോ ആകാരവികാരോ. സബ്ബേപേതേ ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ പവത്തിവിസേസാഏവ. യേ സദ്ദസത്ഥേസു ലിങ്ഗന്തി വുച്ചന്തി. യേസഞ്ച വസേന അയം ഇത്ഥീഏവ, ന പുരിസോ. അയം പുരിസോഏവ, ന ഇത്ഥീതി സഞ്ജാനന്തി. യസ്മാ പനേത്ഥ സണ്ഠാനാദീനം അവിസദാദിഭാവോഏവ അത്ഥതോ ഇത്ഥിപുരിസതാ ഹോതി. തദുഭയമുത്തഭാവോച നപുംസകതാ. സോച അക്ഖരപദ സങ്ഖാതേസു വചനേസു ച വചനത്ഥേസുച യഥാരഹം സന്ദിസ്സതിയേവ. തസ്മാ ഇന്ദ്രിയരഹിതേസുപി പദേസുച രുക്ഖാദീസു പദത്ഥേസുച പരിയായേന ഇത്ഥിപുമനപുംസകതാസിദ്ധി വേദിതബ്ബാതി.

**[൫൭൪]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"ഇത്ഥീനം അങ്ഗജാതം ഇത്ഥിലിങ്ഗ"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി കത്ഥചി പാളിയം അട്ഠകഥാസുച നിമിത്തസദ്ദോവിയ ലിങ്ഗസദ്ദോ അങ്ഗജാതേ പാകടോ ദിട്ഠോതി.

**[൫൭൫]** യഞ്ച **തത്ഥ**

"ഇത്ഥിസണ്ഠാനം ഇത്ഥാകപ്പോ"തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

ന ഹി ലിങ്ഗസദ്ദോ വിയ ആകപ്പസദ്ദോ സണ്ഠാനേ പാകടോ ദിട്ഠോതി. സേസംപന തത്ഥ വുത്തം യംകിഞ്ചി അട്ഠകഥായ അസമേന്തംപി തേന പരിയായേന യുജ്ജതിയേവ. ഭവന്തി പവത്തന്തി തംസഹിതേ ഖന്ധസന്താനേ ഏസാ ഇത്ഥീ, ഏസോ പുരിസോതി ഏവം പവത്താ സദ്ദ ബുദ്ധിയോ ഏതേനാതി ഭാവോ ഭവന്തിവാ പാതുഭവന്തി തംസഹിതേ ഖന്ധസന്താനേ ലിങ്ഗാദീനി ഏതസ്മിം സതീതി ഭാവോ. സോ ഏവ രൂപന്തി **ഭാവരൂപം**. ഹദന്തി സത്താ തംതംഅത്ഥംവാ അനത്ഥംവാ പൂരേന്തി ഏതേനാതി ഹദയം. ഹദന്തിവാ സത്താ ഇതോ നാനാവികക്കേ ഓസജന്തി മുഞ്ചന്തീതി ഹദയം. ഹരന്തിവാ പരിഹരന്തി തം സത്താ ജീവിതംവിയ ദയന്തി രക്ഖന്തിചാതി ഹദയം. വസന്തി നിവസന്തി ചിത്തചേത സികാധമ്മാ ഏത്ഥാതി വത്ഥു. ഹദയഞ്ച തം വത്ഥുചാതി **ഹദയവത്ഥു**. ധാതുദ്വയനിസ്സയലക്ഖണം **വത്ഥുരൂപം**. തം പന ഹദയകോസബ്ഭന്തരേ അഡ്ഢപസതമത്തം ലോഹിതം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതീതി വേദിതബ്ബം. ധമ്മസങ്ഗണിയം പന ദേസനാഭേദരക്ഖനത്ഥം അവത്വാ പട്ഠാനേഏവ തം വുത്തം. യഥാഹ-വത്ഥു കുസലാനം ഖന്ധാനം നിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ. വത്ഥു അകുസലാനം ഖന്ധാനം നിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോതിആദി. ഏത്ഥച ഛഹി വത്ഥൂഹി അഞ്ഞം വത്ഥുനാമ നത്ഥി. തേസുച പുരിമാനി പഞ്ച കുസലാദീനം നിസ്സയാഏവ ന ഹോന്തി. തസ്മാ തേസം നിസ്സയഭാവേന തത്ഥ വുത്തം വത്ഥുനാമ വിസും ഏകം വത്ഥുരൂപമേവാതി സിദ്ധന്തി.

**[൫൭൬] വിഭാവനിയം** പന

യം രൂപം നിസ്സായാതി പാഠസ്സ ഉദ്ധടത്താ രൂപസാമഞ്ഞപസങ്ഗോ ഹോതീതി തം വിസോധേതും യുത്തിനാമ വുത്താ. പട്ഠാനേ പന ബഹൂസു അനഞ്ഞസാധാരണേസു ഠാനേസു വത്ഥുനാമേന വിസേസേത്വാ വുത്തത്താ സോപസങ്ഗോ നത്ഥിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം.

ജീവന്തി സഹജാതധമ്മാ യേനാതി ജീവിതം. തേസം ജീവനേ ആധിപച്ചയോഗേന തേസു ഇന്ദം ഇസ്സരം അത്താനം കരോതീതി ഇന്ദ്രിയം. ജീവിതഞ്ച തം ഇന്ദ്രിയഞ്ചാതി ജീവിതിന്ദ്രിയം. സഹജാതാ നുപാലന ലക്ഖണം ജീവിതിന്ദ്രിയം. യഥാ ഹി ബീജനിബ്ബത്താനി ഉപ്പലാദീനി ബീജേവിനട്ഠേപി ഉദകാനുപാലിതാനി ചിരംപി കാലം ജീവന്തി. ഏവമേവം നിരുദ്ധ കമ്മനിബ്ബത്താനി കമ്മജരൂപാനി കമ്മേ അസന്തേപി ജീവിതാനുപാലിതാനി സന്തതിവസേന വസ്സസതംപി വസ്സസഹസ്സംപി കപ്പംപി സോളസകപ്പസഹസ്സാനിപി ജീവന്തിയേവ, തഥാ ഹി ജീവിതരഹിതാനി ഇതരരൂപാനി ജീവന്താനിനാമ നഹോന്തി. താനി ഹി യേന ഏകേന ചിത്തേനവാ ഉതുനാവാ ആഹാരേനവാ ജായന്തി. തസ്മിം നിരുദ്ധേ നിരുജ്ഝന്തി, പരം മുഹുത്തമത്തംപി സന്താനം ഘടേതും നസക്കോന്തി. തേസു ഹി ചിത്തജരൂപാനം സന്തതിപച്ചുപ്പന്നം ഏകവീഥി ഏകജവനവാര ഏകസമാപത്തിവാരേന പരിച്ഛിന്നം ഹോതി. ഉതുജാഹാരജാനഞ്ച സഭാഗേക ഉതുആഹാര വസേന പരിച്ഛിന്നം ഹോതി. കമ്മജരൂപാനം പന വിസും സന്തതിപച്ചുപ്പന്നംനാമ നത്ഥി. തേസം ഏകഭവപരിച്ഛിന്നം അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നമേവ ഹോതീതി. യദി ഏവം അരൂപധമ്മാനം കഥന്തി. തേഹി ജീവിതയോഗേന ജീവന്താഏവ ഹോന്തി. ഏവംസന്തേപി തേസം സന്തതിപച്ചുപ്പന്നം ദിസ്സതീതി. വുച്ചതേ, അരൂപധമ്മേസു വിപാകാനി താവ കമ്മജരൂപസദിസാനി. താനിപി ഹി അസതി വീഥിചിത്തുപ്പാദേ യാവജീവംപി ഏകസന്തതിവസേന പവത്തിസ്സന്തിയേവ. ഇതരാനി പന യസ്സ ആരമ്മണസ്സ ആപാതാഗതത്താ ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മിം നിരുദ്ധേ തദഭാവേപി തദാരമ്മണാ ബഹൂ ചിത്തസന്തതിയോ ജീവിതസ്സഅദ്ധാനഫരണാനുഭാവേന പവത്തന്തിയേവ. അപിച, യാവഖന്ധപരിനിബ്ബാനാ അനന്തരപച്ചയുപനിബന്ധേന അബ്ബോച്ഛിന്നം പവത്തമാനായ ചിത്തസന്തതിയാവസേനപി അയമത്ഥോ വത്തബ്ബോ. തേനേവ ഹി കിലേസസീസം അവിജ്ജാ. പവത്തസീസം ജീവിതിന്ദ്രിയന്തി വുത്തം.

[ഫ്വ്വഫ] വിഭാവനിയം പന

ആഹാരജാദീനം ആഹാരാദിയേവ ഉപ്പത്തിയാപി ഠിതിയാപി കാരണം ഹോതി. കസ്മാ, തങ്ഖണേ ധരമാനത്താ. കമ്മ ജാനം പന കമ്മം ഉപ്പത്തിയാഏവ കാരണം, ന ഠിതിയാ. കസ്മാ, തങ്ഖണാഭാവതോ. ജീവിതേന പന അനുപാലിതത്താ ഏവ തേസം ഖണട്ഠിതി സിദ്ധാതി ഇമിനാ ധിപ്പായേന യം വുത്തം "യഥാസകം ഖണമത്തട്ഠായീനംപി ഹി സഹജാതാനം പവത്തിഹേതുഭാവേന അനുപാലകം. ന ഹി തേസം കമ്മംയേവ ഠിതികാരണം ഹോതി. ആഹാരജാദീനം ആഹാരാദി വിയ കമ്മസ്സ തങ്ഖണാഭാവ തോതി". തം ന യുത്തം.

ധമ്മാനഞ്ഹി ഖണട്ഠിതിനാമ ഏകകലാപഗതസഹജാതപച്ചയാ യത്താഏവ ഹോതി. ന നാനാകലാപഗതജനകപച്ചയായത്താ. ഇതരഥാ ഉപ്പാദക്ഖണേ ലബ്ഭമാനാനം ഉപചയസന്തതീനം വിയ ഠിതിക്ഖണേ ലബ്ഭമാനായ ജരതായപി കുതോചിസമുട്ഠാനതാ പാളിയം വുത്താ സിയാതി. അപിച, ഖണട്ഠിതിനാമ

സഭാവസിദ്ധാഏ്വവ. ന ഹി ഉപ്പന്നാ ധമ്മാ പച്ചയവേകല്ലേന അത്തനോ ഖണേസു പരിപുണ്ണം അട്ഠത്വാ അന്തരാവ ഭിജ്ജന്തീതി അത്ഥി. നച പച്ചയാധിമത്തേന അതിരേ കതരം തിട്ഠന്തീതി അത്ഥി. തസ്മാ ഖണട്ഠിതിയം ഉപത്ഥമ്ഭയമാനാപി ആഹാരാദയോ അനുപാലയമാനഞ്ച ജീവിതം പച്ഛാ ബലവരൂപസന്തതി പവത്തിഅത്ഥായഏ്വവ ഉപത്ഥമ്ഭേന്തി പാലേതിച. ന ഖണട്ഠിതിപവത്തിയാതി. ഏ്വത്താവതാ സബ്ബേസംപി ഖണട്ഠിതിനാമ ധരമാനജനകായത്താ വാ ജീവിതായത്താവാ നഹോതീതി സിദ്ധം ഹോതി. യദി പന തം സന്തതിപവത്തിമേവ സന്ധായ വുത്തം സിയാ, ഏ്വവംസതി യുജ്ജേയ്യാതി. അട്ഠ കഥായംപി സന്തേപിച അനുപാലന ലക്ഖണാദിമ്ഹി വിധാനേ അത്ഥിക്ഖണേയേവ തം തേധമ്മേ പാലേതീതിആദിവചനേ യഥാസന്തതിട്ഠിതി ലബ്ഭതി. തഥാ വിചാരേത്വാ ഗഹേതബ്ബാതി. ഇദം പന പാചകഗ്ഗിനാ സഹ സകലം ഉപാദിന്നകസരീരം ബ്യാപേത്വാ തിട്ഠതീതി. കബളം കരീയതീതി കബളീകാരോ. ആഹരീയതി അജ്ഝോഹരീയതീതി ആഹാരോ. കബളീകാരോച സോ ആഹാരോചാതി **കബളീകാരാഹാരോ**. കബളീകാരോ ആഹാരോതിപി പാഠോ. ഇദഞ്ച സവത്ഥുക വചനം ദട്ഠബ്ബം. അഥവാ, കബളീകാരാഹാരഭക്ഖാനം സത്താനം അത്തഭാവം ഭുസോ ഹരതി അദ്ധാനം പവത്തേതീതി ആഹാരോ. ഖജ്ജ ഭോജ്ജാദികേ കബളീകാരേ ആഹാരോ തന്നിസ്സിതത്താ തപ്പരിയാ പന്നത്താചാതി കബളീകാരാഹാരോ. ഇമസ്മിംഅത്ഥേ സതി നിബ്ബത്തിത ഓജാ ഏ്വവ ലബ്ഭതി. അത്ഥതോ പന അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ രസസ്സ സാരഭൂതോ ഉപത്ഥമ്ഭബലകാരോ ഭൂതനിസ്സിതോ പരമസിനിദ്ധസി നേഹോ ഇധ **ആഹാരരൂപംനാമ**. തത്ഥ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിനോ രസസ്സാതി അജ്ഝോഹരിത്വാ ആമാസയേ പതിട്ഠിതാനി ആഹാരവത്ഥൂനി പാചകതേജേന വിവേചിതാനി രസാദിഭാവേന പഞ്ചധാ വിഭാഗം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ പണീത സിനിദ്ധ ലഹുക സിനേഹ കോട്ഠാസോ രസോനാമ. യേ ലോകേ രസധാതൂതി വുച്ചതി. സോ പാചക തേജബലേന തതോ ഉത്തരിത്വാ രസഹരണിധമനിജാലാനുസാരേന ഹേട്ഠാച ഉദ്ധഞ്ച സകലസരീരേ അങ്ഗമങ്ഗാനി അനുസരന്തോ അനുഫരന്തോ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരീതി വുച്ചതി. തസ്സ സാരഭൂതോ ഉപത്ഥമ്ഭം ബലം കരോതീതി ഉപത്ഥമ്ഭബലകാരോ. സോ ഹി ആമാസയേ പതിട്ഠിത മത്തോവ സകലസരീരേ ഭൂതേസു ഉപത്ഥമ്ഭകബലം ജനേതീതി.

[ഫ്വവ] വിഭാവനിയം പന

"അങ്ഗമങ്ഗാ നസാരി രസഹര സങ്ഖാതാതി" പാഠോ. സോ ദുപ്പാഠോ.

തം പന സേന്ദ്രിയകായോപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം ആഹാരരൂപം. ഓജാലക്ഖണം വാ. തത്ഥ ഉദയതി പസവതീതി **ഓജാ**. അവസദ്ദോവാ രക്ഖണേ. രക്ഖണഞ്ചേത്ഥ ഉപത്ഥമ്ഭനമേവ. അവതി ജനേതിചാതി ഓജാ. കിം അവതി. അത്തനോ നിസ്സയവത്ഥും. കിംച ജനേതി. ആഹാരസമുട്ഠാനരൂപം. ഉദയാനന്തരം രൂപം ജനേതീതി ഓജാതിപി വദന്തി. അഞ്ഞാപദേസരഹിതേന കക്ഖളത്താദിനാ അത്തനോ ഭാവേന സിദ്ധം രൂപം **സഭാവരൂപം**. ഉപ്പാദാദിനാ അനിച്ചതാദിനാച സങ്ഖഹലക്ഖണേന സഹിതം രൂപം **സലക്ഖണരൂപം**. ഉജുകതോവ കമ്മാദീഹി പച്ചയേഹി നിപ്ഫാദിതം രൂപം **നിപ്ഫന്നരൂപം**. രുപ്പനലക്ഖണസമ്പന്നം നിപ്പരിയായരൂപം **രൂപരൂപം**. യഥാ ദുക്ഖദുക്ഖം അജ്ഝത്തഅജ്ഝത്തന്തി. സങ്ഖതലക്ഖണയുത്ത തായ അനിച്ചതാദികം

ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ സമ്മസനാരഹം രൂപം **സമ്മസനരൂപം**. തേ തേ ദബ്ബസമ്ഭാരാവാ രൂപകലാപാവാ വിസുംവിസും ഭുസോ കാസന്തി പകാസന്തി ഏതേനാതി ആകാസോ. നിസത്ത നിജീവട്ഠേന ധാതു. ആകാസസങ്ഖാതാ ധാതൂതി **ആകാസധാതു**. പരിതോ സമന്തതോ ഛിന്ദതി കലാപന്തരഭൂതാനി കലാപന്തര ഭൂതേഹി സദ്ധിം അസംമിസ്സം ഏകത്തം അനുപഗമനം കരോതീതി പരിച്ഛേദോ. തേഹിവാ പരിച്ഛിന്ദീയതി അത്തനോവാ പരേസംവാ അകത്വാമജ്ഝേ വിസും ഛപീയതി. തേസംവാ ഛിദ്ദവിവരമത്തഭൂതോ. ന വിസും ഏകോ ഉപ്പാദസഹിതോ സഭാവധമ്മോ. നാപി കസ്സചി രൂപകലാപസ്സ പക്ഖഭൂതോതി പരിച്ഛേദോ. വികാരലക്ഖണരൂപാനി ഹി അസഭാവധമ്മഭൂതാനിപി തംതം രൂപകലാപേസു സന്ദിസ്സമാനതാ തംതംരൂപകലാപപക്ഖികാനിഏവ ഹോന്തി. അയം പന തേഹി രൂപ കലാപേഹി സബ്ബസോ വിമുത്തഭാവേന ബഹിഭൂതത്താ കസ്സചി രൂപ കലാപസ്സ പക്ഖഭൂതോ ന ഹോതീതി. അസഭാവധമ്മത്താച പന കേനചി രൂപേന ഫുസന പരിയായോപി തസ്സ സബ്ബസോ നത്ഥീതി കത്വാ സോ അസംഫുട്ഠം ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹീതി പാളിയം വുത്തോ. അട്ഠകഥായം പന ഘനപിണ്ഡവത്ഥൂസു പടിഘഫോട്ഠബ്ബസഭാവാനം നാനാ കലാപഗതഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞസംഫുട്ഠതാ അത്ഥീതി കത്വാ അസംഫുട്ഠം ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹീതി ഏതേഹി അസംഫുട്ഠം അജടാകാസം കഥിതന്തി വുത്തം. ടീകായം പന അയം നിദ്ദേസോ അജടാകാസനിദ്ദേസോ നഹോതി, പരിച്ഛേദരൂപനിദ്ദേസോയേവ. സോച ഘനപിണ്ഡ വത്ഥൂസുഏവ വേദിതബ്ബോ. തേസുച ഭൂതാനം അസംഫുട്ഠതാനാമ നത്ഥി. തസ്മാ ഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞഅബ്യാപിതാ ഏകത്തം അനുപഗതതാഏവ. തത്ഥ അസംഫുട്ഠതാനാമ യുത്താ സിയാതി അധിപ്പായേന അബ്യാപികതാ ഹി അസംഫുട്ഠതാതി വുത്തം. അത്ഥതോ പന നാനാകലാപഗതാനം ഭൂതാനം പരിയന്തതാ സങ്ഖാതോ അന്തരാളധമ്മോ. രൂപപരിച്ഛേദലക്ഖണം **പരിച്ഛേദരൂപം**. യാ പന ചലമാനേന കായങ്ഗേന അത്താനഞ്ച അത്തസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അധിപ്പായഞ്ച പച്ചക്ഖേ ഠിതേ ജനേ വിഞ്ഞാപേതി പാകടം കത്വാ ദസ്സേതി. സയഞ്ച തേന കായങ്ഗേന തേഹി ജനേഹി വിഞ്ഞായതി. സാ **കായവിഞ്ഞത്തിനാമ**. യാ ഉച്ചാരീയമാനേന വാചങ്ഗേന സദ്ദേന അത്താനഞ്ച അത്തസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അധിപ്പായഞ്ച സോതപഥേ ഠിതേ ജനേ വിഞ്ഞാപേതി. സയഞ്ച തേനവാചങ്ഗേന തേഹി ജനേഹി വിഞ്ഞായതി. സാ **വചീവിഞ്ഞത്തിനാമ**. അഥവാ, വിഞ്ഞാപേന്തി ജനാ വിഞ്ഞായന്തിവാ ജനേഹി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ചിത്താനി ഏതായാതി വിഞ്ഞത്തി. സസമ്ഭാരേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗഭൂതേ കായേ പവത്താ വിഞ്ഞത്തി കായവിഞ്ഞത്തി. ചോപന കായസങ്ഖാതോ കായോ ഏവവാ വിഞ്ഞത്തി കായവിഞ്ഞത്തി. ചിത്തജസദ്ദസങ്ഖാതായ വാചായ പവത്താ വിഞ്ഞത്തി വചീവിഞ്ഞത്തി. ചോപനവാചാ സങ്ഖാതാ വാചാ ഏവവാ വിഞ്ഞത്തി വചീവിഞ്ഞത്തി. തത്ഥ ചിത്തവസേന യംകിഞ്ചി കായങ്ഗവികാരം കരോന്തസ്സ തംതംഅങ്ഗം സന്തമ്ഭന്താ സന്ധാരേന്താ ചാലേന്താ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരിസങ്ഖാതാ ചിത്തജവാതകലാപാ തംതംഅങ്ഗം പൂരേത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പജ്ജന്താച യഥാവാ തഥാവാ അനുപ്പജ്ജിത്വാ യസ്സ തേഹി ചിത്തജവാതകലാപേതി സഹജാതസ്സ ചോപനകായസ്സ ആനുഭാവേന സബ്ബേ തേ കലാപാ യഥാധിപ്പേതദിസാഭിമുഖാഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി. അയം ചോപനകായസങ്ഖാതോ ആകാരവികാരോ കായവിഞ്ഞത്തി നാമ. നിയാമകസദിസീ ഹി അയം കായവിഞ്ഞത്തി. തേച നാവാസദി സാതി. യഥാ ഹി നിയാമകോ നാവായ

മൂലഭാഗേ ഠത്വാ ഏകം മഹാഫിയം ദള്ഹം ഗഹേത്വാ നദിസോതേ ചാരേത്വാ സകലം മഹാനാവം ഇച്ഛിതദിസാഭിമുഖം നിയോജേതി. ന യംവാ തംവാ ദിസം ഗന്തും ദേതി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ഏകചിത്തക്ഖണികാ ഹി വിഞ്ഞത്തി തേസം മൂലഭാഗേഏവ ലബ്ഭമാനാ തേ യഥാധിപ്പേതദിസാഭിമുഖേ ഏവം കത്വാ നിയോജേതീതി സാ നിയാമകസദിസീ ഹോതീതി. ഏത്ഥച യദേതം അട്ഠകഥായം. ഏകജവനവീഥിയം സത്തസു ജവനേസു പഥമ ജവനസമുട്ഠിതാ വായോധാതു അത്തനാ സഹജാതരൂപകായം സംഥമ്ഭേതും സന്ധാരേതും സക്കോതി. അപരാപരം പന ചാലേതും നസക്കോതി. ദുതിയാദീസുപി ഏസേവ നയോ. സത്തമചിത്തേന പന സമുട്ഠിതാ വായോധാതു ഹേട്ഠാ ഛഹിചിത്തേഹി സമുട്ഠിതം വായോധാതും ഉപത്ഥമ്ഭനപച്ചയം ലഭിത്വാഅത്തനാസഹജാതം രൂപകായം സംഥമ്ഭേതും സന്ധാരേതും ചാലേതും അഭിക്കമാപേതും സക്കോതീതി വുത്തം. തം അഭിക്കമാമീതി കായം പഗ്ഗണ്ഹന്താനം അനേകസഹസ്സേസു ജവന വാരേസു പവത്തമാനേസു യസ്മിംവാരേ ചലനസങ്ഖാതം ദേസന്തരപാപനം ജായതി, തം സന്ധായ വുത്തം. ന ഹി കതിപയജവനവാരേഹി ചലനം ജായതി. യദി ജായേയ്യ, ഇദ്ധിമന്താനം ഇദ്ധിയാഗമനം വിയ സബ്ബേസംപി സീഘതരം ഗമനം പഞ്ഞായേയ്യ. കസ്മാ, ഏകച്ഛരക്ഖണേപി അനേകകോടിസതസഹസ്സചിക്കപവത്തിയാ സമ്ഭവതോ. അയഞ്ച അത്ഥോ ഉപരി അക്ഖരുപ്പത്തിവിചാരണായം പാകടോ ഭവിസ്സതീതി. തസ്മാ തതോ പുരിമവാരേസു സംഥമ്ഭനസന്ധാരണാനിഏവ സമ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബം. യാ ചേത്ഥ സത്തയുഗസകടോപമാ വുത്താ, സാപി നാനാജവനവീഥീസു സമുട്ഠിതാനം വായോധാതൂനം അപരാപരം ഉപത്ഥമ്ഭനേച യുജ്ജതിയേവ. തഥാ ഹി ചലനചിത്തജരൂപസന്തതിയം പവത്താനി ഉതുജരൂപസങ്ഘാടാനിപി വിഞ്ഞത്തിസഹിതാനി വിയ തദാകാരവന്താനി സവേഗാനി സവിപ്ഫാരാനിഏവ പവത്തന്തി. തസ്മാ പുബ്ബാപരപവത്താനം നാനാ ജവനവീഥീനം അന്തരന്തരാ ഭവങ്ഗസമയേസുപി അഭിക്കമനാദികം ചലനം സമ്പജ്ജതിയേവ. ഏകാബദ്ധപവത്താനിച ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാനിനാമ ഏകസ്സ വിസയേ ഇതരാനി ഏകസമുട്ഠാനാനി വിയ സബ്ബസോ തദനു പരിവത്തീനി ഹോന്തീതി ചിത്തജേ ചലന്തേ ഇതരാനിപി ചലന്തി യേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ചലനഞ്ചേത്ഥ പച്ഛിമപച്ഛിമാനം രൂപകലാപസങ്ഘാടാനം പുരിമ പുരിമാനം ഉപ്പന്നദേസതോ ദേസന്തരേ യഥാപവത്തസന്നിവേസാകാരേന അപരാപരം ഉപ്പജ്ജമാനം വേദിതബ്ബം. ന ഹി രൂപാരൂപധമ്മാനം ഉപ്പന്ന ദേസേ അനിരുജ്ഝിത്വാ കേസഗ്ഗമത്തംപി ദേസന്തര സങ്കമനംനാമ അത്ഥി. ഇതരഥാ ഖണികധമ്മതാ അബ്യാപാരധമ്മതാ അവസവത്തിതാച തേസം നസിയാതി. യംകിഞ്ചി വചീഭേദം കരോന്തസ്സ കണ്ഠട്ഠാനാദി ഗതഉപാദിന്നക പഥവീധാതൂസു ചലമാനകണ്ഠപദേസാദിഗതചിത്തജ പഥവീധാതൂനം സങ്ഘട്ടനസങ്ഖാതേന ഠാനകരണസന്നിപാതേന സഹേവയോ വചീഘോസസങ്ഖാതോ ചിത്തജസദ്ദോ ജായതി. സോ യേന അത്തനാ സഹ ജാതേന ആകാരവികാരേന യഥാധിപ്പായം തംതം വണ്ണവിസേസത്തം ഉപഗച്ഛതി. യേനച സുണന്താനം തംതംഅത്ഥജോതകോ അക്ഖരസന്നിപാതഭൂതോ പദബ്യഞ്ജനവിസേസോ ഉപലബ്ഭതി. സോ ചോപനവാചാസങ്ഖാതോ ആകാരവികാരോ വചീവിഞ്ഞത്തിനാമ. അട്ഠകഥായം പന തസ്സാ പന ചിത്തസമുട്ഠാനായ പഥവീധാതുയാ ഉപാദിന്നഘട്ടനസ്സ പച്ചയഭൂതോ ഏകോ ആകാരവികാരോ വചീ വിഞ്ഞത്തിനാമാതി വുത്തം. തത്ഥ ഉപാദിന്നഘട്ടനസ്സ പച്ചയഭൂതോതി കമ്മജഭൂതായ ചതുജഭൂതായഏവവാ ഉപാദിന്നപഥവീധാതുയാ

സഹഘട്ടനം പടിച്ച സദ്ദവിസേസപവത്തിയാ പച്ചയഭൂതോതി അത്ഥോ. ഘട്ടനസ്സ പച്ചയോ പന ചലമാനകണ്ഠപദേസാദിവികാരഭൂതോ കായങ്ഗവിസേസോഏവ സിയാ. വികാരദ്വയഞ്ച അസംമിസ്സം കത്വാ വേദിതബ്ബന്തി. ഏത്ഥച ഉപാദിന്നകപഥവീഹി സഹ ഘട്ടനം ചിത്തജപഥവീനം കിച്ചം. യം പന താസം യഥാവാ തഥാവാ അഘട്ടേത്വാ യഥാ ഇച്ഛിതക്ഖരം സമ്പജ്ജതി. തഥാ ഘട്ടനപകാരവിധാനം. ഇദം കായവിഞ്ഞത്തിയാ കിച്ചം. ഘട്ടനേന സഹേവ ഉപ്പന്നസദ്ദാനം തംതംവണ്ണത്ത പത്തിയാ വിദഹനമേവ വചീവിഞ്ഞത്തിയാ കിച്ചം. കുമ്ഭഥുനതലം വിയച ഉപാദിന്നകപഥവീ. പഹരണഹത്ഥോ വിയ ചിത്തജപഥവീ. ഹത്ഥപരി വത്തന വികാരോ വിയ കായവിഞ്ഞത്തി. സദ്ദവികാരോ വിയ വചീവിഞ്ഞത്തി. കുമ്ഭഥുനസ്സ നാനാസദ്ദപഭേദോവിയ നാനാവണ്ണഭേദോതി. ഏത്ഥച യദേതം അട്ഠകഥായം ഇദം വക്ഖാമി ഏതം വക്ഖാമീതി ഉപ്പജ്ജമാനം ചിത്തം അട്ഠരൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. തേസം അബ്ഭന്തരേ ചിത്ത സമുട്ഠാനാ പഥവീധാതു ഉപാദിന്നകം ഘട്ടയമാനാവ ഉപ്പജ്ജതി. തേന ധാതുഘട്ടനേന സഹേവ സദ്ദോ ഉപ്പജ്ജതീതിച പുരിമചിത്തസമുട്ഠാ നായ ഉപത്ഥമ്ഭനകിച്ചംപി നത്ഥീതിച വുത്തം. തംപി അനേകസതേസു ജവനവാരേസു പവത്തമാനേസു യസ്മിംവാരേ പരിബ്യത്തം അക്ഖരം പവത്തതി, തം സന്ധായ വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. തേനേവ ഹി മൂല ടീകായം ഉപത്ഥമ്ഭനകിച്ചം നത്ഥി ലദ്ധാസേവനേന ചിത്തേനേവ ഘട്ടനസ്സ ബലവഭാവതോതി വുത്തം. ഏത്ഥച ലദ്ധാസേവനേനാതി ഏതേന പുബ്ബഭാഗേ നാനാജവനവീഥീഹി ലദ്ധാസേവനഭാവം ദസ്സേതി. പഥമ ജവനചിത്തസ്സപി ലദ്ധാസേവനതായ അധിപ്പേതത്താ. നച ഏകജവന വാരമത്തേന പരിബ്യത്തം ഏകക്ഖരം സമ്പജ്ജതീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതും. കസ്മാ, തസ്സ ഏകദ്വിഅച്ഛരക്ഖണമത്തേന കാലേന വത്തബ്ബത്താ ഏകച്ഛരക്ഖണേച അനേകസതസഹസ്സാനം ജവനവീഥീനം പവത്തിസമ്ഭവതോ. വുത്തഞ്ച -

ഏകമത്താ തയോ രസ്സാ, ദ്വിമത്താ ദീഘമുച്ചരേ;
തിമത്തോ തു ഗീതോ ഞേയ്യോ, ബ്യഞ്ജനാ അഡ്ഢമത്തികാതി.

മിലിന്ദപഞ്ഹേച സാധികേ വീഹിവാഹസതേ വീഹിബീജാനി ഏകച്ഛരക്ഖണേ ഉപ്പന്നസ്സ ചിത്തസ്സ കലംപി നഉപേന്തി. കലഭാഗംപി നഉപേന്തീതി ദീപിതം. ഏകക്ഖരം ഉച്ചാരേന്തസ്സച തത്തകംപി കാലം ഉച്ചാരണചിത്തബ്യാപാരോ സന്ദിസ്സതിയേവ. നച പരമത്ഥതോ ഏകമേവ സദ്ദം ഉച്ചാരേമീതിവാ സുണോമീതിവാ സക്കാ നിയമേത്വാ ഉച്ചാരേതും സോതുഞ്ച. തഥാ നിയമേന്തസ്സപി സദ്ദാനം പുബ്ബാപരതോ അനേകസതസഹസ്സസ്സേവ ഉച്ചാരണ സവന സമ്ഭവതോ. ഏകമേവാതി അഭിമാനോ പന സമൂഹഘന സന്തതിഘനേഹി പടിച്ഛന്നത്താഏവ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. സേസമേത്ഥ കായവിഞ്ഞത്തിയം വുത്തന യേന യഥാസമ്ഭവം വേദിതബ്ബന്തി. ഏത്ഥച വിഞ്ഞത്തിസദ്ദോ കായേന വിഞ്ഞാപേതി വാചായ വിഞ്ഞാപേതീതിആദിസു ബോധനത്ഥോ. സുദിന്ന കണ്ഡേ തിക്ഖത്തും വിഞ്ഞാപേതീതിആദീസു പവത്തനത്ഥോ. ഇധ പന ദുവിധോപി യുജ്ജതി. ഏവഞ്ഹി സതി പരം ബോധേതുകാമതാരഹി തേസു സബ്ബേസു കായങ്ഗവാചങ്ഗചോപനേസുപി പവത്തകവിഞ്ഞത്തിയാ ലബ്ഭമാനതാ വേദിതബ്ബാ ഹോതീതി. മൂലടീകായം പന പരം ബോധേതുകാമതായ വിനാപി അഭിക്കമനാദിപവത്തനേന സോ ചിത്ത സഹഭൂവികാരോ അധിപ്പായം വിഞ്ഞാപേതി. സയഞ്ച വിഞ്ഞായതീതി ദ്വിധാപി വിഞ്ഞത്തിയേവാതി വുത്തം, തത്ഥ ദ്വീസു ബോധനവിഞ്ഞത്തീസു

പുരിമാ കായവിഞ്ഞത്തി അങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ചലമാനവണ്ണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ചലമാനങ്ഗപച്ചങ്ഗം കായവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഗഹേത്വാ പച്ഛാ സുദ്ധേന മനോദ്വാരികജവനേനഏവ വിഞ്ഞായതി പച്ഛിമാച വചീവിഞ്ഞത്തി ഉച്ചാരിയമാനം സദ്ദം സോതവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഗഹേത്വാ പച്ഛാ സുദ്ധേന മനോദ്വാരികജവനേനഏവ വിഞ്ഞായതി, ന പഞ്ചദ്വാരികജവനേന. സാ ഹി അത്ഥാനം ജാനന്തേഏവ പരസത്തേ അത്തനാ സമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം വിഞ്ഞാപേതി, ന അജാനന്തേ. ഞാപക ഹേതു ഹി നാമ അത്ഥാനം ജാനന്തേഏവ ഞാപേതബ്ബം ഞാപേതി, നോ അജാനന്തേ. ഏവഞ്ച കത്വാ കായങ്ഗ ചോപനം ദിസ്വാവാ പരാമസിത്വാവാ സദ്ദം സുത്വാവാ പരസ്സ തംതംഅധിപ്പായം ജാനന്താനം തിരച്ഛാന ഗതാനംപി പഠമം വിഞ്ഞത്തിജാനനം സിദ്ധം ഭവതി. തംജാനനേന വിനാ അധിപ്പായജാനനസ്സ അസമ്ഭവതോ. വിഞ്ഞത്തിം ജാനന്താനംച പുരിമസിദ്ധസങ്കേത സമ്ബന്ധ ജാനനേന വിനാ അധിപ്പായജാനനം ന സമ്ഭവതീതി മജ്ഝേ വിസും പുബ്ബസങ്കേത സമ്ബന്ധഗഹനംപി ഇച്ഛന്തി, ദ്വീസു പന പവത്തകവിഞ്ഞത്തീസു പരം അഭിക്കമന്തം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ദിസ്വാ അഭിക്കമനവിഞ്ഞത്തിഞ്ച അഭിക്കമനചിത്തഞ്ച മനോവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ജാനന്തി. ഏസനയോ പടിക്കമനാദീസു. തഥാ പരസ്സ കഥം സോതവിഞ്ഞാണവീഥിയാ സുത്വാ കഥനവിഞ്ഞത്തിഞ്ച കഥനചിത്തഞ്ച മനോവിഞ്ഞാണവീഥിയാ ജാനന്തി. പരം രത്തചിത്തേന കായങ്ഗം ചാലേന്തം ദിസ്വാ ചലനവിഞ്ഞത്തിഞ്ച രാഗചിത്തഞ്ച ജാനന്തി. രത്തസ്സ കഥം സുത്വാ കഥന വിഞ്ഞത്തിഞ്ച രാഗചിത്തഞ്ച ജാനന്തി. ഏസനയോ സബ്ബാസു കായികവാചസികക്രിയാസൂതി. ലഹുനോ ഭാവോ **ലഹുതാ**. മുദുനോ ഭാവോ **മുദുതാ**. കമ്മനി സാധു കമ്മഞ്ഞം. കമ്മയോഗ്യന്തി അത്ഥോ. കമ്മഞ്ഞസ്സ ഭാവോ **കമ്മഞ്ഞതാ**.

അദന്ധതാലക്ഖണാ രൂപസ്സ ലഹുതാ. അഥദ്ധതാ ലക്ഖണാ രൂപസ്സ മുദുതാ. സരീരക്രിയാനുകൂലകമ്മഞ്ഞഭാവലക്ഖണാ രൂപസ്സ കമ്മഞ്ഞതാ. അഞ്ഞമഞ്ഞം അവിജഹന്തിയോപി ഏതാ വിരുദ്ധപച്ചയസപ്പായ പച്ചയാനം വസേന അസംമിസ്സതോ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി അത്തനോ കായവിരുദ്ധം ഉതുംവാ ആഹാരംവാ ചിത്തക്രിയംവാ സേവന്താനം സരീരഗതാ ധാതുയോ കദാചി സകലസരീരംവാ സരീരേകദേസംവാ ഖോഭേത്വാ വിസേസതോ പൂതിമുഖ സപ്പസങ്ഖാതആപോ പരിയുട്ഠാനം കത്വാ കായം അസയ്ഹഭാരം വിയ ഗരും ഭാരിയം കരോന്തി. ഇരിയാ പഥപരിവത്തനേ കായഭാരിയനിമിത്തം ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തി. തദാരൂപസ്സ ലഹുതാ നപവത്തതി. പുന അത്തനോ സരീരസപ്പായം ഉതുംവാ ആഹാരംവാ ചിത്തകിരിയംവാ സേവന്താനം സോ ധാതുക്ഖോഭോ വൂപസമ്മതി. കായോ സല്ലഹുകോ ഹോതി. ഇരിയാപഥപരിവത്തനേ കായ ഭാരിയനിമിത്തം ദുക്ഖംനാമ നത്ഥി. തദാ സാ പവത്തതി. ഏസനയോ സേസാസുപി. വിസേസനതോ പനേത്ഥ മുദുഭായം കട്ഠമുഖസപ്പസങ്ഖാത പഥവീപരിയുട്ഠാനം കത്വാ സുക്ഖകട്ഠംവിയ കായം ഥദ്ധം കക്ഖളംകരോന്തി. ഇരിയാപഥപരിവത്തനേ അങ്ഗമങ്ഗാനംഛരിജ്ജനഭിജ്ജനാകാരപത്തം ഥദ്ധം കക്ഖളനിമിത്തം ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തീതി വത്തബ്ബം. കമ്മഞ്ഞതായം സത്ഥമുഖസപ്പസങ്ഖാത വായോ പരിയുട്ഠാനം വായോവിസമം കത്വാ ദാമരികചോരപരിയുട്ഠിതം പച്ചന്തരട്ഠം വിയ കായം വിവട്ടമാനം കരോന്തി, സബ്ബഇരിയാപഥേസു സുഖംനാമ നത്ഥീതി വത്തബ്ബം. തേജോധാതു പന താസം സബ്ബാസംപി മൂലഭൂതാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

ഇമാ പന അരോഗിനോ കല്ലഭാവോവിയ സുപരിമദ്ദിതചമ്മസ്സ മുദുഭാവോവിയ സുദന്ധസുവണ്ണസ്സ കമ്മക്ഖമഭാവോവിയ രൂപകായസ്സ ഇരിയാപഥപരിവത്തനേ സല്ലഹുകതാദിവസേന സന്ദിസ്സമാനാ വിസേസാകാരാ ഹോന്തീതി കത്വാ **വികാരരൂപം നാമ**. ചയനം ചയോ. പിണ്ഡവസേന അഭിനിബ്ബത്തീതി അത്ഥോ. ആദിതോ ഉപരിതോച ചയോ **ഉപചയോ**. പഥമാഭിനിബ്ബത്തി ഉപരുപരിവഡ്ഢിചാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി ഉപസദ്ദോ ഉപഞ്ഞത്തന്തിആദീസു വിയ പഥമത്ഥോ ഉപസിത്തന്തിആദീസു വിയച ഉപരി അത്ഥോതി. വുത്തഞ്ച മൂലടീകായം ഉപസദ്ദോ പഥമത്ഥോ ഉപരിഅത്ഥോച ഹോതീതി. തേനേവഹി പാളിയം യോ ആയതനാനം ആചയോ, സോ രൂപസ്സ ഉപചയോ. യോരൂപസ്സ ഉപചയോ, സാ രൂപസ്സ സന്തതീതി വുത്തം. തനനം വിത്ഥാരണം തതി. സമ്ബന്ധാ തതി പുനപ്പുനംവാ തതി **സന്തതി**. യഥാ പവത്താനം ആയതനാനം അദ്ധാനപൂരണവസേന പവത്തീതി അത്ഥോ. തത്ഥ ഗബ്ഭസേയ്യകാനം സത്താനം പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപാനം ഉപ്പാദോ പഥമാനിബ്ബത്തിഅത്ഥേന ഉപചയോനാമ. തതോ പരം യാവ സബ്ബപഥമം ഉപ്പന്നാനം ചക്ഖു സോത ഘാനജിവ്ഹാനം ഉപ്പാദോ, ഏത്ഥന്തരേ രൂപാനം ഉപ്പാദോ ഉപരി വഡ്ഢിഅത്ഥേന ഉപചയോനാമ. തതോ പരം യാവജീവം ചതുസന്തതിരൂപാനം ഉപ്പാദോ സന്തതിനാമ. വുത്തഞ്ഹേതം അട്ഠകഥായം നദീതീരേ നിഖാതകൂപസ്മിം ഉദകുഗ്ഗമനകാലോവിയ ആചയോ നിബ്ബത്തി. പരിപുണ്ണകാലോവിയ ഉപചയോ വഡ്ഢി. അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഗമനകാലോ വിയ സന്തതി പവത്തീതി.

**വിഭാവനിയം** പന

> പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ യാവചക്ഖാദി ദസകാനം ഉപ്പത്തി. ഏത്ഥന്തരേ രൂപുപ്പാദോ ഉപചയോനാമ. തതോ പരം സന്തതി നാമാതി വുത്തം. തംപി തേന പരിയായേന യുജ്ജതിയേവ.

സംസേദജോപവാതികാനം പന പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപാനം ഉപ്പാദോ പഥമാ ഭിനിബ്ബത്തി അത്ഥേന പരിപുണ്ണ വഡ്ഢി അത്ഥേനച ഉപചയോ നാമ, തതോ പരം രൂപാനം ഉപ്പാദോ സന്തതിനാമ. അപിച, തിസമുട്ഠാനിക രൂപാനംപി വിസും വിസും സന്തതിപച്ചുപ്പന്നംനാമ അത്ഥി. തസ്സച ഏകേകസ്സ നിബ്ബത്തി വഡ്ഢി പവത്തി വസേന തിസ്സോ തിസ്സോഅവത്ഥാ ഹോന്തി. തത്ഥ ഏകേകസന്തതിയം ആദിമ്ഹി സന്തതിസീസരൂപാനം സബ്ബപഥമം ഉപ്പാദോ നിബ്ബത്തിനാമ. തതോ വഡ്ഢനരൂപാനം ഉപ്പാദോ വഡ്ഢീനാമ. വഡ്ഢനേ സമത്തേ അവഡ്ഢിത്വാ പബന്ധട്ഠിതിവസേന വത്തനവസേനഉപ്പാദോപവത്തിനാമ. തത്ഥ ച നിബ്ബത്തിവഡ്ഢിയോ ഉപചയോനാമ. പവത്തിസന്തതി നാമ. സങ്ഖേപതോ പന ലോകേ സബ്ബാസു ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപപവത്തീസു സന്ദിസ്സമാനേ ജായന വഡ്ഢന പവത്തനസങ്ഖാതേ അവത്ഥാഭേദേ ദിസ്വാ ഉപചയസന്ത തിയോ വേദിതബ്ബാ. തത്രായം നയോ-രുക്ഖതിണാദീനിവാ സാഖാ പത്തപുപ്ഫഫലാദീനിവാ ആദിമ്ഹി ജായന്തി. ജായിത്വാ വഡ്ഢന്തി. വഡ്ഢനേ സമത്തേ അവഡ്ഢിത്വാ പബന്ധവസേന പവത്തിത്വാ ഭിജ്ജന്തീതി. ജീരണം ജരാ, ജീരന്തി ജിണ്ണഭാവം ഗച്ഛന്തി ഏതായാതി ജരാ. സായേവ **ജരതാ**. ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി നിച്ചലതി നകമ്പതീതി നിച്ചോ അസങ്ഖത ധമ്മോ. ന നിച്ചോ അനിച്ചോ, സങ്ഖതധമ്മോ. അനിച്ചസ്സ ഭാവോ **അനിച്ചതാ,** ഭങ്ഗോ.

**[൧൮൬] വിഭാവനിയം** പന

"നിച്ചധുവഭാവേന ന ഇച്ചം അനുഗന്തബ്ബന്തി അനിച്ച"ന്തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

നിച്ചസദ്ദോ ഹി സാസനേ ലോകേച പാകടോ. സോ ഏവ ഇധ നകാരയുത്തോ അനിച്ചോതി വുത്തോതി. ലക്ഖീയന്തി സല്ലക്ഖീയന്തി വിനിച്ഛീയന്തി ധമ്മാ ഇമേ സങ്ഖതാതി ഏതേനാതി ലക്ഖണം. സങ്ഖത ഭാവജാനനനിമിതന്തി അത്ഥോ. യഥാഹ- അങ്ഗുത്തരേ തീണി മാനി ഭിക്ഖവേ സങ്ഖതസ്സ സങ്ഖതലക്ഖണാനി. കതമാനി തീണി, ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി, വയോ പഞ്ഞായതി, ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീതി. നനു പാളിയം ജാതിനാമ ആഗതാ. തസ്മാ സാപി ഇധ വത്തബ്ബാതി വുത്തം **ജാതിരൂപമേവാ**തിആദി. **ഏത്ഥാ**തി രൂപസമുദ്ദേസേ. ജനനം പാതുഭവനം ജാതി. ജായന്തിവാ ഏതായാതി ജാതി, **ഉപചയ സന്തതി നാമേനപവുച്ചതി** തസ്സാജാതിയാതഥാ അവത്ഥാഭേദയോഗതോതി അധിപ്പായോ. സാ ഹി ആദിതോ പടിസന്ധിരൂപാനി പാതുഭവന്താനി കരോതി. പുന അപരിപുണ്ണാനിച ആയതനാനി പൂരേതി. പൂരിതാനി ച ദീഘംപി അദ്ധാനം അബ്ബോച്ഛിന്നം കത്വാ പവത്തേതി പബന്ധയതീതി. **ഏകാ ദസവിധംപീ**തി മഹാഭൂതാദിഭാവേന ഏകത്തം ഉപനയനവസേന ഏകാ ദസപഭേദംപി. കഥം സരൂപവസേന അട്ഠവീസതിവിധം ഹോതീതി പുച്ഛിത്വാ **ഭൂതപ്പസാദ വിസയാ**തിആദിനാ ഏകാദസവിധസ്സേവ സരൂപതോ ദസ്സനം അന്തോഗധഭേദാനം പുബ്ബേ വുത്തഭാവേന സുപാകടത്താതി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ-**അട്ഠാരസവിധ**ന്തി.

ചത്താരി ഭൂതാനി പഞ്ചപസാദാ അഗഹിതഗഹണേന ചത്താരോ വിസയാ ഗോചരാ. ദുവിധോ ഭാവോ. ഏകം ഹദയം. ഇതി ഇദം സോളസവിധം രൂപം ജീവിതാഹാരരൂപേഹി സഹ അട്ഠാരസവിധം ഹോതി തഥാ ഏകോ പരിച്ഛേദോ. ദുവിധാ വിഞ്ഞത്തി. അഗഹിതഗഹണേന തിവിധോ വികാരോ. ചതുബ്ബിധം ലക്ഖണന്തി ദസ അനിപ്ഫന്നാചാതി രൂപം സരൂപതോ അട്ഠവീസതിവിധം ഭവേതി യോജനാ. ഏത്ഥച പച്ഛിമാനി ദസരൂപാനി സഭാവതോ അനുപലബ്ഭമാനത്താ പച്ചയേഹി നിപ്ഫാദിതാനി രൂപാനി ന ഹോന്തീതി **അനിപ്ഫന്നാനി നാമ**. അപി ചേത്ഥ അഭിധമ്മേ വിസും ഉദ്ദിട്ഠാനി നിദ്ദിട്ഠാനിച ഏതാനി സഭാവതോ അനുപലബ്ഭമാനാനീതി വാ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനാനീതിവാ നസക്കാ വത്തും. വോഹാരസിദ്ധ മത്തഭാവം അതിക്കമ്മ താദിസേന സുദ്ധധമ്മഗതിയാ സിദ്ധേന പരമത്ഥ ലക്ഖണേന ഉപലദ്ധത്താ. ഇതരഥാ നിബ്ബത്തിലക്ഖണരഹിതം അസങ്ഖത നിബ്ബാനംപി സഭാവതോ അനുപലബ്ഭമാനം പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനഞ്ച നാമ സിയാതി. തസ്മാ നിബ്ബത്തി ലക്ഖണരഹിതത്താഏവ ഏതാനി അനിപ്ഫന്നാനിനാമ. ന സഭാവതോ അനുപലബ്ഭമാനത്താതി യുത്തം സിയാതി. [രൂപസമുദ്ദേസോ]

**൧൭൭**. രൂപവിഭാഗേസബ്ബഞ്ച പന ഏതം യഥാസമുദ്ദിട്ഠം അട്ഠവീസതി വിധം രൂപം അഹേതുകട്ഠേന ഏകവിധമേവ. ന സഹേതുകാ ഹേതുക വസേന ദുവിധം. തഥാസപ്പച്ചയട്ഠേന ഏകവിധമേവ. ന സപ്പച്ചയാപച്ചയ വസേന ദുവിധന്തി ഏവം പവത്തം ഏകവിധനയം താവ ദസ്സേതും **സബ്ബഞ്ചാ**തിആദിമാരദ്ധം.

**[൧൮൮] വിഭാവനിയം** പന

ഏകവിധനയോപി രൂപവിഭാഗോഏവാതി കത്വാ “യഥാ ഉദ്ദിട്ഠം രൂപാനം ഏകവിധാദിനയം ദസ്സനത്ഥം സബ്ബഞ്ച പനേതന്തിആദി വുത്ത”ന്തി വുത്തം. തം ന സമേതി.

വക്ഖതി ഹി -

അജ്ഝത്തികാദിഭേദേന, വിഭജന്തി യഥാരഹന്തി.

ഏതേന അജ്ഝത്തികാദിഭേദോ ഏവ രൂപവിഭാഗോനാമാതി വിഞ്ഞായതി.

തത്ഥ സബ്ബംപി രൂപം ഹേതുസമ്പയോഗാ ഭാവതോ അഹേതുക മേവ, ന കിഞ്ചി സഹേതുകം. കിഞ്ചി അഹേതുകന്തി ഏവം വിഭാഗോ അത്ഥീതി അധിപ്പായോ. സപ്പച്ചയം സാസവം സങ്ഖതം ലോകിയന്തി പാഠോ. സപ്പച്ചയം സങ്ഖതം ലോകിയം സാസവന്തി പന യുത്തോ. പാളിയംപി തഥാ ദിട്ഠത്താ സഭാഗയുഗളസമ്ഭവതോചാതി. ഇതരാനി പന പാളികമേന അസമേന്താനിപി സഭാഗ യുഗളത്താ ഭാഗതോ യുത്താനിഏവ. തത്ഥ അത്തനോ ജനകേന പച്ചയേന സഹേവ വത്തതീതി **സപച്ചയം**. പച്ചയേഹി സങ്ഗമ്മ കരീയതീതി **സങ്ഖതം**. പഞ്ചുപാദാ നക്ഖന്ധസങ്ഖാതേ ലോകേഏവ പരിയാപന്നന്തി **ലോകിയം**. അത്താനം ആരബ്ഭ പവത്തേഹി ആസവേഹി സഹേവ വത്തതീതി **സാസവം**. അകനിട്ഠ ബ്രഹ്മസന്താന ഭൂതംപി രൂപം കാമതണ്ഹാ വിസയഭാവേന കാമേഏവ പരിയാപന്നത്താ **കാമാവചരം**. നത്ഥി അത്തനാ ഗഹിതം കിഞ്ചി ആരമ്മണംനാമ അസ്സാതി **അനാരമ്മണം**. യോ ധമ്മോ അഞ്ഞേന പയോഗേന പഹീനോപി സമുദയപഹാനേ അസതി അപഹീനോവ ഹോതി. പുന അവസ്സം ഉപ്പജ്ജമാനത്താ. അപ്പഹീനോപി തസ്മിം സതി പഹീനോവ ഹോതി. പുന അനുപ്പജ്ജമാനത്താ. താദിസോ ധമ്മോ പഹാനവായാമസ്സ അട്ഠാനത്താ അപ്പഹാതബ്ബോനാമ. രൂപംപി ഏദിസമേവ ഹോതീതി വുത്തം **അപ്പഹാതബ്ബ മേവാ**തി. അട്ഠാനത്താ പഹാന വായാമം ന അരഹതീതി അത്ഥോ. അഥവാ, വിനാ സമുദയപഹാനേന പഹാതും അസക്കുണേയ്യോതി അത്ഥോ. യദി ഏവം രൂപം ഭിക്ഖവേ ന തുമ്ഹാകം. തം പജഹഥ. തം വോ പഹീനം ദീഘരത്തം അത്ഥായ ഹിതായ സുഖായ ഭവിസ്സതീതി ഇദം കഥന്തി. തംപി തബ്ബിസയസ്സ രാഗസ്സ പഹാനം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. യഥാഹ -

രൂപേ ഖോ രാധ യോ ഛന്ദോ, യോ രാഗോ, യാനന്ദീ, യാ തണ്ഹാ, തം പജഹഥ. ഏവം തംരൂപം പഹീനം ഭവിസ്സതി ഉച്ഛിന്നമൂലം താലാവത്ഥുകതം അനഭാവംകതം ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മന്തി.

അയം നയോ അഞ്ഞേസുപി കുസലാദീസു അപ്പഹാതബ്ബേസു വേദിതബ്ബോതി. ഏവസദ്ദോ ചേത്ഥ പുരിമപദേസുപി യോജേതബ്ബോ. ഇതിസദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോവാ. തേന പാളിയം ആഗതം ന ഹേതു ഹേതുവിപ്പയുത്തന്തിആദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. തസ്സ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അത്തഭാവപരിയാപന്നോ ധമ്മസമൂഹോ അജ്ഝത്തംനാമ. തസ്മിംപിച യത്ഥ തണ്ഹായ അതിരേകതരം ദള്ഹപരിഗ്ഗഹോ ഹോതി. സോ ചക്ഖാദികോ ചിത്തേന സഹ ഛബ്ബിധോ ധമ്മോ **അജ്ഝത്തികോ നാമ**. അജ്ഝത്തേ വിദിതോ പാകടോതി കത്വാ. തഥാ ഹി സോ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തന്തിപി വുത്തോ. ഇതരാനി പന രൂപാദിനി ഫസ്സാദീനിച തദുപാദായ തണ്ഹാപരിഗ്ഗഹസ്സ

മന്ദത്താ ബാഹിരാനി നാമ. യഥാ ഹി ലോകേ മണിവാ സുവണ്ണംവാ രജതംവാ ബഹിഗേഹേ നിദഹിത്വാ ഥപിതം ഹോതി. പച്ഛിവാ സുപ്പംവാ ഘടോവാ സരാവോവാ അന്തോ ഗേഹേ ഥപിതോ. തഥ പച്ഛിമാനി ഛദ്ധേത്വാപി പുരിമാനി രക്ഖന്തി. തസ്മാ താനേവ തണ്ഹാപരിഗ്ഗഹദള്ഹതായ അന്തോപരിഭോഗാത്വേവ വുച്ചന്തി. പച്ഛിമാനി പന ബാഹിര പരിഭോഗാത്വേവ. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ഇധപി ഹി യദി സക്കുണേയ്യ. രൂപാദീനി ഫസ്സാദിനിച സബ്ബാനി ഛദ്ധേത്വാപി ചക്ഖാദികം ഛബ്ബിധമേവ അവസ്സം രക്ഖിസ്സന്തീതി. ഇതി തണ്ഹാ പരിഗ്ഗഹസ്സ ദള്ഹമന്ദതാ വസേനേവ തേസം ദ്വിന്നം അജ്ഝത്തിക ബാഹിരതാ വുത്താ. ന പവത്തിദേസവസേനാതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം.

[ഫ്വൃ൭] യം പന **വിഭാവനിയം**

"അജ്ഝത്തികരൂപം അത്ഥഭാവസങ്ഖാതം അത്താനം അധികിച്ച ഉദ്ദിസ്സ പവത്തത്താ. കാമം അഞ്ഞേപി അജ്ഝത്തസമ്ഭൂതാ അത്ഥി. രുള്ഹീവസേന പന ചക്ഖാദികമേവ അജ്ഝത്തികന്തി" വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

[ഫ്വൃന്റ] **യഞ്ച തത്ഥ**

"അത്തസങ്ഖാതംപാ ചിത്തം അധികിച്ച തസ്സ ദ്വാരഭാവേന പവത്തതീഥി അജ്ഝത്തം. തദേവ അജ്ഝത്തികന്തി" വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

തസ്മിം അത്ഥേ ഹി സതി ചിത്തസ്സ അജ്ഝത്തതാ ന സമ്പജ്ജതി. അജ്ഝത്തധമ്മ അജ്ഝത്തികമ്മോനഞ്ച അവിസേസോ ആപജ്ജതീതി.

യം പന **തത്ഥ**

അഥവാ യദി മയം ന ഹോമ, ത്വം കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമോ ഭവിസ്സതീതി വദന്താ വിയ അത്തഭാവസ്സ സാതിസയം ഉപകാരകത്താ ചക്ഖാദിനേവ വിസേസതോ അജ്ഝത്തികാനീതി വുത്തം. തം യുത്തതരം.

തഥാ ഉപകാരാതിസയത്താഏവ ഹി തേസു സത്താനം പരിഗ്ഗഹ ദള്ഹതാ ഹോതീതി. സത്തവിധംപി **ദ്വാരരൂപംനാമ**. യഥാക്കമം വീഥി ചിത്താനം പാണാതിപാതാദികമ്മാനഞ്ച പവത്തിമുഖത്താ. തത്ഥ പന പഞ്ച വിധം പസാദരൂപം ഉപപത്തിദ്വാരംനാമ. വിഞ്ഞത്തിദ്വയം കമ്മദ്വാരംനാമാതി **ഓളാരികരൂപം** പകതിയാ ഥൂലസഭാവത്താ ഘട്ടനസങ്ഖാതസ്സച അത്തനോ കിച്ചസ്സ ഓളാരികത്താ. **സന്തികേരൂപം** ദൂരേ പവത്തസ്സപി സീഘതരം ഞാണേന ഗഹണയോഗ്യത്താ. **സപ്പടിഘരൂപഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പടിഹനനം പടിഘോ. സോ ദുവിധോ വിസയവിസയീനം പടിഘട്ടനം മഹാ ഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിഘട്ടനന്തി. തത്ഥ യേന പടിഘട്ടനേന പസാദ ദ്വാരാനം ഭവങ്ഗസ്സച വികാരപ്പത്തി ഹോതി. ഇദം വിസയവിസയീനം പടിഘട്ടനംനാമ. യേന രുപ്പനലക്ഖണാനം രൂപധമ്മാനം രുപ്പന കുപ്പന ഘട്ടന പീളന ഭിജ്ജനാദയോ പവത്തന്തി. ഇദം മഹാഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിഘട്ടനം നാമ. പടിഘേന സഹ വത്തതീതി സപ്പടിഘം.

[ഩവ്വ൭] വിഭാവനിയം പന

"യോ സയം നിസ്സയവസേനച സമ്പത്താനം അസമ്പത്താനഞ്ച പടിമുഖഭാവോ അഞ്ഞമഞ്ഞപതനം. സോ പടിഘോ വിയാതി പടിഘോ. യഥാഹി പടിഘാതേ സതി ദുബ്ബലസ്സ ചലനം ഹോതി. ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിമുഖഭാവേ സതി അരൂപസഭാവത്താ ദുബ്ബലസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ ചലനം ഹോതീതി" ഏവം മഹാഭൂതഘട്ടനം ഉപമാമത്തം കത്വാ വിസയവിസയിഘട്ടനമേവ ഗഹിതം. തം അനുപപന്നം.

ഏവഞ്ഹി സതി യാനി ലോകേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാസന്താനേസു ഘട്ടനാനി ദിസ്സന്തി. യേസം വസേന രൂപധമ്മേസു അഞ്ഞമഞ്ഞം ലഗ്ഗന ബന്ധന ഥമ്ഭന ധാരണ ചലനാദീനിവാ വഡ്ഢന ഹായന ഛേദന ഭേദന വിലീന വികിരണാദീനിവാ പവത്തന്തി. താനി ഇധ അസങ്ഗഹിതാനി സിയും. നച താനി അനുഗ്ഗഹ ഉപഘാത വസേന പവത്തിഭൂത സന്നിപാത സങ്ഖാതം ഘട്ടനംവിനാ അഞ്ഞപകാരാനിഏവ സക്കാ ഭവിതുന്തി. ഇതരം സോളസവിധം വുത്തപടിപക്ഖവസേന **സുഖുമരൂപം ദൂരേരൂപം അപടിഘരൂപഞ്ച**. ഉപാദിന്നരൂപം നാമ കത്ഥചി യംകിഞ്ചി സരീരട്ഠകരൂപം വുച്ചതി. കത്ഥചി കമ്മസമുട്ഠാന മേവ തദുഭയംപി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി തുസം ആദിന്നപരാമട്ഠത്താ ഉപാദിന്നം നാമ നിപ്പരിയായതോ പന കമ്മസമുട്ഠാനമേവ ഉപാദിന്നംനാമ. കസ്മാ തസ്സേവ സത്തസന്താനേ നിച്ചകാലം പവത്തിവസേന സാതിസയം ഭുസം ആദിന്നഗഹിതപരാമട്ഠതാസമ്ഭവതോതി വുത്തം **കമ്മജംഉപാദിന്നരൂപ**ന്തി. ഏതം മമാതിആദിനാ തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഭുസം ആദിയതീതി ഉപാദിന്നം. അട്ഠകഥായം പന തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഉപേതേന കമ്മുനാ അത്തനോ ഫലഭാവേന ആദിന്നം ഗഹിതന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. സഹ നിദസ്സനേന **സനിദസ്സനം**. നിദസ്സനന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദട്ഠബ്ബഭാവോ വുച്ചതി. സോ പന ധമ്മതോ അനഞ്ഞത്തേപി അഞ്ഞേ വിയ കത്വാ ഉപചരീയതി. ഏവഞ്ഹി സതി അത്ഥവിസേസബോധോ ഹോതീതി. നിദസ്സനന്തിവാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണകിച്ചം വുച്ചതി. തേന സഹ വത്തതീതി സനിദസ്സനന്തിപി യുജ്ജതിയേവ. ചക്ഖാദിദ്വയം അസമ്പത്തവസേന ഗോചരഗ്ഗാഹികം. ഘാനാദിത്തയം സമ്പത്തവസേന ഗോചരഗ്ഗാഹികന്തി പഞ്ചവിധംപി ഗോചരഗ്ഗാഹികരൂപന്തി യോജനാ. തത്ഥ പസാദേ അല്ലീയിത്വാ ലഗ്ഗിത്വാ ഉപ്പന്നം ആരമ്മണം സമ്പത്തംനാമ. കേസഗ്ഗമത്തംപി മുഞ്ചിത്വാ ഉപ്പന്നം അസമ്പത്തംനാമ. കസ്മാ പനേത്ഥ ചക്ഖാദിദ്വയം അസമ്പത്തമേവ ഗണ്ഹാതി. ഘാനാദിത്തയം സമ്പത്തമേവാതി, പച്ചയവിസേസതോ. ആലോകോ ഹി രൂപഗഹണേ ചക്ഖുസ്സ പച്ചയോ. ആകാസോച സദ്ദഗഹണേ സോതസ്സാതി ചക്ഖുരൂപേസുച അഞ്ഞമഞ്ഞം ലഗ്ഗിത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേസു ആലോകപരിവാരസ്സ ഓകാസോ നത്ഥി. തഥാ സോതസദ്ദേസുച ആകാസപരിവാരസ്സാതി. വായുആപപഥവിയോ പന ഘാനാദിത്തയസ്സ ഗന്ധാദിഗഹണേ പച്ചയാ ഹോന്തി. തത്ഥ വായുനാമ ഗന്ധാകഡ്ഢനകോ നാസവാതോയേവ, സോച സമ്പത്തസ്സേവ പച്ചയോ. ആപോനാമ ജിവ്ഹാതേമനകോ ആപോ, സോപി സമ്പത്തസ്സേവ പച്ചയോ. ന ഹി രസോ സുക്ഖജിവ്ഹായ ഫരതീതി. പഥവീച ഘട്ടനത്ഥായ പച്ചയോ. ന ഹി ദുബ്ബലപഥവീസന്നിസ്സയോ ആലോകോവാ രജോവാകായേ പതമാനോപി പസാദേ ഘട്ടേതീതി. ഇതി പച്ചയവിസേസതോ തേസം സമ്പത്താസമ്പത്തവസേന ഗഹണ വിസേസോ ഹോതീതി. തത്ഥ ചക്ഖുസ്സ താവ അസമ്പത്തഗഹണം പാകടം. തഞ്ഹി സമീപേ അക്ഖിവണ്ണംവാ

ഭമുകമൂലംവാ നപസ്സതി. ദൂരേ പന മഹന്തം ചന്ദമണ്ഡലാദികംവാ ഫലികാദിതിരോഹിതംവാ വണ്ണം പസ്സതി. ദിസാദേസവവത്ഥാനഞ്ചസ്സ പഞ്ഞായതീതി. സോതസ്സ പന കഥന്തി, തത്ഥ ഹി ദൂരേ സദ്ദോ ചിരേന സുയ്യമാനോ ദിസ്സതി പച്ഛിമദിസാഭാഗേ ഉപ്പന്നോപി സദ്ദോ അന്തരാ മഹന്തേ ചേതിയാദികേ അന്തരിതേ സതി ദക്ഖിണപസ്സതോവാ സുയ്യതി. ഉത്തരപസ്സതോവാ. അസുയ്യമാനോവാ ഹോതീതി. വുച്ചതേ, ഉപ്പന്നോ സദ്ദസങ്ഘാടോ ആസന്നേ ഠിതാനം ആദിതോ പട്ഠായ യാവ അവസാനാ കമേന പാകടീഭൂതോ ഹോതി. പടിഘട്ടനാനിഘംസോച ബലവാ ഹോതി. അഹം സുണോമീതി പവത്താ സല്ലക്ഖണവീഥിയോ സീഘതരം നിരന്തരം വിയ പവത്തന്തി. ദൂരേ ഠിതാനം പന പടിഘട്ടനാനിഘംസോ മന്ദതരോ ഹോതി. ആദിതോ അപാകടോ. മജ്ഝേവാ അവസാനേവാ പിണ്ഡവസേന പാകടീഭൂതോ. സല്ലക്ഖണവീഥിയോ ചിരേന പരേന പവത്തന്തി. തസ്മാ തേസം ലഹും സുതോ. ചിരേന സുതോതി അതിമാനോ ഹോതീതി. അപിച, സദ്ദോനാമ നിസ്സയധാതുപരംപരായ പവത്തിത്വാ ദൂരംപി ദേസം ഗച്ഛതിയേവ. ഏവം ഗച്ഛന്തോച ഗതഗതട്ഠാനേഏവ ഠത്വാ സവനൂപചാരേ ഠിതാനം സോതസഹസ്സംപി ഘട്ടേതി. മഹന്തേ പന ചേതിയാദികേ അന്തരിതേ സതി യതോ ആകാസോ ഉജും വിവടോ ഹോതി. തതോ ദക്ഖിണപസ്സതോവാ ഉത്തരപസ്സതോവാ ഗതഗതഠാനതോവസോതം ഘട്ടേതി. മന്ദതരോ പന സദ്ദോഅസുയ്യ മാനോപി ഹോതി. ഏവം ഗച്ഛന്തോച യാവ സോതപസാദേ അല്ലീയിത്വാ നുപ്പജ്ജതി. താവ അസമ്പത്തോയേവ ഹോതി. യോ പന അല്ലീ യിത്വാ ഉപ്പജ്ജതി. സോ സമ്പത്തോനാമ ഹോതി. ന സോ സുയ്യതീതി. യദി പന സോതം സമ്പത്തവിസയം സിയാ. യഥാ അന്തോ കുച്ഛിഗതോ ഗന്ധോ ബഹി നഘായിയതി. തഥാ അന്തോ കുച്ഛിഗതോ സദ്ദോപി ബഹി നസുയേയ്യ. ഗന്ധസ്സ വിയ ദിസാദേസവവത്ഥാനം വിസ്സന സിയാതി.

**[ഗ്വവ്വ] വിഭാവനിയം** പന

"ഗന്ത്വാ വിസയദേസം തം, ഫരിത്വാ ഗണ്ഹതീതി ചേ. അധിട്ഠാന വിധാ നേപി, തസ്സ സോ ഗോചരോ സിയാ." തിപി വിചാരിതം. തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി ചക്ഖാദിദ്വയസ്സ ബഹിദ്ധാ വിസയദേസഗമനസങ്ഗോ അത്ഥീതി. ഗോചരം ഗണ്ഹാതീതി **ഗോചരഗ്ഗാഹികം**. പസാദ മണ്ഡഭൂതത്താ ആപാതമാഗതം ആരമ്മണനിമിത്തം സമ്പടിച്ഛതീതി അത്ഥോ.

**വിഭാവനിയം** പന

വിഞ്ഞാണാധിട്ഠിതം ഹുത്വാ തംതം ഗോചരഗഹണ സഭാവത്താതി വുത്തം.

**വണ്ണോ**തി രൂപാരമ്മണസ്സേതം നാമം. **ഓജാ**തി ആഹാര രൂപ മാഹ. വിനിഭുജ്ജതീതി വിനിബ്ഭോഗോ. ഠാനതോ ദേസതോ ഉപ്പത്തികാരണതോ വിസുംവിസും വവത്ഥപീയതീതി അത്ഥോ. നവിനിബ്ഭോ ഗോതി അവിനിബ്ഭോഗോ. സോ ഏവ രൂപന്തി **അവിനിബ്ഭോഗരൂപം**. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേനപനേത്ഥ ഗന്ധരസഓജാ കത്ഥചി വിനിഭുത്താ ദിസ്സന്തീതി

പഞ്ചവിധമേവ അവിനിബ്ഭോഗരൂപം ഇച്ഛിതം. തം പരതോ ആഗമിസ്സതീതി. [രൂപവിഭാഗോ].

**ഏവ്വ്.** **കമ്മ**ന്തി ഏകാ ചേതനാഏവ. സായേവ ഹി പട്ഠാനേ നാനാക്ഖണിക കമ്മപച്ചയഭാവേന വുത്താ. യഥാഹ-നാനാക്ഖണികാ കുസലാകുസലാ ചേതനാ വിപാകാനം ഖന്ധാനം കടത്താച രൂപാനം കമ്മപച്ചയേന പച്ചയോതി. **ചിത്ത**ന്തി പന സസമ്പയുത്തധമ്മം അധിപ്പേതം. പട്ഠാനേ ചേതസികധമ്മാനംപി രൂപസമുട്ഠാപനഭാവേന വുത്തത്താ. യഥാഹ-ഹേതൂ ഹേതുസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തം സമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഹേതു പച്ചയേന പച്ചയോതിആദി. **ഉതൂ**തി തേജോയേവ. സോ ഹി കപ്പസണ്ഠാപനവസേന സകലം ഓകാസ ലോകംപി നാനാസരീരസണ്ഠാപനവസേന സക ലം രൂപമയം കായം സത്തലോകംപി നാനാരുക്ഖതിണാദീനം അബ്ഭപടലമേഘവുട്ഠിജലഅഗ്ഗി വാതാദീനഞ്ച സണ്ഠാപനവസേന സകലം സങ്ഖാരലോകംപി ഉദയതി പസവതി ജനേതി വഡ്ഢേതി. തസ്മാ ഉതൂതി വുച്ചതീതി. അരതി ഗച്ഛതി പവത്തതീതി ഉതൂതിപി വദന്തി. **ആഹാരോ**തി ഓജാഏവ. രൂപവിരാഗഭാവനാഭൂതം അരൂപകുസലം കമ്മജരൂപം നജനേതീതി വുത്തം **പഞ്ചവീസതിവിധംപീ**തി. **അതിസങ്ഖത**ന്തി അതീതകാലേ യഥാകാ ലന്തരേ രൂപം ജനേതി, തഥാ വിസേസേത്വാ സുട്ഠുകതം. **അജ്ഝത്തി കസന്താനേ**തി വുത്തം, അജ്ഝത്തസന്താനേതി പന വത്തബ്ബം. അജ്ഝത്ത മേവ അജ്ഝത്തികന്തിവാ ഇകസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **പടിസന്ധിമുപാദായാ**തി പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണം ഉപാദായ. **ഖണേഖണേ**തി ഏകേകസ്സ ചിത്തസ്സ തീസു തീസു ഖണേസു. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ പന സബ്ബേസംപി ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാനം ഏകേകസ്സ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേഏവ ഉപ്പാദം ഭങ്ഗക്ഖണേഏവ നിരോധഞ്ച ആഹ. അഹം പനസ്സാ ധിപ്പായോ-സബ്ബാനിപി ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാനി ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന ഭങ്ഗക്ഖണേ. യഥാഹ -

> യസ്സവാ പന സമുദയസച്ചം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി. നോതി.

തഥാ താനി ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേഏവ നിരുജ്ഝന്തി. ന ഉപ്പാദക്ഖണേ. യഥാഹ -

> യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അബ്യാകതാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തീതി. നോതി.

അരൂപഭവം സന്ധായ ഏതം യമകദ്വയം വുത്തം. രൂപാനി പന ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേപി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പാദക്ഖണേപി നിരുജ്ഝന്തീതി ചേ. ന. ഏവഞ്ഹി സതി -

> യസ്സവാ പന സമുദയസച്ചം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി. അരൂപേ തണ്ഹായ ഭങ്ഗക്ഖണേ തേസം സമുദയസച്ചം നിരുജ്ഝതി. നോച തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. പഞ്ചവോകാരേ തണ്ഹായ ഭങ്ഗക്ഖണേ തേസം സമുദയസച്ചഞ്ച നിരുജ്ഝതി, ദുക്ഖസച്ചഞ്ച ഉപ്പജ്ജതീതിച.

ഇതരത്ഥച

> അരൂപേ കുസലാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. നോച തേസം അബ്യാകതാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തി. പഞ്ചവോകാരേ കുസലാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം കുസലാ ധമ്മാച ഉപ്പജ്ജന്തി. അബ്യാകതാ ധമ്മാച നിരുജ്ഝന്തീതിച.

ഏവം പരിപുണ്ണപഞ്ഹാഏവ ഉദ്ധടാ സിയും. നോതി പന പടിസേധോവ ഉദ്ധടോ. തസ്മാ നയിദം അരൂപഭവം സന്ധായ വുത്തന്തി സക്കാ വത്തുന്തി. ചിത്തജരൂപം സന്ധായ വുത്തന്തി ചേ. തമ്പി ന. കമ്മജരൂപസ്സ വിഗഹണേ വിരോധസ്സ യമകപാഠന്തരസ്സ അഭാവതോ. അനുലോമസ്സേവച ഭാവതോ. യഥാഹ -

> യസ്സവാപന യത്ഥ മനിന്ദ്രിയം ന ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ തത്ഥ ജീവിതിന്ദ്രിയം നഉപ്പജ്ജതീതി. അസഞ്ഞസത്താനം തേസം തത്ഥ മനിന്ദ്രിയം ന ഉപ്പജ്ജതി. നോച തേസം തത്ഥ ജീവിതിന്ദ്രിയം ന ഉപ്പജ്ജതി.
>
> സബ്ബേസം ചവന്താനം പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തേസം തത്ഥ മനിന്ദ്രിയഞ്ച നഉപ്പജ്ജതി. ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച നഉപ്പജ്ജതീതി.

ഏത്ഥ ഹി അസഞ്ഞസത്താനന്തി ഏതേന രൂപജീവിതിന്ദ്രിയ മേവ വുത്തം. യദിച തം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേപി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, പുരിമകോട്ഠാസേ പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അസഞ്ഞസത്താനം തേസം.ല. ജീവിതിന്ദ്രിയം നഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം സിയാ, പച്ഛിമകോട്ഠാസേച സബ്ബേസം ചവന്താനം ഇച്ചേവ വുത്തം സിയാതി. പച്ഛിമകോട്ഠാസേ പന അരൂപ ജീവിതിന്ദ്രിയം സന്ധായ വുത്തന്തി ചേ. ന. തഥാ ഗഹണത്ഥം യമക പാഠന്തരാഭാവതോ സബ്ബഞ്ഞുവിസയേച ഠാനേ പാളിയോ സംസന്ദിത്വാ ബലവതിയാ പാളിയുത്തിയാഏവ ഠാതബ്ബതോതി. യസ്മാച രൂപധമ്മാ നാമ ദന്ധപവത്തിനോ ഹോന്തി. അരൂപധമ്മാ ലഹുപവത്തിനോ ഠിതിക്ഖണോച തേസം വിസും ഗണനൂപഗോ നത്ഥി. തസ്മാ അഞ്ഞോയേവ രൂപ ധമ്മാനം ഖണപബന്ധോ. അഞ്ഞോ അരൂപധമ്മാനം. തത്ഥ സബ്ബേപി രൂപധമ്മാ ഏകചിത്തക്ഖണപരിമാണേന അത്തനോ ഉപ്പാദക്ഖണേന യുത്താ ഖണേ ഖണേ നിരന്തരമേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ സഹുപ്പന്നത്താച പന ദിന്നം തേസം ഉപ്പാദാദിവാ നിരോധന്തോവാ യാവജീവംപിസഹേവ ഹോതീതിപി തസ്സ അധിപ്പായോതി. യമക പാളിയോ പന നാനാത്ഥാ, നാനാബ്യഞ്ജനാ, ഗമ്ഭീരോച സത്ഥു അധിപ്പായോ. തസ്മാ സുട്ഠു വിചാരേത്വാ സല്ലക്ഖേതബ്ബോ. ന പന ധമ്മതാ ഏസാ യമകസ്സ. യദിദം യഥാലാഭയോജനാതി കത്വാ അത്തനോ അധിപ്പായേ ഠത്വാ ദിട്ഠം ദിട്ഠം യമകപാഠം യഥാലാഭയോ ജനായഏവ സക്കാ യോജേതുന്തി. രൂപവിരാഗഭാവനാവിസേസഭൂതം അരൂപകുസലം തസ്മിം ലോകേ രൂപസഹിതം പടിസന്ധിം നജനേതി. സുദ്ധഅരൂപമേവ ജനേതി. തസ്മാ രൂപസന്തതിസീസസ്സ സബ്ബസോ അഭാവാ തത്രുപ്പന്നാനി സബ്ബാനി ഛചത്താലീസചിത്താനി രൂപം ജനേതും ന ന സക്കോന്തി. അരൂപവിപാകാ പന തത്ഥേവ നിയമുപ്പന്നാതി അരൂപപാകസ്സേവ ഗഹണം കതം, തേനേവ അട്ഠകഥായം, അഞ്ഞാനിപി ബഹൂനി ആരുപ്പേ ഉപ്പന്നാനി അനോകാസത്ഥാ രൂപം നസമുട്ഠാപേന്തീതി വുത്തം തത്ഥ

അനോകാസതാനാമ ആദിതോ പട്ഠായ ഉപ്പന്നസ്സ രൂപസന്തതിസീസസ്സ അഭാവോ ഏവ ദട്ഠബ്ബോതി.

**[൧൮൫] വിഭാവനിയം** പന

> "രൂപവിരാഗഭാവനാനിബ്ബത്തത്താ ഹേതുനോ തബ്ബിധുരതായാ"തിപി കാരണം വുത്തം. തം അകാരണം.

രൂപാരൂപവിരാഗഭാവനാഭൂതമഗ്ഗനിബ്ബത്തസ്സ ലോകുത്തരവിപാകസ്സ രൂപോകാസേ സതി രൂപജനകതാദസ്സനതോതി. ഝാനങ്ഗവിരഹേന അങ്ഗദുബ്ബലാനിപി രൂപം ന ജനേന്തീതി ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണഗഹണം കതം. ഇതരാ നിപി പന പന്നരസകാമരൂപ പടിസന്ധിചിത്താനി ഖീണാസവാനം പരിനിബ്ബാനചുതി ചിത്തന്തി ഇമാനി ചിത്താനി രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തിയേവ. ഏവംസന്തേപി താനി സബ്ബാനിപി ഭവങ്ഗകാലേ അഖീണാസവാനഞ്ച ചുതികാലേ സമുട്ഠാപേന്തീതി തേസം ഇധ അഗഹണം ദട്ഠബ്ബം.

**[൧൮൦] വിഭാവനിയം** പന

> പടിസന്ധിചിത്തം പന ചുതിചിത്തഞ്ച ഏകൂനവീസതി ഭവങ്ഗസ്സേവ അന്തോഗധത്താ ചിത്തന്തരം ന ഹോതീതി ന തസ്സ വജ്ജനം കത"ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ഏകൂനവീസതി ഭവങ്ഗസ്സേവാതി ന വത്തബ്ബം.

അരൂപവിപാകസ്സ സരൂപതോ വജ്ജിതത്താതി. കസ്മാ പന യഥാ വുത്താനി പന്നരസ പടിസന്ധിചിത്താനി പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപം ന സമുട്ഠാപേന്തീതി, പരിദുബ്ബലത്താ. ചിത്തഞ്ഹിനാമ ഉപ്പാദക്ഖണേഏവ പരിപുണ്ണം പച്ചയം ലഭിത്വാ ബലവം ഹോതി. രൂപഞ്ച ഠിതിക്ഖണേവ.

തസ്മാ അത്തനോ ബലവന്തക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനഭാവേന ദുബ്ബലം വത്ഥും നിസ്സായ ഉപ്പന്നത്താ സയംപി പരിദുബ്ബലം ഹോതീതി സബ്ബാനിപി താനി തദാ രൂപം നസമുട്ഠാ പേന്തീതി. ഏത്ഥച കേചി അനന്തരാസേവനാദിപച്ചയാ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേഏവ ഫരന്തി. രൂപസ്സ പന ഉപത്ഥമ്ഭകഭൂതാ ഉതുആഹാരാ പച്ഛാജാതപച്ചയധമ്മാച ഠിതിക്ഖണേഏവഫരന്തീതി തേസം യഥാക്കമം ഉപ്പാദക്ഖണേ ഠിതിക്ഖണേച പരിപുണ്ണപച്ചയലാഭോ വേദിതബ്ബോ.

**[൧൮൧] വിഭാവനിയം** പന

> "പച്ഛാജാത പച്ചയരഹിതം പന ആഹാരാദീഹിച അനുപത്ഥദ്ധം ദുബ്ബലവത്ഥും നിസ്സായ പവത്തത്താ അത്തനോച ആഗന്തുകതായ കമ്മജരൂപേഹിച ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപാനം ഠാനം ഗഹേത്വാ ഠിതത്താ"തി കാരണം വുത്തം. തത്ഥ പച്ഛാജാത പച്ചയ രഹിതന്തി ഇദം വിചാരേതബ്ബം.

പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ പച്ഛാജാത പച്ചയ രഹിതസ്സ പിഉതുസ്സ രൂപജനകഭാവസ്സ വക്ഖമാനത്താ. ന ഹി അത്തനാ അവിജ്ജമാനം പച്ഛിമചിത്തം പുരിമചിത്തക്ഖണേ ഠിതസ്സ കസ്സചി രൂപസ്സ പച്ഛാജാത പച്ചയോ ഹോതി. അത്ഥി പച്ചയേകദേസത്താ തസ്സ പച്ചയസ്സാതി. ഖീണാസവാനം ചുതിചിത്തം പന പകതിയാവ വൂപസന്തവട്ടമൂലേ സന്താനേ

പവത്തത്താ സന്തതരം ഹോതി. പുന ആയുസങ്ഖാരാനം പരിക്ഖയേന ദുബ്ബലതരേ പരിയന്തഗതേ ച വത്ഥുമ്ഹി നിസ്സിതത്താ ദുബ്ബലതരഞ്ച ഹോതീതി തം രൂപം നസമുട്ഠാപേതീതി, ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ പന സബ്ബസത്താനംപി ചുതിചിത്തം രൂപം നസമുട്ഠാപേതീതി ഇച്ഛതി. യഥാഹ-ഖീണാസവാനം ചുതിചിത്തന്തി വിസേസേത്വാ വുത്തം.

> കാമാവചരാനം പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ യസ്സ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ കാമാവചരാനം പച്ഛിമചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. രൂപാവചരേ അരൂപാവചരേ പച്ഛിമഭവികാനം യേച രൂപാവചരം അരൂപാവചരം ഉപപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സന്തി, തേസം, ചവന്താനം തേസം വചീ സങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝിസ്സതി, നോച തേസം കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീതി -

പന വചനതോ അഞ്ഞേസംപി ചുതിചിത്തം രൂപം നസമുട്ഠാപേതീതി വിഞ്ഞായതി. ന ഹി രൂപസമുട്ഠാപക ചിത്തസ്സ ഗബ്ഭഗമനാദി വിനിബദ്ധാഭാവേ കായസങ്ഖാരാസമുട്ഠാപനം അത്ഥി, ന ച യുത്തം ചുതോച ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ചസ്സ പവത്തതീതി. നാപി ചുതിചിത്തം രൂപം സമുട്ഠാപേതീതി പാളി അത്ഥീതി.

**അനുടീകായം** പന

> തസ്മിം പാഠേ തേസം ചവന്താനം നോച കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീതി വചനം ന കേവലം ചുതിചിത്തസ്സേവ രൂപസമുട്ഠാപനാഭാവം സാധേതി, അഥഖോ തതോ പുരിമാനം സബ്ബേസം മരണാസന്ന ചിത്താനം രൂപസമുട്ഠാപനാഭാവംപി സാധേതിയേവാതി ദീപേതി. ചുതി ചിത്തസ്മിംഹി കായസങ്ഖാരസ്സ നിരോധേ പടിസിദ്ധേ തതോ പുബ്ബേ യാവ സത്തരസമചിത്താ ഏത്ഥന്തരേ തസ്സ ഉപ്പാദോപി പടിസിദ്ധോഏവ ഹോതീതി. സബ്ബഞ്ചേതം വിചാരേതബ്ബം.

കായസങ്ഖാരോതി ഹി അസ്സാസപസ്സാസോ വുച്ചതി. സോച സുട്ഠു ഓളാരികോ രൂപധമ്മോതി നചുതിചിത്തേ തന്നിരോധാഭാവ വചനേന ഇതരാനി സുഖുമാനിപി രൂപാനി ചുതിചിത്തം നജനേതീതി സക്കാ വത്തും.

**[ഗൻഥ] യഞ്ച തത്ഥ**

> ന ഹി രൂപസമുട്ഠാപകചിത്തസ്സ ഗബ്ഭഗമനാദി വിനിബദ്ധാഭാവേ കായസങ്ഖാരാസമുട്ഠാപനം അത്ഥീതി വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതി.

താനിഏവ ഹി ഗബ്ഭഗമനാദീനി ഇമസ്സത്ഥസ്സ സാധകാനി ഭവിതും അരഹന്തി ഓളാരികസ്സ കായസങ്ഖാരസ്സ അസമുട്ഠാപകംപി ചിത്തം ഇതരം സുഖുമരൂപം പന സമുട്ഠാപേതിയേവാതി.

**[ഗൻഥ] യംപി തത്ഥ**

> ന ച യുത്തം ചുതോച ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ചസ്സ പവത്തതീതി വുത്തം. തംപി അകാരണം.

ന ഹി ചുതിതോ പരം കതിപയഖണമത്തം ചിത്തജരൂപപവത്തിയാ കോചി വിരോധോ അത്ഥീതി.

**യഞ്ച തത്ഥ**

നാപി ചുതിചിത്തം രൂപം സമുട്ഠാപേതീതി പാളി അത്ഥീതി വുത്തം. തത്ഥപി ചുതിചിത്തം രൂപം നസമുട്ഠാപേതീതിപി നത്ഥി, അഞ്ഞത്ര കായസങ്ഖാരാതി ന ന സക്കാ വത്തുന്തി.

ഏവം പന യുത്തം സിയാ, യഥാ രൂപധമ്മാ ആദിതോ പടിസന്ധികാലേ ഏകചിത്തക്ഖണമത്തേ പച്ചയപരിത്തതായവാ അത്തനോ ദന്ധവുത്തി തായവാ ദുബ്ബലാ ഹോന്തി, തഥാ പരിയോസാനേപി മരണകാലേ പരിക്ഖീയമാനപച്ചയതായവാ നിരോധാസന്നതായവാ പരിദുബ്ബലാഏവ ഹോന്തീതി സക്കാ വത്തും. തസ്മാ വത്ഥുസ്സ ആദിഅന്തനിസ്സിതാനി പടിസന്ധിചുതിചിത്താനി സമദുബ്ബലാനിഏവ ഹോന്തീതി സക്കാ വിഞ്ഞാതുന്തി.

**വിഭാവനിയം** പന

അഭിധമ്മത്ഥവികാസനിയഞ്ച പാളിവിരോധം മഞ്ഞമാനോ കിഞ്ചിമത്തമ്പി അവിചാരേത്വാ ടീകാസു വുത്തനയമേവ സുട്ഠു വികാസയിത്വാ ഗതോതി.

**പഠമഭവങ്ഗമുപാദായാ**തി പഠമ ഭവങ്ഗചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണതോ പട്ഠായ. **ജായന്തമേവാ**തി ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജ മാനമേവ, ന തിട്ഠന്തം. നച ഭിജ്ജമാനന്തി അത്ഥോ. കാരണം വുത്തമേവ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം പഞ്ചസത്തതിവിധേ ചിത്തേ. **അപ്പനാജവന**ന്തി അഭിഞ്ഞാദ്വയവജ്ജിതം ഛബ്ബീസതിവിധം അപ്പനാജവനചിത്തം. **ഇരിയാപഥ**ന്തി ഗമനവജ്ജിതം തിവിധംപി ഇരിയാപഥം.

**[ഫൻർ] വിഭാവനിയം** പന

"ഗമനാദീ"തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം ചലനഫന്ദനമത്തംപി വിഞ്ഞത്തിയാ വിനാ സിജ്ഝതി. കുതോ ഗമനം. നച യഥാവുത്തം അപ്പനാജവനം വിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേതും സക്കോതീതി. **പി** സദ്ദേന തം നകേവലം രൂപസമുട്ഠാപകമത്തംതി ദസ്സേതി. **സന്നാമേതീ**തി സന്ധാരേതി അയമേവവാ പാഠോ സിയാ, വക്ഖമാനേഹി ചിത്തേഹി അഭിസങ്ഖതം യഥാപവത്തം ഇരിയാപഥം അപതമാനം അചലമാനം ധാരേതി ഉപത്ഥമ്ഭേതീതി അത്ഥോ. ഉപത്ഥമ്ഭനഞ്ചേത്ഥ യഥാപവത്തസ്സ ഇരിയാപഥസ്സ രക്ഖനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. നഉക്ഖിപിത്വാ വിയ അഭിനീഹരണം. ഇതരഥാ ഥമ്ഭനവിഞ്ഞത്തിയാ പസങ്ഗോ സിയാതി. ഏത്ഥച യഥാനിസിന്നസ്സവാ ഠിതസ്സവാ ഭവങ്ഗ ചിത്തേ അബ്ബോകിണ്ണേ പവത്തമാനേ അങ്ഗാനി ഓസീദന്തി പതന്തി. ന തഥാ ഇമസ്മിം ഛബ്ബീസതിവിധേ ജാഗരണചിത്തേ വക്ഖമാനേസുചദ്വത്തിംസ വിധേസു ജാഗരണചിത്തേസുപവത്തമാനേസു. തേസു പന പവത്തമാനേസു അങ്ഗാനി ഉപത്ഥദ്ധാനി ഹോന്തി. ന ഓസീദന്തി ന പതന്തി. പുബ്ബേ യഥാ ഥപിതാനേവ പവത്തന്തീതി വേദിതബ്ബം.

**[൲൫] വിഭാവനിയം** പന

> "ന ഏവ മേതേസു ദ്വത്തിംസവിധേസു വക്ഖമാനേസു ച ഛബ്ബീസതി യാ ജാഗരണചിത്തേസു പവത്തമാനേസൂ"തി പാഠോ.

ന ഏവമേതേസു ഛബ്ബീസതിയാ ജാഗരണചിത്തേസു വക്ഖമാനേ സുച ദ്വത്തിംസ വിധേസു പവത്തമാനേസൂതി പന പാഠോ യുത്തോ. **വോട്ഠബ്ബനന്തി** മനോദ്വാരേ ആവജ്ജനമാഹ. ന ഹി പഞ്ചദ്വാരികാനി ജവന ചിത്താനിപി വിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേന്തി. ഇരിയാപഥുപത്ഥമ്ഭന മത്തം വാ പിസദ്ദേന ഗഹിതം സന്ധായ വോട്ഠബ്ബനാദീനി പഞ്ചദ്വാരികാനിപി ഗഹിതാനിതി ദട്ഠബ്ബം. ഏത്ഥച ഇരിയാപഥോനാമ ഗമനാദിനാ തേന തേന അവത്ഥാവിസേസേന പവത്താ രൂപധമ്മാഏവ. ഏവം സന്തേപി കിഞ്ചിചിത്തം രൂപ സാമഞ്ഞമേവ ജനേതി ന തതോപരം. കിഞ്ചി അഞ്ഞചിത്തസ്സ വസേന യഥാപവത്തം ഇരിയാപഥം രക്ഖിതുംഏവ സക്കോതി, ന അപ്പവത്തം ഇരിയാപഥം പവത്തേതും. കിഞ്ചി വിഞ്ഞത്തിം സമുട്ഠാപേത്വാ അപ്പവത്തഞ്ച ഇരിയാപഥം പവത്തേതും സക്കോതി. അഞ്ഞാനിച കായിക വാചസിക വികാരാനി ജനേതും സക്കോതി. യാനിച ചിത്താനി ഉത്തരകിച്ചം ജനേതും സക്കോന്തി. താനി ഹേട്ഠിമഹേട്ഠിമം കിച്ചം ജനേതും സക്കോന്തിയേവാതി ദസ്സനത്ഥം അയം വിഭാഗോ കതോതി വേദിതബ്ബോ.

**[൲൬]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> "യംപന ചിത്തം വിഞ്ഞത്തിജനകം, തം ഏകംസതോ ഇരിയാപഥു പത്ഥമ്ഭകം. ഇരിയാ പഥസ്സ വിഞ്ഞത്തിയാ സഹ അവിനാഭാവതോ"തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ഇധ ഹി ഇരിയാപഥുപത്ഥമ്ഭനംനാമ വിഞ്ഞത്തിരഹിതമേവാ ധിപ്പേതം, ന വിഞ്ഞത്തിസഹിതം. ഇതരഥാ അപ്പനാജവനാനംപി വിഞ്ഞത്തിജനകതാ ആപജ്ജേയ്യാതി. **സോമനസ്സജവനാനി തേരസാ**തി ഹസിതുപ്പാദേന സദ്ധിം ലോഭമൂലതോ മഹാ കുസലതോ മഹാ ക്രിയതോ ച ചത്താരിചത്താരീതി തേരസ സോമനസ്സജവനാനി. തേസുപന കുസലാ കുസലതോ അട്ഠപുഥുജ്ജനാനം. ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താ കുസലകുസലതോ ഛസേക്ഖാനം. ക്രിയതോ പഞ്ചഖീണാസവാനന്തി ദട്ഠബ്ബം. സബ്ബം കായവചീമനോകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്തന്തി വചനതോ വിചാരണകിച്ചരഹിതോ ഹസിതുപ്പാദോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം നസമ്ഭവതീതി ഏവം പവത്തോ വാദോ അട്ഠകഥായം പടിക്ഖിത്തോയേവ. തസ്മിംവാദേ ഹി സതി ഇതരേസംപി അഹേതുകചിത്താനം ഞാണവിപ്പയുത്തമഹാ ക്രിയജവനാനഞ്ച ബുദ്ധാനം അസമ്ഭവോ ആപജ്ജതി. തസ്മാ തേസം ഹസിതുപ്പാദചിത്തേന പവത്തസ്സ സിതകമ്മസ്സ പുബ്ബാപരപവത്താനം ഞാണാനം വസേന ഞാണപുബ്ബങ്ഗമതാ ഞാണാനുപരിവത്തതാ ച വേദിതബ്ബാതി. **സീതുണ്ഹോതു സമഞ്ഞാതാ**തി ഇദം സീതം ഇദം ഉണ്ഹന്തി ഏവം സബ്ബ ലോകിയമഹാജനേഹി സുട്ഠു പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഞാതാ. **ഠിതിപ്പത്താവാ**തി അത്തനോ ഠിതിഭാവം ഠിതിക്ഖണംവാ പത്താഏവ. ന പന ചിത്തമിവ ജായന്ത മത്താതി അത്ഥോ. കാരണം വുത്തമേവ.

**[൲൭]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"പച്ഛാജാതാദിപച്ചയുപത്ഥമ്ഭലാഭേന ഠിതിക്ഖണേഏവ ഉതുഓജാനം ബലവഭാവോതി വുത്തം തേജോധാതു ഠിതിപ്പത്താതിആദി". തത്ഥ പച്ഛാജാതപച്ചയവചനം ഹേട്ഠാ വിചാരിതമേവ.

അപിച, യദി ഉതുനോ ബലവഭാവോ രൂപുപ്പാദനഞ്ച പച്ഛാജാതപച്ചയായത്തം സിയാ. ഏവം സതി സോ പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ രൂപം ന സമുട്ഠാപേയ്യ, തദാ പച്ഛാജാതപച്ചയസ്സേവ അഭാവതോ. വക്ഖതിച **ഠിതികാലമുപാദായ ഉതുസമുട്ഠാനാ**തി. ഏത്ഥച **ഠിതികാല**ന്തി പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതികാലോ വുത്തോതി. തസ്മാ പച്ഛാജാതപച്ചയവചനം വിചാരേത്വാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബന്തി. **ഓജാസങ്ഖാതോ ആഹാരോ**തി കമ്മസമുട്ഠാനാദിവസേന ചതുബ്ബിധോ അജ്ഝത്തസന്താന ഗതോഅസിതപീതഖായിതസായിതവസേന ചതുബ്ബിധോ, ബഹിദ്ധസന്താ നഗതോച ഓജാസങ്ഖാതോ ദുവിധാഹാരോ. തദുഭയാപിച സംസഗ്ഗ വസേന ലദ്ധുപത്ഥമ്ഭാ ഏവരൂപം സമുട്ഠാപേന്തീതി വുത്തം **അജ്ഝോഹരണ കാലേ**തി. ഏത്ഥച ബഹിദ്ധാസമ്ഭൂതേന ഉതുനാ സഹ അജ്ഝത്ത സമ്ഭൂതാനം ചതുസമുട്ഠാനാനം ഉതുഓജാനം വിയ ബഹിദ്ധാസമ്ഭൂതായ ഓജായപി അജ്ഝത്തം രൂപസമുട്ഠാനം സബ്ബഅട്ഠകഥാസു വുത്തം.

യഥാഹ-മജ്ഝിമട്ഠകഥായം

കബളീകാരാഹാരോ താവ മുഖേ ഠപിതമത്തോ ഏവ അട്ഠരൂപാനി സമുട്ഠാപേതി. ദന്തവിചുണ്ണിതം പന അജ്ഝോഹരീയമാനം ഏകേകം സിത്ഥം അട്ഠ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതീതി.

ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന പന യദി ബഹിദ്ധസമ്ഭൂതാ ഓജാ രൂപം സമുട്ഠാപേയ്യ, ഏവം സതി യഥാ ബഹിദ്ധസമ്ഭൂതോ ഉതു അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാച രൂപം സമുട്ഠാപേതി. തഥാ സാ ബഹിദ്ധാപി രൂപം സമുട്ഠാപേയ്യ. ന പന സമുട്ഠാപേതി. തസ്മാ സാ അജ്ഝത്തം പത്വാപി രൂപം ന സമുട്ഠാ പേതിയേവ. ഏകന്തേന പന അജ്ഝത്തഓജാഏവ സമുട്ഠാപേതി. സാ പന തസ്സാ ഉപത്ഥമ്ഭനപച്ചയോഏവ ഹോതീതി അധിപ്പായേന മുഖേ ഠപിതമത്തോഏവ. ന സങ്ഖാദിതോ. തത്തകേനപി അബ്ഭന്തരസ്സ പച്ചയോ ഹോതിയേവ, കേനാഹ അട്ഠ അട്ഠ രൂപാനി സമുട്ഠാപേതീതി മജ്ഝിമടീകായം വുത്തം. യസ്മാ പന ഉപാദിന്നകാ ഉതു ഓജാനാമ സുട്ഠു പണീതരൂപാ ഹോന്തി, തസ്മാ ബഹിദ്ധാ ഓജാപി അജ്ഝത്തം പത്വാ തേന ഉതുനാ സുട്ഠു സേദിയമാനാ തായച ഓജായ സുട്ഠു ഉപത്ഥമ്ഭീയ മാനാ സരീരേ മേദസിനേഹുപചയവസേന രൂപം സമുട്ഠാപേതിയേവാതി യുത്തം. അജ്ഝോഹരണകാലേതി ഇദഞ്ച സുട്ഠു ബലവഭാവപ്പത്ത കാലം സന്ധായ വുത്തം. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പന മാതരാ പരിഭുത്താഹാരോപി ദാരകസ്സ സരരം ഫരിത്വാ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. സരീരേ മക്ഖിതാഹാ രോപി രൂപം സമുട്ഠാപേതീതി വുത്തം. മുഖേ ഠപിതമത്തോഏവ അട്ഠരൂപാനി സമുട്ഠാപേതീതിച പുബ്ബേ വുത്തന്തി. **ഠാന പത്തോവാ**തി അത്തനോ ഠിതിക്ഖണം പത്തോഏവ. ഏത്ഥച ചതൂസു സമുട്ഠാനേസു ഉതുഏവ മഹന്തോ മഹാഥാമോ മഹാവിപ്ഫാരോച ഹോതി. സോ ഹി സകലസ്സപി ഓകാസലോകസ്സ ബഹിദ്ധാ സങ്ഖാരലോകസ്സച സമുട്ഠാ പകോ വിനാസകോ ച ഹോതി. സത്തലോകസ്സച സോഏവ മഹന്തോ

അജ്ഝത്തസമ്ഭാരഭൂതോ ഹോതി. ഇതരാനി പന തീണി തസ്സ പരിവാരമത്താനിഏവ സമ്പജ്ജന്തീതി.

**ഹദയ ഇന്ദ്രിയ രൂപാനി കമ്മജാനേവ,** ന ചിത്തജാദിനി. യദിഏവം വിപ്പസന്നാനി ഖോ തേ ആവുസോ സാരിപുത്ത ഇന്ദ്രിയാനി. കതരേന ത്വം ഏതരഹി വിഹാരേന വിഹരസീതി കസ്മാ വുത്തന്തി. ഇന്ദ്രിയസമ്ഭാരാനം വണ്ണാനം സമാപത്തി ചിത്തസമുട്ഠിതാനം വിസദവിപ്പസന്നതാവസേന ഉപചരിതത്താതി. തഥാ ഹി ഏകാബദ്ധപവത്താനി ചതുജരൂപാനി ഏകസ്മിം വിപ്പസന്നേ സബ്ബാനി വിപ്പസന്നാനേവ ഹോന്തി. മിലാതേച മിലാതാനേവാതി. ഉതുചിത്താഹാരാ പന തേസം നവന്നം ഉപത്ഥമ്ഭനപച്ചയാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച ഉപ്പലപദുമാനി വിയ കമ്മജരൂപാനി ദട്ഠബ്ബാനി. തേസം ബീജം വിയ കമ്മം. കദ്ദമോദകാനി വിയ ഉതുആഹാരാദീനി. **വിഞ്ഞത്തി ദ്വയം ചിത്തജമേവ.** തഥാ ഹി തം ചിത്തസഹഭൂ ചിത്താനുപരിവത്തിധമ്മേസു ഭഗവതാ നിദ്ദിട്ഠന്തി. **സദ്ദോചിത്തോതുജോ**തി കസ്മാ വുത്തം. നനുനിധികണ്ഡസുത്തേ സുവണ്ണതാ സുസരതാ സുസണ്ഠാനം സുരൂപതാതിആദിനാ താദിസേന കമ്മവിസേസേന സദ്ദസമ്പത്തിനാമ വുത്താതി. സച്ചം, കമ്മവിസേസേന പന യഥാ സുവിസദോ സുമധുരോ സദ്ദോ പവത്തതി, തഥാ ഠാനകരണഗതാനം ഉപാദിന്നകസരീരാനം സുസണ്ഠിതതാ വാത സേമ്ഹാദീഹി അപലിബുദ്ധതാച ഹോതി. തസ്മാ തമ്മൂലികാസദ്ദസമ്പത്തി കമ്മഫലേസു പക്ഖിപിത്വാ സുസരതാതി വുത്താ. ന ഏകന്തേന സദ്ദസ്സ കമ്മജനിതത്താതി വേദിതബ്ബാ.

**ലഹുതാദിത്തയം ഉതുചിത്താഹാരേഹി സമ്ഭോതീ**തി കസ്മാ വുത്തം. നനു അപ്പാബാധസംവത്തനികാ ഏസാ മാണവ പടിപദാ, യദിദം അവിഹിംസാതി വുത്തം. അപ്പാബാധ പച്ചയസമുട്ഠിതഞ്ച ഏതം രൂപത്തയം. തഥാ ഹി ദന്ധത്താദി കര ധാതുക്ഖോഭ പടിപക്ഖപച്ചയ സമുട്ഠാനതാ ഏതസ്സ വുത്താതി. വുച്ചതേ, കമ്മജരൂപാനിനാമ ഉദകേ പക്ഖിത്താനി സതപാകതേലാനി വിയ പകതിയാവ കമ്മാനുരൂപം ലഹു മുദു കമ്മഞ്ഞ ഭൂതാനി ഹോന്തി. തസ്മാ തേസം വിസും ലഹുതാദി വികാരോനാമ നത്ഥി. യതോ തേസം ഏകസ്മിംഭവേ ഏകാഅദ്ധാ പച്ചുപ്പന്നതാവ ലബ്ഭതീതി. ഏവഞ്ച കത്വാ യമകേസുപി തേസം കാലഭേദോ പടിസന്ധിവുതിപരിച്ഛിന്നേന അദ്ധാ പച്ചുപ്പന്നേനേവ ഗഹിതോതി. യസ്മാ പന ചിത്തംനാമ നാനാനീവരണഭേദവസേനവാ സുഖ ദുക്ഖ പീതി പസ്സദ്ധി സദ്ധാ പഞ്ഞാദി വസേനവാ നാനാ ഖണേസു നാനാ അവത്ഥാ യുത്തം ഹോതി. തഥാ ഉതുആഹാരാച സപ്പായാ സപ്പായഭേദവസേന. തസ്മാ തേഹി തീഹി സമുട്ഠിത രൂപാനിഏവ നാനാഖണേസു ഗരുകലഹുകാദി വസേന നാനാവികാരയുത്താനി ഹോന്തി. യതോ തേസം സന്തതി സമയ വസേന കാലഭേദോ ലബ്ഭതി. ഏവഞ്ച കത്വാ യമകേസുപി അകമ്മജാനം പവത്തികാലേ ഖണസന്തതിവസേനപി കാലഭേദോ ഗഹിതോതി. നനു കമ്മവിപാകജാ ആബാധാതി വുത്തം. സതിച കമ്മ സമുട്ഠാനേ ആബാധരൂപേ തതോവുട്ഠാനഭൂതോ കമ്മജോ ലഹുതാദി ഗുണോപി വിസും ലബ്ഭമാനോ സിയാതി. ന. യേസഞ്ഹി വസേന ഇമസ്മിം സരീരേ കമ്മവിപാകജാനാമ ആബാധാ ഉപ്പജ്ജന്തി. താനി ഉപപീളകുപ ഘാതകകമ്മാനിപി ഗതികാലപയോഗ വിപത്തിയോ ലഭമാനാനി ഏവ സരീരട്ഠകാ പഥവാദയോ വാതപിത്താദയോച ഉതുസമുട്ഠാനാ ധാതുയോ ഖോഭേത്വാ നാനാബാധേ ഉപ്പാദേന്തി.

ഉതുസമുട്ഠാനാസു പന ഖുബ്ഭിതാസു ഇതരാനി തദനുഗതികാനി ഏവ ഹോന്തി. തേനേവ ഹി സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി, ജിഗച്ഛായപി രുപ്പതി, വിപാസായപി രുപ്പതീതിആദിനാ ഉതുപധാനോവ രൂപധമ്മാനം രുപ്പനപച്ചയോ വുത്തോതി. തസ്മാ കേവലം കമ്മസമുട്ഠാനോ ആബാധോനാമ നത്ഥി. യതോ യഥാവുത്തോ കമ്മജോ ലഹുതാദിഗുണോനാമ വിസും ലബ്ഭമാനോ സിയാതി.

യസ്മാ പന അവിഹിംസാ കമ്മനിബ്ബത്താ സത്താ തേസം ഉപപീളകാദീനം കമ്മാനം സുവിദൂരതായചേവ സരീരകോട്ഠാസാനം ഘനസിനിദ്ധസണ്ഠിതിയാ ദുക്ഖോഭനിയതായച നിബ്ബത്തഭവേ നിരാബാധാ ഹോന്തി. തസ്മാ തദത്ഥം സന്ധായ അപ്പാബാധസംവത്തനികാ ഏസാ മാണവപടിപദാ. യദിദം അവിഹിംസാതി വുത്തം, ന പന അപ്പാബാധനിമിത്തസ്സ ലഹുതാദിത്തയസ്സ കമ്മസമുട്ഠാനതായ. ഏവഞ്ച കത്വാ രൂപകണ്ഡേന കമ്മസ്സകടത്താരൂപേസു ഏവ ഏതം രൂപത്തയം നിദ്ദിട്ഠന്തി ദട്ഠബ്ബം. രൂപകലാപാനാമ ഏകസ്മിം പരമാണുസ്മിംപി ബഹുവിധാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി. തസ്മാ ചതുജരൂപ കലാപേസു ഘനഭാവേന പവത്തമാനേസു കലാപന്തരഭൂതാ ആകാസധാതുപി ദിസ്സമാനാഏവ ഹോതീതി കത്വാ ചതുജേസു തസ്സാ ഗഹണം കതം. കാമം സബ്ബാനിപി അനിപ്ഫന്നരൂപാനി കേനചി പച്ചയേന അനിപ്ഫാദിതാനി ഹോന്തി. തേസു പന ന തഥാ ലക്ഖണരൂപാനി. യഥാ ഇതരാനി ചിത്താദി പച്ചയ വിസേസേന ദിസ്സമാന വിസേസാനി ഹോന്തീതി വുത്തം **ലക്ഖണരൂപാനി ന കുതോചി ജായന്തീ**തി. **ജായമാനാദി രൂപാന**ന്തി ജായമാന ജിയ്യമാന മിയ്യമാനാനം രൂപകലാപാനം. **സഭാവത്താ**തി ജാതിജരാമരണസങ്ഖാതലക്ഖണസഭാവമത്തത്താ. ഏത്ഥച രൂപകണ്ഡേ ഉതുസമുട്ഠാനന്തി ച ആഹാരസമുട്ഠാനന്തി ച വുത്തം നത്ഥി. പട്ഠാനേ ഏവ വുത്തം.

ഏത്ഥ സിയാ, ജരതാ അനിച്ചതാ പാളിയമേവ ന കുതോചി സമുട്ഠാനാതി വുത്താ. തസ്മാ ഇധപി താസം നകുതോചി സമുട്ഠാനേസു ഗഹണം യുത്തം. ഉപചയസന്തതിയോ പന പാളിയംപി കുതോചി സമുട്ഠാനേസു വുത്താ. അട്ഠകഥായംപി താഹി സദ്ധിം വിസതി കമ്മജരൂപാനി സത്തരസ ചിത്തജരൂപാനി ചുദ്ദസ ഉതുജരൂപാനി തേരസ ആഹാരജ രൂപാനി വുത്താനി. തസ്മാ ഇധ താസം നകുതോചിസമുട്ഠാനതാ നവത്തബ്ബാതി. വുച്ചതേ, രൂപജനകാനം ജനനബ്യാപാരോനാമ അത്തനാ ജനിതരൂപാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ ഏവ ഫരതി. ന-തതോ പരം, തസ്മാ തസ്മിം ഖണേ ലബ്ഭമാനാ ഉപചയസന്തതിയോയേവ കുതോചി ജാതപരിയായം അരഹന്തി, ന ജരതാ അനിച്ചതായോതി കത്വാ പാളിയം അട്ഠകഥാ യംച താസംഏവ കുതോചി സമുട്ഠാനേസു ഗഹണം കതം. അപിച, പുബ്ബേ അജാതാ ധമ്മാ പച്ചയേ സതി ജായന്തി. അസതി ന ജായന്തീതി അത്ഥി. ജാതാ പന ധമ്മാ പച്ചയേ സതി ജിയ്യന്തി, മിയ്യന്തി. അസതി നജിയ്യന്തി നമിയ്യന്തീതി നത്ഥി, തസ്മാ പുരിമാനം ദ്വിന്നം പവത്തി ഏകന്തേന പച്ചയായത്താ ഹോതി. പച്ഛിമാനം ദ്വിന്നം പവത്തി പന ഏകന്തേന പച്ചയ നിരപേക്ഖാ ഹോതീതി ഇമിനാ പരിയായേന താസം തേസു ഗഹണം അഗഹണഞ്ച വേദിതബ്ബം. യം പന സുത്തപദേസു ജരാമരണം ഭിക്ഖവേ സങ്ഖതം പടിച്ച സമുപ്പന്നന്തി വുത്തം. തം ജാതിയാ സതിഏവ തദുഭയം പഞ്ഞായതി. അസതി ന പഞ്ഞായതീതി ഇമിനാ പരിയായേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇധ പന പുബ്ബേ വുത്തനയേന ഇതര

അനിപ്ഫന്നരൂപാനി വിയ ചത്താരിപി ഏതാനി ചിത്താദിപച്ചയവിസേസേന ദിസ്സമാനവിസേസാനി ന ഹോന്തീതി ചതുന്നംപി ന കുതോചി ജാതതാ വുത്താ. ഏവംസന്തേപി സാരതരം പാളിനയം അതിധാവന്തോ വിയ ഹോതീതി ഉപചയസന്ത തീനം കുതോചി സമുട്ഠാനേസു സങ്ഗഹോഏവ സേയ്യോതി. [രൂപസമുട്ഠാനനയോ]

**ഛൻ**. ഏകോ ഏവ ജാതി സങ്ഖാതോ ഉപ്പാദോ ഏതേസന്തി **ഏകുപ്പാദാ**. ഏകോഏവ അനിച്ചതാസങ്ഖാതോ നിരോധോ ഏതേസന്തി **ഏകനിരോധാ**. ഏകസദ്ദോ ചേത്ഥ സങ്ഖാനേ പവത്തോ. തസ്മാ തേന യാനി രൂപാനി ഏകായഏവ ജാതിയാ ജായന്തി. ഏകായ ഏവ അനിച്ചതായ നിരുജ്ഝന്തി. തേസം പിണ്ഡി ഇധ രൂപകലാപോനാമാതി ദസ്സേതി. യേ പന കലാപഗത രൂപഗണനായ ഏകസ്മിം കലാപേപി അനേകാനി ജാതിആദീനി കപ്പേന്തി, തേസം മൂലടീകായ നസമേതി. യുത്തിച നത്ഥി. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ ഏകേകകലാപ പരിയാപന്നാനം രൂപാനം സഹേവ ഉപ്പാദാദിപവത്തിതോ ഏകേകകലാപസ്സ ഉപ്പാദാദയോ ഏകേകാവ ഹോന്തീതി യഥാ ഏകേകസ്സ കലാപസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയം കലാപാ നുപാലകം ഉപാദായ രൂപന്തി വുച്ചതി. ഏവം കലാപുപ്പാദാദി സഭാവാ ജാതിആദയോ ഉപാദായരൂപാനിച്ചേവ വുച്ചന്തി. ഏവം വികാരപരിച്ഛേദ രൂപാനിച യോജേതബ്ബാനീതി. യദിച യോ ആയതനാനം ആചയോ. സോ രൂപസ്സ ഉപചയോതിച യോ രൂപസ്സ ഉപചയോ. സാരൂപസ്സ സന്തതീതിച വുത്തത്താ താനി ജാതിആദീനി ലക്ഖണരൂപാനി വിസുംവിസും രൂപാനംഏവ, നകലാപസ്സാതി വുച്ചേയ്യും. ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ പസാദോ രൂപീനം ധമ്മാനം ആയൂതിആദിനാ വുത്തത്താ ചക്ഖാദി ജീവിതാദീനിപി ഏകസ്മിം കലാപേ അനേകാനിഏവ ആപജ്ജേയ്യും. തസ്മാ തഥാ കപ്പനം അകത്വാ ഏകസ്മിം കലാപേ അഞ്ഞാനി ഉപാദാരൂപാനി വിയ ലക്ഖണരൂപാനിപി ഏകേകാനിഏവാതി നിട്ഠം ഗന്തബ്ബന്തി.

ഏകോ സമാനോ മഹാഭൂതസങ്ഖാതോ നിസ്സയോ ഏതേസന്തി **ഏകനിസ്സയാ**. ഏത്ഥ പന സമാനത്ഥേ ഏകസദ്ദോ യുത്തോ. ചതുന്നം ഭൂതാനം നിസ്സയതാസമ്ഭവതോ. യാനിചഏകുപ്പാദതാദീഹിതീഹിലക്ഖണേഹി യുത്താനി. താനി ഏകന്തേന സഹവുത്തിനി നാമ ഹോന്തീതി വുത്തം **സഹവുത്തിനോ**തി. ദസപരിമാണാനിഅസ്സാതിദസകം. ദസന്നം സമൂഹോ വാ ദസകം. ചക്ഖുനാ ഉപലക്ഖിതം ദസകന്തി **ചക്ഖുദസകം**. ചക്ഖുപധാനംവാ ദസകം ചക്ഖുദസകം. ഏസനയോ സേസേസുപി. യസ്മാ പന ചിത്തജോ സദ്ദോ വിഞ്ഞത്തിവികാരേന വിനാ നപവത്തതി. വിഞ്ഞത്തിവികാരോച തേന സദ്ദേന വിനാ നപവത്തതി. തസ്മാ ചിത്തജം സദ്ദനവകംവാ വചീവിഞ്ഞത്തിനവകംവാ നസമ്ഭവതീതി അധിപ്പായേന **വചീവിഞ്ഞത്തി സദ്ദേ ഹി ച സഹവചീവിഞ്ഞത്തി ദസക**ന്തി വുത്തം. ഏത്ഥ പന വിഞ്ഞത്തി വികാരോ സദ്ദേന വിനാ നപവത്തതീതി ഇദം താവ യുജ്ജതി. യാ തായ വാചായ വിഞ്ഞത്തി വിഞ്ഞാപനാ വിഞ്ഞാപിതത്തം. ഇദം തംരൂപം വചീവിഞ്ഞത്തീതി ഹി വുത്തം. വിഞ്ഞത്തിവികാരരഹിതം പന ചിത്തജം സദ്ദനവകം. അട്ഠകഥാസു ആഗതമേവ. യഥാഹ-പടിച്ചസമുപ്പാദ നിദ്ദേസേസു പടിസന്ധിക്ഖണതോ ഉദ്ധം പവത്തഉതുതോചേവ ചിത്തതോച സദ്ദനവകന്തി.

മഹാഅട്ഠകഥാ നയേന വിഞ്ഞത്തി രഹിതോ വിതക്ക വിപ്ഫാര സദ്ദോനാമ അസോത വിഞ്ഞേയ്യോ ചിത്തജോ സദ്ദോ ലബ്ഭതി. സോ പന

സങ്ഗഹകാരേന പടിസിദ്ധോ. യഥാഹ-പട്ഠാനേപി ചിത്തസമുട്ഠാനം സദ്ദായതനം സോതവിഞ്ഞാണസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോതി ആവതം. തസ്മാ വിനാ വിഞ്ഞത്തിഘട്ടനായ ഉപ്പജ്ജമാനോ അസോത വിഞ്ഞേയ്യോ വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദോനാമ നത്ഥീതി. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ അസ്സാസ പസ്സാസേ ചിത്തജം സദ്ദനവകം വുത്തം. യഥാഹ-ചിത്തജേ അസ്സാസ പസ്സാസ കോട്ഠാസേപി ഓജട്ഠമകഞ്ചേവ സദ്ദോചാതി നവാതി, സദ്ദനവകേച ആഗതേ സദ്ദലഹുതാദി ദ്വാദസകംപി ആഗതമേവ ഹോതി. തസ്മാ സുദ്ധട്ഠകം, സദ്ദനവകം, കായവിഞ്ഞത്തി നാകം, വചീവിഞ്ഞത്തി ദസകം, ലഹുതാദേകാ ദസകം, സദ്ദലഹുതാദിദ്വാദസകം, കായവിഞ്ഞത്തി ലഹുതാദി ദ്വാദസകം, വചീവിഞ്ഞത്തിസദ്ദലഹുതാദി തേ രസകന്തി അട്ഠചിത്തജകലാപാ പച്ചേതബ്ബാതി. സച്ചസങ്ഖേപേ പന സദ്ദ ലഹുതാദി ദ്വാദസകം വിസും അഗഹേത്വാ ചിത്തജ കലാപാ സത്തേവ വുത്താ.

ടീകാസു പനസ്സ **പോരാണടീകായം**

> മഹാട്ഠകഥാനയേന വിഞ്ഞത്തിരഹിതേ അസോത വിഞ്ഞേയ്യേ വിതക്ക വിപ്ഫാരസദ്ദേ സദ്ദനവകം ദസ്സേത്വാ പുന വാദന്തരം ദസ്സേന്തേന. അപിച, മഹാജനസന്നിപാതസ്സ ദൂരതോ അപഞ്ഞായമാനക്ഖരപദബ്യഞ്ജനഘോ ചിത്തസമുട്ഠാനനിഘോസസദ്ദോ അവിഞ്ഞത്തികോ ഏവാതി വദന്തി. തഥാ മിഗപക്ഖീനംച അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭാസം അജാനന്താനം അന്ധദമിളാദിനം അവിഞ്ഞത്തികോ ചിത്തസമുട്ഠാനസദ്ദോ അത്ഥീതി വുത്തം.

തത്ഥ വിഞ്ഞത്തിരഹിതോ അസോതവിഞ്ഞേയ്യോ വിതക്കവിപ്ഫാര സദ്ദോ അട്ഠസാലിനിയം പടിക്ഖിത്തോ. മഹാജനസന്നിപാതസ്സ ചിത്ത സമുട്ഠാന നിഘോസസദ്ദോപി ആസന്നേ ഠിതാനം പഞ്ഞായമാനക്ഖരപദ ബ്യഞ്ജനഘോ സവിഞ്ഞത്തികോഏവ ഹോതി. ഇതരഥാ സബ്ബേപി ചിത്ത ജസദ്ദാ ദൂരതരേ ഠിതാനം അപഞ്ഞായമാന പദബ്യഞ്ജനാഏവ ഹോന്തീതി സബ്ബേപി വിഞ്ഞത്തിരഹിതാ സിയുന്തി. നച മിഗപക്ഖിആദീനം ചിത്തജോ സദ്ദോ വിഞ്ഞത്തിരഹിതോ ഹോതി. സമാനജാതിയാനം പരേസം അധിപ്പായത്ഥ വിഞ്ഞാപനതോതി.

**പച്ഛിമ ടീകായം** പനസ്സ

> സദ്ദനവകം പനേത്ഥ അച്ഛരാ സങ്ഘാത പാണിപ്പഹാരാദി സദ്ദ സഹിതം അട്ഠകമേവാതി വുത്തം. തംപി ന യുത്തം.

താദിസോ ഹി സദ്ദോ ചിത്തപച്ചയോ ഉതുസമുട്ഠാനോഏവ. തസ്മാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേന അസ്സാസപസ്സാസേവാ അവചീഘോസേസു കദാചി ചിത്തസഹിതേസു ഉക്കാസിത ഖിപിത വമിത ഛഡ്ഡിതസദ്ദാദീസു പിവാ ഏതം സദ്ദനവകം വേദിതബ്ബന്തി. ഉതുജകലാപേസു പച്ഛിമാ ദ്വേപി കസ്മാ ബഹിദ്ധാ നലബ്ഭന്തി. നനു ബഹിദ്ധാപി രൂപാനം ലഹു ഗരു മുദു ഥദ്ധ കമ്മഞ്ഞതാ ദിസ്സന്തീതി. സച്ചം, താ പന ഭൂതാനം ഓമത്താധിമത്ത വസേന ഹോന്തി, ന പന ലഹുതാദിത്തയവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം. കസ്മാ പന ആകാസധാതുച ലക്ഖണരൂപാനിച രൂപകലാപേസു നഗഹിതാനീതി വുത്തം **കലാപാന**ന്തിആദി. ആകാസധാതുകലാപാനം പരിച്ഛേദ മത്തത്താ കസ്സചി രൂപകലാപസ്സ അങ്ഗഭൂതാ അവയവഭൂതാ ന ഹോതി, ലക്ഖണരൂപാനിച സബ്ബേസംപി

കലാപാനം ഉപ്പാദാദി ലക്ഖണ മത്തത്താ വികാരരൂപാനി വിയ കലാപാനം ഭേദകരാനി അങ്ഗഭൂതാനി കലാപവിസേസപഞ്ഞാപനസ്സ കാരണഭൂതാനി ന ഹോന്തി. തസ്മാ താനി തേസു നഗഹിതാനീതി ദസ്സേതി. ഏതേന ഏകുപ്പാദാതിആദിനാ പുബ്ബേ വുത്തനിയമോ നിപ്ഫന്നരൂപാനഞ്ഞേവ, ന അനിപ്ഫന്നരൂപാനം. തേസം പന കലാപ ഭേദ കരണ മേവ കലാപങ്ഗന്തി ച ദീപേതി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഏകനിരോധങ്ഗരഹിതസ്സപി വിഞ്ഞത്തിദ്വയസ്സ കലാപഭേദ കരത്താഏവ തേസു ഗഹണം സുട്ഠു ഉപപന്നം ഹോതീതി വേദിതബ്ബന്തി. [കലാപയോജനാ]

**ഫന്നം**. **യഥാരഹന്തി** സഭാവകാ ഭാവകാനം പരിപുണ്ണാപരി പുണ്ണിന്ദ്രിയാനഞ്ച അരഹാനുരൂപതോ. **അനൂനാനീ**തി പരിപുണ്ണാനി. നഞ്ഹി ഇദം നാമരൂപം കാമലോകേ പവത്തിയം ന ലബ്ഭതീതി അത്ഥീതി.

**[ഫൻവ്വ] വിഭാവനിയം** പന

> "യഥാരഹന്തി സഭാവകപരിപുണ്ണായതനാനം അനുരൂപതോ"തി വുത്തം, തം ന സുന്ദരം.

ന ഹി അനൂനാനീതി ഇദം പുഗ്ഗലവസേന വിസേസനം ഹോതീതി. **സംസേദജാനഞ്ചേവഓപപാതികാനഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ മഹാസീഹനാദസുത്തേ-

> ചതസ്സോ ഖോ ഇമാ സാരിപുത്ത യോനിയോ. കതമാ ചതസ്സോ, അണ്ഡജാ യോനി ജലാബുജാ യോനി സംസേദജായോനി ഓപപാതികാ യോനീതി. യേ ഖോ തേ സാരിപുത്ത സത്താ അണ്ഡകോസം അഭിനിബ്ഭിജ്ജ അഭിനിബ്ഭിജ്ജ ജായന്തി, അയം വുച്ചതി സാരിപുത്ത അണ്ഡജാ യോനി. യേ ഖോ തേ സാരിപുത്ത സത്താ വത്ഥികോസം അഭിനിബ്ഭിജ്ജ അഭിനിബ്ഭിജ്ജ ജായന്തി. അയം വുച്ചതി സാരിപുത്ത ജലാബുജാ യോനി. യേ ഖോ തേസാരി പുത്തസത്താപൂതിമച്ഛേവാ ജായന്തി. പൂതികുണപേവാ പൂതികുമ്മാസേവാ ചന്ദനികായവാ ഓളിഗല്ലേവാ ജായന്തി, അയം വുച്ചതി സാരിപുത്ത സംസേദജാ യോനി. ദേവാ നേരകാ ഏകച്ചേ ച മനുസ്സാ ഏകച്ചേച വിനിപാതികാ അയം വുച്ചതി സാരിപുത്ത ഓപപാതികാ യോനീതി വുത്തം.

അട്ഠകഥായഞ്ച അണ്ഡേ ജാതാ അണ്ഡജാ. ജലാബുമ്ഹി ജാതാ ജലാബുജാ. സംസേദേ ജാതാ സംസേദജാ. വിനാ ഏതേഹി കാരണേഹി ഉപ്പത്തിത്വാ വിയ നിബ്ബത്താ അഭിനിബ്ബത്താതി ഓപപാതികാ. അഭിനിബ്ഭിജ്ജ ജായന്തീതി ഭിന്ദിത്വാ നിക്ഖമനവസേന ജായന്തി. പൂതി കുണപേതിആദീഹി അനിട്ഠട്ഠാനാനേവ ദസ്സിതാനി. ഇട്ഠേസു സപ്പി തേലമധുഫാണിതാദീസു സത്താ ജായന്തിഏവാതി വുത്തം. ഏത്ഥച പുരിമേസു ദ്വീസു പാളിനയേന അണ്ഡം വുച്ചതി അണ്ഡകോസോ. ജലാബുവുച്ചതി വത്ഥികോസോ, തതോ ജാതാ വിജാതാ നിക്ഖന്താതി അണ്ഡജാ ജലാബുജാതിച വുച്ചന്തീതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ജരം ജീരണം ഭേദം യാതി ഉപേതീതി ജലാബൂതി സദ്ദനീതിയം വുത്തം. ജലം വുച്ചതി കലലം. തം ആവുനാതി പടിച്ഛാദേതി അവതിവാ രക്ഖതീതി ജലാബു, ഗബ്ഭപലിവേഠനാസയോ. സംസീദന്തി ഏത്ഥാതി സംസേദോ. പൂതിമച്ഛാ ദികോ സപ്പിതേലാദികോ പദുമഗബ്ഭവേളുഗബ്ഭരുക്ഖസുസിരപുപ്ഫഫലാദി കോച

അല്ലകിലിന്നപദേസോ. ഉപപത്തിക്ഖണേഏവ പരിപുണ്ണഅങ്ഗപച്ചങ്ഗത്താ തതോ തതോ ഉപ്പതിത്വാ വിയ ജായന്തീതി ഓപപാതികാ.

**വിഭാവനിയം** പന

> അണ്ഡജാദയോപി അണ്ഡകോസാദിമ്ഹി ഓക്കമന്താ ഉപ്പതന്താ ഏവ നാമ ഹോന്തീതി തേസംപി ഓപപാതികത്തപസങ്ഗം മഞ്ഞമാനോ ഉപപാതോ നേസം അത്ഥീതി ഓപപാതികാതി വത്വാ ഉക്കംസഗതി പരിച്ഛേദവസേന ചേത്ഥ വിസിട്ഠഓപപാതോ ഗഹിതോ. യഥാ അഭിരൂപസ്സ കഞ്ഞാ ദാതബ്ബാതി വദതി.

**ഉക്കട്ഠവസേനാ**തി പരിപുണ്ണായതനഭാവസങ്ഖാതേന ഉക്കംസതാവേന, തത്ഥ ഓപപാതികാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗേഹി സഹ സബ്ബസോ പരിപുണ്ണേന അത്തഭാവേന ജായന്തി. പുന തേസം വഡ്ഢനകിച്ചം നത്ഥി. സംസേദജാനം പന ആയതനാനി ഏവ പരിപുണ്ണാനി ഹോന്തി. അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി പന പുന വഡ്ഢിത്വാഏവ പരിപുണ്ണാനി ജാതാനീതി വേദിതബ്ബം. **ഓമകവസേനാ**തി അവകംസവസേന. **ചക്ഖുസോതഘാനഭാവസേകാനികദാചിപി ന ലബ്ഭന്തി** ജാതിബധിര ജച്ചഘാനകാനം അഭാവകാനഞ്ച സമ്ഭവതോതി അപ്പോയോ. തത്ഥ താനി സബ്ബാനിപി സുഗതി ദുഗ്ഗതി ജാതിയാനം അഹേതുകസംസേദജാനം കദാചി നലബ്ഭന്തി. സുഗതിയം പന ഓപപാതികഭാവോനാമ സേട്ഠോ അത്തഭാവ പടിലാഭോതി നയേന കേനചി ഓമകേന കമ്മേന ലബ്ഭതി. തസ്മാ സുഗതിജാതി യാനം ഓപപാതികാനം അപരിപുണ്ണിന്ദ്രിയതാനാമ നത്ഥി അഞ്ഞത്ര അഭാവകേഹി ആദികപ്പികേഹിതി. ദുഗ്ഗതിജാതിയാനംപി പന തേസം കദാചി ചക്ഖു സോത ഭാവ വേകല്ലതാഏവ വത്തബ്ബാ. ന ഘാനവേകല്ലതാ. കാമധാതുയം പന അഘാനകോ ഓപപാതികോ നത്ഥീതി ഹി അട്ഠ കഥായം വുത്തം. ജിവ്ഹാവേകല്ലതാനാമ സബ്ബേസംപി നത്ഥി യേവാതി വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗേ -

> കാമധാതുയാ ഉപപത്തിക്ഖണേ കസ്സചി ഏകാദസാ യതനാനി പാതുഭവന്തി. കസ്സചി ദസ. കസ്സചിഅപരാനി ദസ. കസ്സചി നവ. കസ്സചി സത്തായതനാനി പാതുഭവന്തീതി വുത്തം.

തത്ഥ കാമധാതുയന്തി കാമലോകേ. ഉപപത്തിക്ഖണേതി പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ. കസ്സചി ഏകാദസാ യതനാനീതിആദിസു ചതൂസു വാക്യേസു സംസേദജോപപാതികാ വുത്താ. കസ്സചി സത്തായതനാനീതി ഏത്ഥ പന ഗബ്ഭസേയ്യകോവ വുത്തോ. തത്ഥ യസ്മാ സത്തായതനം നാമ പടിസന്ധിക്ഖണേ ന ലബ്ഭതി. പവത്തി കാലേയേവ ലബ്ഭതി. തസ്മാ ഏകാദസയതനാനീതി വുത്തം. കസ്സചി ദസാതി ചക്ഖുവേകല്ലവസേന. കസ്സചി അപരാനി ദസാതി സോത വേകല്ലവസേന. കസ്സചി നവാതി ചക്ഖുസോത ദ്വയ വേകല്ല വസേന വുത്തം. യദിച അഘാനകോ ഓപപാതികോനാമ സിയാ. തദാ സുദ്ധജച്ചഘാനകേന സദ്ധിം തയോ ദസകവാരാ വുത്താ സിയും. തഥാ ജച്ചന്ധഘാനക ജച്ചബധിരഘാനകേഹി സദ്ധിം തയോ നവകവാരാ ഏകോച അട്ഠകവാരോ വുത്തോ സിയാ തിണ്ണം വിപന്നാനം വസേന. തഥാ അവുത്തത്താ പന നത്ഥി അഘാനകോ ഓപപാതി കോതി വിഞ്ഞായതീതി. തസ്മിം പന വിഭങ്ഗേ ഇന്ദ്രിയവാരേ നപുംസകാനം ഓപപാതികാനന്തി അവുത്തത്താ ഥപേത്വാ ആദികപ്പികേ അഭാവകോപി ഓപപാതികോ

നത്ഥിയേവാതി. പാളിയം അവുത്തംപി പന സംസേദജാനം വുത്തപകാരം ചക്ഖാദിവേകല്ലം അട്ഠകഥാവസേന വേദിതബ്ബം. യഥാഹ-സത്തതി ഉക്കംസതോവ രൂപാനി സംസേദജോപപാത യോനീസു. അഥവാ, അവകംസതോ തിംസാതി. തത്ഥ തിംസാതി ജിവ്ഹാകായ വത്ഥു ദസകാനം വസേന തിംസരൂപാനീതി ച വുത്തം. ഇദഞ്ഹി വചനം സംസേദജാനം വസേന വുത്തന്തി മഹാടീകായം വുത്തം. ആചരിയാ നന്ദത്ഥേരേന പന യമകേ ഘാനജിവ്ഹാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അവിനാഭാവ വുത്തിതാ വുത്താതി ജിവ്ഹാ വേകല്ലതാ വിയ ഘാനവേകല്ലതാപി നത്ഥീതി ഇച്ഛിതം. ഇന്ദ്രിയ യമകേ പന -

> യസ്സവാ പന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ഘാനിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി. അഘാനകാനം ഇത്ഥീനം ഉപപജ്ജന്തീനം താസം ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, നോച താസങ്ഘാനിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതിച. യസ്സവാ പന പുരിസിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ഘാനിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതി. അഘാനകാനം പുരിസാനം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം പുരിസിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതി, നോച തേസം ഘാനിന്ദ്രിയം ഉപ്പജ്ജതീതിച വുത്തം.

തസ്മാ അട്ഠകഥായം വുത്തനയേന ഘാനവേകല്ലതാപി അത്ഥീതി യുത്തം.

**വിഭാവനിയം** പന

> അപരേ പന യമകേ ഘാനജിവ്ഹാനം സഹചാരിതാ വുത്താതി അജിവ്ഹസ്സ അസമ്ഭവതോ അഘാനകസ്സപി അഭാവമേവ വണ്ണേന്തി. തത്ഥാപി യഥാ ചക്ഖുസോതാനി രൂപഭവേ ഘാന ജിവ്ഹാഹി വിനാ പവത്തന്തി. ന ഏവം ഘാനജിവ്ഹാ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിനാ പവത്തന്തി. ഭിന്നംപി രൂപഭവേ അനുപ്പജ്ജനതോതി ഏവം വിസും വിസും കാമഭവേ അപവത്തി വസേന തേസം സഹചാരിതാ വുത്താതി ന ന സക്കാ വത്തുന്തി വുത്തം. തം യുത്തം.

ഓകാസവാരേ ഹി ഏകന്തസഹചാരിതാ വുത്തമത്ഥേന പുഗ്ഗലേസു ഏകന്തസഹചാരിതാ ന സക്കാ വത്തുന്തി. ഗബ്ഭേ മാതുകുച്ഛിമ്ഹി സേന്തീതി ഗബ്ഭസേയ്യകാ. രൂപാദീസു ഖന്ധേസു സഞ്ജന്തി ലഗ്ഗന്തീതി സത്താ. യഥാഹ- രൂപേ ഖോ രാധ യോ ഛന്ദോ, യോ രാഗോ, യാ നന്ദി, യാ തണ്ഹാ, തത്ര സത്തോ, തത്ര വിസത്തോ, തേന സത്തോതി വുച്ചതീതിആദി. ഗബ്ഭസേയ്യാച തേ സത്താചാതി സമാസോ. അണ്ഡജാചേവ ജലാബുജാച. **തീണിദസകാനി പാതുഭവന്തി**. യാനി കലലന്തി വുച്ചന്തി. **ഭാവദസകം കദാചി നലബ്ഭതി** നപുംസകസ്സാതി അധിപ്പായോ. ഏവഞ്ചകത്വാ ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗേ ഗബ്ഭസേയ്യകാനം സത്താനം അഹേതുകാനം നപുംസകാനം ഉപപത്തിക്ഖണേ ചത്താരിന്ദ്രിയാനി പാതുഭവന്തി കായിന്ദ്രിയം മനിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയം ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയന്തി വുത്തം. **തതോപരന്തി** ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പടിസന്ധിക്ഖണതോ പരം. **പവത്തികാലേതി** ഏകദസമേ സത്താഹേ. തഥാ ഹി കഥാവത്ഥുഅട്ഠകഥായം സേസാനി ചത്താരി സത്തസത്തതി രത്തിമ്ഹി ജായന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ സേസാനീതി കായായതന മനായതനതോ അവസേസാനി ചത്താരി ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാ യതനാനി. സത്തസത്തതിരത്തിമ്ഹീതി ഏകാദസമസത്താഹസ്സ പരിയോസാനരത്തിമ്ഹി. അയഞ്ച അത്ഥോ യമകടീകായ ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

ഗബ്ഭസേയ്യകസ്സ പച്ഛിമഭവികസ്സ ഉപപജ്ജന്തസ്സ ഏകദസ മസത്താഹാ ഓരതോ ഠിതസ്സ രൂപായതനം നുപ്പജ്ജിസ്സതി, നോച ചക്ഖായതനം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി.

യം പന യസ്സവാ പന യത്ഥ രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ ഘാനായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി. കാമാവചരാ ചവന്താനം അഘാനകാനം കാമാവചരം ഉപപജ്ജന്താനം രൂപാവചരാനം തേസം തത്ഥ രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. നോച തേസം തത്ഥ ഘാനായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി ഏത്ഥ അഘാനകാനം കാമാവചരം ഉപപജ്ജന്താനന്തി വുത്തം.

തം യേ ഏകാദസമസത്താഹാ ഓരതോ കാലങ്കരിസ്സന്തി. തേസം ഘാനായതനാനിബ്ബത്തകകമ്മേന ഗഹിതപടിസന്ധികാനം വസേന വുത്തന്തിച വുത്തം. ഏത്ഥച ചക്ഖുഘാനേസു വുത്തേസു സോതജിവ്ഹാ അവുത്താപി അത്ഥതോ സിദ്ധാഏവ ഹോന്തീതി.

**[൧൯൯]** യം പന **വിഭാവനിയം**

“പവത്തികാലേതി സത്തമേ സത്താഹേതി” വുത്തം. തം ന ഗഹേതബ്ബം.

അട്ഠകഥാ വിരോധതോ ഈദിസേസു ച ഠാനേസു അട്ഠകഥാ പമാണതോതി.

**[൨൦൦]** യഞ്ച **തത്ഥ**

“ടീകാകാരമതേന ഏകാദസമേ സത്താഹേ വാതി” വുത്തം. തമ്പി ന സുന്ദരം.

നഹി അട്ഠകഥായം നിദ്ദിട്ഠതോ വുത്തോ വിനിച്ഛയോ ടീകാകാര മതോനാമ സക്കാ വത്തുന്തി.

**[൨൦൧]** യഞ്ച **തത്ഥ**

“കമേനാതി ചക്ഖുദസകപാതുഭാവതോ സത്താഹാതിക്കമേന സോതദസകം. തതോ സത്താഹാതിക്കമേന ഘാന ദസകം. തതോ സത്താഹാ തിക്കമേന ജിവ്ഹാദസകന്തി ഏവം അനുക്കമേനാതി വുത്തം”. തംപി ന ദട്ഠബ്ബ.

യഥാവുത്ത അട്ഠകഥാവിരോധത്താ ഏവ.

**[൨൦൨]** യംപി **തത്ഥ**

“അട്ഠകഥായംപി ഹി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ വാ”തി വുത്തം. തംപി ന യുത്തം.

ന ഹി സാനാമ അട്ഠകഥാ അത്ഥി. യത്ഥ ഈദിസോ ഉപ്പത്തിക്കമോ ദസ്സിതോ സിയാ. നനു പടിച്ചസമുപ്പാദട്ഠകഥാസു ഗബ്ഭലേയ്യകവസേനവാ

പുരിമംഭവചക്കം വുത്തം. അനുപുബ്ബപവത്തിദീപനതോതി വുത്തന്തി ചേ.ന. തഞ്ഹി വിഞ്ഞാണാദീനം പഞ്ചന്നം അങ്ഗാനം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവപവത്തിക്കമേന പാളിയം ആഗതം പഞ്ചപദം സന്ധായ വുത്തന്തി. ആയതനനിദ്ദേസട്ഠകഥാസു പന സോ പടിക്ഖിത്തോയേവ. നച അട്ഠകഥാസു പടിക്ഖിത്തോ ഉപ്പത്തിക്കമോ ഥേരേന ഇധ കമേനാതി ഇമിനാ പാഠേന ദസ്സിതോതി സക്കാ വത്തുന്തി. തസ്മാ **കമേനാ**തി ഇധപി ദേസനക്കമേനാതി അത്ഥോ. ദേസിതാനീതി സമ്ബന്ധോച വേദിതബ്ബോ.

**സച്ചസങ്ഖേപ ടീകായം** പന

സാഖാവത്ഥം അതിക്കമ്മ പച്ഛാ സത്തമേ സത്താഹേ ചക്ഖു സോതഘാനജിവ്ഹാദസകാച ഉപ്പജ്ജന്തി. ടീകാകാരോപന ഏകാദസമേ സത്താഹേതി ആഹാതി വുത്തം. തംപി നയുജ്ജതി യേവാതി.

ഏത്ഥ ച കലലാദീനം ഉപ്പത്തിക്കമോ സംയുത്തകേ വുത്തോ. യഥാഹ -

പഥമം കലലം ഹോതി, കലലാ ഹോതി അബ്ബുദം;
അബ്ബുദാ ജായതേ പേസി, പേസിയാ നിബ്ബത്തതേ ഘനോ;
ഘനാ പസാഖാ ജായന്തി, കേസാ ലോമാ നഖാപിചാതി.

അട്ഠകഥായഞ്ച വുത്തം. തത്ഥ പഥമന്തി പഥമേന പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണേന തിസ്സോതി വാ ഫുസ്സോതിവാ നാമം നത്ഥി. അഥഖോ തീഹി ജാതിഉണ്ണംസൂഹി കതസുത്തഗ്ഗേ സണ്ഠിതതേലബിന്ദുപമാണം കലലം ഹോതി. യം സന്ധായ വുത്തം -

തിലതേലസ്സ യഥാ ബിന്ദു, സപ്പിമണ്ഡോ അനാവിലോ;
ഏവം വണ്ണപടിഭാഗം, കലലം സംപവുച്ചതീതി.

കലലാ ഹോതി അബ്ബുദന്തി തസ്മാ കലലാ സത്താഹച്ചയേന മംസധോവനഉദകവണ്ണം അബ്ബുദംനാമ ഹോതി, കലലന്തി നാമം അന്ത രധായതി. വുത്തംപി ചേതം -

സത്താഹം കലലം ഹോതി, പരിപക്കസമൂഹകം;
വിവത്തമാനം തബ്ഭാവം, അബ്ബുദംനാമ ജായതീതി.

അബ്ബുദാ ജായതേ പേസീതി തസ്മാപി അബ്ബുദാ സത്താഹച്ചയേന വിലീന തിപുസദിസാ പേസിനാമ സഞ്ജായതി. സാ മരിചഫാണിതേന ദീപേതബ്ബാ. ഗാമദാരകാ ഹി സുപക്കാനി മരിചാനി ഗഹേത്വാ സാടകന്തരേ ഭണ്ഡികം കത്വാ പീളേത്വാ മണ്ഡം ആദായ കപാലേ പക്ഖിപിത്വാ ആതപേ ഠപേന്തി. തം സുക്ഖമാനം സുക്ഖമാനം സബ്ബഭാഗേഹി മുച്ചതി. ഏവരൂപാ പേസി ഹോതി. അബ്ബുദന്തി നാമം അന്തരധായതി. വുത്തംപി ചേതം -

സത്താഹം അബ്ബുദം ഹോതി, പരിപക്കസമൂഹകം;
വിവത്തമാനം തബ്ഭാവം, പേസിനാമ പജായതീതി.

പേസിയാ നിബ്ബത്തതേ ഘനോതി തതോ പേസിതോ സത്താഹച്ച യേന കുക്കുടണ്ഡസണ്ഠാനോ ഘനോനാമ മംസപേസി പിണ്ഡോ നിബ്ബത്തതി.

പേസീതിനാമം അന്തരധായതി. വുത്തംപി ചേതം -

സത്താഹം പേസി ഭവതി, പരിപക്കം സമൂഹകം;
വിവത്തമാനം തബ്ഭാവം, ഘനോതിനാമ ജായതീതി;
യഥാ കുക്കുടിയാ അണ്ഡം, സമന്തം പരിമണ്ഡലം;
ഏവം ഘനസ്സ സണ്ഠാനം, നിബ്ബത്തം കമ്മപച്ചയാതിച.

ഘനാ പസാഖാ ജായന്തീതി പഞ്ചമേ സത്താഹേ ദ്വിന്നം ഹത്ഥപാദാനം സീസസ്സച അത്ഥായ പഞ്ചപീളകാ ജായന്തി. യം സന്ധായേതം വുത്തംപഞ്ചമേ ഖോ ഭിക്ഖവേ സത്താഹേ പഞ്ചപീളകാ ജായന്തി. സണ്ഠന്തി കമ്മ തോതി. കേസാ ലോമാ നഖാപിചാതി ദ്വാചത്താലീസമേ സത്താഹേ ഏതാനി ജായന്തീതി. ഏത്ഥ ച ഛട്ഠസത്താഹാദയോ ഛസത്താഹാ പസാദനിസ്സയാനം അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ പരിണതകാലാ ഹോന്തി. ചക്ഖാദീനി പന ഏകാദസമ സത്താഹസ്സ പരിയോ സാനദിവസേ ഏകതോ ജായന്തീതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം. യം പനേത്ഥ തിലതേലസ്സ യഥാബിന്ദൂതിആദിനാ കലലസ്സ വണ്ണസണ്ഠാനം വുത്തം. തം ഥോകം വഡ്ഢിതം സന്ധായ വുത്തം. ന പടിസന്ധിക്ഖണേ പവത്തമാനം. ന ഹി തദാ താദിസം പകതിചക്ഖുനാ ദിട്ഠം വണ്ണജാതംവാ സണ്ഠാനംവാ തസ്സ പഞ്ഞായേയ്യാതി. അനുമാനതോ പന ഏവം വേദിതബ്ബം. ഏകായ ഊകായ സത്തമോ ഭാഗോ ലിക്ഖാനാമ. ലിക്ഖായ ഛത്തിംസതിമോ ഭാഗോ രഥരേണുനാമ. രഥരേണുസ്സ ഛത്തിംസതിമോ. തജ്ജാരീ നാമ. തജ്ജാരിയാ ഛത്തിംസതിമോ അണുനാമ. അണുസ്സ ഛത്തിംസതിമോ ഭാഗോ പരമാണുനാമ. സോ പന ആകാസകോട്ഠാസികോ മംസചക്ഖുസ്സ ആപാതം നാഗച്ഛതി. ദിബ്ബചക്ഖുസ്സേവ ആഗച്ഛതീതി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തേസം ഛത്തിംസ പരിമാനോ അണു പന തിത്തിച്ഛിദ്ദ താലച്ഛിദ്ദേഹി പവിട്ഠസൂരിയരസ്മീസു വട്ടിവട്ടി ഹുത്വാ പരിബ്ഭമന്തോ പഞ്ഞായതീതി വുത്തം. സകലം പന കലാപത്തയപരിമാണമത്തഭൂതം പടിസന്ധിക്ഖണേ പരമാണുതോപി പരിത്തകമേവ സിയാ. സോ ഹി സന്താനാനുബന്ധവസേന പവത്തത്താ ഖണേ ഖണേ ഉപചിതരൂപകലാപസമൂഹോഏവ ഹോതീതി ഹേട്ഠിമ കോടിയാ ഏകൂനപഞ്ഞാസകലാപപരിമാണോഏവ സിയാ. തതോ പരിത്തകേ സതി സന്താന ഘടനസ്സേവ അസമ്ഭവതോതി. യം പന മഹാടീകായം തേ പന കലാപാ പരമാണുപരിമാണാ ഹോന്തീതി വുത്തം. തം ധാതൂനം ചുണ്ണമനസികാരാനുരൂപമത്തവസേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. **ദുതീയചിത്ത**ന്തി പഥമ ഭവങ്ഗചിത്തം. **ഠിതികാല**ന്തി പടിസന്ധി ചിത്തസ്സ ഠിതികാലം. **ഓജാഫരണമുപാദായാ**തി ഗബ്ഭസേയ്യകാനം താവ അബ്ബുദഭാവ പേസിഭാവ ഘനഭാവാദി പത്തകാലേ മാതുയാ ആമാസയഗതായ അജ്ഝോഹടാഹാര സിനേഹഭൂതായ ഓജായ ജലാബുമൂലാ നുസാരേന വത്ഥുസ്മിം ഫരണകാലം ഉപാദായ, യഥാഹ -

യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതി മാതാ, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം;
തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, മാതുകുച്ഛിഗതോ തിരോതി.

അട്ഠകഥായഞ്ച തേന സോ തത്ഥ യാപേതീതി തസ്സ ഹി നാതിതോ ഉട്ഠിതോ നാളോ മാതുഉദര പടലേന ഏകാബദ്ധോ ഹോതി. സോ ഉപ്പലദണ്ഡകോ വിയ ഛിദ്ദോ. തേന ആഹാരരസോ സംസരിത്വാ ആഹാരസമുട്ഠാനരൂപം സമുട്ഠാപേതി. ഏവം സോ ദസമാസേ യാപേതി.

മാതുകുച്ഛിഗതോ തിരോതി മാതുയാ തിരോ കുച്ഛിഗതോ. മാതുകുച്ഛിയാ അബ്ഭന്തരഗതോതി അത്ഥോതി വുത്തം. തത്ഥ പന നാഭിനാളസ്സ ഉട്ഠിതകാലം സന്ധായ നാതിതോ ഉട്ഠിതോ നാളോതി വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ന ഹി അബ്ബുദാദികാലേ തസ്സ നാതിനാളോനാമ ഉട്ഠിതോ സിയാതി. സംസേദജോപപാതികാനം പന യംകിഞ്ചി ലദ്ധംവാ അത്തനോ ഖേളംവാ അജ്ഝോഹരണകാലേ ഓജാഫരണം ഉപാദായ. തേന വുത്തം **ഓജാഫരണമുപാദായആഹാരസമുട്ഠാനാതി** . **ചുതിചിത്തോപരി സത്തരസമചിത്തസ്സാ**തി ചുതിചിത്തതോ ഉപരി പുബ്ബകാലേ സത്തരസമസ്സ ഭവങ്ഗചിത്തസ്സ. **കമ്മജരൂപാനി ന ഉപ്പജ്ജ**ന്തി തേസം തതോ പട്ഠായ അനുപ്പന്നത്തായേവ തതോ സത്ത രസമം ചുതിചിത്തംനാമ ഹോതി. നോ അഞ്ഞഥാതി. **പുരേതര**ന്തി തസ്സ സത്തരസമസ്സ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണംഏവ സന്ധായ വുത്തം. **തതോപര**ന്തി ചുതിചിത്തതോ പരസ്മിം സോളസചിത്തക്ഖണപരിമാണേ ഖണേ. **ചിത്തജാഹാരജരൂപഞ്ചാ**തി ചിത്തജരൂപസന്താനം ആഹാരജ രൂപസന്താനഞ്ച വോച്ഛിജ്ജതി അനുപാദിന്നകസന്താനേ തേസം ഉപ്പത്തിയാ അസമ്ഭവതോ. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം തം രൂപസമുട്ഠാനേ വുത്തമേവ. ഭാവദസകംനാമ കാമരാഗനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനം ഹോതീതി തബ്ബിരാഗ ഭാവനാകമ്മനിബ്ബത്തേ രൂപലോകേ തസ്സ അലാഭോ വുത്തോ. **ആഹാരജകലാപാനിച ന ലബ്ഭന്തി** അജ്ഝോഹടാ ഹാരാ ഭാവതോ, തതോയേവച സരീരഗതസ്സ അജ്ഝത്തോഹാരസ്സപി രൂപസമുട്ഠാനാ ഭാവതോ. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ പന തത്ഥ ലബ്ഭമാന രൂപകലാപേസുപി ഗന്ധരസാനം ഓജായച അഭാവം വണ്ണേതി. രൂപധാതുയാ ഉപപത്തിക്ഖണേ പഞ്ചായതനാനി പാതുഭവന്തി ചക്ഖായതനം രൂപായതനം, സോതാ യതനം, മനാ യതനം, ധമ്മായതനന്തി ച, പഞ്ചധാതുയോ പാതുഭവന്തി ചക്ഖുധാതു, രൂപധാതു, സോതധാതു, മനോവിഞ്ഞാണ ധാതു, ധമ്മധാതൂതിച, തയോ ആഹാരാ പാതുഭവന്തി ഫസ്സാഹാരോ, മനോസഞ്ചേതനാ ഹാരോ, വിഞ്ഞാണാ ഹാരോതി ച വിഭങ്ഗേവുത്തത്താ. ഏത്ഥച പാളിയം രൂപലോകേ ഫോട്ഠബ്ബേ പടിക്ഖിത്തേപി കിച്ചന്തരസബ്ഭാവാ മഹാഭൂതാനം തത്ഥ പടിലാഭോ അവാരിതോ ഏവ ഹോതി. ഗന്ധാദീനം പന കിച്ചന്തരമേവ നത്ഥി. യേന തേ ധമ്മമത്തഭാവേപി തിട്ഠേയ്യും തസ്മാ തേസം അവചനം തത്ഥ അഭാവമേവ ദീപേതീതി ആചരിയസ്സ അധിപ്പായോ. തഥാ പന ഭൂതചതുക്കം തത്ഥ അത്ഥിയേവ, യഥാഹ-അസഞ്ഞസത്താനം ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച തയോ മഹാഭൂതാതിആദി. ഫോട്ഠബ്ബായതനം പന ഫോട്ഠബ്ബ ധാതുച തത്ഥ പടിക്ഖിത്താ. തസ്മാ സബ്ബേസം സഭാവധമ്മാനം ധമ്മഭാവേ സമാനേപി യേന കിച്ചവിസേസേന ഗന്ധോ രസോ ഫോട്ഠബ്ബം കബളീകാരാഹാരോതിച വുച്ചതി. തസ്സ നത്ഥിതായ തേസം തേന നാമേ ന തത്ഥ അനുപലബ്ഭമാനതം സന്ധായ വിഭങ്ഗേ കഥാവത്ഥുമ്ഹി യമകേ സൂതി സബ്ബത്ഥ തേസം തത്ഥ പടിക്ഖേപോ. മഹാഭൂതാനം പന നിസന്ദ ധമ്മമത്തഭാവേന വിജ്ജമാനാനം തേസം ധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു അനുപവേസോതി യുത്തോ സിയാതി വദന്തി. **തീണിദസകാനി ജീവിതനവകഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ ആചരിയാനന്ദ മതിയാ ചക്ഖുസത്തകം സോതസത്തകം വത്ഥുസത്തകന്തി ഏവം തീണി സത്തകാനി ജീവിതഛക്കഞ്ചാതി വത്തബ്ബം. **അഭിരിച്ചത**ീതി അലബ്ഭമാനേ പഠമം വജ്ജിതേ തത്ഥ ലബ്ഭമാനതാവസേന അവസിസ്സതി. അതിരേകംവാ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥച രൂപലോകേ വിയ കാമലോകേ ജീവിതനവകം കസ്മാ വിസും ന വുത്തന്തി. രൂപലോകേ പന ആഹാരുപത്ഥമ്ഭകസ്സ അഞ്ഞസ്സച

സകലസരീരബ്യാപിനോ അനുപാലക ജീവിതസ്സ അഭാവാ ഏതദേവ തദുഭയട്ഠാനേ ഠത്വാ സകലസരീരം അനുപാലേതീതി പാകടം തത്ഥ ജീവിതനവകന്തി വിസും വുത്തം. കാമലോകേ പന അഞ്ഞാനി ഉപത്ഥമ്ഭകാ നുപാലകാനി ബഹൂനി പാകടാനിച ഹോന്തി. തസ്മാ ജീവിതനവകം അപാകടന്തി കത്വാ വിസും ന വുത്തം സിയാ. കാമലോകേപി പന ഏതം അസിതാദിപാചകഗ്ഗിവസേന തസ്സേവച ഉദയഭൂതസ്സ സകലസരീ രാനുപാലകസ്സ ഉസ്മാസങ്ഖാതസ്സ കായഗ്ഗിനോ വസേന പാകടമേവ. യം സന്ധായ -

> ആയു ഉസ്മാച വിഞ്ഞാണം, യദാ കായം ജഹന്തിമം;
> അപവിദ്ധോ തദാ സേതി, നിരത്ഥംവ കലിങ്ഗരന്തി വുത്തം.

തത്ഥ ആയൂതി തേസു ദ്വീസു അഗ്ഗീസു പതിട്ഠിതം ജീവിതമേവ വുച്ചതി. ഉസ്മാതി തേ ദ്വേ അഗ്ഗയോ വുച്ചന്തി. യേസു തിക്ഖമന്ദവസേന വിസമ ഭൂതേസു കായേ നാനാബാധാ ഉപ്പജ്ജന്തി. യഥാഹ-ബഹ്വാബാധോ ഹോതി ബഹ്വാതങ്കോ. വിസമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ സമന്നാ ഗതോ ഹോതി അതിഉണ്ഹായഅതിസീതലായാതി. സമഭൂതേസു പന സത്താ നിരാബാധാ ഹോന്തി. യഥാഹ-അപ്പാബാധോ ഹോതി. അപ്പാതങ്കോ. സമവേപാകിനിയാഗഹണിയാ സമന്നാഗതോഹോതി. നാതിസീതായ നച്ചുണ്ഹായ മജ്ഝിമായ പധാനക്ഖമായാതി. കേചി പന അസിതാദിപാചകഗ്ഗിസ്മിം ഏവ ഏതംമഞ്ഞന്തി. ഥേരേനചനാമരൂപപരിച്ഛേദേജീവിതനവകം നാമ, രൂപലോകേ വിസും സിയാതി വുത്തം.

വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പന സേസേസു ചതുസമുട്ഠാനേസു അട്ഠസു ജീവിതനവ കഞ്ചേവ തീണി ഓജട്ഠമകാനി ചാതി തേത്തിംസ തേത്തിംസ രൂപാനി പാകടാനി ഹോന്തീതി വുത്തം. തത്ഥ അട്ഠസൂതി പാചകഗ്ഗിഅസ്സാസ പസ്സാസവജ്ജിതേസു തീസു തേജോകോട്ഠാസേസു പഞ്ചസു വായോ കോട്ഠാസേസൂതി അട്ഠസു. ഇതി കാമലോകേപി സകലസരീരബ്യാപീസു തേജോവായോ കോട്ഠാസേസു ലബ്ഭമാനത്താ ഏതം സകല സരീരേഏവ ദട്ഠബ്ബന്തി. ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ പനേത്ഥ കാമലോകേ വിയ രൂപലോകേ രൂപകലാപാനം നിരോധക്കമോ ന വുത്തോതി. വിസേസാഭാവതോ, രൂപലോകേപി ഹി മരണകാലേ പന ചുതിചിത്തോ പരി സത്തരസമചിത്തസ്സ ഠിതികാല മുപാദായ കമ്മജരൂപാനി നുപ്പജ്ജന്തീതിആദികോ നിരോധക്കമോ കാമലോകസദിസോയേവ. കേവലം പനേത്ഥ ആഹാരജരൂപ നിരോധോനാമ നത്ഥി, തഥാ കളേവര നിക്ഖേപോച. തസ്മാ തത്ഥപി ചുതിചിത്തതോ പരം സോളസചിത്തക്ഖണ പരിമാണേ ഏകസ്മിം ഖണേ ചിത്തജരൂപസന്താനം വോച്ഛിജ്ജതി. തതോ പരം ഉതുസമുട്ഠാനരൂപപരംപരാ ഏകദ്വിതി അച്ഛരാകാലമത്തംപി പവത്തിത്വാ വോച്ഛിജ്ജതീതി യുത്തം. നച ഏത്തകമത്തേന കാലേന പവത്തമാനായപി രൂപസന്തതിയാ മതകളേവരംനാമ സക്കാ ലദ്ധും. പസ്സന്താനം ഏകക്ഖണേന വിയ സരീരസ്സ അന്തരധാനസ്സ പഞ്ഞായനതോതി. യഥാച രൂപലോകേ, തഥാ കാമലോകേപി ഉപപത്തിദേവാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഓപപാതികാനന്തി. തേസഞ്ഹി സരീരാനി പടിസന്ധിക്ഖണേയേവ സബ്ബസോ പരിപുണ്ണേന കമ്മജകായേന നിബ്ബത്തത്താ കമ്മജരൂപേഹി ഘനപൂരിതാനി സല്ലഹുകഭരാനി ച ഹോന്തി. ഇതരരൂപാനി കമ്മജരൂപേസു പതിട്ഠായ പവത്തന്തി. തസ്മാ തേസം ചുതികാലേ കമ്മജരൂപേസു നിരുദ്ധേസു താനി തിന്ന പതിട്ഠാനി ഹുത്വാ ചിരം സന്താനം

ഘട്ടേതും നസക്കോന്തി. ഥോകം പവത്തിത്വാ സബ്ബസോ നിരുജ്ഝന്തി. സരീരനിക്ഖേപോനാമ തേസം നത്ഥീതി ദട്ഠബ്ബം.

**[൨൦൩]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"മരണകാലേ പന ബ്രഹ്മാനം സരീരനിക്ഖേപാഭാവതോ സബ്ബേസംപി തിസമുട്ഠാനാനി ദ്വിസമുട്ഠാനാനിച സഹേവ നിരുജ്ഝന്തീ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി സബ്ബേസം രൂപബ്രഹ്മാനം മരണാസന്നചിത്താനി രൂപം നസമുട്ഠാപേന്തീതി ആപജ്ജതി. ന ഹി മരണാസന്ന ചിത്ത സമുട്ഠിതാനി രൂപാനി **കമ്മജരൂപേഹി** സഹേവ നിരുജ്ഝന്തീതി സക്കാ വത്തുന്തി. യഥാചതാനി **കമ്മജരൂപ**നിരോധതോ ഥോകം പവത്തിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. തഥാ ഉതുജരൂപാനിപി ചിത്തജരൂപനിരോധതോ ഥോകം പവത്തിത്വാ നിരുജ്ഝന്തീതി ന ന സക്കാ വിഞ്ഞാതും. നച താവത്തകേന കാലേന തേസു പവത്ത മാനേസുപി സരീരനിക്ഖേപോനാമ സക്കാ ഭവിതുന്തി. ബ്രഹ്മാനം പന ഥിന മിദ്ധാദീനം നീവരണജാതിയാനം അത്ഥിതായ തദനുരൂപം ചിത്തജരൂപാനം തദനുഗതികാനഞ്ച ഉതുജരൂപാനം ലഹുകഗരുകതാദിവികാരോ ന ന സമ്ഭവതീതി ലഹുതാദിത്തയംപി ഗഹേത്വാ വുത്തം **തേവീസരൂപേസൂ**തി. ഘാനാദിത്തയഭാവദ്വയവജ്ജാനി തേവീസരൂപാനി ഹോന്തി. താനിയേവ ചക്ഖു സോതവത്ഥു വിഞ്ഞത്തിദ്വയവജ്ജാനി അസഞ്ഞീനം സത്തരസേവ രൂപാനി ഹോന്തീതി യോജനാ. അസഞ്ഞീനം പന ഗരുലഹുതാദിപകാരോ ചിന്തേ തബ്ബോ. ന വാ ചിന്തേതബ്ബോ രൂപധമ്മാനം രുപ്പനവികാരസ്സ ബഹുകാരണത്താതി. **ഉപപത്തിയ**ന്തി കാമരൂപാസഞ്ഞീനം പടിസന്ധിയാ ഉപ്പാദക്ഖണേ. ഉപ്പാദക്ഖണോഏവ ഹി ഏകന്തേന ഉപപത്തിഖണോനാമ ഹോതീതി. **പവത്തേതൂ**തി പടിസന്ധിയാ ഠിതിക്ഖണതോ പട്ഠായ സകലേ പവത്തികാലേ പന **നകിഞ്ചിപി നലബ്ഭതി**. ലബ്ഭതിയേവാതി അധിപ്പായോ. ന ഹി ഇദംനാമ രൂപം പവത്തേ നലബ്ഭതി. പടിസന്ധിയംഏവ ലബ്ഭതീതി അത്ഥീതി. [രൂപപവത്തിക്കമോ]

**൨൦൪**. ഏവം ചിത്തചേതസിക രൂപസങ്ഗഹം കത്വാ ഇദാനി യഥാ നുപ്പത്തം നിബ്ബാനസങ്ഗഹം കരോന്തോ **നിബ്ബാനംപനാ**തിആദി മാഹ. നിബ്ബാനം പന നിബ്ബാനന്തി പവുച്ചതീതി സമ്ബന്ധോ. **ലോകുത്തരസങ്ഖാത**ന്തി ലോകുത്തരന്തി ഭഗവതാ കഥിതം, യഥാഹ-കതമേ ധമ്മാ ലോകുത്തരാ. ചത്താരോച അരിയമഗ്ഗാ ചത്താരിച സാമഞ്ഞഫലാനി അസങ്ഖതാച ധാതു, ഇമേ ധമ്മാ ലോകുത്തരാതി. ഏതേന നിബ്ബാനസ്സ പഞ്ഞത്തിമത്തഭാവം നിവത്തേതി. ന ഹി ലോകവോഹാരസിദ്ധാ പഞ്ഞത്തി ലോകുത്തരാനാമ സക്കാ ഭവിതുന്തി. **ചതുമഗ്ഗഞാണേന സച്ഛികാതബ്ബ**ന്തി ചക്ഖുമന്തേന ചന്ദമണ്ഡലംവിയ ചക്ഖുനാ പടിലദ്ധമഗ്ഗഞാണേഹി അരിയജനേഹി ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗഞാണേഹി പച്ചക്ഖതോ ദട്ഠബ്ബം. പടിവിജ്ഝിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ **ചതുമഗ്ഗഞാണേനാ**തി ഏതേന താദി സമ്ഹാ പടിപത്തിമഗ്ഗതോ വിമുഖാനം അന്ധപുഥുജ്ജനാനം ജച്ചന്ധാനം വിയ ചന്ദ മണ്ഡലസ്സ തസ്സ അവിസയഭാവം ദസ്സേതി. ന ച ജച്ചന്ധാനം ചക്ഖുമ്ഹി അനുപലദ്ധമത്തേന ചന്ദമണ്ഡലം നത്ഥിനാമ ഹോതീതി. **സച്ഛികാതബ്ബ**ന്തി ഏതേന പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനഭാവം ദസ്സേതി. യഞ്ഹി കിഞ്ചി പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനം നഹോതി. തം സരൂപതോ കസ്സ പച്ചക്ഖംനാമ ഭവിസ്സതീതി. തദുഭയേന പനസ്സ

പഞ്ഞവന്താനം കല്യാണകപുഥുജ്ജനാനം അനുമാനതോ സിദ്ധതം ദീപേതി, ന ഹി അനുമാനതോപി അത്തനോ ബുദ്ധിയം അസിദ്ധസ്സ അപാകടസ്സ സച്ഛികിരിയായ വായാമോപിനാമ അത്ഥി. യേന സച്ഛികിരിയാ സിദ്ധിയാതി. ഏവം നിബ്ബാനസ്സ പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കേവലം വിജ്ജമാനമത്തമേവ ന ഹോതി. അഥഖോ മഹാതേജവന്തം മഹോജവന്തഞ്ച തം ഹോതീതി ദസ്സേതും **മഗ്ഗഫലാനമാലമ്ബണഭൂതന്തി** വുത്തം. ഏതേന നിബ്ബാനേന വിനാമഗ്ഗ ഫലാനം അകിച്ചസിദ്ധിം ദസ്സേതി. തതോ തസ്സ മഹാതേജവന്ത തം മഹോജവന്തതഞ്ച ദീപേതി. യഥാ ഹി മഹിദ്ധികോ ഏകോ രാജാ ഹോതി. തസ്സ രട്ഠേ ഏകസ്മിം മഹാഗാമേ ഏകോ ഗാമഭോജകോ ഏകോച ചോരജേട്ഠകോ മഹാപരിവാരോ വസതി. തേച അഞ്ഞമഞ്ഞം വധായ പരിസക്കന്താ വിചരന്തി. തത്ഥ ഗാമഭോജകോ നഗരം ഗന്ത്വാ രാജാനം ഉപട്ഠഹി. സോ ന ചിരസ്സേവ രാജവല്ലഭോ ഹോതി. രാജതോ മഹതിം ആണം ലഭതി. തം സുത്വാ ചോരജേട്ഠകോ ഇദാനി ഇധവസന്തസ്സ മമജീവിതം നത്ഥീതി അത്തനോ പരിവാരേന സദ്ധിം അട്ടവിം പവിട്ഠോ. ഗാമഭോജകോച തംഅട്ടവിം പവിട്ഠംപി മുഞ്ചിതും അദത്വാ ഗഹേത്വാ വധി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. മഹിദ്ധികരാജാ വിയ ഹി നിബ്ബാനം. ഗാമ ഭോജകോ വിയ ഞാണം. ചോരജേട്ഠകോ വിയ മോഹോ. പരിവാര ചോരാ വിയ സേസകിലേസാ. പുബ്ബേ രഞ്ഞോ അനുപട്ഠാ നകാലേ ഗാമഭോജകോ വിയ പുഥുജ്ജനഞാണം. ഉപട്ഠാനകാലേ ഗാമ ഭോജകോ വിയ മഗ്ഗഞാണന്തി. തണ്ഹാ പവത്തമാനാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദി ഭേദേസു ഖന്ധാദിധമ്മേസു വിനന്ധമാനാവ പവത്തതി. യഥാഹ -

അന്തോജടാ ബഹിജടാ, ജടായ ജടിതാ പജാതി.

തസ്മാ സാ വേളുഗുമ്ബേ വേളുസാഖാ വിയ വിനനട്ഠേന സംസിബ്ബനട്ഠേന വാനസമഞ്ഞം ലഭതീതി വുത്തം **വാനസങ്ഖാതായതണ്ഹായാതി**. **നിക്ഖന്തത്താതി** നിസ്സടത്താ. തസ്സാ വിസയഭാവം അതിക്കമിത്വാ ഠിതത്താതി അത്ഥോ. ഏതേന വാനതോ നിക്ഖന്തന്തി നിബ്ബാനന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. **സഭാവതോതി** സന്തിലക്ഖണേന. അജ്ഝത്തസമ്ഭൂതാനം തിവിധവട്ടസന്താപാനം നിബ്ബുതിഅത്ഥേന. തേസം സബ്ബസോ അഭാവട്ഠേനാതി അത്ഥോ. **ഏകവിധംപീതി** യഥാ ചിത്തം സഭാവതോ ഏകവിധംപി ജാതിധമ്മത്താ ജാതിഭൂമിസമ്പയോഗാദി ഭേദേന കാല ദിസാദേസപുഗ്ഗലഭേദേനച വത്ഥുതോ ഭിന്നമേവ ഹോതി. ന തഥാ ഇദം നിബ്ബാനം. ഇദം പന സഭാവതോപി വത്ഥുതോപി അഭിന്നമേവ ഹുത്വാ ഏകവിധം ഹോതി. ഇദഞ്ഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അതീതേ ഏതരഹി അനാഗതേച പരിനിബ്ബുതാനം ബുദ്ധാനംവാ പച്ചേകബുദ്ധാനംവാ ബുദ്ധസാവകാനംവാ സബ്ബേസംപി ഏകമേവ ഹോതി. കസ്മാ, അനിദ്ദിസിതബ്ബധമ്മത്താ. വിഞ്ഞാണം അനിദസ്സനം അനന്തം സബ്ബതോപഭന്തി ഹി ഭഗവതാ വുത്തം. തത്ഥ വിഞ്ഞാണന്തി സങ്ഖതധമ്മാനം ഖയനിരോധഭാവേന സിദ്ധത്താ ഏതം തബ്ഭാവേനഏവ സുട്ഠു അഭിബ്യത്തം കത്വാ ഞാതബ്ബം. അനിദസ്സനന്തി അനിമിത്തധമ്മത്താ ബാലപുഥുജ്ജനാനം ദസ്സനവിസയഭൂതേന കേനചിനിമിത്തേന നിദസ്സിതുംവാ കാലഭേദേന ദിസാദേസപുഗ്ഗലസന്താന ഭേദേന ഹീനപണീതാദിഭേദേന ച ഭിന്നം കത്വാ നിദസ്സിതുംവാ നാരഹതീതി അത്ഥോ. അനന്തന്തി പുബ്ബന്താപരന്തവിരഹിതം. സബ്ബതോപഭന്തി വട്ടദുക്ഖപടിപക്ഖസിദ്ധേഹി അനന്തേഹി ഗുണോഭാസേഹി സബ്ബതോ

പഭാവന്തന്തി അത്ഥോ. തഥാ അനിദ്ദിസിതബ്ബധമ്മത്താച പന അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സബ്ബാസുച ദിസാസു അസുകസ്മിം നാമ കാലേ അസുകായനാമ ദിസായ നത്ഥീതി നവത്തബ്ബം. കസ്മാ, അരിയമഗ്ഗം ഭാവേന്തേന യദാ കദാചി യത്ഥ കത്ഥചി അവസ്സം അധിഗന്തബ്ബതാവസേന സബ്ബദാ സബ്ബത്ഥ ച ലബ്ഭമാനത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം വിനയേ, അങ്ഗുത്തരേ, ഉദാനേച -

> സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖവേ യാകാചി ലോകേ സവന്തിയോ മഹാസമുദ്ദം അപ്പേന്തി. യാച അന്തലിക്ഖാ ധാരാ പപതന്തി. ന തേന മഹാസമുദ്ദസ്സ ഊനത്തംവാ പൂരത്തംവാ പഞ്ഞായതി. ഏവ മേവ ഖോ ഭിക്ഖവേ ബഹൂചേപി ഭിക്ഖൂ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാന ധാതുയാ പരിനിബ്ബായന്തി. ന തേന നിബ്ബാനധാതുയാ ഊനത്തം വാ പൂരത്തംവാ പഞ്ഞായതീതി.

അട്ഠകഥാസുച ന തേന നിബ്ബാനധാതുയാ ഊനത്തംവാ പൂരത്തംവാ പഞ്ഞായതീതി അസങ്ഖ്യേയ്യേപി മഹാകപ്പേ ബുദ്ധേസു അനുപ്പജ്ജന്തേസു ഏകസത്തോപി പരിനിബ്ബാതും നസക്കോതി. തദാപി തുച്ഛാ നിബ്ബാന ധാതൂതി നസക്കാ വത്തും. ബുദ്ധകാലേ പന ഏകേകസ്മിം സമാഗമേ അസങ്ഖ്യേയ്യാപി സത്താ അമതം ആരാധേന്തി. തദാപി നസക്കാ വത്തും പൂരാ നിബ്ബാനധാതൂതി വുത്തം. ബ്രഹ്മനിമന്തനസുത്തേച വിഞ്ഞാണം അനിദസ്സനം അനന്തം സബ്ബതോപഭന്തി വുത്തം. അട്ഠകഥായഞ്ച സബ്ബതോപഭന്തി സബ്ബതോ പഭാസമ്പന്നം. നിബ്ബാനതോ ഹി അഞ്ഞോ കോചി ധമ്മോ പഭസ്സരതരോവാ ജോതിവന്തതരോവാ പരിസുദ്ധതരോവാ പണ്ഡര തരോവാ നത്ഥി. സബ്ബതോവാ പഭൂതമേവ ഹോതി. നകത്ഥചി നത്ഥീതി സബ്ബതോപതം. പുരത്ഥിമദിസാദീസു ഹി അസുകദിസായംനാമ നിബ്ബാനം നത്ഥീതി നവത്തബ്ബന്തി വുത്തം.

ഏവംസന്തേപി ഏതം നിരുദ്ധതേകാലികധമ്മ സന്നിസ്സയേന വിഞ്ഞായ മാനത്താ നിരുദ്ധധമ്മഭേദേന ഭിന്നം കത്വാ ഉപചരിതും ലബ്ഭതീതി വുത്തം **സഉപാദിസേസാ**തിആദി. തത്ഥ ഉപാദീയതി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഭുസം ഗണ്ഹീയതീതി ഉപാദി. ഉപാദിന്നഖന്ധപഞ്ചകം. സോയേവ ഏകദേസേനവാ അനവസേസേനവാ പഹീനേഹി കമ്മകിലേസേഹി സേസോതി ഉപാദിസേസോ. സംവിജ്ജതി തസ്മിം സന്താനേ ഉപാദിസേസോ യസ്സാ അധിഗതകാലേതി സഉപാദിസേസാ. **നിബ്ബാനധാതൂ**തി നിബ്ബുതിസ ഭാവോ. സഉപാദിസേസാച സാ നിബ്ബാനധാതുചാതി സമാസോ. നത്ഥി തസ്മിം സന്താനേ ഉപാദിസേസോ യസ്സാ അധിഗതകാലേതി അനുപാദിസേസാ, അനുപാദിസേസാച സാ നിബ്ബാനധാതുചാതി വിഗ്ഗഹോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഇതി വുത്തകേ-ദ്വേ മാ ഭിക്ഖവേ നിബ്ബാനധാതുയോ. കതമാ ദ്വേ, സഉപാദിസേസാച നിബ്ബാനധാതു, അനുപാദിസേസാച നിബ്ബാനധാതൂതിആദി. തത്ഥ പുരിമാ കിലേസനിബ്ബാനംനാമ. പച്ഛിമാ ഖന്ധനിബ്ബാനംനാമ. പുരിമാവാ ദിട്ഠധമ്മിക നിബ്ബാനംനാമ. പച്ഛിമാ സമ്പരായിക നിബ്ബാനംനാമ. യഥാഹ-ഏകാ ഹി ധാതു ഇധ ദിട്ഠധമ്മികാ സഉപാദിസേസാ ഭവനേത്തി സങ്ഖയാ. അനുപാദിസേസാ പന സമ്പരായികാതി. അങ്ഗുത്തരേ പന സത്തനിപാതേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്ത പഞ്ഞാപി മുത്താനം ദ്വിന്നം ഖീണാസവാനം ഖന്ധുപാദിസേസവസേന കായസക്ഖിദിട്ഠിപത്ത സദ്ധാവിമുത്തധമ്മാനുസാരീസങ്ഖാതാനം ചതുന്നം സേക്ഖാനം ആരദ്ധവിപസ്സ കസ്സച യോഗീകല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ കിലേസു പാദിസേസവസേന സഉപാദിസേസതാ അനുപാദിസേസതാച വുത്താ. തഥേവ നവനിപാതേ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ, ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ,

സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ഉദ്ധം സോതഅകനിട്ഠഗാമീതി പഞ്ചന്നം അനാഗാമീനം സകദാഗാമിസ്സ തിണ്ണം സോതാപന്നാനന്തി നവന്നം സേക്ഖപുഗ്ഗലാനം കിലേസുപാദിസേസവസേന സഉപാദിസേസതാ വുത്താ.

നേത്തിയം പന അരഹത്തഫലംപി സഉപാദിസേസനിബ്ബാനന്തി വുത്തം. തം ഇധ നാധിപ്പേതം. ഏത്ഥച മഗ്ഗക്ഖണേ കിലേസാനം ഖയോ സഉപാദി സേസംനാമ. ചുതി അനന്തരേ ഖന്ധാനം അനുപ്പാദോ അനുപാദിസേസംനാമ. യസ്മാ പന പടിസന്ധിവന്ധാനാമ കിലേസേസു സതിഏവ ജായന്തി. അസതി നജായന്തി, തസ്മാ തേപി കിലേസക്ഖയേന സഹേവ ഖിയ്യന്തി. യാവചുതിയാ പവത്തമാനം പച്ചുപ്പന്നഖന്ധസന്താനം പന ഖീണാസവസ്സപി പുരിമഭവേ പവത്തകമ്മകിലേസാനം ഫലനിസന്ദഭൂതം സബ്ബസത്താനം ധമ്മ താസിദ്ധം. തസ്മാ തം ഖീണേസുപി കിലേസേസു യാവചുതിയാ പവത്ത തിയേവ. ചുതിക്ഖണേ തസ്സ നിരോധോപി ധമ്മതാനിരോധോ ഏവ. യോ പന തദനന്തരേ പുനഭവസ്സ അനുപ്പാദോ. സോ കിലേസക്ഖയേന സഹേവ സിദ്ധോ. ന കേവലം തദനന്തരേ പുന ഭവസ്സേവ. തതോ പരംപി അനമതഗ്ഗ സംസാരേ ഭവപരംപരായ അനുപ്പാദോപി തേന സഹേവ സിദ്ധോ. സബ്ബഞ്ചേതം ഏകമേവ നിബ്ബാനം. ഏവംസന്തേപി ഖന്ധാവസേസസ്സ ഭാവാ ഭാവലേസം ഉപാദായ അയം ഭേദോ വുത്തോതി വുത്തം **ദുവിധം ഹോതി കാരണപരിയായേനാ**തി ദുവിധ പഞ്ഞാപനസ്സ കാരണലേസേനാതി അത്ഥോ.

യസ്മാ പന സങ്ഖതധമ്മാനാമ സപലിബോധധമ്മത്താ നാനാപലിബോധേഹി നിച്ചകാലം ജനം പീളേന്തി. സന്തസുഖംനാമ ലദ്ധും നദേന്തി. സനിമിത്ത ധമ്മത്താച കിലേസാനം ജരാമരണാദീനഞ്ച സബ്ബേസം അനത്ഥാനം വത്ഥു ഭൂതാ ഭൂമിഭൂതാ ഹോന്തി. സപണിഹിതധമ്മത്താച സബ്ബദുക്ഖാനം മൂലഭൂതം ആസാദുക്ഖംനാമ നിച്ചകാലംപി ജനേന്തി. തസ്മാ തപ്പടിപക്ഖസിദ്ധേന ഗുണഭേദേന തിവിധംഭേദം ദസ്സേതും **സുഞ്ഞത**ന്തിആദി മാഹ. തത്ഥ സബ്ബപലിബോധ വിവിത്തത്താ സുഞ്ഞതം. സക്കായദിട്ഠിയാ ഹി സതി ബാലാനം യത്തകാ പാപകമ്മപലിബോധാ അപായ ദുക്ഖപലിബോധാച സന്ദിസ്സന്തി. പണ്ഡിതാനംച തതോ അത്താനം രക്ഖനത്ഥം യത്തകാ കല്യാണകമ്മപലിബോധാ സന്ദിസ്സന്തി. സക്കായദിട്ഠിനിരോധോയേവ സബ്ബേ തേ സക്കായദിട്ഠിമൂലകേ പലിബോധേ നിരോധേതും സക്കോതി. ന വിനാ തേന അഞ്ഞോ കോചി. തസ്മാ സോനിരോധോ തേഹി പലിബോധേഹി വിവിത്തോ ഹോതി, തഥാ രാഗക്ഖയോയേവ രാഗമൂലകേ പലിബോധേ നിരോധേതും സക്കോതി. ന വിനാ തേന അഞ്ഞോ കോചി. ദോസക്ഖയോയേവ ദോസമൂലകേ. മോഹക്ഖയോയേവ മോഹമൂലകേതിആദി വത്തബ്ബം. ഇതി നിബ്ബാനം സബ്ബപലി ബോധേഹി വിവിത്തത്താ സുഞ്ഞതംനാമ.

നിമിത്തം വുച്ചതി ഉപ്പാദപവത്തമൂലകോ ഓളാരികാകാരോ. യേന സമന്നാഗതാ സങ്ഖതധമ്മാ സബ്ബേസം കിലേസാനം ജരാമരണാനഞ്ച വത്ഥുഭൂതാ ഭൂമിഭൂതാ ഹോന്തി. തഥാ സബ്ബേസം മാരാനം സബ്ബേസം വേരാനം സബ്ബേസം രോഗാദി അനത്ഥാനം വത്ഥുഭൂതാ ഭൂമിഭൂതാ ഹോന്തി. യതോ തേ മാരധേയ്യാതിപി മച്ചുധേയ്യാതിപി വുച്ചന്തി. കാല ദിസാ ദേസ സന്താനാദി ഭേദേന ഹീനപണീതാദി ഭേദേനച ഭേദം ഗച്ഛന്തി. നിബ്ബാനം പന സബ്ബേസം നിമിത്തധമ്മാനം ഖയനിരോധഭാവേന സിദ്ധത്താ നത്ഥി. തസ്മിം നിമിത്തന്തി **അനിമിത്തം**. തഞ്ഹി സബ്ബേസം കിലേ സാദീനം അനത്ഥാനം വത്ഥുഭൂതേ നിമിത്തധമ്മേ വിദ്ധംസേത്വാ തേസം അനത്ഥാനം അഭാവം സാധേന്തം നിച്ചം

തിട്ഠതി. നച തം കാലഭേദേന ഭിന്നം ഹോതി. ഇദം അതീതേ അസുകകപ്പേ അസുകബുദ്ധസ്സ നിബ്ബാനം, ഇദം അനാഗതേ, ഇദം ഏതരഹീതി. നാപി ദിസാഭേദേന ഭിന്നം. ഇദം ദസസു ദിസാസു അസുകായനാമ ദിസായ നിബ്ബാനം, ഇദം അസുകായ നാമാതി. നചാപി ദേസഭേദേനവാ സന്താനഭേദേനവാ ഭിന്നം. ഇദം മനുസ്സലോകേ ഇദം ദേവലോകേ ഇദം ബ്രഹ്മലോകേതി വാ ഇദം മനുസ്സാനം ഇദം ദേവാനം ഇദം ബ്രഹ്മാനന്തിവാതി. തഥാ പണീതാദി ഭേദേന ഭിന്നം ന ഹോതി. ഇദം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം. ഇദം പച്ചേകബുദ്ധാനം. ഇദം ബുദ്ധസാവകാനന്തി.

പണിഹിതം, പണിധാനം, പണിധി, പത്ഥനാ, ആസാ, ജിഘച്ഛാ, പിപാസാതി അത്ഥതോ ഏകം. സങ്ഖതധമ്മാച ലബ്ഭമാനാപി ഭിജ്ജനധമ്മത്താ പുനപ്പുനം ലദ്ധും ആസാ ദുക്ഖംനാമ വഡ്ഢേന്തി. ആസാദുക്ഖസ്സ പരിയന്തോനാമ നത്ഥി. സബ്ബഞ്ച ദുക്ഖം ആസാമൂലകം ഹോതി. ആസാസദിസം ദുക്ഖനിദാനംനാമ നത്ഥി, നിബ്ബാനം പന സയം പിപാസവിനയധമ്മത്താ ആസാസങ്ഖാതം സബ്ബം തണ്ഹാപണിധിംവാ ഛന്ദപണിധിംവാ വിനേന്തം വിധമേന്തം വത്തതീതി നത്ഥി. തസ്മിം പണിഹിതന്തി **അപ്പണിഹിതം**. ഏത്ഥച ദുവിധം സുഖം വേദയിതസുഖം സന്തിസുഖന്തി. തത്ഥ മനുസ്സ ദിബ്ബ ബ്രഹ്മ സമ്പത്തിയോ ലഭിത്വാ അനുഭവനവസേന പവത്തം പീതിസോമനസ്സ സുഖം വേദയിതസുഖംനാമ. തം പന ഖണേഖണേ വിജ്ജുവിയ ഭിജ്ജനധമ്മം. സമ്പത്തിയോച അനിച്ചധമ്മാ. സബ്ബേ തേ അപരിയന്തം ആസാദുക്ഖം ഭിയ്യോ വഡ്ഢേന്തിയേവ. തസ്മാ സബ്ബം വേദയിതസുഖംനാമ ആസാ ദുക്ഖജനകത്താ ഏകന്തേന ദുക്ഖമേവ ഹോതി. യഥാഹ-യംകിഞ്ചി വേദയിതം, സബ്ബം തം ദുക്ഖസ്മിന്തി. ധമ്മസേനാപതിനാച കതമം തം ആവുസോ സാരിപുത്ത നിബ്ബാനേ സുഖം, യദേത്ഥ വേദയിതം നത്ഥീതി പുട്ഠേന ഏതദേവേത്ഥ ആവുസോ നിബ്ബാനേ സുഖം, യദേത്ഥ വേദയിതം നത്ഥീതി വുത്തം. സന്തിസുഖംനാമ അത്തനി ഉപ്പന്നാനംവാ ഉപ്പജ്ജിതും പച്ചുപട്ഠി താനംവാ കിലേസാദീനം അപായദുക്ഖാദീനഞ്ച അത്തനോ സമ്മാപയോഗം പടിച്ച വിമുച്ചനസുഖം. ഏതദേവേത്ഥ ഏകന്തസുഖം അചലസുഖം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അസതി പുഥുജ്ജനാനം മനുസ്സ ദിബ്ബബ്രഹ്മസമ്പത്തിയോ അനുഭവന്താനംപി അവസ്സം പത്തബ്ബട്ഠേന പച്ചുപട്ഠിതാനേവ ഹോന്തി അവിചിനിരയ ഭയാദീനീതി. തസ്മാ സബ്ബസ്സ വേദയിതസുഖമൂലകസ്സ ആസാദുക്ഖസ്സ സന്തിസുഖദീപകം ഇദം അപ്പണിഹിതപദം നിബ്ബാനസ്സ ഏകം മഹന്തം ഗുണപദം ഹോതീതി.

**ആകാര ഭേദേനാ**തി തിവിധസ്സ സുഞ്ഞതാദികസ്സ ഗുണകോട്ഠാസസ്സ ഭേദേന. ഏത്ഥച യദേതം അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അജ്ഝത്തം അനുസയിത്വാ ആഗതാനം കിലേസാനം മഗ്ഗക്ഖണേ അജ്ഝത്തമേവ നിരുജ്ഝനം ഖിയ്യനം. തം ഖയധാതു നിരോധധാതു സങ്ഖാതം ഏകം ധമ്മായതനം ഹോതി. ഏകാ ധമ്മധാതു ഹോതി. ഏകോ പരമത്ഥധമ്മോ ഹോതി. ഖയട്ഠേന നിരോധട്ഠേന സഭാവതോ വിജ്ജമാനത്താ, ന ഹി തം പഞ്ഞത്തിരൂപം ഹോതി. കായേ ഞാണേച സരൂപതോ ഉപലദ്ധത്താ, ദുവിധഞ്ഹി നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികരണം കായസച്ഛികരണം ഞാണസച്ഛികരണഞ്ച. യഥാഹ-ഛന്ദജാതോ ഉസ്സഹതി. ഉസ്സഹിത്വാ തുലേതി. തുലയിത്വാ പദഹതി. പഹിതത്തോ സമാനോ കായേനചേവ പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി. പഞ്ഞായച തം പടിവിജ്ഝ പസ്സതീതി. തത്ഥ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അജ്ഝത്തം നിച്ചം സന്താപേത്വാ

പരിദയ്ഹിത്വാ ആഗതാനം കിലേസാനം മഗ്ഗക്ഖണേ അജ്ഝത്തമേവ നിരുജ്ഝനം നിബ്ബായനം കായസച്ഛികരണംനാമ. ഏവം കായേന സച്ഛികത്വാ പുന പച്ചവേക്ഖന്തോ അജ്ഝത്തം തം നിരുജ്ഝനം ഞാണേന പച്ചക്ഖതോ പസ്സതി. നിരുദ്ധാ മേ കിലേസാതി ജാനാതി, ഇദം ഞാണസച്ഛികരണംനാമ. തേസു കായ സച്ഛികരണം അനന്തം അപരിമാണം വട്ടദുക്ഖം ഖേപേതി. ഞാണസച്ഛികരണം അനപ്പകം പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി. പഞ്ഞത്തിധമ്മേസു ഏവ രൂപം സച്ഛികരണംനാമ നത്ഥീതി. തസ്സ പന നിരുജ്ഝനസ്സ സുഞ്ഞതധമ്മത്താ മന്ദബുദ്ധീനം തസ്മിം തുച്ഛസഞ്ഞാ നിരത്ഥകസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി. അനിമിത്ത ധമ്മത്താ തസ്മിം അഭാവമത്തസഞ്ഞാ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി. അപ്പണിഹിതധമ്മത്താ തണ്ഹാവസികാ ജനാ തസ്മിം സുഖം നാമ കിഞ്ചി നത്ഥീതി മഞ്ഞന്തി.

യേ പന യഥാവുത്തം ഖയനിരോധമത്തം നിബ്ബാനംനാമ നഹോതി. തഞ്ഹി അഭാവമത്തം പഞ്ഞത്തിരൂപം ഹോതി. നിബ്ബാനഞ്ചനാമ ഗമ്ഭീരാദീനം അനന്തഗുണാനം വത്ഥു ഹോതി, നച അഭാവമത്തം തേസം വത്ഥു ഭവിതും അരഹതി. നിബ്ബാനം പരമം സുഖന്തി വുത്തം. നച അഭാവമത്തേ കിഞ്ചി സുഖംനാമ സക്കാലദ്ധും. തസ്മാ യോ തസ്സ ഖയനിരോധസ്സ പച്ചയോ അത്ഥി. യസ്സച ആനുഭാവേന സോ ഖയനിരോധോ സിജ്ഝതി. ഏത ദേവ നിബ്ബാനം നാമാതി ഇച്ഛന്തി. തേസംപി വട്ടദുക്ഖ സന്തിതോ അതിരേകപയോജനംനാമ നലബ്ഭതി. നിബ്ബാനസ്സച ഗുണപദാനി നാമ അനന്താനം വട്ടധമ്മാനം പടിപക്ഖവസേന സിജ്ഝന്തി, നോ അഞ്ഞഥാ. തസ്മാ യത്തകാനി അഗുണപദാനി വട്ടധമ്മേസു ലബ്ഭന്തി, തത്തകാനി തേസം ഖയ നിരോധേ അനന്താനി ഗുണപദാനി ഹുത്വാ സിജ്ഝന്തി. യോ ഖയനിരോധോപി താവ വിസും ധമ്മഭാവേനവിഞ്ഞാതും ദുക്കരോഗമ്ഭീരോ ഹോതി. യതോ തം അഭാവമത്തം പഞ്ഞത്തിരൂപം മഞ്ഞന്തി. ഗുണപദാനം പനസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവേ വത്തബ്ബമേവനത്ഥി. സന്തിസുഖഞ്ച നാമ വട്ടദുക്ഖാനം വൂപസന്തതാഏവ. തേസം വൂപസമോ സുഖോതി ഹി വുത്തം. വൂപസന്തതാതിച തേസം സബ്ബസോ ഖയനിരോധോഏവാതി വട്ടദുക്ഖപരിയാപന്നാനം സബ്ബ വേദയിതസുഖാനം ഉക്കംസഗതാ തസ്സ ഖയനിരോധസ്സ പരമസുഖതാ സിദ്ധാ ഹോതീതി. തസ്സ പന പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനഭാവേ താവ ഇദം സുത്തം.

> അത്ഥി ഭിക്ഖവേ അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം. നോ ചേ തം ഭിക്ഖവേ അഭവിസ്സ അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, ന യിമസ്സ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായേഥ. യസ്മാച ഖോ ഭിക്ഖവേ അത്ഥി അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖതം, തസ്മാ ജാതസ്സ ഭൂതസ്സ കതസ്സ സങ്ഖതസ്സ നിസ്സരണം പഞ്ഞായതീതി.

തത്ഥ അജാനനം അജാതം. ജാതിക്ഖയോതി അത്ഥോ. അഭവനം അഭൂതം. അഭാവോതി അത്ഥോ. അകരണം അകതം. അസങ്ഖരണം അസങ്ഖതം. ഉപ്പാദേതുംവാ പവത്തേതുംവാ സങ്ഖാരദുക്ഖസ്സ അഭാവോതി അത്ഥോ. ജാതിക്ഖയോതിവാ വിസും ഏകാ ധമ്മധാതു ഹോതി. തസ്മാ വിസും ധമ്മഭാവം സന്ധായ നത്ഥി ജാതം ഏത്ഥാതി അജാതന്തിപി യുജ്ജതിയേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി, സങ്ഖതധമ്മാനാമ പച്ചയേ സതി ജായന്തി. അസതി ന ജായന്തീതി ജാതം വിയ അജാതംപി തേസം അത്ഥി. പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനം ഹോതീതി അത്ഥോ. യദിച അജാതംനാമ നത്ഥി, ജാതമേവ അത്ഥി. ഏവംസതി

അത്തനി കിലേസാനം അജാതത്ഥായ സമ്മാ പടിപജ്ജന്താനംപി സബ്ബേ കിലേസധമ്മാ ജാതായേവ സിയും. നോ അജാതാ. കസ്മാ, അജാതസ്സനാമ നത്ഥിതായാതി. ഏസനയോ സബ്ബേസു ദുച്ചരിതധമ്മേസു അപായദുക്ഖവട്ടദുക്ഖേസു, ദിട്ഠധമ്മേച സബ്ബേസു രോഗാബാധഭയുപദ്ദവേസു. ഏവഞ്ച സതി ലോകേ സബ്ബേ പുരിസകാരാ പുരിസഥാമാ പുരിസപരക്കമാ നിരത്ഥകാ ഏവ സിയുന്തി ഇമമത്ഥം സന്ധായ നോ ചേതം ഭിക്ഖവേ.ല. പഞ്ഞായേഥാതി വുത്തം. യസ്മാ പന അജാതംനാമ ഏകന്തേന അത്ഥിയേവ. തസ്മാ അത്തനി അജാതത്ഥായ സമ്മാപടിപജ്ജന്താനം തേ ഏകന്തേന നജായന്തി. ഏവം സതി സബ്ബേ പുരിസകാരാ പുരിസഥാമാ പുരിസപരക്കമാ സത്ഥകാ ഏവ ഹോന്തീതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ യസ്മാച ഖോ ഭിക്ഖവേതിആദി വുത്തം. ഏത്താവതാ അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാര നിരോധോ. സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോ.ല. ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ നിരോധോ ഹോതീതി ഏവം വുത്തസ്സ നിരോധസ്സ പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനഭാവം ദസ്സേതി. അത്ഥി സദ്ദസ്സ വിജ്ജമാനത്ഥവചനത്താ. തത്ഥ നിരോധോ ദുവിധോ ജാതനിരോധോ അജാതനിരോധോതി. തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരോധോ ജാതനിരോധോനാമ. മച്ചൂതിച മരണന്തിച ഏതസ്സേവനാമം. അജ്ഝത്തപരിയാ പന്നാനം കിലേസാദീനം ഉപ്പാദസ്സപി സബ്ബസോ അഭാവോ അജാത നിരോനാമ. യോ സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ സബ്ബുപധിനിസ്സഗ്ഗോ തണ്ഹക്ഖയോ വിരാഗോ നിരോധോ നിബ്ബാനന്തി വുച്ചതി. അയമിധാധിപ്പേതോ, അയമേവ ഹി സബ്ബപലിബോധേഹി സുഞ്ഞത്താ സുഞ്ഞതോനാമ. കിലേസാനം ജാരാമരണാദീനഞ്ച വത്ഥുഭൂതസ്സ നിമിത്തസ്സ അഭാവാ അനിമിത്തോനാമ. സബ്ബദുക്ഖാനം നിദാനഭൂതസ്സ ആസാദുക്ഖസ്സ അഭാവാ അപ്പണിഹിതോനാമ. തേന വുത്തം **സുഞ്ഞതംഅനിമിത്തം അപ്പണിഹിതഞ്ചേ**തി തിവിധം ഹോതീതി. **പദന്തി**ആദി നിബ്ബാനസ്സ വേവചനാനി. തഞ്ഹി വിസും അസംമിസ്സോ കേവലോ ഉപലബ്ഭമാനോ ഏകോ പരമത്ഥ ധമ്മോതി പദം നാമ. കോട്ഠാസത്ഥോ ഹി പദസദ്ദോ. യഥാ പദസോ ധമ്മം വാചേയ്യാതി. ചവനാഭാവേന **അച്ചുതം**. പുബ്ബന്താപരന്തേ അതിക്കമ്മ പവത്തത്താ **അച്ചന്തം**. സങ്ഖരണകിച്ചരഹിതത്താ **അസങ്ഖതം**. അത്തനോ ഉത്തരിതരസ്സ കസ്സചി ധമ്മസ്സ അഭാവതോ **അനുത്തര**ന്തി. **വാനമുത്താ** തണ്ഹാ വിമുത്താ, മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധാദികേ ധമ്മേ ഏസിംസു അധിഗച്ഛിംസൂതി **മഹേസയോ,** ബുദ്ധാ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ രൂപനിബ്ബാന സങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# സമുച്ചയ സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

ഫന്നറ. ഏവം ഛഹി പരിച്ഛേദേഹി ചത്താരോ പരമത്ഥേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസം തംതംരാസിസങ്ഖാതം സമുച്ചയം ദസ്സേന്തോ ആദിഗാഥ മാഹ. യേ സലക്ഖണാ ദ്വാസത്തതിവിധാ വത്ഥുധമ്മാ മയാ വുത്താ. ഇദാനി തേസം സമുച്ചയം യഥായോഗം പവക്ഖാമീതി യോജനാ. തത്ഥ **സലക്ഖണാവത്ഥുധമ്മാ**തി പദേഹി ദസവിധാനി അനിപ്ഫന്നരൂപാനി പടിക്ഖിപതി. ന ഹി താനി അത്തനോ ആവേനികഭൂതേന സഭാവ ലക്ഖണേന അനിച്ചതാദി സാമഞ്ഞലക്ഖണേനച സലക്ഖണാനി ഹോന്തി. ഏകന്തപരമത്ഥതായ അഭാവതോ. തതോയേവച വത്ഥുധമ്മാച നഹോന്തി. സരൂപതോ അനുപലബ്ഭമാനത്താ. ദബ്ബവാചകോ ഹി ഇധ വത്ഥുസദ്ദോ. ദബ്ബഞ്ചനാമ ഇധ സരൂപതോ ലബ്ഭമാനോ സഭാവോ ഏവ. ഏതേന നിബ്ബാനസ്സപി മഗ്ഗഫല പച്ചവേക്ഖനഞാണേസു സരൂപതോ ലബ്ഭമാന സഭാവതാ വുത്താ ഹോതി. അനിപ്ഫന്നരൂപാനം വിയ ച വത്ഥുധമ്മ സന്നിസ്സയേന ദിസ്സമാനധമ്മമത്തഭാവം വാ പഞ്ഞത്തിധമ്മാനം വിയ പരികപ്പിതാകാരമത്തഭാവംവാ സസവിസാണ കച്ഛപലോമാദീനം വിയ സബ്ബസോ അഭൂത പരികപ്പിത മത്തഭാവംവാ നിവാരേതീതി വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥച **ദ്വാസത്തതിവിധാസലക്ഖണാവത്ഥുധമ്മാ**തി വചനേ പയോജനം നദിസ്സതി. തേസു ഹി ദ്വാസത്തതിവിധേസു ഏകച്ചേ ഏവ ധമ്മാ പുരിമേസു തീസു സങ്ഗഹേസു ആഗതാ. പച്ഛിമേച സബ്ബസങ്ഗഹേ അനിപ്ഫന്നരൂപാനിപി അധിപ്പേതാനിഏവാതി. ഏത്ഥച വത്ഥുധമ്മാസലക്ഖണാതി പദേഹി അനിപ്ഫന്നരൂപാനം സലക്ഖണതാ പടിക്ഖിപനേ യം വത്തബ്ബം. തം രൂപസമുദ്ദേസ ദീപനിയം വുത്തമേവാതി. ഏകന്താകുസലജാതിയാനം ആസവ ചതുക്കാദീനം സങ്ഗഹോ **അകുസലസങ്ഗഹോ,** ന അകുസല സമ്പയുത്തത്തായേവ അകുസലഭൂതാനം ചിത്തഫസ്സാദീനന്തി. കുസലാ കുസലാബ്യാകതമിസ്സകാനം സങ്ഗഹോ **മിസ്സകസങ്ഗഹോ**.

ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണം, ബുജ്ഝന്തി ഏതായാതി കത്വാ. ബോധിയാ പക്ഖാ ബോധിപക്ഖാ. ബോധിസമ്ഭാരാതി അത്ഥോ. ബോധി പക്ഖേസു ഭവാ അന്തോഗധാതി ബോധിപക്ഖിയാ. തേസം സങ്ഗഹോതി **ബോധിപക്ഖിയസങ്ഗഹോ**. സബ്ബേസം അനവസേസാനം പരമത്ഥധമ്മാനം സങ്ഗഹോ **സബ്ബസങ്ഗഹോ**. ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദനിയട്ഠേനച ആസവ സദിസത്താ **ആസവാ**. യദിച തദുഭയട്ഠേന ആസവാനാമ സിയും. ഇമേ ലോഭാദയോ ഏവ ആസവാനാമ സിയും. പുപ്ഫാസവാദയോ ഹി ലോകേ ഛ പഞ്ച രത്തിമത്തം വാ സത്തട്ഠരത്തിമത്തം വാ സയംപി കുമ്ഭേസു പരിവാസം ഗണ്ഹന്തി. കുമ്ഭേച പരിവാസം ഗാഹാപേന്തി. ഇമേ പന അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സയംപി സത്തസന്താനേ പരിവാസം ഗണ്ഹന്തി. സത്തസന്താനഞ്ച പരിവാസം ഗാഹാപേന്തി. സകലം സത്തസന്താനം സദാ ആസവപൂരിതമേവ ഹോതി. യഥാഹ-ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം ഏത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതി. ഏത്ഥ നിവീസമാനാ നിവീസതീതിആദി. തത്ഥ ഏസാ തണ്ഹാ പരിയുട്ഠാനവസേന ഉപ്പജ്ജമാനാ ഏത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജതി. ഉപ്പജ്ജിത്വാച പുന അനുസയഭാവേന പരിവാസം കത്വാ നിവീസമാനാ ഏത്ഥേവ നിവീസതീതി അത്ഥോ. യാവച അരിയമഗ്ഗധോവനം

നലബ്ഭതി. താവ സന്താനം ഗൂഥപൂരിതകൂപം വിയ ദുബ്ബിസോധം കത്വാ പവത്തതി. പുപ്ഫാസവാദയോച മദം ജനേന്താ മുഹുത്തമേവ ജനേന്തി. ഇമേ പന യാവ അരിയമഗ്ഗം നലഭതി. താവ നിച്ചമദം ജനേന്തി. തസ്മാ ഏകന്തേന ഇമേയേവ ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദനി യട്ഠേനച ആസവാനാമ ഭവിതും അരഹന്തീതി.

വിസന്ദനട്ഠേനവാ ആസവസദിസത്താ ആസവാ, യഥാ ഹി കുധിത കുട്ഠിനോ മഹാവണമുഖേഹി യൂസസങ്ഖാതോ ആസവോ വിസന്ദിത്വാ പിലോതികഖണ്ഡാനി ദൂസേതി, ഏവം ഇമേപി ഛഹിദ്വാരേഹി വിസന്ദിത്വാ ഛളാരമ്മണാനിദൂസേന്തീതി. ആയതംവാ സംസാരദുക്ഖം സവന്തിപസവന്തി വഡ്ഢേന്തീതി ആസവാ. അഥവാ, ഭവതോ ആഭവഗ്ഗാ ധമ്മതോ ആഗോത്രതുമ്ഹാ സവന്തി ആരമ്മണകരണവസേന പവത്തന്തീതി ആസവാ. ആസദ്ദസ്സ അവധിഅത്ഥജോതകത്താ. അവധിച ദുവിധോ മരിയാദവിസയോ അഭിവിധിവിസയോചാതി തത്ഥ യസ്സ സമ്ബന്ധിനീക്രിയാ അവധിഭൂതം അത്താനം ബഹികത്വാ പവത്തതി. സോ മരിയാദവിസയോ നാമ. യഥാ ആപാതലിപുത്താ ദേവോ വുട്ഠോതി. യസ്സ സമ്ബന്ധിനീക്രിയാ അവധിഭൂതം അത്താനം ബ്യാപേത്വാ അന്തോ കത്വാ പവത്തതി, സോ അഭിവിധിവിസയോനാമ. യഥാ ആബ്രഹ്മലോകാ ഭഗവതോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി. ഇധ പന അഭിവിധിവിസയോ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ ഭവഗ്ഗഞ്ച ഗോത്രഭുഞ്ച ബ്യാപേത്വാ അന്തോ കത്വാ സവന്തീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

**[൨൦ർ] വിഭാവനിയം പന**

അവധിച മരിയാദഅഭിവിധിവസേന ദുവിധോതി വത്വാ പുന തം വിഭാവേന്തോ "തത്ഥ ആപാതലിപുത്താ ദേവോ വുട്ഠോതിആദീസുവിയ ക്രിയം ബഹികത്വാ പവത്തോ മരിയാദോ. ആഭവഗ്ഗാസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതിആദീസുവിയ ക്രിയം ബ്യാപേത്വാ പവത്തോ അഭിവിധീ"തി വദതി. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി അവവിധിവിസയഭൂതോ ഭവഗ്ഗോ ലോകത്തയബ്യാപകം സദ്ദസ്സ അബ്ഭുഗ്ഗമനക്രിയം ബ്യാപേത്വാ പവത്തതി. നച അവധിഭൂതോ അത്ഥോ ക്രിയം ബഹിവാ അന്തോവാ കത്വാ പവത്തതീതി യുത്തോ. ക്രിയാഏവ പന തം ബഹിവാ അന്തോവാ കത്വാ പവത്തതീതി യുത്തോ. ഏവഞ്ച കത്വാ മൂലടീകായം-ദുവിധോഹി അവധി അഭിവിധിവിസയോ അനഭിവിധിവിസയോച. അഭിവിധിവിസയം ക്രിയാബ്യാപേത്വാ പവത്തതി, ആഭവഗ്ഗാ ഭഗവതോ യസോ ഗതോതി. ഇതരം ബഹികത്വാ, ആപാതലിപുത്താ വുട്ഠോ ദേവോതി. കാമേതി ഇച്ഛതീതി കാമോ. സോഏവ ആസവോതി **കാമാസവോ**. കാമീയതിവാ ഓളാരികേന കാമേന ഇച്ഛീയതീതി കാമോ. പഞ്ചകാമഗുണമുഖേന ദേസിതോ സബ്ബോ കാമാവചരധമ്മോ. ഇധ പന തം നാമേന തദാരമ്മണാ തണ്ഹാഏവ അധിപ്പേതാ, കാമോഏവ ആസവോതി കാമാസവോ. കാമാവചരധമ്മേസു അസ്സാദനാഭിനന്ദന വസേന പവത്തോ കാമരാഗോ. ഥേരേന പന അയമത്ഥോവ ഇച്ഛിതോ. വക്ഖതി ഹി **കാമഭവ നാമേന തബ്ബത്ഥുകാ തണ്ഹാ അധിപ്പേതാ**തി.

**[൨൦൧] വിഭാവനിയം പന**

പുരിമത്ഥോവ വുത്തോ. സോ അനുപപന്നോ, ഥേരമതാനുഗതസ്സ ഇധാധിപ്പേതസ്സ അത്ഥസ്സ അവുത്തത്താ.

**ഭവാസവോ**തി ഏത്ഥ ദുവിധോ ഭവോ കമ്മഭവോ ഉപപത്തിഭവോ ച. തത്ഥ മഹഗ്ഗതകുസലധമ്മാ കമ്മഭവോ. തംനിബ്ബത്താ വിപാക ധമ്മാ ഉപപത്തിഭവോ. ഇധപി ഭവസദ്ദേന തദാരമ്മണാ തണ്ഹാഏവ അധിപ്പേതാ. ഭവോഏവ ആസവോതി ഭവാസവോ. തസ്മിം ദുവിധേ ഭവേ നികന്തിവസേന പവത്തോ രൂപാരൂപരാഗോ.

**[൨൦൬]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"സസ്സത ദിട്ഠിസഹഗതോച രാഗോ ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതീ"തി വുത്തം. തം ന യുത്തം.

ഭവാസവോ ചതൂസു ദിട്ഠിഗത വിപ്പയുത്ത ലോഭസഹഗതേസു ചിത്തുപ്പാദേസു ഉപ്പജ്ജതീതി ഹി അട്ഠകഥാകണ്ഡേ വുത്തം. യത്ഥ പന കാമതണ്ഹാ ഭവതണ്ഹാ വിഭവതണ്ഹാതി ആഗതം. തത്ഥേവ സസ്സതദിട്ഠി സഹഗതോ രാഗോ യാകാചി കുസലാകുസല കമ്മഭവനികന്തി യാകാചി ഉപപത്തിഭവപത്ഥനാ. സബ്ബാ ഭവതണ്ഹായം സങ്ഗഹിതാതി യുത്താ. ഇധ പന യഥാവുത്തം ഭവാസവം ഥപേത്വാ സബ്ബോ ലോഭോ കാമാസവേ ഏവ സങ്ഗഹിതോതി യുത്തോതി.

**[൨൦൭]** ഏതേനേവ യഞ്ച **തത്ഥ** വുത്തം.

"തതിയോ ഭാദിട്ഠിസഹഗതോ"തി. തംപി പടിക്ഖിത്തം ഹോതി.

യാകാചി ദിട്ഠി **ദിട്ഠാസവോ**. യോകോചി മോഹോ **അവിജ്ജാസവോ**. ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ ഇമേ ഏവ ആസവാതി വുത്താ. നനു അഞ്ഞേപി മാനാദയോ ചിരപാരിവാസിയട്ഠാദിയുത്താ ഏവ ഹോന്തീതി. സച്ചം. ഇമേസു പന കാമാസവേ പരിവുട്ഠേ സതി സബ്ബേകാമവിസയാ മാനാദയോ പരിവുട്ഠാഏവ ഹോന്തി. തസ്മിം വിമുത്തേ വിമുത്താഏവ, തഥാ ഭവാസവേ പരിവുട്ഠേ സതി ഭവവിസയാ. ദിട്ഠാസവേച പരിവുട്ഠേ സതി ദിട്ഠിവിസയാതി. അവിജ്ജാപന തേസം തിണ്ണംപി മൂലഭൂതാതി. ഇതി ഇമേ ഏവ പാരിവാസിയട്ഠാദീസു പധാനഭൂതാ ഹോന്തി. ഇതരേ പന തദനുബന്ധമത്താഏവ സമ്പജ്ജന്തീതി ന തേ ആസവാതി വിസും വത്തും അരഹന്തീതി. അത്തനി പതിതം ജനം അനസ്സാസികം കത്വാ അജ്ഝോത്ഥ രന്തോ ഹനതി മാരേതീതി **ഓഘോ**. പകതിമഹോഘോ. തഥാ അവഹനനട്ഠേന ദുത്തരട്ഠേനച ഓഘസദിസാതി ഓഘാ. യദിച അവഹഞ്ഞനട്ഠേച ദുത്തരട്ഠേനച ഓഘാനാമ സിയുന്തിആദികോ പസങ്ഗോ മാനാദീനഞ്ച ഓഘഭാവ പരിഹാരോ വുത്ത നയേന വേദിതബ്ബോ.

വട്ടസ്മിംവാ ഭവയന്തകേവാ സത്തേ യോജേന്തീതി **യോഗാ**. ഭവന്തരചുതിയാ സഹ ഭവന്തരപടിസന്ധിം ഗന്ഥേന്തി ഘടേന്തീതി **ഗന്ഥാ.** **അഭിജ്ഝാ**തി സബ്ബസ്സ രാഗസ്സേതം നാമം. തസ്മാ രൂപാരൂപ രാഗാപി ഏത്ഥ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. **ബ്യാപാദോ**തിപി സബ്ബോ ദോസോ ഏവ. **ഇദം സച്ചാതി നിവേസോ**തി ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞന്തി പവത്തോ

മിച്ഛാഭിനിവേസോ. വട്ടദുക്ഖതോ വിമുത്തിയാ അമഗ്ഗഭൂതംയേവ ഗോസീലഗോവതാദികം പരതോ ആമസനം തഥാ തഥാ കപ്പേത്വാ ഗഹണം **സീലബ്ബതപരാമാസോ**. ഏത്ഥച പരതോതി ഭൂതസഭാവപച്ഛനികതോതി അത്ഥോ. കായസദ്ദോ പന സബ്ബത്ഥ രൂപകായേ നാമകായേച പവത്തോതി അതിതകായേന പച്ചുപ്പന്ന കായം പച്ചുപ്പന്നകായേനച അനാഗതകായം ഗന്ഥേതി ഘടേതീതി **കായഗന്ഥോ**. അഥവാ, കായേ ഗണ്ഠോതി കായഗണ്ഠോ. അജ്ഝത്ത ഗണ്ഠോതി അത്ഥോ. നിഗണ്ഠോനാടപുത്തോതിആദീസുവിയ ഗണ്ഠസദ്ദോ ഗണ്ഠിയം പവത്തോ. ഭുസം ആദിയന്തി അമുഞ്ചനഗാഹം ഗണ്ഹന്തീതി **ഉപാദാനാനി**. കിലേസഭൂതോ കാമോഏവ ഉപാദാനം **കാമു പാദാനം**. വത്ഥുഭൂതംവാ കാമം ഉപാദിയതീതി കാമുപാദാനം.

ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ തിവിധ മഹാദിട്ഠിയോ അഞ്ഞാപിവാ സാസനേ ലോകേച സന്ദിസ്സമാനാ വിപരീതഗാഹഭൂതാ ദിട്ഠിയോ **ദിട്ഠുപാദാനം**. യഥാഗഹിതംവാ പുരിമദിട്ഠിം ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞന്തി ഉപാദിയതീതി ദിട്ഠുപാദാനം. ഗോണകുക്കുരാദീനം തംതംപകതിചാരിത്തം സീലം നാമ. തമേവ സുട്ഠും സമാദിന്നം വതംനാമ. തദുഭയം സംസാരമുത്തിയാ മഗ്ഗോതി ദള്ഹഗഹണം **സീലബ്ബതു പാദാനം നാമ. അത്തവാദുപാദാനന്തി** ഏത്ഥ അത്താ വുച്ചതി പരികപ്പബുദ്ധിയാ ഗഹിതോ ഏകേകസ്മിം സത്ത സന്താനേ പധാനിസ്സരോ. യം ലോകിയമഹാജനാ സത്തോതിവാ പുഗ്ഗലോതിവാ ജീവോതിവാ തഥാഗതോതിവാ ലോകോതിവാ സഞ്ജാനന്തി. യഞ്ച നാനാതിത്ഥിയാ ഇസ്സരനിമ്മിതംവാ അധിച്ചസമുപ്പന്നംവാ അച്ചന്തസസ്സതംവാ ഏകച്ചസസ്സതംവാ ഉച്ഛേദംവാ പഞ്ഞപേന്തീതി. തം അത്താനം അഭിവദന്തിചേവ ഉപാദിയന്തിച സത്താ ഏതേനാതി അത്തവാ ദുപാദാനം. വീസതിവിധാ സക്കായദിട്ഠി. തത്ഥ അഭിവദന്തീതി വിസിട്ഠം പധാനം കത്വാ വദന്തി. ഉപാദിയന്തീതി ദള്ഹം ആദിയന്തി. യഥാഹ -

തത്ഥ കതമാ സക്കായദിട്ഠി. ഇധ അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. രൂപവന്തംവാ അത്താനം. അത്തനി വാ രൂപം. രൂപസ്മിംവാ അത്താനം. വേദനം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. വേദനാവന്തംവാ അത്താനം. അത്തനിവാ വേദനം. വേദനാപവാ അത്താനം. സഞ്ഞം. സങ്ഖാരേ. വിഞ്ഞാണന്തി.

തത്ഥ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതി രൂപമേവ അത്താതി ഗണ്ഹാതി. രൂപവന്തംവാ അത്താനന്തി അത്താ മേ രൂപവാതി ഗണ്ഹാതി. അത്തനി വാ രൂപന്തി അത്താനം പടിച്ച രൂപം തിട്ഠതീതി ഗണ്ഹാതി. രൂപസ്മിംവാ അത്താനന്തി രൂപം പടിച്ച അത്താ തിട്ഠതീതി ഗണ്ഹാതി. കഥം രൂപകായം ഉദ്ദിസ്സ അജ്ജ അഹം ഥദ്ധോമ്ഹീതി വാ അജ്ജ അഹം മുദുകോമ്ഹീതിവാ വദന്തോ പഥവി സങ്ഖാതം രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതിനാമ. അജ്ജ മമ കായോ ഥദ്ധോതിവാ മുദൂതിവാ വദന്തോ സേസധമ്മേവാ ധമ്മമുത്തകംവാ അത്താനം ഗഹേത്വാ തം അത്താനം പഥവീവന്തം സമനുപസ്സതിനാമ. അജ്ജ ഥദ്ധഭാവോവാ മുദുഭാവോവാ മയി ജാതോതി വദന്തോ അത്തനി പഥവിംസ മനുപസ്സതിനാമ. അജ്ജാഹം ഥദ്ധഭാവേ ഠിതോമ്ഹി മുദുഭാവേ ഠിതോ മ്ഹീതി വദന്തോപഥവിമ്ഹി അത്താനം സമനുസ്സതിനാമ. അയം പഥവിമ്ഹി ചതുരാവത്ഥികായ സംക്കായദിട്ഠിയാ പവത്താകാരോ. സേസേസു സത്തവീസതിരൂപേസു യഥാസമ്ഭവം വത്തബ്ബോ. അഹം മരാമി മരിസ്സാമീതിആദിനാ ഹി അനിച്ചതായംപി സാദിട്ഠി പവത്തതിയേവ.

സേസരൂപേസു വത്തബ്ബം നത്ഥി. ഇദം നാമ അഹം പുബ്ബേ സംഭുഞ്ജിം. അജ്ജ സംഭുഞ്ജാമി. പരതോ സംഭുഞ്ജിസ്സാമീതിവാ സുഖിതോമ്ഹി ദുക്ഖിതോമ്ഹീതിവാ വേദനം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. അജ്ജ മമ കായോ സുഖിതോ ദുക്ഖിതോതിവാ മമചിത്തം സുഖിതം ദുക്ഖിതന്തിവാ അത്താനം വേദനാവന്തം സമനുപസ്സതി. അജ്ജസുഖംവാ ദുക്ഖംവാ മയിജാതന്തി അത്തനി വേദനം സമനുപസ്സതി. അജ്ജാഹം സുഖിത ഭാവേ ഠിതോമ്ഹി ദുക്ഖിതഭാവേ ഠിതോമ്ഹീതി വേദനായ അത്താനം സമനുപസ്സതീതി.

സഞ്ഞായ സബ്ബേസുച പഞ്ഞാസമത്തേസു സങ്ഖാരേസു വിസും വിസും വിത്ഥാരേത്വാ വത്തബ്ബോ. അഹം പസ്സാമീതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. ദസ്സനം മേതി അത്താനം വിഞ്ഞാണവന്തം സമനുപസ്സതി. മയിദസ്സനംനാമ അത്ഥീതി അത്തനി വിഞ്ഞാണം സമനുപസ്സതി, അഹം ദസ്സനേ സമത്ഥോമ്ഹീതി വിഞ്ഞാണസ്മിം അത്താനം സമനുപസ്സതി. ഏസേ വനയോ സേസേസു പഞ്ചസു വിഞ്ഞാണേസൂതി. അഹ മസ്മി അഹം ഏകോ സത്തോ ഏകോപുഗ്ഗലോ ഏകോ ജീവോ ഏകോ ലോകോ ഏകോ നരോ മനുസ്സോ ദേവോസക്കോ ബ്രഹ്മാതിവാ അഹംഗച്ഛാമി അഹം തിട്ഠാമി അഹം നിസീദാമി അഹം നിപ്പജ്ജാമി അഹം സമിഞ്ജേമി പസാരേമീതിആദിനാ വാ ഖന്ധപഞ്ചകംവാ ഏകമേകംവാ ഖന്ധം സമൂഹതോ ഗഹേത്വാ പവത്തിപി വത്തബ്ബാ. അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകാനഞ്ഹി ഏകമുഹുത്ത മത്തേപി യംകിഞ്ചി അത്തനോവാ പരസ്സവാ അത്തപടിസംയുത്തവചനം കഥേന്താനം ചിത്തംവാ വചനംവാ യഥാവുത്തേ രൂപാരൂപധമ്മേ കദാചി അത്തതോ ഉപാദിയിത്വാ പവത്തതി. കദാചി അത്തപരിവാര ഭാവേന. കദാചി അത്തനിസ്സിതഭാവേന. കദാചി അത്തനിസ്സയഭാവേന. കദാചി ഏകേകധമ്മവസേന. കദാചി സമൂഹധമ്മവസേനാതി.

യസ്മാ പന അത്തനിമിത്തംനാമ വസവത്തനാകാരം പടിച്ച ഉപട്ഠാതി. വസവത്തനാ കാരോച രൂപാരൂപധമ്മാനം പച്ചയായത്ത വുത്തികത്തം ഖണികത്തഞ്ച സുട്ഠു പസ്സന്താനം നത്ഥി. തസ്മാ പരിഞ്ഞാതവത്തുകാനം അത്ത പടിസംയുത്തവചനം കഥേന്താനംപി ചിത്തം പദുമിനിപത്തേ ഉദകബിന്ദു വിയ തേസു ധമ്മേസു അലഗ്ഗിത്വാഏവ പവത്തതീതി വേദിതബ്ബം. സത്താനം ചിത്തസന്താനേ കുസലേ ധമ്മേ അനുപ്പന്നേവാ ഉപ്പാദേതും ഉപ്പന്നേവാ വാസേതും അദത്വാ നീവാരേന്തീതി **നീവരണാനി**. കാമനട്ഠേന കാമോ, ഛന്ദനട്ഠേനഛന്ദോതി കാമച്ഛന്ദോ. ബലവരാഗോ. സോഏവനീവരണന്തി **കാമച്ഛന്ദനീവരണം**. പട്ഠാനേആരുപ്പേകാമച്ഛന്ദം നീവരണം പടിച്ചഉദ്ധച്ചനീവരണന്തി വുത്തത്താ പന ഥപേത്വാ രൂപാരൂപരാഗേ അവസേസോ സബ്ബോലോഭോ കാമച്ഛന്ദേ അസങ്ഗഹിതോനാമ നത്ഥി. ഝാനപടിപക്ഖഭാവോപന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. ബ്യാപജ്ജനം **ബ്യാപാദോ**. ചിത്തസ്സ പൂതിഭാവോതി അത്ഥോ. യോകോചിദോസോ. കസ്മാ പനേത്ഥ **ഥിനമിദ്ധ നീവരണ**ന്തി ച **ഉദ്ധച്ച കുക്കുച്ച നീവരണ**ന്തി ച ദ്വേ ദ്വേ ധമ്മാ ഏകം നീവരണം കത്വാ വുത്താതി. കിച്ചതോ പച്ചയതോ പടിപക്ഖതോച സദിസത്താ. തഥാ ഹി കിച്ചതോ താവ ഥിനമിദ്ധദ്വയം ചിത്തുപ്പാദാനം ലീനഭാവാ പാദനകിച്ചം. ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചദ്വയം അവൂപസന്തഭാവാപാദനകിച്ചം. പച്ചയതോ പുരിമദ്വയം തന്ദിവിജമ്ഭിതതാപച്ചയം. പച്ഛിമദ്വയം ഞാതിബ്യസനാദിവിതക്കപച്ചയം. പടിപക്ഖതോ പുരിമദ്വയം വീരിയപടിപക്ഖം. പച്ഛിമദ്വയം സമഥപടിപക്ഖന്തി.

അനുസേന്തീതി **അനുസയാ**. അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. അനുഅനു സേന്തീതിവാ അനുസയാ. യാവ മഗ്ഗം നപടിലഭതി. താവ അന്തരാ അപരിക്ഖിയ്യമാനാ ഹുത്വാ കാരണലാഭേ സതി പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. ഉപ്പജ്ജനഞ്ചേത്ഥ അപ്പഹീനട്ഠേന ഉപ്പജ്ജനാ രഹഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ന പന സരൂപതോ ഉപ്പത്തി, കഥം വിഞ്ഞാ യതീതി ചേ. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സേവ പടിഘാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തത്താ. ഏവഞ്ച കത്വാ പാളിയം പുഥുജ്ജനസ്സ സത്തപി അനുസയാ അനുസയവാരേ സഹ അനുസേന്തീതി ഉപ്പജ്ജനവാരേ സഹ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വുത്താ. യഥാഹ പുഥുജ്ജനസ്സ അവിജ്ജാനുസയോച അനുസേതി. കാമരാഗ. പടിഘ. മാന. ദിട്ഠി. വിചികിച്ഛാ. ഭവരാഗനുസയോച അനുസേതീതി. തഥാ ഉപ്പജ്ജനവാരേപീതി.

അപിച, സരൂപതോ പരിയുട്ഠാനം അപത്വാ സന്താനേ പവത്തമാനേഹി കുസലാകുസലാ ബ്യാകതചിത്തുപ്പാദേഹി സഹ അനുരൂപാ അവിരുദ്ധാ ഹുത്വാ സേന്തി. വിസും സമ്പയുത്തധമ്മഭാവേന അവുട്ഠിതാ ഹുത്വാ സയിതാ ഹോന്തീതി അനുസയാ. അനു അനു സേന്തീതിവാ അനുസയാ. പകതിയാ യഥാനുസയിതേസുഏവ കാമരാഗാദീസു പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ ദിഗുണ തിഗുണാദി വസേന പുനപ്പുനം സേന്തി. സയനാകാരേന ഉപരുപരി പലിവേഠേന്തീതി അത്ഥോ.

തീസു രാഗാദീനം അവത്ഥാസു പഠമാവത്ഥായ ഠിതാനം കാമരാഗാ ദീനമേതം അധിവചനം. തിസ്സോ ഹി അവത്ഥാ അനുസയാവത്ഥാ പരിയുട്ഠാനാവത്ഥാ വീതിക്കമാവത്ഥാതി. തത്ഥ യേ കാമരാഗാദയോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ കായങ്ഗവാചങ്ഗം ചാലേന്തി, തേസം തഥാപവത്താ അവത്ഥാ വീതിക്കമാവത്ഥാനാമ. യേ മനസ്മിം ഏവ ജവനചിത്തസഹജാതാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി, തേസം തഥാപവത്താ അവത്ഥാ പരിയുട്ഠാനാവത്ഥാനാമ. യേ പന ജവനസഹജാതഭാവംപി അപത്വാ വാസനാധാതുയോ വിയ ചിക്കസന്താനാ നുസയിതാ ഹുത്വാ പരിയുട്ഠാനപ്പത്തിയാ ബീജഭാവേന തിട്ഠന്തി, സുഭനിമിത്താദികേച ആരമ്മണേ ആപാതമാഗതേ യേസം വസേന ആവജ്ജനം രാഗാദിപാതുഭാവത്ഥായ അയോനിസോ ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി, അഭാവിതഞ്ച ചിത്തം യേസം വസേന ദമഥം നഉപേതി, തേസം തഥാ പവത്താ അവത്ഥാ അനുസയാവത്ഥാനാമ. തദവത്ഥികാ കാമരാഗാദയോ അനുസയാനാമ. തേ പന അപരമത്ഥഭൂതാപി ന ഹോന്തി. ഏകന്തപരമത്ഥജാതികത്താ. നച കുസലാബ്യാകതഭൂതാ ഏകന്താകുസലജാതികത്താ. നാപി കുസലാബ്യാകതവിരുദ്ധാ, വിസും സമ്പയുത്തധമ്മഭാവേന അനുപലദ്ധത്താ. നാപി കാലത്തയവിനിമുത്താ, തേകാലികധമ്മസന്നിസ്സയേന പവത്തനതോ. യദാ പന തേ സമുട്ഠ ഹിത്വാ പരിയുട്ഠാനഭാവം ഗച്ഛന്തി, തദാ വിസും സമ്പയുത്തധമ്മ ഭാവഞ്ച ഗച്ഛന്തി. സാരമ്മണാദിഭാവോച തേസം പരിബ്യത്തോ ഹോതി. ഏതദത്ഥം സന്ധായ കഥാവത്ഥുമ്ഹി തേസം സാരമ്മണധമ്മഭാവോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധഭാവോച പതിട്ഠാപിതോ ഹോതീതി.

യഥാ പന ഫലധാരിമ്ഹി രുക്ഖമ്ഹി വിസകണ്ടകേ ദിന്നേ രുക്ഖാനുസയിതോ ഫലുപ്പത്തിയാ പച്ചയഭൂതോ സിനേഹോ പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി. സമയേ ഉപ്പജ്ജിസ്സമാനാനി ഫലാനി നുപ്പജ്ജന്തി. ഏവം സാനുസയേ ചിത്ത സന്താനേ യസ്മിം ഖണേ മഗ്ഗോ പാതുഭവതി, തസ്മിം സഹമഗ്ഗുപ്പാദാ സോ സോ അനുസയോ പരിക്ഖയം ഗച്ഛതി. പരിക്ഖീണസ്സ പന പുന

പരിയുട്ഠാനംനാമ നത്ഥി, കുതോ വീതിക്കമോതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ മഗ്ഗോ അനാഗതസാമഞ്ഞം കിലേസജാതം പജഹതീതി തത്ഥ തത്ഥ വുത്തോ. തത്ഥ അനാഗതസാമഞ്ഞന്തി അനാഗതസമ്മതം, ന ഏകന്ത അനാഗതം. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം മഗ്ഗോ യേകിലേസേ പജഹതി, തേ അതീതാകിവാ അനാഗതാതിവാ പച്ചുപ്പന്നാതിവാ നവത്തബ്ബാതി വുത്തം. ഏതേനച മഗ്ഗോ കിലേസമുഖേന യാനി കുസലാകുസലകമ്മാനിച ഉപാദിന്നകഖന്ധപഞ്ചകേച പജഹതി, തേ അതീതാതിവാഅനാഗതാതിവാ പച്ചുപ്പന്നാതിവാ നവത്തബ്ബാതി ദീപേതി. യദി ഏവം മഗ്ഗേന പഹീനാ സബ്ബേ തേഭൂമകധമ്മാ കാലവിമുത്താനാമ അതങ്ഖതാ നാമ അപച്ചയാനാമ സിയുന്തി.ന. തേകാലികജാതികത്താ സങ്ഖത സപച്ചയജാതികത്താ ച. തേ ഹി മഗ്ഗേ അനുപ്പന്നേ ഇമേ നാമധമ്മാ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി നിരുജ്ഝിസ്സന്തീതി ഏവം സങ്ഖതലക്ഖണം ആഹച്ച ഞാണേന ഗഹിതത്താ ലക്ഖണവസേന തേഭൂമകാദിഭാവം ഭജന്തീതി. ഏവഞ്ച കത്വാ വിസും സമ്പയുത്തധമ്മഭാവം അപത്താനം അനുസയാവത്ഥായ വാ വാസനാവത്ഥായവാ കമ്മസമങ്ഗീതാവത്ഥായവാ ആസയജ്ഝാസയാ ധിമുത്തിചരിതവത്ഥാസുവാ ഠിതാനം സഭാവാനം ജാതിവസേന പരമത്ഥ ധമ്മതാ അകുസലാദിതാച പച്ചേതബ്ബാ ഹോതീതി.

[൨൦൮] വിഭാവനിയം പന

"അപ്പഹീനാ ഹി കിലേസാ കാരണലാഭേ സതി ഉപ്പജ്ജനാ രഹാ സന്താനേ അനുഅനുസയിതാ വിയ ഹോന്തീതി തദവത്ഥാ അനുസയാതി വുച്ചന്തി. തേ പന നിപ്പരിയായതോ അനാഗത കിലേസാ. അതീതപച്ചുപ്പന്നാപി തംസഭാവത്താ തഥാ വുച്ചന്തീ"തി വുത്തം. തത്ഥ അനുസയാനാമ സന്താനേ കദാചിപി അനുപ്പന്ന പുബ്ബാ അനാഗത കിലേസാ ഏവാതി കത്വാ സന്താനേ അനു അനുസയിതാ വിയ ഹോന്തീതി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി തേ അനുഅനുസയിതാ വിയ ഹോന്തി. ഏകന്തേന അനുസയിതാഏവ ഹോന്തീതി.

[൨൦൯] യഞ്ച തത്ഥ

"തേ പന നിപ്പരിയായതോ അനാഗതകിലേസാ"തി വുത്തം. തംപി ന യുത്തം.

ന ഹി മഗ്ഗേന അപ്പഹീനാ അനുസയാ അനാഗതാനാമ ഹോന്തി. പഹീനാപിച നിപ്പരിയായതോ അനാഗതാതി നസക്കാ വത്തും. അനാഗത സാമഞ്ഞസ്സ അധിപ്പേതത്താതി. ഏതേന അതീതപച്ചുപ്പന്നാപി തംസഭാവത്താതഥാ വുച്ചന്തീതി ഇദംവിപടിക്ഖിത്തം ഹോതി. അപിച, ഉപ്പാദട്ഠിതിഭങ്ഗ പത്താനംഏവ ഏകന്തേന തേകാലികതാ ഹോതീതി തദപത്താനം അനുസയാനം പച്ചുപ്പന്നതാ പരിയായോവ വത്തും യുത്തോ. ഏവഞ്ച കത്വാ പാളിയം യസ്സ കാമരാഗനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ പടിഘാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതീതിആദിനാ പച്ചുപ്പന്നകാലികോ ഉപ്പാദവാരോ ഏവ വുത്തോ, ന നിരോധവാരോ, നച അതീതാനാഗത വാരാതി. യം പന പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ ഹഞ്ചി പച്ചുപ്പന്നേ കിലേസേ പജഹതി. തേന ഹി രത്തോ രാഗം പജഹതി, ദുട്ഠോ ദോസം,

മുള്ഹോ മോഹന്തി വുത്തം. തം പരിയുട്ഠാനപത്താനം ഏകന്തപച്ചുപ്പന്നക്ഖണം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം വത്തമാനുപ്പന്നം ഭുത്വാ വിഗതുപ്പന്നം ഓകാസകതുപ്പന്നം സമുദാചാരുപ്പന്നന്തി ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം ന മഗ്ഗവജ്ഝം. ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം ആരമ്മണാ ധിഗ്ഗഹി തുപ്പന്നം അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നം അസമുഗ്ഘാടിതുപ്പന്നന്തി ചതുബ്ബിധം മഗ്ഗവജ്ഝന്തി വുത്തം. തത്ഥ വത്തമാനുപ്പന്നം സമുദാ ചാരുപ്പന്നന്തി ഇദം ദ്വയം ഖണപച്ചുപ്പന്നമേവ. ഭുത്വാവിഗതുപ്പന്നം അതീതമേവ. ഓകാസ കതുപ്പന്നം അനാഗതമേവ. തദുഭയം പന പച്ചുപ്പന്നസമീപത്താ ഉപ്പന്നന്തി വുത്തം. സമീപപച്ചുപ്പന്നന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നംനാമ അത്തനോ ഖന്ധേസു അനുസയിതാനം മഗ്ഗേന അപ്പഹീനാനം അനുസയാനംഏവ നാമം. ആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതുപ്പന്നം നാമ സുഭനിമിത്താദികേ ആരമ്മണേ സകിം ജവിത്വാ യാവ തമ്മൂലകോ പരിയുട്ഠാനവേഗോ ന വൂപസമ്മതി, താവ അധിമത്തഥാമഗത ഭാവേന ഠിതാനം തേസഞ്ഞേവ നാമം. അനുസയാ ഹി നാമ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ പുനപ്പുനം പരിയുട്ഠാനപത്താനം കിലേസാനം വസേന ഉപരുപരി ഥിര തര ദള്ഹതര പത്തിയാ പകതിയാപി ഥാമഗതാഏവനാമ ഹോന്തി. ന യേനവാ തേനവാ വായാമേന പജഹിതും സക്കുണേയ്യാ. ഏവം സന്തേപി യദാ യോ യോ അനുസയോ പച്ചയലാഭേന പരിയുട്ഠാന ബഹുലോ ഹോതി, തദാ സോ സോ വിസേസേന അധിമത്തഥാമ ഗതഭാവം പത്വാ ഠിതോ ഹോതി. യദാ യോ യോ പടിപക്ഖധമ്മ സമാദാനേന നിഗ്ഗഹപത്തോ ഹോതി, തദാ സോ സോ മന്ദഥാമ ഗതഭാവം പത്വാ ഠിതോ ഹോതീതി. അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നംനാമ സമഥ വിപസ്സനാഹി സുട്ഠുഅനിഗ്ഗഹിതാനം തേസഞ്ഞേവ നാമം. അസമുഗ്ഘാടി തുപ്പന്നംനാമ മഗ്ഗേന അപ്പഹീനാനം ഭൂമിലദ്ധാനം തേസംഏവ നാമന്തി. യസ്മാ പന ലോകുത്തരധമ്മാനാമ കിലേസാനം അച്ചന്തപടിപക്ഖാ ഹോന്തീതി ഹേട്ഠിമാ മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠാ സേക്ഖാ അത്തനോ മഗ്ഗഫലക്ഖണേസു ഉപരി മഗ്ഗാജ്ഝേഹിപി അനുസയേഹി സാനുസയാതിവാ നിരാനുസയാതിവാ ഥാമവതാതിവാ അഥാമഗതാതിവാ നവത്തബ്ബാ. തസ്മാ അനുസയാനം താദിസേ പച്ചുപ്പന്ന ഭാവേ സതിപി ഹഞ്ചി പച്ചുപ്പന്നേ കിലേസേ പജഹതി. തേനഹി ഥാമഗതോ അനുസയം പജഹതീതി വുത്ത ദോസോ നത്ഥീതി വേദിതബ്ബോതി. കാമരാഗോഏവ അനുസയോ **കാമരാഗാനുസയോ**.

സംയോജേന്തി ബന്ധന്തീതി **സംയോജനാനി,** താനി പന സക്കായദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ സീലബ്ബതപരാമാസോ കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോതി പഞ്ച ഓരമ്ഭാഗിയാനി. രൂപരാഗോ അരൂപരാഗോ മാനോ ഉദ്ധച്ചം അവിജ്ജാതി പഞ്ച ഉദ്ധംഭാഗിയാനീതി സുത്തന്തേ അഭിധമ്മേച ദസസംയോജനാനി ആഗതാനി. ഇതരാനി പന അഭിധമ്മേഏവ ആഗതാനീതി തതോ വിസേസകരണത്ഥം **സുത്തന്തേ**തി വുത്തം. കമോ പന ദിന്നംപി പാളിയാ നസമേതി. സഭാഗ ധമ്മസങ്ഗഹവസേന പന ഇധ അഞ്ഞഥാ കമോ വുത്തോ സിയാതി. ചിത്തം കിലിസ്സന്തി വിബാധേന്തി ഉപതാപേന്തിചാതി **കിലേസാ**. കിലിസ്സന്തിവാ മലീനഭാവം നിഹീനഭാവഞ്ച ഗച്ഛന്തി സത്താ ഏതേഹീതി കിലേസാ. **കാമഭവനാമേനാ**തി വത്ഥുകാമദീപകേന കാമനാമേന രൂപാരൂപഭവദീപകേന ച ഭവനാമേന. താദിസം കാമ ഭവസങ്ഖാതം ആരമ്മണഭൂതം വത്ഥു ഏതിസ്സാതി **തബ്ബത്ഥുകാ. തഥാ പവത്ത**ന്തി സീലബ്ബതാനി പരതോ ആമസനാകാരേന ഇദം മേ സച്ചം മോഘമഞ്ഞന്തി അഭിനിവിസനാകാരേന ഖന്ധേസു

അത്താഭിനിവേസാകാരേനച പവത്തം. **വത്ഥുതോ**തി സഭാവധമ്മതോ. അയം പാപസങ്ഗഹോ അകുസലങ്ഗഹോ നവധാ വുത്തോതി യോജനാ. [അകുസലസങ്ഗഹോ]

**൧൬൬.** മിസ്സക സങ്ഗഹേ പാണാതിപാതാദീനി പാപകമ്മാനി കരോന്താനംപി ചിത്തസ്സ ആരമ്മണേ ഉജുകരണംനാമ ഝാനേന വിനാ ന സിജ്ഝതീതി വുത്തം **സത്തഝാനങ്ഗാനീ**തി. കല്യാണേവാ പാപകേവാ ആരമ്മണേ ഉജുകം ചിത്തപടിപാദനസങ്ഖാതസ്സ ഉപനിജ്ഝായന കിച്ചസ്സ അങ്ഗാനീതി അത്ഥോ. തത്ഥ ദോമനസ്സം അകുസലജ്ഝാനങ്ഗം. സേസാനി കുസലാകുസലാബ്യാകതാനീതി. കല്യാണകമ്മ പാപകമ്മസങ്ഖാതാസു സുഗതി ദുഗ്ഗതി വിവട്ടസങ്ഖാതാസുച നാനാദിസാസു തംതംദിസാതി മുഖപ്പവത്തിസങ്ഖാതാ ചിത്തസ്സ ഗതിനാമ സമ്മാവാ മിച്ഛാവാ പവത്തേഹി ദസ്സനാദീഹി എവ സിജ്ഝതീതി വുത്തം **ദ്വാദസമഗ്ഗങ്ഗാനീ**തി. ചിത്തസ്സ ഉജുഗതിയാവാ വങ്കഗതിയാവാ ഗമനസ്സ പഥങ്ഗാനി ഉപായങ്ഗാനീതി അത്ഥോ. തത്ഥ മിച്ഛാദിട്ഠി മിച്ഛാസങ്കപ്പ മിച്ഛാവായാമ മിച്ഛാസമാധയോ പാപകമ്മ ദുഗ്ഗതിഭവ സങ്ഖാതാസു അഹിതദിസാസു ചിത്തസ്സ വങ്കഗതിയാ ഗമനസ്സ ഉപായങ്ഗാനി, ഇതരാനി കല്യാണകമ്മ സുഗതിഭവ വിവട്ടധമ്മസങ്ഖാതാസു ഹിതദിസാസു ഉജുഗതിയാതി ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ പാണാതിപാതകമ്മേ വിതക്ക വിചാര ദോമനസ്സേകഗ്ഗതാ സങ്ഖാതം ചതുരങ്ഗികജ്ഝാനം മിച്ഛാസങ്കപ്പ മിച്ഛാവായാമ മിച്ഛാസമാധി സങ്ഖാതോ തിയങ്ഗികമഗ്ഗോച വേദിതബ്ബോ. എവം സേസേസു സുചരിതദുച്ചരിതകമ്മേസു ഝാനമഗ്ഗാ ഉദ്ധരിതബ്ബാ. വിഭങ്ഗേ പന സുത്തന്തേസുച മിച്ഛാവാചാ മിച്ഛാകമ്മന്തോ മിച്ഛാആജീവോ മിച്ഛാസതീതി ഇമേപി ചത്താരോ ആഗതാ. ഇമേ പന വിസും ചേതസികധമ്മാ നഹോന്തി. തഥാ തഥാ പവത്താനം ചതുന്നം ഖന്ധാനം അധിവചനന്തി കത്വാ ഇധ നഗഹിതാ.

**[൨൧൦] യം പന വിഭാവനിയം**

"സുഗതി ദുഗ്ഗതീനം നിബ്ബാനസ്സ ച അഭിമുഖം പാപനതോ മഗ്ഗാ; തേസം പഥഭൂതാനി അങ്ഗാനി മങ്ഗാനീ"തി വുത്തം; തം ന സുന്ദരം;
ന ഹി അങ്ഗാനി മഗ്ഗാനം പഥഭൂതാനിനാമ ഹോന്തി; മഗ്ഗസദ്ദോയേവ പഥപരിയായോ അട്ഠകഥാസു വുത്തോ ന അങ്ഗസദ്ദോതി;

**[൨൧൧] യഞ്ച തത്ഥ**

"മഗ്ഗസ്സവാ അട്ഠങ്ഗികസ്സ അങ്ഗാനി മഗ്ഗങ്ഗാനീ"തി വുത്തം. തംപി അനുപപന്നം.

ഇധ ഹി കത്ഥചി ചിത്തേ തിയങ്ഗികോ കത്ഥചി ചതുരങ്ഗികോതിആദിനാ നാനാമഗ്ഗോവ അധിപ്പേതോതി. ആധിപച്ചട്ഠേന **ഇന്ദ്രിയാനി**. കിഞ്ച ആധിപച്ചം. അത്താധീനവുത്തികേ ധമ്മേ അത്തനോ ഗതിയം സബ്ബസോ വത്തേതും സമത്ഥഭാവോ. ഇതി തേസു തേസു കിച്ചേസു അത്തനോ ആധിപച്ചസങ്ഖാതം ഇന്ദട്ഠം കരോന്തി സാധേന്തീതി ഇന്ദ്രിയാനി. ഇന്ദട്ഠം കാരേന്തീതിപി ഇന്ദ്രിയാനി. ഇസ്സരാ അധിപതിനോതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ പഞ്ചചക്ഖാദീനി ദസ്സനാദികിച്ചേസു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം ഇസ്സരാഹോന്തി. ബലവദുബ്ബലമന്ദ തിക്ഖാദീസു അത്താകാരാനുവത്താപനതോ. ഭാവദ്വയം ഇത്ഥാകാരാദിവസേന

പവത്തിയം ചതുസമുട്ഠാനിക രൂപാനം സകലഖന്ധപഞ്ചകസ്സേവ വാ ഇസ്സരോ ഹോതി. അഞ്ഞഥാ അപ്പവത്തിതോ. തഥാ ഹി യസ്മിം സന്താനേ പടിസന്ധിയം ഇത്ഥിഭാവോ പവത്തതി. തസ്മിം സബ്ബേ കമ്മാദിപച്ചയാ ചതുസമുട്ഠാനരൂപസന്തതിം സമുട്ഠാപേന്താ ഇത്ഥാകാരസഹിതമേവ സമുട്ഠാപേന്തി, നോ അഞ്ഞഥാ. ഛന്ദചിത്താധിപ്പായാപി തസ്മിം മന്ദാകാരസഹിതാവ പവത്തന്തി. തബ്ബിപരീതേന പുരിസസന്താനം വേദിതബ്ബം. ജീവിതദ്വയം രൂപാ രൂപസന്തതീനം രത്തി ദിവ മാസ സംവച്ഛരാനുക്കമേന അദ്ധാനഫരണേ സഹജാതധമ്മാനം ഇസ്സരോ ഹോതി. തേസം തദായത്തവുത്തി കത്താ. മനോ വിജാനനകിച്ചേ. വേദനാപഞ്ചകം തഥാ തഥാ ആരമ്മണരസാനുഭവനേ. സദ്ധാ ആരമ്മണാവീമുച്ചനേ. വീരിയം കമ്മനി അലീന വുത്തിഭാവേ. സതി ആരമ്മണുപട്ഠാനേ. സമാധി ആരമ്മണേ നിച്ചലട്ഠി തിയം. പഞ്ഞാ അസമ്മോഹകിച്ചേ സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഇസ്സരോ ഹോതി. അനഞ്ഞാഭിഭവനീയഭാവേന പവത്തനതോ. യഥാ ഹി സിലായം പഥവീ സഹജാതേഹി അനഭിഭവനീയാ ഹോതി. അത്തനാവതേ അഭിഭവിത്വാ വിസും അവിജ്ജമാനേവിയ കത്വാ പവത്തതി. യഥാ ച ഉദകേ ആപോ അഗ്ഗിമ്ഹി തേജോ വാതേ വായോ. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

അഞ്ഞായിത്ഥ പടിവിജ്ഝിത്ഥാതി അഞ്ഞാതം. ന അഞ്ഞാതം അനഞ്ഞാതം. ചതുസച്ചധമ്മോ. അമതംവാ പദം. അനഞ്ഞാതം ഞസ്സാമി ജാനിസ്സാമീതി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമി. ആഖ്യാതികംപി ഹി പദം സഞ്ഞാസദ്ദഭാവേ ഠിതം നാമികട്ഠാനേ തിട്ഠതി. യഥാ മക്ഖലിഗോസാലോ ഏഹിപസ്സി കോതി. ഏവഞ്ഹി സതി തസ്സ പദന്തരേന സഹ സമാസഭാവോ നവിരുജ്ഝതീതി. അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ഏവം പടിപന്നസ്സ ഇന്ദ്രിയം **അനഞ്ഞാ തഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം**. ആദിമനസികാരതോ പട്ഠായ താദിസേന ഉസ്സാഹേന സഹ വിപസ്സനം ആരഭന്തസ്സ തസ്മിം ഉസ്സാഹേ അപടിപസ്സദ്ധേയേവ സോതാമത്തിമഗ്ഗം പടിലഭന്തസ്സ ഇന്ദ്രിയന്തി വുത്തം ഹോതി. ആജാനാതീതി അഞ്ഞം. തമേവ ഇന്ദ്രിയന്തി **അഞ്ഞിന്ദ്രിയം,** പഥമമഗ്ഗേന അനഞ്ഞാതം ഞത്വാപി കിലേസപ്പഹാനകിച്ചസ്സ അപരിനിട്ഠിതത്താ തസ്സ ജാനനകിച്ചസ്സ വിപ്പകതഭാവേന യഥാ ദിട്ഠേ തസ്മിം ചതുസച്ചധമ്മേ അമതപദേഏവ വാ പുനപ്പുനം ജാനനകിച്ച യുത്താനം ഇന്ദ്രിയന്തി വുത്തം ഹോതി. **അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയ**ന്തി അഞ്ഞാ താവിനോ പരിനിട്ഠിത ആജാനന കിച്ചസ്സ ഖീണാസവസ്സ ഇന്ദ്രിയന്തി അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം. തിവിധം പേതം തഥാരൂപേ ജാനനേ സമ്പയുത്ത ധമ്മാനം ഇസ്സരോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ഇമേസം സത്താനം പാകടേ രൂപകായേ അത്തഗാഹദള്ഹത്തം തബ്ബിമുത്തിച ഇമേസം അപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞായച ഹോതീതി ദീപേതും ആദിതോ പഞ്ച പസാദിന്ദ്രിയാനി വുത്താനി. തസ്സ അത്തസ്സ ഇത്ഥിപുമ താഭേദോ ഇമേസം വസേന ഹോതി. തസ്മിം വാ ഇത്ഥിപുരിസ ഗാഹോ തബ്ബിമുത്തിച ഇമേസം അപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞായച ഹോതീതി ദീപേതും കദനന്തരം ഭാവിന്ദ്രിയദ്വയം വുത്തം. സോച അത്താ ഇമസ്സ വസേന ജീവസഞ്ഞം ലഭതി. തസ്മിംവാ ജീവഗാഹോ തബ്ബിമുത്തിച ഇമസ്സ അപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞായച ഹോതീതി ദീപേതും തദനന്തരം ജീവിതിന്ദ്രിയം വുത്തം. ഇദം പന ഭാവിന്ദ്രിയതോ പുരേ വത്തബ്ബംപി രൂപാരൂപ മിസ്സകത്താ ഇധ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. നാമകായേ അത്തഗാഹദള്ഹത്തം തബ്ബിമുത്തിച ഇമസ്സ അപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞായച ഹോതീതി ദീപേതും നാമിന്ദ്രിയേസു മനിന്ദ്രിയം

ആദിതോ വുത്തം. സോച അരൂപീ അത്താ ഇമേസം വസേന സംകിലിട്ഠോ വിപ്ഫന്ദിതോച ഹോതി. തസ്മിംവാ സുഖിതദുക്ഖിതഗാഹോ തബ്ബിമുത്തിച ഇമേസം അപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞായച ഹോതീതി ദീപേതും തദനന്തരം പേദനിന്ദ്രിയപഞ്ചകം വുത്തം. തസ്സ സംകിലിട്ഠസ്സ വോദാനപ്പത്തിയാ തംതംഗാഹവിമുത്തിയാവാ പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയം വുത്തം. തായ പടിപത്തിയാ വോദാനപ്പത്തി യാ ആദി മജ്ഝ പരിയോസാന ദസ്സനത്ഥം അന്തേ തീണി ലോകുത്തരിന്ദ്രിയാനി വുത്താനീതി.

[൨൮൨] വിഭാവനിയം പന

"ഏത്താവതാ അധിപ്പേതത്ഥസിദ്ധീതി അഞ്ഞേസം അഗഹണന്തി" വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

നഹി സന്തേസുപി അഞ്ഞേസു ഇന്ദ്രിയഭാവാരഹേസു ധമ്മേസു ഏത്താവതാ അധിപ്പേതത്ഥസിദ്ധിയാ തേസം അഞ്ഞേസം ഭഗവതോ ഥേരസ്സച അഗഹണന്തി യുത്തം വത്തും. ഇന്ദ്രിയഭാവാരഹസ്സ അഞ്ഞസ്സ അസമ്ഭവതോ. യദി ഹി സമ്ഭവേയ്യ, സതംപി സഹസ്സംപി ഗണ്ഹിസ്സതിയേവാതി. ബലിയന്തി ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പടിപക്ഖധമ്മേ സഹന്തി മദ്ദന്തീതി **ബലാനി**. യഥാ അബലാനം ബലിയന്തി. മദ്ദന്തേനം പരിസ്സയാതി. ഏത്ഥച അബലാതി ദുബ്ബലാ. നന്തി ഹീനവീരിയം ജനം. ബലിയന്തീതി ബലസാ കരോന്തി അജ്ഝോത്ഥരന്തി. പരിസ്സയാതി അബലാ രാഗാദി പരിസ്സയാതി അത്ഥോ. അപിച, പടിപക്ഖധമ്മേഹി അകമ്പിയട്ഠേന അക്ഖോ ഭണിയട്ഠേന ബലാനിനാമ. തസ്മാ അസ്സദ്ധിയസങ്ഖാതേന പടിപക്ഖധമ്മേന കമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതാ **സദ്ധാബലം**നാമ. കോസജ്ജസങ്ഖാതേന കമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതാ **വീരിയബലം**നാമ. മുട്ഠസച്ചേന കമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതാ**സതിബലം**നാമ. ഉദ്ധച്ചേന കമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതാ**സമാധിബലം**നാമ. അവിജ്ജായകമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതാ **പഞ്ഞാബലം** നാമ. സേസദുകദ്വയം പന അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിപക്ഖേനയോജേതബ്ബം.

[൨൮൩] വിഭാവനിയം പന

പാപബലദുകം പടിപക്ഖേന യോജേതും നലബ്ഭതീതി കത്വാ "അഹിരികാനോത്തപ്പദ്വയം പന സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവേ നേവാതി" വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവോതിച പടിപക്ഖേഹി അകമ്പിയതാ തിച അത്ഥതോ നാനത്താഭാവതോതി. വീരിയസമാധിബലാനി കുസലാകുസലാബ്യാകതാനി. അഹിരികാനോത്തപ്പാനി അകുസലബലാനി. സേസാനി കുസലാബ്യാകതാനീതി. **അധിപതീ**തി ഏത്ഥ പതീതി സാമി ഇസ്സരോ. സോ പന പദേസ ഇസ്സരോ സകലിസ്സരോതി ദുവിധോ. തത്ഥ ഇന്ദ്രിയാനി പരേസം വിസയേ സയം പരവസേ വത്തിത്വാ അത്തനോ വിസയേഏവ പരേഹി അത്തനോ വസേ വത്താപേന്തീതി പദേസിസ്സരാ നാമ. പുബ്ബാതി സങ്ഖാരവസേന പുബ്ബാഗമനവസേന വാ വിസേസേത്വാ പവത്തം അധിപതിട്ഠാനം പത്വാ പന അഞ്ഞോ ദുതിയോ ഇസ്സരോനാമ നത്ഥി. തസ്മാ അധികോ പതീതി അധിപതി. അത്താ ധീനവുത്തീനം പതീതി അധിപതീതിച വദന്തി.

ഛന്ദോഏവ അധിപതീതി ഛന്ദാധിപതി. ഛന്ദവതോ കിംനാമ കമ്മം നസിജ്ഝതീതി ഏവം പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരവസേനവാ പുബ്ബേ അതീതഭവേസു സുട്ഠു ആസേവിതഛന്ദാഗമനവസേനവാ തേസു തേസു കല്യാണ പാപകമ്മേസു സമ്പയുത്തധമ്മേ മഹോഘോവിയ തിണപണ്ണകസടേ അത്തപരാധീനേ നിച്ചം പഗ്ഗഹിതധുരേ കത്വാ പവത്തോ കത്തുകമ്യതാ ഛന്ദോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. നനു ചേത്ഥ പച്ഛിമാ തയോ ധമ്മാ അധിപതിഭാവം ഗണ്ഹന്താ ഇന്ദ്രിയഭാവം അവിജഹിത്വാവ ഗണ്ഹന്തീതി അധിപതിഭൂതാവ സമാനാ ഇന്ദ്രിയകിച്ചവസേന പരവസേപി വത്തന്തീതി. സച്ചം, അഞ്ഞം പന അധിപതികിച്ചം, അഞ്ഞം ഇന്ദ്രിയകിച്ചന്തി നത്ഥേത്ഥ ദോസോതി. യഥാ ഹി രാജാ ചക്കവത്തീ ഏകസ്സ അത്തനോ പുരോഹിതസ്സ സന്തികേ ഏകം ദിബ്ബവിജ്ജം ഗണ്ഹാതി. ന ഏത്താവതാ രാജാ ചക്കവത്തിനാമ നഹോതി. നച വിജ്ജാഹേതു അഞ്ഞസ്സ വസേന വത്തതി. അഞ്ഞഞ്ഹി ചക്കവത്തി രജ്ജകിച്ചം, അഞ്ഞം വിജ്ജാഗഹണ കിച്ചന്തി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ അധിപതികിച്ചംനാമ തംതംകിച്ച വിസേസം അനപേക്ഖിത്വാ അതുല്യബലേന അഭിഭവിത്വാ സഹജാത ധമ്മേ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചേസു അനിവത്തമാനേ കത്വാ ധുര വാഹിതാ. ഇന്ദ്രിയകിച്ചം പന വിജാനനാദികിച്ചം ആരബ്ഭ പവുച്ചതീതി.

ആഹരന്തി സഹജാതാദിപച്ചയസാമഞ്ഞതോ അതിരേകേന അസാധാരണപച്ചയസത്തിവിസേസേന ഹരന്തി പവത്തേന്തീതി **ആഹാരാ**. ആഹരന്തിവാ അജ്ഝത്തസമ്ഭൂതാ തേ തേ പച്ചയധമ്മാ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മാച അത്താനഞ്ചേവ അത്തനോ അത്തനോ പച്ചയകിച്ചം പച്ചയുപ്പന്നകിച്ചഞ്ച സുട്ഠു ഹരന്തി വഹന്തി ഏതേഹീതി ആഹാരാ. യഥാഹസബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാതി. ഏത്ഥച സബ്ബേ സത്താതി ഏതേന സബ്ബേ അജ്ഝത്തസമ്ഭൂതാ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മാ വുത്താ. ആഹാരട്ഠിതികാതി പച്ചയട്ഠിതികാ. യഥാരഹം ചതുവീസതിപച്ചയേഹി ഠിതിസഭാവാതി അത്ഥോ. നനുചേത്ഥ പച്ചയാഹാരോവ വുത്തോ. ന ആഹാരപച്ചയോ. ഇധ പന ചതുബ്ബിധോ ആഹാരപച്ചയധമ്മോവ വുത്തോതി. സച്ചം, പച്ചയട്ഠേന പന ആഹാരനാമകാനം സബ്ബേസം ചതുവീസതിപച്ചയധമ്മാനം മജ്ഝേ യേധമ്മാ ചത്താരോ ആഹാരാതി വിസേസേത്വാ വുത്താ. തേ തേസം പച്ചയാഹാരാനംപി ആഹാരഭൂതാതി സിദ്ധാ ഹോന്തീതി. ഇമസ്മിം അത്ഥേ ചതുന്നം ആഹാരാനം മഹന്ത ഭാവോ പാകടോ ഹോതീതി.

തത്ഥ യഥാ യവബീജാനംവാ സാലിബീജാനംവാ ആനുഭാവോ നാമ കളിരങ്കുരാനം ഉപ്പാദാന പധാനം ഹോതി. തതോപരം പന സസ്സഭാവം പത്വാ ഛ പഞ്ച മാസേ വഡ്ഢിയാവാ ഠിതിയാവാ പഥവി രസആപോരസാനം ആനുഭാവോ പധാനം ഹോതി. ഏവമേവം കബളീ കാരാഹാരൂപജീവീനം കാമസത്താനം കമ്മസ്സ ആനുഭാവോനാമ പടിസന്ധിരൂപുപ്പാദനേ പധാനം ഹോതി. തതോപരം പന യാവതായുകം വഡ്ഢീയാവാഠിതിയാവാ ഉതുആഹാരാനം ആനുഭാവോ പധാനം ഹോതി. കമ്മജരൂപാനി ഹി യാവ ആസന്നമരണാ പവത്തമാനാനിപി ഉതുആഹാരേഹി അനുഗ്ഗഹിതാനിഏവ പവത്തന്തി. ഉതുച ആഹാരു പത്ഥമ്ഭിതോയേവ അത്തനോ കിച്ചം കരോതി. തസ്മാ തേസം സത്താനം ചതുസന്തതിരൂപം കബളീകാരാഹാരേന അനുപത്ഥമ്ഭീയമാനം ചിരം നപവത്തതി. ഉപത്ഥമ്ഭീയമാനംഏവ യാവതായുകം പവത്തതി. യഥാച സകുണാവാ ഡംസമകസാ ദയോവാ

തുണ്ഡേന ആഹാരം ഗഹേത്വാ അത്തഭാവം പോസേന്തി. തുണ്ഡേ അസന്തേ ആഹാരം അലഭന്താ മരന്തി. ഏവമേവ ഇമേ സത്താ ഫസ്സേന ആരമ്മണേസു രസം ഗഹേത്വാ വേദനാസങ്ഖാതം ഉപഭോഗപരിഭോഗം സമ്പാദേത്വാ തണ്ഹാവേപുല്ലം പത്വാ തിവിധം വട്ടം പൂരേത്വാ യാവജ്ജതനാപി വട്ടേ അനുകണ്ഠമാനാ പവത്തന്തി.

യദി ഹി ഫസ്സോനാമ ന സിയാ, ആരമ്മണരസം അലഭിത്വാ വേദനാ പരിഭോഗരഹിതേന തണ്ഹുപ്പത്തിയാ ഓകാസോ നത്ഥീതി തിവിധവട്ടമേവ നസിയാതി. യഥാച തേ സകുണാദയോ പക്ഖേ വിയൂഹിത്വാ അന്തരാ അപതമാനാ രുക്ഖതോ രുക്ഖം വനതോ വനം വിചരിത്വാ അത്താനം യാപേന്തി. പക്ഖേസു അസന്തേസു ഗമനം അസമ്പാദേന്താ പതിത്വാ മരന്തി. ഏവമേവം ഇമേ സത്താ ആയൂഹനലക്ഖണായ ചേതനായ ചേതയിത്വാ കമ്മസമങ്ഗിതം സമ്പാദേത്വാ ഭവതോ ഭവം വിചരിത്വാ യാവജ്ജതനാ വട്ടേ സംസരന്തി. യദി ഹി ചേതനാനാമ ന സിയാ, കമ്മവട്ടസ്സ അഭാവോ. തദഭാവേച വിപാകവട്ടസ്സ അഭാവോ. തദഭാവേച തദനുസയിതസ്സ കിലേസവട്ടസ്സ അഭാവോതി വട്ടംനാമ ന സിയാതി. യഥാച തേ സകുണാദയോ ചക്ഖുനാ ഗോചരട്ഠാനംവാ തംതംദിസാഭാഗംവാ വിഭാവേത്വാ യാവജീവം അത്താനം യാപേന്തി. ചക്ഖുസ്മിം അസന്തേ കിഞ്ചിഗഹേതബ്ബവത്ഥുംവാ ഗന്തബ്ബട്ഠാനംവാ അലഭിത്വാ തത്ഥേവ മരന്തി. ഏവമേവം സമ്പയുത്താ ധമ്മാ ആരമ്മണവിജാനലക്ഖണേന വിഞ്ഞാണേന തംതംആരമ്മണം ലഭിത്വാ തസ്മിം തസ്മിം ഫസ്സാദയോ ഉപ്പാദേത്വാ തിവിധം വട്ടം വട്ടേന്തി. യദി ഹി വിഞ്ഞാണംനാമ ന സിയാ, ഫസ്സാദീനം ആരമ്മണലാഭോയേവ നത്ഥീതി വട്ടമേവ ന സിയാതി. തേനാഹ **ചത്താരോ ആഹാരാ.ല. വിഞ്ഞാണം ചതുത്ഥന്തി**. സംയുത്തകേച -

> ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ ആഹാരാ ഭൂതാനം വാ സത്താനം ഠിതിയാ സമ്ഭവേസീനംവാ സത്താനം അനുഗ്ഗഹായ കബളീകാരോ ആഹാരോ ഓളാരികോവാ സുഖുമോവാ, ഫസ്സോ ദുതീയോ, മനോസഞ്ചേതനാ തതീയാ, വിഞ്ഞാണം ചതുത്ഥന്തി വുത്തം.

തത്ഥ ഭൂതാനന്തി വുദ്ധിപ്പത്താനം. സമ്ഭവേസീനന്തി കലലാദി കാലേ ഠിതാനം. ചതുന്നംപന ആഹാരാനം യഥാസമ്ഭവം അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേവാ തസ്മിം തസ്മിം ഭവേവാ ഠിതിയാവാ അനുഗ്ഗഹായവാ പവത്തി ആകാരോ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. അട്ഠകഥായം പന കോപനേത്ഥ ആഹാരോ. കിം ആഹാരേതീതി. കബളീകാരാ ഹാരോ ഓജട്ഠമകരൂപാനി ആഹാരേതി. ഫസ്സാഹാരോ തിസ്സോ വേദനാ. മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോ ഭവേ. വിഞ്ഞാണാ ഹാരോ പടിസന്ധിനാമരൂപന്തി വുത്തം. തം പാകടഫലവസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഓജട്ഠമകരൂപുപ്പാദനം പന കബളീകാരാഹാരസ്സ മഹന്തം കിച്ചം നഹോതി. ചതുസന്തതിരൂപുപത്ഥമ്ഭനമേവ മഹന്തം. തേനേവ ഹി പാളിയം ഠിതിയാതിച അനുഗ്ഗഹായാതിച വുത്തം.

അപിച യഥാ ഉപനിസ്സയാസേവനപച്ചയാ സുത്തന്തി കപരിയായാ അഭിധമ്മപരിയായാതിച ദുവിധാ ഹോന്തി. തഥാ ആഹാരപച്ചയോപി ദുവിധോ. തത്ഥ യം വുത്തം മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോഭവേതി. തം സുത്തന്തികപരിയായം സന്ധായ വുത്തം. നഹി പട്ഠാനേ അരൂപാ ഹാരാ അസഹജാതാനം ധമ്മാനം ആഹാരട്ഠേന പച്ചയാനാമ ഹോന്തീതി.

**പഞ്ചവിഞ്ഞാണേസു ഝാനങ്ഗാനി നലബ്ഭന്തി**. താനി ഹി ദുബ്ബലകിച്ചട്ഠാനവത്ഥുകത്താ രൂപാദീസു അഭിനിപാതമത്താനി ഹോന്തീതി ന തേസു വിജ്ജമാനാ വേദനാ ഏകഗ്ഗതാ ഝാനകിച്ചം സാധേന്തീതി. വിതക്കപച്ഛിമകം ഝാനന്തിച വുത്തം. ഝാനങ്ഗാനം നായകഭൂതോച വിതക്കോ തേസു നത്ഥീതി തത്ഥ താവേദനാ ഏകഗ്ഗതായോ തം ന സാധേന്തീതി. വീരിയുപത്ഥമ്ഭരഹിതാ ധമ്മാ സമ്പയുത്തധമ്മേസു ഥിരഭാവപ്പത്താ നഹോന്തീതി അവീരിയേസു സോളസാഹേതുകചിത്തേസു സമാധിബലകിച്ചം ന സാധേതി. വീരിയപച്ഛിമകം ബലന്തി ഹി വുത്തന്തി ആഹ **അവീരിയേസു ബലാനി നലബ്ഭന്തീ**തി. ഹേതുരഹിതാ ച ധമ്മാ വട്ടസ്സ വിവട്ടസ്സച പത്തിയാ പഥഭാവം നഗച്ഛന്തി. ഹേതുപച്ഛിമകോ മഗ്ഗോതി ഹി വുത്തന്തി ആഹ **അഹേതുകേസു മഗ്ഗങ്ഗാനി ന ലബ്ഭന്തീ**തി. വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തേചിത്തേ ഏകഗ്ഗതാ അധിമോക്ഖരഹി തത്താ ഏകന്തേന സംസപ്പനസഭാവായ വിചികിച്ഛായ അഭിഭൂതത്താ ച മഗ്ഗിന്ദ്രിയബലഭാവായ ബലവതീ നഹോതീതി വുത്തം **വിചികിച്ഛാ ചിത്തേ ഏകഗ്ഗതാ മഗ്ഗിന്ദ്രിയബലഭാവം ന ഗച്ഛതീ**തി. **ദ്വിഹേതുക തിഹേതുക ജവനേസ്വേവാ**തി ഏത്ഥ ദ്വിഹേതുക തിഹേതുകസദ്ദേന മോമൂഹദ്വയഹസനജവനാനി നിവത്തേതി. ജവനസദ്ദേന തിഭൂമകാനി ദ്വിഹേതുകതിഹേതുകവിപാകാനി നിവത്തേതി.

**[൨൫൪] വിഭാവനിയം** പന

> "ദ്വിഹേതുകതിഹേതുകഗഹണേന ഏകഹേതുകേസു അധിപതീനം അഭാവം ദസ്സേതീ"തി വുത്തം, ജവനഭാവസാമഞ്ഞത്താ പന ഹസനചിത്തേപി തേസം അഭാവോ ദസ്സേതബ്ബോയേവ ഹോതീതി.

**യഥാസമ്ഭവന്തി** ലദ്ധപുബ്ബാതി സങ്ഖാരസ്സ ലദ്ധപുബ്ബാഗമസ്സ ച ഏകേകസ്സ അധിപതിനോ സമ്ഭവാനുരൂപം **ഏകോവ ലബ്ഭതി**. ന ദുതിയോ. ഇതരഥാ അധിപതിഏവ നസിയാതി. ഏവഞ്ച കത്വാ പട്ഠാനേ യഥാ ഇന്ദ്രിയപച്ചയവിഭങ്ഗേ അരൂപിനോഇന്ദ്രിയാ സമ്പയുത്തകാനംധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഇന്ദ്രിയപച്ചയേന പച്ചയോതി വുത്തം. ന തഥാ അധിപതിപച്ചയവിഭങ്ഗേ. തത്ഥ പന ഛന്ദാധിപതി ഛന്ദസമ്പയുത്തകാനന്തിആദിനാ ഏകേകാധിപതി വിഭാഗവസേനേവ വുത്തന്തി. ഏവഞ്ഹി സതി അധിപതി ഇന്ദ്രിയാനം വിസേസോ പാകടോ ഹോതീതി. **നവേരിതാ**തി നവ ഈരിതാ കഥിതാ. കുസലാ കുസലാ ബ്യാകതേഹി സമാകിണ്ണോ **കുസലാദി സമാകിണ്ണോ**. [മിസ്സകസങ്ഗഹോ]

**൫൩൪**. ചത്താരി സച്ചാനി ബുജ്ഝതീതി ബോധി. ബുജ്ഝന്തിവാ താനി തം സമങ്ഗിനോ ഏതായാതി ബോധി. ചതുമഗ്ഗഞാണം. വുത്തഞ്ഹേതം മഹാ നിദ്ദേസേ ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു-ഞാണന്തി. പക്ഖോതി കോട്ഠാസോ സമ്ഭാരോ. ബോധിയാ പക്ഖേ ഭവാതി ബോധിപക്ഖിയാ. അധിസീലാ ധിചിത്താ ധിപഞ്ഞാ സങ്ഖാതാസു തീസു സിക്ഖാസു പരിയാപന്നാനം സത്ഥുസാസനധമ്മാനം ഏതംനാമം. തേ പന കോട്ഠാസതോ സത്ത വിധാ ഹോന്തീതി ആഹ **ചത്താരോസതിപട്ഠാനാ**തിആദി. സമ്പയുത്ത ധമ്മേസു പമുഖാ പധാനാ ഹുത്വാ കായാദീസു ആരമ്മണേസു തിട്ഠന്തി നാനാരമ്മണേസു ചിത്തഗമനം നിവത്തേത്വാ തേസ്വേവ കായാദീസു ചിത്ത നിബന്ധനവസേന പവത്തന്തീതി പട്ഠാനാനി. സതിഏവ പട്ഠാനാനീതി സതി പട്ഠാനാനി. ചത്താരിസതിപട്ഠാനാനീതി വത്തബ്ബേ ധമ്മഭാവം അപേക്ഖിത്വാ

ചത്താരോസതിപട്ഠാനാ തിവുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. കായേഅനുപസ്സനാ **കായാനുപസ്സനാ**. രൂപകായേ രൂപസമൂഹേ അസ്സാസപസ്സാസാദികസ്സ അവയവകായസ്സ തംതംകായഭാവേനവാ അനിച്ചാദിഭാവേനവാ യാവ തസ്മിം തസ്മിം കായേ സമ്മോഹോ പഹിയ്യതി. താവ പുനപ്പുനം നിരന്തരം സമനുപസ്സനാതി അത്ഥോ. നവപ്പഭേദാസു വേദനാസു സുഖവേദനാദി കായഅവയവവേദനായ തംതം വേദനാഭാവേന ഉദയബ്ബയവസേന ച അനുപസ്സനാ **വേദനാനുപസ്സനാ**. സോളസ പഭേദേസു സരാഗാ ദീസു ചിത്തേസു സരാഗാദികസ്സ അവയവചിത്തസ്സ തംതം ചിത്തഭാവേന ഉദയബ്ബയവസേനച അനുപസ്സനാ **ചിത്താനുപസ്സനാ**. പഞ്ചപഭേദേസു നീവരണാദീസു ധമ്മേസു കാമച്ഛന്ദാദികസ്സ അവയവധമ്മസ്സ തം തം ധമ്മഭാവേന ഉദയബ്ബയവസേനച അനുപസ്സനാ **ധമ്മാനുപസ്സനാ**.

**[൨൭൪]** യം പന **വിഭാവനിയം**

"കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം ആയോതി കായോ. അസ്സാസ പസ്സാസാനംവാ സമൂഹോ കായോ"തി വുത്തം. തം ന സുന്ദര മേവ.

**[൨൭൫]** യഞ്ച **തത്ഥ**

"കായസ്സ അനുപസ്സനാ കായാനുപസ്സനാ"തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം.

കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതീതി ഹി വുത്തം. ഏതേന ഹി കായേ അനുപസ്സനാ കായാനുപസ്സനാതി അയമത്ഥോവ പധാനതോ ദസ്സിതോതി.

**[൨൭൬]** യഞ്ച **തത്ഥ**

"വേദനാനം വസേന അനുപസ്സനാ"തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരം. വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീതി ഹി വുത്തം. തഥാ ചിത്താനുപസ്സനാ പദേപി.

**[൨൭൭]** യംപി **തത്ഥ**

"സഞ്ഞാസങ്ഖാരാനം ധമ്മാനം ഭിന്നലക്ഖണാനമേവ അനുപസ്സനാ ധമ്മാനുപസ്സനാ"തി വുത്തം. തംപി ന സുന്ദരമേവ.

ന ഹി കത്ഥചി പാളിയം സഞ്ഞാസങ്ഖാരാവ വിസേസേത്വാ ധമ്മാതി വുത്താ അത്ഥീതി. പാളിയഞ്ഹി ഛനീവരണാ പഠമം ധമ്മാതി വുത്താ. തതോ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. തതോ ദ്വാദസായതനാനി. തതോ സത്തബോജ്ഝങ്ഗാ. തതോ ചത്താരി സച്ചാനീതി. യദിഏവം ഏകായ ധമ്മാനുപസ്സനായ വുത്തായ ഇതരാപി സിദ്ധാതി സതിപട്ഠാനം ഏകമേവ വത്തബ്ബം, ന ചത്താരോതി.ന. യോ ഹി ധമ്മാനുപസ്സനായം രൂപക്ഖന്ധോ വുത്തോ. സോ രുപ്പനലക്ഖണാനുപസ്സനവസേന വുത്തോ. രുപ്പനലക്ഖണഞ്ഹി നിബ്ബത്തിതപരമത്ഥധമ്മോ. സോച തഥാ അനുപസ്സന്തസ്സ വിസേസതോ സുഖുമസ്സ അത്തവിപല്ലാസസ്സ പഹാനായ ഹോതീതി. കായോതി പന തംതം സമൂഹഭൂതരൂപധമ്മവസേന വേദിതബ്ബോ. നരുപ്പനലക്ഖണവസേന. നച തംതം കായഭാവേന ഗഹിതോ തംതം രൂപധമ്മസമൂഹോ നിബ്ബത്തിത പരമത്ഥധമ്മോനാമ ഹോതി. പഞ്ഞത്തിമിസ്സകത്താ. സോച തഥാ അനുപസ്സന്തസ്സ വിസേസതോ ഓളാരികസ്സ സുഭാദി വിപല്ലാസസ്സ പഹാനായ ഹോതീതി. തഥാ

വേദനാചിത്തേസുപി ഓളാരികവിപല്ലാസോ സുഖുമവിപല്ലാസോതി ദ്വേ ദ്വേ വിപല്ലാസാ ഹോന്തി. തത്ഥ അത്തുപനിബന്ധാ നിച്ചസുഖ വിപല്ലാസാ ഓളാരികാ. അത്തവിപല്ലാസോ സുഖുമോ. തത്ഥ വേദനാ ചിത്താ നുപസ്സനാ ഓളാരികവിപല്ലാസാനം പഹാനായ വിസും വുത്താ. ധമ്മേസു വേദനാക്ഖന്ധവിഞ്ഞാണക്ഖന്ധാ സുഖുമ വിപല്ലാസ പഹാനായാതി. തസ്മാ ചത്താരോവ സതിപട്ഠാനാ വത്തബ്ബാതി. സമ്മാ പദഹന്തി ഏതേഹീതി **സമ്മപ്പധാനാനി**. കാമം തചോച ന്ഹാരുച, അട്ഠിച അവസിസ്സതു. ഉപസ്സുസ്സതു മേ സരീരേ മംസലോഹിതം. യന്തം പുരിസഥാമേന പുരിസപരക്കമേന പത്തബ്ബം. ന തം അപത്വാ വീരിയസ്സ സണ്ഠാനം ഭവിസ്സതീതി ഏവം അനിവത്തനവുത്തി വസേന പവത്തസ്സ സമ്മാവായാമസ്സ ഏതം നാമം. സോ പന തഥാ പവത്തോ ഏകോപി സമാനോ കിച്ചസിദ്ധിവസേന ചതുധാ ഹോതീതി. വുത്തം **ഉപ്പന്നാന**ന്തിആദി.

തത്ഥ **ഉപ്പന്നാനംപാപകാനന്**തി അസുകസ്മിം കാലേ ദേസേ ഠാനേ വാ അഹം ഇദഞ്ചിദഞ്ച നാമ പാപം അകാസിം, ഇദഞ്ചിദഞ്ചനാമ മയ്ഹം ഉപ്പന്നന്തി ഏവം അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നഭാവേന വിദിതാനം അകുസലാനം. **പഹാനായാ**തി തേസം അത്തനോ സന്താനേ അജ്ജതഗ്ഗേ യാവപരിനിബ്ബാനാപുന അനുപ്പാദധമ്മതാപാദനകരണത്ഥം. **വായാമോ**തി സീല പൂരണ സമഥ വിപസ്സനാഭാവനാകമ്മേസു ദള്ഹം വായാമോ. **അനുപ്പന്നാന**ന്തി അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നപുബ്ബന്തി അവിദിതാനം പരസന്താനേസുവാ സുത്തന്തേസുവാ ദിസ്വാവാ സുത്വാവാ വിദിതാനം. **അനുപ്പാദായാ**തി യേസം അകുസല മൂലാനം അത്ഥിതായ ഇമേസം സത്താനം ഈദിസാനി കിലേസജാതാനി വാ പാപകമ്മാനിവാ ഉപ്പജ്ജന്തി. താനി മയി വിജ്ജന്തിഏവ. അഹംപി തേഹി കിലേസേഹിവാ കമ്മേഹിവാ അപരിമുത്തോയേവ. അഹംപി സ്വേവാ പരസുവേവാ ഭവന്തരേസുവാ താനി അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേസ്സാ മിയേവാതി ഏവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ തേസം അകുസലമൂലാനം അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയസമുച്ഛിന്ദനത്ഥം. **അനുപ്പന്നാനംകുസലാന**ന്തി ചതുഭൂമകേസു കുസലധമ്മേസു സത്തവിസുദ്ധിപഭേദേസു ഇമേനാമ വിസുദ്ധിധമ്മാ മയാ അപ്പത്താ അനധിഗതാഏവ ഹോന്തീതി ഏവം ഞത്വാ സമയേ അനതിക്കന്തേഏവ അപ്പത്താനം അനധിഗതാനം ഉപരി വിസുദ്ധിധമ്മാനം അധിഗമനത്ഥായ.

**ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ഭിയ്യോ ഭാവായാ**തി യാനി സീലാദീനി കുസലാനി മയി ഉപ്പന്നാനി. താനി യാവ നിയാമം നഓക്കമന്തി, താവ മയ്ഹം ഏതാനീതി വത്തും നാരഹന്തി. സ്വേവാ പരസുവേവാ ഭവന്തരം പത്വാവാ ഭിജ്ജിസ്സന്തി യേവാതി ഏവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നാനം തേസം സബ്ബസോ അകുപ്പധമ്മതാപാദനവസേന സുട്ഠുതരം വഡ്ഢനത്ഥായ. ഏതേസു പന ചതൂസു മുഖേസു യേന കേനചി ഏകേന മുഖേന ഉപ്പന്നോ വായാമോ ചതുകിച്ചസാധകോഏവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. അട്ഠകഥായം പന മഗ്ഗക്ഖണേ ഏവ ഏകസ്സ തസ്സ ചതുകിച്ചസാധകതാ വുത്താതി.

ഇജ്ഝനം ഇദ്ധി, തസ്സ തസ്സ യോഗകമ്മസ്സ സിദ്ധി സമിദ്ധി നിബ്ബത്തീതി അത്ഥോ. സാ പന സങ്ഖേപതോ അഭിഞ്ഞേയ്യാനം ധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാസിദ്ധി, പരിഞ്ഞേയ്യാനം പരിഞ്ഞാസിദ്ധി, പഹാതബ്ബാനം പഹാനസിദ്ധി, സച്ഛികാ തബ്ബാനം സച്ഛികരണസിദ്ധി, ഭാവേതബ്ബാനം ഭാവനാസിദ്ധീതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി. ഇജ്ഝതീതിവാ ഇദ്ധി സത്ഥുസാസനേ യോഗകമ്മേന ഇജ്ഝന്താനം

സബ്ബേസം മഹഗ്ഗത ലോകുത്തരധമ്മാനം നാമം. പജ്ജതി ഏതേനാതി പാദോ. ഇദ്ധിയാ പാദോതി **ഇദ്ധിപാദോ**. ഇദ്ധിപത്തിയാ ബലവുപായോ പധാനകാരണന്തി വുത്തം ഹോതി. സോ പന ചതുന്നം അധിപതിധമ്മാനം വസേന ചതുധാ ഹോതീതി വുത്തം **ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ**തിആദി. അധിപതിഭൂതോ ഛന്ദോവ ഇദ്ധിപാദോതി **ഛന്ദിദ്ധിപാദോ**. ഏസനയോ സേസേസുപീതി. ഏത്ഥച സബ്ബേ മഹഗ്ഗതാനുത്തരഭൂതാ ഉത്തരിമനുസ്സ ധമ്മാനാമ നപാകതികേന ഛന്ദേനവാ വീരിയേനവാ ചിത്തേനവാ പഞ്ഞായ വാ അധിഗന്തബ്ബാ ഹോന്തി. യേന കേനചി പലിബോധേന പടിബാഹിതും അസക്കുണേയ്യേന അധിപതിഭാവപത്തേന ഛന്ദാദിനാഏവ അധിഗന്തബ്ബാ. തസ്മാ ഇമേ ചത്താരോ ധമ്മാ അധിപതിഭൂതാവ ഇധ അധിപ്പേതാതി ദട്ഠബ്ബാതി.

**[വ_ഫൻ]** യംപന **വിഭാവനിയം**

"ഇജ്ഝതി അധിട്ഠാനാദികം ഏതായാതി ഇദ്ധി, ഇദ്ധിവിധഞ്ഞാണം. ഇദ്ധിയാ പാദോ ഇദ്ധിപാദോ"തി വുത്തം. തം സംയുത്തകേ കതമാച ഭിക്ഖവേ ഇദ്ധി. ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധം പച്ചനുഭോതി. ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോതി.ല. യാവ ബ്രഹ്മലോകാപി കായേന വസം വത്തേതി. അയം വുച്ചതി ഭിക്ഖവേ ഇദ്ധീതി ഇമായ പാളിയാ സമേതി. ഏവംസന്തേപി ഇധ അഭിധമ്മപരിയായോവ അധിപ്പേതോതി തം ന യുജ്ജതിയേവ.

വിഭങ്ഗേ പന പഠമവാരേ ലോകിയ ലോകുത്തരമിസ്സകാ ചിത്ത ചേതസികരാസീഏവ ഇദ്ധിപാദാതി വുത്താ. അട്ഠകഥായഞ്ച-പഠമജ്ഝാന പരികമ്മംഹി ഇദ്ധിപാദോനാമ. പഠമജ്ഝാനം ഇദ്ധിനാമ.ല. നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞായതനജ്ഝാനപരികമ്മം ഇദ്ധിപാദോനാമ. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ യതനജ്ഝാനം ഇദ്ധിനാമ. സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനാ ഇദ്ധിപാദോ നാമ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഇദ്ധിനാമ.ല. അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ വിപസ്സനാ ഇദ്ധിപാദോനാമ. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഇദ്ധിനാമാതിച. പഠമജ്ഝാനം ഇദ്ധിപാദോനാമ. ദുതിയജ്ഝാനം ഇദ്ധിനാമ. ല. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജ്ഝാനം ഇദ്ധി പാദോനാമ. നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാ യതനജ്ഝാനം ഇദ്ധിനാമ. സോതാ പത്തിമഗ്ഗോ ഇദ്ധിപാദോനാമ. സകദാഗാമിമഗ്ഗോ ഇദ്ധിനാമ.ല. അരഹത്തമഗ്ഗോ ഇദ്ധിനാമാതി ച വുത്തം. തംതം പാദകജ്ഝാനം ഇദ്ധിപാദോനാമ. തതോ തതോ വുട്ഠഹിത്വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗോ ഇദ്ധിനാമാതിപി വത്തും വട്ടതിയേവ. ഇധ പന ഉത്തരചൂളഭാജനിയേ ആഗതനയേന ചത്താരോ അധിപതിധമ്മാഏവ ഇദ്ധിപാദാതി വുത്താ.

തത്ഥ പന ലോകുത്തരഭൂതാഏവ അധിപ്പേതാ. ഇധ ലോകിയ ലോകുത്തര മിസ്സകഭൂതാതി. ഇന്ദ്രിയബലാനി അത്ഥതോ ഹേട്ഠാ വുത്താനേവ. പാകടട്ഠാനതോ പന ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു സദ്ധായ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ-കത്ഥ ഭിക്ഖവേ സദ്ധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. ചതൂസു സോതാപത്തിയങ്ഗേസു ഏത്ഥ സദ്ധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബന്തി. ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു വീരിയസ്സ. യഥാഹ-കത്ഥ ഭിക്ഖവേ വീരിയിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. ചതൂസു സമ്മപ്പധാനേസു ഏത്ഥ വീരിയിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബന്തി. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സതിയാ. യഥാഹ-കത്ഥ ഭിക്ഖവേസതിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസുഏത്ഥ സതിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബന്തി. ചതൂസു ഝാനേസു

സമാധിസ്സ. യഥാഹ-കത്ഥ ഭിക്ഖവേ സമാധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. ചതൂസു ഝാനേസു ഏത്ഥ സമാധിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബന്തി. ചതൂസു അരിയസച്ചേസു പഞ്ഞായ ഥാമോ വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ-കത്ഥ ഭിക്ഖവേ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബം. ചതൂസു അരിയസച്ചേസു ഏത്ഥ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ദട്ഠബ്ബന്തി. സമ്ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണം, സമന്തതോ ബുജ്ഝതി പടിവിജ്ഝതി ബുജ്ഝന്തി വാ ഏതായാതി കത്വാ. സാ ഹി ചതുസച്ചധമ്മം ബുജ്ഝമാനാ ഏകക്ഖണേ സോളസഹി അത്ഥേഹി സദ്ധിം സമന്തതോ ബുജ്ഝതി, ന ഏകദേസ തോതി തസ്സാ സമ്ബോധിയാ സമുട്ഠാപനട്ഠേന സമ്ബോധിയാ അങ്ഗോ സഹകാരീബലവപച്ചയോതി **സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സതിഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സാ ഹി കായാദീസു ചതൂസു അത്തനോ ഗോചരേസു ഭാവനാവസേന സുട്ഠുസംവഡ്ഢമാനാ അനുപുബ്ബേന സബ്ബപമാദ പക്ഖം വിധമേത്വാ സബ്ബം അപ്പമാദപക്ഖഞ്ച പൂരേത്വാ ചതുമഗ്ഗഞ്ഞാണ സങ്ഖാതം സമ്ബോധിം സമുട്ഠാപേതീതി. വിപസ്സനായ ഭൂമിഭൂതേ അജ്ഝത്ത ബഹിദ്ധാധമ്മേ വിചിനാതി കക്ഖളത്തഫുസനാദീഹി അനിച്ചതാദീഹിച വിവിധാ കാരേഹി ചുണ്ണവിചുണ്ണം കുരുമാനോവിയ തേസു ദട്ഠബ്ബാകാരം അസേസം ഉപധാരേതീതി ധമ്മവിചയോ. സോഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി **ധമ്മവിചയ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സോപി ഹി അത്തനോ ഗോചരഭൂതേസു തേസു ധമ്മേസു ഭാവനാവസേന സുട്ഠുസംവഡ്ഢമാനോ അനുപുബ്ബേന സബ്ബംസമ്മോഹ പക്ഖം വിധമേത്വാ സബ്ബം അസമ്മോഹപക്ഖം പൂരേത്വാ സയം ചതുമഗ്ഗഞാണ സമ്ബോധി ഹുത്വാ സമുട്ഠഹതീതി. സമ്മപ്പധാനവീരിയമേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി **വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. തമ്പി ഹി ചതുബ്ബിധേസു അത്തനോ ഗോചരേസു ഭാവനാവസേന സുട്ഠു സംവഡ്ഢമാനം അനുപുബ്ബേന സബ്ബം കുസലേസു ധമ്മേസു ലീനസങ്കോച കോസജ്ജപക്ഖം കിലേസജാതം വിധമേത്വാ സബ്ബം ധുരസംപഗ്ഗഹപക്ഖം പൂരേത്വാ വുത്തപ്പകാരം സമ്ബോധിം സമുട്ഠാ പേതീതി.

പീതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **പീതി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സാപി ഹി വുത്തപ്പകാരേസു ഗോചരേസു സുട്ഠു സംവഡ്ഢമാനാ കുസലേസു ധമ്മേസു സബ്ബം ചിത്തസ്സ അരതിഉക്കണ്ഠപക്ഖം വിധമേത്വാ സബ്ബം ധമ്മരതി ധമ്മനന്ദിധമ്മാരാമ പക്ഖം പൂരേത്വാ വുത്തപ്പകാരം സമ്ബോധിം സമുട്ഠാപേതി. പസ്സദ്ധിഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **പസ്സദ്ധി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സാപി ഹി വുത്തപകാരേസു ഗോചരേസു ഭാവനാവസേന സുട്ഠു സംവഡ്ഢമാനാ സബ്ബം ചിത്തസ്സ സാരമ്ഭ ദരഥപക്ഖം വിധമേത്വാ സബ്ബം വൂപസന്തസീതലപക്ഖം പൂരേത്വാ വുത്തപ്പകാരം സമ്ബോധിം സമുട്ഠാപേതി. സമാധിഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി **സമാധി സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. തസ്സ സമ്ബോധിസമുട്ഠാപനതാ പാകടാ. തത്രമജ്ഝത്തതാ സങ്ഖാതാ ഉപേക്ഖാഏവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി **ഉപേക്ഖാ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. സാപിഹി വുത്തപ്പകാരേസു സതിആദീനം ഗോചരേസു ഭാവനാവസേന സുട്ഠു സംവഡ്ഢമാനാ സബ്ബം ചിത്തസ്സ ലീനുദ്ധച്ചപക്ഖം വിധമേത്വാ സമവാഹിതപക്ഖം പൂരേത്വാ വുത്തപ്പകാരം സമ്ബോധിം സമുട്ഠാപേതീതി. സമ്മാ അവിപരീതതോ ദസ്സനം **സമ്മാദിട്ഠി**. സാ പന ദുക്ഖേ ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോ ധഗാമിനിപടിപദായ ഞാണന്തി ചതുബ്ബിധാ ഹോതി. സമ്മാ അവിപരീതതോ സംകപ്പനം **സമ്മാസങ്കപ്പോ**. യഥാ സമ്മാദിട്ഠി ദട്ഠബ്ബസഭാവേസു ഫരമാനാ പവത്തതി തഥാ തസ്സാ സംവിധാനന്തി അത്ഥോ. തേനേവ ഹി സോ

പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതോതി. യഥാഹ-യാചാവുസോ വിസാഖ സമ്മാദിട്ഠി, യോച സമ്മാസങ്കപ്പോ, ഇമേ ധമ്മാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാതി. **സമ്മാവാചാ** ദയോ പുബ്ബേ വുത്തത്ഥായേവ. സമ്മാ വായമന്തി ഏകേനാതി **സമ്മാവായാമോ**. ചതുകിച്ചസാധകം സമ്മപ്പധാന വീരിയം. പസ്സദ്ധിദ്വയം പസ്സദ്ധിസാമഞ്ഞേന ഏകം കത്വാ **ചുദ്ദസേതേ സഭാവതോ**തി വുത്തം. **സത്തധാ**തി വുത്തപ്പകാരാനം സതിപട്ഠാനചതുക്ക സമ്മപ്പധാനചതുക്കാദീനം വസേന സത്തധാ. ഇദാനി തേസം ചുദ്ദസന്നം കിച്ചാനം ഠാനഭേദം ദസ്സേതും **സങ്കപ്പപസ്സദ്ധി**ചാതിആദിമാഹ.

**[൨൨൦] യംപന വിഭാവനിയം**

"സത്തധാ തത്ഥ സങ്ഗഹോതി വത്വാ പുന തം ദസ്സേതും സങ്കപ്പപസ്സദ്ധിചാതിആദിമാഹാ"തി വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

ന ഹി തത്ഥ സത്ത സരൂപം ലബ്ഭതീതി. സങ്കപ്പോ വിരതിത്തയഞ്ച ഏകം മഗ്ഗങ്ഗട്ഠാനം പാപുണാതി. പസ്സദ്ധിച പീതിച ഉപേക്ഖാച ഏകം ബോജ്ഝങ്ഗട്ഠാനം. ഛന്ദോച ചിത്തഞ്ച ഏകം ഇദ്ധിപാദട്ഠാനന്തി ഏവം നവധമ്മാ ഏകട്ഠാനികാ ഹോന്തി. ഏകം വീരിയം ചതുസമ്മപ്പധാന ഇദ്ധി പാദിന്ദ്രിയ ബലബോജ്ഝങ്ഗ മഗ്ഗങ്ഗ വസേന നവട്ഠാനികം. ഏകാ സതി ചതുസതിപട്ഠാന ഇന്ദ്രിയ ബല ബോജ്ഝങ്ഗ മഗ്ഗങ്ഗ വസേന അട്ഠട്ഠാനികാ. ഏകോ സമാധി ഇന്ദ്രിയ ബല ബോജ്ഝങ്ഗ മഗ്ഗങ്ഗ വസേന ചതുട്ഠാനികോ. ഏകാപഞ്ഞാ ഇദ്ധിപാദിന്ദ്രിയ ബല ബോജ്ഝങ്ഗ മഗ്ഗങ്ഗ വസേന പഞ്ചട്ഠാനികാ. ഏകാ സദ്ധാ ഇന്ദ്രിയ ബല വസേന ദുട്ഠാനികാതി. തേ പന സത്തതിംസ പഭേദാ ധമ്മാ പുബ്ബഭാഗേ നാനാരമ്മണാ നാനാഖണികാച ഹോന്തി. മഗ്ഗഫലേസു പന നവട്ഠാനികം വീരിയം ഏകമേവ നിബ്ബാനം ആരമ്മണംകത്വാ നവസുഠാനേസു അത്ത പടിപക്ഖാനം പാപ ധമ്മാനം പച്ചയ യമുഗ്ഘാതവസേന നവ കിച്ചാനി സാധയമാനം ഏകമേവ പവത്തതി. ഏസ നയോ അട്ഠട്ഠാനികാദീസു. തസ്മാ തേ ഏകക്ഖണേ ഏകചിത്തേ സബ്ബേ ഏകതോ ഉപലബ്ഭന്തീതി വുത്തം **സബ്ബേ ലോകുത്തരേ ഹോന്തീ**തി. **നവാസങ്കപ്പ പീതിയോ**തി ഏത്ഥ വാസദ്ദോ കചി സദ്ദത്ഥോ. സങ്കപ്പോ കചി ദുതീയജ്ഝാനികാ ദികേപീതിച കചി ചതുത്ഥജ്ഝാനികാദികേ ലോകുത്തരേ നഹോന്തീതി അത്ഥോ.

**ലോകിയേപീ**തി സീലവിസോധനാദിവസേന പവത്തേ കാമാ വചരകുസലാദികേ ലോകിയകുസല ക്രിയചിത്തുപ്പാദേപി. **യഥാ യോഗ**ന്തി സീലവിസോധനകമ്മ സമഥകമ്മനാമരൂപപരിഗ്ഗഹാദികമ്മേസു യുജ്ജിതബ്ബാനം വിരതിത്തയാദീനം അനുരൂപം. **ഛബ്ബിസുദ്ധിപവത്തിയ**ന്തി സീല വിസുദ്ധാദീനം ഛന്നം വിസുദ്ധീനം അനുക്കമേന പവത്തികാലേ. ഏതേന ദിട്ഠേവ ധമ്മേ മഗ്ഗഫലപതിട്ഠാഭാവത്ഥായ പൂരിതേ ചതുപാരിസുദ്ധി സീലേപി സദ്ധാസതിആദയോ ബോധിപക്ഖിയേസു സങ്ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തി. തഥാ മഗ്ഗപാദകത്ഥായ ഉപ്പാദിതേസു മഹഗ്ഗതജ്ഝാനേസു മീതി ദസ്സേതി. തഥാ ഹി ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തകേ -

ഏവം ഭാവിതോ ഖോ കുണ്ഡലിയ ഇന്ദ്രിയസംവരോ തീണി സുചരിതാനി പരിപൂരേതി. ഏവം ഭാവിതാനി തീണി സുചരിതാനി ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ പരിപൂരേന്തി. ഏവം ഭാവിതാ ചത്താരോ

> സതിപട്ഠാനാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തി. ഏവം ഭാവിതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ വിജ്ജാവിമുത്തിയോ പരിപൂരേന്തീതി വുത്തം.

അട്ഠകഥായംപി നകേവലം ബലവവിപസ്സനാ മഗ്ഗഫലേസുഏവ ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി. വിപസ്സനാപാദക കസിണജ്ഝാന ആനാപാണാ സുക ബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ഉദ്ധരന്തീതി വുത്തം. [ബോധിപക്ഖിയസങ്ഗഹോ]

**ഽന്തര**. സബ്ബസങ്ഗഹേ **പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തി പഞ്ച രാസയോ. അതീതാദി ഭേദ ഭിന്നാനം രൂപാനം ഖന്ധോ രാസീതി **രൂപക്ഖന്ധോ**. ഏകസ്മിം രുപ്പന ലക്ഖണേ രാസിം കത്വാ ഞാണേന പരിഗ്ഗഹിതാ രൂപധമ്മാഏവ. തഥാ ഏകസ്മിം വേദയിതലക്ഖണേ സഞ്ജാനന ലക്ഖണേ രാസിം കത്വാ പരിഗ്ഗഹിതാ അതീതാദിഭേദഭിന്നാ വേദനാസഞ്ഞായോ **വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ** ചനാമ. സങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാ. ഫസ്സ ചേതനാ ദയോ. തേഹി ഛസുവാ ഉപപത്തിദ്വാരേസു തീസുവാ കമ്മദ്വാരേസു ഏകതോ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ഫുസനചേതയിതാദീഹി അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചേഹി ദസ്സനസവനാദീനി സാധാരണകിച്ചാനിവാ കായിക വാചസികമാനസികാനിവാ സയന നിസജ്ജട്ഠാന ഗമന കഥന ചിന്തനാദീനി സബ്ബാനി കിച്ചാനി കരോന്തി വിദഹന്തീതി. വുത്തഞ്ഹേതം സംയുത്തകേ -

> കിഞ്ച ഭിക്ഖവേ സങ്ഖാരേ വദേഥ. സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്തീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ സങ്ഖാരാതി വുച്ചന്തി. കിഞ്ച സങ്ഖതം അഭി സങ്ഖരോന്തി, രൂപം രൂപത്ഥായ സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്തി. വേദനം വേദനത്ഥായ സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്തി. സഞ്ഞം സഞ്ഞത്ഥായ സങ്ഖത അഭിസങ്ഖരോന്തി. സങ്ഖാരേ സങ്ഖാരത്ഥായ സങ്ഖത മഭിസങ്ഖരോന്തി. വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണത്ഥായ സങ്ഖത മഭി സങ്ഖരോന്തീതി. സങ്ഖത മഭിസങ്ഖരോന്തീതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തസ്മാ സങ്ഖാരാതി വുച്ചന്തീതി.

തത്ഥ രൂപം രൂപത്ഥായ സങ്ഖതമഭിസങ്ഖരോന്തീതി യസ്മിം യസ്മിം കാലേ സയന നിസജ്ജാദിവസേന പവത്താ യാ യാ രൂപവികതി ഇച്ഛീയതി, തസ്മിംതസ്മിം കാലേ തസ്സാ തസ്സാ രൂപവികതിയാ ജാതത്ഥായ ഇരിയാപഥ പരിവത്തനാദി വസേന തം തം രൂപവികതിം സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്തീതി അത്ഥോ. ഖജ്ജഭോജ്ജാദികം വത്ഥാലങ്കാരാദികം മഞ്ച പീഠ ഗേഹ രഥാദികം സബ്ബം ഉപഭോഗ പരിഭോഗഭൂതം ബാഹിര രൂപംപി ഗഹേത്വാ യോജേതും വട്ടതിയേവ. വേദനന്തി ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികഞ്ച സബ്ബംപി വേദനം. തത്ഥ ദിട്ഠധമ്മികം വേദനം സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്താ ചിത്തകമ്മനച്ചഗീതാദീനി തം തം വേദനുപകരണാനി സമ്പാദന വസേന സമ്പരായികഞ്ച അഭിസങ്ഖരോന്താ മാനുസകംവാ ദിബ്ബംവാ തംതം വേദനം പത്ഥേത്വാ ദാന സീലാദി സമ്പാദന വസേന അഭിസങ്ഖരോന്തി. ഏസനയോ സേസേസുപി. സങ്ഖാരേസു പന ഫസ്സം ഫസ്സത്ഥായ ചേതനം ചേതനത്ഥായാതിആദിനാ ദാനം ദാനത്ഥായ സീലം സീലത്ഥായ പാണാതിപാതം പാണാതിപാതത്ഥായാതിആദിനാ വാ സബ്ബം ലോകപവത്തിം ഞത്വാ വിത്ഥാരേതബ്ബാതി. ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ സങ്ഖാരേസു പാകടാ ചേതനാദയോ വിതക്കാദയോ ലോഭാദയോ സദ്ധാസതിപഞ്ഞാദയോച ധമ്മേ വിസും വിസും ഖന്ധഭാവേന അവത്വാ വേദനാസഞ്ഞാവ വുത്താതി. വുച്ചതേ.

യഥാ ഹി ഛേകോ മഹാഭിസക്കോ ഭേസജ്ജമൂലാനി ഗഹേത്വാ ചുണ്ണം കരോന്തോ തേസു മൂലേസു ഇമാനി ഥൂലാനിപി മുദൂനി ഹോന്തി. ഇമാനി ഖുദ്ദകാനിപി കക്ഖളാനി ഹോന്തീതി ഞത്വാ തതോ പഥമതരം കക്ഖളാനി വിസും ഉദ്ധരിത്വാ സുട്ഠു കോട്ടേത്വാ ചുണ്ണം കരോതി. സേസാനി പന സബ്ബാനി മുദൂനി ഏകതോ കത്വാ കോട്ടേത്വാ ചുണ്ണം കരോതി. തതോ ഉഭയാനി മിസ്സേത്വാ സിലായം പിസേത്വാ ഭേസജ്ജകമ്മേ ഉപനേതി. ഏവം കരോന്തോ നകിലമതി. ഏവമേവം ഭഗവാപി നാമരൂപധമ്മേസു തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ നിച്ചസുഖഅത്ത വിപല്ലാസാനം പഹാനത്ഥായ അനുയുഞ്ജന്താ ദേവമനുസ്സാ വിഭാഗേ അകതേ തീസു ധമ്മേസു കിലമിസ്സന്തീതി ഞത്വാ നാമധമ്മേസു വേദനാസഞ്ഞാചിത്തസങ്ഖാതേ തയോ ധമ്മേ വിസും ഉദ്ധരിത്വാ ഏകമേകം ഖന്ധം നാമ കത്വാ ദേസേസി. തഥാ ഹി യഥാ മച്ഛാനാമ ഉദകേ സതി ഉക്കണ്ഠിതാ നാമ നത്ഥി. അസതി പന ഏകന്തേന ഉക്കണ്ഠിതായേവ ഹോന്തി. യഥാവാ മധുകരാവാ ഭമരാവാ യസ്മിം വനേ പുപ്ഫരസ ഫലരസേ ലഭന്തി, തത്ഥ ഉക്കണ്ഠിതാനാമ നത്ഥി. അലഭമാനാ പന ഏകന്തേന ഉക്കണ്ഠിതാഏവ ഹോന്തി. ഏവമേവ ഇമേസം സത്താനം സുഖ സഞ്ഞിതേസു പതിസരണേസു വേദനാസദിസം പതിസരണംനാമ നത്ഥി. മനുസ്സദേവബ്രഹ്മസമ്പത്തിയോ അസ്സാദേന്താപി സുഖവേദനത്ഥായഏവ അസ്സാദേന്തി. യദിച താഹി വിനാ യഥിച്ഛിതം സുഖവേദനം ലഭേയ്യും. കോനാമ താ സാദിയിസ്സതി. തഥാ ഫസ്സചേതനാദീഹി വിതക്കവിചാരവീരിയാദീഹി ലോഭദോസാദീഹി സദ്ധാസതിപഞ്ഞാദീഹി ച സങ്ഖാരക്ഖന്ധധമ്മേഹി ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികഞ്ച യംകിഞ്ചി സങ്ഖതം അഭിസങ്ഖരോന്താപി സുഖവേദനത്ഥായഏവ അഭിസങ്ഖരോന്തി. യദിച താദിസേന അഭിസങ്ഖരണേന വിനാപി യഥിച്ഛിതം സുഖം ലഭേയ്യും, തേഹി ധമ്മേഹി അത്ഥോ നത്ഥീതി കോനാമ തേ ധമ്മേ അഭിസങ്ഖരിസ്സതീതി.

ഇതി സുഖസഞ്ഞിതേസു ധമ്മേസു വേദനാനാമ ഇമേസം സത്താനം പരമുക്കംസഗതം സുഖസഞ്ഞിതട്ഠാനം ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ തം വിസും ഏകം ഖന്ധം കത്വാ ഖന്ധദേസനം ദേസേതീതി. തഥാ ഇമേസം സത്താനം അത്തസഞ്ഞിതേസു പതിസരണേസു സഞ്ഞാസദിസം പതിസരണം നാമ നത്ഥി. തഥാ ഹി തസ്മിം തസ്മിം സത്തനികായേ ഉപ്പന്നാ തേ തേ സത്താ അത്താനോ അത്തനോ വിസയേസു സബ്ബം ജാനിതബ്ബം സഞ്ഞായ സഞ്ജാനിത്വാ വിഞ്ഞുത്തം ആപജ്ജന്തി. തഥാ വിഞ്ഞുത്തം ആപജ്ജന്താ യത്തകം പരേ ജാനന്തി. തത്തകം മയംപി ജാനാമ. കോ അമ്ഹാകം ഉത്തരിതരോതി ഏവം ലോകേ ഞാണസമ്മതം സഞ്ഞം പരമം അത്താനം കത്വാ വിചരന്തി. ഇതി അത്തസഞ്ഞിതേസു ധമ്മേസു സഞ്ഞാനാമ ഇമേസം സത്താനം പരമുക്കം സഗതം അത്തസഞ്ഞിതട്ഠാനം ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാതംപി വിസും ഏകം ഖന്ധം കത്വാ ഖന്ധദേസനം ദേസേതീതി. തഥാ ഇമേസം സത്താനം നിച്ചസഞ്ഞിതേസു പതിസരണേസു ചിത്തസദിസം പതിസംരണം നാമ നത്ഥി. തഥാ ഹി സത്താ സുഖം ദുക്ഖംനാമ അനിച്ചം സുഖപത്താനം ദുക്ഖം നത്ഥി. ദുക്ഖ പത്താനം സുഖം നത്ഥീതിവാ. സഞ്ഞാനാമ അനിച്ചാ, കദാചി പമുസ്സതി കദാചി നപമുസ്സതീതിവാ. വീരിയംനാമ അനിച്ചം. കദാചി ആരഭതി, കദാചി ന ആരഭതീതിവാ. ലോഭോനാമ അനിച്ചോ. കദാചി ഉപ്പജ്ജതി, കദാചി നഉപ്പജ്ജതീതിവാ. ദോസോനാമ അനിച്ചോ. കദാചി ഉപ്പജ്ജതി, കദാചി ന ഉപ്പജ്ജതീതിവാ. സദ്ധാനാമ അനിച്ചാ. കദാചി പസന്നചിത്തോ ഹോതി, കദാചി അപ്പസന്നചിത്തോ ഹോതീതിവാ. പഞ്ഞാനാമ അനിച്ചാ. ജാനിതബ്ബംപി കദാചി

ജാനാതി, കദാചി ന ജാനാതീതിവാ ഏവം ചേതസികധമ്മാനം അനിച്ച ഭാവോനാമ കേസഞ്ചി ലോകിയജനാനംപി പാകടോ ഹോതി. ന പന ചിത്തസ്സ. ന ഹി സത്താ ചിത്തംനാമ അനിച്ചം. കദാചി ഉപ്പജ്ജതി, കദാചി ന ഉപ്പജ്ജതീതി ഗണ്ഹന്തി. തം പന സയം നിച്ചം പവത്തമാനം ഹുത്വാ കദാചി സുഖേന യുത്തം ഹോതി, കദാചി ദുക്ഖേനാതിആദിനാ തസ്മിം നിച്ചസഞ്ഞമേവ ഉപ്പാദേന്തീതി. ഇതി ചിത്തംനാമ നിച്ചസഞ്ഞിതേസു ധമ്മേസു പരമുക്കം സഗതം നിച്ചസഞ്ഞിതട്ഠാനം ഹോതി. തസ്മാ ഭഗവാ തംപി വിസും ഏകം ഖന്ധം കത്വാ ഖന്ധദേസനം ദേസേതീതി.

**[൨൨൭] യംപന വിഭാവനിയം**

"ഭാജന ഭോജന ബ്യഞ്ജന ഭത്തകാരക ഭുഞ്ജക വികപ്പവസേന പഞ്ചേവ വുത്താ"തി വത്വാ തം വിഭാവന്തേന "രൂപഞ്ഹി വേദനാ നിസ്സയത്താ ഭാജനട്ഠാനിയം. വേദനാ ഭുഞ്ജിതബ്ബത്താ ഭോജനട്ഠാനിയാ. സഞ്ഞാ വേദനസ്സാദ ലാഭ ഹേതുത്താ ബ്യഞ്ജനട്ഠാനിയാ. സങ്ഖാരാ അഭിസങ്ഖരണതോ ഭത്തകാരകട്ഠാനിയാ. വിഞ്ഞാണം ഉപഭുഞ്ജകത്താ ഭുഞ്ജകട്ഠാനിയം. ഏത്താവതാച അധിപ്പേ തത്ഥസിദ്ധീതി പഞ്ചേവ വുത്താ"തി വുത്തം. തം സാരതോ നദട്ഠബ്ബം.

ന ഹി തം അട്ഠകഥായം ഏതപ്പരമവിനിച്ഛയേ ആഗതം. ഉപമാദീപനേഏവ ആഗതം. ന ച ഭഗവതാ ഭാജനാദിവികപ്പസിദ്ധിമത്തം ഉദ്ദിസ്സ പഞ്ചേവ ഖന്ധാ വുത്താതി സക്കാ വത്തും. തഥാസിദ്ധസ്സ അത്ഥസ്സ പയോജനാഭാവതോതി.

**[൨൨൨] യഞ്ച തത്ഥ**

"ദേസനാക്കമേപി ഇദമേവ കാരണം. യത്ഥ ഭുഞ്ജതി, യഞ്ച ഭുഞ്ജതി, യേനച ഭുഞ്ജതി, യോച ഭോജകോ, യോച ഭുഞ്ജിതാ. തേസം അനുക്കമേന ദസ്സേതുകാമത്താ"തി വുത്തം. തംപി അസാരം.

ചതുന്നം ഉപാദാനാനം വിസയഭൂതാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ. സബ്ബ സഭാഗധമ്മ പരിയാദാനവസേന സാസവാ അനാസവാച ധമ്മാ പഞ്ചക്ഖന്ധാതി വുത്താ, വിപസ്സനാ ഭൂമിപരിഗ്ഗഹവസേന സാസവാഏവ **പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ**തി വുത്താ. ആയതന്തി അത്തനോ ഫലുപ്പത്തിയാ ഭുസം ഉസ്സഹന്താ വിയ ഹോന്തീതി **ആയതനാനി**. ആയതനസദ്ദോ പന ഛസു അജ്ഝത്തികേസു ദ്വാരധമ്മേസു പവത്തമാനോ സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന, ഛസു ബാഹിരേസു ആരമ്മണധമ്മേസു പവത്തമാനോ സമോസരണട്ഠേന, ഉഭയത്ഥപി കാരണട്ഠേന പവത്തതി. തത്ഥ ചിത്ത ചേതസികാ ധമ്മാ ഏകസ്മിംവാ ഭവേ അനമതഗ്ഗേവാ സംസാരേ പുനപ്പുനം സഹ ജായമാനാ ചക്ഖാദീസു ഛസു ദ്വാരപദേസേസുഏവ ജായന്തി, ന അഞ്ഞത്ഥ. സന്താനാനുബന്ധവസേന നിവസന്താപി തേസ്വേവ നിവസന്തി, ന അഞ്ഞത്ഥ. ആകിരിത്വാ ഥപിതാ വിയ പവത്തമാനാപി തേസ്വേവ പവത്തന്തി, ന അഞ്ഞത്ഥ. തസ്മാ ചക്ഖാദീനി ഛസഞ്ജാതിദേസട്ഠേന നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേനച ആയതനാനിനാമ. ദേവായതനം വിയ അധിട്ഠാനട്ഠേനാതിപി വത്തും വട്ടതിയേവ.

യഥാച സമ്പന്നപുപ്ഫഫലേസു ഖേമേസു രുക്ഖേസു തതോ തതോ പക്ഖിനോ നിലിനത്ഥായ ആഹാരത്ഥായച നിച്ചം സമോസരന്തി. ഏവം രൂപാദീസു ഛസുഠാനേസു തതോ തതോ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ആരമ്മണകരണത്ഥായ നിച്ചം സമോസരന്തി. തസ്മാ രൂപാദീനി ഛ സമോസരണട്ഠേന ആയതനാനിനാമ. തദുഭയാനി പന തേസം ചിത്ത ചേതസികാനം കാരണട്ഠേന ആയതനാനിനാമ. ചക്ഖുച തം ആയതനഞ്ചാതി **ചക്ഖായതനം**. ഏവം സേസാനി. തത്ഥ ചക്ഖുസോതാനി സത്താനം ഹിതക്രിയാസു ബഹുപകാരത്താ കാമരൂപ ബ്യാപിതത്താ ച പാകടാനീതിആദിമ്ഹി വുത്താനി. തേഹി ആസന്നത്താ തദനന്തരം ഘാനം. തതോ ജിവ്ഹാതി ഇമാനി ചത്താരി പദേസായതനാനിനാമ. തതോ സകലകായബ്യാപകോ കായോ. തതോ തേസം സബ്ബേസം ഗോചരവിസയഗ്ഗാഹകം മനോതി. സേസാനി പന തേസം വിസയത്താ തദനുക്കമേനേവ വുത്താനീതി.

കസ്സചി പന പുഗ്ഗലസ്സവാ സത്തസ്സവാ മനുസ്സസ്സവാ ദേവസ്സവാ ബ്രഹ്മുനോവാ വസേ അവത്തിത്വാ അത്തനോഏവ സഭാവം ധാരേന്തീതി **ധാതുയോ**. വിസും വിസും വവത്ഥിതസഭാവത്താവാ യഥാസഭാവം ധാരീയന്തി സല്ലക്ഖീയന്തി വവത്ഥപീയന്തീതി ധാതുയോ. അപിച, നിസ്സത്ത നിജ്ജീവട്ഠേന ധാതുയോ. തത്ഥ നിസ്സത്തട്ഠേനാതി സത്താകാരാ ഭാവട്ഠേന സത്തകിച്ചാഭാവട്ഠേന. കോ പനേത്ഥ സത്താകാരോ കിം സത്തകിച്ചന്തി. ജീവയോഗോ സത്താകാരോ. ഈഹാച ബ്യാപാരോ ച സത്തകിച്ചം. നിജ്ജീവട്ഠേനാതി ഏകസ്മിം ഭവേ യാവ നമരതി. ഭവപരംപരായവാ യാവ സംസാരോ ന നിവത്തതി. താവ അഭിജ്ജമാനോ അച്ഛിജ്ജമാനോ ഏകോവ വത്തതീതി ഏവം ഗഹിതസ്സ ജീവസ്സ അഭാവട്ഠേന. ചക്ഖാദയോച ധമ്മാ സബ്ബസോ സത്താകാരരഹിതാ സത്ത കിച്ചരഹിതാച ഹോന്തി. നച സയം ജീവാനാമ ഹോന്തി. നാപി ജീവയോഗാതി. ഇതി നിസ്സത്തട്ഠേന നിജ്ജീവട്ഠേനചതേധാതുയോനാമാതി. തേസം പന ദട്ഠബ്ബാകാരോ അട്ഠകഥായം വുത്തോ. യഥാഹ-ഭേരിതലം വിയ ചക്ഖുധാതു ദട്ഠബ്ബാ. ദണ്ഡോ വിയ രൂപധാതു. സദ്ദോവിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. തഥാ ആദാസതലം വിയ ചക്ഖുധാതു. മുഖം വിയ രൂപധാതു. മുഖനിമിത്തം വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. അഥവാ, ഉച്ഛുയന്ത കിലയന്തം വിയ ചക്ഖുധാതു. യന്തചക്കയട്ഠി വിയ രൂപധാതു. ഉച്ഛുരസ തേലാനി വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. തഥാ അധരാരണി വിയ ചക്ഖുധാതു. ഉത്തരാരണി വിയ രൂപധാതു. അഗ്ഗി വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. ഏസനയോ സോതവിഞ്ഞാണധാതുആദീസു. മനോധാതു പന യഥാസമ്ഭവതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദീനം പുരേചരാനുചരാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ.

ധമ്മധാതുയാ വേദനാക്ഖന്ധോ സല്ലമിവ സൂലമിവച ദട്ഠബ്ബോ. സഞ്ഞാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധാ വേദനാസല്ല സൂലയോഗാ ആതുരാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ. പുഥുജ്ജനാനംവാ സഞ്ഞാ ആസാ ദുക്ഖജനനതോ രിത്തമുട്ഠി വിയ അയഥാഭുച്ചനിമിത്തഗാഹതോ വനമിഗോവിയ. സങ്ഖാരാ പടിസന്ധിയം പക്ഖിപനതോ അങ്ഗാരകാസുയം ഖിപനപുരിസാ വിയ. ജാതിദുക്ഖാനുബന്ധതോ രാജപുരിസാനുബന്ധചോരോ വിയ. സബ്ബാനത്ഥാവഹസ്സ ഖന്ധസന്താനസ്സ ഹേതുതോ വിസരുക്ഖബീജാനി വിയ. രൂപം നാനാവിധുപദ്ദവനിമിത്തതോ ഖുര ചക്കംവിയ ദട്ഠബ്ബം.

അസങ്ഖതാപിധാതു അമതതോ സന്തതോ ഖേമതോ ച ദട്ഠബ്ബാ. കസ്മാ, സബ്ബാനത്ഥപടിപക്ഖഭൂതത്താ. മനോവിഞ്ഞാണധാതു ഗഹിതാരമ്മണം മുഞ്ചിത്വാപി അഞ്ഞം ഗഹേത്വാ പവത്തനതോ വനമക്കടോ വിയ, ദുദ്ദമനതോ അസ്സഖലുങ്ഗോ വിയ, യത്ഥ കാമനിപാതിതോ വേഹാസം ഖിത്തദണ്ഡോ വിയ, ലോഭദോസാദി നാനാപ്പകാര കിലേസയോഗതോ രങ്ഗനടോ വിയ ദട്ഠബ്ബാതി. **അരിയസച്ചാനീ**തി ഏത്ഥ സന്തസ്സ ധമ്മസ്സ ഭാവോ സച്ചം. സന്തസ്സാതി ഭൂതസ്സ തഥസ്സ അവിപരീതസ്സ. അപിച, കേനട്ഠേന സച്ചന്തി. തഥട്ഠേന അവിതഥട്ഠേന അനഞ്ഞഥട്ഠേന. യഞ്ഹി ചക്ഖുസ്സ ദുക്ഖത്തം, തം തഥം ഹോതി അവിതഥം അനഞ്ഞഥം. ദുക്ഖദുക്ഖ സങ്ഖാരദുക്ഖ വിപരിണാമദുക്ഖ സങ്ഖാതേഹി തീഹി ദുക്ഖേഹി തം സമങ്ഗിപുഗ്ഗലസ്സ അഭിണ്ഹപീളനതോ. തത്ഥ സങ്ഖാരദുക്ഖം നാമ കമ്മജാനം ഉപ്പത്തിയാ പഗേവ തംതംകമ്മാ ഭിസങ്ഖരണദുക്ഖം. തഥാ ഉതുജാദീനം ഉപ്പത്തിയാ പഗേവ തംതം ഉതുചിത്താഹാരാനം അഭിസങ്ഖരണദുക്ഖം.

ചക്ഖു ഹി നാമ രൂപിബ്രഹ്മാനംപി പുരിമഭവേ ഝാനഭാവനാ സങ്ഖാതം മഹന്തം കമ്മാഭിസങ്ഖരണ ദുക്ഖം അനുഭവന്താനംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. നോ അഞ്ഞഥാ. കാമസത്താനം പന പുരിമഭവേ കമ്മസങ്ഖാരദുക്ഖം അനുഭവിത്വാ ഉപ്പന്നംപി യാവജീവം പവത്തിയാ ആഹാരാദിസങ്ഖാരദുക്ഖഞ്ച പടിജഗ്ഗന ദുക്ഖഞ്ച അനുഭവന്താനഞ്ഞേവ പവത്തതി, നോ അഞ്ഞഥാ. പവത്തമാനഞ്ച പച്ചയവേകല്ലേവാ ജാതേ അന്തരായേവാ ആഗതേ യദാകദാചി ഭിജ്ജതി. മരണകാലം പത്വാ പന ഏകന്തേന ഭിജ്ജതിയേവ. തസ്മാ തം അസ്സാദേത്വാ തദത്ഥായ കമ്മംവാ ആഹാരാദിപച്ചയംവാ പടിജഗ്ഗനം വാ സങ്ഖരോന്താനം അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ സങ്ഖാരദുക്ഖസ്സ പരിയന്തോനാമ നത്ഥി. ഇതി സബ്ബം ചക്ഖു അപരിയന്തേന സങ്ഖാരദുക്ഖേന പുഗ്ഗലം അഭിണ്ഹം പീളേതിയേവ. ഇദമസ്സ സങ്ഖാരദുക്ഖം. ഇദം ചക്ഖു നാമ പച്ചയവേകല്ലേവാ ജാതേ അന്തരായേവാ ആഗതേ യദാ കദാചി ഭിജ്ജനജാതികം. തസ്മാ തസ്സ ഭിജ്ജനഭയേന പഗേവ പച്ചയ സമ്പാദനദുക്ഖം രക്ഖാവരണഗുത്തിസംവിധാനദുക്ഖം ഭിജ്ജനനിമിത്താനി ദിസ്വാ വാ ഭിജ്ജമാനേവാ ഭിന്നേവാ സോചനപരിദേവനാദിദുക്ഖഞ്ച വിപരിണാമ ദുക്ഖംനാമ. ഇതി സബ്ബം ചക്ഖു അപരിയന്തേന വിപരിണാമദുക്ഖേന പുഗ്ഗലം അഭിണ്ഹം പീളേതിയേവ. ഇദമസ്സ വിപരിണാമദുക്ഖം. ദുക്ഖദുക്ഖം പന തദുഭയേന ദുക്ഖേന സഹേവ സിജ്ഝതി. ഏവം ചക്ഖു ദുക്ഖദുക്ഖ സങ്ഖാര ദുക്ഖ വിപരിണാമ ദുക്ഖസങ്ഖാതേഹി തീഹി ദുക്ഖേഹി തം സമങ്ഗിപുഗ്ഗലം അഭിണ്ഹം പീളേതിയേവ. യഞ്ച തസ്സ തഥാപീളനം, തം തഥം ഹോതി, അവിതഥം, അനഞ്ഞഥം. തസ്മാ ചക്ഖു ദുക്ഖസച്ചംനാമ. ഏസ നയോ സോതാദീസു തേഭൂമകധമ്മേസു.

സേസസച്ചേസുപി യം ലോഭസ്സേവ ദുക്ഖസമുദയത്തം. യം നിബ്ബാനസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധത്തം. യം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധമഗ്ഗത്തം തം കഥം ഹോതീതിആദിനാ വത്തബ്ബം. യാവച ലോഭോ ന പഹിയ്യതി. താവ ചക്ഖാദീനി അസ്സാദേതിയേവ. യാവച താനി അസ്സാദേതി. താവ തേസം പവത്തിയാ കമ്മാദീനി സങ്ഖരോന്തിയേവ. യാവച കമ്മാദീനി സങ്ഖരോന്തി. താവ ചക്ഖാദീനി പവത്തന്തിയേവ. യാവചതാനി പവത്തന്തി. താവ തേസം വുത്തപ്പകാരേഹി സങ്ഖാര ദുക്ഖാദീഹി നമുച്ചതിയേവ. തസ്മാ ലോഭസ്സ ദുക്ഖസമുദയത്തം തഥം ഹോതി. ചക്ഖാദീസുച പവത്തമാനേസു

വുത്തപ്പകാരം സബ്ബം ദുക്ഖം ആഗച്ഛതിയേവ. അപവത്തമാനേസു നാഗച്ഛതി. തസ്മാ തേസം പവത്തിനിരോധഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധത്തം തഥം ഹോതി. തഥാ ലോഭപഹാനതോ അഞ്ഞോ ദുക്ഖമുത്തിമഗ്ഗോനാമ നത്ഥി. അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗോച ഉപ്പജ്ജ മാനോ ഏകന്തേന തം പജഹതി. തസ്മാ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസ്സേവ ദുക്ഖനിരോധമഗ്ഗത്തം തഥം ഹോതി, അവിതഥം, അനഞ്ഞഥന്തി.

ഏവംസന്തേപി സച്ചസദ്ദോ പരിയായ സച്ചേസുപി വത്തതീതി വുത്തം **ചത്താരിഅരിയസച്ചാനീ**തി. തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചേ താവ സക്കായപരിയാ പന്നാ അജ്ഝത്തധമ്മാഏവ അരിയസച്ചംനാമ. തേയേവ ഹി അസ്മിമാനസ്സ അധിട്ഠാനഭൂതാ ഹുത്വാ യാവതം മാനം ന സമൂഹനതി. താവ ദുക്ഖകിച്ചം കരോന്തി. ദുക്ഖപരിഞ്ഞാചനാമ യാവദേവ അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതായ ഹോതി. അസ്മിമാനോച തേസ്വേവ അജ്ഝത്തധമ്മേസു നിവിസതീതി തേസു പരിഞ്ഞാതേസു പരിഞ്ഞാകിച്ചം സിദ്ധമേവ ഹോതീതി. തബ്ബിപരീ തേന പന അനിന്ദ്രിയ ബദ്ധധമ്മാ മഗ്ഗഫലധമ്മാച അട്ഠങ്ഗികവജ്ജാ ഉദയബ്ബയ പീളനതോ സങ്ഖാരദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖേഹിച അപരിമുത്തത്താ ദുക്ഖസച്ചം നാമ. സമുദയസച്ചേ ഏകോ ലോഭോയേവ അരിയസച്ചംനാമ. സോഹി അത്തസമങ്ഗിനോ സത്തേ അത്തനിച ആരമ്മണധമ്മേസുച അസ്സാദം ജനയിത്വാ നിച്ചം വട്ടദുക്ഖതോ അനുക്കണ്ഠമാനേ കരോതീതി തേസം ലോഭസദിസോ അഞ്ഞോ ഞാതിവാ മിത്തോവാ സഹായോവാ അത്താവാ അത്തനിയംവാ നത്ഥിവിയ ഖായതി. തസ്മാ തംസദിസോ അഞ്ഞോ കോചി വട്ടദുക്ഖസംവിധായകോനാമ നത്ഥി. തഞ്ച പജഹിതും സക്കോന്തസ്സ അഞ്ഞോ ദുജ്ജഹോനാമ നത്ഥി. അവസേസാപന സബ്ബേപി സാസവാ കുസലാകുസലധമ്മാ സമുദയസച്ചംനാമ.

ഏത്ഥ സിയാ, നനു അവിജ്ജാപി സബ്ബസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ മൂലഭാവേന വുത്താതി സാപി സമുദയേ അരിയസച്ചേഏവ വത്തബ്ബാതി. വുച്ചതേ, യഥാഹി ഏകോ ഛേകോ ഉയ്യാനപാലോ സമ്പത്തിയുത്തം ഭൂമി ഭാഗം ലഭിത്വാ അത്തനോ ഞാണബലേന ഭൂമിഭാഗഞ്ച നാനാബീജാനിച അഭിസങ്ഖരിത്വാ നന്ദനസദിസം ഉയ്യാനം മാപേസി. തത്ഥ ഭൂമി ഉയ്യാന പാലസ്സ ബീജാനം രുക്ഖാനഞ്ച പതിട്ഠാനകിച്ചം സാധേതി. ബീജാനിച അങ്കുരുപ്പാദനകിച്ചം സാധേന്തി, ഉയ്യാനപാലോയേവ പന സബ്ബകിച്ചാനി സാധേതി. സോ ഹി ഭൂമിയം ബീജേസു രുക്ഖേസുച യംയം കത്തബ്ബം ഹോതി. തം സബ്ബം കരോതി. മമേതന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി രക്ഖതി. തതോ ഉപ്പന്നേ ഭോഗേ ഭുഞ്ജതി. തസ്മാ കോ ഇദം മാപേസി, കസ്സേദം ഉയ്യാനന്തി വുത്തേ ഉയ്യാനപാലോയേവ മാപേസി. തസ്സേദം ഉയ്യാനം ഇച്ചേവ വുച്ചതി. ന ഭൂമിം മാപേസി. ബീജാനി മാപേന്തി. തേസം ഇദം ഉയ്യാനന്തി വുച്ചതി. കാ പന ഉയ്യാനസമ്പത്തിയാ പച്ചയപരംപരാതി വുത്തേ പന ഭൂമിഏവ ആദിതോ വത്തബ്ബാ. ന ഉയ്യാനപാലോ. നച ബീജാനീതി. ഏവം സമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. പടിച്ചസമുപ്പാദ നയഞ്ഹി പത്വാ പച്ചയപരം പരവസേന ദുക്ഖ ധമ്മാനം പവത്തി നിവത്തിവിധാനേ അവിജ്ജാഏവ ആദി പഭവപധാനഭൂതാ ഹോതി, ന തണ്ഹാ. സച്ചദേസനായം പന തേസം നിബ്ബത്തകധമ്മവിധാനേ തണ്ഹാഏവ സാമിജേട്ഠക പധാനഭൂതാ ഹോതി. ന അവിജ്ജാതി നത്ഥി സമുദയാരിയസച്ചഭാവേ അവിജ്ജായ ഓകാസോതി ദട്ഠബ്ബോ. കിലേസാനം തദങ്ഗനിരോധവിക്ഖമ്ഭന നിരോധാ നിരോധസച്ചംനാമ. നിബ്ബാനം

നിരോധാരിയസച്ചംനാമ. ഛസു ലോകിയവിസുദ്ധീസു മഗ്ഗങ്ഗാനി മഗ്ഗസച്ചം നാമ. അട്ഠങ്ഗികോ ലോകുത്തരമഗ്ഗോഏവ മഗ്ഗഅരിയസച്ചംനാമാതി.

അരിയസദ്ദോ ചേത്ഥ കത്ഥചി കദാചി കേസഞ്ചി കുതോചി കഥഞ്ചി അവിതഥഭാവേന ഉത്തമത്ഥവാചകോതി. വിഭാവനിയം പന അട്ഠകഥായം വുത്തനയേന സച്ചസദ്ദസ്സ അത്ഥോ വിഭാവിതോ **ദുക്ഖംഅരിയ സച്ച**ന്തി ഏത്ഥ പീളനട്ഠോ, സങ്ഖതട്ഠോ, സന്താപട്ഠോ, വിപരിണാമട്ഠോതി ഇമേഹി ചതൂഹി അത്ഥേഹി ചക്ഖാദികസ്സ ഏക്കേകസ്സ തേഭൂമകധമ്മസ്സ ദുക്ഖസച്ചതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ സങ്ഖതട്ഠ വിപരിണാമട്ഠാ പുബ്ബേ സങ്ഖാര ദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖേസു വുത്തനയാഏവ. പദത്ഥതോപന പച്ചയേഹി സങ്ഖരീയതീതി സങ്ഖതോ. പഗേവ കമ്മാദിപച്ചയാഭിസങ്ഖരണദുക്ഖേന വിനാ ന ഉപ്പജ്ജതി, നപവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി. വിരൂപോ ഹുത്വാ പരിണാമോ വിപരിണാമോ. പരിഹാനിചേവ പരിഭേദോച. പീളനട്ഠോതി ഏത്ഥ പീളിതബ്ബന്തി പീളനം. പീളേതീതി പീളനം. പീളീയതേ പീളനം. അത്ഥോതി സഭാവോ. പീളനം അത്ഥോ യസ്സാതി വിഗ്ഗഹോ. തത്ഥ യഥാ ഏകിസ്സാ ദുഗ്ഗതിത്ഥിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പുത്തോ ഉപ്പജ്ജതി. സോച നാനാരോഗേഹി സയം നിച്ചം പീളിതോ ഹുത്വാ പടിജഗ്ഗനദുക്ഖേഹി മാതരഞ്ച നിച്ചം പീളേതിയേവ. യഞ്ച തസ്സാ കുച്ഛിമ്ഹി താദിസസ്സ പുത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനം, തഞ്ച തസ്സാ ഇത്ഥിയാ പീളനകിച്ചമേവ ഹോതി. ഏവമേവം യേ ചക്ഖാദയോ ധമ്മാ ജരാമരണേഹി നിച്ചം പീളീയന്തി, തേ പടിജഗ്ഗനദുക്ഖേഹി തം സമങ്ഗീനം പുഗ്ഗലം നിച്ചം പീളേന്തിയേവ. യഞ്ച തസ്സ സന്താനേ തേസം ഉപ്പജ്ജനം, തഞ്ച തസ്സ പീളനകിച്ചമേവാതി. യഥാഹയോ ഭിക്ഖവേ ചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോ ഠിതി അഭിനിബ്ബത്തി പാതുഭാവോ. ദുക്ഖസ്സേസോ ഉപ്പാദോ. രോഗാനം ഠിതി ജരാമരണസ്സ പാതുഭാവോ. യോ ഭിക്ഖവേ സോതസ്സ ഘാനസ്സ ജിവ്ഹായ കായസ്സ മനസ്സ ഉപ്പാദോതിആദി.

സന്താപട്ഠോതി രാഗഗ്ഗിആദീഹി ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ഭുസം പരിദയ്ഹനട്ഠോ. യഥാഹ -

> ചക്ഖും ആദിത്തം. കേന ആദിത്തം. രാഗഗ്ഗിനാ ആദിത്തം. ദോസഗ്ഗിനാ. മോഹഗ്ഗിനാ. ജാതിയാ. ജരായ. മരണേന. സോകേന. പരിദേവേന. ദുക്ഖേന. ദോമനസ്സേന. ഉപായാസേന ആദിത്തന്തി വദാമി. സോതം ആദിത്തം. ഘാനം ആദിത്തം. ജിവ്ഹാ ആദിത്താ. കായോ ആദിത്തോ. മനോ ആദിത്തോതി.

ആദിപനം സന്താപനം പരിദയ്ഹനന്തി ഇധ അത്ഥതോ ഏകന്തി. ഏത്ഥ സിയാ, അരിയമഗ്ഗോപി ചിരകാലം പാരമിതാഭിസങ്ഖരണദുക്ഖേന അന്തിമഭവേച സീലാദിവിസുദ്ധിഭാവനാഭിസങ്ഖരണദുക്ഖേന പുഗ്ഗലം സുസം പീളേതിയേവ. തഥാ വിപരിണാമധമ്മോച. തസ്മാ സോപി പിളനാദിഅത്ഥേന ദുക്ഖസച്ചസങ്ഗഹോ സിയാതി.ന. സബ്ബദുക്ഖസന്തി വംഹത്താ. സോ ഹി വുത്തപ്പകാരം അഭിസങ്ഖരണദുക്ഖം പരിപുണ്ണം അനുഭൂതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സകിം ഉപ്പജ്ജമാനോ സബ്ബം കിലേസജാതം ഛേപേന്തോ ഉപ്പജ്ജതി. നിരുജ്ഝമാനോച സബ്ബം ആയതിം അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ വട്ടദുക്ഖം വൂപസമേന്തോ നിരുജ്ഝതി. വൂപസന്തംച അനാഗത ദുക്ഖം ഉപാദായ വുത്തപ്പകാരം അഭിസങ്ഖരണദുക്ഖം ഗണനുപഗം നഹോതി. ഭിജ്ജന്തോച അനുത്തരം വിമുത്തിസുഖം ദത്വാവ ഭിജ്ജതി. തസ്മാ തസ്സ വിപരിണാമപച്ചയാപി

പുഗ്ഗലസ്സ കാചി ഹാനിനാമ നത്ഥീതി ന സോ ദുക്ഖസച്ചസങ്ഗഹോതി. ലോകിയധമ്മാ പന ഉപ്പജ്ജമാനാ പവത്ത മാനാച പുബ്ബേ വുത്തപകാരേഹി സങ്ഖാരദുക്ഖേഹി ഭുസം പീളേത്വാ എവ ഉപ്പജ്ജന്തി പവത്തന്തിച. നിരുജ്ഝമാനാ മഹന്തം പരിളാഹദുക്ഖം ജനേത്വാ അപരിയന്തേ ഖുരചക്കസദിസേ വട്ടദുക്ഖയന്തേ പുഗ്ഗലം യോജേന്താവ നിരുജ്ഝന്തി. തസ്മാ തേഏവ പീളനാദിഅത്ഥേഹി ഏകന്തദുക്ഖാ ഹോന്തീതി. ഏതേന നിബ്ബാനസ്സപി സമ്പാപകപച്ചയാഭിസങ്ഖരണലേസം ഗഹേത്വാ ദുക്ഖസച്ചത്തപസങ്ഗോ നിവത്തിതോ ഹോതീതി.

**ദുക്ഖസമുദയോ അരിയസച്ച**ന്തി ഏത്ഥ ഭവാഭവസങ്ഖാതം ദുക്ഖക്ഖന്ധം സമുദേതി. പുനപ്പുനം അബ്ബോച്ഛിന്നം കത്വാ ഉദയതി ഉട്ഠാപേതി വഡ്ഢേതിവാതി ദുക്ഖസമുദയോ, ആയൂഹനട്ഠോ, നിദാനട്ഠോ, സംയോഗട്ഠോ, പലിബോധട്ഠോതി ചതൂഹി അത്ഥേഹി ലോഭസ്സ ദുക്ഖസമുദയതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ആയൂഹനട്ഠോതി ഭവാഭവ സങ്ഖാതസ്സ ഏകേകസ്മിം ഭവേപി വത്ഥുകാമപടിസംയുത്തസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ ഭിയ്യോ പരിബ്യൂഹനട്ഠോ രാസികരണട്ഠോ നിദാനട്ഠോതി തദേവ നിരന്തരം കത്വാ അനുപ്പദാനട്ഠോ നിയ്യാതനട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. സംയോഗട്ഠോതി ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്മിംഏവ ദള്ഹം ബന്ധനട്ഠോ. പലിബോധട്ഠോതി തതോ തസ്സ തസ്സ മുച്ചനുപായസ്സ നീവാരണ വസേന പലിബുന്ധനട്ഠോ ഉപരുന്ധനട്ഠോതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖനിരോധോ അരിയസച്ച**ന്തി ഏത്ഥ വട്ടദുക്ഖസ്സ നിരുജ്ഝനം അനുപ്പാദ ധമ്മതാപത്തി വസേന ഖിയ്യാനം ദുക്ഖനിരോധോ. ദുക്ഖം വാ നിരുജ്ഝതി നപവത്തതി ഏതസ്മിന്തി ദുക്ഖനിരോധോ. നിസ്സരണട്ഠോ വിവേകട്ഠോ, അസങ്ഖതട്ഠോ, അമതട്ഠോതി ചതൂഹി അത്ഥേഹി നിബ്ബാനസ്സ ദുക്ഖനിരോധതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ നിസ്സരണട്ഠോതി നിസ്സരണ വിമുത്തിയാ വിമുച്ചനട്ഠോ. വിവേകട്ഠോതി വട്ടദുക്ഖപലിബോധതോ വിവിച്ചനട്ഠോ. അസങ്ഖതട്ഠോതി സങ്ഖാരദുക്ഖസ്സ അഭാവട്ഠോ. അമതട്ഠോതി മരണദുക്ഖസ്സ അഭാവട്ഠോതി.

**ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ**തി ഏത്ഥ ദുക്ഖനിരോധം ഗമേതി സമ്പാപേതീതി ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ. അത്തനോ സന്താനേ പടിലാഭകരണ വസേന പടിപജ്ജിതബ്ബാതി പടിപദാ. ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീച സാ പടിപദാ ചാതി വിഗ്ഗഹോ. നിയ്യാനട്ഠോ, ഹേതട്ഠോ, ദസ്സനട്ഠോ, അധിപതേയ്യട്ഠോതി ചതൂഹി അത്ഥേഹി അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗസ്സ ദുക്ഖനിരോധമഗ്ഗതാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ നിയ്യാനട്ഠോതി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതിആദികം വട്ടസോതം പടിനിവത്തേത്വാ അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോതിആദികം വട്ടപടിസോതം അഭിമുഖം നിഗ്ഗമനട്ഠോ. ഹേതട്ഠോതി സബ്ബേസം അരിയഗുണാനം സുപ്പതിട്ഠിതഭാവ സാധനട്ഠോ. ദസ്സനട്ഠോതി അഞ്ഞാണഅദസ്സനസങ്ഖാതസ്സ സമ്മോഹസ്സ പഹാന വസേന ചതുസച്ചധമ്മസ്സ പടിവിജ്ഝനട്ഠോ. അധിപതേയ്യട്ഠോതി തണ്ഹാ ദാസബ്യവിമുത്തിയാ ഭുജിസ്സഭാവപത്തിവസേന സയമേവ അത്തനോ അധിപതി ഹുത്വാ വിരോചനട്ഠോ. ലോകിയമഗ്ഗാ ഹി തണ്ഹായ ആരമ്മണഭാവേ ഠിതാ തണ്ഹാദാസബ്യം നാതിവത്തന്തീതി. ഏത്ഥച ഇമേ സത്താനാമ ഏകന്തേന ദുക്ഖപടികൂലാ ഹോന്തി ദുക്ഖഭീരുകാ. യേച അത്തനി ദുക്ഖം ജനേന്തി. തേസു വേരിസഞ്ഞം ഉപ്പാദേന്തി. അത്തനോ പന ഏകന്തദുക്ഖംവാ ഏകന്തദുക്ഖജനകംവാ തേ നജാനന്തി. തസ്മാ തേ അത്തനോ ദുക്ഖമുത്തിയാ

യം യം കമ്മം ആയൂഹന്തി. തം തം അത്തനോ ദുക്ഖവഡ്ഢിയാഏവ സമ്പജ്ജതി. കിം പന ഏകന്തദുക്ഖം, കിംച ഏകന്ത ദുക്ഖജനകന്തി. അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഭൂതാ അത്തനോ അത്തനോ അത്തഹാവപരിയാപന്നാ തേഭൂമകധമ്മാഏവ അത്തനോ അത്തനോ ഏകന്തദുക്ഖാനാമ. കസ്മാ, തേഹി മുത്തേഏവ സബ്ബദുക്ഖേഹി മുച്ചനതോ, അമുത്തേച അമുച്ചനതോതി. അത്തനോ തണ്ഹാഏവ അത്തനോ ഏകന്തദുക്ഖജനകംനാമ. കസ്മാ, തായ പഹീനായഏവ ഏകന്ത ദുക്ഖേഹി മുച്ചനതോ, അപഹീനായച അമുച്ചനതോതി.

തഥാ ഇമേ സത്താ ഏകന്തേന സുഖകാമാ ഹോന്തി സുഖാഭിനന്ദിനോ. യേച അത്തനി സുഖം ജനേന്തി. തേസു പിയമിത്തസഞ്ഞം ഉപ്പാദേന്തി. അത്തനോപന ഏകന്തസുഖംവാ ഏകന്തസുഖമഗ്ഗംവാതേ നജാനന്തി. തസ്മാ തേ അത്തനോ സുഖവഡ്ഢിയാ യം യം കമ്മം ആയൂഹന്തി. തം തം അത്തനോ ദുക്ഖവഡ്ഢിയാഏവ സമ്പജ്ജതി. കിം പന ഏകന്തസുഖം കോച ഏകന്ത സുഖമഗ്ഗോതി. ഏകന്തദുക്ഖധമ്മസ്സ അഭാവോഏവ അത്തനോ ഏകന്ത സുഖംനാമ. ഏകന്തദുക്ഖജനകസ്സ പഹാനമഗ്ഗോഏവ അത്തനോ ഏകന്ത സുഖമഗ്ഗോനാമാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഇമാനി ചതുസച്ചപദാനി കഥേസീതി വേദിതബ്ബം.

[൨൨൩] യം പന **വിഭാവനിയം**

"ദുക്ഖസ്സ അനുപ്പാദനിരോധോ ഏത്ഥ ഏതേനാതിവാ ദുക്ഖനിരോധോ"തി വുത്തം. തത്ഥ ഏതേനാതി ഇദം നയുജ്ജതി.

ന ഹി നിബ്ബാനം ദുക്ഖസ്സ അനുപ്പാദനിരോധ ക്രിയാസാധനേ ദുക്ഖേന സഹകാരീ കാരണം ഹോതീതി. **സേസചേതസികാ**തി വേദനാ സഞ്ഞാഹി സേസാ പഞ്ഞാസ ചേതസികാ. അതീതാദിവസേന തിവിധ ഭിന്നാനം അജ്ഝത്താദി ഓളാരികാദി ഹീനാദി ദൂരാദിവസേന ദുവിധഭിന്നാനഞ്ച ധമ്മാനം രാസട്ഠേന ഖന്ധവോഹാരോ ഹോതി. നിബ്ബാനസ്സ പന താദി സോ ഭേദോ നത്ഥീതി വുത്തം **ഭേദാഭാവേനാ**തിആദി. തഞ്ഹി അതീതാദികേ തിവിധഭേദേ ഏകംപി ന ഹോതി. കസ്മാ. അനിദ്ദിസിതബ്ബ ധമ്മത്താ. തഞ്ഹി തേകാലികധമ്മാനം ഖയവിരാഗനിരോധഭൂതോ അനിമിത്ത ധമ്മോയേവ ഹോതി. തസ്മാ ഇദം അതീതേ അസുകബുദ്ധകാലേ നിബ്ബാനം. ഇദം അനാഗതേ. ഇദം ഏതരഹീതി ഏവം കാലഭേദേന നിദ്ദിസിതബ്ബം നഹോതി. തഥാ ദിസാ ദേസഠാനഭേദേന പരിനിബ്ബുതപുഗ്ഗലഭേദേന ച. കേവലം പന അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ യത്തകാനി അനത്ഥ പദാനി ദിസ്സന്തി. തപ്പടിപക്ഖസിദ്ധേഹി ഗുണപദേഹിഏവ തം കഥേ തബ്ബന്തി. ദുകേസു പന അജ്ഝത്തദുകം പത്വാ തം ബഹിദ്ധാഏവ ഹോതി. ന അജ്ഝത്തം. ഓളാരികദുകം പത്വാ സുഖുമമേവ ഹോതി, ന ഓളാരികം. ഹീനദുകം പത്വാ പണീതമേവ ഹോതി, ന ഹീനം. ദൂരേ ദുകം പത്വാ ദൂരേഏവ ഹോതി, ന സന്തികേതി. **ഖന്ധസങ്ഗഹനിസ്സട**ന്തി ഖന്ധസങ്ഗഹതോ വിമുത്തം.

**ദ്വാരാലമ്ബണഭേദേനാ**തി ദ്വാരഛക്ക ആരമ്മണഛക്കാനം ഭേദേന. ആയതനാനി ദ്വാദസ ഭവന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച ദ്വാരഛക്കം ധമ്മാരമ്മണംഏവാതി സേസധമ്മാലമ്ബണം സന്ധായ ആരമ്മണഛക്കം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ദ്വാരാ.ല. പരിയായേനാ**തി ഛന്നം ദ്വാരാനം ഛന്നം

ആലമ്ബണാനം തേസു ദ്വാരാലമ്ബണേസു ഉപ്പന്നാനം വിഞ്ഞാണാനഞ്ച കമേന ധാതുയോ അട്ഠാരസ ഭവന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥപി ദ്വാരഛക്കേ മനോദ്വാരം വിഞ്ഞാണേകദേസമേവ ഹോതി. ദ്വാരഛക്കം വിഞ്ഞാണസത്തകഞ്ച ധമ്മാ ലമ്ബണേകദേസമേവാതി. മഗ്ഗോ ലോകുത്തരോ മഗ്ഗോനാമ മതോതി യോജനാ. മഗ്ഗയുത്താ ഏകൂനതിംസധമ്മാ ഫലഭൂതാച സത്തതിംസ ധമ്മാ ചതുസച്ച വിനിസ്സടാ ചതൂഹി അരിയസച്ചേഹി വിനിസ്സടാ വിമുത്താ. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവാതി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ സമുച്ചയ സങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# പച്ചയ സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

൩൬൬. ഏവം സത്തഹി പരിച്ഛേദേഹി പഠമസ്സ നാമരൂപപരിച്ഛേദ ഞാണസ്സ വിധാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദുതീയസ്സ പച്ചയപരിഗ്ഗഹഞാണസ്സ വിധാനം ദസ്സേന്തോ **യേസംസങ്ഖതധമ്മാന**ന്തിആദി മാഹ. ഇദാനി യേസം സങ്ഖതധമ്മാനം സങ്ഖതാസങ്ഖതഭൂതാ യേധമ്മാ യഥാ യേഹി ഹേതാദീഹി പച്ചയാകാരേഹി പച്ചയാ ഉപകാരകാ ഹോന്തി. തം വിഭാഗം തേസം സങ്ഖതധമ്മാനം പച്ചയുപ്പന്നഭൂതാനം വിഭാഗഞ്ച തേസം പച്ചയധമ്മാനം വിഭാഗഞ്ച തേസംപച്ചയാകാരാനം ഇഹ വിഭാഗഞ്ച ഇമസ്മിം വുച്ചമാനേ പച്ചയസങ്ഗഹേ യഥാരഹം പവക്ഖാമീതി യോജനാ.

**[൨൨൪] വിഭാവനിയം** പന

"പച്ചയേ ദസ്സേതു"ന്തി വുത്തം. തം തം വിഭാഗന്തി ഇമിനാ ന സമേതി.

**[൨൨൫]** യഞ്ച **തത്ഥ**

"ഇഹ ഇമസ്മിം സമുച്ചയ സങ്ഗഹാനന്തരേ ഠാനേ"തി ഇഹ സദ്ദസ്സ അത്ഥവിഭാവനം വുത്തം. തംപി ന യുജ്ജതി.

ഏതസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ സതി ഇദാനി സദ്ദോ നിരത്ഥകോ ഹോതീതി, പടിച്ച ഫലം സമുപ്പജ്ജതി ഏതസ്മാതി പടിച്ചസമുപ്പാദോ. തത്ഥ പടിച്ചാതി അവിനാ, അമുഞ്ചിത്വാതി അത്ഥോ. അവിജ്ജാദികോ പച്ചയധമ്മോതി വണ്ണേന്തി. അഥവാ, സമുപ്പജ്ജനം സമുപ്പാദോ. സഹജാതധമ്മേഹി സഹേവ കലാപവസേന അഭിനിബ്ബത്തി പാതുഭാവോതി അത്ഥോ. യഥാസകം പച്ചയം പടിച്ച തേന അവിനാഭാവീഹുത്വാ സമുപ്പാദോ പടിച്ച സമുപ്പാദോ, അത്ഥതോ പന സബ്ബേസം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭൂതാനം സങ്ഖത ധമ്മാനം പച്ചയായത്തവുത്തിതാസങ്ഖാതം സബ്ബസങ്ഖതസാധാരണം ഏകം സാമഞ്ഞലക്ഖണം. യം ഇദപ്പച്ചയതാതിച വുച്ചതി. തത്ഥച ഇദപ്പച്ചയ താതി അയം ഇമസ്സ പച്ചയോ അയം ഇമസ്സ പച്ചയോതി ഏവം നിദ്ദിസിതബ്ബോ അയം പച്ചയോ ഏതേസന്തി ഇദപ്പച്ചയാ. സങ്ഖതധമ്മാ. ഇദപ്പച്ചയാനം ഭാവോ ഇദപ്പച്ചയതാ. യഥാവുത്ത സാമഞ്ഞലക്ഖണം ഏവാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ന പടിച്ച ഫലം സമുപ്പജ്ജതി ഏതസ്മാതി പടിച്ചസമുപ്പാദോ. അവിജ്ജാദികോ പച്ചയധമ്മോതിച ഇമേസം പച്ചയാ ഇദപ്പച്ചയാ. ഇദപ്പച്ചയാഏവ ഇദപ്പച്ചയതാതിച. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പന സമുപ്പജ്ജനം സമുപ്പാദോതി അയമത്ഥോ പടിക്ഖിത്തോ. പാളിയം പന അയമേവ അധിപ്പേതോ വിയ ദിസ്സതി. യഥാഹ -

കതമോച ഭിക്ഖവേ പടിച്ചസമുപ്പാദോ. ജാതിപച്ചയാ ഭിക്ഖവേ ജരാമരണം, ഉപ്പാദാവാ തഥാഗതാനം അനുപ്പാദാവാ തഥാഗതാനം ഠിതാവ സാ ധാതു, ധമ്മട്ഠിതതാ ധമ്മനിയാമതാ ഇദപ്പച്ചയതാതി.ല. അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ ഉപ്പാദാവാ.ല. ഇദപ്പച്ചയതാ. ഇതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തത്ര തഥതാ അവിതഥതാ അനഞ്ഞഥതാ ഇദപ്പച്ചയതാ. അയം വുച്ചതി ഭിക്ഖവേ പടിച്ചസമുപ്പാദോതി.

ഏത്ഥ ഹി ഠിതാവ സാ ധാതൂതിആദിനാ തത്ര തഥതാ അവിതഥതാതിആദിനാച യഥാവുത്തം ഇദപ്പച്ചയതാ സങ്ഖാതം സാമഞ്ഞ ലക്ഖണമേവ പടിച്ചസമുപ്പാദോനാമാതി ദസ്സേതി. ന ചേത്ഥ ഭാവസാധനേ കതേ സതി പടിച്ചസദ്ദേന സഹ സമുപ്പാദസദ്ദസ്സ അസമാനകത്തുതാസങ്ഖാതോ ബ്യഞ്ജനയുത്തിവിരോധോ അത്ഥി. യോ പടിച്ച ക്രിയായ കത്താ, തസ്സേവ സമുപ്പാദക്രിയായപി കത്തുതാ സമ്ഭവതോ. ന ഹി ക്രിയാനാമ കത്തുരഹിതാസമ്ഭവതീതി. സങ്ഖതധമ്മേസുച ഗമ്ഭീരേസു സതി അനിച്ചതാദിലക്ഖണം വിയ ഇദംപി സങ്ഖതലക്ഖണം ഗമ്ഭീരമേവ ഹോതീതി നയിധ ഗമ്ഭീരവചനവിരോധോ സമ്ഭവതി. അഥവോ സങ്ഖതധമ്മതോ സങ്ഖതലക്ഖണമേവ ഗമ്ഭീരതരം ഹോതീതി. താദിസേന പന സാമഞ്ഞലക്ഖണേന സമ്പന്നാ യഥാവുത്താ അവിജ്ജാദയോ സങ്ഖതധമ്മാ പടിച്ചസമുപ്പന്നാനാമ. യഥാഹ-കതമേച ഭിക്ഖവേ പടിച്ചസമുപ്പന്നാധമ്മാ ജരാമരണം ഭിക്ഖവേ പടിച്ചസമുപ്പന്നം.ല. അവിജ്ജാ ഭിക്ഖവേ പടിച്ചസമുപ്പന്നാതി. ഇതി സബ്ബേസം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്ന ഭൂതാനം സങ്ഖതധമ്മാനം പച്ചയാ സത്ത വുത്തിതാസങ്ഖാതോ പടിച്ചസമുപ്പാദോച സോ നീയതി ഞായതി പടിവിജ്ഝീയതീതി കത്വാ നയോചാതി **പടിച്ചസമുപ്പാദനയോ**. പഠപേതി സങ്ഖതധമ്മേ നാനാപകാരേഹി പച്ചയഭേദേഹി പവത്തേതി ദേസേതി ഏത്ഥാതി പട്ഠാനം. മഹാപകരണം. പട്ഠാനേ ദേസിതോ നയോ **പട്ഠാനനയോ**.

തസ്മിം തസ്മിം പച്ചയധമ്മേ ഭാവേ വിജ്ജമാനേ സതി തേ തേ ഭവന്തി സീലേനാതി തബ്ഭാവഭാവിനോ. സങ്ഖതധമ്മാ. തേസം ഭാവോ തബ്ഭാവഭാവിഭാവോ, ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതി. ഇമസ്സ ഉപ്പാദാ ഇദം ഉപ്പജ്ജതീതി ഏവം പവത്തോ സങ്ഖതധമ്മനിയാമോ. തബ്ഭാവഭാവിഭാവോഏവ ആകാരോ തബ്ഭാവഭാവിഭാവാകാരോ. സോ ഏവ **തബ്ഭാവഭാവിഭാവാകാരമത്തം**. മത്തസദ്ദേന ഹേതാദിപച്ചയ സത്തിനിയമം നിവത്തേതി. തേന ഉപലക്ഖിതോ നയോ പടിച്ചസമുപ്പാദ നയോ. **ആഹച്ചപച്ചയട്ഠിതിം ആരബ്ഭാതി** ഏത്ഥ ഹേതു ആരമ്മണാ ദിവസേന തഥാതഥാ ഉപകാരകതാസങ്ഖാതോ പച്ചയസത്തി വിസേസോ ആഹച്ചപച്ചയട്ഠിതിനാമ. സോ ഹി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതിആദീസു വിയ പച്ചയധമ്മുദ്ധാരമത്തേ അട്ഠത്വാ ഹേതുപച്ചയോ ആരമ്മണപച്ചഹോതിആദിനാ പച്ചയസത്തി വിസേസുദ്ധാരവസേന ആഹച്ച മത്ഥകം പാപേത്വാ ദേസിതത്താ ആഹച്ചപച്ചയട്ഠിതീതി വുച്ചതി. പച്ചയധമ്മാ തിട്ഠന്തി അത്തനോ പച്ചയുപ്പന്നാഭിസങ്ഖരണ കിച്ചം പത്വാ അനോസക്കമാനാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി ഏതായാതി കത്വാ. **ആരബ്ഭാ**തി പടിച്ച. **വുച്ചതീ**തി ഭഗവതാ കഥിയതി.

**ഉഭയം പന വോമിസ്സിത്വാ പപഞ്ചേന്തി ആചരിയാ**തി ഇദം പടിച്ച സമുപ്പാദം പപഞ്ചേന്തേ സന്ധായ വുത്തം. തേഹി തം പപഞ്ചയന്താ പട്ഠാന നയംപി ആഹരിത്വാ പപഞ്ചേന്തീതി. യഥാ സൂരിയോ ഉദയന്തോ അന്ധകാരേ വിധമേത്വാ ദബ്ബസമ്ഭാരേ മഹാജനസ്സ പാകടേ കരോതി. ഏവമേവം ഉപ്പന്നം ചതുസച്ചഞാണം അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ ചതുസച്ച ധമ്മം വിദതി പാകടം കരോതീതി വിജ്ജാ. തപ്പടിപക്ഖത്താ മോഹോ അവിജ്ജാനാമ. സോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ ധമ്മേസു അഞ്ഞാണഅദസ്സന സങ്ഖാതം അന്ധകാരം ജനേത്വാവ ഉപ്പജ്ജതി. പടിച്ച ഫലം ഏതി ആഗച്ഛതി ഏതസ്മാ ഏതേനാതി വാ പച്ചയോ.

അവിജ്ജാച സാ പച്ചയോ ചാതി **അവിജ്ജാപച്ചയോ**. തസ്മാ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീതി സമ്ബന്ധോ. സങ്ഖതം കായവചീമനോകമ്മം അഭിസങ്ഖരോന്തി സത്താ ഏതേഹീതി **സങ്ഖാരാ**. വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. വിജാനന്തി സത്താ ഏതേനാതി വാ വിഞ്ഞാണം. ആരമ്മണേ നമതീതി **നാമം**. രുപ്പതി വികാരം ആപജ്ജതീതി **രൂപം**. അധിട്ഠാനട്ഠേന **ആയതനം**. ദേവാനം ദേവായതനമിവ. ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. ഫുസന്തി സമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ഏതേനാതി വാ ഫസ്സോ. വേദയതീതി **വേദനാ**. വേദയന്തി പച്ചനുഭവന്തി സത്താ ഏതായാതിവാ വേദനാ. തസ്സതി പരിതസ്സതീതി **തണ്ഹാ**. നിച്ചപിപാസവസേന ആരമ്മണഹേതു നിച്ചം ചഞ്ചലതി പത്ഥേതി വാതി അത്ഥോ. തസ്സന്തി പരിതസ്സന്തി ചഞ്ചലന്തി സത്താ ഏതായാതി വാ തണ്ഹാ. ഉപാദിയതീതി **ഉപാദാനം**. അമുഞ്ചഗാഹം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. ഉപാദിയന്തി സത്താ ഏതേനാതി വാ ഉപാദാനം.

ഭവതി വഡ്ഢതീതി **ഭവോ**. ഭവന്തി ജായന്തി വഡ്ഢന്തി സുഖദുക്ഖാനി ഏതേനാതി വാ ഭവോ. ജനനം **ജാതി**. ജായന്തി പാതുഭവന്തി സങ്ഖത ധമ്മാ ഏതായാതി വാ ജാതി. ജീരണം **ജരാ**. ജീരന്തി ജിണ്ണഭാവം ഗച്ഛന്തി ഏതായാതി വാ ജരാ. സോചനം **സോകോ**. സോചന്തി ചിത്തപരിളാഹം ഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി വാ സോകോ. പരിദേവനം **പരിദേവോ**. തം തം പവത്തിം പരികിത്തേത്വാ ദേവന്തി കന്ദന്തി ഏതേനാതി വാ പരിദേവോ. ഖമിതും സഹിതും ദുക്കരന്തി **ദുക്ഖം**. ദുമ്മനസ്സ വിരൂപചിത്തസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. ഭുസോ ആയാസനം **ഉപായാസോ**. ആയാസനന്തി അനസ്സാസനം. വിസീദനന്തി അത്ഥോ. **ഏവന്തി** ഇമിനാ യഥാവുത്തേന. അവിജ്ജാദി സങ്ഖാരാദിപച്ചയപച്ചയുപ്പന്ന പരംപരവിധിനാ സമുദയോ ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഏതസ്സകേവലസ്സദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി അവിജ്ജാദികസ്സ ഏതസ്സ സകലസ്സ ദുക്ഖരാസിസ്സ കേനചി സുഖേന അസംമിസ്സസ്സ വാ ദുക്ഖരാസിസ്സ അഭിനിബ്ബത്തി ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥച ദുവിധോ പടിച്ചസമുപ്പാദനയോ സുത്തന്തികനയോ അഭിധമ്മനയോതി. തത്ഥ സുത്തന്തികനയേന താവ അവിജ്ജാ ചതുബ്ബിധാ ദുക്ഖപടിച്ഛാദികാ സമുദയപടിച്ഛാദികാ നിരോധപടിച്ഛാദികാ മഗ്ഗപടിച്ഛാദികാചാതി. അഭിധമ്മനയേന പന പുബ്ബന്തപടിച്ഛാദികാ അപരന്ത പടിച്ഛാദികാ പുബ്ബന്താപരന്തപടിച്ഛാദികാ പടിച്ചസമുപ്പാദപടിച്ഛാദികാതി ചതൂഹി സദ്ധിം അട്ഠ വിധാതി വേദിതബ്ബാ.

**സങ്ഖാരാ** സുത്തന്തികനയേന സാസവാ കുസലാകുസലചേതനാ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ആനേഞ്ജാ ഭിസങ്ഖാരോതി പന തിവിധാ ഹോന്തി. തത്ഥ ദ്വാദസ അകുസലചേതനാ അപുഞ്ഞാതി സങ്ഖാരോനാമ. കാമരൂപ കുസലചേതനാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോനാമ. അരൂപകുസലചേതനാ ആനേഞ്ജാതിസങ്ഖാരോനാമ. അഭിധമ്മനയേന പന സബ്ബാപി ലോകിയലോകുത്തരഭൂതാ കുസലാകുസലചേതനാ സങ്ഖാരാനാമ. കിരിയചേതനാ പന സബ്ബാപി വിഭങ്ഗേ നഗഹിതാ. അട്ഠകഥായഞ്ച കിരിയധമ്മാനം പന യസ്മാ നേവ അവിജ്ജാ ന കുസലാ കുസലമൂലാനി ഉപനിസ്സയപച്ചയത്തം ലഭന്തി. തസ്മാ കിരിയവസേന പച്ചയാകാരോ നവുത്തോതി വുത്തം. അവിജ്ജാച കുസലാകുസലമൂലാ നിച കിരിയധമ്മാനം ഉപനിസ്സയ പച്ചയാ ന ഹോന്തി. തസ്മാ കിരിയധമ്മാ പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനായം നഗഹിതാതി വുത്തം ഹോതി. സംയുത്തേപി യതോ ഖോ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖുനോ അവിജ്ജാ പഹീനാ ഹോതി. വിജ്ജാഉപ്പന്നാ. സോ

അവിജ്ജാ വിരാഗാ വിജ്ജുപ്പാദാ നേവ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതി. ന അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം. ന ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതീതി വുത്തം. അത്തനോ അനുരൂപപച്ചയവസേന പന തേസംപി പടിച്ച സമുപ്പാദോ അവാരിതോയേവ. നഹി കോചി പടിച്ചസമുപ്പാദരഹിതോ സങ്ഖതധമ്മോനാമ അത്ഥീതി. ഏസ നയോ വിഞ്ഞാണാദീസുപീതി. **വിഞ്ഞാണന്**തി ബാത്തിംസവിധം ലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണം സുത്തന്തികനയേന. അഭിധമ്മനയേന പന കിരിയചിത്തവജ്ജിതം ഏകൂനസത്തതിവിധം ലോകിയലോകുത്തരവിഞ്ഞാണം. **നാമരൂപന്**തി ലോകിയ വിഞ്ഞാണ സഹജാതം വേദനാദിഖന്ധത്തയം പടിസന്ധിയം കമ്മജരൂപം പവത്തിയം ചിത്തജ രൂപഞ്ച സുത്തന്തികനയേന. അഭിധമ്മനയേന പന സബ്ബം കുസലാകുസല വിപാകസമ്പയുത്തം ഖന്ധത്തയം വുത്തപ്പകാരരൂപഞ്ച. അട്ഠകഥായം പന ലദ്ധപച്ഛാജാതപച്ചയം സബ്ബംപി ചതുസമുട്ഠാനരൂപം ഗഹിതമേവ.

**[൨൨൬] വിഭാവനിയം** പന

"തദുഭയംപി ഇധ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസഹഗത"ന്തി വുത്തം. തം അനുപപന്നം.

**സളായതനന്**തി ഛ അജ്ഝത്തികായതനാനി ഏവ സബ്ബത്ഥ പാളിയം വിഭത്താനി. ഏകച്ചേ പന ആചരിയാ ബാഹിരായതനാനി ഫസ്സസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തീതി കത്വാ താനിപി ഇധ ഗണ്ഹന്തി. തംപി നിദാനവഗ്ഗ പാളിയാ സമേതിയേവ. യഥാഹ -

> കതമോച ഭിക്ഖവേ ലോകസ്സ സമുദയോ. ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം. തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ. ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ. വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ.ല. ദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തീതി അയം ലോകസ്സ സമുദയോ. സോതഞ്ച.ല. മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണം. തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ.ല. ലോകസ്സ സമുദയോതി.

**ഫസ്സവേദനാദയോപി** നയദ്വയേ തം തം വിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ വേദിതബ്ബാ. **തണ്ഹുപാദാനാനി** പാകടാനി. **ഭവോ** ദുവിധോ കമ്മഭവോ ഉപപത്തിഭവോച. ലോകിയകുസലാകുസലഭൂതാ ചേതനാച. ചേതനാസമ്പയുത്താ അഭിജ്ഝാദയോ അനഭിജ്ഝാദയോച കമ്മഭവോ. യഥാഹ-സബ്ബംപി ഭവഗാമികമ്മം കമ്മഭവോതി. കമ്മനിബ്ബത്താ പന സബ്ബേപി ലോകിയവിപാകക്ഖന്ധാ സബ്ബാനിച കമ്മജരൂപാനി ഉപപത്തിഭവോ സുത്തന്തികനയേന. അഭിധമ്മനയേന പന ലോകുത്തര ഖന്ധാപി വിഭങ്ഗേ ആഗതാഏവ. **ജാതിജരാമരണാനി** സബ്ബേസം സങ്ഖത ധമ്മാനം ലക്ഖണപത്താനി. സോകാദീസു ഞാതിബ്യസനാദീഹി ഫുട്ഠസ്സ സോചനാകാരേന പവത്താ ദോമനസ്സവേദനാ **സോകോനാമ**. രോദനാകാരേന പവത്തോ അനിട്ഠോ ചിത്തജസദ്ദോ **പരിദേവോനാമ**. കായികാ ദുക്ഖവേദനാ **ദുക്ഖംനാമ**. ചേതസികാ ദുക്ഖവേദനാ **ദോമനസ്സംനാമ**. ഞാതിബ്യസനാദിനിമിത്തം സംസീദനവിസീദനാകാരപവത്തോ ദോസോ **ഉപായാസോനാമ**. അയമേത്ഥ വിഭാഗോ. യേസം പന ഖന്ധദുക്ഖേ അവിജ്ജാ അപ്പഹീനാ ഹോതി. തേസം ഇതരസച്ചേസുപി സാ അപ്പഹീനാഏവ ഹോതീതി തേ ഖന്ധപവത്തിയംഏവ

സുഖസഞ്ഞം ലഭന്തി. ഖന്ധനിരോധേ ദുക്ഖസഞ്ഞം. ഖന്ധപവത്തിമഗ്ഗേഏവ സുഖമഗ്ഗസഞ്ഞം ലഭന്തി. ഖന്ധനിരോധമഗ്ഗേ ദുക്ഖമഗ്ഗസഞ്ഞം. തസ്മാ ഖന്ധപവത്തിപച്ചയഭൂതാ പുഞ്ഞാ പുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരധമ്മാഏവ തേസം അവിജ്ജാനിവുടാനം സുഖകാമാനം ദുക്ഖപടികൂലാനം സത്താനം പടിസരണാ ഹോന്തീതി വുത്തം **അവിജ്ജാപച്ച യാസങ്ഖാരാ**തി. ഏത്ഥച വിസേസതോ പച്ചുപ്പന്നഖന്ധപടിച്ഛാദികായ അവിജ്ജായ ദുച്ചരിതഭൂതാ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തി. അനാഗത ഖന്ധപടിച്ഛാദികായ അവിജ്ജായ സുചരിതഭൂതാ പുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീതി വേദിതബ്ബാ. സങ്ഖാരേസു സതി അപ്പഹീനഭവതണ്ഹാനം സത്താനം ചുതിഅനന്തരം പുനഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ കോചി വിബന്ധോ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം നാമരൂപം സളായതനം ഫസ്സോ വേദനാതി ഇമേ അത്തഭാവസഞ്ഞിതാ പഞ്ചധമ്മാ ഭവന്തരേ പാതു ഭവന്തി. തത്ഥ പന വിഞ്ഞാണമേവ പധാനം ജേട്ഠകം ഹോതീതി വുത്തം. **സങ്ഖാരപച്ചയാവിഞ്ഞാണ**ന്തി വിഞ്ഞാണേച സതി തസ്സ ഉദയഭൂതാനം നാമരൂപാനം ഉപ്പത്തിയാ വിബന്ധോനാമ നത്ഥീതി വുത്തം. **വിഞ്ഞാണപച്ചയാനാമ രൂപ**ന്തി. ഏത്താവതാ സാമഞ്ഞതോ പരിപുണ്ണോനാമ കായോ രൂപ കായോച വുത്തോ ഹോതി. ഏവംസന്തേപി തേസു ദ്വീസു കായേസു യേധമ്മാ സത്തപഞ്ഞത്തിയാ പധാനങ്ഗഭൂതാ ഹോന്തി. യേഹിച ഫസ്സാ ദീനി ഉപരി അങ്ഗാനി ആഗതാനി ഹോന്തി. യേസുച സത്താ അത്തഗാഹം ദള്ഹതരം ഗണ്ഹന്തി. തേ വിസും നീഹരിത്വാ ദസ്സേതും **നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന**ന്തി വുത്തം. നാമരൂപേ സതി തേസംപി ഉപ്പത്തിയാ വിബന്ധോ നത്ഥിയേവ. സളായതനസമുട്ഠിതോച ഫസ്സോ സളായതനേ സതി ഏകന്തേന സമ്ഭവതീതി വുത്തം **സളായതനപച്ചയാഫസ്സോ**തി. ഫസ്സസമുട്ഠിതാച വേദനാ ഫസ്സേ സതി ഏകന്തേന സമ്ഭവതിയേവാതി വുത്തം **ഫസ്സപച്ചയാവേദനാ**തി. സുഖവേദനാസദിസോ തണ്ഹായ അവസ്സയോനാമ നത്ഥീതി വുത്തം **വേദനാപച്ചയാതണ്ഹാ**തി. കാമുപാദാനഞ്ചനാമ ഏകസ്മിം ആരമ്മണേ പുനപ്പുനം സമുദാചരിത്വാ ദള്ഹത്തപ്പത്താ തണ്ഹാഏവ, ദിട്ഠിയോച അത്തനിച അത്തനോ ആരമ്മണേസുച അസ്സാദന ഖമന രോചന ഭൂതായ തണ്ഹായ വസേന ദള്ഹത്തം ആപജ്ജന്തീതി വുത്തം **തണ്ഹാപച്ചയാഉപാദാന**ന്തി. ഉപാദിയന്താച തസ്സ തസ്സ ഉപാദാനിയസ്സ അത്ഥസ്സ ഹിതവുഡ്ഢിസഞ്ഞിതം തംതം കമ്മഭവം ആയൂഹന്തിയേവാതി വുത്തം **ഉപാദാനപച്ചയാഭവോ**തി. ഭവസദ്ദോ ഹേത്ഥ വഡ്ഢിപരിയായോ. യഥാ -

സുവിജാനോ ഭവം ഹോതി, ദുവിജാനോ പരാഭവോതി.

കമ്മഭവേ സതി ഏകന്തേന പുനഭവോപി സമ്ഭവതീതി വുത്തം **ഭവപച്ചയാജാതീ**തി. ജാതിയാച സതി ഏകന്തേന ജരാമരണം ഹോതിയേവാതി വുത്തം **ജാതിപച്ചയാജരാമരണ**ന്തി. അയമേത്ഥ തബ്ഭാവഭാവിഭാവവിധി. സോകാദിവചനഞ്ചേത്ഥ ഈദിസേന തബ്ഭാവ ഭാവിഭാവേന പവത്തസ്സ സകലസ്സ വട്ടധമ്മസ്സ ആദീനവരാസിദസ്സ നത്ഥം വുത്തന്തി. **ഏത്ഥാ**തി ഇമസ്മിം പച്ചയസങ്ഗഹേ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം പടിച്ചസമുപ്പാദനയേ. അദ്ധാനവന്തേ ധമ്മേ ഭുസോ ധാരേതീതി അദ്ധാ. കാലോ. സോ ഹി തേകാലികേ ധമ്മേ സന്താനാനുപബന്ധവസേന കപ്പപരംപരാ വസ്സ ഉതു മാസ പക്ഖ രത്തി ദിവ പരംപരാച ഹുത്വാ അപതമാനേ ധാരേന്തോ വിയ ഉപട്ഠാതീതി. അഥവാ, ഭുസോ ദഹന്തി തിട്ഠന്തി പവത്തന്തി തേകാലികാ ധമ്മാ ഏത്ഥാതി അദ്ധാ.

കാലോയേവ. സോ പന സയം അഭിന്നോപി ഭേദവന്തേ ധമ്മേ ഉപാദായ ഭിന്നോ വിയ ഉപചരിതും യുത്തോതി വുത്തം **തയോഅദ്ധാ**തി.

[൨൨൭] യം പന **വിഭാവനിയം**

"അതതി സതതം ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അദ്ധാതി വുത്തം". തം ന സുന്ദരം.

ഏവഞ്ഹി സതി അദ്ധാനന്തി നസിജ്ഝതി. യഥാ അദ്ധാനമഗ്ഗപടിപന്നോതി. **അങ്ഗാനീ**തി അവയവപധാനങ്ഗാനി. പധാനസമ്ഭാരാതി വുത്തം ഹോതി. **ആകാരാ**തി അവയവകോട്ഠാസാ. കോട്ഠാസത്ഥോ ഹേത്ഥ ആകാരസദ്ദോ. യഥാ ദ്വത്തിംസാകാരാതി. ആകിരന്തി തത്ഥ തത്ഥ പകിരിത്വാ ഥപിതാ വിയ ഹോന്തീതി ആകാരാതിപി വദന്തി. **സന്ധീ**തി ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം സങ്ഖേപാനം സങ്ഘടനട്ഠാനം. സങ്ഖേപാതി പധാനധമ്മസങ്ഗഹാ. വട്ടന്തി പുനപ്പുനം ആവട്ടന്തീതി **വട്ടാനി**. മൂലയന്തി സബ്ബേപി വട്ടധമ്മാ ഏത്ഥ തിട്ഠന്തി തദായത്തവുത്തിതായാതി **മൂലാനി**. പതിട്ഠാ. പഭവാതി അത്ഥോ. യസ്മാ ഏകോ പുരിസോ ഏകായ അങ്ഗുലിയാ സമുദ്ദോ ദകം ഗഹേത്വാ മഹാജനസ്സ മുഖേ പക്ഖിപിത്വാ ചതൂസു മഹാസമുദ്ദേസു ഉദകസ്സ ലോണഭാവം സഞ്ഞാപേന്തോ വിയ ഭഗവാപി അവിജ്ജാ പച്ചയാ സങ്ഖാരാതിആദിനാ ഏകമേവ പച്ചുപ്പന്നഭവം പരിപുണ്ണം ദേസേത്വാ അനമതഗ്ഗസ്സ സകലസ്സ സംസാരവട്ടസ്സ പവത്തിം ഞാപേസി. പരിപുണ്ണം ദേസേന്തേനച നാമ തസ്സ ഏകസ്സ ഭവസ്സ ഹേതുച ദേസേതബ്ബോ ഹോതി. ഫലഞ്ച ദേസേതബ്ബം ഹോതി. തത്ഥ ഹേതൂ നാമ പുരിമഭവേ സിദ്ധാ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാ. ഫലംനാമ അനാഗതഭവേ ജാതി. ഇതി ഏകഭവവിസയാപി അയം ദേസനാ ഏകദേസേന അതീതാനാഗത സാധാരണാച ഹോതീതി വുത്തം **അവിജ്ജാസങ്ഖാരാഅതീതോഅദ്ധാ**തിആദി. ഏത്ഥച അദ്ധുനോ അദ്ധാവന്താനഞ്ച അഭേദം വിയ കത്വാ വചനം ധമ്മേതോ വിസും അദ്ധാസങ്ഖാതസ്സ കാലസ്സ അഭാവം ദസ്സേതി. കാലോയേവ ലോകം പവത്തേതി നിവത്തേതീതി പവത്തം മിച്ഛാവാദഞ്ച നിവാരേതി. ന ഹി സയം അഭാവഭൂതോ കാലോ കസ്സചി പവത്തകോ നിവത്തകോച ഭവിതും യുത്തോതി. കസ്മാ പനേത്ഥ ഏകമേകസ്സ പച്ചുപ്പന്നസ്സ അത്തഭാവസ്സ പവത്തിം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ അതീതഭവേ ഹേതുഞ്ച അനാഗതഭവേ ഫലഞ്ച ദസ്സേതീതി. അഹേതുവിസമഹേതുദിട്ഠിനം നിവാരണത്ഥം അതീതഹേതു ദസ്സനം. ഉച്ഛേദദിട്ഠി നിവാരണത്ഥം അനാഗതഫലദസ്സനം. സസ്സത ദിട്ഠിനിവാരണത്ഥം ഉഭയദസ്സനന്തി ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ അഹേതു അപച്ചയാ സത്താ പവത്തന്തി നിവത്തന്തി സംകിലിസ്സന്തി വിസുജ്ഝന്തീതി പവത്താ ദിട്ഠി അഹേതുദിട്ഠിനാമ. ബ്രഹ്മാ പജാപതി ഇസ്സരനിമ്മാനാദിവസേന അഭൂത ഹേതുദസ്സനം വിസമഹേതുദിട്ഠിനാമ. സത്താ മരണേ ഉച്ഛിജ്ജന്തി, അനാഗതേ ജാതിനാമ നത്ഥീതി പവത്താ ദിട്ഠി ഉച്ഛേദദിട്ഠിനാമ. അത്താനിച്ചോ ധുവോ, സോവ ഭവതോ ഭവം സന്ധാവതി സംസരതീതി പവത്താ ദിട്ഠി സസ്സതദിട്ഠിനാമ. ഏവം നിച്ചോ ഹുത്വാ സന്ധാവന്തോപന അവിജ്ജാദീഹി സാധേതബ്ബോ നഹോതി. തസ്മാ അവിജ്ജാസങ്ഖാരേഹി ഭവന്തരേ പുന വിഞ്ഞാണുപ്പത്തിം വദന്തേന സസ്സതദിട്ഠി നിവാരിതാ ഹോതീതി.

കസ്മാ പനേത്ഥ സോകാദയോ അങ്ഗേസു നഗഹിതാതി. ജാതിയാ സതി സോകാദയോ ഏകന്തേന സമ്ഭവന്തീതി ഏവം തബ്ഭാവ ഭാവിഭാവ

ലക്ഖണസ്സ അഭാവതോ. സതിപി ഹി ജാതിയാ രൂപ ലോകേ അരൂപലോകേച തേ ന സമ്ഭവന്തി. കാമലോകേപി കേസഞ്ചി ന സമ്ഭവന്തിയേവാതി. യദിഏവം കിമത്ഥം തേസം വചനന്തി. ജാതിയാവാ അവിജ്ജാദികസ്സവാ വുത്തപ്പകാരസ്സ സകലസ്സ വട്ടപവത്തസ്സ മഹാആദീനവരാസിദസ്സനത്ഥന്തി ദസ്സേതും **സോകാദിവചനം പനേത്ഥ നിസ്സന്ദ ഫലനിദസ്സന**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ നിസ്സന്ദഫലനിദസ്സനന്തി ജാതിയാ മഹാആദീനവ രാസിസങ്ഖാതസ്സ ഉദയഫലസ്സ നിദസ്സനന്തി അത്ഥോ. കസ്മാ പന ഇമസ്സ പച്ചുപ്പന്ന ഭവസ്സ അതീതപച്ചയാ ദ്വേ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാ ഏവ പാളിയം വുത്താ. കിം പന തേ ഏവ ദ്വേ ഇമസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തീതി. അഞ്ഞേപി ഹോന്തിയേവ. അഥ കസ്മാ തേ പാളിയം ന വുത്താതി. അവുത്താനംപി തേസം അത്ഥതോ ലദ്ധത്താതി. കഥഞ്ച തേ അവുത്താപി ലദ്ധാതി. തബ്ഭാവ ഭാവിഭാവലക്ഖണേന തദവിനാഭാവിഭാവലക്ഖണേനച ലദ്ധാതി ദസ്സേന്തോ **അവിജ്ജാസങ്ഖാരഗ്ഗഹണേനാ**തിആദി മാഹ. ഏസ നയോ പരത്ഥപി. തത്ഥ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേനാതി പാളിയം ആദിതോ വുത്തേന അവിജ്ജാസങ്ഖാര വചനേന. **തണ്ഹുപാദാനഭവാപി ഗഹിതാ ഭവന്തീ**തി അവിജ്ജാഭാവേ ഭാവതോ, അഭാവേച അഭാവതോ അവിജ്ജാഗഹണേന തണ്ഹുപാദാനാനിപി ഗഹിതാനി ഭവന്തി. സങ്ഖാരഭാവേച ഭാവതോ, അഭാവേച അഭാവതോ സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേന കമ്മഭവോപി ഗഹിതോ ഭവതീതി അത്ഥോ.

**വിഭാവനിയം** പന

> കിലേസഭാവസാമഞ്ഞതോ അവിജ്ജാഗഹണേന തണ്ഹുപാദാനാനി. കമ്മഭാവ സാമഞ്ഞതോ സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേന കമ്മഭവോ ഗഹിതോതി വുത്തം. തംപി യുജ്ജതി.

തഥാ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാ ഗഹിതാ ഭവന്തീതി സമ്ബന്ധോ. തദവിനാ ഭാവിഭാവേന തണ്ഹുപാദാനവചനേന അവിജ്ജാച ഭവവചനേന സങ്ഖാരാച ഗഹിതാതി അത്ഥോ. ലക്ഖണധമ്മാനം ലക്ഖിതബ്ബധമ്മേഹി അവിനാഭാവിഭാവതോ തദവിനാഭാവിഭാവേന **ജാതിജരാ.ല. ഗഹിത**ന്തി വുത്തം. **ഇതികത്വാ**തി ഇമിനാ കാരണേന. വീസതാകാരാ ഭവന്തീതി സമ്ബന്ധോ. പഥമം ഹേതുപഞ്ചകം ഏകോ സങ്ഖേപോ. ദുതീയം ഫലപഞ്ചകം ഏകോ. തതീയം ഹേതുപഞ്ചകം ഏകോ. ചതുത്ഥം ഫലപഞ്ചകം ഏകോ സങ്ഖേപോതി ചതുസങ്ഖേപാ ഹോന്തി. ചത്താരോ സങ്ഗഹാ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. ചതൂസു പന സങ്ഖേപേസു സിദ്ധേസു പഥമേന ദുതീയസ്സ ദുതീയേന തതീയസ്സ തതീയേന ചതുത്ഥസ്സാതി ഏവം തിസ്സോ സന്ധിയോപി സിജ്ഝന്തിയേവാതി വുത്തം **തിസന്ധി ചതുസങ്ഖേപാച ഭവന്തീ**തി. ഏത്ഥച ഹേതുപഞ്ചകം ഫലപഞ്ചകന്തി ഏതം ലോകസ്സ പാകടവോഹാരവസേന വുത്തം. ഹേതുഫല സദ്ദാ പന പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നപരിയായാ ഏവ ഹോന്തീതി ദുതീയപഞ്ചകസ്സ പഥമം ഉപാദായ ഫലപഞ്ചകതാ തതീയം ഉപാദായ ഹേതുപഞ്ചകതാച ന ന സമ്ഭവതി. തഥാ തതീയസ്സപി ചതുത്ഥം ഉപാദായ ഹേതുപഞ്ചകതാ ദുതീയം ഉപാദായ ഫലപഞ്ചകതാചാതി. ഏവഞ്ഹി സതി ഹേതുതോ ഫലമേവ സിയാ. ന ഫലതോ ഹേതൂതി ചോദനാ അനോകാസാഏവ ഹോതീതി. ദ്വീസു പന ഹേതുപഞ്ചകേസു സങ്ഖാരകമ്മഭവാനം വിസേസോ അട്ഠകഥായം വുത്തോയേവ. യഥാഹ-ദാനം ദസ്സാമീതി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ മാസംപി സംവച്ഛരംപി ദാനുപകരണാനി സജ്ജന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ പുരിമചേതനായോ

ആയൂഹനസങ്ഖാരാനാമ. പടിഗ്ഗാഹകാനം പന ഹത്ഥേ ദക്ഖിണം പതിട്ഠാപയതോ ഉപ്പന്നാ ചേതനാ ഭവോതി വുച്ചതി. ഏകാവജ്ജനേസുവാ ഛസു ജവനേസു ചേതനാ ആയൂഹന സങ്ഖാരാനാമ. സത്തമജവനചേതനാ ഭവോ. യാകാചിവാ പന ചേതനാ ഭവോ. തംസമ്പയുത്താ ആയൂഹന സങ്ഖാരാനാമാതി. കമ്മഭവോ ഉപപത്തിഭവോതി ദ്വേ ഭവാ ദ്വാദസസു അങ്ഗേസു ഏകസ്സേവ ഭവ അങ്ഗസ്സ അവയവാനാമ ഹോന്തീതി വുത്തം **കമ്മഭവസങ്ഖാതോഭവേ കദേസോതി**ആദി. ഏത്ഥച സങ്ഖാരകമ്മഭവാനം വിസേസോ വുത്ത നയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

**[൨൨൮]** യം പന **വിഭാവനിയം**

> "കമ്മഭവസങ്ഖാതോ ഭവേകദേസോതി ഏത്ഥ ആയതിം പടിസന്ധിയാ പച്ചയചേതനാ സങ്ഖാരാതി വേദിതബ്ബാ"തി വുത്തം. തം ഇധ ന യുജ്ജതി.

തേസം ദ്വിന്നംപി ദ്വീസു ഹേതുപഞ്ചകേസു സങ്ഗഹിതത്താതി. യഥാ രുതപാളിനയേനവാ ഏതം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **അവസേസാചാതി** ഇദം ജാതിജരാമരണേഹി സദ്ധിം വിഞ്ഞാണാദിഫലപഞ്ചകം സന്ധായ വുത്തം. ഏത്ഥച യദേതം പുബ്ബേ ജാതിജരാമരണഗ്ഗഹണേന വിഞ്ഞാണാദി ഫല പഞ്ചകം ഗഹിതം. തം അത്ഥതോ ഉപപത്തിഭവോഏവ. നഹി ഫലപഞ്ചകതോ അഞ്ഞോ ഉപപത്തിഭവോനാമ അത്ഥീതി. ഏവം സന്തേപി ധമ്മവിഭാഗ രക്ഖണത്ഥം ഉപപത്തിഭവസദ്ദേന ചതുത്ഥപഞ്ചകം ഗഹിതന്തി യുത്തം. ദ്വാദസസു അങ്ഗേസു അവിജ്ജാനാമ മോഹോ. സോച അകുസലമൂലം. തണ്ഹാനാമ ലോഭോ. സോച അകുസല മൂലന്തി വുത്തം **അവിജ്ജാ തണ്ഹാവസേന ദ്വേ മൂലാനീ**തി. അഥവാ, മൂലന്തി സീസം. ദ്വേ വട്ടസീസാനീതി അത്ഥോ. അട്ഠകഥായം പന പുരിമം പഞ്ചകദ്വയം ഏകം ഭവചക്കം പച്ഛിമം പഞ്ചകദ്വയം ഏകം ഭവചക്കന്തി കത്വാ പുരിമം അവിജ്ജാമൂലം. തഞ്ച ദിട്ഠിചരിതാനംവാ അപായഗാമീനംവാ ചക്കം. പച്ഛിമം തണ്ഹാമൂലം. തഞ്ച രാഗചരിതാനംവാ സുഗതിഗാമീനംവാ ചക്കന്തി ദസ്സിതം. ചക്കന്തി പന യതോ പട്ഠായ വട്ടസന്താനസ്സ ആരബ്ഭോ ഹോതി. തസ്മിം പുന ആഗതേഏവ ചക്കംനാമ സിയാ. തസ്മാ ഇധ ദുതീയേന ഹേതുഫല യുഗളേന സദ്ധിം സബ്ബം ഏകമേവ ചക്കന്തി യുത്തം.

കസ്മാ പനേത്ഥ ആഗമനസമ്ഭാരേസു അവിജ്ജാഏവ സീസം കത്വാ വുത്താ. ഗമനസമ്ഭാരേസുച തണ്ഹാഏവ. നനു ഉഭയത്ഥ ഉഭയംപി സീസം കത്വാ വത്തബ്ബന്തി. വുച്ചതേ, സുഖവേദനാസദിസോ ഹി തണ്ഹായ ആഹാരോനാമ നത്ഥി. തസ്മാ വേദനങ്ഗതോ പരം വട്ടങ്ഗം ഘടേന്തേന വേദനാ നുരൂപാതണ്ഹാഏവ വത്തബ്ബാ. ന അവിജ്ജാതി ഗമനസമ്ഭാരേസു താവ അവിജ്ജായ ഓകാസോ നത്ഥി. സബ്ബപഥമം ആരബ്ഭട്ഠാനേച സബ്ബപധാനാ അവിജ്ജാഏവ വത്തബ്ബാ ഹോതി. സാച സങ്ഖാരുപ്പാദനേ അവിരജ്ഝനകങ്ഗഭൂതാതി ന തേസം അന്തരേ ഏകസ്സ അങ്ഗസ്സ അത്ഥായ കിഞ്ചി വത്തബ്ബം അത്ഥീതി ആഗമനസമ്ഭാരേസു തണ്ഹായ ഓകാസോ നത്ഥീതി. അയഞ്ഹി പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാനാമ പധാനങ്ഗപരിഗ്ഗഹ വസേന പവത്താ. ന ലബ്ഭമാന സബ്ബധമ്മ പരിഗ്ഗഹ വസേനാതി.

യം പന **വിഭാവനിയം**

പുബ്ബന്തസ്സ അവിജ്ജാമൂലം. അപരന്തസ്സ തണ്ഹാമൂലന്തി വുത്തം.

തത്ഥ പുബ്ബന്തസ്സാതി പുബ്ബസ്സ ഹേതുഫലകോട്ഠാസസ്സ. അപരന്തസ്സാതി പച്ഛിമസ്സ ഹേതുഫല കോട്ഠാസസ്സാതി അത്ഥോതി. കസ്മാ പനേതാനി ദ്വേമൂലാനിനാമ ഹോന്തീതി ആഹ -

**തേസമേവച മൂലാനം, നിരോധേന നിരുജ്ഝതീ**തി.

തേസം സമുദയേന സകലവട്ടം സമുദേതി. നിരോധേനച നിരുജ്ഝതി. തസ്മാ താനി ദ്വേമൂലാനിനാമാതി വുത്തം ഹോതി. കേചി പന പടിലോമ പടിച്ചസമുപ്പാദ ദസ്സനമേതന്തി വദന്തി. പടിലോമ പടിച്ച സമുപ്പാദോനാമ അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോ സങ്ഖാരനിരോധാ വിഞ്ഞാണനിരോധോതിആദികോ നിരോധവാരോ. ഇദാനി സോകാദി വചനം ന കേവലം നിസ്സന്ദഫല നിദസ്സനത്ഥമേവ ഹോതി. അഥഖോ ജരാമരണേന സദ്ധിം ഏകം അങ്ഗം ഹുത്വാ ഉപരി വട്ടമൂലധമ്മപടിപാദകാനം ദുക്ഖധമ്മാനം നിദസ്സനത്ഥംപി ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **ജരാമരണ മുച്ഛായാ**തിആദി മാഹ. തത്ഥ മുച്ഛാസദ്ദേന സോകാദീനം ഗഹണം. തേപി ഹി സയം ആസവസമ്ഭൂതാ ഹുത്വാ പുന ആസവുപ്പാദായ പച്ചയാ ഹോന്തീതി ഏതേന തേസം ജരാമരണങ്ഗേ ഗഹണം സിദ്ധം ഭവതി. ജരാമരണമുച്ഛായ അഭിണ്ഹസോ പീളിതാനം ബാലാനം ആസവാ അഭിണ്ഹസോ സമുപ്പജ്ജന്തി. **ആസവാനംസമുപ്പാദാഅവിജ്ജാച പവഡ്ഢതി**. ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോതി ഹി വുത്തം. ഏവഞ്ച സതി അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി പുന ആബന്ധമേവ വട്ടന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥച -

നാനാ ബ്യസനഫുട്ഠസ്സ, സോകാദീനം പവത്തിതോ;
അവിജ്ജാ തണ്ഹാ വഡ്ഢന്തി, യതോ വട്ടം പവത്തതീ തിപി.

വത്തബ്ബം. യഥാഹ-കതമോച ഭിക്ഖവേ ദുക്ഖസ്സ വിപാകോ. സമ്മോഹവേപക്കം വാഹം ഭിക്ഖവേ ദുക്ഖം വദാമി. പരിയേട്ഠിവേപക്കംവാതി തത്ഥ സമ്മോഹോ അവിജ്ജാ. പരിയേട്ഠി തണ്ഹാ. തദുഭയം വിപാകം ഏതസ്സാതി കത്വാജരാമരണസോകാദികം ദുക്ഖം സമ്മോഹവേപക്കം പരിയേട്ഠിവേപക്കന്തിച വുച്ചതീതി. തത്ഥ സമ്മോഹോനാമ ഞാതിബ്യസനാ ദിനാ ഫുട്ഠോസോചതി പരിദേവതി ഉരതാളി കന്ദതി, സമ്മോഹം ആപജ്ജതീതി ഏവം ആഗതോ സമ്മോഹോ. പരിയിട്ഠിനാമ യഥാ ജിഗച്ഛാതി പീളിതോ. ഭോജനം പത്ഥേതി പരിയേസതി പിപാസാഭിപീളിതോ. പാണിയം പത്ഥേതി പരിയേസതി, ഏവം കേനചി ദുക്ഖേന ഫുട്ഠോ സുഖം പത്ഥേതി പരിയേസതീതി ഏവം പവത്താ പരിയിട്ഠിതണ്ഹാ. ഏത്ഥ പന യസ്മാ ജരാമരണസദിസം മഹന്തം വിസടം നിയതഞ്ച ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദുക്ഖട്ഠാനംനാമ നത്ഥി. ദുക്ഖനിസ്സരണത്ഥഞ്ച സത്ഥുസാസനം. തസ്മാ അയം പടിച്ചസമുപ്പാദദേസനാ ജരാമരണനിദാനാ ഹോതി. യഥാഹ-കിച്ഛം വതായം ലോകോ ആപന്നോ ജായതിച ജിയ്യതിച മിയ്യതിച ചവതിച ഉപപജ്ജതിച. അഥച പനിമസ്സം ദുക്ഖസ്സ നിസ്സരണം നപ്പജാനാതി ജരാമരണസ്സാതിആദി. യേസു പന അങ്ഗേസു ആദിതോ പട്ഠായ ഞാതേസു ജരാമരണം സമൂലം ഖനിത്വാ തതോ അത്താനം മോചേതും സക്കോതി. താനി ദസ്സേതും ജാതിആദീനി പുരിമാനി അങ്ഗാനി ദേസിതാനി. അപിച. ഏകസ്മിം ഭവേ ഠത്വാ ആഗമനസമ്ഭാരേഹിച ഗമനസമ്ഭാരേഹിച

ആഗതിയാച ഗതിയാച സദ്ധിം അത്തഭാവനിബ്ബത്തിയാ ദസ്സിതായ അതീതേ അനാഗതേച സകലസംസാരേ തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ തസ്സ തസ്സ അത്തഭാവസ്സ നിബ്ബത്തി ദസ്സിതാഏവ ഹോതി. സബ്ബാനിച ദിട്ഠിഗതാനി നിവത്തിതാനി. ഭവചക്കഞ്ച അനാദിമന്തം ഹുത്വാ ആബന്ധതിയേവ. തസ്മാ ജരാമരണവചനേനവാ സോകാദിവചനേനവാ അവിജ്ജം അചിന്തേത്വാ വട്ടപവത്തസ്സ മഹാആദീനവരാസിദസ്സനമേവ പച്ചേതബ്ബന്തി. **ഇച്ചേവ**ന്തിആദി നിഗമനം. ഇച്ചേവം അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതിആദിനാ നയേന പഠപേസീതി സമ്ബന്ധോ. ഇച്ചേവം ആബന്ധം അനാദികം തേഭൂമകം വട്ടന്തിപി യോജേന്തി.

തത്ഥ ഇച്ചേവം ആബന്ധന്തി ജരാമരണമുച്ഛായാതിആദിനാ വുത്ത നയേന പുനപ്പുനം ആബന്ധം. **അനാദിക**ന്തി കസ്മാ വുത്തം. നനു അവിജ്ജാ ആദിമ്ഹി വുത്താതി. വുച്ചതേ, വട്ടസ്സ ആദിഭൂതത്താ സാ ആദിമ്ഹി വുത്താ ന ഹോതി. വട്ടകഥായ സീസ ഭൂതത്താഏവ സാ ആദിമ്ഹി വുത്താ. ഏവം വുത്തായ പന തായ വട്ടസ്സ അനാദികഭാവോപി ദസ്സിതോ. അവിജ്ജാ ഹി നാമ ബഹിദ്ധാ ന ലബ്ഭതി. സത്തസന്താനേ ഏവ ലബ്ഭതീതി പച്ചക്ഖതോവ സിദ്ധമേതം. തസ്മാ ഇധ അതീതഭവേ അവിജ്ജായ സിദ്ധായ തസ്സാഅധിട്ഠാനഭൂതോ അത്തഭാവോപി തസ്മിം ഭവേ സിജ്ഝതിയേവ. സിജ്ഝന്തോ ച ഇമസ്സം ദസനോയം വുത്ത നയേന അഞ്ഞായ അവിജ്ജായ ഏവ സിജ്ഝതി, ന അഞ്ഞഥാ. ഏവഞ്ച സഭി പുന തസ്സപി അധിട്ഠാനഭൂതോ അത്തഭാവോ സിജ്ഝതിയേവാതി അവിജ്ജാ അത്തഭാവോചാതി ഉഭയം പേതം അനവട്ഠിതം അനാദികമേവ ഹോതീതി. വട്ടസ്സ പന തിവിധസ്സപി പധാനപച്ചയഭൂതത്താ സാ വട്ടകഥായ സീസഭൂതാ ഹോതി. യദി സാ വട്ടസ്സ ആദിഭൂതാ ന ഹോതി. അഥ തസ്സാപി പച്ചയോ വത്തബ്ബോതി. സച്ചം. തസ്സാ പന പച്ചയേ വുത്തേപി തസ്സ പച്ചയസ്സപി പച്ചയോ വത്തബ്ബോതി ആഗച്ഛതിയേവ. ഏവഞ്ച സതി തസ്സ തസ്സാതി നിട്ഠാനമേവ നപഞ്ഞാ യേയ്യാതി. അഞ്ഞത്ഥ പന വുത്തോയേവ. യഥാഹ-ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോതി. യഥാചാഹ-അവിജ്ജം പാഹം ഭിക്ഖവേ സാഹാരം സനിദാനം വദാമി. കോചസ്സാ ആഹാരോ. പഞ്ചനീവരണാ തിസ്സ വചനീയന്തി. യഥാചാഹ-അവിജ്ജാ പച്ചയോ, സങ്ഖാരാ പച്ചയുപ്പന്നാ. ഉഭയമേതം പടിച്ച സമുപ്പന്നന്തി. **പഠപേസീ**തി പഞ്ഞാപേസി ദേസേസീതി അത്ഥോ. [പടിച്ചസമുപ്പാദനയോ.]

**൧൩൭**. ഇദാനി പട്ഠാനനയം ദസ്സേതും **ഹേതുപച്ചയോ**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥഹേതുച സോ പച്ചയോചാതി **ഹേതുപച്ചയോ,** ഹേതു ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹേതുഭാവേന പച്ചയോതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ കേനട്ഠേന ഹേതൂതി മൂലട്ഠേന, കോച മൂലട്ഠോതി. രുക്ഖാനം രുക്ഖമൂലസ്സ വിയ ഭൂമിയം സഹജാതധമ്മാനം ആരമ്മണേസു സുപ്പതിട്ഠി തഭാവസാധനട്ഠോ മൂലട്ഠോനാമ. സഹജാതധമ്മാനം കുസലാദി ഭാവസാധനട്ഠോ മൂലട്ഠോനാമാതിപി വദന്തി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം. തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. സദ്ദത്ഥതോ പന ഹിനോന്തി വുദ്ധിവിരുള്ഹിവേപുല്ലപത്തിവസേന സുട്ഠു പതിട്ഠഹന്തി സഹജാതധമ്മാ ഏത്ഥ ഏതേനവാ ആരമ്മണേ ദള്ഹനിപാതിനാ ഥാമബലസമ്പന്നേനാതി ഹേതു. പച്ചയ സദ്ദോ പന ഉപകാരകട്ഠോ. ഉപകാരകോതിച സയം യാദിസേന സഭാവേന ഉപലബ്ഭമാനേ അനുപ്പന്നാവാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പന്നാവാ തിട്ഠന്തി ഠിതാവാ ഉപരുപരിവുദ്ധിവിരുള്ഹിയാ പച്ചയത്തം ഉപഗച്ഛന്തി. താദി

സേനസഭാവേന ഉപലദ്ധിയേവ. നഹി സഭാവധമ്മേസു ഈഹാവാ ബ്യാപാരോവാ ഉപലബ്ഭതി. യേന കത്താവാ കാരേതാവാ ഉപലബ്ഭേയ്യാതി. തഥാ ഉപലദ്ധിയം പന സതി അനുരൂപാനം പച്ചയുപ്പന്നധമ്മാനം അനുപ്പന്നാനംവാ ഉപ്പജ്ജനതോ ഉപ്പന്നാനംവാ ഠിതിഭാവപത്തിതോ ഠിതാനം വാ ഉപരുപരിവുദ്ധിവിരുള്ഹിയാ പച്ചയത്തുപഗമനതോ സുട്ഠു കരാന്തോ വിയ സാധേന്തോ വിയ ഹോതീതി കത്വാ ഉപകാരകോ ത്വേവ വുച്ചതീതി. ഇതി ആരമ്മണേ ഥിരഭാവവുദ്ധി വിരുള്ഹിഭാവസാധന സങ്ഖാതേന മൂലഭാവേന ഉപകാരകാ ഛഹേതുധമ്മാ ഹേതുപച്ചയോ നാമ.

ആരമന്തി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സുട്ഠു രതിം അനുഭവന്താ വിയ അജ്ഝോലമ്ബമാനാ പവത്തന്തി ഏത്ഥാതി ആരമ്മണം. ആരമ്മണഭാനേവ ഉപകാരകാ ഛളാരമ്മണധമ്മാ **ആരമ്മണപച്ചയോ**. അധിപതി സദ്ദത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. അധിപതി ഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അധിപതിപച്ചയോ**. സോ ദുവിധോ ആരമ്മണാധിപതി സഹാജാതാധിപതിവസേന. ആരമ്മണധമ്മാപി ഹി കേചി ഗരുകതാ അത്തനോ ആരമ്മണികധമ്മേ സാമിനോ വിയ ദാസേ അത്തനോ വസേവത്തയമാനാ അത്തനി നിച്ചം നിന്നപോണപബ്ഭാരേഏ്വ കരോന്തീതി. നത്ഥി അന്തരം ഏതസ്സാതി അനന്തരോ, അനന്തരഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അനന്തരപച്ചയോ**. സുട്ഠു അനന്തരഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **സമനന്തരപച്ചയോ**. ഇമേസം ദ്വിന്നം പച്ചയാനം ധമ്മതോ വിസേസോ നത്ഥി. അത്ഥതോ പന പുരിമചിത്തേ നിരുദ്ധേപി പച്ഛാ സന്താനം ഉച്ഛിജ്ജിതും അദത്വാ സന്താനാനുബന്ധവസേന സാരമ്മണധമ്മ ഭാവേന അത്തസദിസസ്സ ധമ്മന്തരസ്സ ഉപ്പാദനം അനന്തരപച്ചയതാ. ധമ്മന്തരേ ഉപ്പാദിയമാനേപി യംകിഞ്ചി ധമ്മം അനുപ്പാദേത്വാ പടിസന്ധാദീനം കിച്ചട്ഠാനാനം പടിപാടിയാ ചിത്തനിയാമം നാമ സാധേത്വാ അനുരൂപസ്സേവ ധമ്മന്തരസ്സ ഉപ്പാദനം സമനന്തരപച്ചയതാതി. ഏവഞ്ഹി സതി നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ അസഞ്ഞസത്താ ചവന്തസ്സച പുരിമപച്ഛിമഭാഗപവത്താനം ചിത്തുപ്പാദാനംപി അനന്തരതാ സമനന്തരതാച ഉപപന്നാ ഹോതീതി. നഹി അഭാവ ഭൂതോ അന്തരേ കാലോ തേസം അന്തരം കരോതിനാമ. നച അഞ്ഞസന്താനഭൂതോ അന്തരേ രൂപധമ്മോ. അഞ്ഞഞ്ഹി രൂപസന്താനം, അഞ്ഞം അരൂപസന്താനം. അട്ഠകഥായം പന കാലാനന്തരതാ സമനന്തരപച്ചയോതി വാദം പടിക്ഖിപിത്വാ സണ്ഠാനാഭാവതോ സുട്ഠു അനന്തരാതി സമനന്തരാതി വുത്തം. ഏതേന യഥാസണ്ഠാനവന്താനം രൂപധമ്മാനം അനന്തരതാനാമ മജ്ഝേ പരിച്ഛേദസഹിതായേവ ഹോതി. ന തഥാ സണ്ഠാനരഹിതാനം അരൂപധമ്മാനം. തസ്മാ പുരിമപച്ഛിമാനം തേസം ഏകീഭൂതാനം വിയ പവത്തിസമനന്തരതാനാമ. തഥാ പവത്തന സമത്ഥതാ സമനന്തരപച്ചയതാതി ദസ്സേതി.

യേ പന ധമ്മാ അത്തനി ജാതേ ഏവ ജായന്തി, നോ അജാതേ. അത്തനാ സഹേവച ജായന്തി, നോ പുരേ പച്ഛാച, തേസം ജാതത്ഥായ വിയ സയം തേഹി സഹ ജാതഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **സഹജാതപച്ചയോ**. പകാസസ്സ പദീപോ വിയ. പദീപജാലഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനം പകാസസങ്ഖാതേന ആലോകേന സഹേവ ഉപ്പജ്ജതീതി. അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപത്ഥമ്ഭന്തം തിദണ്ഡം വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപത്ഥമ്ഭനവസേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ**. ഏവഞ്ച സതി ഇമസ്സ പച്ചയസ്സ പുരിമേന സഹ വിസേസോ പാകടോ ഹോതി. നഹി സഹ ജാതസദ്ദോ ഏവരൂപം അഞ്ഞമഞ്ഞോപത്ഥമ്ഭനം ബോധേതീതി.

നിസ്സയന്തി ഏത്ഥാതി നിസ്സയോ. നിസ്സയഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **നിസ്സയപച്ചയോ**. സോ പന സഹജാതനിസ്സയോ വത്ഥുപുരേജാത നിസ്സയോതി ദുവിധോ ഹോതി. തത്ഥ സഹജാതോവ സമാനോ പടകോട്ഠകോ വിയ ചിത്തകമ്മാനം പതിട്ഠാഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ സഹജാതനിസ്സയോ. പഥവീ വിയ തിണരുക്ഖാദീനം പുരേ ജാതോ ഹുത്വാ അധിട്ഠാനഭാവേന ഉപകാരകോ വത്ഥുപുരേജാത നിസ്സയോ. ബലവതരോ പന നിസ്സയോ **ഉപനിസ്സയോ**. യഥാ ഹി സാലിഭത്തസ്സ ഉപ്പത്തിയാ സൂദോവാ ഉക്ഖലിവാകട്ഠംവാ അഗ്ഗിവാനിസ്സയോ ഏവ ഹോതി, ന ഉപനിസ്സയോ. സാലിഖേത്തവുട്ഠിധാരാ ഏവ പന ഉപനിസ്സയോ, ന ഹി താസുഅസതി ഭത്തുപ്പത്തിയാ സൂദാദീനംപി ഥാമോനാമ അത്ഥീതി. തഥാ യഹിം പച്ചയേ അസതി നിസ്സയധമ്മാപി നത്ഥി. കുതോ നിസ്സിതധമ്മാ. സോ പച്ചയോ നിസ്സയതോപി ബലവതരട്ഠേന ഉപനിസ്സയോതി വുച്ചതീതി.

സോ പന ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ അനന്തരൂപനിസ്സയോ പകതൂപനിസ്സയോതി തിവിധോ ഹോതി. തത്ഥ ഗരുകതാ ആരമ്മണ ധമ്മാ ഗരുകതത്താഏവ അധിപതിഭൂതാ ബലവ നിസ്സയഭൂതാച ഹോന്തി. അനന്തരപച്ചയധമ്മാച തേഹി വിനാ ചിത്തസന്താനപവത്തിയാ ഏവ അഭാവതോ ബലവനിസ്സയാഏവ ഹോന്തി. പകതൂപനിസ്സയോതി ഏത്ഥ പന പകതോ ഉപനിസ്സയോതി പകതൂപനിസ്സയോ. പകതോതിച യഥാ കതേ സതി അനുരൂപേ കാലേ തസ്മിംസന്താനേ ഏകന്തേന പച്ചയുപ്പന്നധമ്മാ പാതുഭവന്തി, തഥാ സുട്ഠു കതോതി അത്ഥോ. കരണഞ്ചേത്ഥ സദ്ധാ സീലം സുതം ചാഗോ പഞ്ഞാതിച രാഗോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ദിട്ഠി പത്ഥനാതിച വുത്താനം ധമ്മാനം അത്തനോ സന്താനേ പുബ്ബഭാഗേ വുത്തപ്പകാരേന സുട്ഠു ഉപ്പാദനം. കായികം സുഖം കായികം ദുക്ഖം പുഗ്ഗലോ ഉതു ഭോജനം സേനാസനന്തി ഏവം വുത്താനം ധമ്മാനം സുട്ഠു ഉപസേവനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

പുരേതരം ഉപ്പജ്ജിത്വാ വത്തമാനഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **പുരേജാതപച്ചയോ**. സോ ദുവിധോ ആരമ്മണപുരേജാത നിസ്സയ പുരേജാത വസേന. നിസ്സയാരമ്മണധമ്മാ ഏവ ഹി കേചി പുരേജാത താമത്തവിസിട്ഠാ പുരേജാതപച്ചയോതി വുത്താതി. ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന പന നിസ്സയാരമ്മണാകാരാദീഹി വിസിട്ഠാ പുരേജാതാകാരേന ഉപകാരകതാ പുരേജാതപച്ചയതാതി വുത്തം. ഏവം സന്തേപി പുരേ ജാതതാവിസിട്ഠേഹി നിസ്സയാരമ്മണസത്തിവിസേസേഹി അഞ്ഞോ വിസും പുരേജാതസത്തിവിസേസോനാമ നദിസ്സതിയേവ. പുരേ രോപേത്വാ ജാതാനം രുക്ഖപോതകാനം വിയ പച്ഛാ ആസിഞ്ചിയമാനം ഉദകം പുരേ ജാതാനം ചതുസമുട്ഠാനികരൂപധമ്മാനം വുദ്ധവിരുള്ഹഭാവഞ്ച പച്ഛാപി അത്തനാ സദിസസ്സ രൂപസന്താനസ്സ പവത്തിയാ പച്ചയഭാവഞ്ച പാപേത്വാ ഉപത്ഥമ്ഭനവസേന ഉപകാരകോ പച്ഛാജാതോ അരൂപധമ്മോ **പച്ഛാ ജാതപച്ചയോ**. അട്ഠകഥായം പന ഗിജ്ഝപോതകസരീരാനം ആഹാരാസാ ചേതനാവിയാതി വുത്തം. മൂലടീകായഞ്ച ഏതേന മനോസഞ്ചേ തനാഹാരവസേന പവത്തമാനേഹി അരൂപധമ്മേഹി രൂപകായസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭിത ഭാവം ദസ്സേതി, തേനേവ ആഹാരാസാ വിയാതി അവത്വാ ചേതനാഗഹണം കരോതീതി വുത്തം. സാ പന പച്ഛാജാതാ സസമ്പയുത്താ ആഹാരാസാ ചേതനാ പുരേജാതാനം തേസം ഗിജ്ഝസരീരരൂപാനം ചിരകാലം കബളീകാരാഹാരേന വിനാപി അമിലാത ഭാവം ഉപരൂപരിച വുദ്ധവിരുള്ഹരൂപസന്താനുപ്പത്തിയാ

പച്ചയഭാവം പാപേത്വാ ഉപത്ഥമ്ഭതിയേവ. യസ്മാ സുപാകടേന പച്ഛാജാതപച്ചയേക ദേസേന സകലസ്സ പച്ഛാജാതപച്ചയസ്സ സാധനത്ഥായ അയം ഉപമാ ഇധ വുത്താ വിയ ദിസ്സതി. ചേതനാ ഗഹണഞ്ച പച്ഛാജാത പച്ചയം പത്വാപി ചേതനാഎവ പധാനാ ജാതാതി ദസ്സനത്ഥം ഗഹിതന്തി ന ന സക്കാ വത്തും. എവഞ്ഹി സതി പച്ഛാജാതസ്സ അത്ഥസ്സ പച്ഛാ ജാതായ എവ ഉപമായ സാധനം ഉപപന്നം ഹോതീതി. യഥാവുത്ത ടീകാപാഠേപി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതിയേവ.

ആസേവന്തി തം സുട്ഠു ഭജന്തി അപരാപരം ഉപ്പജ്ജമാനാ ധമ്മാ സുട്ഠു സേവമാനാ വിയ ഭജമാനാ വിയ തസ്സ പുരിമസ്സ സബ്ബപാരിപൂരം ആകാരം ഗഹേത്വാ എവ പുനപ്പുനം പവത്തന്തീതി ആസേവനം. ആസേവേതിവാ തേ ധമ്മേ അത്തനോ പരിവാസം സുട്ഠു ഗാഹാപേതി. വഡ്ഢേതീതിവാ ആസേവനം. അപിച കുസലാദിഭാവേന അത്തനാ സദിസസ്സ പയോഗേന കരണീയസ്സ അനന്തരധമ്മസ്സ പുനപ്പുനം കരണം പവത്തനം അത്തസദിസസ്സവാ അത്തസദിസഭാവാപാദനം വാസനം ആസേവനട്ഠോതി മൂലടീകായം വുത്തം. തത്ഥ പയോഗേന കരണീയസ്സാതി എതേന ആവജ്ജനദ്വയഞ്ച സബ്ബവിപാകധമ്മേച നിവത്തേതി. നഹി ആവജ്ജന ദ്വയസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും പവത്തമാനസ്സപി വഡ്ഢേതുംവാ ഹാപേതുംവാ പയോഗേന കരണീയതാനാമ അത്ഥി പരിദുബ്ബലത്താ. വിപാകേസുച അരിയഫലാനി പരികമ്മപയോഗേന കരണീയാനിപി മഗ്ഗചേതനാനുഭാവേന വിനാ കേവലേന തേന പയോഗേനേവ സാധേതബ്ബാനി ന ഹോന്തി. കേവലം കമ്മവേഗേന സന്താനേ പാതിതേസു ലോകിയവിപാകേസു വത്തബ്ബമേവ നത്ഥീതി. പുനപ്പുനം കരണം പവത്തനന്തി ഉപരുപരി പഗുണ ബലവഭാവാപാദനേന സഹ പവത്തനം സന്ധായ വുത്തം. എവഞ്ഹി സതി പരിയത്തിധമ്മ വിജ്ജാസിപ്പുഗ്ഗഹണേസു പുരിമാഭിയോഗോ വിയ ആസേവനട്ഠേന അനന്തരേ പവത്താനം സജാതിയാനം ധമ്മാനം പഗുണബലവഭാവായ ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ആസേവനപച്ചയോ** നാമാതി സിദ്ധം ഹോതീതി.

കായങ്ഗവാചങ്ഗചിത്തങ്ഗാഭിസങ്ഖരണഭൂതേന ചിത്തപ്പയോഗസങ്ഖാതേ ന കിരിയാഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **കമ്മപച്ചയോ**. സോ ദുവിധോ സഹജാതനാനാക്ഖണികവസേന. തത്ഥ ജേട്ഠസിസ്സ മഹാ വഡ്ഢകിആദയോ വിയ സകിച്ചപരകിച്ചസാധനവസേന പവത്താ സബ്ബാപി സഹജാതചേതനാ സഹജാതപച്ചയോ. യഥാ പന ഇത്ഥിപുരിസാനം സകിം സന്നിപാതപ്പയോഗോ കാമസുഖാനുഭവനകിച്ചഞ്ച കാലന്തരേ പുത്തപാതുഭാവത്ഥായവത്ഥുമ്ഹി ബീജനിധാന കിച്ചഞ്ച സമ്പാദേതി. എവമേവം യഥാവുത്താഭിസങ്ഖരണകിച്ചഞ്ച തദഭിസങ്ഖരണവേഗജനിതം കാലന്തരേ വിപാകകടത്താരൂപാനം പാതുഭാവത്ഥായ സന്താനേ കിരിയാ വിസേസനിധാന കിച്ചഞ്ച സമ്പാദേത്വാ നിരുദ്ധാ കുസലാകുസല ചേതനാ നാനാക്ഖണികകമ്മപച്ചയോനാമ. വിപച്ചനമത്തഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ വിപാകപച്ചയോ. വിപച്ചന ഭാവോച നാമ ലോകേ സബ്ബേസം പുപ്ഫഫലാദീനം സുട്ഠു വിപക്കഭാവം പത്തകാലേ സബ്ബാകാരേന മന്ദഭാവോ ഹോതി. എവം നിരുസ്സാഹസന്ത ഭാവസങ്ഖാകേന മന്ദമന്ദാകാരേന സന്താനേ പാതുഭാവോ. തതോയേവച വിപാകാനം പവത്തി അവിഭൂതാ ഹോതി. സബ്ബരത്തിം നിദ്ദായന്തസ്സ പുരിമഭവസിദ്ധേ കമ്മാദി ആരമ്മണേ പവത്താനിപി താനി വുട്ഠിതകാലേ കിഞ്ചിജാനനചിത്ത പവത്തിയാ പച്ചയാ നഹോന്തീതി. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാദീനി

പന പച്ഛാജാനനചിത്ത പവത്തിയാ പച്ചയാ ഹോന്താനിപി വത്ഥാരമ്മണ ഘട്ടനാനുഭാവ ബലേന സഹേവ ഹോന്തി. ന തേസം ഉസ്സാഹബ്യാപാരമത്ത വസേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

അരൂപിനോ തയോ ആഹാരാ സഹജാതധമ്മാനം ജനനട്ഠേന ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേനേച, കബളീകാരാഹാരോ പന ഇമസ്സ ചതുസമുട്ഠാനി കസ്സ കായസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേനേവ ഉപകാരകതാ **ആഹാരപച്ചയോ**. അപിച, ആഹാരട്ഠോനാമ ഉപത്ഥമ്ഭനപ്പധാനോ ഹോതി. തേനേവ ഹി പാളിയം കബളീകാരോ ആഹാരോ ആഹാരസമുട്ഠാനസ്സ രൂപസ്സ ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോതി അവത്വാ ഇമസ്സ കായസ്സ ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോത്വേവ വുത്തം. തസ്മാ അരൂപാഹാരാനംപി ആഹാരട്ഠോ ഉപത്ഥമ്ഭനവസേനേവ വേദിതബ്ബോ. ജനയന്താപി ഹി ആഹാരാ അത്തനാ ജനിതാനഞ്ച തദഞ്ഞേസഞ്ചസന്താനട്ഠിതിയാ പച്ചയഭാവത്ഥായ ഉപത്ഥമ്ഭനേന സഹേവ ജനേന്തീതി.

ഇസ്സരിയട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ**. സോ തിവിധോ സഹജാതാദിവസേന. തത്ഥ സഹജാതധമ്മാനം അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചേസു ഇസ്സരഭൂതാ അരൂപിന്ദ്രിയധമ്മാ സഹജാതിന്ദ്രിയപച്ചയോ. പച്ഛാ ജാതാനം പഞ്ചവിഞ്ഞാണ ധമ്മാനം ദസ്സനാദി കിച്ചേസു ഇസ്സരഭൂതാ പുരേ ജാതാ പഞ്ചപസാദിന്ദ്രിയധമ്മാ പുരേ ജാതിന്ദ്രിയപച്ചയോ. സഹജാതാനം കടത്താരൂപാനം ചിരതരപവത്തിയം ഇസ്സരഭൂതം രൂപജീവിതം രൂപജീവിതിന്ദ്രിയപച്ചയോ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഭാവിന്ദ്രിയദ്വയം ഇധ ന ഗഹിതന്തി. വുച്ചതേ, യസ്സ ജനകത്തംവാ ഉപത്ഥമ്ഭകത്തംവാ അനുപാലകത്തംവാ അത്ഥി. സോ പച്ചയധമ്മോനാമ. ഭാവദ്വയസ്സ പന സഹജാത ധമ്മാനം അത്ഥായ ഏതം തയംപി നത്ഥി. കേവലം പന തംസഹിതേ സന്താനേ കമ്മാദീഹി അത്തനോ അത്തനോ പച്ചയേഹി പവത്തമാനാനം ചതുസമുട്ഠാനികധമ്മാനം ഇത്ഥാകാരാദിവസേനേവ യോ പവത്തിനിയമോ അത്ഥി, സോ ഭാവരൂപാ നുഭാവേന സിദ്ധോ. തസ്മാ തേസം ധമ്മാനം താദിസേ നിയാമകിച്ചേ ഇസ്സരത്തായേവ ദ്വയം ഇന്ദ്രിയംനാമ ഹോതി. ന ഇന്ദ്രിയപച്ചയത്തേ നാതി തം ഇധ നഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ആരമ്മണം ഉപഗന്ത്വാ തസ്മിം ഭുസം ദള്ഹം നിപതിത്വാ വിയ ഝായനട്ഠേന ഓലോകനട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ഝാനപച്ചയോ**. ദുഗ്ഗതി സുഗതി നിബ്ബാന സമ്പാപകട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **മഗ്ഗപച്ചയോ**. ഏത്ഥച യേനയേന സമ്മാദസ്സനാദിനാ ലക്ഖണവിസേസേന സമ്പന്നത്താ കുസലഭൂതാ സമ്മാദിട്ഠാദയോ സുഗതി നിബ്ബാന സമ്പാപകട്ഠേന മഗ്ഗപച്ചയാനാമ ഹോന്തി. അബ്യാകതഭൂതാനംപി തേസം സോ സോ ലക്ഖണവിസേസോ അത്ഥിയേവാതി തേസമ്പി തേനേവട്ഠേന മഗ്ഗപച്ചയതാ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. സതിപി മഗ്ഗങ്ഗാനം തംതം സമ്പാപകട്ഠേനേച ഉപകാരകത്തേ തംസമുട്ഠിതാനം രൂപധമ്മാനം സോ അത്ഥോ ന പാപുണാതി. തേസം പന മഗ്ഗപച്ചയധമ്മേഹി സമുട്ഠിതത്തായേവ മഗ്ഗപച്ചയുപ്പന്നതാ പച്ചേതബ്ബാ. ഏസനയോ ഹേതുകമ്മിന്ദ്രിയഝാന പച്ചയേസുപീതി.

ഏകുപ്പാദതാദീഹി പകാരേഹി സമം ഏകീഭൂതോ വിയ ഹുത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞയുത്തഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **സമ്പയുത്തപച്ചയോ**. സമാനേപി സഹജാതഭാവേന നിസ്സയ നിസ്സിത ഭാവേനച യുത്തഭാവേ ഏകുപ്പാദതാദികസ്സ സമ്പയോഗലക്ഖണസ്സ വിരഹതോ വിപ്പയുത്തഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **വിപ്പയുത്തപച്ചയോ**. യത്ഥ സമ്പയുത്താ സങ്കാ സമ്ഭവതി, തത്ഥേവ തദാസങ്കാ

വിഗമനത്ഥം അയം വിപ്പയുത്തപച്ചയോനാമ വുത്തോതി തദാസങ്ഖാ രഹിതേസു ആരമ്മണാനന്തരാദീസു വിപ്പയുത്തപച്ചയപസങ്ഗോ നത്ഥീതി വേദിതബ്ബോ. ഹേട്ഠാവുത്തപ്പകാരേസു ഏവ പച്ചയധമ്മേസു യോ യോ അത്ഥിതാ സങ്ഖാതേന ഖണപച്ചുപ്പന്ന സമങ്ഗിഭാവേന താദിസസ്സേവ ഖണപച്ചുപ്പന്ന സമങ്ഗിനോ ധമ്മസ്സ സഹജാതാദിവസേന ഉപകാരകോ സോ സോ **അത്ഥിപച്ചയോ**. യസ്മിം വിജ്ജമാനേ സതി അഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജിതും ഓകാസം നലഭതി. സോ തസ്സ അഞ്ഞസ്സ ഓകാസദാന സങ്ഖാതേന സയം അന്തരഹിതഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **നത്ഥിപച്ചയോ**. അയംപി വിസും സത്തിവിസേസോ ന ഹോതി. തേനേവ ചിത്തേന ഗച്ഛതി നിസീദതി തിട്ഠതീതിആദിനാ പച്ഛിമചിത്തേ ഠിതാനംപി പുരിമചിത്തം വത്തതിയേവാതി ലോകസ്സ അഭിമാനോ ഹോതി. തസ്മാ യത്ഥ അത്ഥിതാസങ്കാ സമ്ഭവതി. തത്ഥ തദാസങ്കാ നിവത്തനത്ഥം അയം പച്ചയോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

വിനാസം ഗതോ വിഗതോ. യസ്മിം അവിഗതേ അഞ്ഞോ ഉപ്പജ്ജിതും ഓകാസം നലഭതി, സോ തസ്സ ഓകാസദാനസങ്ഖാതേന സയം വിഗതഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **വിഗതപച്ചയോ**. വത്തമാനതാ സങ്ഖാതേന അവിഗതഭാവേന താദിസസ്സേവ ധമ്മസ്സ ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അവിഗതപച്ചയോ**. പുരിമപച്ചയ ദുകമേവ ചേത്ഥ നാനത്ഥ പസങ്ഗനിവത്തനത്ഥം ഞാണവിസദത്ഥഞ്ച പരിയായന്തരേന വിഗതദുകംനാമ കത്വാ ദേസിതന്തി വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി അത്ഥീതി ഖോ കച്ചാന അയമേകോ അന്തോ. നത്ഥീതി അയം ദുതിയോ അന്തോതിആദിനാ നാനാഅത്ഥദീപകാ അത്ഥി നത്ഥി സദ്ദാ സാസനേ ലോകേച ദിസ്സന്തി. പുബ്ബേ വുത്തസ്സേവ ച അത്ഥസ്സ പുന പരിയായന്തരേന വചനം സോതൂനം ഞാണവിസദത്ഥായ ഹോതീതി. ടീകാകാരാ പന ബഹും തേസം പച്ചയ ദുകാനം നാനത്ഥസമ്ഭവം വണ്ണേന്തിയേവാതി. [പച്ചയുദ്ദേസോ]

**ഛന്ധ**. ഇദാനി യഥാ ഉദ്ദിട്ഠേ ചതുവീസതിപച്ചയേ പഥമം ഛഹി രാസീഹി സങ്ഗഹേത്വാ പുന രാസീനം അനുക്കമേന തേസം പച്ചയാനം നിദ്ദേസം ദസ്സേന്തോ **ഛധാനാമന്തുനാമസ്സാ**തി ഗാഥാദ്വയ മാഹ. നാമം നാമസ്സ ഛധാ ഛബ്ബിധേഹി പച്ചയേഹി പച്ചയോ ഹോതി. നാമം നാമരൂപീനം പഞ്ചധാ. പുന നാമം രൂപസ്സ ഏകധാ, രൂപം നാമസ്സ ഏകധാഏവ. പഞ്ഞത്തിനാമരൂപാനി നാമസ്സ ദുവിധാ, ദ്വയം നാമരൂപം ദ്വയസ്സേവ നാമരൂപസ്സ നവധാതി ഏവം ഛക്കപഞ്ചകാദിവസേന പച്ചയാ ഛബ്ബിധാ ഹോന്തി. കഥം ഹോന്തീതി യോജനാ.

**[ററൻ]** യംപന **വിഭാവനിയം**

"പഞ്ഞത്തിനാമരൂപാനി നാമസ്സ ദ്വിധാ ദ്വിപകാരാ പച്ചയാ ഹോന്തീതി വുത്തം". തം ന സുന്ദരം.

പച്ചയകഥാ ഹി നാമ പച്ചയതോ പച്ചയുപ്പന്നതോ പച്ചയസത്തിതോതി തീഹി പകാരേഹി വുത്തായേവ സുവുത്താ ഹോതീതി. യസ്മാ പന അനന്തരാദിപച്ചയാനാമ ചിത്തസന്താനസ്സ അവിച്ഛേദായ കിച്ചട്ഠാനാനുക്കമപടിപാദനായ ഏവ ച ഹോന്തി. തസ്മാ കുസലാദീസു അരൂപധമ്മേസു യോകോചി ധമ്മോ യസ്സ കസ്സചി അവിരുദ്ധസ്സ ധമ്മസ്സ പച്ചയോ ന ന ഹോതീതി വുത്തം

**അനന്തരനിരുദ്ധാചിത്തചേതസികാധമ്മാ**തിആദി. തത്ഥ അവിരുദ്ധസ്സാതിഏതേന അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധാനം കുസലാകുസലാനം സോമനസ്സദോമനസ്സാനഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം അനന്തര പച്ചയപടിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ. **പടുപ്പന്നാനന്തി** പുനുപ്പന്നാനം പടിപാടിയാ ഉപ്പന്നാനംവാ. പുനപ്പുനം സന്താനപരിഭാവനാവസേന പവത്തോ ആസേവനപച്ചയോനാമ, കേവലം പയോഗസാധനീയേസു ജവവേഗ സഹിതേസു ചിത്തുപ്പാദേസു ഏവ ലബ്ഭതീതി വുത്തം **പുരിമാനി ജവനാനീ**തിആദി. തത്ഥ **ജവനാനീ**തി മഗ്ഗഫലജവനവജ്ജാനി ലോകിയ കുസലാ കുസലക്രിയജവനാനി **പച്ഛിമാനംജവനാനന്തി** ഫലജവനവജ്ജാനം കുസലാകുസലക്രിയജവനാനം. ഭിന്നജാതികാ ഹി ധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സബ്ബാകാരപാരിപൂരം പരിവാസംനാമ ഗഹേതുംവാ ഗാഹാപേതുംപാ ന സക്കോന്തി. യദി സക്കുണേയ്യും, ജാതിമത്തേനപി ധമ്മാ പുബ്ബാപരം അഭിന്നാഏവ സിയുന്തി. തസ്മാ ഭിന്നജാതികം ഫലജവനം മഗ്ഗതോ പരിവാസം ഗഹേതും ന സക്കോതി. മഗ്ഗോപി അത്തനോ പരിവാസം ഫലസ്സ ദാതും ന സക്കോതി. ഫലചിത്താനിച പരികമ്മപയോഗബലേന ജവന കിച്ചാനി ഹോന്തി, ന അഞ്ഞമഞ്ഞം പരിവാസദാന ഗഹണ ബലേനാതി. യസ്മാ കാമാവചരഭാവതോ മഹഗ്ഗതാ നുത്തര ഭാവപ്പത്തിനാമ ആസേവനബലേന ഹോതി, തസ്മാ ഗോത്രഭു ഝാന മഗ്ഗാനം ഭൂമി ഭേദോ ഇധ അപ്പമാണന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**ഹേതു.ല. നാമരൂപാനന്തി** ഏത്ഥ ഹേതുമഗ്ഗങ്ഗാനി അഹേതുകവജ്ജിതാനം, ഝാനങ്ഗാനി പഞ്ചവിഞ്ഞാണവജ്ജിതാനം സഹജാതാനം നാമരൂപാനം. സഹജാതരൂപലക്ഖണം പന സയമേവ വക്ഖതി. ചേതനാനാമ പവത്തമാനാ ദ്വേ കിച്ചാനി സാധേതി സഹജാതാനം സംവിധാനഞ്ച ആയതിം വിപാകപാതു ഭാവത്ഥായ തസ്മിം സന്താനേ അത്തനോ പവത്താ കാരസങ്ഖാത ബീജനിധാനഞ്ചാതി. തത്ഥ സംവിധാനകിച്ചം സബ്ബചേതനാ സാധാരണം ഹോതി. ബീജനിധാനകിച്ചം പന കുസലാകുസലഭാവപ്പത്തായഏവ ചേതനായ ഹോതീതി വുത്തം സഹജാതാചേതനാതിആദി. തത്ഥ **സഹജാതാചേതനാ**തി അന്തമസോ പഞ്ചവിഞ്ഞാണ സഹജാതാപി ചേതനാ. സാപി ഹി സഹജാതാനം സംവിദഹനസങ്ഖാതേന കമ്മഭാവേന പവത്തത്താ കമ്മംഏവനാമ ഹോതീതി. യസ്മാ അത്തനോ പവത്താകാരസങ്ഖാതസ്സ വിപാകബീജസ്സ നിദഹനംനാമ, ന താവദേവ ബീജകിച്ചം സമ്പാദേതി. അമ്ബബീജാദീനി വിയ പരിണതഭാവം പത്വാ ഖണന്തരേഏവ സമ്പാദേതീതി വുത്തം നാനാക്ഖണികാ ചേതനാതിആദി. തത്ഥ **നാനാക്ഖണികാചേതനാ**തി അത്തനോ പച്ചയുപ്പന്നധമ്മ പവത്തിക്ഖണതോ വിസും ഭൂതേ അതീതകാലേ സിദ്ധാ കുസലാ കുസലചേതനാ. കുസലാകുസലചേതനാതിവാ പാഠോ സിയാ.

**വിപാകക്ഖന്ധാഅഞ്ഞമഞ്ഞംസഹജാതാനംരൂപാനന്തി** ഏത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സച സഹജാതരൂപാനഞ്ചാതി അത്ഥോ. യഥാനാമ പുരേ ജാതാ സാലരുക്ഖപോതകാ പച്ഛാ അനുവസ്സം വസ്സന്താനം വുട്ഠിധാരാനം വസേന വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം പത്വാ തസ്മിം ഠാനേ യാവകപ്പാവസാനാപി മഹന്തസ്സ സാലവനസണ്ഡസ്സ പവത്തിയാ പച്ചയാ ഹോന്തി. ഏവം പടിസന്ധിക്ഖണതോ പട്ഠായ പുരിമചിത്തക്ഖണേസു ഉപ്പന്നാ സകലസരീരേ കമ്മജകായോ ചിത്തജകായോ ഉതുജകായോ ആഹാരജ കായോതി സബ്ബേ സകലസരീരട്ഠകാ ചതുസമുട്ഠാനിക രൂപധമ്മാ പച്ഛാജാതാനം പഥമഭവങ്ഗാദീനം ചിത്തചേതസികാനം വസേന വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം

പത്വാ ഉപരൂപരി ചതുസമുട്ഠാനിക രൂപപരംപരാപവത്തിയാ പച്ചയത്തം ഉപഗച്ഛന്തീതി വുത്തം **പച്ഛാജാതാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ**തിആദി. തത്ഥ **പുരേജാതസ്സാ**തി ആതീതാനന്തരചിത്തേ ജാതസ്സാതി വദന്തി. യാവ അട്ഠമചിത്താവാ പുരേജാതസ്സ. എത്തകോ ഹി കാലോ രൂപധമ്മാനം വഡ്ഢനകാലോനാമ. തതോപരം ഹായനകാലേ പച്ഛാജാതേന പയോജനം നത്ഥീതി. യാവ സോളസമചിത്താ എവ വാ പുരേജാതസ്സ. യദഗ്ഗേന ഹി മരണാസന്നകാലേ വത്ഥുരൂപം ചുതിചിത്തസ്സ പുരേജാതപച്ചയതം ഉപഗച്ഛതി. തദഗ്ഗേന ചുതിചിത്തംപി തസ്സ വത്ഥുരൂപസ്സ പച്ഛാജാതപച്ചയോ ന ഹോതീതി നവത്തബ്ബോ. തഥാ സേസരൂപാനഞ്ച. യഥാ ഹി ഉപത്ഥമ്ഭന്തോ ആഹാരോ വഡ്ഢനപക്ഖേ ഠിതമേവ ഉപത്ഥമ്ഭതി. ഹായനപക്ഖേ ഠിതം നുപത്ഥമ്ഭതീതി നത്ഥി. തദാപി തദനുരൂപസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭനസ്സ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ. എവമയംപീതി.

അരൂപധമ്മാനം ആനുഭാവോനാമ മഹാവിപ്ഫാരോ ഹോതി. തസ്മാ തേ കായേകദേസേ വത്ഥുമ്ഹി ഉപ്പന്നാപി സകലം ഇമം ചതുജകായം ഉപത്ഥമ്ഭേതും സക്കോന്തിയേവാതി വുത്തം **ഇമസ്സകായസ്സാ**തി. ചക്ഖാദീനി പസാദവത്ഥൂനി രൂപാദീഹി സഹലദ്ധഘട്ടനാനിഏവ വിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവം ഗച്ഛന്തി. ഘട്ടനഞ്ച ഠിതിപത്തകാലേഏവാതി തേസം നിച്ചകാലംപി അത്തനോ വിഞ്ഞാണസ്സ പുരേജാതപച്ചയതാ സിദ്ധി ഹോതി. വിഞ്ഞാണഞ്ചനാമ പഞ്ചവോകാരഭവേ വത്ഥുനിസ്സയേന വിനാ ഉപ്പജ്ജിതും നസക്കോതീതി, യദാ പുരേജാതംവാ വഡ്ഢനപക്ഖേ ഠിതംവാ വത്ഥും ന ലഭതി, തദാ പടിസന്ധികാലേവാ മരണാസന്നകാലേവാ യം യം ലഭതി, തം തം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജതിയേവ. യദാ പന പുരേ ജാതം സുട്ഠു ബലവന്തഞ്ച വത്ഥും ലഭതി, തദാ തദേവ നിസ്സായ പവത്തതി. തഞ്ച നിയമതോ പവത്തികാലേഏവ ലബ്ഭതി, നോ പടിസന്ധികാലേ. നഹി തദാ വിഞ്ഞാണപച്ചയേന ഉപ്പന്നം വത്ഥുപുരേജാതം ഭവിതും സക്കോതീതി വുത്തം **ഛവത്ഥൂനി പവത്തിയ**ന്തി.

**പഞ്ചാലമ്ബണാനിച പഞ്ചവിഞ്ഞാണവീഥിയാ**തി ഇദം നിയമസിദ്ധിഗഹണ വസേന വുത്തം. സബ്ബാനി പന പച്ചുപ്പന്നഭൂതാനി നിപ്ഫന്നരൂപാനി മനോവിഞ്ഞാണ വീഥിയാ പുരേജാതപച്ചയാ ഹോന്തിയേവ. എവഞ്ച കത്വാ പട്ഠാനേ പച്ചുപ്പന്നോ ധമ്മോ പച്ചുപ്പന്നസ്സ ധമ്മസ്സ പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ. ആരമ്മണപുരേജാതം ചക്ഖും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതി. സോതം, ഘാനം, ജിവ്ഹം, കായം, രൂപേ, സദ്ദേ, ഗന്ധേ, രസേ, ഫോട്ഠബ്ബേ, വത്ഥും, പച്ചുപ്പന്നേ ഖന്ധേ അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതി, പച്ചുപ്പന്നം ചക്ഖും അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതീതിആദി വുത്തം. അട്ഠകഥായഞ്ച ഉപ്പാദക്ഖണം അതിക്കമിത്വാ ഠിതിപത്തം അട്ഠാരസവിധം രൂപമേവ പുരേജാതപച്ചയോതി വുത്തന്തി. എത്ഥച കിഞ്ചാപി പട്ഠാനേ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം പടിസന്ധിചിത്തം പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണസ്സ ഭവങ്ഗസ്സഅനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോതി എവം പടിസന്ധിഭവങ്ഗാനംപി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണതായ വുത്തത്താ പച്ചുപ്പന്നഭൂതാനി കമ്മനിമിത്ത ഗതിനിമിത്താനി ആരബ്ഭ പവത്തി കാലേ പടിസന്ധിചിത്താനംപി ആരമ്മണപുരേജാതം ലബ്ഭമാനം വിയ ദിസ്സതി. എവംസന്തേപി പുരേജാതപച്ചയസ്സ പച്ചനിയേ പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാ ബ്യാകതോ എകോ ഖന്ധോതിആദിനാ പാളിയംഏവ തം പടിക്ഖിത്തന്തി. എത്ഥച ആരുപ്പേ വിയ പടിസന്ധിക്ഖണേപി വത്ഥുപുരേ ജാതസ്സ അഭാവാ അപരിബ്യത്തത്താവാ തസ്സ ആരമ്മണസ്സ ആരമ്മണമത്തഭാവേഏവ ഠിതത്താ പടിക്ഖിത്തന്തി കാരണം

വദന്തി. **ആരമ്മണമേവഗരുകത**ന്തി പച്ചവേക്ഖനവസേന അസ്സാദനാദിവസേനച ഗരുകതം ഇട്ഠാരമ്മണ മാഹ. തഞ്ച ഖോ തസ്സതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഇച്ഛാവസേന വേദിതബ്ബം. ഗൂഥകുണപാദീനിപി ഹി തദഭിനന്ദന്താനം കിമിമക്ഖിക സുനഖ ഗിജ്ഝ കാകാദീനം ഗരുകതാനിഏവ ആരമ്മണാനി ഹോന്തീതി.

**[വ.ന.]** യം പന **വിഭാവനിയം**

“ഗരുകതന്തി ഗരും കത്വാ പച്ചവേക്ഖിത”ന്തിആദി വുത്തം. തം അനുപപന്നം.

ചക്ഖും ഗരും കത്വാ അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതീതിആദിനാ അസ്സാദനാദിവസേനപി അസ്സ നിദ്ദേസസ്സ പവത്തത്താതി. **രാഗാദയോ പന ധമ്മാ**തി ഏതേന രാഗോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ദിട്ഠി പത്ഥനാതി ഏവം വുത്തേഹി ധമ്മേഹി സഹ ദസ അകുസലകമ്മപഥാ പഞ്ചഅനന്തരിയ കമ്മാനിച ഗഹിതാനി ഹോന്തി. തത്ഥ അനന്തരിയവജ്ജാനി താനി സമതിക്കമമുഖേന യഥാരഹം അജ്ഝത്തം സബ്ബേസം ചതുഭൂമക കുസലാനം അനന്തരിയകമ്മാനി പന കാമാവചരകുസലാനമേവ ഉപ്പത്തിയാ ബലവനിസ്സയാ ഹോന്തി. താനിയേവച സബ്ബാനി യഥാരഹം അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാച രാഗാദീനം പാണാതിപാതാദീനഞ്ച സബ്ബേസം അകുസലാനം കായികസുഖദുക്ഖാദീനഞ്ച അബ്യാകതധമ്മാനം ഉപ്പത്തിയാ ബലവ നിസ്സയാ ഹോന്തി. **സദ്ധാദയോ**തി ഏതേന സദ്ധാ സീലം സുതം ചാഗോ പഞ്ഞാതി ഏവം വുത്തേഹി ധമ്മേഹി സഹ സബ്ബേ ദാനസീലാദയോ ചതുഭൂമകകുസലാനം രാഗാദി അകുസലാനം സുഖദുക്ഖാദിചതുഭൂമക അബ്യാകതാ നഞ്ച ഉപ്പത്തിയാ ബലവനിസ്സയാ ഹോന്തീതി. **സുഖം ദുക്ഖം പുഗ്ഗലോ ഭോജനം ഉതുസേനാസന**ന്തി ഏതേന നിബ്ബാനവജ്ജാ സബ്ബേ ചതുഭൂമകാ ബ്യാകതാ ഗഹിതാ, തേപി ഹി യഥാരഹം അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാച കുസലാകുസലാ ബ്യാകതധമ്മാനം ഉപ്പത്തിയാ ബലവനിസ്സയാ ഹോന്തീതി. **കമ്മംവിപാകാന**ന്തി ഏത്ഥ സുട്ഠു ബലവം കമ്മം അധിപ്പേതം, ന ദുബ്ബലന്തി. കസ്മാ പനേത്ഥ രൂപധമ്മാ പച്ചയുപ്പന്നേസു ന ഗഹിതാ. നനു തേസംപി ബഹിദ്ധാ രുക്ഖതിണാദീനം വുദ്ധിവിരുള്ഹി വേപുല്ലത്ഥായ അജ്ഝത്തഞ്ച ആരോഗ്യാദിഅത്ഥായ പഥവിരസ ആപോരസ വസ്സോദക ബിജമൂലഭേസജ്ജാദയോ ബലവനിസ്സയാ ഹോന്തീതി. അയം പനഥോ മൂലടീകായം കഥിതോയേവ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

നഹി രൂപാബ്യാകതം പകതൂപനിസ്സയം ലഭതി. അചേതനേന രൂപസന്താനേന പകതസ്സേവ അഭാവതോ. യഥാ ഹി അരൂപസന്താനേന കത്തുഭൂതേന സദ്ധാദയോ നിപ്ഫാദിതാ ഉതുഭോജനാദയോച ഉപസേവിതാ. ന ഏവം രൂപസന്താനേന. യസ്മിഞ്ച ഉതുബീജാദികേ കമ്മാദികേച സതി രൂപം പവത്തതി. ന തം തേന രൂപേന പകതം ഹോതി. സചേതനസ്സേവ ഹി ഉപ്പാദനുപസേവനപയോഗവസേന ചേതനം പകപ്പനം പകരണം. രൂപഞ്ച അചേതനന്തി.

ഇദം വുത്തം ഹോതി, ദുവിധം സന്താനം രൂപസന്താനം അരൂപസന്താനന്തി. തത്ഥ യേന സന്താനേന പുബ്ബേ കിഞ്ചി സുട്ഠുഉപ്പാദിതംവാ ഹോതി ഉപസേവിതംവാ, തസ്സേവ പുബ്ബേ അത്തനാ ഉപ്പാദിതുപസേവിതാ ധമ്മാ കാലന്തരേ അത്തനോ ഉപനിസ്സയപച്ചയാ ഹോന്തി. പകരണസങ്ഖാതഞ്ച തഥാ

ഉപ്പാദനുപസേവനംനാമ സചേതനേ അരൂപസന്താനേഏ്വ ലബ്ഭതി, ന അചേതനേ രൂപസന്താനേതി. തസ്മാ രൂപധമ്മാ ഉപനിസ്സയംനാമ നലബ്ഭന്തീതി. ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതി, അസതി ന ഹോതീതി ഏ്വം വുത്തേന സുത്തന്തികപരിയായേന പന ഉപനിസ്സയോ നാമ രൂപധമ്മാനം മജ്ഝേപി വത്തബ്ബോയേവാതി.

**[൨൩൭] വിഭാവനിയം** പന

“യഥാരഹം അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാച രാഗാദയോ.ല. സേനാസനഞ്ചാതി” വിയോജേത്വാ “രാഗാദയോ ഹി അജ്ഝത്തം നിപ്ഫാദികാ. പുഗ്ഗലാദയോ ബഹിദ്ധാ സേവിതാതി” വുത്തം. തം നസുന്ദരം.

ന ഹി അത്തനോ പരസ്സച ഉപ്പന്നാ രാഗാദയോ പരസ്സ അത്തനോ ച സന്താനേ രാഗാദീനം ബലവനിസ്സയാ ന ഹോന്തി. സമാനച്ഛന്ദാനം ഇത്ഥി പുരിസാദീനം മനോപദോസിക ദേവാദീനഞ്ചേത്ഥ രാഗാദയോ നിദസ്സനം.

**[൨൩൮]** യാച **തത്ഥ**

“യഥാഠിതവസേന യോജനം” കത്വാ “അത്തനോഹി രാഗാദയോ”തിആദിനാ അത്ഥവിഭാവനാ കതാ. സാപി അനുപപന്നായേവ.

തായ ഹി അത്തനോ രാഗാദയോ സദ്ധാദയോച അജ്ഝത്തം കുസലാദീനം അത്തനോ സദ്ധായോ പന ബഹിദ്ധാ കുസലസ്സാതി ഏ്വം അപരിപുണ്ണസ്സ അത്ഥസ്സ വിഭാവിതത്താതി.

**[൨൩൯]** യഞ്ച

‘തത്ഥാ’തിആദിനാ അത്തനോരാഗാദയോനിസ്സായഅജ്ഝത്തം കുസലാകുസലാനമേവ ഉപ്പത്തിവിധാനം വുത്തം. തംപി അനുപപന്നമേവ.

നയദസ്സനമത്തഭൂതംപി ഹി സംവണ്ണനാവാക്യംനാമ നയമുഖം പരിപുണ്ണം കത്വാ വത്തബ്ബം ഹോതീതി. **ഗരുകതംആരമ്മണ**ന്തി ഏ്ത്ഥ സബ്ബം ലോകിയകുസലം ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി ച കാമാവചര കുസലസ്സ അരഹത്തമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി ചതുന്നം ഞാണസമ്പയുത്ത മഹാക്രിയജവനാനം. നിബ്ബാനം അട്ഠവിധലോകുത്തരസ്സ ഠപേത്വാ പടിഘദ്വയ മോമൂഹ ദ്വയ ദുക്ഖസഹഗത കായവിഞ്ഞാണാനി അവസേസം സബ്ബം ലോകിയ കുസലാകുസലാബ്യാകതധമ്മജാതം ലോഭസഹഗതചിത്തസ്സാതി ഏ്വം പച്ചയ പച്ചയുപ്പന്ന വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

**[൨൪൦]** യം പന **വിഭാവനിയം**

“ഗരുക തംആലമ്ബണന്തി പച്ചവേക്ഖനഅസ്സാദാദിനാ ഗരുകതം ആരമ്മണ”ന്തി വത്വാ തം വിഭാവേന്തേന “തഞ്ഹി ഝാനമഗ്ഗ ഫലവിപസ്സനാ നിബ്ബാനാദിഭേദം പച്ചവേക്ഖന അസ്സാദാദിമഗ്ഗഫലാദിധമ്മേ അത്താധീനേ കരോതീതി ആരമ്മണാധിപതിനാമാ”തി വുത്തം. തം ന സുന്ദരം.

ദാന സീല ഉപോസഥകമ്മ പുബ്ബേ സുചിണ്ണഗോത്രഭു വോദാന മഗ്ഗഫല നിബ്ബാനാനിചേവ രാഗദിട്ഠിചക്ഖുസോതാദീനിചാതി പന വത്തബ്ബം. വിപസ്സനാതിച ഇദം ഗോത്രഭുവോദാനാനിയേവ സന്ധായ വുത്തം സിയാ. നച താനി നിബ്ബാനാരമ്മണാനി വിപസ്സനാനാമ ഹോന്തീതി.
**സഹജാതാനംനാമരൂപാന**ന്തി ദ്വിഹേതുക തിഹേതുക ജവനസഹ ജാതാനന്തി അധിപ്പായോ. **അഞ്ഞമഞ്ഞം സഹജാത രൂപാനഞ്ചാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സച പടിസന്ധിക്ഖണേ കമ്മസമുട്ഠാനരൂപാനം പവത്തിയം ചിത്ത സമുട്ഠാനരൂപാനഞ്ച. ഏസ നയോ പരത്ഥപി. പഞ്ചവോകാരഭവേ പടിസന്ധിക്ഖണേ വിഞ്ഞാണം വത്ഥുനാ വിനാ പതിട്ഠം നലഭതി. വത്ഥുചതേന വിനാ പതിട്ഠം നലഭതീതി വുത്തം **പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥുവിപാകാ അഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തി. അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേ യോ അത്തനോ ഉപത്ഥമ്ഭകം പച്ചുപത്ഥമ്ഭതി. സോഏവ പച്ചയുപ്പന്നഭാവം ഗച്ഛതി. ചിത്തസമുട്ഠാന രൂപാനിച ചിത്തം കിഞ്ചി ഉപത്ഥമ്ഭേതും നസക്കോന്തി. തഥാ ഉപാദാരൂപാനിച മഹാഭൂതേതി വുത്തം **ചിത്തചേതസികാധമ്മാഅഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തിആദി.

**[൨൩൭] വിഭാവനിയം പന**

> "യസ്മാ പന അഞ്ഞമഞ്ഞുവത്ഥമ്ഭനവസേനേവ അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയതാ. ന സഹജാതമത്തതോതി പവത്തിയം രൂപം നാമാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ ന ഹോതി. തസ്മാ വുത്തം ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞന്തി" വുത്തം. തത്ഥ ന സഹജാതമത്തതോതി ഏതേന യദി സഹജാതമത്തതോ അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയതാസിയാ. ഏവംസതി പവത്തിയം രൂപം നാമാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ സിയാതി അനുഞ്ഞാതം ഹോതി. സഹജാതപച്ചയേപി പന പവത്തിയം രൂപം നാമാനം പച്ചയോ നഹോതിയേവ. തസ്മാ ന സുന്ദരമേതന്തി.

**ഛവത്ഥൂനി സത്തന്നം വിഞ്ഞാണധാതൂന**ന്തി ഏത്ഥ വത്ഥുസഹജാത നിസ്സയോ വത്ഥുപുരേജാതനിസ്സയോ വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതനിസ്സയോതി തിവിധോ വത്ഥുനിസ്സയോ. തത്ഥ പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥു വിപാകാനം ഖന്ധാനം വത്ഥുസഹജാതനിസ്സയോ. യം പന പവത്തിയം പുരേജാതം, വത്ഥും നിസ്സായ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം തസ്സ ചിത്തസ്സ വത്ഥുപുരേജാതനിസ്സയോനാമ. യം പന പുരേജാതം വത്ഥു യസ്സ ചിത്തസ്സ നിസ്സയോചേവ ഹോതി ആരമ്മണഞ്ച, തം തസ്സ വത്ഥാരമ്മണ പുരേജാതനിസ്സയോനാമ. വുത്തഞ്ഹേതം പട്ഠാനേ ആരമ്മണ നിസ്സയ പുരേജാതവിപ്പയുത്ത അത്ഥിഅവിഗതന്തി തീണീതി. കഥഞ്ച തം ചിത്തസ്സ നിസ്സയോച ആരമ്മണഞ്ച ഹോതീതി. പച്ചുപ്പന്നം വത്ഥും ആരബ്ഭ സമ്മസനവസേനവാ അസ്സാദനാദിവസേനവാ ഇദ്ധിവിധകിച്ചാധിട്ഠാനവസേനവാ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം തം ചിത്തസ്സ നിസ്സയോച ആരമ്മണഞ്ച ഹോതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം പട്ഠാനേ-അജ്ഝത്തം വത്ഥും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ വിപസ്സതി, അസ്സാദേതി. അഭിനന്ദതി. തം ആരബ്ഭ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി, ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി, വിചികിച്ഛാ ഉപ്പജ്ജതി, ഉദ്ധച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതീതി.

ഏത്ഥ പന ആചരിയാ ഇമം വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതനിസ്സയംനാമ മരണാസന്നകാലേഏവ വാചനാമഗ്ഗം ആരോപയിംസു. അയംപനേത്ഥ തേസം അധിപ്പായോ. അട്ഠകഥായം താവ അനിട്ഠേ ഠാനേ ആവജ്ജനേന വിനാ

വീഥിചിത്താനം പവത്തി പടിസിദ്ധാ ഹോതി. തഥാ ഏകാവജ്ജനവീഥി യഞ്ച ചിത്താനം ആരമ്മണംനാമ ധമ്മതോച കാലതോച അഭിന്നമേവ ഇച്ഛന്തി അട്ഠകഥാചരിയാ. പകതികാലേച ചിത്താനിനാമ പച്ചേക വത്ഥുനിസ്സയാനി ഹോന്തി. തസ്മാ യദാ പച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വത്ഥും ആരബ്ഭഅനിച്ചാദിവസേന സമ്മസന്തി, ഏതം മമാതിവാ അസ്സാദേന്തി, തദായം വത്ഥു ആവജ്ജിതം ഹോതി. ജവനാനിപി തദേവ ഗണ്ഹന്തി. ന അത്തനോ അത്തനോ നിസ്സയവത്ഥൂനി. യദി ഹി താനിവാ അഞ്ഞംവാ ആരമ്മണം ഗണ്ഹേയ്യും. നിരാവജ്ജനാനിനാമ ജവനാനി ഹോന്തി. കസ്മാ, ആവജ്ജനേന ആവജ്ജിതം അഗഹേത്വാ അഞ്ഞം ഗഹേത്വാ പവത്തനതോതി. ഭിന്നാ രമ്മണാനിചനാമ ഹോന്തി. പച്ഛാ ഉപ്പന്നാനി പച്ചേകവത്ഥൂനിവാ അഞ്ഞംവാ ഗഹേത്വാ പവത്തനതോതി. നച തഥാ സക്കാ ഭവിതും അട്ഠകഥാ വിരോധതോ. തസ്മാ സോ വത്ഥാരമ്മണ പുരേജാതപച്ചയോ പകതി കാലേ ന സക്കാ ലദ്ധുന്തി. മരണാസന്നകാലേ പന സബ്ബാനി ആവജ്ജനാദീനി ചിത്താനി ഏകമേവ വത്ഥും നിസ്സായ പവത്തന്തീതി തം ആരബ്ഭ പവത്താനം ആവജ്ജനാദീനം തേസം തദേവ വത്ഥുച ആരമ്മണഞ്ച ഹോതി. ഏവഞ്ഹി സതി തേസം നിരാവജ്ജനതാവാ ഭിന്നാരമ്മണതാവാ നത്ഥീതി അയം തേസം അധിപ്പായോതി.

തത്ഥ പന യദി ആവജ്ജനേന ആവജ്ജിതം വത്ഥും അഗഹേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ നിസ്സയവത്ഥൂനി ഗണ്ഹേയ്യും. നിരാവജ്ജനാനിനാമ ജവനാനി ഭവേയ്യുന്തി ഇദം താവ ന യുജ്ജതി. ആവജ്ജനേന ആവജ്ജി തപ്പകാരസ്സേവ ഗഹണതോ. യഥാ ഹി ആവജ്ജനംപി വത്ഥുന്ത്വേവ ആവജ്ജതി. തഥാ ജവനാനിച വത്ഥുന്ത്വേവ ജവന്തി. നോ അഞ്ഞഥാതി നത്ഥി ജവനാനം നിരാവജ്ജനതാതി. യഥാ ച നിരാവജ്ജനതാ നത്ഥി, തഥാ ഭിന്നാരമ്മണതാപി തേസം നത്ഥിയേവ. കസ്മാ, വിഭാഗസ്സ അസമ്ഭവതോ. നഹി സന്തതിഘനവസേന ഏകീഭൂതമിവ പുബ്ബാപരം പവത്ത മാനേസു ബഹൂസു വത്ഥുസു ഏകമേകം വത്ഥും ഇദമേവാതി വിസും കത്വാ ആവജ്ജനംവാജവനാനിവാ ഗഹേതും സക്കോന്തി. നച തഥാ അസക്കുണേയ്യേസു ഠാനേസു ഏകന്തേന ധമ്മതോവാ കാലതോവാ ഭിന്നാ രമ്മണതാനാമ സക്കാ ലദ്ധുന്തി ഇതി ഭിന്നാരമ്മണതാപി തേസം നത്ഥി യേവാതി. ഏത്താവതാ ഇമസ്സ വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതനിസ്സയ വിധാനസ്സ പകതികാലേപി ലബ്ഭമാനതാ സാധിതാ ഹോതീതി.

അപിച, സബ്ബം പച്ചുപ്പന്നം അത്തനോ രൂപകായം ആരബ്ഭ രൂപം മേ അനിച്ചന്തിവാ ഏതം മമാതിവാ സമനുപസ്സന്താനം അജ്ഝത്തരൂപേസു ഇദം നാമരൂപം തസ്സചിത്തസ്സ ആരമ്മണം നഹോതീതി നവത്തബ്ബം. ആരമ്മണ ഭൂതേസു പന തേസു കിഞ്ചി ആരമ്മണമത്തം കിഞ്ചി ആരമ്മണപുരേജാതം കിഞ്ചി വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതം ഹോതീതി സക്കാ വത്തുന്തി. **കബളീ കാരോ ആഹാരോ**തി കാമാവചരസത്താനം പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ ഉപ്പന്നോ ചതുസമുട്ഠാനിക രൂപാഹാരോചേവ ബഹിദ്ധാഹാരോച. ഗബ്ഭസേയ്യകാനഞ്ഹി യാവ മാതുയാ ആഹാരഫരണം നലബ്ഭതി, താവ കലലാദികാലേസു തിസമുട്ഠാനികോ അജ്ഝത്താഹാരോയേവ ഉപത്ഥമ്ഭനകിച്ചം സാധേതി. വുത്തഞ്ഹേതം പട്ഠാനേ-പടിസന്ധിക്ഖണേ കബളീകാരോ ആഹാരോ ഇമസ്സ കായസ്സ ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോതി,

ഓജട്ഠമകരൂപസമുട്ഠാപനം പനസ്സ ബഹിദ്ധാഹാരുപത്ഥമ്ഭനം ലദ്ധകാലേയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. യദിഏവം -

യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതി മാതാ, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം. തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, മാതുകുച്ഛിഗതോ തിരോതി

കസ്മാ വുത്തന്തി. പാകടാഹാരേന തസ്സ യക്ഖസ്സ ബോധനത്ഥന്തി. **ഇമസ്സകായസ്സാ**തി ഗബ്ഭസേയ്യകാനം താവ പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഏകസമുട്ഠാനികസ്സ ഠിതിഭങ്ഗക്ഖണേസു ദ്വിസമുട്ഠാനി കസ്സ തതോപരം തിസമുട്ഠാനികസ്സ ഓജാഫരണകാലേ ചതുസമുട്ഠാനികസ്സച കായസ്സ. ഇതരേസംപി യഥാസമ്ഭവം വത്തബ്ബം. രൂപലോകേ പന വിനാപി ദുവിധേന ഓജാഹാരകിച്ചേന അപ്പനാപത്ത കമ്മവിസേസേന സിദ്ധസ്സ സുചിരംപി അദ്ധാനം ഫരിതും സമത്ഥസ്സ രൂപ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ തഥാരൂപാനഞ്ച ഭവങ്ഗപരിയാപന്നാനം അരൂപാഹാരാനം വസേന അനേകകപ്പാനിപി അത്തഭാവസ്സ പവത്തി വേദിതബ്ബാ. ഏതേനുപായേന കമ്മജകായബഹുതരേസു ദേവേസു പേതനിരയേസുച സുചിരംപി കാലം ബഹിദ്ധാഹാരേന വിനാ അത്തഭാവസ്സ പവത്തി വത്തബ്ബാ. തേസു പന അജ്ഝത്താഹാരോപി ലബ്ഭതിയേവാതി കിഞ്ചാപി ഓക്കന്തിക്ഖണേ വിപാകക്ഖന്ധാപി വത്ഥുസ്സ വിപ്പയുത്തപച്ചയാ ഹോന്തി. തേ പന **ചിത്തചേതസികാധമ്മാ സഹജാതരൂപാനന്**തി ഏത്ഥ സങ്ഗയ്ഹിസ്സന്തീതി കത്വാ **ഓക്കന്തിക്ഖണേവത്ഥുവിപാകാനന്**തി വുത്തം.

**സബ്ബഥാ**തി സബ്ബപകാരം സഹജാതന്തിആദിനാ യോജേതബ്ബം. പകാരോച തിവിധോ ഹോതി സഹജാതപച്ചയോതിആദിവസേന വേദിതബ്ബോ. **രൂപജീവിതമിച്ചയ**ന്തി ഏവം പോരാണേഹി വുത്തോ അയം അത്ഥിപച്ചയോ അവിഗതപച്ചയോചാതി യോജേതബ്ബം. നനു കബളീകാരാഹാരോ രൂപജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച സഹജാതേ സങ്ഗഹേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി തിവിധോവ അത്ഥിപച്ചയോ സിയാതി.ന. സഹജനനസങ്ഖാതസ്സ സഹുപ്പാദനലക്ഖണസ്സ അഭാവാ. സഹുപ്പാദനലക്ഖണോ ഹി സഹജാതപച്ചയോ. കബളീകാരാഹാരോച ഓജട്ഠമകരൂപാനി ഉപ്പാദേന്തോപി അത്തനോ ഠിതിക്ഖണേഏവ ഉപ്പാദേതി, നോ ഉപ്പാദക്ഖണേ. യഥാച മഹാഭൂതാ സഹജാതരൂപാനി ഉപത്ഥമ്ഭന്താ അത്തനാ സഹ ഉപ്പാദനപുബ്ബകാഏവ ഉപത്ഥമ്ഭന്തി, ന തഥാ സോ ആഹാരോ. സോ പന വിനാവ സഹുപ്പാദനകിച്ചേന സഹജാതാനിപി അസഹജാതാനിപി ഉപത്ഥമ്ഭതീതി രൂപജീവിതംപി സഹ ഉപ്പാദനകിച്ചേന വിനാവ സഹ ജാതരൂപാനി അനുപാലേതി. ഇതി ഇമേ ദ്വേപി ധമ്മാ സഹജാത ലക്ഖണാഭാവാഏവ സഹജാതപച്ചയേ അസങ്ഗഹിതാ. ഇദാനി സബ്ബേപി ചതുവീസതിപച്ചയാ സങ്ഗയ്ഹമാനാ ചത്താരോപച്ചയാ ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **ആരമ്മണൂപനിസ്സയ.ല. സമോധാനം ഗച്ഛന്തീ**തി വുത്തം. തത്രായം സമോധാനവിധി, ചതുവീസതിയാ പച്ചയേസു അധിപതി പച്ചയോ താവ ദുവിധോ ആരമ്മണസഹജാതവസേന. തത്ഥ ആരമ്മണാധിപതി തീസു കമ്മവജ്ജേസു സമോധാനം ഗച്ഛതി. ആരമ്മേണ മത്തംപി ഹി കമ്മേന സഹ സമോധാനം നഗച്ഛതി. കുതോ അധിപതി ഭൂതന്തി.

ഏത്ഥ സിയാ, കസ്മാ ആരമ്മണമത്തംപി.ല. ന ഗച്ഛതീതി വുത്തം. നനു കമ്മാരമ്മണാപി പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതിയോ ഹോന്തീതി. സച്ചം. ഏത്ഥ പന

മൂലടീകായം കമ്മം പന തസ്മിം കതേ പവത്തമാനാനം കതൂപചിത ഭാവേന കമ്മപച്ചയോ ഹോതി. ന ആരമ്മണാകാരേന. വിസയ മത്തതാവസേനച ആരമ്മണപച്ചയോ ഹോതി. ന സന്താനവിസേസനം കത്വാ ഫലുപ്പാദനസങ്ഖാതേന കമ്മപച്ചയാകാരേന. തസ്മാ തേ പച്ചയാകാരവിസഭാഗത്താ സഹ ഘടനം നഗച്ഛന്തീതി വിസജ്ജിതന്തി. സഹജാതാധിപതി പന അത്ഥിപച്ചയേ. നിസ്സയപച്ചയോ തിവിധോ സഹജാതോ വത്ഥുപുരേജാതോ വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതോതി. തത്ഥ പുരിമാ ദ്വേ അത്ഥിപച്ചയേ, പച്ഛിമോ പന ദ്വീസു ആരമ്മണത്ഥി പച്ചയേസു. സോ ചേ ഗരുകതോ ഹോതി ഉപനിസ്സയേപീതി. പുരേജാതപച്ചയോ തിവിധോ ആരമ്മണപുരേജാതോ വത്ഥുപുരേ ജാതോ വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതോതി. തത്ഥ വത്ഥുപുരേജാതോ അത്ഥിപച്ചയേ. ഇതരേ ദ്വേ ദ്വീസു ആരമ്മണത്ഥിപച്ചയേസു. തേചേ ഗരുകതാ ഹോന്തി. ഉപനിസ്സയേപീതി. കമ്മപച്ചയോ ദുവിധോ സഹജാതോ നാനാക്ഖണികോതി. തത്ഥ സഹജാതോ അത്ഥിപച്ചയേ. നാനാക്ഖണികോ പന ദുവിധോ ബലവാ ദുബ്ബലോച. തത്ഥച ബലവാ ദുവിധോ അകാലികോ കാലികോച, തദുഭയാപി ഉപനിസ്സയേ. ദുബ്ബലോ പന വിസും കമ്മപച്ചയോയേവ. സബ്ബോ ആഹാരപച്ചയോ സബ്ബോച ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ അത്ഥിപച്ചയേ.

വിപ്പയുത്തപച്ചയോ ചതുബ്ബിധോ സഹജാതോ വത്ഥുപുരേജാതോ വത്ഥാരമ്മണപുരേജാതോ പച്ഛാജാതോതി. തത്ഥ പുരിമാ ദ്വേ പച്ഛിമോച അത്ഥിപച്ചയേ. തതീയോ പന ദ്വീസു ആരമ്മണത്ഥി പച്ചയേസു. സോ ചേ ഗരുകതോ ഹോതി, ഉപനിസ്സയേപീതി. സേസേസു പന സത്തരസപച്ചയേസു ഹേതു, സഹജാത, അഞ്ഞമഞ്ഞ, വിപാക, ഝാന, മഗ്ഗ, സമ്പയുത്ത, അവിഗതവസേന അട്ഠപച്ചയാ പച്ഛാ ജാതോച അത്ഥിപച്ചയേ. അനന്തര സമനന്തര ആസേവന നത്ഥി വിഗത വസേന പഞ്ചപച്ചയാ ഉപനിസ്സയേതി. ഇതി സബ്ബേപി ചതുവീസതിപച്ചയാ സഭാഗസങ്ഗഹവസേന സംഖിപ്പമാനാ ആരമ്മണാദീസു ചതൂസു പച്ചയേസു സമോധാനം ഗച്ഛന്തീതി.

**[൨൩൩] വിഭാവനിയം** പന

തേസു ചതൂസു ഏകേകസ്മിംപി സബ്ബേ ചതുവീസതിപച്ചയാ സമോധാനം ഗച്ഛന്തീതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന യം വുത്തം "നഹി സോ കോചിപച്ചയോതി"ആദി. തം സബ്ബംപി ആചരിയസ്സ മതിമത്തമേവ.

**[൨൩൪] യഞ്ഹി തത്ഥ**

"നഹി സോ കോചിപച്ചയോ അത്ഥി. യോ ചിത്തചേതസി കാനം ആരമ്മണഭാവം നഗച്ഛേയ്യാതി" വുത്തം, തം താവ ന യുജ്ജതി. നഹി ഇധ ധമ്മസരൂപമത്തേന സമോധാനം അധിപ്പേതം. പച്ചയട്ഠേന സഹേവ അധിപ്പേതം. നച ഹേതാദിപച്ചയട്ഠോ ആരമ്മണാദിപച്ചയട്ഠോ ഹോതീതി. ഏവസനയോ "സക സകപച്ചയുപ്പന്നസ്സച ഉപനിസ്സയഭാവം നഗച്ഛതീതി" ഏത്ഥാപി.

ഏത്ഥ പന യോ സകസകപച്ചയുപ്പന്നസ്സ ഉപനിസ്സയഭാവം നഗച്ഛതി. നഹി സോ കോചി പച്ചയോ അത്ഥീതി യോജനാ.

[൨൩൮] യഞ്ച തത്ഥ

"കമ്മഹേതുകത്താച ലോകപ്പവത്തിയാ ഫലഹേതൂപചാര വസേന സബ്ബേപി കമ്മസഭാവം നാതിവത്തന്തീതി" വുത്തം.

[൨൩൯] യഞ്ച

"തേച പരമത്ഥതോ ലോകസമ്മുതിവസേനച വിജ്ജമാനാ യേവാതി" വുത്തം. തദുഭയം പന സബ്ബസോ സാസനയുത്തി യാപി വിരുദ്ധമേവാതി.

**ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പട്ഠാനനയേ. **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സബ്ബേസു സഹ ജാതസഭാഗേസു പച്ചയേസു. യസ്മാ പന പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണംനാമ നാമരൂപാനം അഞ്ഞമഞ്ഞപടിബദ്ധഓകാസേ ചുതിപരിച്ഛിന്നസ്സ സകലസ്സ തസ്സ തസ്സ ഭവസ്സ സീസഭൂതം ബീജഭൂതഞ്ച ഹോതി. യതോ സകലകായഭൂതസ്സ നാനാരൂപാരൂപസന്താനസ്സ നിബ്ബത്തി ഹോതി. ബീജതോ വിയ മഹാരുക്ഖസ്സ. യഥാഹ -

വിഞ്ഞാണഞ്ച ഹി ആനന്ദ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ന ഓക്കമിസ്സഥ. അപിനുഖോ നാമരൂപം മാതുകുച്ഛിസ്മിം സമുച്ഛിസ്സഥാതി. നോ ഹേതം ഭന്തേ. വിഞ്ഞാണഞ്ച ഹി ആനന്ദ മാതുകുച്ഛിസ്മിം ഓക്കമിത്വാ വോക്കമിസ്സഥ. അപിനുഖോ നാമരൂപം ഇത്ഥത്തായ അഭിനിബ്ബത്തിസ്സഥാതി. നോഹേതം ഭന്തേ. വിഞ്ഞാണഞ്ച ഹി ആനന്ദ ദഹരസ്സേവ സതോ വോച്ഛിജ്ജിസ്സഥ കുമാരസ്സവാ കുമാരികായവാ. അപിനുഖോ നാമരൂപം വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജിസ്സഥാതി. നോഹേതം ഭന്തേ. തസ്മാ ഹി ആനന്ദ ഏസേവ ഹേതു ഏസ നിദാനം ഏസ സമുദയോ ഏസ പച്ചയോ നാമരൂപസ്സ. യദിദം വിഞ്ഞാണന്തി.

തത്ഥ സമുച്ഛിസ്സഥാതി വഡ്ഢിസ്സഥ. നാമരൂപഞ്ഹി വിഞ്ഞാണസ്സ വഡ്ഢിയേവാതി. വോക്കമിസ്സഥാതി ഭിജ്ജിസ്സഥ. ഇത്ഥത്തായാതി ഈദിസസ്സ അത്തഭാവസ്സ അത്ഥായാതി അത്ഥോ. വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലന്തി പഥമവയവസേന വുദ്ധിം. മജ്ഝിമവയവസേന വിരുള്ഹിം. പച്ഛിമവയവസേന വേപുല്ലന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തസ്മാ പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപുപ്പത്തിയാ ഏകന്തേന വിഞ്ഞാണപച്ചയതാ വേദിതബ്ബാ. ഏവം ഉപ്പന്നഞ്ച പനേതം പടിസന്ധിരൂപം പുന സയം തസ്മിം ഭവേ യാവ ചുതിയാ പവത്തമാനാനം സബ്ബാസം ചതുസമുട്ഠാനികരൂപസന്തതീനം സിത ഭൂതം ബീജഭൂതഞ്ച ഹോതി. അതിബലവന്തംപി ഹി ചിത്തം പുരിമുപ്പന്നായ രൂപപവേണിയാ അസതി രൂപം ജനേതും നസക്കോതി. ഏവം ഉതു ആഹാരാപീതി. തതോയേവ ഹി അരൂപഭവേ കാമാവചരാദീനി രൂപജനകചിത്താനിപി തത്ഥ രൂപം നജനേന്തീതി. അസഞ്ഞസത്തേപി ഉതു സമുട്ഠാനരൂപസന്തതിയോ പഥമുപ്പന്നായ കമ്മജരൂപസന്തതിയാ വിജ്ജ മാനത്താഏവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി. വുത്തഞ്ഹി വിഭങ്ഗടീകായം അരൂപം പന രൂപസ്സ ഓകാസോ ന ഹോതീതി യസ്മിം രൂപേ സതി ചിത്തം അഞ്ഞം രൂപം ഉപ്പാദേയ്യ. തദേവ തത്ഥ നത്ഥീതി അത്ഥോ. പുരിമരൂപസ്സാപി ഹി പച്ചയഭാവോ അത്ഥി പുത്തസ്സ പിതിസദിസതാദസ്സനതോതി. ഏത്ഥച പുത്തസ്സ പിതിസദിസതാദസ്സനതോതി ഏതേന ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. യഥാ തിണരുക്ഖാനം ബീജഭാവസങ്ഖാതം നിയാമരൂപംനാമ അത്ഥി. യസ്സ ആനുഭാവേന തന്നിബ്ബത്താതിണരുക്ഖാ

വഡ്ഢന്താ യഥാവാ തഥാവാ അവഡ്ഢിത്വാഅത്തനാ സമാനബീജേഹിഏവ തിണരുക്ഖേഹി സബ്ബസോ സദിസാ കാരം ഗഹേത്വാ വഡ്ഢന്തി. ഏവമേവം ഗബ്ഭസേയ്യകാനം സത്താനം യോനി ഭാവസങ്ഖാതം നിയാമ രൂപംനാമ അത്ഥി. യസ്സാനുഭാവേന തേ സമാന ജാതികേഹിഏവ കുലേഹി വിസേസതോ മാതാപിതൂഹി ഏവ സബ്ബസോ സദിസരൂപസണ്ഠാനാ ഹോന്തി. ഇതി ബീജനിയാമോ വിയ യോനിനിയാമോപി ഹോതി. സോച പടിസന്ധിരൂപസ്സേവ ആനുഭാവോതി വേദിതബ്ബോ.

അപിച, അയം യോനിനിയാമോനാമ കലലകാലാദീസു പുത്താനം സരീരേസു മാതാപിതൂഹി സമുദാഗതം ഉതുജരൂപസന്താനംഏവ. യസ്സ ആനുഭാവേന തംസന്താനം സമാനജാതികസത്തസണ്ഠാനസദിസം അത്തനോ ഞാതികുലസദിസഞ്ച ഹോതി. യഥാഹിഇത്ഥിഭാവാദിരൂപം സത്താനം ഇത്ഥിലിങ്ഗാദീനി ബീജരൂപഞ്ച തിണരുക്ഖാനം തംതംവണ്ണസണ്ഠാനാ ദീനി നിയാമേതി. ഏവം യോനിരൂപം നാനാജാതിവസേന സത്താനം നിയാമകം വവത്ഥാപകം ഹോതീതി. ഏത്താവതാ പവത്തിയം ഥപേത്വാ ചിത്തജരൂപം സബ്ബേസം തിസമുട്ഠാനികരൂപാനം ഉപ്പത്തിയാ ചിത്തനിരപേക്ഖതാ പുരിമുപ്പന്ന രൂപപവേണി പടിബദ്ധതാച സാധിതാ ഹോതി. തേനേവച തേസം ചിത്തസ്സ ഠിതിഭങ്ഗക്ഖണേസുപി ചിത്തരഹിതേ നിരോധസമാപത്തി കാലേപി ഉപ്പത്തി ഹോതീതി. തേന വുത്തം **സഹജാതരൂപന്തി പനേത്ഥാ**തിആദി. **ഇതീ**തിആദി നിഗമനം. തത്ഥ **സമ്ഭവം**തി യഥാ സമ്ഭവം. സമ്ഭവാതിവാ സമ്ഭൂതാ. **അജ്ഝത്തഞ്ചാ**തി അജ്ഝത്തഭൂതാച. **ബഹിദ്ധാചാ**തി ബഹിദ്ധാഭൂതാച. **സങ്ഖതാ**തി സങ്ഖതഭൂതാ. **അസങ്ഖതാ**തി അസങ്ഖതഭൂതാ. ഏവം തേകാലികാച കാലമുത്താച അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ സമ്ഭൂതാച. തഥാ സങ്ഖതാസങ്ഖതഭൂതാച പഞ്ഞത്തി നാമരൂപാനം വസേന തിവിധാ ഠിതാ ധമ്മാ പട്ഠാനേ സബ്ബഥാ ചതുവീസതി പച്ചയാനാമ ഹോന്തീതി യോജനാ. ഏത്ഥച തിവിധാ ഠിതാനം ധമ്മാനം തേകാലികാദിഭാവേ സതി ചതുവീസതിപച്ചയാനംപി യഥാസമ്ഭവം തേകാലികാദിഭേദോ സിദ്ധോ ഹോതി. തത്ഥ ആരമ്മണഅധിപതി ഉപനിസ്സയപച്ചയാ തേകാലികാ കാലമുത്താച ഹോന്തി.

**[ഠ്ഠ്ഠം] വിഭാവനിയം** പന

"ആരമ്മണഅധിപതിഉപനിസ്സയപച്ചയാനം തികാലികാനന്തി" വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

പഞ്ഞത്തിനിബ്ബാനാനംപി കാലമുത്താനം തേസു പവിട്ഠത്താതി. തത്ഥ ഇമസ്മിം ഭവേ അഭിനവാനം ധനധഞ്ഞഭോഗാനംവാ വിജ്ജാസിപ്പസുതപരി യത്തീനംവാ സീലസമാധിപഞ്ഞാനംവാ ഭവന്തരേ ഭവസമ്പത്തിഭോഗ സമ്പത്തി മഗ്ഗഫലസമ്പത്തീനംവാ പടിലാഭത്ഥായ പുബ്ബയോഗം കരോന്തസ്സ അനാഗതാനം താസം ഉപനിസ്സയപച്ചയതാ വേദിതബ്ബാ. പട്ഠാനേ പന അനാഗതം ചക്ഖുസമ്പദം പത്ഥയമാനോ സോത, ഘാന, ജിവ്ഹാ, കായസമ്പദം, വണ്ണസമ്പദം, സദ്ദ, ഗന്ധ, രസ, ഫോട്ഠബ്ബസമ്പദം പത്ഥയമാനോ അനാഗതേ ഖന്ധേ പത്ഥയമാനോ ദാനം ദേതി സീലം സമാദിയതീതിആദിനാ ഭവന്തരപരിയാപന്നാഏവ സമ്പത്തിയോ വുത്താ. താ പന ദാനാദീനം കമ്മാനം അനുരൂപവസേന വുത്താതി ദട്ഠബ്ബാ. കമ്മപച്ചയോ പന പച്ചുപ്പന്നാതീതവസേന ദ്വികാലികോ. അനന്തര സമനന്തര ആസേവന നത്ഥി

വിഗത പച്ചയാ അതീതകാലികാ. സേസാ പന്നരസ പച്ചയാ പച്ചുപ്പന്നകാലികാതി. അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദുകേ ആരമ്മണാ ധിപതി സഹജാത അഞ്ഞമഞ്ഞ നിസ്സയ ഉപനിസ്സയ പുരേജാത ആഹാര അത്ഥി അവിഗതാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ ഹോന്തി. സേസാ ചുദ്ദസ പച്ചയാ അജ്ഝത്താവ. ആരമ്മണ അധിപതി ഉപനിസ്സയാ സങ്ഖതാ അസങ്ഖതാച ഹോന്തി. സേസാ സങ്ഖതാവാതി. **പഞ്ചവിധംപിഅരൂപ**ന്തി പവുച്ചതി. കസ്മാ, കദാചിപി രൂപസങ്ഖാതം സണ്ഠാനത്ഥം അനുപഗമനതോ നാമന്തിച പവുച്ചതി. കസ്മാ, അധിവചനസങ്ഖാതനാമാഭിധാനവസേനേവ സുണന്തേഹി ഗഹേതബ്ബഭാവുപഗമനതോതി.

**ഫന്ദന്‍**. പഞ്ഞപീയതീതി പഞ്ഞത്തി. അയംപി ഏകോ വചനത്ഥോതി ലോകിയമഹാജനേഹി ഥപീയതി. വോഹരീയതി ചേവ സമ്പടിച്ഛീ യതിചാതി അത്ഥോ. യോകോചി സമ്മുതിസച്ചഭൂതോ ബ്യഞ്ജനത്ഥോ. തഥാ പഞ്ഞാപേതബ്ബാ അത്ഥാ പഞ്ഞപീയന്തി ഏതായാതി പഞ്ഞത്തി. ബ്യഞ്ജനത്ഥജോതകോ പഞ്ഞത്തിസദ്ദോതി ഏവം ദുവിധാ പഞ്ഞത്തീതി വുത്തം **തതോഅവസേസാ.ല. ദുവിധാഹോതീ**തി. തത്ഥ **പഞ്ഞാപീയത്താ പഞ്ഞത്തീ**തി അത്ഥ പഞ്ഞത്തിമാഹ. **പഞ്ഞാപനതോപഞ്ഞത്തീ**തി സദ്ദപഞ്ഞത്തിം. **തംതംഭൂതവിപരിണാമാകാര**ന്തി പഥവിയാദീനം തേസം തേസം മഹാഭൂതാനം അധിമത്തഭാവപ്പകാരസങ്ഖാതം തഥാ തഥാ പരിണാ മാകാരം. പവത്തിവിസേസാകാരന്തി അത്ഥോ. **ഉപാദായാ**തി പടിച്ച. നിസ്സായ. പഥമം ചിത്തേന ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **തഥാതഥാ പഞ്ഞത്താ**തി അയം പഥവീനാമ അയം പബ്ബതോനാമാതി ഏവമാദി നയേന മഹാജനേന പഞ്ഞത്താ, കഥിതാ, വോഹരിതാതി അത്ഥോ. **പഥവിപബ്ബതാദികാ**തിആദിസദ്ദേന നദി സമുദ്ദാദികായോ സങ്ഗണ്ഹതി. അയം സമൂഹപഞ്ഞത്തിനാമ.

**[ഫ്ര്ഫ] വിഭാവനിയം** പന

"സണ്ഠാനപഞ്ഞത്തീതി" വുത്താ. സാ യുത്താ വിയ നദിസ്സതി.

നഹി ഇധ സണ്ഠാനം പധാനം ഹോതീതി. **സമ്ഭാരസന്നിവേസാകാര**ന്തി കട്ഠാദീനം സമ്ഭാരാനം തഥാ തഥാ സന്നിവേസാകാരം. ഏത്ഥാപി ആദിസദ്ദേന നാവാദയോ സങ്ഗണ്ഹതി. അയം സണ്ഠാന പഞ്ഞത്തി. കട്ഠാദയോ ഏവ ഹി ഗേഹാകാരേന സണ്ഠിതാ ഗേഹന്തി രഥാകാരേന സണ്ഠിതാ രഥോതി വുച്ചന്തീതി.

**[ഫ്ര്വ] വിഭാവനിയം** പന

"സമൂഹപഞ്ഞത്തീതി" വുത്തം. തം ന യുജ്ജതി.

നഹി ഇധ സമൂഹോ പധാനന്തി. പുരിസപുഗ്ഗലാദികാ സത്തപഞ്ഞത്തി ഉപാദാപഞ്ഞത്തീതിപി വുച്ചതി. **ചന്ദാവട്ടനാദിക**ന്തി ചന്ദസൂരിയാദീനം സിനേരും പദക്ഖിണം കത്വാ ആവട്ടനാദികം. യതോ ചന്ദിമസൂരിയാ ഉദേന്തി, സാ പുബ്ബദിസാനാമ. പുബ്ബതരം ലദ്ധപ്പകാസത്താ. യത്ഥ പന അത്ഥം ഗച്ഛന്തി, സാ പച്ഛിമദിസാനാമ. പച്ഛാലദ്ധപകാസത്താ. താസം ദക്ഖിണപസ്സാ ദിസാ വുഡ്ഢിഅത്ഥേന ദക്ഖിണദിസാനാമ. ഇതരാ പന ഉച്ചതരട്ഠേന ഉത്തരാദിസാതി വുച്ചതി. യദാ സൂരിയോ ഉദേതി, തദാ സകലസ്സ അഹസ്സ

പുബ്ബഭാഗത്താ പുബ്ബന്‌ഹോതി വുച്ചതീതി. ഏവമാദികാ ദിസാ പഞ്ഞത്തി കാലപഞ്ഞത്തിയോനാമ. ആദിസദ്ദേന ഥലനിന്നാദികാ ദേസപഞ്ഞത്തി സങ്ഗഹിതാതി. **അസമ്ഫുട്ഠാകാരന്തി** മഹാഭൂതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം അസമ്ഫുസനാകാരം. അയം ആകാസപഞ്ഞത്തിനാമ. **തം തം ഭൂതനിമിത്ത**ന്തി പഥവീകസിണാദികം ഉദ്ധുമാതകാദികഞ്ച ഭൂതനിമിത്തം. നീലകസിണാദികം വണ്ണനിമിത്തഞ്ച ഏത്ഥേവ സങ്ഗയ്ഹതി. **ഭാവനാ വിസേസ**ന്തി പരികമ്മാദികം ഭാവനാവിസേസംച. ഏതേന പരികമ്മനിമിത്ത ഉഗ്ഗഹനിമിത്ത പടിഭാഗനിമിത്താനം സിദ്ധകാരണം വദതി. അയം നിമിത്തപഞ്ഞത്തിനാമ.

**ഏവമാദിഭേദാ**തി ഏത്ഥ ആദിസദ്ദേന അട്ഠകഥായം ആഗതാ ഉപാദാപഞ്ഞത്തി ഉപനിധാപഞ്ഞത്തിആദയോ സങ്ഗഹിതാ. **പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനാപീ**തി ഏതേന സമ്മുതിതോ ലദ്ധഭാവം ദസ്സേതി. തേനേവ ഹി താസം വിജ്ജമാനഭാവം ഗഹേത്വാ തഥാ തഥാ വോഹരന്താനം മുസാവാദോനാമ നഹോതീതി. **അത്ഥച്ഛായാകാരേനാ**തി തം തം ഭൂതാദീനം പരമത്ഥാനം സമൂഹസണ്ഠാനാദിഛായാകാരേന. അത്ഥച്ഛാ യാകാരേനാതിവാ സദ്ദാഭിധേയ്യസങ്ഖാതേന ദബ്ബപടിബിമ്ബാകാരേന സവിഗ്ഗഹാകാരേനാതി അത്ഥോ, **തംതംഉപാദായാ**തി പരമത്ഥധമ്മാനം തംതംപവത്തിവിസേസം ഉപാദായ. **ഉപനിധായാ**തി ഓലുമ്ബിയ. **പരികപ്പിയമാനാ**തി പരികപ്പബുദ്ധിയാ പരികപ്പേത്വാ ഗയ്ഹമാനാ. ഏത്ഥ പന ഏവമാദിപഭേദാ ആലമ്ബണഭൂതാ പരികപ്പിയമാനാ സബ്ബാ പഞ്ഞത്തി പഞ്ഞാപീയതീതി അത്ഥേന പഞ്ഞത്തീതി യോജനാ. **സങ്ഖായതീ**തി ഗണീയതി. ഗണനുപഗം കത്വാ ഥപീയതീതി അത്ഥോ. **സമഞ്ഞായതീ**തി സമ്മന്നീയതി. നാമം, നാമകമ്മം, നാമധേയ്യം, നിരുത്തി, ബ്യഞ്ജനം, അഭിലാപോതി ഇമേ ഛ **നാമ നാമകമ്മാ**. തത്ഥ അത്ഥേ നമതീതി നാമം. അത്ഥവിസയം ഏവ ഹുത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. അത്തനിച അത്ഥം നാമേതീതി നാമം. പിടകത്തയസങ്ഖാതേ ഹി നാമേ സതി തദുഗ്ഗണ്ഹന്താനം സബ്ബേ തദത്ഥാ പദേപദേ വാക്യേവാക്യേ ആഗച്ഛന്തി യേവാതി.

അപിച സുണന്താനം ഞാണം തംതംഅത്ഥാഭിമുഖം നാമേതീതി നാമം നാമഗഹണവസേന കത്തബ്ബത്താ നാമമേവ കമ്മന്തി നാമകമ്മം. ധീയതി ധാരീയതീതി ധേയ്യം. നാമമേവ ധേയ്യന്തി നാമധേയ്യം. അവിദിതപക്ഖേ ഠിതോ അത്ഥോ ഏതായ തതോ നീഹരിത്വാ വുച്ചതി കഥീയതീതി നിരുത്തി. അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജനതോ പാകടകരണതോ ബ്യഞ്ജനം. അഭിബ്യത്തം കത്വാ ലപീയതി കഥീയതി അത്ഥോ ഏതേനാതി അഭിലാപോ. ഏത്ഥച വണ്ണപഞ്ഞത്തി, അക്ഖരപഞ്ഞത്തി, സരപഞ്ഞത്തി, ദീഘപഞ്ഞത്തി, രസ്സ പഞ്ഞത്തി. ബ്യഞ്ജനവഗ്ഗഘോസാഘോസപഞ്ഞത്തി, ലിങ്ഗപഞ്ഞത്തി. പദപഞ്ഞത്തി, വാക്യപഞ്ഞത്തിയോപി ഏതസ്സേവ പഭേദാതി ദട്ഠബ്ബാ. പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനേസു അത്ഥേസു പവത്താ പഞ്ഞത്തി **വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. അവിജ്ജ മാനേസു ഭൂമിപബ്ബതാദീസു പവത്താ പഞ്ഞത്തി **അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. ഏതാ ഏവ സമാസട്ഠാനം പത്വാ ദ്വിപദസംയോഗവസേന ഇതരാ ചതസ്സോപി ഹോന്തീതി ദസ്സേതും **തത്ഥാ**തിആദി വുത്തം. **ഏതായ പഞ്ഞാപേന്തീ**തി ഏതേന വിജ്ജമാനം അത്ഥം പഞ്ഞപേന്തി ഏതായാതി വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തീതി ഇമമത്ഥം വദതി. ഏസനയോ പരത്ഥപി. ഛ അഭിഞ്ഞാ അസ്സാതി ഛളഭിഞ്ഞോതി കത്വാ വിസേസനഭൂതാനം ഛന്നം അഭിഞ്ഞാനം വിജ്ജമാനത്താ വിസേസിതബ്ബഭൂതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അവിജ്ജമാനത്താ ഛള ഭിഞ്ഞോതി **വിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. ഇത്ഥീ

അവിജ്ജമാനാ സദ്ദോ വിജ്ജമാനോതി ഇത്ഥിയാസദ്ദോ ഇത്ഥിസദ്ദോതി **അവിജ്ജമാനേന വിജ്ജമാന പഞ്ഞത്തി** നാമ. ചക്ഖുച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണഞ്ച ഉഭയംപി വിജ്ജാമാനന്തി ചക്ഖുസ്മിം വിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണന്തി **വിജ്ജമാനേനവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. രാജാച പുത്തോച ദ്വേപി അവിജ്ജമാനാഏവാതി രഞ്ഞോ പുത്തോ രാജപുത്തോതി **അവിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി**നാമാതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **ഉഭിന്ന**ന്തിആദിമാഹ.

ഏത്ഥ പന വചനതോ ച വചനത്ഥതോച വിനിമുത്താ സദ്ദസഭാവാ നാമപഞ്ഞത്തിനാമ വിസും നത്ഥീതി വദന്തി. തം ന യുജ്ജതി. അത്ഥജോതക ഭാവേന വിസും സിദ്ധത്താ. സദ്ദോ ഹി നാമ അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനഭാവം ഉപഗതോയേവ അത്ഥജോതനേ സമത്ഥോ ഹോതി. പരമത്ഥ സദ്ദോച ഖണികോ ചുണ്ണവിചുണ്ണഭൂതോ തബ്ഭാവം ഉപഗതോ നഹോതീതി. തസ്മാ സദ്ദസഭാവാനാമ പഞ്ഞത്തിനാമ വിസും അത്ഥിയേവ. അത്ഥിഭാവോചസ്സാ വചനസദ്ദം സുത്വാ അനന്തരേ അക്ഖര പദ ബ്യഞ്ജനഗോചരചിത്തസ്സ തദനന്തരേച തദത്ഥവിജാനനചിത്തസ്സ പവത്തിയാ പാകടോതി ദസ്സേന്തോ ഗാഥാദ്വയം ആഹ. തത്ഥ **വചീഘോസാ നുസാരേനാ**തി ഉച്ചാരിയമാനസദ്ദസങ്ഖാതസ്സ വചീഘോസസ്സ ആരമ്മണകരണസങ്ഖാതേന അനുസാരേന ഉപ്പന്നായ സോതവിഞ്ഞാണ വീഥിയാ പവത്തിയാ അനന്തരേ ഉപ്പന്നസ്സ മനോദ്വാരസ്സ ഗോചര ഭൂതാ സായം പഞ്ഞത്തീതി സമ്ബന്ധോ. കീദിസീ പന സായം പഞ്ഞത്തീതി ആഹ **അത്ഥായസ്സാ.ല. തതോപര**ന്തി. തത്ഥ **തതോപര**ന്തി തതോ നാമപഞ്ഞത്താരമ്മണസ്സ മനോദ്വാരസ്സ ഉപ്പത്തിതോ പരം അത്ഥാ വിഞ്ഞായന്തീതി സമ്ബന്ധോ. യസ്സാ നാമപഞ്ഞത്തിയാ അനുസാരേന പരമത്ഥപഞ്ഞത്തിഭൂതാ അത്ഥാ വിഞ്ഞായന്തി. സാ അയം പഞ്ഞത്തി ലോകസങ്കേതനിമ്മിതാതി വിഞ്ഞേയ്യാതി യോജനാ.

ഏത്ഥച **സോതവിഞ്ഞാണവീഥിയാ**തി ഏത്ഥ അതീതസദ്ദമത്താ രമ്മണാ തദനുവത്തികാനാമ മനോവിഞ്ഞാണവീഥിപി സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹി സാരത്ഥദീപനിയം-തേന വുത്തവചനേ യത്തകാനി അക്ഖരാനി ഹോന്തി. തേസു ഏകമേകം പച്ചുപ്പന്നം അതീതഞ്ച ഗഹേത്വാ സോത വിഞ്ഞാണവീഥിയാ മനോവിഞ്ഞാണവീഥിയാച ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധായ അവസാനേ താനി അക്ഖരാനി സമ്പിണ്ഡേത്വാ അക്ഖരസമൂഹം ഗഹേത്വാ ഏകാ മനോവിഞ്ഞാണവീഥി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി. തദനന്തരം അയം അക്ഖരസമൂഹോ ഏതസ്സ നാമന്തി നാമപഞ്ഞത്തിഗഹണവസേന അപരായ മനോവിഞ്ഞാണ വീഥിയാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധായ തദനന്തരം ഉപ്പന്നായ മനോവിഞ്ഞാണ വീഥിയാ അയമേതസ്സ അത്ഥോതി പകതിയാ തദത്ഥവിജാനനം സമ്ഭവതീതി. മണിസാരമഞ്ജൂസായം പന തദനുവത്തികവീഥിതോ പരം ഏകം വിനിച്ഛയവീഥിം വിഞ്ഞത്തിഗഹണവീഥിഞ്ച വദതി. തതോ പരം ഏകക്ഖരേ സദ്ദേ ഏകത്ഥജോതികായ നാമപഞ്ഞത്തിയാ ഗഹണം ഹോതി. യാ വദന്തസ്സ പുബ്ബഭാഗേ മനസാ വവത്ഥാപിതോ പഞ്ഞത്തിസദ്ദോനാമ വുച്ചതി. തതോപരം തദത്ഥഗഹണന്തി. ഈദിസേസു പന ഠാനേസു തത്ഥ തത്ഥ ജവനവീഥിവാരാനം പടിപാടികഥനംനാമ പധാനപാകടഗഹണവസേനേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏകച്ഛരക്ഖണേ അനേക കോടിസതസഹസ്സാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തീതി ഹി വുത്തം. തഥാ -

ഏകമത്തോ ഭവേ രസ്സോ, ദ്വിമത്തോ ദീഘമുച്ചതേ;

തിമത്തോതുപ്പുതോ ഞേയ്യോ, ബ്യഞ്ജനം അദ്ധമത്തികന്തിചം.

ന ച പരമത്ഥസദ്ദസങ്ഘാടാനം സതസഹസ്സംപി ഏ്കകക്ഖരംനാമ ഭവിതും പഹോതി. തസ്മാ ഇധ ബഹും വിചാരണാ അമ്ഹേഹി നകതാതി.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ അട്ഠമസ്സ പച്ചയസങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദീപനാ നിട്ഠിതാ.

# കമ്മട്ഠാന സങ്ഗഹ പരമത്ഥദീപനീ

**൨൩൦**. ഏവം അട്ഠഹി പരിച്ഛേദേഹി സപച്ചയപഭേദം നാമരൂപ വിഭാഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിദിതനാമരൂപ വിഭാഗസ്സ കമ്മട്ഠാനവിധാനം ദസ്സേന്തോ **സമഥവിപസ്സനാനന്തി**ആദി മാഹ. ഇതോ പച്ചയ സങ്ഗഹതോ പരം സമഥവിപസ്സനാനം ഭാവനാനം ദുവിധംപി കമ്മട്ഠാനം യഥാക്കമം പവക്ഖാമീതി യോജനാ. തത്ഥ കിലേസേ അഞ്ഞേപിവാ വിതക്കാദയോ ഓളാരികധമ്മേ സമേതീതി **സമഥോ**. തഥാ പവത്തോ ഏകഗ്ഗതാസങ്ഖാതോ സമാധി. വിസേസേന പസ്സന്തി ഏതായാതി **വിപസ്സനാ**. അനിച്ചാനുപസ്സനാദികാ ഭാവനാപഞ്ഞാ. തായ ഹി യോഗിനോ ഖന്ധേസു ലോകിയമഹാജനേന പസ്സിതം ഇത്ഥിപുരിസാദികം നിച്ചസുഖാദികഞ്ച അതിക്കമിത്വാ വിസേസേന അനിച്ചാദികമേവ പസ്സന്തീതി. ഭാവേതബ്ബാതി **ഭാവനാ**. ഭാവേന്തിവാ ചിത്തസന്താനം ഏതാഹീതി ഭാവനാ. കിരിയാ കമ്മം. തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി ഠാനം. കമ്മസ്സ ഠാനന്തി **കമ്മട്ഠാനം**. വീരിയാരബ്ഭസങ്ഖാതസ്സ യോഗകമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. കസിണമണ്ഡലാദികം കസിണഭാവനാദികഞ്ച. ആദിമജ്ഝ പരിയോസാനാനഞ്ഹി സമുദായഭൂകം ഏകമേതം പഥവീകസിണ ഭാവനാദികം ഭാവനാകമ്മംപി അത്തനോ അവയവഭൂതസ്സ യോഗ കമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനം സമ്ഭവതീതി.

**വിഭാവനിയം** പന

ഉത്തരുത്തര യോഗകമ്മസ്സ പദട്ഠാനതായ കമ്മട്ഠാനഭൂതം ഭാവനാവിധിഞ്ചാതിപി വുത്തം. തമ്പി യുജ്ജതിയേവ.

യോഗകമ്മമേവവാ സുഖവിസേസാനം അധിട്ഠാനട്ഠേനഠാനന്തി കമ്മട്ഠാനം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ദുവിധേപി കമ്മട്ഠാനേ. **സമഥസങ്ഗഹേ**തി സമഥ കമ്മട്ഠാനസങ്ഗഹേ. **ദസകസിണാനീ**തി ദസകസിണമണ്ഡലാനി കസിണജ്ഝാനാനിച. തദുഭയാനിപി ഹി യോഗാനുയോഗസങ്ഖാതസ്സ സമഥ കമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനത്താ സമഥകമ്മട്ഠാനാനിനാമ ഹോന്തീതി. **ദസഅസുഭാ**തി ദസഅസുഭവത്ഥൂനി അസുഭജ്ഝാനാനിച. **ദസഅനുസ്സതി യോ**തി ബുദ്ധഗുണാദീനി ദസഅനുസ്സതിട്ഠാനാനി അനുസ്സരണസതി യോച. സേസാനിപി യഥാനുരൂപം വത്തബ്ബാനീതി. ചരണം ചരിയാ. സമുദാചരണന്തി അത്ഥോ. പവത്തിബഹുലതാതി വുത്തം ഹോതി. രാഗസ്സ ചരിയാ **രാഗചരിയാ**. രാഗചരിതാതി പാഠോ, സോ അട്ഠകഥായം നത്ഥി, പുഗ്ഗലട്ഠാനേഏവ സോ യുത്തോതി. ഏസനയോ സേസേസുപി.

**[൨൪൫]** യോ പന **വിഭാവനിയം**

ചരിയാനം സംസഗ്ഗഭേദോ വുത്തോ. സോ ഇധ നാധിപ്പേതോ.

നഹി കമ്മട്ഠാനാനംനാമ സംസഗ്ഗചരിതസ്സപി ഏകസ്സ ദ്വേ തീണി ദാതബ്ബാനി ഹോതീതി. തേനേവ ഹി സോ ഭേദോ അട്ഠകഥായം നഗരുകതോതി. സബ്ബാപി അപ്പനായ പുബ്ബഭാഗപവത്താ കാമാവചര ഭാവനാ പരികമ്മഭാവനാനാമ. സാ പന അപ്പനായ ആസന്നേ ദൂരേതി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ യാ ആസന്നേ, സാ അപ്പനം ഉപേച്ച സമീപേ ഠത്വാ പവത്തത്താ ഉപചാരഭാവനാതി വുച്ചതി.

ഇതരാ പന പരികമ്മേ ഭാവനാഏവനാമ. ഇതി പരികമ്മഭാവനാപി സമാനാ പുബ്ബാപരവിസേസ പാകടഭാവത്ഥം അട്ഠകഥാസു ദ്വീഹി നാമേഹി ഗഹിതാതി വുത്തം **പരികമ്മഭാവനാ.ല. തിസ്സോഭാവനാ**തി താസം പന വിസേസോ പരതോ ആഗമിസ്സതി. **പരികമ്മനിമിത്ത**ന്തി പരികമ്മഭാവനായ ആരമ്മണഭൂതം കസിണമണ്ഡലാദിനിമിത്തം. തഞ്ച തസ്സാ ആരമ്മണ ഭാവേന ഏകംപി സമാനം പുബ്ബാപരവിസേസപാകടഭാവത്ഥം പരികമ്മനിമിത്തം ഉഗ്ഗഹനിമിത്തന്തി ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ വുത്തം. തേസംപി വിസേസോ ആഗമിസ്സതി.
വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലസങ്ഖാതേന പരിത്തപമാണേനവാ ഖല മണ്ഡലാദിസങ്ഖാതേന മഹന്തപമാണേനവാ കതം അകതംവാ പഥവീ മണ്ഡലതലമേവ അസേസഫരിതബ്ബട്ഠേന കസിണന്തി പഥവീകസിണം. സകലസദ്ദപരിയായോ ഹി കസിണസദ്ദോ. യഥാ കസിണേന ജമ്ബുദീപസ്സാതി. തസ്മാ യത്തകേ പഥവീതലേ നിമിത്തം ഗണ്ഹാതി, തത്തകം ചിത്തേന അസേസം ഫരിത്വാ ഏവ ഗഹേതബ്ബം ഹോതി. ന പന തസ്സ ഏകദേസേ ഠത്വാതി, തേന വുത്തം പഥവീമണ്ഡലതലമേവ അസേസഫരിതബ്ബട്ഠേന കസിണന്തി പഥവീകസിണന്തി. ഏസനയോ സേസകസിണേസുപീതി. ഏത്ഥച, അവിഭൂതവണ്ണായ പഥവിയാ ഏക തലഭാവേനസന്നിവിട്ഠാസണ്ഠാനപഞ്ഞത്തിഇധ**പഥവീകസിണം**നാമ . തഥാ **ആപോകസിണം തേജോകസിണഞ്ച**. ഫുട്ഠട്ഠാനേ ചിത്തേന സണ്ഠാനം കത്വാ ഗഹിതാ വായുവട്ടി **വായോകസിണം**നാമ. നീലവണ്ണവിസിട്ഠാഏകാ സണ്ഠാനപഞ്ഞത്തി **നീലകസിണം**നാമ. തഥാ **പീതലോഹിതോ ദാതകസിണാനി**പി. ചന്ദസൂരിയഅഗ്ഗോഭാസവിസിട്ഠാ കത്ഥചി ദിസ്സമാനാ സണ്ഠാനപഞ്ഞത്തി **ആലോകകസിണം**നാമ. തിത്തിഛിദ്ദവാത പാനഛിദ്ദാദീസു ദിസ്സമാനാ ആകാസവിസിട്ഠാ സണ്ഠാനപഞ്ഞത്തി **ആകാസകസിണം**നാമാതി. അതിവിയ ധുമാതം സുനഭാവം ഗതന്തി ഉദ്ധുമാതം. തദേവ കുച്ഛിതത്താ **ഉദ്ധുമാതകം**. തഥാഭൂതസ്സ ഛവസരീരസ്സേതം നാമം. തദേവ പൂതിഭാവം ഗതകാലേ പുരിമവണ്ണം വിജഹിത്വാ പുന നീലഭാവം പത്തം **വിനീലകം**. തദേവ പുന പച്ചിത്വാ തതോ തതോ വിസന്ദമാനപുബ്ബയുത്തം **വിപുബ്ബകം**. യുദ്ധഭൂമിയാദീസു സത്ഥേന മജ്ഝേ ഛിന്ദിത്വാ ഥപിതം വിരൂപഛിന്നസരീരം **വിച്ഛിന്നകം**നാമ. സോണ സിങ്ഗാലാദീഹി വിവിധാകാരേന ഖായിതപദേസയുത്തം സരീരം **വിക്ഖായിതകം**നാമ. സോണസിങ്ഗാലാദീഹി ഏവ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കത്വാ അപകഡ്ഢിത്വാ തതോ തതോ ഖിത്തഅങ്ഗപച്ചങ്ഗയുത്തം സരീരം **വിത്തക്ഖികം** നാമ. അങ്ഗപച്ചങ്ഗേസു സത്ഥേന ഹനിത്വാ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കത്വാ തതോ തതോ ഖിത്തഅങ്ഗപച്ചങ്ഗയുത്തം സരീരം **ഹതവിക്ഖിത്തകം**നാമ. പഗ്ഘരിത ലോഹിതസരീരം **ലോഹിതകം** നാമ. പുളുവപരിപൂരം സരീരം **പുളുവകം**. സകലോ അട്ഠിസങ്ഘാടോവാ ഏകമേകംവാ അട്ഠി **അട്ഠികം** നാമ. പുനപ്പുനം നിരന്തരം സരണം അനുസ്സതി. ബുദ്ധഗുണസ്സ അനുസ്സതി **ബുദ്ധാനുസ്സതി**. ഏസ നയോ സേസാസുപീതി. തത്ഥ അരഹതാദിഗുണോ ബുദ്ധഗുണോനാമ. സ്വക്ഖാതതാദിഗുണോ ധമ്മഗുണോനാമ. സുപ്പടിപന്നതാദിഗുണോ സങ്ഘഗുണോ നാമ. അത്തനോ സീലസ്സ അഖണ്ഡതാദി ഗുണോ സീലഗുണോനാമ. അത്തനോ ദാനസ്സ വിഗതമലമച്ഛേരതാദി ഗുണോ ചാഗഗുണോനാമ. അത്താനം ദേവത്തംവാ സക്കത്തംവാ ബ്രഹ്മത്തംവാ വഹിതും സമത്ഥാ അത്തനോ സദ്ധാദിഗുണാ ദേവതാഗുണാനാമ. വത്ത പടിപത്തിവസേനവാ ധുതങ്ഗസമാദാനവസേനവാ ഝാനസമാപത്തിവസേനവാ വിപസ്സനാവസേനവാ അത്തനോ സന്താനേ ചിരംവികാലം വിക്ഖമ്ഭിതാനം

കാമരാഗാദീനം വൂപസമോ അത്തനാഅധിഗതനിബ്ബാനഞ്ച ഉപസമോനാമ. ഏകഭവപരിയാപന്നസ്സ അത്തനോ ഖന്ധസന്താനസ്സ ഭേദോ മരണം നാമ. കേസകായാദീനം നാനാകായാനം സമൂഹഭൂതോ അയം കായോ കായോനാമ. അത്തനി നിരന്തരം പവത്തമാനാ അസ്സാസ പസ്സാസാ ആനാപാണംനാമ. മിജ്ജതി സിനിയ്ഹതീതി **മേത്താ**. യം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ ഹിതസുഖം അവിപ്പകിണ്ണം കത്വാ സങ്ഗണ്ഹതീതി അത്ഥോ. മിത്തസ്സവാ ഏസാ മിത്തേസുവാ ഭവാതി മേത്താ. അത്ഥതോ പന പരസത്താനം ഹിതൂപസംഹാരവസേന പവത്തോ അദോസോഏവ. പരസത്താനം ഹിതൂപസംഹാര ഹിതമോദന അഹിതാപനയനസങ്ഖാതം ബ്യാപാരത്തയം പഹായ തേസം കമ്മസകതാനുബ്രൂഹനവസേന ഉപപത്തിതോ യുത്തിതോ പേക്ഖതീതി **ഉപേക്ഖാ**. തഥാ പവത്താ തത്രമജ്ഝത്തതാഏവ. അപ്പമാണേസുസത്തേസു ഭവാതി **അപ്പമഞ്ഞാ**. ന ഹി ഏത്തകേസു ഏവ സത്തേസു ഏതാ പവത്തേതബ്ബാ. ന തതോ അഞ്ഞേസൂതി ഏവം ഏതാസം വിസയപരിച്ഛേദോനാമ അത്ഥീതി. ഏവംസന്തേപി ആദികമ്മി കേന ആദിതോ ഏകസ്മിം പുഗ്ഗലേ അത്തനോ ഭാവനാചിത്തം ലദ്ധാസേവനം ലദ്ധവിസേസഞ്ച കത്വാ പച്ഛാ ദിസു തീസൂതിആദിനാ വഡ്ഢിത്വാ സീമസമ്ഭേദോച ഓധിസോഫരണ അനോധിസോഫരണ ദിസാഫരണാനിവ കത്തബ്ബാനീതി. യം പന വിഭങ്ഗേ മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീതിആദിനാ പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേച സബ്ബേസത്താ അവേരാ ഹോന്തൂതിആദിനാ മേത്താവിധാനം നാമ വുത്തം. തം മേത്താഝാനേ വസീഭാവപ്പത്താനം വസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏതാ പന വിസേസേന ദോസപക്ഖികാനം കിലേസാനം ഉജുപടിപക്ഖഭൂതാ ഹോന്തീതി തംസമങ്ഗിനോച നിച്ചം സോമ്മഹദയഭാവേന ബ്രഹ്മസദി സത്താ ബ്രഹ്മാനോനാമ. തേസം വിഹാരോതി **ബ്രഹ്മവിഹാരോ**. സേട്ഠാനംവാ സേട്ഠഭൂതോവാ വിഹാരോതി ബ്രഹ്മവിഹാരോതി. **ആഹാരേ**തി അസിത പീത ഖായിത സായിത വസേന ചതുപ്പഭേദേ അജ്ഝോഹടാഹാരേ. **പടികൂലസഞ്ഞാ**തി ആഹാരഹേതു അനുഭവിതബ്ബാനം ദുക്ഖധമ്മാനം പച്ചവേക്ഖനവസേന സരസപടികൂലതാ പച്ചവേക്ഖനവസേന ആസയനിധാന പക്കാപക്കഫലനിസ്സന്ദപച്ചവേക്ഖന വസേന ച തത്ഥ നികന്തി പഹാനസഞ്ഞാ. **ചതുധാതുവവത്ഥാന**ന്തി സരീരഗതാനം പഥവിആദീനം ചതുന്നം മഹാധാതൂനം സലക്ഖണാ ദിവസേന വിസും വിസും പരിച്ഛിന്ദിത്വാ സമനുപസ്സനം. തഞ്ഹി ചതസ്സോ ധാതുയോ വവത്ഥപിയന്തി വിനിച്ഛീയന്തി സല്ലക്ഖിയന്തി ഏതേനാതി ചതുധാതുവവത്ഥാനന്തി വുച്ചതീതി. അസുഭസഞ്ഞാ ഭാവേതബ്ബാ രാഗസ്സപഹാനായാതി വചനതോ **ദസഅസുഭാ.ല. രാഗചരിതസ്സ സപ്പായാ**തി വുത്തം. തത്ഥ രാഗേന ചരതീതി രാഗചരിതോ. സോ ഹി കാമം കദാചി ദോസേന ചരതി. കദാചി മോഹേന. കദാചി സദ്ധാദീസുപി അഞ്ഞതരേന. രാഗോ പനസ്സ ഉസ്സന്നോ. തസ്മാ ഉസ്സന്നേന രാഗേന സോ രാഗചരിതോതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീതി. ഏസനയോ സേസേസുപി. മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായാതി വചനതോ മേത്താദീനം തിണ്ണം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം യഥാക്കമം ബ്യാപാദവിഹിംസാ അരതീനം നിസ്സരണതാവചനതോ സുപരിസുദ്ധാനഞ്ച വണ്ണകസിണാനം ദോസവത്ഥുത്താഭാവതോ **ചതസ്സോഅപ്പമഞ്ഞായോ.ല. ദോസചരിതസ്സാ**തി വുത്തം. ഏത്ഥച ആദികമ്മികസ്സേവായം ചരിയവിഭാഗോ. ഉപേക്ഖാച ആദികമ്മികസ്സ നസമ്ഭവതി. വക്ഖതിഹി **ഉപേക്ഖാപഞ്ചമജ്ഝാനികാ**തി. തസ്മാ യസ്സ പുരിമാ തിസ്സോ സപ്പായാ. തസ്സ തദനുഗതികാ ഉപേക്ഖാപി സപ്പായാനാമ ഹോതീതി കത്വാ ചതസ്സോ

അപ്പമഞ്ഞായോതി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇതരഥാ നിസ്സരണഞ്ഹേതം രാഗസ്സ. യദിദം ഉപേക്ഖാ ചേതോ വിമുത്തീതി വചനതോ ഉപേക്ഖാ രാഗചരിതസ്സാതി വത്തബ്ബം സിയാതി. **നീലാദീനിച ചത്താരി കസിണാനീ**തി ഇദഞ്ച മനാപിയരൂപാനി നീലാദീനി സന്ധായ വുത്തം. അമനാപിയാനി പന താനി രാഗചരിതസ്സേവ സപ്പായാനീതി. ആനാപാണസതി ഭാവേതബ്ബാ വിതക്കുപച്ഛേദായാതി വചനതോ **ആനാപാണംവിതക്കചരിതസ്സാ**തി വുത്തം. മോഹചരിതോ പന പകതിയാ പമാദബഹുലോ ഹോതി വിക്ഖിത്തചിത്തോച. ആനാപാണഞ്ചനാമ നിരന്തരം പവത്തമാനം തസ്സ സതിം ഉപ്പാദേന്തം വിയ പവത്തതീതി തം **മോഹചരിതസ്സസപ്പായ**ന്തി വുത്തം സിയാ.

**[൨൪൪] വിഭാവനിയം** പന

ബുദ്ധിവിസയഭാവേന മോഹപടിപക്ഖത്താതി കാരണം വുത്തം. തം യുത്തം വിയ ന ദിസ്സതി.

ഏവഞ്ഹി സതി സോ ബുദ്ധിചരിതേന സഹ വത്തബ്ബോ സിയാതി. കാമഞ്ച ബുദ്ധഗുണാദയോപി ഏകന്തേന ബുദ്ധിവിസയാഏവ ഹോന്തി. തേ പന വിസേസതോ സദ്ധം ഉപബ്രൂഹയന്തീതി വുത്തം **ബുദ്ധാനുസ്സതി ആദയോ.ല. സദ്ധാചരിതസ്സാ**തി. പരമത്ഥതോ സുഖുമതരാനി മരണാദീനി വിപുലബുദ്ധീനം ഏവ വിസയാനാമ ഹോന്തീതി വുത്തം **മരണ. ല. ബുദ്ധിചരിതസ്സാ**തി. **സേസാനിപനസബ്ബാനിപീ**തി ചത്താരി ഭൂത കസിണാനി ദ്വേ ആലോകാകാസകസിണാനി ചത്താരോ ആരുപ്പാചാതി ദസവിധാനി കമ്മട്ഠാനാനി. **തത്ഥാപീ**തി തേസു ദസസു സേസ കമ്മട്ഠാനേസുപി. പുഥുലം ഖലമണ്ഡലാദിപമാണം മോഹചരിതസ്സ സപ്പായം. സമ്ബാധസ്മിഞ്ഹി ഓകാസേ ചിത്തം ഭിയ്യോ സംമോഹം ആപജ്ജതീതി. ഖുദ്ദകം വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലപമാണം വിതക്കചരിതസ്സേവ സപ്പായം. മഹന്തഞ്ഹി വിതക്കസന്ധാവനസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി. തത്ഥച **വിതക്കചരിതസ്സേവാ**തി ഏത്ഥ ഏവസദ്ദോ ഖുദ്ദകന്തിപദേ യുജ്ജതി. വിതക്കചരിതസ്സ ഖുദ്ദകമേവ സപ്പായം. ന പുഥുലന്തി. സബ്ബഞ്ചേതം ഉജുവിപച്ചനികവസേനചേവ അതിസപ്പായതായച വുത്തം. രാഗാദീനം പന അവിക്ഖമ്ഭികാ സദ്ധാദീനഞ്ച അനുപകാരികാ കുസലഭാവനാനാമ നത്ഥീതിപി അട്ഠകഥായം വുത്തം. **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സബ്ബേസുപി ചത്താലീസ കമ്മട്ഠാനേസു. **പരികമ്മഭാവനാ ലബ്ഭതേവ** പരികമ്മേന വിനാ ഏകസ്സപി കമ്മട്ഠാനസ്സ അസമ്പജ്ജനതോ. **ദസസുകമ്മട്ഠാനേസുഉപചാരഭാവനാവ സമ്പജ്ജതി നത്ഥി അപ്പനാ**. കസ്മാ ഇതി ചേ. ബുദ്ധ ധമ്മ സങ്ഘ സീല ചാഗ ദേവതാ ഉപസമ ഗുണാനം താവ ഗമ്ഭീരതായ നാനാപ്പകാരഗുണാ നുസ്സരണാധിമുത്തതായഗാതി ഹി അട്ഠകഥായം വുത്തം. തത്ഥ ഗമ്ഭീര തായാതി ഏതേന ഏകേകസ്സപി ഗുണപദസ്സ ഗമ്ഭീരത്താ തബ്ബിസയോ സമാധി മഹാസമുദ്ദേ സസകോ വിയ തത്ഥ അപ്പനം പത്വാ നിച്ചലഭാവേന പതിട്ഠാതും നസക്കോതീതി ദസ്സേതി. നാനാപ്പകാര ഗുണാനുസ്സരണാധിമുത്തതായവാതി ഏതേന തേസം ഗുണാനം അതപ്പ നിയസഭാവത്താ ഏത്തകേഏവ ഗുണപദേ ഠത്വാ അപ്പനം പാപേസ്സാമീതി അത്തനോ ചിത്തം സന്ധാരേതുംപി നസക്കോതീതി ദസ്സേതീതി. സേസേസു പന മരണസഞ്ഞാവവത്ഥാനേസു മരണം താവ സഭാവ ധമ്മത്താ സംവേജനീയധമ്മത്താച ഇതരാനിച ദ്വേ സഭാവധമ്മതായ ഗമ്ഭീരത്താ അപ്പനായ പതിട്ഠാ നഹോന്തീതി. യദിഏവം കസ്മാ ലോകുത്തരജ്ഝാനാനി അതിഗമ്ഭീരേ നിബ്ബാനസങ്ഖാതേ സഭാവധമ്മേ അപ്പനം പാപുണന്തി.

ദുതീയചതുത്ഥാരുപ്പജ്ഝാനാനിച പഥമതതീയാരുപ്പ സങ്ഖാതേ സഭാവധമ്മേതി. വുച്ചതേ, ലോകുത്തരജ്ഝാനാനി താവ വിസുദ്ധിതോ സമ്മസനഞാണതോച പട്ഠായ അനുക്കമേന ഉപരുപരിപവത്താനം വിസുദ്ധിഭാവനാനം ബലേന അതിഗമ്ഭീരേപി നിബ്ബാനസങ്ഖാതേ സഭാവധമ്മേ അപ്പനാഭാവേന പതിട്ഠാതും സക്കോന്തി. ആരുപ്പജ്ഝാനാനിച അപ്പനാപത്തസ്സേവ പഞ്ചമജ്ഝാനസമാധിസ്സ ഉദയമത്താനി ഹോന്തീതി ആരമ്മണസമതിക്കമനമത്തകരണേന സഭാവധമ്മേപി ആരമ്മണേ അപ്പനാഭാവേന പതിട്ഠാതും സക്കോന്തീതി. **തത്ഥാപീ**തി തേസു സമതിംസഅപ്പനാകമ്മട്ഠാനേസുപി. പഞ്ചകജ്ഝാനേ നിയുത്താനി **പഞ്ചകജ്ഝാനി കാനി**. ഝാനപഞ്ചകസ്സ ആരമ്മണഭാവയോഗ്യാനീതി വുത്തംഹോതി. പടികൂലാരമ്മണാനിനാമ അതിഅനിട്ഠാനി ലൂഖാനി ചിത്തരഭിജനനേ പരിദുബ്ബലാനി ഹോന്തീതി ന താനി അത്തനി ചിത്തം രോചേത്വാ ഥപേതും സക്കോന്തി. തസ്മാ വിതക്കേന വിനാ ചിത്തം തത്ഥ ഏകഗ്ഗം ഹുത്വാ ന തിട്ഠതി. വിതക്കബലേനേവ തിട്ഠതീതി വുത്തം **ദസഅസുഭാ.ല. പഥമജ്ഝാനികാ**തി. യദിഏവം കഥം തേസു സോമനസ്സജ്ഝാനം ഹോതീതി നീവരണസന്താപം പഹാനബലേനചേവ തം തം ആനിസംസദസ്സന ഞാണബലേനച. ബ്യാധിദുക്ഖപീളിതസ്സ രോഗിനോ വമനവിരേചനപവത്തിയം വിയ ബഹും ദാനി വേത്തനം ലഭിസ്സാമീതി ആനിസംസദസ്സാവിനോ പുപ്ഫച്ഛട്ടകസ്സ ഗൂഥരാസിദസ്സനേ വിയ ചാതി ദട്ഠബ്ബം. മേത്താദയോ തയോ ബ്രഹ്മവിഹാരാ ദോമനസ്സസമുട്ഠിതാനം ബ്യാപാദവിഹിംസാഅരതീനം നിസ്സരണഭൂതാ ഹോന്തീതി ന തേ കദാചി സോമനസ്സേന വിനാ അപ്പനം പാപുണന്തീതി വുത്തം **മേത്താദയോ തയോ ചതുക്കജ്ഝാനികാ**തി. ഉപേക്ഖാ പന സത്തേസു സബ്ബസോ ഉദാസിനപക്ഖേ ഠത്വാ ഭാവിതബ്ബത്താ കദാചിപി ഉപേക്ഖാവേദനായ വിനാ അപ്പനം നപാപുണാതീതി വുത്തം **ഉപേക്ഖാപഞ്ചമജ്ഝാനികാ**തി. **ചത്താരോപനആരുപ്പാ**തി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസാദീനി ചത്താരി ആരുപ്പാരമ്മണാനി. **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സബ്ബേസുപി ചത്താലീസകമ്മട്ഠാനേസു. **യഥാരഹ**ന്തി തംതംആരമ്മണാനുരൂപം. ആരമ്മണേന വിനാ പരികമ്മംനാമ ന സിജ്ഝതി. ആരമ്മണസ്സ സുട്ഠു ദള്ഹവിഭൂതഗഹണസങ്ഖാതേന ഉഗ്ഗഹേന വിനാ ആരമ്മണസമ്പത്തി നാമ നത്ഥി. അസതിച ആരമ്മണസമ്പത്തിയാ ഉപചാരജ്ഝാനംപി താവ ന സമ്പജ്ജതി. പഗേവ അപ്പനാഝാനന്തി വുത്തം **പരികമ്മനിമിത്തം.ല. ലബ്ഭന്തേവാ**തി. തത്ഥ **സബ്ബത്ഥാപീ**തി സബ്ബേസുപി ചത്താലീസകമ്മട്ഠാനേസു. **യഥാരഹ**ന്തി തംതംകമ്മട്ഠാനാനുരൂപം. **പരിയായേനാ**തി ഇദം പന കസ്സചി ആരമ്മണസ്സ ചക്ഖുനാ പസ്സന്തസ്സേവ അവിഭൂതതരത്താ വുത്തം. യത്ഥ പന പഥമം സഭാവധമ്മം ഗണ്ഹിത്വാ പച്ഛാ താദിസേ തദാകാരേ തംസണ്ഠാനേ പഞ്ഞത്താരമ്മണേ ഉപചാരോവാ അപ്പനാവാ പവത്തതി. തത്ഥേവ പടിഭാഗനിമിത്തംനാമ ലബ്ഭതീതി വുത്തം **പടിഭാഗ നിമിത്തംപനാ**തിആദി. വുത്തമേവത്ഥം ദള്ഹം കരോന്തോ **തത്ഥഹീ**തിആദിമാഹ. ഏവം സമഥകമ്മേ പഥമം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ആദിതോ പട്ഠായ ഭാവനാവിധാനം ദസ്സേന്തോ **കഥ**ന്തിആദി മാഹ. **നിമിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സാ**തി ആരമ്മണസ്സ യഥാ സണ്ഠിതം ആകാരം ചിത്തേ ഉപരുപരി വിഭൂതം കത്വാ ഗണ്ഹന്തസ്സ സമനുപസ്സന്തസ്സ. **സാചഭാവനാ**തി ഉഗ്ഗഹണാകാരേന പവത്ത ജവനവീഥിപരംപരസങ്ഖാതാ സാ ചിത്തഭാവനാ പരികമ്മഭാവനാ നാമ. പുനപ്പുനം കരണവസേന വഡ്ഢനാകാരസണ്ഠിതത്താ. സമുഗ്ഗഹിതം ഹോതീതി വത്വാ യഥാ സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹിതം സമുഗ്ഗഹിതംനാമ ഹോതി തം ദസ്സേതും **ചക്ഖുനാപസ്സന്തസ്സേവമനോദ്വാരസ്സ ആപാതമാഗത**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ

**മനോദ്വാരസ്സആപാതമാഗത**ന്തി ചക്ഖൂനി നിമ്മിലിത്വാവാ അഞ്ഞസ്മിം ഠാനേ ഠത്വാവാ ആവജ്ജന്തസ്സ ചക്ഖുനാ ദിട്ഠസദിസം മനോദ്വാരേ പച്ചുപട്ഠിതം ഹോതി. ഉഗ്ഗഹനിമിത്തംനാമ. സുട്ഠു അവിനസ്സമാനം കത്വാ ഗഹിതത്താ. സാച ഭാവനാ സമാധിയതി. ന താവ ഭാവനന്തരഭാവം പാപുണാതീതി അധിപ്പായോ. **തഥാ സമാഹിതസ്സാ**തി തേന മത്ഥകപത്തേന പരികമ്മസമാധിനാ സമാഹിതസ്സ ഏതസ്സ യോഗിനോ. **തതോപര**ന്തി ഉഗ്ഗഹനിമിത്തുപ്പത്തി തോ പരം. ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ ചിത്തേ സന്നിസിന്നന്തി സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ **അനുയുഞ്ജന്തസ്സാ**തി നിരന്തരം പദഹന്തസ്സ. **തപ്പടിഭാഗ**ന്തി സഭാവ ധമ്മഭൂതേന തേന ഉഗ്ഗഹനിമിത്തേന സദിസം. **വത്ഥുധമ്മവിമുച്ചിത**ന്തി മേഘവലാഹകന്തരതോവാ രാഹുമുഖതോവാ നിക്ഖന്തചന്ദമണ്ഡലം വിയ സഭാവധമ്മഭൂതാ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തതോ വിമുച്ചിത്വാ വിസും ഉപട്ഠിതം. തതോയേവ പഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതം നിമിത്തപഞ്ഞത്തിഇതി കഥിതം. **ഭാവനാമയ**ന്തി കേവലം ഭാവനാചിത്തബലേന പസിദ്ധം. **ആലമ്ബണ**ന്തി തദേവ സമുഗ്ഗഹിതം നിമിത്താലമ്ബണം **ചിത്തേസന്നിസന്നംസമപ്പിതംഹോതീ**തി മനോദ്വാരികചിത്തസന്താനേ സന്നിസിന്നം നിച്ചലഭാവേന സണ്ഠിതം ഹുത്വാ സുട്ഠു അപ്പിതം പവേസിതം ഹോതി. **ത**ന്തി നിമിത്താലമ്ബണം പവുച്ചതീതി സമ്ബന്ധോ. യസ്മാ ചന്ദമണ്ഡലാദികസ്സ വിയ തസ്സ നിമിത്താലമ്ബണസ്സ പരിസുദ്ധപരിയോദാതഭാവേന ഉപട്ഠിതതാനാമ കിലേസമലവിക്ഖമ്ഭനേന പരിസുദ്ധപരിയോദാതഭാവം പത്വാ ഓഭാസജാതസ്സ ചിത്തസ്സ വസേനേവ ഹോതി. ന തസ്സ ആലമ്ബണസ്സ വസേന. നഹി പഞ്ഞത്തി ധമ്മേ താദിസോ ഗുണോനാമ ഉപലബ്ഭതീതി. തസ്മാ പടിഭാഗ നിമിത്തേ സമുപ്പന്നേ നീവരണസങ്ഖാതാനം പടിബന്ധകധമ്മാനം വിക്ഖമ്ഭിതതാ സിദ്ധാ ഹോതീതി വുത്തം **തതോപട്ഠായാ**തിആദി. പടിബന്ധന്തി നീവാരേന്തി നിസ്സരണപക്ഖികം ചിത്തം പാതേന്തീതി പടിബന്ധാ. നീവരണ ധമ്മാ. വിസേസേന പഹീനാ പടിബന്ധാ ഏതായാതി പടിബന്ധവിപ്പഹീനാ. **സമാസേവന്തസ്സാ**തി സുട്ഠു ആസേവന്തസ്സ. സത്തവിധം നിമിത്ത രക്ഖണവിധാനം സമ്പാദേത്വാ ചക്കവത്തിഗബ്ഭം വിയ സുട്ഠു രക്ഖിത്വാ പുനപ്പുനം ഭാവനാവസേന സേവന്തസ്സാതി അത്ഥോ.

> ആവാസോ ഗോചരോ ഭസ്സം, പുഗ്ഗലോ ഭോജനം ഉതു;
> ഇരിയാപഥോതി സത്തേ തേ, അസപ്പായേ വിവജ്ജയേ.
>
> സപ്പായേ സത്ത സേവേഥ, ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജതോ;
> നചിരേനേവ കാലേന, ഹോതി കസ്സചി അപ്പനാതി ഹി വുത്തം.

**രൂപാവചരപഥമജ്ഝാനംഅപ്പേതീ**തി കാമതണ്ഹായ വിസയഭാവം അതിക്കമിത്വാ സാതിസയം സണ്ഹസുഖുമഭാവപ്പത്തം ഉപചാരജ്ഝാനതോ സതഗുണേനവാ സഹസ്സഗുണേനവാ ഥിരതരജ്ഝാനങ്ഗയുത്തം രൂപാവചര സങ്ഖാതം പഥമജ്ഝാനം തസ്മിം നിമിത്തേ അനുപവിസിത്വാ വിയ വത്തതീതി അത്ഥോ. തമേവ പഥമജ്ഝാനം വസീഭൂതം കത്വാതി സമ്ബന്ധോ. പഞ്ചസു വസീതാസു പന പഥമജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ പഥമം വിതക്കം ആവജ്ജതി. തതോ വിചാരം. തതോ പീതിം. തതോ സുഖം. തതോ സമാധിം. തതോ പുന വിതക്കം. തതോ വിചാരന്തി ഏവം പുനപ്പുനം ഝാനങ്ഗാനി ആവജ്ജന്തസ്സ യദാ തംതംഝാനങ്ഗാലമ്ബണാ ചിത്തവാരാ അന്തരന്തരാ കതിപയഭവങ്ഗേഹി അന്തരിതാ ഹുത്വാ നിരന്തരഭൂതാ വിയ പവത്തന്തി. തദാ ആവജ്ജന പച്ചവേക്ഖന വസിതായോ വസീഭൂതാനാമ ഹോന്തി. ഏതാ പന

സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം മത്ഥകപ്പത്താ ഹോന്തി. തേസഞ്ഹി യമകപാടി ഹാരിയാദികാലേസു ലഹുകപവത്തിം ഇച്ഛന്താനം തംതംഝാനങ്ഗാ രമ്മണാചിത്തവാരാപി ചതുപഞ്ചജവനികാഏവ പവത്തന്തി. അന്തരഭവങ്ഗാനിപി പച്ഛിമവാരസ്സ ഉപചാര ഭൂതാനി ഭവങ്ഗ ചലന സങ്ഖാതാനി ദ്വേഏവ പവത്തന്തി. യത്ഥ അപരം ഝാനങ്ഗം ആപാത മാഗച്ഛതി. നഹി ആരമ്മണേ ആപാതം അനാഗതേ ഭവങ്ഗം ചലതി. നച വിനാ ഭവങ്ഗചലനേന ആവജ്ജനുപ്പത്തിനാമ അത്ഥീതി. ഥപേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേ അഞ്ഞേസം വസിഭാവപത്താനംപി അന്തരന്തരാ ഭവങ്ഗചാരേ ഗണനാനാമ നത്ഥീതി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠകഥായം വുത്തം. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ പന അയം പന മത്ഥകപ്പത്താവസീ ഭഗവതോ യമകപാടിഹാരിയകാലേ ലബ്ഭതി. അഞ്ഞേസംവാ ഏവരൂപേ കാലേതി വുത്തം. ഝാനസ്സ സീഘതരം സമാപജ്ജനസമത്ഥതാ സമാപജ്ജനവസീനാമ. തേനേവ ഹി പാളിയം സമാപജ്ജനേ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീതി വുത്തം. ഏസനയോ സേസാസുപീതി. തഥാ സമാപജ്ജിതം ഝാനം അച്ഛരാമത്താദിവസേന അതിപരിത്തകംപി ഖണം ഥപേതും സമത്ഥതാ അധിട്ഠാനവസീനാമ. സമാപജ്ജിതജ്ഝാനതോ സീഘതരം വുട്ഠാതും സമത്ഥതാ വുട്ഠാനവസീനാമ. പച്ചവേക്ഖനവസീ പന ആവജ്ജനവസിയാ സിദ്ധായ സിദ്ധാഏവ ഹോതീതി.

**വിഭാവനിയം** പന

യത്തകം കാലം ഇച്ഛതി. തത്തകം ചിരതരം ഝാനം ഥപേതും സമത്ഥതാ അധിട്ഠാനവസിതാനാമാതിപി വുത്തം. തഥാ പരിച്ഛിന്ന കാലതോ അഞ്ഞോ അവുട്ഠഹിത്വാ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേനേവ വുട്ഠാനസമത്ഥതാ വുട്ഠാനവസിതാനാമാതി. തംപി യുജ്ജതിയേവ.

പാളിയഞ്ഹി പഠമജ്ഝാനം യത്ഥിച്ഛകം യദിച്ഛകം യാവതിച്ഛകം അധിട്ഠാതി. അധിട്ഠാനായ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീതിആദിനാ സീഘതരംവാ ഹോതു. ചിരതരംവാ. യത്തകം കാലം ഝാനം ഥപേതുംവാ യത്തകേ കാലേ തതോ ഉട്ഠാതുംവാ ഇച്ഛതി. തത്തകം കാലം അനൂനംവാ അനധികംവാ കത്വാ അധിട്ഠാതുംവാ വുട്ഠാതുംവാ സമത്ഥതാപി ദസ്സിതായേവ ഹോതീതി. ഏവഞ്ചസതി വുട്ഠാനവസിതാപി അധിട്ഠാനവസിതായ സിദ്ധായ സിദ്ധാഏവാതി താസം ഭിന്നം വിസേസകപ്പനാപി നിപ്പയോജനാ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബോ. വസനം വസീ. സമത്ഥതാതി അത്ഥോ. ഇസ്സര ഭാവോതി വുത്തം ഹോതി. വസീഏവ വസിതാ. യഥാ ദേവോഏവ ദേവതാതി. കത്വാ പദഹതോതി സമ്ബന്ധോ. **വിതക്കാദികം ഓളാരികങ്ഗം പഹാനായാ**തി ഏത്ഥ പഠമജ്ഝാനം താവ വസീഭൂതം കത്വാ ഠിതസ്സ വിതക്കോ ഓളാരികതോ ഉപട്ഠാതി. തദാ അഹോവതമേ അവിതക്കം ഝാനം അസ്സാതി ഏവമസ്സ അജ്ഝാസയോ സണ്ഠാതി. തദാ അവിതക്കം ഝാനം സമാപജ്ജിസ്സാമീതി പുന തസ്മിം പടിഭാഗനിമിത്തേ പരികമ്മം കരോന്തസ്സ സാ ഭാവനാ വിതക്കവിരാഗഭാവനാനാമ ഹോതി. സാപി യാവ വിതക്കേ നികന്തി ന പരിയാദിയതി, താവ പരികമ്മഭാവനാനാമ. പരിയാദിന്നായ പന വിതക്കനികന്തിയാ ഉപചാര ഭാവനാനാമ ഹോതി. ഏസനയോ സേസജ്ഝാനുപചാരേസുപി. ഏവം തംതംഝാനങ്ഗവിരാഗഭാവനാബലേന വിതക്കാദികസ്സ ഓളാരികസ്സ തസ്സ തസ്സ ഝാനങ്ഗസ്സ പജഹനത്ഥായ. **വിചാരാദിസുഖുമങ്ഗുപ്പത്തിയാ**തി വിചാരാദീനം സുഖുമാനം ചതുന്നം തിണ്ണം ദ്വിന്നം പുന ദ്വിന്നംവാ ഝാനങ്ഗാനം തേന തേന വിതക്കാദിനാ ഓളാരികേന

അങ്ഗേന വിനാ പുന ഉപ്പത്തിയാ. **പാഹതോ**തി പദഹന്തസ്സ. പധാനനാമകം ആതാപവീരിയം കരോന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **ദുതിയജ്ഝാനാദയോ**തി ദുതിയജ്ഝാനാദീനി സേസരൂപാവചരജ്ഝാനാനി. **യഥാരഹ**ന്തി ഇദം ദ്വാവീസകമ്മട്ഠാനേസു ദുതിയജ്ഝാനാദീനം അനുരൂപാനി കസിണആനാപാണാനി സന്ധായ വുത്തം. അവസേസേസു പന അട്ഠാരസകമ്മട്ഠാനേസു യസ്മാ അരൂപജ്ഝാനാനി നാമ ആരമ്മണാതിക്കമനവസേനേവ പവത്തന്തി. തദതിക്കമനഞ്ച കസിണുഗ്ഘാടനംനാമ ഹോതി. തസ്മാ യേസു തദുഗ്ഘാടനം സമ്ഭവതി. താനിയേവ കസിണാനി ദസ്സേതും **ആകാസവജ്ജിതകസിണേസൂ**തി വുത്തം. ആകാസകസിണഞ്ഹി ഉഗ്ഘാടീയമാനംപി ആകാസ മേവ ഹോതീതി നത്ഥി തത്ഥ തദതിക്കമനസമ്ഭവോതി. **ഉഗ്ഘാടേത്വാ**തി യഥാദിട്ഠേ കസിണനിമിത്തേ കസിണനിമിത്തസഞ്ഞം അകത്വാ തത്ഥ ആകാസം അനന്തം ആകാസം അനന്തന്തി ആകാസസഞ്ഞം പവത്തേന്തസ്സ ചിത്തേ തംകസിണനിമിത്തം അന്തരധായതി. തപ്പമാണം ആകാസമേവ ഉപട്ഠാതി. ഏവം കസിണസഞ്ഞാവിധമനേന ആകാസസഞ്ഞാപവത്തനേനേച യംകിഞ്ചി കസിണം ഉഗ്ഘാടേത്വാ വിയോജേത്വാതി അത്ഥോ. ലദ്ധം ആകാസം ആരബ്ഭാതി പാട്ഠസേസേന സമ്ബന്ധോ. ഏസനയോ പഥമാ രുപ്പവിഞ്ഞാണന്തിആദീസുപി. **അനന്തവസേനാ**തി അനന്തം ആകാസന്തി ഏവം പവത്തമനസികാരവസേന. **സന്തമേതം പണീതമേതന്തി പരികമ്മം കരോന്തസ്സാ**തി ഏത്ഥ തഥാ സമ്ഭാവേത്വാ പരികമ്മം കരോന്തസ്സപി ആരമ്മണസ്സ സമതിക്കന്തത്താ ഉപരി ഝാനം ഹോതിയേവാതി വുത്തം **ചതുത്ഥാരുപ്പമപ്പേതീ**തി. **പരികമ്മംകത്വാ**തി സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹന്തിആദിനാ സമനുസ്സരണപരികമ്മം കത്വാ. **തസ്മി**ന്തി തസ്മിം ബുദ്ധഗുണാദികേ ആലമ്ബണേ. ഭുമത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **നിമിത്തേ**തി തസ്സ ആരമ്മണസ്സ ആകാരസങ്ഖാതേ നിമിത്തേ. ഭാവലക്ഖണേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **സാധുകമുഗ്ഗഹിതേ**തി ആരമ്മണസ്സ വിഭൂതതര വസേനവാ ചിത്തസ്സ തസ്മിം നിന്നപോണപബ്ഭാരവസേനവാ സുട്ഠു ഉഗ്ഗഹിതേ. **ഉപചാരോച സമ്പജ്ജതി** അരിയസാവകാനം ദിട്ഠസച്ചാനന്തി അധിപ്പായോ. ഇതരേസംപി വാ മരണസഞ്ഞാവവത്ഥാനേസൂതി. ഏത്ഥച നീവരണവിക്ഖമ്ഭനേന ഝാനങ്ഗപാതുഭാവേനചഉപചാരസമ്പദാ വേദിതബ്ബാ. ഏവം ചത്താലീസകമ്മട്ഠാനേസുയഥാരഹംസമഥജ്ഝാനാനം പവത്തിം ദസ്സേത്വാഇദാനിതേസുസമഥജ്ഝാനേസുകസിണജ്ഝാനാനം നിസന്ദഭൂതംഅഭിഞ്ഞാ പവത്തിം ദസ്സേതും **അഭിഞ്ഞാവസേനപവത്തമാന**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യോ കതാധികാരോ ഹോതി. ആസന്നഭവേ സമഥജ്ഝാനേസു കതാഭിയോഗോവാ ഹോതി, പൂരിതബോധിസമ്ഭാരോ മഹാപുരിസ ജാതികോവാ. തസ്സ അട്ഠവിധേസു നവവിധേസുവാ സമഥജ്ഝാനേസുസിജ്ഝ മാനേസു അഭിഞ്ഞാപി സിജ്ഝതിയേവ. രൂപജ്ഝാനമത്തേസുപി സിജ്ഝന്തേസു സിജ്ഝതി യേവാതിപി വദന്തി. തേനേവ ഹി അട്ഠസാലിനിയം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേച ആരുപ്പജ്ഝാനാനംപച്ചയഭാവംഅനുപഗതസ്സപിആകാസകസിണജ്ഝാനസ്സ അഭിഞ്ഞാപാദകതാസമ്ഭവോ വുത്തോതി. ദീഘനികായട്ഠകഥായം പന നഹി അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചുദ്ദസഹാകാരേഹി ചിണ്ണവസീഭാവം വിനാ ഉപരി അഭിഞ്ഞാധിഗമോ ഹോതീതി വുത്തം. തം പന ഥപേത്വാ പുരിസ വിസേസേ അവസേസാനം ബഹൂനം ആദികമ്മികകുലപുത്താനം സാധാരണവസേന വുത്തന്തി യുത്തം. തേനേവ ഹി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ഇമേഹി പന ചുദ്ദസഹി ആകാരേഹി ചിത്തം അപരിദമേത്വാ പുബ്ബേ അഭാവിതഭാവനോ ആദികമ്മികോ

യോഗാവചരോ ഇദ്ധിവികുബ്ബനം സമ്പാദേസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി വുത്തം. തസ്മാ താദിസാനം അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീഭാവാനം അഭിഞ്ഞാകമ്മേ ആദികമ്മികകുലപുത്താനം കസിണാ നുലോമതോ കസിണപടിലോമതോതിആദിനാ നയേന വുത്തേഹി ചുദ്ദസഹി ആകാരേഹി അത്തനോ രൂപപഞ്ചമജ്ഝാനചിത്തം പരിദമേത്വാ തിക്ഖം സൂരം അഭിനീഹാരക്ഖമം കത്വാ ഇദാനി ഇദ്ധിവികുബ്ബനം കരിസ്സാ മീതി ആരഭന്താനം അഭിഞ്ഞാവസേന പവത്തമാനം പന രൂപാവചരപഞ്ച മജ്ഝാനം രൂപാദീസു ഛസു ആലമ്ബണേസു യഥാരഹം അപ്പേതീതി യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **അഭിഞ്ഞാപാദകപഞ്ചമജ്ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ**തി അഭിഞ്ഞായ പാദകഭൂതായ യംഅഭിഞ്ഞാജാതികം രൂപാവചരപഞ്ചമജ്ഝാനം സബ്ബപഥമം സമാപജ്ജിയതി. തതോ ഭവങ്ഗപവത്തിവസേന വുട്ഠഹിത്വാ. അധിട്ഠാതബ്ബന്തി അധിട്ഠേയ്യം. സവത്ഥുകം സതരൂപസഹസ്സരൂപാദികം നിമ്മിതരൂപം. തം അധിട്ഠേയ്യം ആദി യസ്സ അവത്ഥുകസ്സ ആവിഭാവതിരോഭാവാദികസ്സ കമ്മസ്സാതി **അധിട്ഠേയ്യാദികം. ആവജ്ജിത്വാ പരികമ്മംകരോന്തസ്സാ**തി ഏത്ഥ ഇദ്ധിവിധേ താവ യംയംസതാദികം നിമ്മിതരൂപംവാ ആവിഭാവാദികം നിമ്മിതകമ്മംവാ നിപ്ഫാദേതും ഇച്ഛതി. തം തം അവജ്ജിത്വാ സല്ലക്ഖേത്വാ സതം ഹോമി സഹസ്സം ഹോമീതിവാ സതം ഹോതു സഹസ്സം ഹോതൂതിവാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഹോതു ഏവഞ്ചേവഞ്ച ഹോതൂതിവാ പരികമ്മം കരോന്തസ്സ. ദിബ്ബസോതാദീസു പന യം യം ആരമ്മണം സോതുംവാ പസ്സിതുംവാ ജാനിതുംവാ അനുസ്സരിതുംവാ ഇച്ഛതി. തം തം സല്ലക്ഖേത്വാ അസുകസ്സ അസുകാനംവാ സദ്ദം സുണോമീതിആദിനാ പരികമ്മം കരോന്തസ്സ. അട്ഠകഥായം പന പരികമ്മം കത്വാ പുന പാദകജ്ഝാനസമാപജ്ജനം ആഗതമേവ. യഥാഹ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ സചേ സതം ഇച്ഛതി. സതം ഹോമീതി പരികമ്മം കത്വാ പുന അഭിഞ്ഞാപാദകം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ അധിട്ഠാതി. അധിട്ഠാനചിത്തേന സഹേവ സതം ഹോതീതി. തത്ഥച ആദിതോ പാദകജ്ഝാനസമാപജ്ജനം പരികമ്മ ചിത്തസ്സ സമാദാനത്ഥായ ഹോതി. പച്ഛിമം പന അഭിഞ്ഞായ അനു ബലപ്പദാനത്ഥായാതി. തഥാ ഹി പാദകജ്ഝാനബലേന സുട്ഠു സമാഹിതം പരികമ്മചിത്തംനാമ അത്തനോ വിസയേ അഭിഞ്ഞാചിത്തഗതികം ഹോതി. പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സരണകാലേ തേനേവ ചിത്തേന തസ്മിം ഭവേ അതീതം ധമ്മജാതം യാവ പടിസന്ധിയാ ജാനാതി. തേനേവ ഹി അട്ഠകഥായം തംസമ്പയുത്തം ഞാണം പരികമ്മസമാധിഞാണന്തി വുത്തം. അതീതംസഞാണന്തിപി വുച്ചതീതി. സേസാഭിഞ്ഞാസുപി തസ്സ ഞാണസ്സ വിസയവിസേസോ യഥാരഹം വത്തബ്ബോതി. ഥേരേന പന പച്ഛിമം പാദകജ്ഝാനസമാപജ്ജനംനാമ ന സബ്ബേസം ഹോതി. ന ഹി അഭിഞ്ഞാസു വസീഭാവപത്താനം പുന പാദകജ്ഝാനേന കിച്ചം അത്ഥീതി കത്വാ തം ഇധ നഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **രൂപാദീസുആലമ്ബണേസുയഥാരഹമപ്പേതീ**തി ഏത്ഥ ഇദ്ധിവിധഞാണം താവ തേകാലികഭൂതേസു ഛസു ആരമ്മണേസു പവത്തതി. തഞ്ഹി രൂപാദീസു ഛസു ആരമ്മണധമ്മേസു യം യം നിപ്ഫാദേതി. തം തം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തതി. പാദകജ്ഝാനചിത്തം പന കായഗതികം അധിട്ഠഹിത്വാ ദിസ്സമാനേനകായേന ആകാസേഗമനകാലേ അതീതം പാദകജ്ഝാനചിത്തം ആരബ്ഭ പവത്തതി. കായം ചിത്തഗതികം അധിട്ഠഹിത്വാ അദിസ്സമാനേന കായേന ഗമനകാലേ പച്ചുപ്പന്നം രൂപകായം ആരബ്ഭ പവത്തതി. തഥാപവത്തമാനസ്സ പന തസ്സ ഞാണസ്സ കിഞ്ചിരൂപം ആരമ്മണ മത്തം ഹോതി. കിഞ്ചി ആരമ്മണപുരേജാതം. കിഞ്ചി വത്ഥാരമ്മണ പുരേജാതം ഹോതീതി

ദട്ഠബ്ബം. അനാഗതേ ഇദംനാമ ഹോതൂതി അധിട്ഠാന കാലേ അനാഗതം തംതംരൂപധമ്മം ആരബ്ഭ പവത്തതീതി. പച്ചുപ്പന്നോ സദ്ദോ ദിബ്ബസോതസ്സ ആരമ്മണം ഹോതി. അതീതേ സത്തദിവസാനി അനാഗതേ സത്തദിവസാനീതി ഏത്ഥന്തരേ കാലേ അതീതാ നാഗതപച്ചുപ്പന്നഭൂതം പരസ്സചിത്തം ചത്താരോവാ ഖന്ധാ ചേതോപരിയ ഞാണസ്സ. ചിത്തഞ്ഹി ജാനന്തോ തം സമ്പയുത്തധമ്മംപി ഇച്ഛന്തോ ജാനിസ്സതിയേവ. ഏവഞ്ച കത്വാ പട്ഠാനേ കുസലാ ഖന്ധാ ചേതോ പരിയഞാണസ്സ യഥാകമ്മുപഗഞാണസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോതി ഞാണദ്വയം ഏകതോ കത്വാ വുത്തം. ഏത്ഥച അട്ഠകഥായം താവ പരചിത്തസ്സ പച്ചുപ്പന്നാലമ്ബണതാനാമ സന്തതിവസേനവാ അദ്ധാ വസേനവാ യോജിതാ. യദി ഹി ഖണികവസേന യോജേയ്യ. ആവജ്ജനേ പച്ചുപ്പന്നം യംകിഞ്ചി ഏകം ചിത്തം ആവജ്ജേത്വാ നിരുദ്ധേ ജവനാനിപി തദേവ ആവജ്ജനേന സദ്ധിം നിരുദ്ധം അതീതം ഗണ്ഹന്തീതി താനി കാലതോ ആവജ്ജനേന സഹ ഭിന്നാലമ്ബണാനി നാമ ഹോന്തി. നച അനിട്ഠേ മഗ്ഗഫലവീഥിതോ അഞ്ഞസ്മിം ഠാനേ കാലമത്തേനാപി തേസം തേന സഹ ഭിന്നാലമ്ബണതാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി അനു മതാതി. തസ്മാ ഈദിസേസു ഠാനേസു പച്ചുപ്പന്നംനാമ സന്തതിവസേന അദ്ധാവസേനച ഗഹേതും യുത്തന്തി. മൂലടീകായം പന ഖണികപച്ചുപ്പന്ന വസേനേവ യോജിതം. നഹി അഭിധമ്മേ അതീതാരമ്മണത്തികം സന്തതി അദ്ധാനവസേനേവ വുത്തന്തി സക്കാ വത്തും. ഇതരഥാ പച്ചുപ്പന്നോ ധമ്മോ പച്ചുപ്പന്നസ്സ ധമ്മസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ ആസേവനപച്ചയേന പച്ചയോതി വത്തബ്ബോ സിയാ. ന തു വുത്തോ. അതീതോ ധമ്മോ പച്ചുപ്പന്നസ്സ ധമ്മസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ ആസേവനപച്ചയേന പച്ചയോതിച്ചേവ പന വുത്തോ, തസ്മാ ആവജ്ജനാദീനി സബ്ബാനി ചിത്താനി പച്ചേകം അത്തനാ ഖണവസേന സഹുപ്പന്നാനി പരസ്സ ചിത്താനിഗണ്ഹന്തീതി യുത്തം, നച താനി ധമ്മതോ ഭിന്നാ ലമ്ബണാനിനാമ ഹോന്തി. ഗഹണാ കാരസ്സ അഭിന്നത്താ. ആവജ്ജനംപി ഹി ചിത്തന്തേവ ആവജ്ജതി. ജവനാനിച ചിത്തം ചിത്തന്തേവ ജവന്തി. താനിച സബ്ബാനി ചിത്താനിഏവ ഹോന്തീതി. അതീതാനന്തര ചുതിതോ പന പട്ഠായ അതീതാ ഖന്ധാ ഖന്ധുപനി ബന്ധാ നാമ ഗോത്തകസിണ നിമിത്താദികാ പഞ്ഞത്തിയോ നിബ്ബാനഞ്ച പുബ്ബേനിവാസഞാണസ്സ ആരമ്മണം ഹോതി. പച്ചുപ്പന്നം രൂപാരമ്മണം ദിബ്ബചക്ഖുസ്സാതി ഏവം രൂപാദീസു ഛസു ആലമ്ബണേസു യഥാരഹ മപ്പേതീതി. ഇദാനി അഭിഞ്ഞാവസേന പവക്ഖസ്സ തസ്സ പഞ്ചമജ്ഝാനസ്സ കിച്ചഭേദേന പഭേദം ദസ്സേതും ഇദ്ധിവിധന്തിആദിഗാഥ മാഹ. തത്ഥ യം യം അധിട്ഠാതി. യഥാ യഥാച അധിട്ഠാതി. തസ്സ തസ്സ തഥാ തഥാവാ ഇജ്ഝന സങ്ഖാതോ വിധോ കോട്ഠാസോ പകാരോവാ ഏതസ്സാതി **ഇദ്ധിവിധം**. തം പന തിവിധം അധിട്ഠാ നിദ്ധി വികുബ്ബനിദ്ധി മനോമയിദ്ധി വസേന. തത്ഥ അത്തനോ പകതിവണ്ണം അവിജഹിത്വാ തസ്സേവ സത സഹസ്സാദി ബഹുഭാവ കരണ വസേനവാ ആകാസഗമനാദിവസേന വാ ബഹിദ്ധാ നാനാവണ്ണ പാടിഹാരിയ ദസ്സന വസേനവാ പവത്തിതാ ഇദ്ധി **അധിട്ഠാനിദ്ധിനാമ**. പകതിവണ്ണം പന വിജഹിത്വാ അത്താനമേവ കുമാരവണ്ണനാഗവണ്ണാദികം കത്വാ ദസ്സനവസേന പവത്തിതാ ഇദ്ധി **വികുബ്ബനിദ്ധിനാമ**. അത്തനോ സരീരബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞം സബ്ബസോ അത്തനാ സദിസം സരീരം നിമ്മിനിത്വാ നീഹരിത്വാ ദസ്സനവസേന പവത്തിതാ ഇദ്ധി **മനോമയിദ്ധിനാമ**. ദിവേ ഭവം ദിബ്ബം. ദേവലോകേ ജാതന്തി അത്ഥോ. ദിബ്ബഞ്ച തം സോതഞ്ചാതി ദിബ്ബസോതം. ദേവാനം ഉളാരകമ്മനിബ്ബത്താ ദൂരേപി പടിച്ഛന്നേപി ആരമ്മണസമ്പടിച്ഛനസമത്ഥം പസാദസോതം. ദിബ്ബസോതസദിസത്താ പന ഇദം

അഭിഞ്ഞാഞാണംപി **ദിബ്ബസോത**ന്തി വുച്ചതി. കസിണജ്ഝാന സങ്ഖാതേനവാ ദിബ്ബവിഹാരേന പടിലദ്ധത്താ സയഞ്ച തസ്മിം ദിബ്ബവിഹാരേ പരിയാപന്നത്താ ദിബ്ബഞ്ച തം സോതഞ്ചാതി ദിബ്ബസോതം. പരസ്സ ചിത്തം വിജാനന്തി ഏതേനാതി **പരചിത്തവിജാനനം**. തദേവ ചേതോപരിയായന്തി പരിച്ഛിജ്ജ ജാനന്തി ഏതേനാതി കത്വാ ചേതോപരിയഞാണന്തിപി വുച്ചതി. പുബ്ബേ നിവാസോ വുച്ചതി അതീതഭവേസു അത്തനോ ഛസു ദ്വാരേസു ആപാതം ആഗതാ സുട്ഠു വിദിതാ ധമ്മാ. പുബ്ബേ അതീതജാതീസു ഗോചര നിവാസവസേന നിവസിംസു അത്തനോ ഛദ്വാരികാനി ചിത്താനി ഏത്ഥാതി കത്വാ. സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം പന പരേസം ഛദ്വാരഗഹിതാപി ധമ്മാ പുബ്ബേ നിവാസോ ഹോതിയേവ, പുബ്ബേ നിവാസസ്സ അനുസ്സരണം **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതി**. ഇധ പന തം സമ്പയുത്തഞാണം അധിപ്പേതം. പുബ്ബേ വുത്തനയേന ദിബ്ബഞ്ച തം ചക്ഖുചാതി ദിബ്ബചക്ഖു. തം സദിസത്താ ഇദം അഭിഞ്ഞാഞാണംപി **ദിബ്ബചക്ഖൂ**തി വുച്ചതി. ദിബ്ബവിഹാര വസേന പടിലദ്ധത്താ സയഞ്ച ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതത്താ ദിബ്ബഞ്ച തം ചക്ഖുചാതി ദിബ്ബചക്ഖു. യഥാകമ്മുപഗഞാണം അനാഗതംസഞാണന്തി ഇമാനി ദ്വേ ഞാണാനി ഇമസ്സേവ പരിഭണ്ഡഞാണാനിനാമ. നഹി തേസം പടിലാഭത്ഥായ വിസും ചിത്തപരിദമനപരികമ്മംനാമ അത്ഥി. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേ പടിലദ്ധേ തേസംപി പടിലദ്ധത്താതി. തത്ഥ ദിബ്ബചക്ഖുനാ നിരയേസു ദുക്ഖം ദേവേസുവാ സുഖം അനുഭവന്തേ സത്തേ ദിസ്വാ തേസം അതീതം കമ്മം ജാനിസ്സാമീതി പരികമ്മം കരോന്തസ്സ തം കമ്മാരമ്മണം യഥാകമ്മുപഗഞാണം പവത്തതി. തതോ ചവിത്വാ കത്ഥ ഭവിസ്സന്തീതി തേസം അനാഗതേ പവത്തിം പസ്സിസ്സാമീതി പരികമ്മം കരോന്തസ്സ തേസം അനാഗതഖന്ധാരമ്മണം അനാഗതംസഞാണം പവത്തതി. പുബ്ബേ നിവാസാനുസ്സതി ഞാണം വിയച സബ്ബംപി അനാഗതധമ്മജാതം ഏതസ്സ ആരമ്മണം ഹോതിയേവ. ഏതഞ്ഹി അത്തനോ വിസയേ സബ്ബഞ്ഞുതഞാണഗതികന്തി അട്ഠകഥായം വുത്തം.

**വിഭാവനിയം** പന

> അനാഗതേ സത്തദിവസതോ പട്ഠായ ചിത്തചേതസികധമ്മാ ദുതീയദിവസതോ പട്ഠായ യംകിഞ്ചി ആരമ്മണം ഏതസ്സ വിസയോതി അധിപ്പേതം. തമ്പി യുത്തംവിയ ദിസ്സതി.

നഹി ഭവന്തരേപി അനാവതധമ്മേ ജാനിതും സമത്ഥം ഏതം ഇമസ്മിം ഭവേ അനാഗതധമ്മേ നജാനാതീതി സക്കാ ഭവിതും. യഥാ ചേതം, തഥാ പുബ്ബേനിവാസഞാണംപി ഇമസ്മിം ഭവേ പരസന്താനഗതേ അതീതധമ്മേതി. പാളിയം പന അട്ഠകഥാസുച ഭവന്തരഗതധമ്മേഹി ഏവ ഞാണദ്വയം യോജിതം. തം പന അസാധാരണകാലവസേന ആനുഭാവവിസേസപാകടത്ഥം യോജിതന്തി യുത്തം സിയാതി. **ഗോചരഭേദോ**തി ദസകസിണാദീസു ഗോചരേസു സമഥജ്ഝാനാനം പവത്തിഭേദോ.

സമഥകമ്മട്ഠാനനയോ.

**൬൭൭**. സബ്ബലോകിയമഹാജനേഹി യഥാദിട്ഠം പുഗ്ഗലസത്തഇത്ഥി പുരിസാദികം നിച്ച ധുവ സുഖ അത്ത നിമിത്തഞ്ച അതിക്കമിത്വാ വിസേസേന പസ്സന്തി ഏതായാതി വിപസ്സനാ. കിരിയാ കമ്മം. ഭാവനാപയോഗോ. വിപസ്സനായ കമ്മം വിപസ്സനാകമ്മം. വിപസ്സനാ ഏവ വാ കമ്മന്തി വിപസ്സനാ

കമ്മം. വിപസ്സനാകമ്മസ്സ ഠാനം അധിട്ഠാനം ഭുമീതി **വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം**. ഖന്ധാദിധമ്മജാതം. വിപസ്സനാ കമ്മമേവ വാ ഉത്തരുത്തരസ്സ ഭാവനാ വിസേസസ്സ ആനിസംസവിസേസസ്സവാ ഠാനം ആസന്നകാരണന്തി വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം. തസ്മിം വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനേ സത്തവിധേന വിസുദ്ധി സങ്ഗഹോ തീണി ലക്ഖണാനീതിആദിനാ സമ്ബന്ധോ. നിച്ചസീലമേവ സയഞ്ച ദുസ്സില്യമലതോ വിസുദ്ധത്താ കായം വാചഞ്ച തതോ വിസോധനതോ വിസുദ്ധീതി **സീലവിസുദ്ധി**. സുഭാവിത ചിത്തസന്താനമേവ സയഞ്ച നീവരണമലതോ വിസുദ്ധത്താ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലഞ്ച തതോ വിസോധനതോ വിസുദ്ധീതി **ചിത്തവിസുദ്ധി**. ചിത്തസീസേന ചേത്ഥ സമാധി അധിപ്പേതോ. ധമ്മവവത്ഥാനഞാണസങ്ഖാതാ ദിട്ഠിഏവ തം സമങ്ഗിപുഗ്ഗലം സക്കായദിട്ഠിമലതോ വിസോധനതോ വിസുദ്ധീതി **ദിട്ഠിവിസുദ്ധി**. സോളസവിധം അട്ഠവിധം കങ്ഖം വിതരന്തി അതിക്കമന്തി ഏതായാതി കങ്ഖാവിതരണാ. പച്ചയപരിഗ്ഗഹഞാണം. സാ ഏവ തംസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം അഹേതു ദിട്ഠി വിസമഹേതുദിട്ഠീഹി സദ്ധിം യഥാവുത്താഹി ദുവിധാഹി കങ്ഖാഹി വിസോധനതോ വിസുദ്ധീതി **കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധി**. മഗ്ഗോച അമഗ്ഗോച മഗ്ഗാമഗ്ഗാ. തത്ഥ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധാധിഗമനസ്സ ഉപായഭൂതോ മനസികാരവിധിവാ അരിയമഗ്ഗോവാ മഗ്ഗോനാമ. തസ്സ അനുപായഭൂതോ മനസികാരോവാ അധിമാനവത്ഥൂനിവാ അമഗ്ഗോനാമ. മഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗതോ അമഗ്ഗസ്സച അമഗ്ഗതോ ജാനനം ദസ്സനഞ്ച മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനം. തമേവ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞായ വിസോധനതോ വിസുദ്ധീതി **മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി** നാമ. ഉപരി വിസേസം പടിപജ്ജന്തി ഏതായാതി പടിപദാ. വിപസ്സനാപരംപരസങ്ഖാതോ പുബ്ബഭാഗമഗ്ഗോ. പടിപദാഭൂതം ഞാണദസ്സനന്തി പടിപദാഞാണദസ്സനം. തമേവ നിച്ചസഞ്ഞാദിതോ വിസുദ്ധത്താ വിസുദ്ധീതി **പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി**നാമ, അരിയമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാത ഞാണദസ്സനമേവ സമ്മോഹമലതോ വിസുദ്ധത്താ വിസുദ്ധീതി **ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി**നാമ. ഏത്ഥച സുതമയാദിവസേന സിദ്ധം അനുമാന ഞാണംപി ഞാണമേവാതി തം പടിക്ഖിപിത്വാ അത്ഥപച്ചക്ഖഞാണമേവ ഗഹേതും സബ്ബത്ഥ ദസ്സനഗഹണം കതന്തി വേദിതബ്ബം. ലക്ഖീയന്തി സല്ലക്ഖീയന്തി ഇമേ അനിച്ചാഏവാതി ഏകന്തേന വിനിച്ഛീയന്തി ധമ്മാ ഏതേനാതി ലക്ഖണം അനിച്ചതാ ഏവ ലക്ഖണന്തി **അനിച്ചലക്ഖണം**. പുബ്ബപദേ ഭാവപച്ചയലോപോ. അഞ്ഞോഹി അനിച്ചോ, അഞ്ഞാ അനിച്ചതാതി. തത്ഥ യഥാഗമനക്രിയായോഗേന പുരിസോ ഗതോതി വുച്ചതി. ന പന ഗമന ക്രിയാ പുരിസോ. നച പുരിസോ ഗമനക്രിയാ. അഞ്ഞാ ഹി ക്രിയാ, അഞ്ഞോ പുരിസോ. തഥാ അനിച്ചതായോഗേന സബ്ബോ സങ്ഖതധമ്മോ അനിച്ചോതി വുച്ചതി. ന പന അനിച്ചതാ സോ ധമ്മോ, നച സോ ധമ്മോ അനിച്ചതാ. അഞ്ഞാ ഹി അനിച്ചതാ, അഞ്ഞോ സോ ധമ്മോതി. കതമാ പന സാ അനിച്ചതാതി. വിപരിണാമാ കാരോ. ജീരണാകാരോ ഭിജ്ജനാകാരോതി വുത്തം ഹോതി. തം പന ആകാരം ദിസ്വാ തദാകാരവന്തേ ധമ്മേ ഞാണം പവത്തതി അയം ധമ്മോ അനിച്ചോതി. തസ്മാ സാ അനിച്ചതായേവ ഇധ ലക്ഖണന്തിപി വുച്ചതീതി. ഏസനയോ സേസേസുപി ദ്വീസു. തത്ഥ പന അഭിണ്ഹസംപടിപീളനാകാരോ ദുക്ഖതാനാമ. അവസവത്തനാകാരോ അനത്തതാനാമാതി. യഥാവുത്തായ പന അനിച്ചതായ സഹ അനിച്ചസ്സ ധമ്മസ്സ അനിച്ചേന വാ ധമ്മേന സഹ അനിച്ചതായ അനുഅനുപസ്സനാ **അനിച്ചാനുപസ്സനാ**. ഏസ നയോ സേസാസുപി ദ്വീസു. യാവ സരീരേ ധമ്മാനം തിവിധലക്ഖണയുത്തതാ അത്തനോ ഞാണേന പഞ്ഞായതി. താവ തേസു തിവിധലക്ഖണവിഭാവനവസേന പുനപ്പുനം മസനം

ആമസനം സമ്മസനം. സമ്മസനാകാരേന പവത്തം ഞാണം **സമ്മസനഞാണം**. ഉദയോ വുച്ചതി തംതം ഖണാനുരൂപം തംതം പച്ചയാനുരൂപഞ്ച നവനവാനം ധമ്മാനം പാതു ഭാവോ ചേവ ഉപരുപരി വഡ്ഢനഞ്ച. വയോ വുച്ചതി യത്ഥ യത്ഥ ലദ്ധപച്ചയാ നവനവാ ധമ്മാ പാതുഭവന്തി ചേവ വഡ്ഢന്തിച. തത്ഥ തത്ഥ അലദ്ധപച്ചയാനം പുരാണധമ്മാനം അന്തരധാനം. സമൂഹ സന്തതിവസേന പന ഉദയപക്ഖസ്സവാ വയപക്ഖസ്സവാ സമനുപസ്സനഞാണം **ഉദയബ്ബയഞാണം**. തേസു പന ദ്വീസു പക്ഖേസു ഉദയകോട്ഠാസോനാമ ഉപരുപരി പാകടോ ഹുത്വാ ആഗച്ഛതി. വയകോട്ഠാസോ പന അപാകടോ. സോ ഏവ ച അനിച്ചതായ പരമാ കോടീതി തസ്സേവ സുട്ഠുതരം സമനുപസ്സനഞാണം **ഭങ്ഗഞാണം**. ഭങ്ഗേ ദിട്ഠേ ഏവം ഭിജ്ജനസഭാവാനം ധമ്മാനം അനേകസഹസ്സസോക ദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന തഥാ തഥാ ഭായിതബ്ബപകാരസമനുപസ്സനഞാണം **ഭയഞാണം** നാമ. ലോകേ പന കിഞ്ചി ഭയവത്ഥും പസ്സന്താപി ആസന്നേ അഞ്ഞസ്മിം പടിസരണേ സതി ന ഭായന്തി. അസതി ഏവ ഭായന്തി. ഏവം ഭായിതബ്ബാനം തേസം സബ്ബസോ അഞ്ഞപടിസരണാഭാവദസ്സനം **ആദീനവഞാണം** നാമ. കുതോചി പടിസരണാഭാവേന തേഹി ഉക്കണ്ഠതാകാര സഹിതം വിപസ്സനാഞാണം **നിബ്ബിദാഞാണം**നാമ. നിബ്ബിന്ദിയമാനേഹി തേഹി അത്താനം വിമുച്ചിതും അജ്ഝാസയസഹിതം വിപസ്സനാഞാണം **മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണം** നാമ. സുട്ഠു മുച്ചിതും ഇച്ഛന്തസ്സ സീഘം മുച്ചനത്ഥം തേസം ധമ്മാനം ചത്താലീസായ ആകാരേഹി അനേകാദീനവരാസി ഭാവ പടിസങ്ഖാനവസേന സുട്ഠുവിപ്ഫാരതരം പവത്തമാനം വിപസ്സനാ ഞാണം **പടിസങ്ഖാഞാണം** നാമ. തേസം പന അനേകാദീനവരാസിഭാവേ സുട്ഠു ദിട്ഠേ സങ്ഖാരേസു നികന്തിയാ പരിയാദിന്നായ ഇദാനി മുച്ചനുപായോ ലദ്ധോതി അധിമത്തബ്യാപാരം അകത്വാ സമേന വായാമേന സങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ സങ്ഖാരപരിഗ്ഗഹേ മജ്ഝത്താകാരസഹിതം സങ്ഖാരേസുവാ ഭയഞ്ച നന്ദിഞ്ച പഹായ ഉദാസിനഭാവസഹിതം വിപസ്സനാഞാണം **സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം**നാമ. ഉപരി മഗ്ഗപ്പവത്തിം വഹിതും സമത്ഥഭാവേന മഗ്ഗുപ്പത്തിയാ അനുലോമേഹി ഥാമബലേഹി സമ്പന്നം വിപസ്സനാഞാണം **അനുലോമഞാണം** നാമ. ഹേട്ഠിമാനംവാ ഞാണാനംതം അനുലോമം ഹോതി ലക്ഖണത്തയസ്സ സുട്ഠുതരം വിഭാവനതോ. ഉപരിമഗ്ഗസ്സവാ അനുലോമം ഹോതി തസ്സ പരികമ്മഭാവതോ, പദട്ഠാനത്താചാതിപി അനുലോമഞാണം നാമാതി. അത്ത ജീവസുഞ്ഞതാദസ്സന ബലേന ഖന്ധേസു കിലേസബന്ധനതോ വിമുച്ചമാനോ മഗ്ഗോ **സുഞ്ഞതാവിമോക്ഖോ** നാമ. സങ്ഖാരാനം യാനി നിമിത്താനി കിലേസാനം അവസ്സയോ ഹോതി. താനി വിധമിത്വാ സബ്ബസോ ധമ്മാനം അനാഥ ഭാവ ദസ്സന ബലേന വിമുച്ചമാനോ മഗ്ഗോ **അനിമിത്തോവിമോക്ഖോ** നാമ. സങ്ഖാരേസു സബ്ബസോ അസ്സാസാഭാവ ദസ്സനബലേന വിമുച്ചമാനോ മഗ്ഗോ **അപ്പണിഹിതോവിമോക്ഖോ**നാമ. **സുഞ്ഞതാനുപസ്സനാ**തി അനത്താനുപസ്സനാ. സാ ഹി ധമ്മാനം സമൂഹഘന സന്തതിഘന കിച്ചഘന ആരമ്മണഘനേസു തംതംഘന വിനിബ്ഭുജ്ജന വസേന പവത്തത്താ അത്താ ഇതി ഗഹേതബ്ബസ്സ കസ്സചി സാരസ്സ അഭാവാനുപസ്സനതോ സുഞ്ഞതാനുപസ്സനാതി വുച്ചതി. **അനിമിത്താ നുപസ്സനാ**തി അനിച്ചാനുപസ്സനാ. സാപി ഹി സന്തതി വിച്ഛേദന വസേന പവത്തത്താ അഹന്തി ഗഹിതസ്സ നിമിത്തസ്സ വിധമനതോ അനിമിത്താനുപസ്സനാതി വുച്ചതി. **അപണിഹിതാനുപസ്സനാ**തി ദുക്ഖാ നുപസ്സനാ. സാപി ഹി മഹാആദീനവരാസി ഭാവ വിഭാവനവസേന പവത്തത്താ ഇദം മമ ഏതം മമാതി ഗഹേതബ്ബസ്സ

കസ്സചി പണിഹിത ഗുണസ്സ അഭാവാനുപസ്സനതോ അപ്പണിഹിതാനുപസ്സനാതി വുച്ചതീതി. **പാതിമോക്ഖസംവരസീല**ന്തി വിനയപഞ്ഞത്തിസീലം. തഞ്ഹി സബ്ബലോ കിയസീലാനം ജേട്ഠകത്താ പതിച ഹോതി. ചതുഭൂമകകുസലാനം ആദിപഭവഭൂതത്താ മുഖഞ്ച. ഇതി പതിമുഖട്ഠേന പാതിമോക്ഖന്തി വുച്ചതി. തമേവച ദുസ്സില്യമഗ്ഗസ്സ സംവരണതോ പിദഹനതോ സംവരോതി വുച്ചതീതി. യേസം ധമ്മാനം ഉപ്പത്തിയാ ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി വിഫന്ദിതാനി ഹോന്തി. ലോലാനി ഹോന്തി. തദനുബന്ധാച അകുസലധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേസം ഉപ്പത്തി മഗ്ഗസ്സ സംവരണവസേന പവത്തമാനാ സതി ഇന്ദ്രിയ സംവരോനാമ. സോ ഏവ സീലന്തി **ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം**. ആജീവന്തി ജീവിതം കപ്പേന്തി ഏതേനാതി ആജീവോ. പച്ചയപരിയേസനവായാമോ. സോയേവ ബുദ്ധപടികുട്ഠേഹി പുപ്ഫദാനാദീഹി മിച്ഛാപയോഗേഹി തിവിധകുഹനവത്ഥൂഹിച പരിസുദ്ധത്താ **ആജീവപാരിസുദ്ധി**നാമ. സാ ഏവ സീലന്തി സമാസോ. തഥാരൂപേന പരിസുദ്ധേന ഭിക്ഖാചാരാദിനാ പയോഗേന പടിലദ്ധാനം പച്ചയാനം പടിഗ്ഗഹണ പരിഭുഞ്ജനകാലേസു സമ്മോഹസ്സ ഗേധസ്സ മദസ്സ പമാദസ്സച പഹാനത്ഥം തംതംപയോജനമരിയാദംവാ പടികൂലലക്ഖണംവാ ധാതുമത്തലക്ഖണംവാ പരിഗ്ഗഹണ പച്ചവേക്ഖനവസേന പവത്തം പച്ചയസേവനേ പടിസങ്ഖാഞാണം **പച്ചയ സന്നിസ്സിതസീലം**നാമ. പരിസുജ്ഝതീതി പരിസുദ്ധി. പരിസുദ്ധിഏവ പാരിസുദ്ധി. സാ ഏവ സീലന്തി സമാസോ. ചത്താരി പാരിസുദ്ധിസീലാനീതി **ചതുപാരി സുദ്ധിസീലം**. ചിത്തവിസുദ്ധീതി ഏത്ഥ ചിത്തസദ്ദേന സമാധി നിദ്ദിട്ഠോതി വുത്തം **ദുവിധോപിസമാധി ചിത്തവിസുദ്ധി**നാമാതി. **ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാന വസേനാ**തി ഏത്ഥ ധമ്മാനം പച്ചത്തസഭാവോ ലക്ഖണംനാമ. അഗ്ഗിസ്സ ഉണ്ഹത്തം വിയ. തേന സഭാവേന സാധേതബ്ബം കിച്ചംവാ സാധനപച്ചയാ പടിലദ്ധഗുണസങ്ഖാതാ സമ്പത്തിവാ രസോനാമ. അഗ്ഗിസ്സ പരിവാചന ജോതനാനി വിയ. സാ ഏവ സമ്പത്തിവാ കാരിയസങ്ഖാതം ഫലംവാ പച്ചുപട്ഠാനംനാമ. അഗ്ഗിസ്സ ധൂമോ വിയ. അത്തനോ ഉപ്പത്തിയാ അസാധാരണപച്ചയസങ്ഖാതം ആസന്നകാരണം പദട്ഠാനംനാമ. തേസം വസേന നാമസ്സച രൂപസ്സച പരിഗ്ഗഹോ ഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഗഹണം നാമരൂപവവത്ഥാനം **ദിട്ഠിവിസുദ്ധി**നാമ. ഏത്ഥച പരിഗ്ഗഹോ ദുവിധോ സങ്ഖേപ പരിഗ്ഗഹോ വിത്ഥാരപരിഗ്ഗഹോതി. തത്ഥ അജ്ഝത്തധമ്മേ ദ്വിധാ കത്വാ ഇദം നാമമേവ, ന രൂപം. ഇദം രൂപമേവ, ന നാമം. അഞ്ഞം നാമം അഞ്ഞം രൂപം. തദുഭയതോച അഞ്ഞോ അത്താവാ ജീവോവാ സത്തോവാ പുഗ്ഗലോവാ മനുസ്സോവാ ദേവോവാ ബ്രഹ്മാവാ നത്ഥീതി ഏവം പച്ചക്ഖതോ സുദിട്ഠം കത്വാ പരിഗ്ഗണ്ഹനം സങ്ഖേപപരിഗ്ഗഹോനാമ. ഞാണുത്തരികോഹി പുഗ്ഗലോ ഏത്തകമത്തേനപി സക്കായദിട്ഠിം വിക്ഖമ്ഭേതും സക്കോതി സദ്ധിം സഞ്ഞാ ചിത്തവിപല്ലാസേഹീതി. തയോ ഹി വിപല്ലാസാ. യഥാഹ-അനത്തനി അത്താതി സഞ്ഞാവിപല്ലാസോ ചിത്തവിപല്ലാസോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോതി. തത്ഥ സത്ഥുസാസനധമ്മേ സുട്ഠു പതിട്ഠിതേന സദ്ധാമത്തേനപി ദിട്ഠി വിപല്ലാസോ വിക്ഖമ്ഭിതോ ഹോതി. ഇതരേ പന നാമരൂപപരിഗ്ഗഹേ കതേയേവ വിക്ഖമ്ഭിതാ ഹോന്തി. യാവച ഏതേ ദ്വേ അവിക്ഖമ്ഭിതാ ഹോന്തി. താവ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹോച അപരിസുദ്ധോയേവ ഹോതി. തംമൂലികാച കിലേസധമ്മാ അവിക്ഖമ്ഭിതാ ഏവ ഹോന്തീതി അപിച. ചതുന്നം ആഹാരാനം വസേന ചതുധാ, പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം വസേന പഞ്ചധാ, ഛന്നം ധാതൂനം വസേന ഛധാതിആദിനാ നയേന നാമരൂപം പരിഗ്ഗഹേ തബ്ബമേവ. തത്ഥ ഛ ധാതുയോനാമ പഥവിധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതു

ആകാസധാതു വിഞ്ഞാണധാതുയോ. പക്കുസാതി കുലപുത്തോ ഹി ഇമാ ഛ ധാതുയോ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അനാഗാമിഫലം പത്വാ ചപിത്വാ സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തോതി. യത്തകേ വാ പന ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ അത്താ മേതി പവത്തമാനേ സഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠി വിപല്ലാസേ വിക്ഖമ്ഭേതും സക്കോതി. തത്തകാപി പരിഗ്ഗഹേതബ്ബാ യേവാതി. ഇമസ്മിം പന സങ്ഗഹപകരണേ യോ യോ ചിത്തചേതസിക വിഭാഗോ രൂപവിഭാഗോച ഹേട്ഠാ വുത്തോ. തസ്സ സബ്ബസ്സ വസേന നാമരൂപസ്സ പരിഗ്ഗണ്ഹനം വിത്ഥാരപരിഗ്ഗഹോനാമ. അയംപന ആദികമ്മികാനം അവിസയോ. പടിവിദ്ധചതുസച്ചാനം പന ആഭിധമ്മികത്ഥേരാനം ഏവ വിസയോതി വേദിതബ്ബോ. നാമരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ പന നാമരൂപ മത്തതോ ഉദ്ധം അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി അഭാവദസ്സനതോച സരീരബ്ഭന്തരേ ജീവസഞ്ഞിതോ അത്താ അത്ഥി. സോ കരോതി, സോ പടിസംവേദേതി, സംസരതി, സന്ധാവതീതി ഏവം പവത്താ ദിട്ഠി പഹീയതി. സുദ്ധേ നാമേ ഏവവാരൂപേ ഏവവാ പുഗ്ഗലസത്തക്രിയസഞ്ഞിതാനം ഈഹാബ്യാപാരാനം സബ്ബസോ അഭാവദസ്സനതോ തദുഭയസംയോഗേഏവ തേസം ലബ്ഭമാനതാ ദസ്സനതോച തദുഭയംവാ ഏകമേകംവാ ഉദ്ദിസ്സ അത്താതി പവത്താ ദിട്ഠി പഹീയതി. അത്താ ജീവോ സത്തോ പുഗ്ഗലോ മനുസ്സോ ദേവോ ബ്രഹ്മാതി ഏവമാദീസു വോഹാരേസുച വോഹാര മത്തേ അട്ഠത്വാ അത്താനാമ ഏകന്തതോ അത്ഥി ജീവോനാമ ഏകന്തതോ അത്ഥീതിആദിനാ തദത്ഥാഭിനിവേസവസേന അതിധാവനഞ്ച പഹീയതീതി ദട്ഠബ്ബം. തദത്ഥാഭിനിവേസോതിച അത്താനാമ അത്ഥി ജീവോനാമ അത്ഥീതിആദിനാ ദള്ഹതരം അഭിനിവേസോ. അതിധാവനന്തി നാമരൂപം അത്താതിആദിനാ ഗഹണം. **പച്ചയപരിഗ്ഗഹോ**തി ഏത്ഥപി ദുവിധോ പച്ചയപരിഗ്ഗഹോ സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ചാതി. തത്ഥ വത്ഥാരമ്മണവസേന നാമസ്സ ചിത്തോതുകാഹാരവസേന രൂപസ്സ അവിജ്ജാതണ്ഹുപാദാനകമ്മവസേന തദുഭയസ്സച പച്ചയം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ സങ്ഖേപതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതിനാമ. ഹേട്ഠാ പച്ചയസങ്ഗഹേ വിഭത്തേഹി പടിച്ചസമുപ്പാദനയ പട്ഠാനനയേഹി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ വിത്ഥാരതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതിനാമ. ഏത്ഥപി പട്ഠാനനയേന പരിഗ്ഗഹോ ആദികമ്മികാനം അവിസയോഏവ. പച്ചയം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സപന യഥാവവത്ഥിതസ്സ സബ്ബസ്സ നാമരൂപസ്സ സബ്ബസോ പച്ചയായത്തവുത്തികതാദസ്സനതോ അഹേതുകദിട്ഠി പഹീയതി. അത്തനോ അനുരൂപപച്ചയസാമഗ്ഗിയാ വിനാ അഞ്ഞഥാ പവത്തിയാ അദസ്സനതോ ഇസ്സരനിമ്മാന കാലനിമ്മാനാദികാ വിസമഹേതുദിട്ഠിച പഹീയതി. ഹേതുസമ്ഭാരപച്ചയേഹി കമ്മപ്പവത്തിയാ വിപാകപ്പവത്തിയാച അഞ്ഞസ്സ കമ്മകാരകസ്സവാ വിപാക വേദകസ്സവാ കത്തുനോ അഭാവദസ്സനതോ കാരക വേദക ദിട്ഠി പഹീയതി. അനമതഗ്ഗേച സംസാരേ തീസു അദ്ധാസു ഹേതുഫല പരംപരാവസേന കേവലസ്സ നാമരൂപമത്തസ്സേവ പവത്തിദസ്സനതോ അഹോസിം നുഖോ അഹമതീതമദ്ധാനന്തി ഏവമാദികായ പുഗ്ഗലസത്ത വിസയായ സോളസവിധായ കങ്ഖായച അതിക്കമോ ഹോതി. സഭാവധമ്മപവത്തിയാച സുട്ഠു ദിട്ഠായ ദേസനാധമ്മസ്സ സുധമ്മതാ ദസ്സനതോ ബുദ്ധസുബുദ്ധതഞ്ച ദിസ്വാ സത്ഥരി കങ്ഖതി ധമ്മേ കങ്ഖതീതിആദിനയപവത്താ അട്ഠവിധാപി കങ്ഖാ പഹീയതീതി. ലോകുത്തരധമ്മാനം സങ്ഖതാനംപി സതം അസമ്മസനുപഗത്താ **തേഭൂമകസങ്ഖാരേസൂതി** വുത്തം. അനുസയസമൂഹനത്ഥഞ്ച സമ്മസനന്തി കത്വാ യത്ഥ കാമരാഗാദയോ അനുസയാ അനുസേന്തി. തേയേവ ധമ്മാ സമ്മസനാരഹാ ഹോന്തീതി വുത്തം തേഭൂമകസങ്ഖാരേസൂതി. ഇമസ്സ ച പദസ്സ ലക്ഖണത്തയം

സമ്മസന്തസ്സാതി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **അതീതാദിഭേദഭിന്നേസൂതി** അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദീഹി ഏകാദസഹി ഭേദേഹി ഭിന്നേസു. **ഖന്ധാദിനയംആരബ്ഭാതി** പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ വിഭത്തം ഖന്ധപഞ്ചകം ദ്വാരഛക്കം ആരമ്മണഛക്കം വിഞ്ഞാണഛക്കം ഫസ്സഛക്കം വേദനാഛക്കം സഞ്ഞാഛക്കന്തി ഏവമാദികം സമ്മസനഭൂമിവിഭാഗനയം ആരബ്ഭ അനുഗന്ത്വാ തംനയാനുസാരേനാതി അത്ഥോ. തത്ഥ പന തേവീസതിയാ ധമ്മകോട്ഠാസേസു യസ്സ യോ കോട്ഠാസോ പാകടോ ഹോതി. തേന തം ഗഹേത്വാ സമ്മസനം ആരഭിതബ്ബം. സക്കോന്തേന പന സബ്ബമ്പി ഗഹേത്വാ ആരഭിതബ്ബമേവ. **കലാപവസേനസംഖിപിത്വാതി** ഖന്ധപഞ്ചകേന യേ രൂപം താവ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാദിഭേദഭിന്നംപി സമാനം സബ്ബം ഏകരൂപപിണ്ഡഭാവേന സംഖിപിത്വാ ഏസ നയോ വേദനാ ദീസുപീതി. തത്രായം നയോ. യംകിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തംവാ ബഹിദ്ധാവാ ഓളാരിതംവാ സുഖുമംവാ ഹീനംവാ പണീതംവാ യം ദൂരേ സന്തികേവാ. സബ്ബം രൂപം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന അനത്താ അസാരകട്ഠേന. യാകാചി വേദനാ.ല. യാകാചി സഞ്ഞാ.ല. യേകേചി സങ്ഖാരാ.ല. യംകിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം.ല. സബ്ബം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന. ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി. ഏത്ഥച സബ്ബം രൂപം.ല. സബ്ബം വിഞ്ഞാണന്തി ഗഹണമേവ കലാപവസേന സങ്ഖിപനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **അനിച്ചംഖയട്ഠേനാതി** ഏത്ഥ രൂപം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന. വേദനാ അനിച്ചാ. സഞ്ഞാ അനിച്ചാ. സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ. വിഞ്ഞാണം അനിച്ചം ഖയട്ഠേനാതിആദിനാ നയേന സമ്മസിതബ്ബധമ്മപരിഗ്ഗഹേന സഹേവ സമ്മസനം കാതബ്ബം. ഇതരഥാ സമ്മസനം ന രുഹതി. തദത്ഥസ്സ പന പാകടത്താ ഇധ അനിച്ചം ഖയട്ഠേനാതിആദിനാ സമ്മസനപദമേവ ഥേരേന ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തത്ഥ രൂപം അനിച്ചം ഖയട്ഠേനാതി തംതംരൂപം ഞാണേന ദള്ഹം ഗഹേത്വാ അയം പഥവിധാതു അനിച്ചാ ഖയട്ഠേന. അയം ആപോധാതു അനിച്ചാ ഖയട്ഠേനാതിആദിനാ സമ്മസനം കാതബ്ബം. തത്ഥ ഇമസ്മിം കായേ സബ്ബം ഥദ്ധക്രിയാമത്തം പഥവീനാമ. സാച ക്രിയാ സീതുണ്ഹപരിവത്തിയാവാ പരിവത്തതി. നാനാഹാരപരിവത്തിയാ വാ നാനാചിത്തപരിവത്തിയാവാ നാനിരിയാപഥപരിവത്തിയാവാ നാനാ കായികക്രിയാ പരിവത്തിയാവാ പരിവത്തതി. നാനാസന്തതി സങ്കന്തി ഹോതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ നവനവാസു ക്രിയാസന്തതീസു പാതുഭോന്തീസു പുബ്ബപുബ്ബക്രിയാസന്തതിയോ നസ്സന്തി. യസ്മാച സന്തതി നാമ ധമ്മതോ വിസും നത്ഥി, തസ്മാ നവനവസന്തതീനം പാതുഭാവോനാമ നവനവക്രിയാനം ഉപ്പത്തിഏവ. പുബ്ബപുബ്ബസന്തതീനം നസ്സനംനാമ പുബ്ബപുബ്ബ ക്രിയാനം ഭിജ്ജനമേവാതി. ഏവം അത്തനോ കായേ നാനാഥദ്ധക്രിയാനം പരിവത്തിം പസ്സന്തോ പഥവിധാതുയാ ഖയവയം പസ്സതി. തഞ്ച പസ്സന്തോ തംസഹജാതാനം രൂപാനം ഖയവയം പസ്സതിയേവ. ആപോ നാമ ആബന്ധനക്രിയാമത്തം. തേജോനാമ സീതക്രിയാമത്തം ഉണ്ഹ ക്രിയാമത്തഞ്ച. വായോനാമ വിത്ഥമ്ഭനക്രിയാമത്തം. ഇമാച ക്രിയാ ഖണേ ഖണേ പരിവത്തന്തിയേവ. ഇമാസഞ്ച, വിസും വിസും സന്തതിപരിവത്തിം പസ്സന്തോ ആപാദീനം തംസഹജാതരൂപാനഞ്ച ഖയവയം പസ്സതി. സന്തതിപരിവത്തിം പന ബഹിദ്ധാ ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ ജാനാതി, സരീരബ്ഭന്തരേ പന കായസംഫസ്സേന ജാനാതി. സന്തതിസരീരഭൂതാനം പന ധാതൂനം ഖയവയം ഞാണേനഏവ പസ്സതി. തസ്മാ അത്തനോ സരീരബ്ഭന്തരേ തംതംസന്തതി പരിവത്തിം ഞത്വാവാ തഥാ തഥാ കപ്പേത്വാ വാ രൂപധാതൂനം അനിച്ചത്തം ഞാണേന സുദിട്ഠം കത്വാ പുനപ്പുനം സമ്മസിതബ്ബം. സേസഖന്ധേസുപി

തംതംസന്തതിനാനാത്തം ഞത്വാ വേദനാദീനം ഖയവയം സുദിട്ഠം കത്വാ സമ്മസനം കാതബ്ബന്തി. **ഭയട്ഠേനാ**തി ഭായിതബ്ബട്ഠേന. യഞ്ഹി അനിച്ചം ഹോതി. ഖണമത്തേപി വിപരിണാമധമ്മം. തം ഏകന്തേന ഭായിതബ്ബമേവ. കസ്മാ, തഞ്ഹി യോ അഭായിത്വാ വിസ്സാസം കരോതി. ഏതം മേതി അത്തനോ അങ്ഗം കത്വാ പരിഹരതി. തം അപരിയന്തേഹി അനേകസഹസ്സേഹി അഭിസങ്ഖരണദുക്ഖേഹിവാ വിപരിണാമദുക്ഖേഹിവാ അഭിണ്ഹം പീളേതി. ബാധതി. ഇതി നാനാദുക്ഖധമ്മേഹി അഭിണ്ഹം സമ്പടിപീളനസഭാവത്താ ഏകന്തേന ഭായിതബ്ബട്ഠേന ദുക്ഖംനാമാതി. അത്തപടിപക്ഖത്താ അനത്താ. യോ ഹി ഇതോ ഉദ്ധം മയ്ഹം അബ്ഭന്തരിമതരോനാമ നത്ഥീതി ഏവം പരമജ്ഝത്തഭാവേന പരിഗ്ഗഹിതോ ഹോതി. സോ അത്താതി വുച്ചതി. കതമോ പന തഥാപരിഗ്ഗഹി തബ്ബോതി. യോ അത്തനോ വസേ സബ്ബസോ വത്തതി. യഥാ വുത്തേഹി അഭിസങ്ഖരണകിച്ചേഹി വിനാ കേവലം അത്തനോ ഛന്ദേനവാ വസേനവാ അജ്ഝാസയേനവാ ആണാവിധാനേനവാ നിച്ചം അവിരജ്ഝമാനോ പവത്തതി. സോ തഥാ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബോതി. തഥാരൂപോ ഏവ ഹി ധമ്മോ നിച്ചം സുഖകാമാനം ദുക്ഖപടികൂലാനം സത്താനം അത്തകിച്ചം കരോതി നാമാതി. യോ പന നിച്ചം സുഖകാമാനം തേസം യഥാപവത്തം സുഖം വിദ്ധംസേതി വികിരേതി. ദുക്ഖപടികൂലാനം തേസം അഭിസങ്ഖരണാദി മൂലകം നാനാദുക്ഖം ജനേതി വഡ്ഢേതി. സോ അത്തപടിപക്ഖോഏവ ഹോതി. ഇദഞ്ച രൂപം ഏദിസമേവ ഹോതി. ഇതി അത്തകിച്ചസ്സ അകരണതോ അത്തപടിപക്ഖകിച്ചസ്സ കരണതോച രൂപം അനത്താനാമാതി. കസ്മാ പനേതം അത്തനോ വസേ നവത്തതി അത്തകിച്ചം ന കരോതി അത്തപടിപക്ഖകിച്ചം കരോതീതി ആഹ **അസാരകട്ഠേനാ**തി. തത്ഥ സാരോനാമ പച്ചയസാമഗ്ഗിയാ വിനാ കേവലം അജ്ഝാസയമത്തേന ഉപ്പജ്ജിതുംവാ ഉപ്പജ്ജിത്വാച പച്ചയുപത്ഥമ്ഭേന വിനാ യദിച്ഛകം പതിട്ഠാതും വാ സമത്ഥഭാവസങ്ഖാതോ ഥാമബലവിസേസോ വുച്ചതി. രൂപം പന സയംപി ഏവരൂപോ സാരോനാമ ന ഹോതി. നച ഏവരൂപേന സാരേന യുത്തന്തി. നഹി തസ്സ പച്ചയസാമഗ്ഗിയാ വിനാ ഉപ്പജ്ജിതുംവാ ഉപ്പജ്ജിത്വാപി പച്ചയുപത്ഥമ്ഭേന വിനാ ഖണമത്തംപി പതിട്ഠാതുംവാ ഥാമോവാ ബലംവാ അത്ഥി. യഞ്ച അത്തനോ ഥാമേന ബലേന വിനാ കേവലം പച്ചയസാമഗ്ഗി ബലേനേവ ഉപ്പജ്ജതി. പച്ചയുപത്ഥമ്ഭേനേവ പതിട്ഠാതി. തം അനേക സഹസ്സാനി പച്ചയാഭിസങ്ഖരണദുക്ഖാനി ജനേത്വാ ഏകന്തേന നിച്ചം അത്തപടിപക്ഖകിച്ചം കരോതി, പീളേതി, ബാധതിയേവാതി. ഏസനയോ വേദനാ അനിച്ചാ ഖയട്ഠേനാതിആദീസു. ഇതി ലക്ഖണത്തയം സമ്മ സന്തസ്സാതി സമ്ബന്ധോ. **അദ്ധാനവസേനാ**തി ഏകേകഭവപരിച്ഛിന്നസ്സ പവത്തകാലസ്സ വസേന. നഹി ഭവന്തരേ ഉപ്പന്നം ഖന്ധപഞ്ചകം അഞ്ഞം ഭവന്തരം ഗച്ഛതി. തസ്മിം തസ്മിം ഭവേഏവ അസേസം നിരുജ്ഝതീതി. അപിച, ഏകസ്മിം ഭവേപി തിണ്ണം വയാനം മന്ദാദീനം ദസന്നം ദസകാനം സംവച്ഛരഉതു മാസ പക്ഖതിഥി അഹോരത്തി യാമ പഹാരാദീനഞ്ച വസേന അദ്ധാനഭേദോ യോജേതബ്ബോ. **സന്തതിവസേനാ**തി സഭാഗേകസന്താനവസേന പവത്തമാനായ രൂപസന്തതിയാവാ അരൂപ സന്തതിയാവാ വസേന. **ഖണവസേനാ**തി രൂപാരൂപധമ്മാനം ആയു പരിമാണസങ്ഖാതസ്സ ഖണസ്സ വസേന. ഏത്ഥച ഖണവസേന സമ്മസനംനാമ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനം ഏവ വിസയോ സിയാ, ന സാവകാനം. നഹി തേ ഏവം പരിത്തകേ ഖണേ ഉപ്പാദംവാ നിരോധംവാ സമ്പാപുണിതും സക്കോന്തീതി. തസ്മാ അദ്ധാസന്തതിവസേന സമ്മസനമേവ ഇധാ ധിപ്പേതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

**ലക്ഖണത്തയംസമ്മസന്തസ്സാതി** തേസു തേഭൂമക സങ്ഖാരേസു ധമ്മേസു തിലക്ഖണാനി ആരോപേത്വാ തേ ധമ്മേ പുനപ്പുനം ആമസന്തസ്സ പരിമജ്ജന്തസ്സ. തേസം ധമ്മാനം അനിച്ച ജാതികതംവാ ദുക്ഖജാതികതംവാ അനത്തജാതികതംവാ ഞാണേ സുട്ഠു പാകടം കരോന്തസ്സാതി അത്ഥോ. വിസേസതോ പന ഇമസ്മിം ഞാണേ അനിച്ചലക്ഖണദസ്സനമേവ പധാനം. തസ്മിം ദിട്ഠേയേവ ഇതരാനി കമേന ദിട്ഠാനി ഹോന്തി. അദിട്ഠേച അദിട്ഠാനീതി. തസ്മാ ആദിതോ അനിച്ചലക്ഖണസ്സേവ സുട്ഠു പാകടഭാവോ അധിപ്പേതോതി. **തേസ്വേവാതി** തേഭൂമകസങ്ഖാരേസു ഏവ. **പച്ചയവസേനാതി** രൂപക്ഖന്ധേ താവ അവിജ്ജാതണ്ഹുപാദാനകമ്മാഹാരസങ്ഖാതാനം പച്ചയാനം വസേന. വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരേസു പന ആഹാരട്ഠാനേ ഫസ്സോ വത്തബ്ബോ. വിഞ്ഞാണേച നാമരൂപം. തത്രായം നയോ. അതീതാനന്തരഭവേ അവിജ്ജാതണ്ഹുപാദാന കമ്മേസു അപ്പഹീനവസേന സമുദിതേസു ഇമസ്മിം ഭവേ പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ രൂപസന്തതിയോ വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാര വിഞ്ഞാണസന്തതിയോച സമുദേന്തി. യാവ മരണകാലാ ഖണേ ഖണേ നാനാകലാപവസേന ഉദേന്തി പസവന്തി. തേസു പന തസ്മിം ഭവേ ഏവ പഹീനവസേന നിരുദ്ധേസു താ രൂപാരൂപസന്തതിയോ നിരുജ്ഝന്തി. ഭവന്തരേ പുന അനുപ്പാദസങ്ഖാതം നിരോധം പാപുണന്തി. ഏത്ഥ പന യഥാ ഉദകേ സതി മച്ഛാനാമ ഹോന്തി, അസതി ന ഹോന്തി. ഏവം കമ്മജേസു നാമരൂപേസു സതി ഇതരാനി നാമരൂപാനി ഹോന്തി. അസതി ന ഹോന്തീതി ഇതരാനി സബ്ബാനി കമ്മജേസു സങ്ഗഹേത്വാ കമ്മവസേന ഉദയബ്ബയവിധാനം ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം അവിജ്ജാതണ്ഹുപാദാനകമ്മപച്ചയാനം വസേന പഞ്ചക്ഖന്ധസ്സ ഉദയബ്ബയപവത്തി ഹോതീതി. കമ്മവസേന പന ഇമസ്മിം ഭവേ സമുദേന്താനിപി പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ ഖണേ ഖണേ കബളീകാരാഹാരൂപത്ഥമ്ഭനം ലദ്ധാ ഏവ യഥാ പവത്തരൂപസന്തതിയോ അനുബന്ധ മാനാ നവനവാ രൂപസന്തതിയോ സമുദേന്തി. അലദ്ധാ പന നിരുജ്ഝന്തി. തം സന്തതിയം പുന അനുപ്പാദസങ്ഖാതം ഏകഭവനിരോധം പാപുണന്തി, യഥാ പവത്തസന്തതിയോ വാ ഛിജ്ജന്തി ഭിജ്ജന്തി അന്തരധായന്തീതി.

വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരാ പന ബഹിദ്ധാ ആരമ്മണേസു ആപാതാഗതേസു ആരമ്മണസമ്ഫസ്സം ലദ്ധാഏവ ഛദ്വാരികാ കുസലാകുസലവിപാക ക്രിയഭൂതാ സമുദേന്തി. നവനവാ സന്തതിയോ പാതുഭവന്തി. അലദ്ധാ പന നിരുജ്ഝന്തി. സന്തതിം ന ഘടേന്തി. വിഞ്ഞാണംച സഹജാത നാമേച വത്ഥുരൂപേച പവത്തമാനേഏവ പവത്തതി. നിവത്തമാനേ നിവത്തതീതി. **ഖണവസേനാതി** വുത്തപ്പകാരേ പച്ചയേ അനപേക്ഖിത്വാ കേവലം നാമരൂപാനം പവത്തിക്ഖണവസേന. ഖണസദ്ദേന ചേത്ഥ സമ്മസനഞാണേ വുത്തരൂപസന്തതി നാമസന്തതിയോപി ഗഹേതബ്ബാ. നഹി സാവകാനം ഞാണം ഖണവസേന നാമരൂപാനം ഉദയംവാ വയം വാ സമ്പാപുണിതും സക്കോതീതി. യഥാ പന രത്തന്ധകാരേ അന്തോ ലേണേ മഹന്തോ തമോഖന്ധോ ജായതി. ദീപം ജാലേന്തസ്സ പന ദീപോഭാസോ ഏകക്ഖണേ ഏവ സകലം അന്തോലേണം ഫരമാനോ ഉദേതി. തമോഖന്ധോ വേതി. ആലോകസ്സ ഉദയോ ഹോതി. തമോഖന്ധസ്സ വയോ. പുന ദീപേ നിബ്ബാപീയമാനേ തമോഖന്ധസ്സ ഉദയോ ഹോതി. ആലോകസ്സ വയോ. ഏവ മേവം സരീരേ നാനാഉതുവസേനവാ നാനാഹാരവസേനവാ നാനാചിത്ത വസേനവാ നാനിരിയാപഥവസേനവാ നാനാപയോഗവസേനവാ ഉദയപക്ഖാനം വയപക്ഖാനഞ്ച നാനാസന്തതീനം

ഉദയഞ്ച ഉദയതോ വയഞ്ച വയതോ സുദിട്ഠം കത്വാ സമനുപസ്സന്തസ്സാതി അത്ഥോ. ഏവം സമനുപസ്സന്തസ്സ പന ആരദ്ധവിപസ്സകഭാവം പത്തസ്സ ഉദയബ്ബയ ഞാണേ തിക്ഖേ സൂരേ വഹന്തേ ദസവിധാ വിപസ്സനുപക്കിലേസസങ്ഖാതാ പാരിപന്ഥകധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി. തേ ദസ്സേതും ഓഭാസോതിആദിഗാഥ മാഹ. തത്ഥ **ഓഭാസോ**തി വിപസ്സനാ ചിത്തസമുട്ഠിതോ സരീരോഭാസോ. **പീതീ**തി വിപസ്സനാചിത്തസമ്പയുത്താ പഞ്ചവിധാ പീതി. **പസ്സദ്ധീ**തി ദുവിധാപസ്സദ്ധി. **അധിമോക്ഖോ**തി സദ്ധാധിമോക്ഖോ. **പഗ്ഗഹോ**തി വീരിയം. **സുഖ**ന്തി സോമനസ്സം. **ഞാണ**ന്തി വിപസ്സനാ ഞാണം. **ഉപട്ഠാന**ന്തി സതി. **ഉപേക്ഖാ**തി തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ചേവ ആവജ്ജനുപേക്ഖാ ച. **നികന്തീ**തി ഓഭാസാദീഹി സഹ വിപസ്സനായ ആലയം കുരുമാനാ സുഖുമാ തണ്ഹാ. അയമേവ പന ഏകന്തതോ വിപസ്സനുപക്കിലേസോ ഹോതി. ഓഭാസാദയോ പന തസ്സാ വത്ഥുഭൂതത്താ ഉപക്കിലേസാതി വുത്താ. തേസു ഹി ഉപ്പജ്ജമാനേസു ന വത മേ ഇതോ പുബ്ബേ ഏവരൂപോ ഓഭാസോ ഉപ്പന്നപുബ്ബോ. ഏവരൂപാ പീതി.ല. ഉപേക്ഖാ ഉപ്പന്നപുബ്ബാ അദ്ധാ മഗ്ഗം പത്തോസ്മി. ഫലം പത്തോസ്മീതി ഏവം അസ്സാദസഹിതാ അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞാ അഫലേ ഫലസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി. തദാ കോചി അബ്യത്തോ യോഗാവചരോ കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അധിമാനവസേന വിക്ഖിപന്തോ വിചരതീതി. ബ്യത്തോ പന താവദേവ സഭിം പടിലഭിത്വാ ഇദാനി മമ ഏതേസു ഓഭാസാദീസു ഏതം മമ ഏസോ ഹ മസ്മി ഏസോ മേ അത്താതി ചിത്തസ്സ നികാമനാകാരോ പഞ്ഞായതി. നച ലോകുത്തരധമ്മോനാമ ഈദിസസ്സ നികാമനസ്സ വത്ഥു. അദ്ധാ മമ സംകിലേസധമ്മോ ഉപ്പന്നോ. സോ വഡ്ഢമാനോ മം നിയ്യാനമുഖതോ പാതേത്വാ വട്ടമുഖേ യോജേസ്സതി. ഹന്ദ തേസ്വേവ ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ നികന്തിം സോധേത്വാ യഥാപവത്തം വിപസ്സനാവീഥിം പടിപാദേസ്സാമീതി തേ ഓഭാസാദയോ ഏവ താവ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. അയം മേ ഓഭാസോ അനിച്ചോ ഖയട്ഠേന ദുക്ഖോ ഭയട്ഠേന അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതിആദിനാ സമ്മസതീതി അത്ഥോ. ഏവം തേ ഓഭാസാദികേ വിപസ്സനായ ഉപക്കിലേസഭൂതേ പരിപന്ഥ ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തപ്പരിഗ്ഗഹവസേന തേസു നികന്തിം പരിയാദി യിത്വാ ഠിതസ്സ ഉപ്പന്നം മഗ്ഗാമഗ്ഗലക്ഖണവവത്ഥാനഞാണം മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണ ദസ്സനവിസുദ്ധിനാമ. അമഗ്ഗേസു ഓഭാസാദീസു മഗ്ഗസഞ്ഞാമലതോ യഥാ വുത്തനികന്തിമലതോച വിസുദ്ധത്താ. തഞ്ഹി ഞാണം തേസു നികന്തിയാപി വിക്ഖമ്ഭിതായ ഏവ ഓഭാസാദിപടിബന്ധതോ സുട്ഠു പരിസുദ്ധംനാമ ഹോതീതി.

**[വർ൫] വിഭാവനിയം** പന

അനിച്ചാദിവസേന ഓഭാസാദി പടിബന്ധപരിഗ്ഗഹം വിസും അവത്വാ മഗ്ഗാമഗ്ഗജാനനമത്തേനേവ മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിനാമ വുത്താ. സാ അട്ഠകഥായ ന സമേതി.

**തഥാ പരിപന്ഥവിമുത്തസ്സാ**തി തഥാ പരിഗ്ഗഹേത്വാ തതോ വിപസ്സനുപക്കിലേസപരിപന്ഥതോ വിമുത്തസ്സ **യാവാനുലോമാ**തി യാവഅനുലോമഞാണാ. തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **വിപസ്സനാപരിപാകംആഗമ്മാ**തി സങ്ഖാരുപേക്ഖാഭാവം പത്വാ തിവിധ വിമോക്ഖമുഖഭാവപ്പത്തിയാചേവ സത്തഅരിയപുഗ്ഗലവിഭാഗസ്സ പച്ചയ ഭാവപ്പത്തിയാച വിപസ്സനാഞാണസ്സ പരിപാകം ആഗമ്മ പടിച്ച. ഇദാനി അപ്പനാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി വത്തബ്ബക്ഖണേതി സമ്ബന്ധോ. **അപ്പനാ** തിച

സോതാപത്തിമഗ്ഗഅപ്പനാ. **ദ്വേതീണിവിപസ്സനാചിത്താനീ**തി തിക്ഖപഞ്ഞസ്സ ദ്വേ വിപസ്സനാചിത്താനി. മന്ദപഞ്ഞസ്സ തീണി വിപസ്സനാചിത്താനി. **യംകിഞ്ചീ**തി തീസു ലക്ഖണേസു അഞ്ഞതരം യംകിഞ്ചി.
**യാസിഖാപത്താസാനുലോമാസങ്ഖാരുപേക്ഖാ**തി മത്ഥകപത്താ അനുലോമഞാണസഹിതാ യാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ അത്ഥി. സാ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാതിച വുച്ചതീതി യോജനാ. സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം അനുലോമഞാണന്തി ഇമാനി ദ്വേ ഞാണാനി വുട്ഠാനഗാമിനി വിപസ്സനാനാമാതി വുച്ചന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഇദം പന പരിപാകഗതവിപസ്സനാ ദസ്സനവചനം. ഏത്ഥച **വുട്ഠാന**ന്തി മഗ്ഗോ വുച്ചതി. സോ ഹി വിപസ്സനാഞാണസ്സ ആരമ്മണഭൂത സങ്ഖാരനിമിത്തതോവാ സയം സംയോജനവത്ഥുഭാവതോവാ വുട്ഠാതി. തം സമങ്ഗിപുഗ്ഗലംവാ പുഥുജ്ജനഭാവതോ സമുദയപഹാനവസേന വട്ട പവത്തതോച വുട്ഠാപേതി. തസ്മാ വുട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. അവസ്സം വുട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി ഏതായാതി വുട്ഠാനഗാമിനീതി ഏവം ഭിന്നം ഞാണാനം വുട്ഠാന ഗാമിനിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. **തതോപര**ന്തി ഭിന്നംവാ തിണ്ണംവാ വിപസ്സനാ ചിത്താനം പവത്തിയാ പരം **നിബ്ബാനം ആലമ്ബിത്വാ**തി മഗ്ഗസ്സ ആവജ്ജനട്ഠാനിയം ഹുത്വാ തസ്സ പുരേചരഭാവേന നിബ്ബാനമേവ ആരമ്മണം കത്വാ. തതോ യേവച തം വിപസ്സനാനാമം നലഭതീതി. **പുഥുജ്ജന ഗോത്തമഭിഭവന്ത**ന്തി ഏതേന ഗോത്തം ഭവതി അഭിഭവതീതി **ഗോത്രഭു**. ഗോത്തന്തി ചേത്ഥ പരിപുണ്ണകിലേസ സമായോഗേന അനരിയഭാവസങ്ഖാതാ പുഥുജ്ജനജാതി വുച്ചതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. **അരിയഗോത്തമഭിസമ്ഭോന്തഞ്ചാ**തി ഏതേന ഗോത്തം ഭവതി പാപുണാതീതി ഗോത്രഭു. ഗോത്തന്തിച തംതം കിലേസ വിസുദ്ധഭാവ സങ്ഖാതാ അരിയജാതി വുച്ചതീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. മഗ്ഗോ അപ്പനാ വീഥിം ഓതരതീതി സമ്ബന്ധോ. **ദുക്ഖസച്ചംപരിജാനന്തോ**തി തേഭൂമക ധമ്മാനം ഏകന്തദുക്ഖഭാവം പരിച്ഛിജ്ജ ജാനന്തോ. പരിജാനനഞ്ചേത്ഥ തേസം ദുക്ഖഭാവ പടിച്ഛാദകസ്സ സമ്മോഹസ്സ പഹാനമേവ ദട്ഠബ്ബം. **സമുദയ സച്ചംപജഹന്തോ**തി അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ അനുസയഭാവേന പവത്തമാനം തണ്ഹാസങ്ഖാതം സമുദയസച്ചം ഏകദേസേനവാ അനവസേസേനവാ അപച്ഛാവത്തികം കത്വാ പജഹന്തോ. **നിരോധസച്ചംസച്ഛികരോന്തോ**തി ചക്ഖുമാ വിയ നഭമജ്ഝേ വിരോചമാനം ചന്ദമണ്ഡലം അത്തനോ സന്താനേ ഏകദേസസ്സവാ സകലസ്സവാ കിലേസ വട്ടസ്സവാ ആയതിം ഭാവിനോ വിപാകവട്ടസ്സംവാ അത്തനോ സന്താനേ പുന അനുപ്പാദധമ്മഭാപത്തിവസേന നിരോധസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം പച്ചക്ഖം കരോന്തോ. **മഗ്ഗസച്ചംഭാവനാവസേനാ**തി ഇതോ പുബ്ബേ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അനുപ്പന്നപുബ്ബസ്സ അട്ഠംങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസച്ചസ്സ ഉപ്പാദനസങ്ഖാതായ ഭാവനായ വസേന. മഗ്ഗചേതനായ പന ആനന്തരികഫലത്താ തങ്ഖണേ അപനീതഗ്ഗികേ പദേസേ പുന ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ നിബ്ബാപേന്തോ വിയ മഗ്ഗാനുകൂലപവത്തിവസേന ദുക്ഖപരിജാനനാദീനി ചത്താരി കിച്ചാനി അനുകുബ്ബന്താനി തതോപരം ദ്വേവാ തീണിവാ ഫലചിത്താനി പവത്തന്തി. തതോപരം ഭവങ്ഗപാതോ ഹോതീതി ദസ്സേതും **തതോപര**ന്തിആദിമാഹ. യഥാ പന പസാദചക്ഖുനാവാ ദിബ്ബചക്ഖുനാവാ കിഞ്ചിരൂപം പസ്സന്തസ്സ താനി ചക്ഖൂനി തം രൂപം പച്ചക്ഖം കത്വാ പച്ഛാ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സപി പച്ചക്ഖതോ പാതുഭൂതം കത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. ന താവ തേസം ഉപ്പത്തിക്ഖണേ തം രൂപം തസ്സ അഹം ഇദംനാമ പസ്സാമീതി പാകടം ഹോതി. പച്ഛാ പന പച്ചവേക്ഖന വാരേസു പവത്തമാനേസുഏവ തംരൂപം തദനുബന്ധാച നാനാകാരാ തസ്സ പാതുഭൂതാ ഹോന്തി. ഏവമേവം ഇധപി പച്ചവേക്ഖനവാരേസു

പവത്തമാനേസുഏ്വവ നിബ്ബാനഞ്ച തദനുബന്ധാനി മഗ്ഗഫലാദീനിച പാതുഭവന്തീതി വുത്തം **പുനഭവങ്ഗം.ല. പവത്തന്തീ**തി. ഇദാനി പച്ചവേക്ഖനഞാണസ്സ ഭൂമിം ദസ്സേതും **മഗ്ഗംഫലഞ്ചനിബ്ബാന**ന്തിആദിഗാഥ മാഹ. തത്ഥ **പണ്ഡിതോ**തി അരിയായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഫലട്ഠോ. **ഹീനേ**തി പഹീനേ. **സേസേ**തി അപഹീനേ ഉപരിമഗ്ഗവജ്ഝേ. ഇമാനി പന ദ്വേ പഹീനാവസിട്ഠംകിലേസപച്ചവേക്ഖനാനി കേസഞ്ചി ജീവിതസമസീസിപുഗ്ഗലാനം കിലേസ വിഭാഗേസു അകോവിദാനഞ്ച നലബ്ഭന്തീതി വുത്തം **പച്ചവേക്ഖതിവാനവാ**തി. ഏത്ഥച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ താവ സബ്ബപഥമം മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖനം വുത്തം. തതോ ഫലപച്ചവേക്ഖനം. തതോ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖനം. തതോ അവസിട്ഠംകിലേസപച്ചവേക്ഖനം. അവസാനേ നിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖനം വുത്തം. പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠംകഥായം പന സബ്ബപഥമം കിലേസപച്ചവേക്ഖനം അധിപ്പേതം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ പച്ചവേക്ഖനേസു പഥമം കിലേസപച്ചവേക്ഖനം ഹോതി. തതോ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖനാനീതി. തം പന പാളിയം പച്ചവേക്ഖന ഞാണസ്സ നിദ്ദേസതോ പുബ്ബേ പഥമം ഛിന്നമനുപസ്സനേ പഞ്ഞാവിമുത്തി ഞാണന്തി ഏവം വിസും വിമുത്തിഞാണസ്സ ആഗതത്താ വുത്തം. തത്ഥ ഛിന്നന്തി തേന തേന മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നം കിലേസജാതന്തി അത്ഥോ. പാളി അനു സാരേന വുച്ചമാനേ പന പഥമം പഹീനം കിലേസാനം പച്ചവേക്ഖനം. തതോ പച്ചേകം മഗ്ഗങ്ഗബോജ്ഝങ്ഗാദീനം പച്ചവേക്ഖനം. തതോ തേസം ആരമ്മണഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പച്ചവേക്ഖനം. തതോ ഫലധമ്മാനം പച്ചവേക്ഖനം. തതോ തേസം ആരമ്മണഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പച്ചവേക്ഖനന്തി വത്തബ്ബം ഹോതി. പാളിയഞ്ഹി പച്ചവേക്ഖനഞാണനിദ്ദേസേ നിബ്ബാനം മഗ്ഗവാരേപി ഫലവാരേപി ദ്വിക്ഖത്തും ആഗതന്തി. ഇതി നിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖനം നാമ ഇതരേസം പച്ചവേക്ഖനാനം ആദിമ്ഹിവാ മജ്ഝേ അന്തരന്തരാവാ അവസാനേവാ യത്ഥകത്ഥചി പവത്തതീതി സിദ്ധം ഹോതി. തഥാ കിലേസപച്ചവേക്ഖനംപി മഗ്ഗഫലപച്ചവേക്ഖനാനം ആദിമ്ഹിവാ പച്ഛാവാതി. ഏവഞ്ഹി സതി മഗ്ഗം ഫലഞ്ച നിബ്ബാനന്തി അയം ഗാഥാപി അവിരുദ്ധാ ഹോതീതി. ഏവഞ്ച കത്വാ അധിമാനനിദ്ദേസട്ഠംകഥാസു സോ ഹി മഗ്ഗഫലനിബ്ബാന പഹീന കിലേസാ വസിട്ഠംകിലേസ പച്ചവേക്ഖനേന സഞ്ജാതസോമനസ്സോ അരിയഗുണപടിവേധേ നിക്കങ്ഖോതി വുത്തം. ഏത്ഥച സോതാപന്നസ്സ പഞ്ച പച്ചവേക്ഖനാനി ഹോന്തി. തഥാ സകദാഗാമിസ്സ പഞ്ച. അനാഗാമിസ്സ പഞ്ച. അരഹതോ പന അവസിട്ഠംകിലേസോനാമ നത്ഥീതി ചത്താരീതി ഏകൂനവീസതി പച്ചവേക്ഖനാനി ഹോന്തീതി. ഇദഞ്ച പരിപുണ്ണ വസേന ലബ്ഭമാനം സന്ധായ വുത്തം. അപരിപുണ്ണംപി പന ഹോതിയേവ. തഥാ ഹി ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തഅട്ഠംകഥായം സാ പന ന സബ്ബേസം പരിപുണ്ണാ ഹോതി. ഏകോ ഹി പഹീനകിലേസമേവ പച്ചവേക്ഖതി. ഏകോ അവസിട്ഠംകിലേസമേവ. ഏകോ മഗ്ഗമേവ. ഏകോ ഫലമേവ. ഏകോനിബ്ബാനമേവ. ഇമാസു പന പഞ്ചസുപച്ചവേക്ഖനാസു ഏകംവാദ്വേവാ നോ ലദ്ധും നവട്ടതീതി വുത്തം. ഏവം ഛബ്ബിസുദ്ധികമേന ഭാവേതബ്ബോ ചതുബ്ബിധോ മഗ്ഗോ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിനാമ വുച്ചതീതി സമ്ബന്ധോ. മഗ്ഗസദ്ദേന ചേത്ഥ ചതുബ്ബിധം മഗ്ഗഞാണം തദനുകൂലപവത്തിവസേന ഫലഞാണഞ്ച ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ഏത്ഥാ**തി വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനേ. **തത്ഥാ**തി തേസു അനുപസ്സനാ മഗ്ഗഫലേസു. അഭിനിവിസനം അഭിനിവേസോ. ഹേട്ഠാ സിലാപഥവിയം നിഖാതസിനേരുപാദസ്സ വിയ അജ്ഝത്തഖന്ധേസു ദള്ഹം ഗഹേത്വാ പവത്തീതി അത്ഥോ. അത്താ ഇതി അഭിനിവേസോ

അത്താഭിനിവേസോ. തം **അത്താഭിനിവേസം. മുഞ്ചന്തീ**തി അജ്ഝത്തധമ്മാനം കേവലം പച്ചയായത്ത വുത്തിതായ ഖണഭങ്ഗസ്സച അദിട്ഠത്താ സോ അഭിനിവേസോ പവത്തതി. തസ്മാ തം ദ്വയം സുദിട്ഠം കത്വാ രൂപം അനത്താ വേദനാ അനത്താതിആദിനാ പുനപ്പുനം സമനുപസ്സനാവസേന തം അഭിനിവേസം വിമോചയമാനാതി അത്ഥോ. **വിമോക്ഖമുഖം ഹോതി,** സുഞ്ഞതവിമോക്ഖ സങ്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഫലസ്സച പവേസനദ്വാരഭൂതത്താ, **വിപല്ലാസ നിമിത്തന്തി** വിപരീതവസേന ആസനം ഉപഗമനം പവത്തനംവാ വിപല്ലാസോ. അനിച്ചേ നിച്ചന്തി ഉപഗമനം പവത്തനംവാതി അത്ഥോ. സോ ഏവ കിലേ സുപ്പത്തിയാ ആസന്നകാരണത്താ നിമിത്തന്തി വിപല്ലാസനിമിത്തം. **മുഞ്ചന്തീ**തി അജ്ഝത്തധമ്മാനം ഖണഭങ്ഗസ്സ അദിട്ഠത്താ തംനിമിത്തം ഹോതീതി തേസം ഖണഭങ്ഗം സുദിട്ഠം കത്വാ രൂപം അനിച്ചം വേദനാ അനിച്ചാതിആദിനാ പുനപ്പുനം സമനുപസ്സനാവസേന തംനിമിത്തം വിമോചയമാനാതി അത്ഥോ. **തണ്ഹാപണിധി**ന്തി തണ്ഹാഏവ അഭിസങ്ഗവസേന ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ പണിദഹനതോ ദള്ഹം ഥപനതോ പണിധീതി തണ്ഹാപണിധി. തംതണ്ഹാ പണിധിം. **മുഞ്ചന്തീ**തി അജ്ഝത്തധമ്മാനം മഹാആദീനവരാസിഭാവസ്സ അദിട്ഠത്താ സോപണിധി ഹോതീതി തേസം മഹാആദീനവരാസിഭാവം സുദിട്ഠം കത്വാ രൂപംദുക്ഖം വേദനാദുക്ഖാതിആദിനാ പുനപ്പുനം സമനുപസ്സനാവസേന തംപണിധിം വിമോചയമാനാതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏതാ വിമോക്ഖമുഖഭൂതാ തിസ്സോ അനുപസ്സനാ ഏവം വിസേസ നാമികാ ഹോന്തി. തസ്മാ. യസ്മാ സങ്ഖാരേസു സുഞ്ഞതദസ്സനവസേന അത്ഥസിദ്ധിനാമ കേവലം അത്താകിനിവേസഭൂതസ്സ ദിട്ഠിഗാഹസ്സ പടിപക്ഖഭൂതസ്സ ഞാണസ്സേവ ആനുഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ തഥാ സമനുപസ്സിത്വാ വിമുഞ്ചന്തസ്സ വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി സഹജാതഞാണ കിച്ചേന നാമം ലഭതീതി വുത്തം **യദിവുട്ഠാന.ല. സുഞ്ഞതോവിമോക്ഖോ നാമഹോതിമഗ്ഗോ**തി. അനിച്ചദസ്സനവസേന അത്ഥസിദ്ധിനാമ നിമിത്താതി നിവേസഭൂതസ്സ മാനഗാഹസ്സ പടിപക്ഖഭൂതായ സദ്ധായപി ആനുഭാവോ. തസ്മാ തഥാ സമനുപസ്സിത്വാ വിമുച്ചന്തസ്സ വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി സഹജാതസദ്ധാ കിച്ചേന നാമം ലഭതീതി വുത്തം **യദിഅനിച്ചതോ.ല. അനിമിത്തോ വിമോക്ഖോനാമാ**തി. ദുക്ഖദസ്സനവസേന അത്ഥസിദ്ധിനാമ പണിധിസങ്ഖാത തണ്ഹാഗാഹപടിപക്ഖഭൂതസ്സ സമാധിസ്സപി ആനുഭാവോ. തസ്മാ തഥാ സമനുപസ്സിത്വാ വിമുച്ചന്തസ്സ വിപസ്സനാപി മഗ്ഗോപി സഹജാതസമാധികിച്ചേന നാമം ലഭതീതി വുത്തം. **യദി ദുക്ഖതോ. ല. അപ്പണിഹിതോ വിമോക്ഖോനാമാ**തി. വുത്തഞ്ഹേതം പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ അനിച്ചതോ മനസികരോതോ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി. ദുക്ഖതോ മനസികരോതോ സമാധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി. അനത്തതോ മനസികരോതോ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതീതി. മഗ്ഗേ പന തിണ്ണം ധമ്മാനം കിച്ചവിസേസോനാമ വിപസ്സനാഗമനവസേനേവ സിദ്ധോതി വുത്തം **മഗ്ഗോ. ല. നാമാനി ലഭതീ**തി. തത്ഥ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ അരിയസാവകോ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ധമ്മാനുസാരീനാമ ഹോതി. മജ്ഝേ ഛസു മഗ്ഗഫലക്ഖണേസു ദിട്ഠിപ്പത്തോ നാമ. അരഹത്തഫലക്ഖണേ പഞ്ഞാവിമുത്തോനാമ. അനിമിത്തവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധാനുസാരീനാമ. ഉപരി സത്തസു ഠാനേസു സദ്ധാവിമുത്തോനാമ. അപണിഹിതവിമോക്ഖേന വിമുത്തോ പന അട്ഠസുപി ഠാനേസു കായസക്ഖിനാമ. സോയേവ അരൂപജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ വിമുത്തോ അരഹത്തഫലേ ഠിതോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമാതി

ഏത്താവതാ യം ഹേട്ഠാ വുത്തം വിപസ്സനാപരിപാകമാഗമ്മാതി സങ്ഖാരുപേക്ഖാഭാവം പത്വാ തിവിധവിമോക്ഖമുഖഭാവപ്പത്തിയാചേവ സത്തഅരിയപുഗ്ഗലവിഭാഗസ്സ പച്ചയഭാവപ്പത്തിയാച വിപസ്സനാഞാണസ്സ പരിപാകം ആഗമ്മ പടിച്ചാതി. തം സരൂപതോ നിദ്ദിട്ഠം ഹോതീതി. മഗ്ഗവീഥിയം ഫലഞ്ച മഗ്ഗാഗമന വസേന തഥാ തീണി നാമാനി ലഭതീതി യോജനാ. **യഥാവുത്തനയേന വിപസ്സന്താനന്**തി യദി അനത്തതോ വിപസ്സതീതിആദിനാ വുത്തപ്പകാരനയേന വിപസ്സന്താനം ചതുന്നം ഫലട്ഠാനം പുഗ്ഗലാനം. **യഥാസകംഫലന്**തി സോതാപന്നസ്സ സോതാപത്തിഫലം. സകദാഗാമിസ്സ സകദാഗാമിഫലന്തിആദിനാ നയേന അത്തനോ അത്തനോ സന്തകഭൂതം യം യം ഫലം വിപസ്സനാഗമന വസേനേവ സുഞ്ഞതാദിവിമോക്ഖോതിച വുച്ചതി. നമഗ്ഗാഗമനവസേനാതി അധിപ്പായോ. ഏത്ഥച വിപസ്സനാഗമന വസേന മഗ്ഗസ്സ അനിമിത്ത നാമലാഭോനാമ സുത്തന്തികപരിയായേന വുത്തോ. അഭിധമ്മേ പന അനിമിത്തോ നാമമഗ്ഗോ നആഗതോ. നഹി സോ നിപ്പരിയായതോ അനിമിത്തോനാമ ഹോതി. ഹീനപണീതാദിവസേന വിഭാഗാരഹസ്സ സങ്ഖാരനിമിത്തസ്സ സബ്ഭാവതോ. തേനേവ ഹിസ്സ ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാ ഭിഞ്ഞാദിവസേനവാ പാരമിധമ്മാനം പരിത്തമഹന്താദിവസേനവാ ഹീന പണീത പണീതതര പണീതതമ വിഭാഗോ സന്ദിസ്സതീതി. അട്ഠകഥായം പന അനിച്ചാനുപസ്സനാ സങ്ഖാരേസു നിച്ചനിമിത്തം വിധമനവസേന പവത്തത്താ അനിമിത്താനുപസ്സനാനാമ സമാനാപി സയം സങ്ഖാരനിമിത്തേ പരിയാപന്നത്താ ഏകന്തേന അത്തനോനാമം മഗ്ഗസ്സ ദാതും നസക്കോതി. തസ്മാ മഗ്ഗോ അഭിധമ്മ പരിയായേന അനിമിത്തനാമം നലഭതീതി വുത്തം. സുത്തന്തികപരിയായേന പന യഥാ പഥവികസിണാരമ്മണം ഝാനം പഥവികസിണന്തി വുച്ചതി. ഏവം സുഞ്ഞതാദിനാമം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്താനി മഗ്ഗഫലാനിപി ആരമ്മണവസേനപി സുഞ്ഞതാദിനാമം ലഭന്തി. ആരമ്മണകരണവസേന പന സമ്പയോഗവസേനവാ പലിബോധകരാച നിമിത്തകരാച പണിധികരാച രാഗാദയോ കിലേസധമ്മാ തേസു നത്ഥി. തസ്മാ താനി അഞ്ഞം ആഗമനംവാ ആരമ്മണംവാ അനപേക്ഖിത്വാ അത്തനോ സഭാവേനപി സുഞ്ഞതാദിനാമം ലഭന്തീതി ദസ്സേതും **ആരമ്മണവസേനാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സരസവസേനാ**തി അത്തനോ സഭാവേന. **നാമത്തയ**ന്തി സുഞ്ഞതാദി നാമത്തികം. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബാസു മഗ്ഗവീഥി ഫലസമാപത്തിവീഥിസു. **സബ്ബേസംപീ**തി സബ്ബേസംപി മഗ്ഗഫലാനം. **സമമേവാ**തി സമാനമേവ. സദിസമേവ. **ഏത്ഥപനാ**തി ഏതേസു പന യഥാവുത്തേസു മഗ്ഗഫലേസു. യസ്മാ സബ്ബാദിട്ഠിയോച സോളസവിധാ വിചികിച്ഛാച അത്തദിട്ഠിമൂലികാ ഏവ ഹോന്തി. അത്തദിട്ഠിയാ നിരുദ്ധായ നിരുജ്ഝന്തി സബ്ബാനിച അപായഗാമി കമ്മാനിനാമ അത്തദിട്ഠിയാ സതിയാഏവ വിപച്ചന്തി. അസതിയാ ന വിപച്ചന്തി. ദിട്ഠസച്ചാനഞ്ച സാ ദിട്ഠി സബ്ബസോ പഹീനാ ഹോതി. തസ്മാ **സോതാപത്തിമഗ്ഗം.ല. പഹീനാപായ ഗമനോ**തി വുത്തം. അപായം ഗച്ഛന്തി ഏതേഹീതി അപായഗമനാനി. ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാവിപ്പയുത്താ അകുസലധമ്മാചേവ പുബ്ബേകതദുച്ചരിതകമ്മാനിച. പഹീനാനി അപായഗമനാനി ഏതസ്സാതി പഹീനാപായഗമനോ. പടിവിദ്ധചതുസച്ചാനം പഹീനഅത്തദിട്ഠീനം ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ഏകന്തേന ഉപരൂപരി വഡ്ഢനപക്ഖേ ഠിതാ ഹോന്തി. കിലേസധമ്മാ പന ഹായനപക്ഖേ. തസ്മാ തേ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ ഗച്ഛന്താ ഉപരിമ കോടിയാ സത്തഹി ഭവേഹി സബ്ബസോ പരിക്ഖയം ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം **സത്തക്ഖത്തുപരമോസോതാപന്നോനാമ ഹോതീ**തി, തത്ഥ

സത്തക്ഖത്തുസദ്ദേന സത്തപടിസന്ധിഗഹണവാരാ വുച്ചന്തി. പരമോതി ഉക്കംസപരിച്ഛേദോ. ഇതി സത്തക്ഖത്തും പരമോ ഏതസ്സാതി. സത്തക്ഖത്തുപരമോ. സോ പന ദേവേസു സത്തക്ഖത്തു പരമോ, മനുസ്സേസു സത്തക്ഖത്തു പരമോ, ഉഭയത്ഥ സത്തക്ഖത്തു പരമോതി തിവിധോ ഹോതി. യഥാഹ -

> കതമോച പുഗ്ഗലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോ ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി, അവിനിപാതധമ്മോ നിയതോ, സമ്ബോധിപരായനോ, സോ സത്തക്ഖത്തും ദേവേച മനുസ്സേച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി. അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ സത്തക്ഖത്തു പരമോതി.

ഏത്ഥ ഹി ച സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ. ഏതേന യോച ദേവേഏവ സത്തക്ഖത്തും സംസരതി. യോച മനുസ്സേഏവ സത്തക്ഖത്തും സംസരതി. യോച ദേവേച മനുസ്സേച മിസ്സകഭവ വസേന സത്തക്ഖത്തും സംസരതി. തിവിധോ പേസോ സത്തക്ഖത്തു പരമോനാമാതി ദസ്സേതി. അട്ഠകഥായം പന മിസ്സകഭവ വസേനസ്സ അത്ഥോ വുത്തോ. ഏത്ഥച യസ്മാ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനസ്സച ഉപരിമഗ്ഗ വിപസ്സനാ യച ആനുഭാവം അനപേക്ഖിത്വാ കേവലം ഇമസ്സ മഗ്ഗസ്സ ആനുഭാവഗതിയാ ഏവ സത്തക്ഖത്തുപരമോനാമ വുത്തോ. സോച പാളിയം കതമേസം പഞ്ചന്നം ഇധ നിട്ഠാ. സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ കോലം കോലസ്സ ഏകബീജിസ്സ സകദാഗാമിസ്സ യോച ദിട്ഠേവധമ്മേ അരഹാതി വുത്തത്താ കാമഭവേഏവ ഝാനരഹിതോ സുക്ഖവിപസ്സകോവാ പരിഹീനജ്ഝാനോവാ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവച പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗട്ഠ കഥായം തയോപി ഇമേ സോതാപന്നാ കാമഭവവസേന വുത്താ. രൂപാരൂപഭവേ പന ബഹുകാപി പടിസന്ധിയോ ഗണ്ഹന്തീതി വുത്തം. അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായഞ്ച അട്ഠമം ഭവന്തി കാമഭവേ അട്ഠമം പടിസന്ധിന്തി വുത്തം. തസ്മാ യേ കാമഭവേയേവ സത്തവാരതോ ഓരംവാ ദിട്ഠധമ്മേ യേവവാ ഉപരിമഗ്ഗം ഗണ്ഹന്തി. തേസം തഥാരൂപോ പവത്തിവിസേസോ ഉപരി മഗ്ഗവിപസ്സനാബലേന സിദ്ധോതി വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി അട്ഠകഥാസു ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം വിപസ്സനാ നിയാമേതീതി വുത്തം. യേ പന ദിട്ഠധമ്മേവാ സക്കഅനാഥപിണ്ഡികവിസാഖാദയോ വിയ സത്തസു ഭവേസു യത്ഥകത്ഥചി ഭവേവാ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛന്തി. യേച ബ്രഹ്മലോകേയേവ സോതാപത്തിമഗ്ഗം ലഭിത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായന്തി. തേസം തഥാരൂപോ പവത്തി വിസേസോ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനബലേന സിദ്ധോതി. യസ്മാച പാളിയം സത്തക്ഖത്തും ദേവേചാതി ഏതേന കാമഭവേ സത്ത ഓപപാതിക പടിസന്ധിയോ ദസ്സേതി. സത്തക്ഖത്തും മനുസ്സേചാതി ഏതേന സത്ത ഗബ്ഭസേയ്യകപടിസന്ധിയോ ദസ്സേതീതി ഉഭയേന ചുദ്ദസ പടിസന്ധിയോ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. തസ്മാ തേന പരിയായേന ലബ്ഭമാനേ ചുദ്ദസഭവേ സന്ധായ സക്കപഞ്ഹസുത്തേ -

ഇതോ സത്ത തതോ സത്ത, സംസരാനി ചതുദ്ദസാതി വുത്തം. തഥാ അങ്ഗുത്തരേച തികനിപാതേ സചേ ഉദായി ആനന്ദോ അവിതരാഗോ കാലം കരേയ്യ, തേന ചിത്തപസാദേന സത്തക്ഖത്തും ദേവേസു ദേവരജ്ജം കരേയ്യ. സത്തക്ഖത്തും ഇമസ്മിംയേവ ജമ്ബുദീപേ മഹാരജ്ജം കരേയ്യ. അപിച ഉദായി ആനന്ദോ ദിട്ഠേവധമ്മേ പരിനിബ്ബാ യിസ്സതീതി വുത്തം. കേചി പന ഇമേഹി സുത്തപദേഹി സത്തക്ഖത്തു പരമസ്സ സോതാപന്നസ്സ കാമഭവേ

ചുദ്ദസ പടിസന്ധിയോ ഇച്ഛന്തി. മഹാവഗ്ഗസംയുത്തടീകായഞ്ച കേചി പന കാമഭവേ സത്തക്ഖത്തുംഏവ ഉപ്പജ്ജതി, ന തതോ ഉദ്ധന്തി വദന്തി. തം വീമംസിതബ്ബന്തി വുത്തം. വിഭങ്ഗേ പന തഥ തഥ അട്ഠാനസുത്തേസുച അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതിച, അങ്ഗുത്തരേ ഛക്കനിപാതേ അഭബ്ബോ ദിട്ഠസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേതുന്തി ച, മഹാനിദ്ദേസേ അജിതപഞ്ഹേ സോഹാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ, നിരോധേന സത്തഭവേ ഥപേത്വാ അനമ തഗ്ഗേസംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തി. വൂപസമന്തി. അത്ഥം ഗച്ഛന്തി. പടിപസ്സമ്ഭന്തീതിച, ഏവം ദള്ഹം കത്വാ വുത്തത്താ യഥാവുത്തനയേനേവ തേസം സുത്തപദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി. **രാഗദോസമോഹാനന്**തി കാമരാഗസ്സ ദോസസ്സ തദേകട്ഠമോഹസ്സച. **തനുകരത്താ**തി യഥാ സോതാപന്നസന്താനേ ഉപ്പജ്ജന്താ ധമ്മികേസു കാമവത്ഥൂസു ബലവന്താ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. യതോ തേസം മേഥുനവത്ഥുസമായോഗോപി പവത്തതി, തഥാ ഉപ്പജ്ജിതും അസമത്ഥേ കത്വാ സംലിഖനവസേന തനുകരണതോ. അധിച്ചുപ്പത്തിവസേനച പരിയുട്ഠാനമന്ദതാവസേനച തനുകഭാവം സാധനതോതി അത്ഥോ. തത്ഥ അധിച്ചുപ്പത്തിവസേനാതി കദാചി ചിരേന ഉപ്പത്തിവസേന. **പരിയുട്ഠാനമന്ദതായാ**തി ചിരേന ഉപ്പജ്ജന്താനംപി മന്ദതരം പരിയുട്ഠാനവസേന. മഹാസിവത്ഥേരേന പന തേസംപി മേഥുനവത്ഥു സമായോഗോ ഇച്ഛിതോ. സോ മഹാട്ഠകഥായം പടിക്ഖിത്തോ. യഞ്ച ഛക്കനിപാതേ മിഗാസാലവത്ഥുമ്ഹി അബ്രഹ്മചാരിനോപി ഇസിദത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സകദാഗാമിത്തം ഭഗവതാ ബ്യാകതം, തംപി തസ്സ ആസന്നമരണകാലേ അധിഗമവസേന ബ്യാകതന്തി വേദിതബ്ബം. സകിംദേവ ഇമം ലോകം ആഗന്ത്വാ ആഗമനതോ സകദാഗാമീനാമ ഹോതീതി യോജനാ. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ പഥമപരിച്ഛേദേ വുത്തമേവ. **അരഹത്തംഭാവേത്വാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേത്വാഖീണാ ചത്താരോ ആസവാ യസ്സാതി **ഖീണാസവോ.** ദക്ഖിണാ വുച്ചതി കമ്മഞ്ച കമ്മഫലഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ ആയതിം ഫലപടിലാഭത്ഥായ ദിന്നദാനം. ദക്ഖന്തി വഡ്ഢന്തി സത്താ ഏതായാതി കത്വാ. തായ പന ദക്ഖിണായ വിപത്തികരാനം കിലേസാനം സബ്ബസോ അഭാവതോ സമ്പത്തികരാനഞ്ച സീലക്ഖന്ധാദിഗുണാനം സബ്ബസോ പരിപുണ്ണത്താ ദക്ഖിണേയ്യേസു അഗ്ഗോ ജേട്ഠകോ ഹുത്വാ തംദക്ഖിണം പടിഗ്ഗഹിതും അരഹതീതി **അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോ. പുഗ്ഗലഭേദോ**തി ചതുന്നം ഫലട്ഠപുഗ്ഗലാനം സങ്ഖേപഭേദോ. വിത്ഥാരഭേദോ പന ഏവം വേദിതബ്ബോ, അട്ഠകഥാസു താവ ചതുവീസതി സോതാപന്നാ, ദ്വാദസ സകദാഗാമിനോ, അട്ഠചത്താലീസ അനാഗാമിനോ, ദ്വാദസ അരഹന്തോതി ഫലട്ഠാനം ഛന്നവുതിഭേദോ വുത്തോ. തത്ഥ സദ്ധാധിമുത്തോ പഞ്ഞാധിമുത്തോതി ദ്വേ സോതാപന്നാ ഹോന്തി. തേ ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോചാതി തീഹി ഗുണിതാ ഛ. പുന ചതൂഹി പടിപദാഹി ഗുണിതാ ചതുവീസതി ഹോന്തി. തിവിധ വിമോക്ഖചതുപടിപദാനം പന ഭേദേന ദ്വാദസ സകദാഗാമിനോ ദ്വാദസ അരഹന്തോച ഹോന്തി. അനാഗാമിനോ പന അവിഹേസു താവ തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായിനോ, ഏകോ ഉപഹച്ച പരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉദ്ധം സോതോ അകനിട്ഠഗാമീതി പഞ്ച. തേയേവ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീചാതി ദ്വീഹി ഗുണിതാ ദസ. തഥാ അതപ്പസു ദസ്സസുദസ്സീസു തിചത്താലീസ ഹോന്തി. അകനിട്ഠേ പന ഉദ്ധംസോതോ

അകനിട്ഠഗാമീനാമ നത്ഥീതി ചത്താരോ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോ ചത്താരോ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിനോതി അട്ഠാതി. സബ്ബേ അട്ഠചത്താലീസ ഹോന്തീതി. സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം പന ദ്വാദസ സോതാപന്നാ, ദ്വാദസ സകദാഗാമിനോ, ചതുവീസതി അനാഗാമിനോ, ദ്വേ അരഹന്തോ, ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാതി ചതുപഞ്ഞാസ ഹോന്തി. തേയേവ സദ്ധാധുര പഞ്ഞാധുര വസേന ദ്വീഹി ഗുണിതാ അട്ഠസതം പുഗ്ഗലാ ഹോന്തീതി ആഗതോ. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം പുഗ്ഗലഭേദേ. **സബ്ബേസംപീ**തി ചതുന്നം ഫലട്ഠാനംപി സാധാരണാവ. ന നിരോധസമാപത്തി വിയ ഏകച്ചാനംഏവ സാധാരണാതി അധിപ്പായോ. അതിവിയ മമായിതസ്സ അഭിനിന്ദി തസ്സ അജ്ഝോസിതസ്സ അത്തനോ ചിത്തസന്താനസ്സ അപവത്തികരണം നാമ ബഹലരാഗവിമുത്താനംഏവ സിജ്ഝതീതി വുത്തം, **അനാഗാമീനഞ്ചേവ അരഹന്താനഞ്ചലബ്ഭതീ**തി. തേസംപി അട്ഠസമാപത്തിലാഭീനം കാമരൂപഭവഗതാനഞ്ചേവ ഇധ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. കസ്മാ, ആദിതോ പട്ഠായ അനുപുബ്ബനിരോധബലേനേവ ഗന്തബ്ബത്താ. തേനാഹ തത്ഥാതിആദി. തത്രായം വിധി, പഠമജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥ ഗതേ സങ്ഖാരേ അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതി. തതോ ദുതിയജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥഗതേ സങ്ഖാരേ തഥേവ വിപസ്സതി. തതോ തതിയം ഝാനം. തതോ ചതുത്ഥം ഝാനം. തതോ പഞ്ചമം ഝാനം. തതോ ആകാസാനഞ്ചായതനം. തതോ വിഞ്ഞാണഞ്ചാ യതനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥഗതേ സങ്ഖാരേ തഥേവ വിപസ്സതി. തതോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ നാനാബദ്ധഅവികോപനം സങ്ഘപതിമാനനം സത്ഥുപക്കോസനം അദ്ധാന പരിച്ഛേദോതി ഇമം ചതുബ്ബിധം പുബ്ബകിച്ചം കരോതി. തതോ നേവസഞ്ഞാ നാസഞ്ഞായതനം സമാപജ്ജതി. ഏകംവാ ദ്വേവാ ചിത്തവാരേ അതിക്കമിത്വാ അചിത്തകോ ഹോതി **നിരോധം ഫുസതീ**തി. **തത്ഥതത്ഥേവാ**തി തതോ തതോ ഝാനതോ തസ്മിം തസ്മിം വുട്ഠിതകാലേഏവ. **വിപസ്സന്തോ**തി നിരോധസ്സ സമഥ വിപസ്സനാ യുഗനദ്ധബലേനേവ പത്തബ്ബത്താ വിപസ്സനാബലേനപി ചിത്തസന്താനസ്സ സണ്ഹസുഖുമഭാവാ പാദനത്ഥം ഇദം പഠമജ്ഝാനം അനിച്ചന്തിആദിനാ നയേന വിപസ്സന്തോ. **യാവആകിഞ്ചഞ്ഞായതനംഗന്ത്വാ**തി യാവ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജ്ഝാനം, താവ സമാപജ്ജനവുട്ഠാനവിപസ്സനാവസേന ഗന്ത്വാ. ആവജ്ജനാധിട്ഠാന പച്ചവേക്ഖനാനിപേത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാനിയേവ. തേനേവ ഹി പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ പഞ്ചവിധാ വസിയോ നിരോധപരികമ്മേസു വുത്താതി. **തതോപര**ന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജ്ഝാനഗതേ സങ്ഖാരേവിപസ്സനാനന്തരം, അധിട്ഠാതബ്ബന്തി അധിട്ഠേയ്യം. അത്തനോ സരീരാബന്ധേ പരിക്ഖാരേ ഠപേത്വാ നാനാബന്ധാനി ചിവരാദീനി പരിക്ഖാരാനി അഗ്ഗിആദിനാ പരിസ്സയേന മാവിനസ്സന്തൂതിവാ, ഏകസീമായം സങ്ഘകമ്മേ കരീയമാനേ സങ്ഘോ മം പഭിമാനേസ്സതി, തദാ വുട്ഠഹാമീതിവാ, സത്ഥാ മം കേനചികാരണേന പക്കോസാ പേസ്സതി, തദാ വുട്ഠഹാമീതിവാ അധിട്ഠാനകിച്ചം. **ആദിസദ്ദേന** നിരോധബ്ഭന്തരേഏവ മരണം നുഖോ മേ ഭവിസ്സതീതി ഏവം പവത്തോ അദ്ധാന പരിച്ഛേദോ ഗഹിതോ. **ദ്വിന്നം.ല. വോച്ഛിജ്ജതിചിത്തസന്തതി** തദത്ഥായ ആദിതോ പട്ഠായ തഥാരൂപസ്സ പയോഗവിസേസസ്സ സുട്ഠു കതത്താ. **തതോ**തി തസ്മിം കാലേ. അനാഗാമിനോ അനാഗാമി ഫലചിത്തം നിരാവജ്ജനംപി നിപ്പരികമ്മംപീതി അധിപ്പായോ. തഥാഹി ആദിതോ പട്ഠായ പുനപ്പുനം പവത്തിതം വിപസ്സനാപരികമ്മമേവ തസ്സ പരികമ്മട്ഠാനേ തിട്ഠതി. ന വിസും ആസന്നപരികമ്മം നാമ അത്ഥീതി. **പച്ചവേക്ഖന**ന്തി ഫലപച്ചവേക്ഖനം. ഏവം ദുവിധം കമ്മട്ഠാനനയം

നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി യദത്ഥം സോ നിദ്ദിസീയതി, തദത്ഥേ സോതുജനേ നിയോജേന്തോ **ഭാവേ തബ്ബന്തി** ഗാഥമാഹ. തത്ഥ പടിപജ്ജിതബ്ബാതി പടിപത്തി. പടിപജ്ജന്തിവാ ഏതായ ഉപരുപരി വിസേസന്തി പടിപത്തി. സീലാദിധമ്മോ. രസീയതി നിരാമിസസുഖാനുഭവനവസേന അനുഭവീയതീതി രസോ. ഝാനമഗ്ഗ ഫലഭൂതോ അധിഗമധമ്മോ. അരഹത്ത ഫലമേവവാ. തദുഭയം പടിച്ച ഉപ്പന്നപീതിസോമനസ്സമേവവാ. പടിപത്തിയാ രസോ പടിപത്തി രസോ. സോഏവ അസ്സാദിതബ്ബട്ഠേന അസ്സാദോ ചാതി **പടിപത്തി രസസ്സാദോ**. സാസനേ പടിപത്തിരസസ്സാദം പത്ഥയന്തേന ഭിക്ഖുനാ ഇച്ചേവം മയാ നിദ്ദിട്ഠം ഉത്തമം ഭാവനാദ്വയം ഭാവേതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ.

ഇതി പരമത്ഥദീപനിയാനാമ അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹസ്സ

ചതുത്ഥവണ്ണനായ കമ്മട്ഠാനസങ്ഗഹസ്സ

പരമത്ഥദിപനാ നിട്ഠിതാ.

# നിഗമ പരമത്ഥദീപനീ

**൭൨൨**. ചാരിത്തേന കുലാചാരേന സോഭിതേ ഞാതി മിത്ത ധന ഭോഗസമ്പത്തിയാ വിസാലേ കുലേ ഉദയോ വഡ്ഢി യസ്സ സോതി **ചാരിത്തസോഭിതവിസാലകുലോദയോ**. തേന. സദ്ധായ അഭിവുഡ്ഢാനം പരിസുദ്ധാനഞ്ച അത്തനോ സീലസുതചാഗാദിഗുണാനം ഉദയോ വഡ്ഢി എതസ്മിന്തി **സദ്ധാതിവുഡ്ഢപരിസുദ്ധഗുണോദയോ**. തേന. **നമ്പവ്ഹയേനാ**തി നമ്പനാമകേന ഉപാസകേന. **പണിധായാ**തി ഭുസം നിധായ ഹദയേ ഠപേത്വാ ഉപാദായ പടിച്ച. **പരാനുകമ്പ**ന്തി പരേസം അത്തനോ മന്ദബുദ്ധീനം പച്ഛിമജനാനം അനുകമ്പം അനുദയം കാരുഞ്ഞം പണിധായാതി സമ്ബന്ധോ. **പത്ഥിത**ന്തി അഭിയാചിതം. **പുഞ്ഞേന തേന വിപുലേനാ**തി തേന വിപുലേന അഭിധമ്മത്ഥ സങ്ഗഹപകരണസ്സ കരണപുഞ്ഞേന. **തുമൂലസോമ**ന്തി ഏവം നാമകം വിഹാരം. വുത്തഞ്ഹി ഖുദ്ദസിക്ഖാടീകായംസീഹളദീപേ തുമൂലസോമവിഹാരേ സങ്ഘസ്സ പാകവത്തംപി താല പണ്ണം വിക്കിണിത്വാ കരീയതി. ന ഹി തത്ഥ പണ്ണേന അത്ഥോ അത്ഥി. സബ്ബേപി ഇട്ഠകച്ഛന്നാ പാസാദാദയോതി. ഏസോ കിര വിഹാരോ ആദിതോ അഭയഗിരിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിഭൂതായ സോമദേവിയാ കാരാപിതത്താ യാവജ്ജതനാപി സോമവിഹാരോത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. തുമൂലസദ്ദോ പന വിപുലസദ്ദപരിയായോ.

> അഥേത്ഥ വത്തതി സദ്ദോ, തുമൂലോ ഭേരവോ മഹാ;
> ഹത്ഥിനാഗേ പദിന്നമ്ഹി, സിവീനം രട്ഠവഡ്ഢനേതി.

ആദീസു

വിയ. സോച വിഹാരോ സട്ഠിമത്തേഹി മഹാപരിവേണേഹി സണ്ഠിതോ ഹോതീതി അതിവിയ വിപുലോ മഹന്തോ വിത്ഥിണ്ണോ ഹോതി. തസ്മാ സോ വിപുലത്താ മഹന്തത്താ വിത്ഥിണ്ണത്താ തുമൂല സോമോതി വുച്ചതി. തം തുമൂലസോമം. അത്ഥതോ മഹാസോമ വിഹാരന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന ഥേരോ അത്തനോ ആചരിയവംസസ്സ വസന വിഹാരം കിത്തേതി. അത്തനോ വസനട്ഠാനം പന നാമരൂപപരിച്ഛേദേ കിത്തിതം. **ധഞ്ഞാധിവാസ**ന്തി തസ്മിം വിഹാരേ ആദികമ്മികഭൂത മഹിന്ദത്ഥേരാദീനം പുഞ്ഞവന്തഥേരാനം അജ്ഝാവുട്ഠഭൂതം. ദീപപസാദക മഹാമഹിന്ദത്ഥേരസ്സ ഹി വംസേ ജാതത്താ തസ്മിം വിഹാരേ ആദികമ്മികഭൂതോ മഹാഥേരോപി മഹിന്ദത്ഥേരോനാമാതി ധാതുവംസേ വുത്തോ. **ഉദിതോദിത**ന്തി അതിവിയ ഉദിതം. നഭമജ്ഝേ പുണ്ണചന്ദമണ്ഡലം വിയ സകലസീഹളദീപേ അതിവിയ ഉഗ്ഗതന്തി അത്ഥോ. അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞാവസേന പരിയത്തിവേസാരജ്ജാദി പഞ്ഞാവസേനവാ അവദാതേഹി പരിയോദാതേഹി ഗുണേഹി സോതിതാതി **പഞ്ഞാവദാതഗുണസോതിതാ**. തേ ഏവ ലജ്ജീപാപഗരഹിനോ. **മഞ്ഞന്തൂ**തി അനുസ്സരന്തു. **പുഞ്ഞവിഭാവോദയ മങ്ഗലായാ**തി വിപുലാനം പുഞ്ഞാനം വഡ്ഢിസങ്ഖാത മങ്ഗലത്ഥായ. തത്രായം യോജനാ, പുഞ്ഞേന തേന വിപുലേന ധഞ്ഞാധിവാസം ഉദിതോദിതം തുമൂലസോമ വിഹാരഞ്ച തത്ഥ നിപാസിനോ മഹിന്ദത്ഥേരാദികേ പഞ്ഞാവദാത ഗുണസോഭിതേ ലജ്ജിഭൂതേ ഭിക്ഖൂച പുഞ്ഞവിഭവോദയമങ്ഗലായ ആയുകന്തം മഞ്ഞന്തു പച്ഛിമാ ജനാതി. അഥവാ, തംവിഹാരം അഞ്ഞേ പഞ്ഞാവദാത ഗുണസോഭിത ലജ്ജീ ഭിക്ഖൂ

മഞ്ഞന്തൂതി യോജനാ. ഏതേന ഥേരോ പച്ഛിമജനാനം ഛന്ദസു അനുത്തരിയധമ്മേസു അനുസ്സതാനുത്തരിയസങ്ഖാതം പുഞ്ഞവിസേസഞ്ച മയംപി താദിസഗുണഭാഗിനോ ഭവിസ്സാമാതി ഉസ്സാഹനുപായഞ്ച പടിപാദേസീതി.

**പരമത്ഥദീപനീ നിഗമകഥാ**

ഏത്താവതാച -

നഗരേ **ദീപരങ്ഗമ്**ഹി, ഗാമേ തി നാമകേ;
അട്ഠസുഞ്ഞദ്വയേകമ്ഹി, സാകേ ജാതേന യാ മയാ.

**മുംരവാ**ഗാമേ അരഞ്ഞമ്ഹി, **ലങ്ഘതീ**തി വിസ്സുതാലയേ;
വസതാ മഹതോ ഭിക്ഖു, ഗണസ്സ ഹിതകാരിനാ.

**പരമത്ഥദീപനീ**നാമ, സങ്ഖതാ സാരദസ്സിനാ;
സാരേസീനം ഹിതത്ഥായ, സാരാസാരവിവേകിനം.

സുനിട്ഠിതാ അയം ടീകാ, നിബ്ഭയാ നിരുപദ്ദവാ;
നവപഞ്ചദ്വയേകമ്ഹി, സാകേ കോമുദസാരദേ.

തഥാ കല്യാണസങ്കപ്പാ, സാധൂനം അമതപ്ഫലാ;
നിട്ഠം ഗച്ഛന്തു സബ്ബേപി, നിബ്ഭയാ നിരുപദ്ദവാ.

യഥാ ലോകമ്ഹി ജോതന്തി, ഉഭോ ചന്ദിമസൂരിയാ;
തഥേവ പരമത്ഥേസു, അയം **പരമത്ഥദീപനീ**.

പാളിയത്ഥേസു സാ സുഭാ, **സദ്ദനിരുത്തിദീപനീ**;
ഉഭോ ലോകമ്ഹി ജോതന്തു, സദ്ധമ്മോ യാവ തിട്ഠതീതി.

തത്ഥ നഗരേ ദീപരങ്ഗമ്ഹീതി ദീപവാസിമഹാജനം രഞ്ജേതീതി ദീപരങ്ഗന്തി ലദ്ധനാമേ നഗരേ. ഗാമേ നാമകേതി രോഹിതമിഗാനം നിവാസഭൂമിതലേ പതിട്ഠിതത്താ ഏവംനാമകേ മഹാഗാമേ. സാകേതി കലിയുഗേ. യാ മയാതി പരമത്ഥദീപനീനാമ യാടീകാ മയാ സങ്ഖതാതി സമ്ബന്ധോ. ലങ്ഘതീതി വിസ്സുതാലയേതി ഏവംവിസ്സുതേ അരഞ്ഞവിഹാരേ. സാരേസീനന്തി സാരഗവേസീനം. സാരാസാരവിവേകിനന്തി അയം സാരോ അയം അസാരോതി ഏവം സാരഞ്ച അസാരഞ്ചവിവേ ചേത്വാ ജാനിതും സമത്ഥാനം. സാകേതി കലിയുഗേ. കോമുദസാര ദേതി കുമുദപുപ്ഫയുത്തേ സരദഉതു പരിയാപന്നേപച്ഛി മകത്തികമാസേ. അമതപ്ഫലാതി നിബ്ബാനപയോജനാ. സുഭാതി അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ സോഭണാ. സദ്ധമ്മോതി തിവിധം സത്ഥുസാസനം വുച്ചതീതി.

ഇതി അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹപകരണസ്സ ചതുത്ഥസംവണ്ണനാ

ഭൂതാ പരമത്ഥദീപനീനാമാ യംടീകാ

സബ്ബാകാരേന നിട്ഠിതാ.